

การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน
ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

CURRICULUM DEVELOPMENT ENHANCING THE RESEARCH COMPETENCES
OF COMMUNITY LEADER'S THROUGH BLENDED LEARNING: CONVERGENCE OF
ONLINE

สุธิมา เทียนงาม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2564

การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน
ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

ปริญญาานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวัด ประเมิน และวิจัยการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ปีการศึกษา 2564
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

CURRICULUM DEVELOPMENT ENHANCING THE RESEARCH COMPETENCES
OF COMMUNITY LEADER'S THROUGH BLENDED LEARNING: CONVERGENCE OF
ONLINE
AND FACE-TO-FACE LEARNING BY USING THE COMMUNITY-BASED APPROACH

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of DOCTOR OF PHILOSOPHY
(Doctor of Philosophy Program in Educational Measurement Evaluation and Research)
Faculty of Education, Srinakharinwirot University

2021

Copyright of Srinakharinwirot University

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

ของ

สุธิมา เทียนงาม

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวัด ประเมิน และวิจัยการศึกษา

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์

..... ที่ปรึกษาหลัก ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.วิไลลักษณ์ ลังกา) (รองศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ)

..... ที่ปรึกษาร่วม กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.อิทธิพัทธ์ สุธันทน์พรกุล) (ศาสตราจารย์ ดร.องอาจ นัยพัฒน์)

..... ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์ ดร.ฐาปนีย์ ธรรมเมธา)

ชื่อเรื่อง	การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน
ผู้วิจัย	สุธิมา เพ็ญงาม
ปริญญา	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
ปีการศึกษา	2564
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร. วิไลลักษณ์ ลังกา
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	รองศาสตราจารย์ ดร. อิทธิพัทธ์ สுவทันพรกุล
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	รองศาสตราจารย์ ดร. สุภาพนีย์ ธรรมเมธา

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน 2) พัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน 3) ประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน แบ่งออกเป็น 3 ระยะสำคัญ ระยะที่ 1 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสารและการศึกษาการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ระยะที่ 2 ใช้วิธีการเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์วัฒนธรรมการเรียนรู้และความต้องการในการพัฒนาของผู้นำชุมชน และพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน โดยใช้แนวคิดในการใช้ชุมชนเป็นฐาน บูรณาการร่วมกับการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้การยืนยันคุณภาพของหลักสูตรด้วยวิธีการเชิงปริมาณ ระยะที่ 3 ใช้วิธีการเชิงปริมาณเพื่อประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตร โดยผู้ทรงคุณวุฒิผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน นำหลักสูตรไปอบรมให้กับผู้นำชุมชนจังหวัดชัยนาทจำนวน 20 คน และประเมินประสิทธิผล ประกอบด้วย สมรรถนะการวิจัยชุมชน และความพึงพอใจต่อการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผลการวิจัย พบว่า 1. ตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ประกอบด้วย 1) ความรู้เกี่ยวกับการวิจัยชุมชน 2) ทักษะการวิจัยชุมชน 3) เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน และ 4) คุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน 2. หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้นำชุมชนได้เรียนรู้และพัฒนา มีประสบการณ์ และความชำนาญเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรม ให้สามารถปฏิบัติการวิจัยชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย 4 หน่วยงานเรียนรู้ ได้แก่ 1) การสร้างการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้กับชุมชน 2) การสกัดใจวิทยวิจัยและออกแบบงานวิจัย 3) การปฏิบัติการวิจัยชุมชน 4) การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ การถอดบทเรียน สรุปบทเรียน และการเขียนรายงานวิจัย 3. หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน มีประสิทธิภาพในด้านความเป็นประโยชน์ ความเหมาะสม ความถูกต้องคลอบคลุม และความรับผิดชอบ ในระดับมากที่สุด และด้านความเป็นไปได้ในระดับมาก 4. ผลการประเมินสมรรถนะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน พบว่า ผู้นำชุมชนมีคะแนนเฉลี่ยสมรรถนะการวิจัยชุมชนโดยรวมหลังการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน สูงกว่าก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้ง ด้าน 3 คือ ความรู้เกี่ยวกับการวิจัยชุมชน เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน คุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน สำหรับทักษะการวิจัยชุมชนพบว่าหลังอบรมผู้นำชุมชนมีทักษะการวิจัยชุมชนในระดับมาก 5. ผู้นำชุมชนมีความพึงพอใจต่อการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ในระดับมากที่สุด

Title	CURRICULUM DEVELOPMENT ENHANCING THE RESEARCH COMPETENCES OF COMMUNITY LEADER'S THROUGH BLENDED LEARNING: CONVERGENCE OF ONLINE AND FACE-TO-FACE LEARNING BY USING THE COMMUNITY-BASED APPROACH
Author	SUTHIMA TEANNAM
Degree	DOCTOR OF PHILOSOPHY
Academic Year	2021
Thesis Advisor	Associate Professor Dr. Wilailak Langka
Co Advisor	Associate Professor Dr. Ittipaat Suwatanpornkool
Co Advisor	Associate Professor Dr. Thapanee Thammetar

The purposes of this research are as follows: (1) to develop community research competency indicators for community leaders; (2) to build a community research competency enhancement curriculum for community leaders; and (3) to evaluate the effectiveness of the aforementioned. It was divided into three phases. Phase 1 was quantitative research to develop community research competency indicators; documents were examined and a focus group of nine senior experts was formed. Phase 2 was qualitative research that explored learning culture and the development needs of community leaders, building community research competency enhancement curriculum using community-based concepts with blended learning and social media. The curriculum quality was verified by quantitative methodology. Phase 3 involved quantitative research for curriculum effectiveness evaluation and nine senior experts implemented the curriculum in a training session with 20 community leaders in Chainat province. They evaluated its effectiveness for community research competency, and satisfaction with the community research competency enhancement curriculum for community leaders. These indicators consisted of: (1) community research knowledge; (2) community research skills; (3) attitudes towards community research; and (4) attributes of community researchers; (2) the community research competency enhancement curriculum aims to enable at enable learning, development and expertise in community research. This enhances the knowledge, skills and attributes to attitude and behavioral changes for research. It has four learning units: (1) building participation and the learning process; (2) research design and problem extraction; (3) community research practice; and (4) data management, analysis, lessons learned and summarization, and research report writing; (3) the community research competency enhancement curriculum was efficient as evidenced by the highest level of utility, suitability, correctness, comprehensiveness, and responsibility and a high level of viability; (4) the post-treatment mean scores of community research competency in three aspects was higher than pre-treatment with a statistical significance level of 0.05. The post-treatment community research skills of community leaders were also at a high level; (5) community leaders had the highest level of satisfaction towards the community research competency enhancement curriculum.

กิตติกรรมประกาศ

ปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี เนื่องจากผู้วิจัยได้รับความกรุณาอย่างยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.วิไลลักษณ์ ลังกา ที่ปรึกษาหลักปริญญาานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร. อธิสิทธิ์ สุวทันพรกุล รองศาสตราจารย์ ดร. สุภาพนีย์ ธรรมเมธา ที่ปรึกษาร่วมปริญญาานิพนธ์ ที่ได้เสียสละเวลาอันมีค่าเพื่อให้ คำปรึกษาแนะนำในการดำเนินการปริญญาานิพนธ์นี้ และท่านเป็น แบบฉบับของอาจารย์ผู้อุทิศตนทุ่มเทให้กับศิษย์และงานด้านวิชาการอย่างมาก ผู้วิจัยกราบ ขอบพระคุณมาเป็นอย่างสูง ไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ ศาสตราจารย์ ดร.องอาจ นัยพัฒน์ ที่กรุณาให้เกียรติและเสียสละเวลามาร่วมสอบวิทยานิพนธ์

ขอกราบขอบพระคุณ ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมพันธ์ เตชะอธิก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จิตติ มงคลชัยอรัญญา รองศาสตราจารย์ ดร. เอนก ชิตเกษร รองศาสตราจารย์ ดร.ไพโรจน์ สติรยากร รองศาสตราจารย์ ดร. วิเชียร ชูติมาสกุล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อรุณา เจริญสุข ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการเป็นผู้เชี่ยวชาญ และตรวจสอบ คุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านของภาควิชาการวัดผลและวิจัยการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่ให้ความรู้ อบรมสั่งสอน และฝึกฝนด้านวิชาการด้วยความเมตตา มาโดยตลอด

ขอกราบขอบพระคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่ให้ทุนสนับสนุนในการทำวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณสถาบันวิทยาลัยชุมชนที่ให้โอกาสในการศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาการวัด ประเมิน และวิจัยการศึกษา

ขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา ครอบครัวที่ให้ความรักและกำลังใจมาโดยตลอด จนผู้วิจัยสำเร็จการศึกษาได้อย่างดี

สุธิมา เทียนงาม

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญรูปภาพ.....	ฏ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
คำถามการวิจัย.....	9
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	9
ความสำคัญของการวิจัย.....	10
ขอบเขตของการวิจัย.....	11
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	12
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	16
สมมติฐานการวิจัย.....	17
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	18
ตอนที่ 1 ชุมชนและการพัฒนาชุมชน.....	19
1. นิยามและความหมายของชุมชน.....	19
2. ลักษณะสำคัญเกี่ยวกับชุมชน.....	21
3. แนวคิดและหลักการการพัฒนาชุมชน.....	26
4. กระบวนการพัฒนาชุมชน.....	32

5. เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน	35
6. การพัฒนาบนฐานชุมชน	37
ตอนที่ 2 ผู้นำชุมชน.....	50
1. ความหมายของผู้นำชุมชน.....	50
2. ประเภทของผู้นำชุมชน.....	51
3. คุณสมบัติของผู้นำชุมชน.....	53
4. บทบาทของผู้นำชุมชน	56
ตอนที่ 3 ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ และหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่	59
1. ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่	60
2. หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ และหลักการสอนผู้ใหญ่	64
3. การเรียนรู้แบบนำตนเอง (Self-directed learning).....	67
4. การเรียนรู้แบบผสมผสาน	76
5. การเรียนรู้แบบผสมผสานผ่านสื่อสังคมออนไลน์.....	84
ตอนที่ 4 การออกแบบและพัฒนาหลักสูตร	97
1. ความหมายและความสำคัญของหลักสูตร	97
2. รูปแบบและองค์ประกอบของหลักสูตร	100
3. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร	105
4. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร	110
5. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม	116
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร	126
ตอนที่ 5 การวิจัยชุมชน และสมรรถนะการวิจัยชุมชน.....	129
1. แนวคิดและความหมายของการวิจัยชุมชน.....	130
2. รูปแบบการวิจัยชุมชน	131

3. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	135
4. ความหมายและหลักการของสมรรถนะ	149
5. สมรรถนะการวิจัย	154
6. สมรรถนะการวิจัยชุมชน.....	163
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	174
ระยะที่ 1 การใช้วิธีการเชิงคุณภาพ เพื่อพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน .	176
ระยะที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการ เรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน.....	181
ระยะที่ 3 การประเมินประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัย ชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน	197
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	220
ตอนที่ 1 การพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน	220
ตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการ เรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน.....	225
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	259
สรุปผลการวิจัย	260
อภิปรายผล.....	270
สรุป/ข้อเสนอแนะ	276
บรรณานุกรม.....	280
ภาคผนวก.....	292
ภาคผนวก ก.....	293
ภาคผนวก ข.....	299
ภาคผนวก ค	306
ภาคผนวก จ.....	359

ภาคผนวก ฉ.....	436
ภาคผนวก ช.....	457
ประวัติผู้เขียน.....	488

สารบัญตาราง

	หน้า
ตาราง 1 แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการสอนผู้ใหญ่และการสอนเด็ก	67
ตาราง 2 คุณลักษณะพื้นฐานของผู้เรียนด้วยการนำตนเอง	73
ตาราง 3 แสดงการเรียนรู้แบบผสมผสานแนวตั้ง สัดส่วน 50/50	81
ตาราง 4 แสดงการเรียนรู้แบบผสมผสานแนวนอน สัดส่วน 50/50	82
ตาราง 5 แสดงรูปแบบของสื่อสังคมออนไลน์	86
ตาราง 6 แสดงตัวอย่างการเลือกใช้วิธีการฝึกอบรมให้เหมาะสมกับผลการเรียนรู้	118
ตาราง 7 แสดงประเภทของวิธีการฝึกอบรม จำแนกโดยยี่ดัววัตถุประสงค์และลักษณะของการเรียนรู้	120
.....	120
ตาราง 8 แสดงกระบวนการวิจัยชุมชน	135
ตาราง 9 แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างงานวิจัยเชิงวิชาการและงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	140
.....	140
ตาราง 10 แสดงกรอบการพัฒนานักวิจัยของ Careers Research and Advisory Centre (CRAC) Limited	157
ตาราง 11 องค์ประกอบของสมรรถนะด้านการวิจัย	161
ตาราง 12 องค์ประกอบของสมรรถนะการวิจัยชุมชนจากการการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน และการวิจัยเพื่อท้องถิ่น	170
ตาราง 13 ข้อคำถามในประเด็นสนทนากลุ่มการพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน	179
ตาราง 14 แสดง (ร่าง) เนื้อหาสาระของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน	193
ตาราง 15 คุณภาพของความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน	205

ตาราง 16 การปรับปรุงข้อคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ	206
ตาราง 17 คุณภาพของความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบวัดทักษะการวิจัยชุมชน.....	209
ตาราง 18 คุณภาพของความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถามเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน	212
ตาราง 19 การปรับปรุงข้อคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ	213
ตาราง 20 คุณภาพของความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถามคุณลักษณะนักวิจัยชุมชน .	215
ตาราง 21 การปรับปรุงข้อคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ	216
ตาราง 22 คุณภาพของความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เข้ารับการ อบรมต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน	218
ตาราง 23 การปรับปรุงข้อคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ	219
ตาราง 24 แสดงองค์ประกอบ และตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน	224
ตาราง 25 ผลการศึกษาเชิงวิเคราะห์วัฒนธรรมการเรียนรู้และความต้องการในการพัฒนา สมรรถนะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน	226
ตาราง 26 หัวข้อการฝึกอบรม วัตถุประสงค์การอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ของ หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน	229
ตาราง 27 ค่าดัชนีความสอดคล้องของหน่วยการเรียนรู้ หัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิง พฤติกรรมของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน.....	233
ตาราง 28 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนประเมินความเหมาะสมของหลักสูตร เสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน.....	242
ตาราง 29 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตร เสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน.....	246
ตาราง 30 การเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชนก่อนและหลังการอบรม หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน	250
ตาราง 31 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของการประเมินทักษะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน ที่เข้ารับการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน.....	251

ตาราง 32 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของการประเมินเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชนของผู้นำ
 ชุมชนก่อนและหลังการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน... 252

ตาราง 33 การเปรียบเทียบเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชนก่อนและหลังการอบรม
 หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน..... 253

ตาราง 34 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของการประเมินคุณลักษณะนักวิจัยชุมชนของผู้นำ
 ชุมชนก่อนและหลังการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน... 253

ตาราง 35 การเปรียบเทียบคุณลักษณะนักวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชนก่อนและหลังการอบรม
 หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน 254

ตาราง 36 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนความพึงพอใจของผู้นำชุมชน ต่อ
 หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน 255

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพประกอบ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย	17
ภาพประกอบ 2 แสดงขั้นตอนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในชุมชน	40
ภาพประกอบ 3 แสดงองค์ประกอบหน่วยทางสังคมตามทฤษฎีระบบ	44
ภาพประกอบ 4 แสดงร้อยละของผู้ใช้อินเทอร์เน็ต เปรียบเทียบตามประเภทของสื่อสังคมออนไลน์	88
ภาพประกอบ 5 แสดงแบบจำลองการพัฒนาหลักสูตรของเซเลอร์ อเล็กซานเดอร์และเลวิส	112
ภาพประกอบ 6 รูปแบบและขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรและการสอนของวิชัย วงษ์ใหญ่.....	114
ภาพประกอบ 7 แสดงโมเดลการจัดการความรู้ SECI	151
ภาพประกอบ 8 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	175
ภาพประกอบ 9 แสดงแบบแผนการวิจัยเชิงทดลอง	203
ภาพประกอบ 10 กรอบการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน	228

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

การพัฒนาประเทศไทยในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) อยู่ในห้วงเวลาของการปฏิรูปประเทศเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานหลายด้านที่สั่งสมมานานท่ามกลางสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว และการแข่งขันด้านเศรษฐกิจที่เข้มข้นมากขึ้น สังคมโลกมีความเชื่อมโยงใกล้ชิดกันมากขึ้นเป็นสภาพไร้พรมแดน การพัฒนาเทคโนโลยีจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกระทบกับชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมและการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างมาก ในขณะที่ประเทศไทยมีข้อจำกัดหลายด้าน อาทิคุณภาพคนไทยยังต่ำทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ มีปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรม สังคมขาดคุณภาพ มีปัญหาความยากจน และมีความเหลื่อมล้ำสูงที่เป็นอุปสรรคต่อการยกระดับศักยภาพการพัฒนา โครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมสูงวัย ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว ในขณะที่การบริหารจัดการภาครัฐยังด้อยประสิทธิภาพ ขาดความโปร่งใส และมีปัญหาคอร์รัปชันเป็นวงกว้าง ส่งผลให้การขับเคลื่อนการพัฒนาไม่เกิดผลสัมฤทธิ์เต็มที่ บางภาคส่วนของสังคมจึงยังถูกทิ้งอยู่ข้างหลัง ระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยหลายด้านยังต่ำกว่าเป้าหมายและไม่สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนฐานความรู้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561, น. 8)

การพัฒนาประเทศไทยในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 จึงเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในการเชื่อมต่อกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ซึ่งมีเป้าหมายคือ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” จึงนำไปสู่การปฏิรูปประเทศ เพื่อการวางรากฐานการพัฒนาประเทศไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีความสมดุล ประชาชนในสังคมมีโอกาสทัดเทียมกันและมีคุณภาพชีวิตที่ดี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561, น. 4) โดยรัฐบาลได้วางกลไกการขับเคลื่อนเพื่อให้สามารถพัฒนาประเทศไปสู่ความมั่งคั่ง คือ กลไกการขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม กลไกขับเคลื่อนด้วยการสร้างการมีส่วนร่วม และกลไกการขับเคลื่อนที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ด้วยการสร้างความเข้มแข็งจากภายในควบคู่ไปกับการเชื่อมโยงกับประชาคมโลก ตามแนวคิด “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” โดยขับเคลื่อนผ่านกลไกประชารัฐ (ภักดี รัตนมุขย์, 2561, น. 23) เน้นความร่วมมือเพื่อไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง สร้างสรรค์นวัตกรรมสร้างพลังทางสังคม ลดการเหลื่อมล้ำ และกระจายโอกาสทั่วถึงและเป็นธรรม ผ่าน

โครงการไทยนิยมยั่งยืน เพื่อแก้ไขปัญหาในพื้นที่ และสร้าง “ชุมชนอยู่ดี มีสุข” โดยมีโครงการที่ส่งเสริมศักยภาพให้กับชุมชน อาทิ โครงการบัตรสวัสดิการแห่งรัฐที่เน้นช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อย กองทุนหมู่บ้าน การปฏิรูปโครงสร้างการผลิตภาคการเกษตร การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน และการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นต้น (กรมพัฒนาชุมชน, 2561. น. 2) ซึ่งจะเห็นได้ว่ารัฐบาลมีนโยบายและกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนในการพัฒนาประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง ด้วยการพัฒนาให้กลุ่มอาชีพต่าง ๆ มีขีดความสามารถในการสร้างความเข้มแข็ง และสามารถพึ่งพาตนเองได้ ด้วยการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองและสร้างความเข้มแข็งให้แก่ตนเอง และชุมชนต่อไป

การพัฒนาชุมชนแม้จะมีกระบวนการ วิธีการที่หลากหลาย แต่โดยหลักการแล้วมีเป้าหมายสำคัญ 2 ประการ คือ 1) การพัฒนาคนให้มีความสุข ให้เป็นคนที่มีความรู้ มีคุณธรรม มีความสุขสงบ จิตใจที่เยือกเย็น อารมณ์แจ่มใส มั่นคง ไม่มีความเครียด สุขุม มีเมตตา กรุณา เอื้ออาทรต่อผู้อื่น รู้จักประมาณตน มีความพอเพียง เข้าใจในสังขารของชีวิตมองโลกในแง่ดี มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง 2) การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง มีจิตสำนึกชุมชน สำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะรับผิดชอบปัญหาต่าง ๆ ร่วมกับบุคคลอื่น มีจิตวิญญาณชุมชน เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง มีการจัดการชุมชนที่ดี มีเครือข่าย มีภาวะผู้นำ ชุมชน เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ เป็นชุมชนสงบสุข และเป็นชุมชนที่ยั่งยืน (โกวิทย์ พวงงาม, 2553, น. 160-162) “ชุมชนเข้มแข็งเป็นหัวใจของการพัฒนาในทุกเรื่อง” และ “การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องเริ่มจากฐานราก” (ประเวศ วะสี, 2561)(เอกสารจากเว็บไซต์) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจึงเป็นประเด็นสำคัญต่อการพัฒนาประเทศเพื่อเป็นฐานรองรับการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทักษะการรวมชาติ และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันทุกด้าน ซึ่งหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน รวมไปถึงภาคีการพัฒนาต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ จึงต้องผนึกกำลังดำเนินงานการเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนให้สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ด้วยการกระตุ้นและสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งพัฒนาศักยภาพให้คนในชุมชน “ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้” อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาวด้วยความเชื่อที่ว่า การสร้างความเข้มแข็งของ “ชุมชน” ซึ่งเป็น “ทุน” และ “ฐาน” ทางสังคมที่สำคัญให้สามารถจัดการ ดูแล และแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง จะเป็นรากฐานที่มั่นคงต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมของประเทศได้อย่างยั่งยืน

การสร้างชุมชนให้เข้มแข็งเป็นเรื่องของการจัดการศักยภาพและทรัพยากรในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาและขับเคลื่อนชุมชนโดยคนในชุมชนเอง เมื่อชุมชนใดมีความรู้และทักษะที่เหมาะสมในบริบทของชุมชนตนเอง ก็จะทำให้ชุมชนนั้นสามารถผ่านพ้นวิกฤติและก้าวไปสู่การพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็งได้ ดังนั้น “ความรู้” คือพื้นฐานสำคัญในการพัฒนา “การวิจัย” เป็นกระบวนการหนึ่งในการค้นคว้าหาความรู้เพื่อนำไปปรับปรุง และพัฒนาวิถีการดำรงชีวิตให้ดีขึ้น ความรู้ที่ได้จากการวิจัยจึงเป็นพลังสำคัญให้ได้มาซึ่งข้อมูลความรู้ที่สามารถนำไปแก้ปัญหาและพัฒนาประเทศอย่างถูกต้อง และเกิดการพัฒนายั่งยืนทั้งในด้านเศรษฐกิจ การพัฒนานวัตกรรม หรือในด้านสังคมที่จะช่วยให้ประชาชนและชุมชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น การวิจัยและพัฒนาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพึ่งตนเอง สร้างการเปลี่ยนแปลงและการปฏิรูปอย่างต่อเนื่องบนฐานความรู้ (สุทธิพร จิตต์มิตรภาพ, 2557, น. 2) ซึ่งหลายสิบปีที่ผ่านมางานวิจัยในประเทศไทยมักถูกตั้งเจตนาโดยนักวิชาการ หน่วยงานต่าง ๆ เพื่อทดสอบทฤษฎี หรือหาคำตอบที่สนใจ หรือเข้าไปทำวิจัยในท้องถิ่นเพื่อการวางแผน กำหนดนโยบาย เพื่อคลี่คลายปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศ วัตถุประสงค์การวิจัยหรือปัญหาการวิจัยที่มาจากชาวบ้านหรือชุมชนอย่างแท้จริง นักวิจัยซึ่งมีนักวิชาการหรือนักพัฒนาภาคเอกชน มักจะมีบทบาทหลักในการทำวิจัย โดยนักวิจัยมักจะเข้ามาเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนในระยะเวลาอันสั้น และมักเป็นการเก็บข้อมูลเพียงบางมิติที่นักวิจัยสนใจ ไม่รอบด้านและไม่ครบถ้วน และตัวนักวิจัยเองมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมกับคนในท้องถิ่น จึงทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลผิดพลาดได้โดยง่าย นำไปสู่การให้ข้อเสนอแนะที่ไม่ตรงกับปัญหา หรือปฏิบัติได้ยากภายใต้บริบทของวัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมถึงไม่มีแนวทางการพัฒนาในโครงการวิจัย ทำให้งานวิจัยก็ไม่ได้นำไปสู่การแก้ปัญหาของชุมชนอย่างแท้จริง (ทวีป ศิริรัตน์, 2549, น. 137; สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค, 2548, น. 3 (เอกสารจากเว็บไซต์)) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จึงได้สนับสนุนให้คนในชุมชนท้องถิ่นสร้างความรู้และกลไกการจัดการปัญหาของตนเอง โดยการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน เพื่อ “เพิ่มพลัง” ทางปัญญาให้กับชุมชนท้องถิ่น ภายใต้แนวคิด “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” (Community-Based Research: CBR) เพื่อเป็น “เครื่องมือ” ให้ชุมชนสามารถคิด วิเคราะห์ วางแผนในการจัดการปัญหาด้วยตนเอง ปรับกระบวนการทัศนคติจากแต่เดิมเป็นผู้รอคอยความช่วยเหลือจากภายนอกมาเป็นการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก เพื่อสร้างความรู้ กลไกการจัดการปัญหา และการพึ่งตนเองของชุมชนท้องถิ่น โดยให้ชุมชนเป็นฐานของการวิจัย เพื่อค้นหาความรู้ที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาของชุมชนท้องถิ่นเอง ที่เริ่มจากการ “สร้างคน” (นักวิจัยชาวบ้าน) และคนจะเป็นผู้ “สร้างความรู้” ความรู้ที่เกิดขึ้นจะนำไปสู่ “การเปลี่ยนแปลง” นับเป็นการ

พัฒนาประเทศจากฐานล่างและเป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะไขไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค, 2548, น. 14) (เอกสารจากเว็บไซต์) การวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่น โดยมุ่งให้ “คน” ในชุมชนเข้ามามีกระบวนการคิด ตั้งคำถาม วางแผน และทำวิจัยเพื่อหาคำตอบอย่างเป็นระบบ และเรียนรู้จากการทำวิจัยที่เป็นเชิงปฏิบัติการจริง เพื่อแก้ปัญหาของตนเอง โดยมีกระบวนการทำงานอย่างเป็นเหตุเป็นผล โดยใช้ “กระบวนการวิจัย” เป็น “เครื่องมือ” ในการแก้ปัญหาของชุมชนทั้งในปัจจุบันและมีความพร้อมรับมือในอนาคต สามารถชี้แนะและเฝ้าระวังการปรับเปลี่ยนของชุมชนได้ และเป็น การเชื่อมร้อยคนในชุมชนและภาคียุทธศาสตร์ในการเข้ามาช่วยในการขับเคลื่อนและเสริมพลังของการพัฒนาคนในพื้นที่ โดยใช้วิจัยเป็นฐานอันนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (ชูพัทธ์ สุทธิสา, 2561, น. 4-7; สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค, 2548 (เอกสารจากเว็บไซต์)) มีหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ หลักการศึกษาเพื่อปวงชน (popular education) ใจทย์การวิจัยต้องมาจากปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง สองคือหลักการมีส่วนร่วม (participation) คือ คนในชุมชนเป็นนักวิจัยและมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย และสามารถคือ หลักการปฏิบัติการ (action) เพื่อแสดงให้เห็นผลอย่างจริงจัง ที่ต้องลงมือปฏิบัติการเพื่อแก้ไข ปัญหาจริงก่อนจะสรุปเป็นความรู้ออกมา ดังนั้นการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงมีเป้าหมายอยู่ที่ “การสร้างสรรค์ปัญญา (ของคนทำวิจัย) เพื่อพัฒนาท้องถิ่น” (กาญจนา แก้วเทพ, 2553, น. 26)

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นถือเป็นแนวคิดใหม่ในการสนับสนุนชุมชนได้เรียนรู้กระบวนการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาชุมชนด้วยตนเอง จึงจำเป็นต้องมีพี่เลี้ยงที่คอยให้คำปรึกษา ชี้แนะแนวทางการดำเนินงาน หนุนเสริมนักวิจัย ตลอดจนเป็นเพื่อนร่วมคิด ให้กำลังใจ และร่วมเรียนรู้ไปกับทีมวิจัย และชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยจึงได้หนุนเสริมระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในรูปแบบของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Node) และพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Research Counsellors : RC) ในเชิงพื้นที่ และประเด็น เพื่อกระจายโอกาสสู่ชุมชนท้องถิ่น และเป็นกลไกสำคัญในการบริหารจัดการโครงการวิจัยให้ประสบความสำเร็จ ใน 4 ภูมิภาค รวม 53 ศูนย์ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น, 2562) (เอกสารจากเว็บไซต์) ซึ่งในปัจจุบันยังไม่ครอบคลุมและทั่วถึงทุกชุมชน และทุกจังหวัด ซึ่งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ต้องใช้ทรัพยากรมนุษย์ เงิน วัสดุอุปกรณ์ ในการบริหารจัดการหนุนเสริมระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นดังกล่าว ดังนั้นหากมีกลไกที่ช่วยให้ชุมชนได้เรียนรู้การทำวิจัยชุมชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ก็จะทำให้ชุมชนมีองค์ความรู้ที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาของตนเองและชุมชนได้ โดยใช้กระบวนการวิจัยเป็นตัวกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักถึงปัญหาของตนเอง วางแผน

ดำเนินการแก้ปัญหาด้วยตนเอง ก็จะสามารถพัฒนาชุมชนไปสู่ความเข้มแข็งได้ ซึ่งความเข้มแข็งนี้คือการที่ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ รวมตัวกันโดยมีการเรียนรู้ การจัดการ และการแก้ไขปัญหาหารือร่วมกัน เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ภายในชุมชน และมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนให้ดีขึ้นตามไปด้วย (ภาวิดา เจริญจินดารัตน์ และ ดวงกมล ปานรศทิพ ธรรมาธิวัฒน์, 2561, น. 152-161) ประกอบกับบทบาทของสถาบันวิทยาลัยชุมชนซึ่งเป็นสถานศึกษาที่จัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญา มีพันธกิจด้านการจัดการศึกษา วิจัย ให้บริการทางวิชาการ ทำนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรม ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อสร้างความเข้มแข็งท้องถิ่นและชุมชน และการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมี “ชุมชน” เป็นหน่วยวัดความสำเร็จของการพัฒนา ที่เน้นบทบาทให้ “วิทยาลัยชุมชนเป็นข้อต่อที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ทางวิชาการไปสู่การพัฒนาหรือสร้างนวัตกรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาในระดับพื้นที่หรือชุมชน การสร้างศักยภาพคนที่ใช้ความรู้เป็นฐาน และสร้างความเข้มแข็งชุมชน คนไม่ทิ้งถิ่น และเกิดความยั่งยืน” (เกษม วัฒนชัย, 2548, น. 55-68) “การวิจัยชุมชน” จึงเป็นอีกพันธกิจหนึ่งที่สถาบันวิทยาลัยชุมชนจะช่วยเสริมสร้างศักยภาพคนในชุมชนให้เรียนรู้ตลอดชีวิต พัฒนาสัมมาชีพ พัฒนาคุณภาพชีวิต คุณภาพสิ่งแวดล้อม สามารถแก้ปัญหาที่ตอบสนองของความต้องการของชุมชนในปัจจุบัน เตรียมพร้อมรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และขึ้นำการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ชุมชนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะเสริมสร้างให้ชุมชนได้เรียนรู้กระบวนการทำวิจัยเพื่อแก้ปัญหาของตนเอง และสร้างกลไกในการแก้ปัญหาชุมชนได้ โดยนำสื่อสังคมออนไลน์มาเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากบรรยากาศของเครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารภายใต้มิติความสัมพันธ์ของคนในเครือข่าย ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาความสัมพันธ์ในสังคมจริงในทิศทางที่ใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น เป็นผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพจริง นอกจากนี้ลักษณะการนำเสนอข้อมูลสถานภาพที่เป็นปัจจุบัน ทำให้ประสานข้อมูลได้อย่างทันท่วงที กระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่กว้างขวาง การตั้งประเด็นแลกเปลี่ยนข้อสงสัยต่าง ๆ สามารถทำได้ทันที และต่อเนื่อง โดยบูรณาการในการจัดการเรียนการสอนของสถาบันวิทยาลัยชุมชนซึ่งมีพันธกิจในด้านการจัดการศึกษาทั้งในระบบ ได้แก่ หลักสูตรอนุปริญญา อาทิ การปกครองท้องถิ่น การพัฒนาชุมชน การท่องเที่ยว การส่งเสริมสุขภาพชุมชน เป็นต้น หลักสูตรประกาศนียบัตร ได้แก่ หลักสูตร

ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวส.) หลักสูตรประกาศนียบัตร
สถาบันวิทยาลัยชุมชน หลักสูตรประกาศนียบัตรวิทยาลัยชุมชน หลักสูตรสัมฤทธิ์บัตร และ
หลักสูตรที่จัดการศึกษานอกระบบ คือ หลักสูตรฝึกอบรมอาชีพ และพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อ
ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน การพัฒนาที่ยั่งยืน และเสริมสร้าง
ศักยภาพบุคคลที่ตอบสนองและสอดคล้องต่อความต้องการของท้องถิ่นและชุมชน

จากการศึกษามโนทัศน์เกี่ยวกับชุมชนและการพัฒนาชุมชน พบว่า ผู้นำมีบทบาทสำคัญ
ที่สุดในการถ่ายทอดองค์ความรู้ และกระตุ้นให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการพึ่งพาตนเอง ร่วมคิด
ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบในชุมชนของตนเอง (วิทยา สุจริตธนารักษ์ และ คณะ,
2560, น. 206) นอกจากนี้ จักรี ศรีจารุเมธีญาณ และ พระถนิต วท.ตมโน (2560, น. 527-537)
กล่าวว่า ผู้นำชุมชนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาชุมชน เพราะสามารถนำชุมชนไปสู่การ
พัฒนาที่มีความเหมาะสมกับการเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาในระดับภูมิภาคและระดับประเทศได้
และจากการศึกษาปัจจัยสำคัญของการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่สำคัญคือ “การมีผู้นำที่ดี”
ที่พร้อมทั้งวุฒิภาวะ และภาวะผู้นำ เป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถในการบริหาร
จัดการ การประสานงาน กระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา (ครรชิต พุทธิโกษา,
2554, น. 4) ในงานนี้ผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญในการพัฒนาผู้นำชุมชน เพื่อให้ผู้นำชุมชนเป็นผู้นำ
การพัฒนาชุมชนร่วมกับประชาชน ซึ่งในการพัฒนาผู้นำชุมชนที่ผ่านมาจะเน้นการเสริมสร้างภาวะ
ผู้นำในด้านต่าง ๆ เช่น การพัฒนาบุคลิกภาพ การพูดต่อหน้าที่ประชุมชน การพัฒนาทักษะในการ
ติดต่อสื่อสาร การพัฒนาความจำ เป็นต้น (ครรชิต พุทธิโกษา, 2554, น. 80-82) และวิทยา
สุจริตธนารักษ์ และ คณะ (2560, น. 206) ได้ศึกษารูปแบบการใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อพัฒนาทุน
ทางสังคม พบว่าในด้านการเรียนรู้ของชุมชน ยังขาดผู้รู้และความรู้ที่ช่วยสร้างเสริมความรู้ความ
เข้าใจให้ประชาชนในชุมชนได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งเสริมสร้างสมรรถนะ
การวิจัยชุมชนให้กับผู้นำชุมชน เนื่องจากสมรรถนะเป็นการแสดงถึงความรู้ความสามารถ ทักษะ
และคุณลักษณะที่มีอยู่ในตัวบุคคลที่สามารถวัดหรือสังเกตได้จากพฤติกรรมการทำงานที่แสดง
ออกมาให้เห็น และส่งผลทำให้บุคคลนั้นๆ สามารถปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์
ของงานที่ตั้งไว้ได้ ดังนั้นการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ได้นั้นจะขึ้นกับ
องค์ประกอบของสมรรถนะการปฏิบัติงานที่จำเป็นในการปฏิบัติงานให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์
และเป้าหมายของงานนั้น ๆ และผู้นำชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้
ของชุมชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ให้มีโอกาสร่วมคิดวิเคราะห์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน
สถานการณ์จริงของชุมชน รวมทั้งประเด็นองค์ความรู้ต่างๆ ที่มีความสนใจร่วมกัน ผู้นำเหล่านี้หาก

ถูกพัฒนาให้เป็นวิทยากรชุมชน จะเป็นกำลังหลักในการส่งต่อความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนออกไปสู่บุคคลภายนอก จะทำให้การขยายผลการเรียนรู้เป็นไปอย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพต่อไป

ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ด้วยหลักของพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน (felt-needs) ประชาชนคิดและตัดสินใจบนฐานความต้องการของชุมชนเอง และหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (people participation) ซึ่งถือเป็นหัวใจของการพัฒนาชุมชนโดยคนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าการพัฒนาชุมชนเป็นของคนในชุมชน โดยคนในชุมชน และเพื่อคนในชุมชนนั่นเอง (โกวิท พวงงาม, 2553, น. 125-129) และรูปแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน ด้วยการออกแบบหลักสูตรที่สนับสนุนเวลาและสถานที่การเรียนรู้ที่ต่างกัน ช่วยให้เกิดความสะดวกในการเรียนผ่านระบบออนไลน์ โดยมีรูปแบบที่สอดคล้องกับสภาพชีวิตและสังคม เหมาะสมกับวัย ความต้องการ ความสนใจ และประสบการณ์ของผู้นำ โดยมุ่งหวังว่ามวลประสบการณ์ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น จะทำให้ผู้นำชุมชนได้เรียนรู้ มีประสบการณ์ และความชำนาญเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความรู้ และทักษะ อันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรม ให้สามารถปฏิบัติการวิจัยชุมชนได้มีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ (ดวงเดือน จันทรเจริญ, 2555, น. 209-215) พบว่า การเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชนให้กับผู้นำชุมชน มีความเกี่ยวข้องเนื่องกับการศึกษาผู้ใหญ่และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งปรัชญาที่นำไปใช้ทั้งสองศาสตร์ได้แก่ ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ที่พัฒนาการนิยม (Progressivism) ซึ่งมีหลักการว่า การศึกษาจะต้องเป็นกระบวนการตลอดชีวิต (Life-long Education) รับผิดชอบสังคม เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (Learner-centered) การแก้ปัญหา (Problem-solving) ประสบการณ์เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ (Experience-based) การเรียนรู้แบบประชาธิปไตย (Democracy) และการประเมินความจำเป็นหรือความต้องการของผู้เรียน (Need-assessment) และปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่แบบมนุษยนิยม (Humanistic Adult Education) เน้นเสรีภาพ การปกครองตนเอง และเลือกเรียนด้วยตนเอง เน้นการชี้แนะตนเอง เรียนรู้จากความต้องการ เห็นประโยชน์ของความรู้ที่จะนำไปใช้ปฏิบัติงาน กิจกรรมเน้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-directed Learning) ดังนั้น การจัดกิจกรรมการสอนที่ตอบสนองความต้องการ ความสนใจและปัญหาของผู้เรียน วิธีการสอนให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนแบบวิทยาศาสตร์ หรือวิธีการแก้ปัญหา โดยการคิดหาเหตุผล และการศึกษามีเป้าหมายเป็นเชิงปฏิบัตินิยม และ

นำไปใช้ประโยชน์โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง รวมทั้งหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ Malcolm S. Knowles (1978 อ้างถึงใน สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, 2547, น. 247-249) กล่าวว่าผู้ใหญ่จะเข้าเรียนต่อเมื่อรู้สึกขาดความรู้และประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาปัจจุบัน และต้องการที่จะนำความรู้ไปใช้ในอนาคตอันใกล้ การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ถ้าตรงกับความต้องการ และความสนใจในประสบการณ์ที่ผ่านมาผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้ดี รวมถึงการนำปัญหาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้ใหญ่เป็นศูนย์กลางการเรียนการสอน โดยคำนึงถึงประสบการณ์ของผู้ใหญ่แต่ละคน โดยครูมีบทบาทในการส่งผ่านความรู้ และประเมินผลโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นสำคัญ และรูปแบบการเรียนรู้แบบนำตนเอง ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้ริเริ่มการเรียนรู้ด้วยตนเอง วิเคราะห์ความต้องการในการเรียนรู้ของตนเอง ตั้งเป้าหมายในการเรียน มีวิธีการเลือกและแสวงหาความรู้ มีกระบวนการจัดการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยมีจุดมุ่งหมายหลักคือให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง สามารถถ่ายโอนความรู้และทักษะที่เกิดจากการเรียนสถานการณ์หนึ่งไปอีกสถานการณ์หนึ่งได้

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจึงนำปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ การเรียนรู้แบบนำตนเอง และการเรียนรู้แบบผสมผสานผ่านสื่อสังคมออนไลน์มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ร่วมกับรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของเซเลอร์ อเล็กซานเดอร์ และเลวิส (Saylor, Alexander, และ Lewis 1981, pp. 24-39) ซึ่งเสนอแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรโดยมีแนวความคิดจากปรัชญาสาขาพัฒนานิยม โดยคำนึงถึงความต้องการของผู้เรียน และต้องการพัฒนาผู้เรียนในทุก ๆ ด้าน ซึ่งการพัฒนาหลักสูตรประกอบด้วย การกำหนดเป้าหมายและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร (Goals and objectives) การออกแบบหลักสูตร (Curriculum design) โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน และผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ ทั้งแบบที่เป็นการทางคือโปรแกรมซูม (Zoom Meeting) แบบไม่เป็นทางการคือไลน์ (Line) การใช้หลักสูตร (Curriculum implementation) และการประเมินหลักสูตร (Curriculum evaluation) ซึ่งประกอบด้วย การประเมินประสิทธิภาพและประเมินประสิทธิผลของหลักสูตร โดยผู้วิจัยคาดหวังว่าหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นจะเสริมสร้างให้ผู้นำชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน มีทักษะการวิจัยชุมชน และมีเจตคติที่ดีต่อการทำวิจัยชุมชน สามารถปฏิบัติการวิจัยชุมชนได้มีประสิทธิภาพ สามารถนำความรู้ไปใช้แก้ปัญหาในชุมชน มีความตื่นตัว ตระหนักที่จะศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะจบการอบรมไปแล้วก็ตาม และสามารถถ่ายโอนการเรียนรู้และทักษะที่เกิดจากการเรียนจากสถานการณ์หนึ่งไปยังอีกสถานการณ์หนึ่งได้ ซึ่งจะนำไปสู่พัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยมีกระบวนการทำงานอย่างเป็นเหตุเป็นผล พึ่งพาตนเองได้ นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน นอกจากนี้หลักสูตรดังกล่าวยังเป็นประโยชน์ให้นักวิชาการ หน่วยงานภาครัฐ

ภาคเอกชน ที่นำไปใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนให้กับคนในชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

คำถามการวิจัย

ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นคำถามหลักสำหรับการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมการเรียนรู้ วิถี และความต้องการของผู้นำชุมชน โดยมีรูปแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้ผู้นำชุมชนเกิดสมรรถนะการวิจัยชุมชน ดังนี้

1. “สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน” จากมุมมองและทัศนะของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์ให้ความหมาย และมีลักษณะอย่างไร
2. หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน มีลักษณะและมีองค์ประกอบของหลักสูตรอย่างไรบ้าง
3. เงื่อนไข กระบวนการ ฝึกอบรมให้ผู้นำชุมชนเกิดสมรรถนะการวิจัยชุมชน มีรูปแบบอย่างไร
4. หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ที่พัฒนาขึ้น เมื่อนำไปใช้กับผู้นำชุมชนแล้วเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพียงใด
5. หลังการอบรมผู้นำชุมชนได้นำวิจัยชุมชนไปใช้ในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในชุมชน อย่างไรบ้าง

ความมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายหลัก คือ เพื่อพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน จากการหาความหมายของการวิจัยชุมชน และสมรรถนะการวิจัยชุมชน จากมุมมองและทัศนะของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์ การศึกษาเงื่อนไข กระบวนการฝึกอบรม องค์ประกอบหลักสูตร เพื่อพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมการเรียนรู้ วิถี และความต้องการของผู้นำชุมชน และประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของหลักสูตร โดยแบ่งเป็นความมุ่งหมายของการวิจัยย่อย ดังนี้

1. เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน
2. เพื่อพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

3. เพื่อประเมินประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ความสำคัญของการวิจัย

1. ความสำคัญเชิงนโยบาย

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทางด้านการพัฒนาชุมชนและการศึกษา เช่น กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย นำหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ที่พัฒนาขึ้นไปขยายผลกับชุมชนอื่น ๆ โดยกำหนดเป็นนโยบายให้สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ใช้หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน เป็นเครื่องมือในการดำเนินการพัฒนาคณะ พัฒนาชุมชน โดยใช้การวิจัยชุมชนเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการพัฒนา และแก้ปัญหาชุมชนบนฐานความรู้ ให้กับคนในชุมชน ให้ชุมชนสามารถคิดวิเคราะห์วางแผนในการจัดการปัญหาด้วยตนเองและปัญหาของชุมชน นำไปสู่การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

2. ความสำคัญเชิงวิชาการ

ผลผลิตจากการวิจัยครั้งนี้ทำให้ได้ตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน และหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ด้วยการกระบวนกรมีส่วนร่วมจากชุมชน ชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมพัฒนา ร่วมติดตามและปรับแก้ และเพิ่มช่องทางการมีส่วนร่วมทางการเรียนในลักษณะของปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน หรือผู้เรียนกับครู เพื่อให้หลักสูตรมีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และเปิดโอกาสการเข้าถึงผู้เรียนมากขึ้น

3. ความสำคัญเชิงปฏิบัติการ

3.1 สถาบันวิทยาลัยชุมชนซึ่งมีวิทยาลัยชุมชนเป็นสถานที่จัดการศึกษาใน 20 จังหวัด นำหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ไปจัดการศึกษาในระดับต่าง ๆ เช่น หลักสูตรอนุปริญญา สาขาปกครองท้องถิ่น สาขาพัฒนาชุมชน และการบริการวิชาการให้ชุมชน เพื่อสร้างการพัฒนาในระดับชุมชน สร้างศักยภาพคนที่ใช้ความรู้เป็นฐาน ให้มีสมรรถนะในการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

3.2 ผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเองในทิศทางบวก มีความรู้ และทักษะเพิ่มขึ้น และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ต่อการแก้ปัญหาชุมชนอื่น ๆ เกิดการพัฒนาาร่วมกันด้วยพลังของคนในชุมชนจากศักยภาพกระบวนทัศน์ที่มีอยู่ในชุมชนเอง รวมถึงได้แนวคิดในการทำงานแบบมีส่วนร่วมเพื่อนำไป

ประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานชุมชน เช่น การประชุมกลุ่มกับชุมชน มีการเปิดโอกาสแลกเปลี่ยน และรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันทำให้เกิดการสื่อสารแบบสองทาง สร้างความร่วมมือในการทำงาน เพิ่มคุณค่าแก่คนทำงานว่าเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสรรค์ชุมชนให้ดีขึ้น

3.3 นักพัฒนาชุมชนนำหลักสูตรไปต่อยอดต่อกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนอื่น ๆ และเผยแพร่ความรู้ไปยังผู้นำชุมชนกลุ่มอื่น ถือเป็น การแลกเปลี่ยนความรู้และถ่ายทอดความรู้จากชุมชนสู่ชุมชน ซึ่งเป็นทิศทางที่ก่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืนในที่สุด จะสร้างให้ชุมชนเข้มแข็งจากคนภายในชุมชนเอง

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิจัยแบบผสมผสานวิธีการ (Mixed method approach) ระหว่างวิธีการเชิงคุณภาพและวิธีการเชิงปริมาณ โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพเพื่อหาความเชื่อมโยงระหว่างความคิดรวบยอดเพื่อให้ได้ข้อสรุปสำหรับการอธิบาย และทำความเข้าใจในประเด็นเกี่ยวกับลักษณะการวิจัยชุมชน ตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน แล้วนำผลการวิจัยจากวิธีการเชิงคุณภาพไปพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน โดยใช้การยืนยันคุณภาพของหลักสูตรด้วยวิธีการเชิงปริมาณ ภาพรวมแบ่งออกเป็น 3 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 วิธีการเชิงคุณภาพ ใช้การศึกษาเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน การเสริมสร้างพลังชุมชน สมรรถนะการวิจัย เพื่อทำความเข้าใจและการให้คำอธิบายที่เป็นข้อสรุปที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน สมรรถนะการวิจัยชุมชน และทำการศึกษาเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการศึกษาการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ประสบการณ์ด้านการวิจัยชุมชนหรือการวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือเป็นผู้นำชุมชน จำนวน 9 คน และนำข้อมูลสารสนเทศจากมุมมองของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์นั้น มาวิเคราะห์สร้างความคิดรวบยอด (Concept) และหาความเชื่อมโยงระหว่างความคิดรวบยอดเพื่อให้ได้ข้อสรุปสำหรับการอธิบาย และทำความเข้าใจในประเด็นเกี่ยวกับลักษณะการวิจัยชุมชน การกำหนดตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ระยะที่ 2 วิธีการเชิงคุณภาพ ใช้การศึกษาเชิงวิเคราะห์วัฒนธรรมการเรียนรู้และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน รวมทั้งข้อสรุปในปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน และตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน มาเป็นสารสนเทศในการกำหนดหัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม และจัดทำรายละเอียดหลักสูตรประกอบด้วย หลักการและเหตุผล จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาสาระ กระบวนการ สื่อและแหล่งเรียนรู้ และการวัดและประเมินผลหลักสูตร โดยใช้แนวคิดในการใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-

Based Approach) มาบูรณาการร่วมกับการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้สอดคล้องกับปรัชญาหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่ต้องการเป็นผู้นำตนเองในการเรียน (Self-directed learning) และสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลาตามความต้องการ ความสนใจ และความสามารถของแต่ละบุคคล โดยในกระบวนการพัฒนาร่างหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน โดยใช้การยืนยันคุณภาพของหลักสูตรด้วยวิธีการเชิงปริมาณ

ระยะที่ 3 การประเมินประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ด้วยการนำหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการใช้หลักสูตร ประกอบด้วยผู้บริหารวิทยาลัยชุมชน 3 คน และผู้นำชุมชน จำนวน 6 คน ประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตรและนำไปทดลองใช้กับผู้นำชุมชนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างเพื่อศึกษาความเหมาะสมของกิจกรรม เนื้อหา ภาษา และเวลา ก่อนที่จะนำไปอบรมให้กับผู้นำชุมชน แล้วประเมินประสิทธิผลของหลักสูตร โดยมีตัวแปรที่ศึกษา ดังนี้

1. ตัวแปรตาม คือ สมรรถนะการวิจัยชุมชน และความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมตามหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน
2. ตัวแปรทดลอง คือ หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **การวิจัยชุมชน** หมายถึง กระบวนการที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยใช้กระบวนการทำวิจัย
2. **ผู้นำชุมชน** หมายถึง บุคคลที่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มสมาชิกให้ทำหน้าที่ตัดสินใจ ประสานความคิดของสมาชิกในชุมชน ประสานการทำงานในชุมชนระหว่างประชาชนกับประชาชน ชุมชนกับเอกชน หรือประสานส่วนราชการหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กลุ่มองค์กร/เครือข่ายต่าง ๆ ในการทำงานกับชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชน
3. **ชุมชนเข้มแข็ง** หมายถึง สมาชิกในชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้ มีการจัดการแก้ไขปัญหาพร้อมกัน เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีการจัดการชุมชนที่ดี เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมในชุมชน และพึ่งตนเองได้อย่างที่ยั่งยืน

4. หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน หมายถึง หลักสูตรที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา เพื่อสร้างการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับชุมชน ให้ชุมชนเข้ามาเป็นนักวิจัยร่วมกันในการร่วมคิดวางแผน และตัดสินใจในการวิจัย ตั้งแต่การศึกษาชุมชน วิเคราะห์ปัญหา วางแผน ลงมือปฏิบัติ และติดตามประเมินผล ซึ่งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจะก่อให้เกิดการพัฒนาที่มาจากชุมชน เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน โดยผสมผสานการเรียนรู้ในห้องเรียนปกติและเรียนรู้ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้ผู้นำชุมชนได้เรียนรู้ มีประสบการณ์ และความชำนาญเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความรู้ และทักษะอันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรม ให้สามารถปฏิบัติการวิจัยชุมชนได้มีประสิทธิภาพ โดยหลักสูตรประกอบด้วย จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อและแหล่งเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล โดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับหัวข้อดังต่อไปนี้ 1) การพัฒนาจิตวิทยวิจัยชุมชน 2) กระบวนการวิจัยชุมชน 3) การวิเคราะห์และสรุปบทเรียน 4) การฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน

5. การเรียนรู้แบบผสมผสาน หมายถึง รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานวิธี 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) แบบไม่ประสานเวลา (Asynchronous) คือการใช้ระบบเครือข่ายสนับสนุนการเรียนการสอนในห้องเรียน สำหรับนัดหมาย แจ้งงานที่มอบหมาย รับ-ส่งการบ้าน 2) แบบประสานเวลา (Synchronous) คือการจัดการเรียนการสอนผ่านระบบเครือข่าย (Online Learning) ที่ผู้เรียนสามารถปรึกษางาน ตั้งประเด็นถามตอบ สนทนาแบบโต้ตอบทันที 3) แบบเผชิญหน้า (Face-to-Face) คือการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนปกติ และให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง

6. สื่อสังคมออนไลน์ หมายถึง สื่อดิจิทัลที่เป็นเครื่องมือในการสื่อสารระหว่างกัน โดยใช้โปรแกรมที่เชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ต ซึ่งในการวิจัยนี้ใช้สื่อสังคมออนไลน์แบบเป็นทางการได้แก่ โปรแกรมซูม (Zoom Meeting) ใช้ในการเรียนสอน สามารถสื่อสารได้สองทาง มองเห็นและได้ยินเสียงผู้เรียนทุกคน สร้างข้อความแบบสนทนาในกลุ่ม และแบบตัวต่อตัวได้ สามารถสนทนาแบบโต้ตอบทันที นำเสนอเอกสารต่างๆ เช่น PowerPoint word pdf นำเสนอหน้าจอของผู้สอน อีกทั้งยังสามารถบันทึกวิดีโอ การสอนไปพร้อมกัน และสื่อสังคมออนไลน์แบบไม่เป็นทางการได้แก่ โปรแกรมไลน์ (Line) ใช้เพื่อกระตุ้นเตือนการส่งงานต่าง ๆ การแจ้งงานที่มอบหมายล่วงหน้า แสดงความรู้สึกรัก การนัดหมาย

7. แนวคิดชุมชนเป็นฐาน หมายถึง แนวคิดที่มุ่งทำงานกับชุมชนเป็นพื้นที่เป้าหมาย ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาร่วมดำเนินงาน เกิดการปฏิบัติงานจากสถานการณ์จริงในชุมชน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 1) การศึกษาชุมชน 2) การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน 3) การวางแผนแก้ปัญหา 4) การดำเนินงาน 5) การประเมินผล

8. รูปแบบการหลักสูตรผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน หมายถึง การพัฒนาหลักสูตรที่มีการผสมผสานรูปแบบการเรียนการสอนทั้งแบบไม่ประสานเวลา (Asynchronous) แบบประสานเวลา (Synchronous) และแบบเผชิญหน้า (Face-to-Face) โดยใช้สื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ โปรแกรมซูม (Zoom Meeting) และโปรแกรมไลน์ (Line) ผสานในกิจกรรมการเรียนการสอนบนสถานการณ์จริงของชุมชน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

9. ประสิทธิภาพของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน หมายถึง ความสำเร็จของการใช้หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน กับผู้นำชุมชน โดยใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า เต็มศักยภาพ โดยพิจารณาจากผลการประเมินของผู้เชี่ยวชาญ 5 ด้าน คือ

9.1 ความเป็นประโยชน์ (Utility Standards) หมายถึง หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นเป็นประโยชน์กับชุมชน สามารถเสริมสร้างให้ผู้นำชุมชนมีสมรรถนะการวิจัยชุมชน

9.2 ความเป็นไปได้ (Feasibility Standards) หมายถึง หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีวิธีการและกระบวนการที่สามารถปฏิบัติได้จริง ประหยัดเวลา งบประมาณ และบุคลากร มีความคุ้มค่า

9.3 ความเหมาะสม (Propriety Standards) หมายถึง หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมกับชุมชน บริบทของชุมชน และผู้นำชุมชน เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และประสบการณ์ของผู้นำชุมชน

9.4 ความถูกต้องและครบคลุม (Accuracy Standards) หมายถึง หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพ น่าเชื่อถือ เนื้อหาสาระถูกต้อง ครบคลุม และครบถ้วน

9.5 ความรับผิดชอบ (Accountability Standards) หมายถึง หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมาจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง คำนึงถึงความถูกต้องและสำนึกรับผิดชอบต่อชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน

10. ประสิทธิภาพของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน หมายถึง ผลที่แสดงถึงความสำเร็จที่อันเกิดจากการนำหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน ไปใช้กับผู้นำชุมชน โดยประเมินจาก

10.1 สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน หมายถึง การบูรณาการความรู้ความสามารถ ทักษะ และเจตคติเกี่ยวกับการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน เพื่อให้ผู้นำชุมชนสามารถปฏิบัติกรวิจัยชุมชนได้ ซึ่งประกอบด้วย ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน ทักษะการวิจัยชุมชน และเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน ดังต่อไปนี้

1) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน หมายถึง ความรู้ความเข้าใจของผู้นำชุมชนเกี่ยวกับมโนทัศน์ของการวิจัยชุมชน การพัฒนาวิทยวิจัย กระบวนการวิจัยชุมชน การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การบริหารจัดการคน งาน งบประมาณ การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล การสรุปบทเรียน ถอดบทเรียน และองค์ความรู้พร้อมคืนข้อมูลสู่ชุมชน การประเมินและติดตามผลโครงการ และการสร้างและพัฒนาทีมงาน

2) ทักษะการวิจัยชุมชน หมายถึง ความสามารถของผู้นำชุมชนในการนำกระบวนการวิจัยชุมชนที่ได้เรียนรู้ และได้ฝึกฝนมาไปใช้ในการแก้ปัญหาชุมชนได้ ประกอบด้วย ทักษะการวิเคราะห์ วินิจฉัยปัญหา ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ทักษะการประสานงาน และทักษะการสื่อสาร

3) เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน หมายถึง ความรู้สึกของผู้นำชุมชนที่มีต่อการวิจัยชุมชน ซึ่งมีทิศทางทั้งทางบวกและลบ ประกอบด้วย ความรู้เชิงประเมินค่าถึงประโยชน์ของการวิจัยชุมชน ความรู้สึกที่มีต่อการวิจัยชุมชน และความพร้อมที่จะทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน

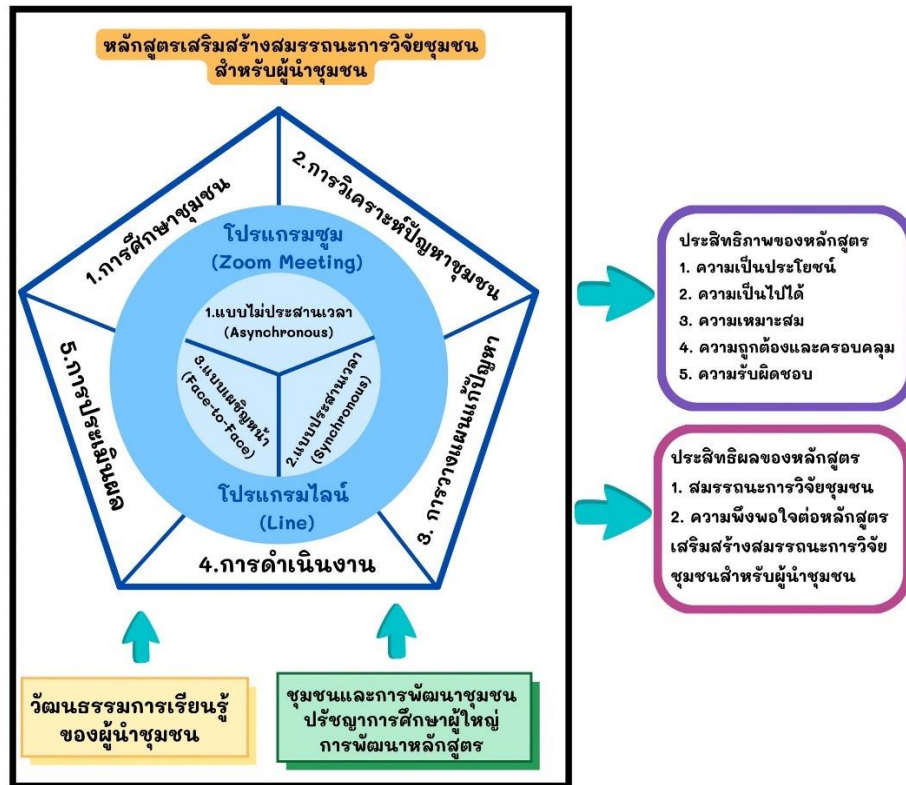
10.2 ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน หมายถึง การแสดงออกถึงความรู้สึกของผู้นำชุมชนต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน ด้านเนื้อหาสาระ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านการวัดและประเมินผล ด้านบรรยากาศการเรียนรู้ และด้านประโยชน์ที่ได้รับ

11. การนำวิจัยชุมชนไปใช้ในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในชุมชน หมายถึง ผู้นำชุมชนได้นำความรู้จากการอบรมไปทดลองปฏิบัติจริงในการแก้ปัญหาในชุมชน โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้นำชุมชนหลังจบการอบรมไปแล้ว 2 สัปดาห์

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษา แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน การเสริมสร้างพลังชุมชนทั้งส่วนของงานวิจัยของไทย และในต่างประเทศ ผู้วิจัยจึงได้เลือกการวิจัยแบบผสมผสานวิธีการ (Mixed methods research approach) ซึ่งการศึกษาในลักษณะนี้ Creswell (2011) เรียกว่า การออกแบบการวิจัยแบบการสำรวจตามกาลเวลา (Exploratory sequential) (QUAL → QUAN) โดยเน้นวิธีการเชิงคุณภาพและวิธีการเชิงปริมาณ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้พัฒนากลอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ โดยการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative study) จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน สมรรถนะการวิจัย ชุมชนและการพัฒนาชุมชน ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ และการพัฒนาหลักสูตร และการศึกษากิจการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ทรงคุณวุฒิ การศึกษาวัฒนธรรมการเรียนรู้และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน เพื่อเป็นกรอบในการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้ผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน โดยหลักสูตรมีการผสมผสานรูปแบบการเรียนการสอนทั้งแบบไม่ประสานเวลา (Asynchronous) แบบประสานเวลา (Synchronous) และแบบเผชิญหน้า (Face-to-Face) โดยใช้สื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ โปรแกรมซูม (Zoom Meeting) และโปรแกรมไลน์ (Line) ผสานในกิจกรรมการเรียนการสอน บนสถานการณ์จริงของชุมชน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตั้งแต่ การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน การวางแผนแก้ปัญหา การดำเนินงาน และการประเมินผล และใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative study) เพื่อยืนยันคุณภาพ ประเมินประสิทธิภาพ และทดสอบประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ใช้กรอบแนวคิดในการวิจัยชั่วคราวเป็นจุดตั้งต้นสำหรับการดำเนินการวิจัยซึ่งมีความยืดหยุ่น และสามารถปรับเปลี่ยนกรอบแนวคิดในการวิจัยได้เมื่อค้นพบทฤษฎีหรือข้อค้นพบใหม่ระหว่างการทำวิจัยเพื่อทำให้กรอบแนวคิดในการวิจัยมีความชัดเจนและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น รายละเอียดดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย

1. ผู้นำชุมชนที่เข้ารับการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน มีสมรรถนะการวิจัยชุมชนสูงกว่าก่อนเข้ารับการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
2. ผู้นำชุมชนที่เข้ารับการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชนมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ในระดับมาก

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและรายงานการวิจัย เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ดังนี้

ตอนที่ 1 ชุมชนและการพัฒนาชุมชน

นิยามและความหมายของชุมชน

ลักษณะสำคัญเกี่ยวกับชุมชน

แนวคิดและหลักการพัฒนาชุมชน

กระบวนการพัฒนาชุมชน

เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาบนฐานชุมชน

ตอนที่ 2 ผู้นำชุมชน

ความหมายของผู้นำชุมชน

ประเภทของผู้นำชุมชน

คุณสมบัติของผู้นำชุมชน

บทบาทของผู้นำชุมชน

ตอนที่ 3 ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ และหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่

หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ และหลักการสอนผู้ใหญ่

การเรียนรู้แบบนำตนเอง

การเรียนรู้แบบผสมผสาน

การเรียนรู้แบบผสมผสานผ่านสื่อสังคมออนไลน์

ตอนที่ 4 การออกแบบและพัฒนาหลักสูตร

ความหมายและความสำคัญของหลักสูตร

รูปแบบและองค์ประกอบของหลักสูตร

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร
 ตอนที่ 5 การวิจัยชุมชน และสมรรถนะการวิจัยชุมชน
 แนวคิดและความหมายของการวิจัยชุมชน
 รูปแบบการวิจัยชุมชน
 การวิจัยเพื่อท้องถิ่น
 ความหมายและหลักการของสมรรถนะ
 สมรรถนะการวิจัย
 สมรรถนะการวิจัยชุมชน

ตอนที่ 1 ชุมชนและการพัฒนาชุมชน

ในการศึกษาเรื่องชุมชนและการพัฒนาชุมชน เพื่อให้เข้าใจเกี่ยวกับนิยาม ความหมาย แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน และเพื่อเป็นกรอบแนวคิดพื้นฐานสำหรับการศึกษาทำความเข้าใจชุมชน ผู้วิจัยได้จำแนกการศึกษาเป็น 6 หัวข้อ คือ 1) นิยามและความหมายของชุมชน 2) ลักษณะสำคัญของชุมชน 3) แนวคิดและหลักการพัฒนาชุมชน 4) กระบวนการ พัฒนาชุมชน 5) เป้าหมาย การพัฒนาชุมชน และ 6) การพัฒนาบนฐานชุมชน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. นิยามและความหมายของชุมชน

พีรพัฒน์ พันศิริ (2559, น. 3) ได้สรุปนิยามและความหมายของ “ชุมชน” (community) ซึ่งนักวิชาการและนักพัฒนาชุมชนได้ให้คำนิยามและความหมายไว้อย่างหลากหลาย สามารถสรุปได้ 4 ลักษณะ ดังนี้

1) ชุมชนว่าด้วย “คน” กล่าวคือ การที่คนจำนวนหนึ่งมีจำนวนพอสมควร มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน รวมถึงมีความเชื่อ ผลประโยชน์ กิจกรรมและมีคุณสมบัติอื่นที่คล้ายคลึงกัน คุณลักษณะเหล่านี้มีลักษณะเด่นเพียงพอที่จะทำให้สมาชิกนั้นตระหนักและเกื้อกูลกัน

2) ชุมชนว่าด้วย “กลุ่ม/สมาชิก” กล่าวคือ กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดมีฐานะและอาชีพที่คล้ายคลึงกัน มีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือข่ายจนถึงระดับหมู่บ้านและระดับเกินหมู่บ้านโดยความรู้สึกรู้ว่าเป็นคนชุมชนเดียวกัน และดำรงรักษาคุณค่า มรดกทางวัฒนธรรม และศาสนา และมีการถ่ายทอดไปยังลูกหลานอีกด้วย

3) ชุมชนว่าด้วย “ความสัมพันธ์/ความต้องการร่วมกัน” กล่าวคือ มีระบบความสัมพันธ์ของคน ความเชื่อ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ อาชีพ ระบบการเมือง ระบบการปกครองโครงสร้างอำนาจ รวมถึงระบบนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ ซึ่งระบบเหล่านี้มีความสัมพันธ์ต่อกันและระหว่างกัน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ามีความเชื่อมโยงกันชนิดที่ไม่สามารถแยกจากกันได้

4) ชุมชนว่าด้วย “พื้นที่/อาณาเขต” กล่าวคือ อาณาเขตของพื้นที่ขนาดเล็กที่มีขอบเขตที่กำหนดได้และเขตพื้นที่ระดับของความคุ้นเคย และการติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยว เฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตัวเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้นย่อมมีการสังสรรค์ใกล้ชิดดีกว่า และความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจจะมีสิ่งเฉพาะบางประการที่ผูกพันกัน เช่น เชื้อชาติ ต้นกำเนิดเดิมของชาติหรือศาสนา

ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ญ (2556, น. 7) กล่าวว่า ชุมชน เป็นคำที่มีการนำไปใช้กันอย่างกว้างขวาง ซึ่งถ้าพิจารณาความหมายของชุมชนโดยแท้จริง จะเห็นได้ว่ามุ่งเน้นถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อกันในลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกที่อยู่ร่วมกัน โดยอิงอาศัยบริบทของพื้นที่ ความเข้าใจร่วม การมีปฏิสัมพันธ์ในมิติต่าง ๆ และการสื่อสารกันเป็นสำคัญ อาจแบ่งความหมายของชุมชนได้เป็น 3 แนวทาง ดังนี้

ชุมชน หมายถึง การรวมกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันตามบรรทัดฐานทางสังคม มีความผูกพัน มีความเป็นปึกแผ่น และอาจหมายถึงกลุ่มบุคคลที่มีสายสัมพันธ์ใกล้ชิดกันทั้งในมิติความสัมพันธ์แบบเครือข่าย และมิติความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่ง เช่น ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับความผูกพันทั้งในด้านพื้นที่และความเชื่ออาทรมีต่อกัน

ชุมชน หมายถึง องค์กรและขบวนการทางสังคม ที่มีวัตถุประสงค์แน่ชัด และรวมกันในระยะเวลานานพอสมควร จนเกิดความสัมพันธ์และผูกพันกันขึ้น เช่น องค์กรชุมชน องค์กรท้องถิ่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มผลประโยชน์ เป็นต้น

ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์ (2554, น. 69) ได้กล่าวว่า ชุมชนมีลักษณะร่วมกัน คือ การรวมกลุ่มคนซึ่งอาจจะมีปฏิริยาต่อกันทางสังคม หรืออาจไม่มีก็ได้ แต่เป็นความสัมพันธ์กันทางเทคโนโลยีสารสนเทศ มีอาณาบริเวณสำหรับอยู่อาศัยหรือประกอบกิจกรรม หรืออาจไม่ยึดติดพื้นที่ตายตัว มีการจัดการระเบียบทางสังคมเพื่อควบคุมความสัมพันธ์สมาชิกในชุมชน มีความสัมพันธ์ทาง

สังคม มีการติดต่อสัมพันธ์กัน มีกิจกรรมร่วมกันในรูปแบบต่าง ๆ มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน และรับผลกระทบที่มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกัน มีระบบการติดต่อสื่อสารและการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นต้น

จากการอธิบายความหมายของคำว่าชุมชน (community) ดังที่กล่าวมาข้างต้น พบว่า ส่วนใหญ่มีลักษณะใกล้เคียงกัน โดยลักษณะของชุมชนต้องประกอบด้วย คน สมาชิกหรือกลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันในพื้นที่ที่แน่นอน และมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันทั้งความเชื่อ ศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม และมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีวิถีการดำเนินชีวิตคล้ายกัน มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน ซึ่งแตกต่างจากคำว่าท้องถิ่น (local) ดังที่ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) ได้อธิบายความหมายของคำว่า ท้องถิ่น หมายถึง ท้องที่ใดท้องที่หนึ่งโดยเฉพาะ เน้นถึงลักษณะทางสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และทางธรรมชาติที่มีความเป็นขอบเขตเฉพาะพื้นที่นั้น ๆ เป็นสำคัญ และยังมีความหมายที่กำหนดขอบเขตของพื้นที่ระดับย่อยตามเขตการปกครอง หรือเป็นหน่วยงานระดับรองไปจากหน่วยงานใหญ่ ได้แก่ หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น ดังนั้น จากความหมายดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า คำว่า “ชุมชน” จะเน้นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน แต่ “ท้องถิ่น” จะเน้นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับขอบเขตและสภาพแวดล้อมในพื้นที่

2. ลักษณะสำคัญเกี่ยวกับชุมชน

จากนิยาม ความหมาย และแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนดังที่กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่า ชุมชนมีลักษณะที่สำคัญหลายประการซึ่ง สนธยา พลศรี (2547, น. 22-23) ได้อธิบายลักษณะของชุมชนเอาไว้ ดังนี้

1) การรวมตัวกันของกลุ่มคน (Group of People) กล่าวคือ เป็นการรวมตัวกันของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป จนเป็นประชากรหรือพลเมืองของชุมชนที่มีความหลากหลายในด้านของบุคคล เช่น โครงสร้างประชากร ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพ เชื้อชาติ ศาสนา การศึกษา อาชีพ การรวมตัวกันเป็นกลุ่มคนอาจมีความแตกต่างกัน ออกไปตามระดับความพร้อมหรือลักษณะของกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน

2) มีอาณาเขตบริเวณทางภูมิศาสตร์สำหรับเป็นที่ตั้ง (Area) เป็นขอบเขตของการรวมตัวกัน ซึ่งอาจจะเป็นขอบเขตเชิงนิเวศ เป็นพื้นที่ธรรมชาติตามสภาพภูมิศาสตร์หรือภูมิประเทศของชุมชนนั้น ๆ เช่น พื้นที่ริมฝั่งทะเล พื้นที่เชิงเขา พื้นที่ลุ่มน้ำหรืออาจจะเป็นพื้นที่ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น อาคาร บ้านเรือน สถานที่ทำการ เป็นต้น หรืออาจจะเป็นขอบเขตพื้นที่ทางการปกครอง เช่น หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เขต และแม้กระทั่งเขตพื้นที่ลักษณะเฉพาะ เช่น เขตเศรษฐกิจ เขตการพัฒนา เขตอนุรักษ์และการท่องเที่ยว เป็นต้น

3) มีปฏิสัมพันธ์หรือปฏิบัติต่อกัน (Relationship or Interaction) คือมีการติดต่อสัมพันธ์กันและมีความสนใจทางสังคมร่วมกัน รวมทั้งมีกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน มีความสนิทสนมกัน มีทั้งแบบพบปะกันโดยตรง (Face to Face) ซึ่งการที่กลุ่มคนมาอยู่ร่วมกัน มีการใช้ชีวิตร่วมกันในชุมชน ย่อมจะมีการติดต่อสัมพันธ์และมีการปฏิบัติต่อกันหรือการกระทำร่วมกันระหว่างญาติพี่น้อง หรือเพื่อนบ้าน ทั้งในระดับครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล ซึ่งอาจจะเป็นลักษณะโดยตรงหรือโดยอ้อม ได้แก่ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การติดต่อสื่อสารกัน การร่วมแรงร่วมใจกัน การช่วยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างคนในชุมชนรวมทั้งนอกชุมชนจะเป็นไปในลักษณะของชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community)

4) มีความผูกพันและความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Belongingness) โดยเป็นความรักและความห่วงใยในชุมชน กล่าวคือสมาชิกที่รวมกันอยู่ในชุมชนมีลักษณะเป็นประชาธิปไตย มีการเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนร่วมเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ และสมาชิกที่มีความหลากหลายนั้นย่อมจำเป็นต้องสร้างพื้นฐานความรัก ความเมตตา เอื้ออาทรต่อกัน สมานฉันท์ สามัคคีต่อกัน เพราะเงื่อนไขดังกล่าวจะทำให้เกิดความผูกพัน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของต่อชุมชน ซึ่งจะมีส่วนเชื่อมโยงให้เกิดความร่วมมืออย่างมีพลังและชุมชนเข้มแข็งต่อไป

5) มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน (Goal and Target) การรวมตัวของกลุ่มคนในชุมชนซึ่งเป็นการรวมตัวที่ไม่หละหลวมเพียงชั่วคราว แต่เป็นการรวมตัวที่มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจนและปรารถนาจะทำให้เกิดความสำเร็จร่วมกันทั้งที่เป็นเป้าหมายส่วนตัวของสมาชิกและเป้าหมายของชุมชนที่จะต้องคำนึงถึงควบคู่กันไปและที่สำคัญจะต้องสอดคล้องกับเป้าหมายหลักของประเทศด้วย เช่น ชุมชนชนบทมีการรวมตัวกันเพื่อพัฒนาท้องถิ่นและแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นที่เน้นการพัฒนาและถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือชุมชนวิชาการ เป็นการรวมกลุ่มนักวิชาการเพื่อคิดวิเคราะห์ วิพากษ์เรื่องต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เป็นต้น ซึ่งการกำหนด วัตถุประสงค์และเป้าหมายนั้นสมาชิกในชุมชนจะต้องสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน โดยการคิดวิเคราะห์สถานการณ์ ศึกษาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อันจะนำไปสู่การแสวงหาแนวทางแก้ไขหรือทางเลือกใหม่ ๆ และจะได้ดำเนินกิจกรรมให้เป็นไปตามทิศทาง เป้าหมายที่กำหนด

6) มีจิตสำนึกร่วมกันและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของชุมชน (Public Consciousness) การรวมตัวกันจะมีความหลากหลายของกลุ่มในชุมชน การกระทำหรือกิจกรรมก็จะมีหลากหลายตามลักษณะการเกิดขึ้นของกลุ่มเหล่านั้น นอกจากนี้ชุมชนยังมีกิจกรรมที่ทำให้เกิดผลประโยชน์และเพื่อบริการสาธารณะและใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น

ปัจจัยโครงสร้างพื้นฐาน บริการสาธารณสุข บริการด้านการศึกษา เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ สมาชิกมีแนวทางการเรียนรู้ร่วมกันหรือการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) จากการเข้าไปมีส่วนร่วมของสมาชิกในด้านการรับรู้ การตัดสินใจ รวมถึงการปฏิบัติร่วมกันด้วยจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง สิ่งเหล่านี้หากสมาชิกรวมตัวกันนานจนนำไปสู่เป้าหมาย และทำกิจกรรมบางสิ่งบางอย่างร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

7) มีการจัดระเบียบของชุมชน (Organization) เพื่อความเรียบร้อยของชุมชน การควบคุมความสัมพันธ์ของสมาชิก เช่น บรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms) สถาบันทางสังคม (Social Institution) การจัดช่วงชั้นทางสังคม (Social Stratification) และวัฒนธรรมของชุมชน (Culture) รวมถึงมีระบบการจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพ เพื่อให้สมาชิกได้ประพฤติปฏิบัติตามระเบียบ แบบแผน และวัฒนธรรมที่ได้สร้างไว้ ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

8) มีการติดต่อสื่อสารและมีเครือข่าย (Communication and Network) สมาชิกในชุมชนมีระบบของการติดต่อสื่อสารเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การประชุม การพบปะพูดคุย การใช้เทคโนโลยีสื่อสารระบบ Internet Social Network เป็นต้น และนอกจากนี้ในชุมชนจะมีระบบเครือข่ายการเรียนรู้และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนทั้งที่เป็นเครือข่ายระหว่างกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนและนอกชุมชน โดยเฉพาะเครือข่ายสังคมออนไลน์นั้น การสื่อสารและการมีเครือข่ายเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความเป็นชุมชน เพราะจะนำไปสู่การแบ่งปัน การแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้และกระบวนการจัดการในชุมชนและนอกชุมชน

สุทธิทธิ วิทยารัฐ (2549, น. 5) สรุปลักษณะของชุมชนว่ามี 4 ประเภทด้วยกัน ดังนี้

1) ชุมชนทางกายภาพ คือชุมชนที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติอาศัยธรรมชาติเป็นตัวกำหนดขอบเขตที่แน่นอน

2) ชุมชนทางสังคมและวัฒนธรรม คือชุมชนที่อาจจะอาศัยในเขตที่แน่นอนและไม่แน่นอนก็ได้ แต่อาจทำกิจกรรมทางสังคม เช่น กลุ่มศรัทธา วัด กลุ่มฌาปนกิจ กลุ่มเหมืองฝาย ฯลฯ

3) ชุมชนจัดตั้งเพื่อกิจกรรมเฉพาะอย่าง คือชุมชนที่ไม่มีอาณาเขตที่แน่นอน มีเพียงกิจกรรม ร่วมกันเพื่อนำไปสู่เป้าหมายเดียวกัน เช่น กลุ่มรักษาดอยอินทร์ กลุ่มฮักเมื่องน่าน ฯลฯ

4) ชุมชนทางเครือข่ายการสื่อสาร คือเป็นชุมชนที่อาศัยเครือข่ายเชื่อมโยงของระบบสื่อสาร ในการเชื่อมความสัมพันธ์และติดต่อกัน ชุมชนดังกล่าวข้างต้นมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน สนับสนุนเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และร่วมกันเป็นชุมชน

ไอฟี (Ife, 1999, pp. 90-91) ได้อธิบายลักษณะของชุมชนท้องถิ่น ในฐานะเป็นองค์กรหรือหน่วยทางสังคมที่มีองค์ประกอบเกี่ยวเนื่องและสัมพันธ์กัน 5 ประการ คือ

1) ขนาดที่ไม่เกินความสามารถของมนุษย์ คือมีขนาดตั้งแต่พอประมาณจนไปถึงขนาดใหญ่ ไม่เป็นส่วนตัว มีโครงสร้างเหนียวแน่นที่ศูนย์กลาง เป็นระบบปฏิสัมพันธ์ของคนส่วนใหญ่ในหน่วย ซึ่งขนาดของหน่วยหรือชุมชนมักมีขอบเขตอยู่ในระดับที่สมาชิกคนหนึ่งสามารถทำความรู้จักมักคุ้นกับคนอื่น ๆ ได้เท่าที่ต้องการและก็เป็นขนาดที่ทุกคนในนั้นสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของส่วนรวมได้โดยไม่มีอุปสรรค โดยชุมชนท้องถิ่นต้องมีโครงสร้างไม่ใหญ่โตเกินกว่าที่คนที่เป็สมาชิกจะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีอำนาจควบคุมความเป็นไปในชุมชนได้ ซึ่งความเป็นจริงเราไม่สามารถระบุตัวเลขเฉพาะเจาะจงลงไปได้ว่าจะต้องมีจำนวนเท่าไร บางครั้งก็อาจจะเป็นเพียงกลุ่มคนจำนวนไม่กี่คนไปจนถึงเป็นพันเป็นหมื่นหรือจำนวนมากในระดับประเทศก็ได้

2) ความเป็นตัวคนและความเป็นเจ้าของในความเป็นชุมชนโดยทั่วไปมักมีสาระเกี่ยวกับ ความรู้สึกที่เป็นเจ้าของแฝงอยู่หรือไม่ก็มีการยอมรับและเห็นคุณค่าร่วมกันภายในกลุ่ม อันเป็นที่มาของคำว่า “เป็นสมาชิกของชุมชน” ที่มีความหมายครอบคลุมคำว่า “ความเป็นเจ้าของ” การยอมรับจากคนอื่น ๆ ความจงรักภักดีและการยอมรับในความมุ่งหมายต่าง ๆ ของกลุ่มด้วยความเต็มใจซึ่ง ความรู้สึกเป็นเจ้าของหรือเป็นสมาชิกของชุมชนนั้นแยกไม่ได้จากความรู้สึกในเรื่องความมีตัวตน ความเป็นชุมชนมักจะแทรกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นตัวตนในปัจจุบันบุคคลที่สร้างความรู้สึกว่าเขาว่าเป็นใครอยู่ที่ไหน ซึ่งมีความสำคัญมากในสังคมโลกในปัจจุบัน เนื่องจากสถาบันชุมชนที่เคยเอื้อต่อการแสดงตัวตนของคนในอดีตได้คลายความสำคัญลงไปแล้วไม่ว่าจะเป็นตระกูล เผ่า หมู่บ้าน วัดหรือโบสถ์ ที่เคยสร้างความรู้สึกร่วมกัน ในขณะที่ทุกวันนี้สถานที่ทำงาน โรงงาน สถาบันการศึกษา ลักษณะอาชีพ กำลังมีความสำคัญมากขึ้นในฐานะแหล่งกำหนดสถานภาพและบทบาทของบุคคลอย่างเป็นทางการ

3) มีพันธะหน้าที่ สมาชิกของชุมชนต้องมีพันธกิจหรือภาระหน้าที่ที่ชัดเจนที่ต้องกระทำให้กับชุมชนที่สังกัด โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทุกอย่างของชุมชน เพื่อสร้างและดำรงวิถีชีวิตของชุมชน

4) มีความใกล้ชิดสนิทสนมแบบสังคมนิยม ชุมชนต้องมีโครงสร้างที่ก่อให้เกิดความใกล้ชิด สนิทสนมของหมู่สมาชิก สมาชิกสามารถมีสัมพันธภาพต่อกันและกันได้ ในหลาย ๆ บทบาทในสภาพที่เปิดกว้างสำหรับทุกคน ไม่มีเงื่อนไขที่ส่อไปในทางขีดวงจำกัดเฉพาะกลุ่มหรือเฉพาะพวก ซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับการเสริมสร้างศักยภาพของบุคคลในการแสดงความสามารถในเรื่องต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนหมู่มากและเป็นคุณแก่ชุมชนโดยตรง

5) มีวัฒนธรรมร่วม ชุมชนเป็นแหล่งกำเนิดของระบบคุณค่า การสร้างสรรค์และการแสดงออกถึงวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งซึ่งต่างก็มีคุณลักษณะเฉพาะตัวที่แนบแน่นกับชุมชนนั้น ๆ ซึ่งเป็นกลไกเสริมสร้างให้สมาชิกของชุมชนเป็นผู้ผลิตวัฒนธรรมเพื่อใช้เองมากกว่าเป็นเพียงผู้บริโภควัฒนธรรมที่หยิบยืมมาจากชุมชนอื่น และมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดความแตกต่างหลากหลายระหว่างชุมชนต่าง ๆ และเกิดภาวะการณ์มีส่วนร่วมที่กว้างขวางมากขึ้น

อาพันธ์ กาญจนพันธุ์ (2544, น.119)กล่าวถึงความเป็นชุมชนว่ามีความเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์อำนาจ และความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งมีทั้งความกลมกลืน ความขัดแย้ง การเปลี่ยนแปลง และสามารถผลิตซ้ำใหม่ได้ ไม่ใช่เป็นชุมชนในอุดมคติและไม่ใช่เป็นเรื่องของหน่วยที่ติดกับพื้นที่อย่างตายตัว แต่ปรากฏอยู่ในหน่วยที่มีขอบเขตหลายระดับ ตั้งแต่ครอบครัว หมู่บ้าน ไปจนถึงเครือข่ายที่กว้างขวางซึ่งอาจซ้อนกันอยู่ก็ได้และความเป็นชุมชนจึงเป็นทั้งเรื่องของการพึ่งตนเอง และเป็นเรื่องของความขัดแย้งและการปรับตัว การเกิดชุมชนอาจจะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมในการควบคุมและจัดการทรัพยากร การต้องเผชิญหน้ากับการขัดแย้งภายนอก ภายใต้อิทธิพลสำคัญคือความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรที่จะนำไปสู่การแสวงหาหรือสร้างกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมและจัดการความสัมพันธ์ในสังคมเสียใหม่ ซึ่งรวมไปถึงการที่ต้องมีองค์กรชุมชนและสถาบันเข้ามาทำหน้าที่ในการจัดการด้วย โดยลักษณะและมิติของชุมชนท้องถิ่นจะปรากฏเด่นชัดมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับสังคมเมืองหรือเปรียบเทียบกับความเป็นชุมชนท้องถิ่นในมิติที่หลากหลาย เริ่มตั้งแต่หน่วยพื้นฐานในสังคม ระบบความสัมพันธ์ วิธีคิด ชุดความรู้และผลลัพธ์จากกิจกรรมของชุมชนนั้น

จากลักษณะของชุมชนดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นอาจมีมิติไม่ได้มีความหมายตายตัว แต่มีนัยและความหมายที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยเน้นการรวมตัวกันของกลุ่มคนเพื่อทำกิจกรรมเฉพาะอย่าง ซึ่งอาจเป็นชุมชนทางกายภาพที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีขอบเขตการรวมตัวที่แน่นอน ชุมชนทางสังคมวัฒนธรรม หรือชุมชนเพื่อกิจกรรมเฉพาะอย่าง ซึ่งไม่มีอาณาเขตแน่นอน แต่มีกิจกรรมร่วมกันเพื่อนำไปสู่เป้าหมายเดียวกัน รวมถึงปัจจุบันมีระบบการสื่อสารและเทคโนโลยีที่ทันสมัยทำให้พรมแดนทางกายภาพหรือสภาพภูมิศาสตร์ลดลง หรือที่เรียกว่า

“ชุมชนไร้พรมแดน” ซึ่งเป็นชุมชนที่อาศัยเครือข่ายเชื่อมโยงของระบบสื่อสารในการสนับสนุนเกื้อกูลกัน โดยผู้ที่อยู่ในชุมชนจะมีความรู้สึกรับและเห็นคุณค่าร่วมกันภายในกลุ่ม

3. แนวคิดและหลักการการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนต้องอยู่บนพื้นฐานดั้งเดิมคือเป็นกระบวนการให้การศึกษแก่ประชาชน เพื่อพัฒนาความรู้ ความคิด ให้มีศักยภาพและสามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีแนวคิดและหลักการดังนี้

3.1 แนวคิดการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนมีแนวคิดพื้นฐานดั้งเดิมเป็นกระบวนการให้การศึกษา (Education Process) แก่ประชาชนเพื่อพัฒนาความรู้ ความคิด ให้มีความสามารถพึ่งตนเองได้ (Self-Reliance) หรือช่วยตนเองได้ (Self-Help) ทั้งในการคิด ตัดสินใจ และดำเนินการแก้ปัญหาตนเองตลอดจนตอบสนองความต้องการของตนเองและส่วนรวมด้วยกระบวนการกลุ่ม (Group Process) กับกระบวนการกระตุ้นจิตสำนึก (Consciousness Process) ดังนั้น การพัฒนาชุมชนจึงเป็นการพัฒนามนุษย์ให้ครบถ้วนถึงความพร้อมทุกด้านเพื่อจัดการกับปัญหาและความต้องการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น การพัฒนาชุมชนนั้นแนวคิดพื้นฐานอยู่ที่การสรรหากระบวนการ แนวทาง รูปแบบของกิจกรรมหรือโครงการที่หนุนเสริมการพัฒนาโดยเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยวางอยู่บนแนวทางดังต่อไปนี้ (โกวิทย์ พวงงาม, 2553, น. 125-129)

1) คนมีความสำคัญที่สุด (man is a most important) กล่าวคือ การพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นในศักยภาพหรือพลังความสามารถของคน เพราะการดำรงอยู่หรือการล่มสลายของชุมชน การพัฒนาหรือการเสื่อมถอยของชุมชน ขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญ จึงต้องให้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาด้วย ดังนั้นจำเป็นต้องพัฒนาคนให้มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองและชุมชน รวมทั้งสร้างมาตรฐานในการดำรงชีวิตหรือมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนของตนเอง

2) การมีส่วนร่วมของประชาชน (people participation) กล่าวคือ การมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นหัวใจของการพัฒนาโดยยึดหลักของการมีส่วนร่วมที่ว่า ประชาชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า การพัฒนาชุมชนนั้นเป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนนั่นเอง

3) การช่วยเหลือตนเอง (aided self-help) โดยการช่วยเหลือตนเองเป็นแนวทางในการพัฒนาที่ยึดเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งคือ ต้องพัฒนาให้ประชาชนพึ่งตนเองได้มากขึ้น โดยมีรัฐให้การช่วยเหลือสนับสนุนในส่วนที่เกิดขีดความสามารถของประชาชน ตามโอกาสและหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม

4) การพึ่งตนเอง (self-reliance) การพึ่งตนเองเป็นความเชื่อในศักยภาพและพลังความสามารถของชุมชน แนวคิดของการพัฒนาชุมชนจึงเชื่อมั่นว่าการเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนนั้นทำให้คนสามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเองสามารถสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้

5) ความคิดริเริ่มของประชาชน (initiative) เป็นแนวคิดในการทำงานกับประชาชนโดยยึดหลักการที่ว่า ความคิดริเริ่มต้องมาจากประชาชน ซึ่งต้องใช้วิถีแห่งประชาธิปไตยและหาโอกาสกระตุ้นให้การศึกษา ให้ประชาชนเกิดความคิดและแสดงออกซึ่งความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้าน ตำบลเป็นแนวความคิดที่เชื่อมั่นในสิทธิเสรีภาพของคน การพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน โดยประชาชนเป็นผู้ริเริ่มในการศึกษา วิเคราะห์ปัญหา จัดทำแผนและโครงการ ไม่ใช่ถูกกำหนดโดยบุคคลหรือหน่วยงานนอกชุมชน การดำเนินงานพัฒนาในขั้นตอนต่าง ๆ ต้องให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้ริเริ่มและรับผิดชอบ หน่วยงานนอกชุมชนอื่น ๆ เป็นหน่วยที่สนับสนุนส่งเสริมเท่านั้น แนวความคิดดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นได้โดยวิธีให้การศึกษาแก่คนในชุมชนจนมีความรู้ ความสามารถในระดับที่เรียกว่า “คิดเป็นทำเป็น” จนสามารถที่จะค้นหาปัญหา วิเคราะห์ปัญหา กำหนดวิธีการแก้ไขปัญหา และดำเนินการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

6) ความต้องการของชุมชน (felt-needs) การพัฒนาชุมชนต้องให้ประชาชนและองค์กรประชาชนคิดและตัดสินใจบนฐานความต้องการของชุมชนเอง เพื่อให้เกิดความคิดที่ว่างานเป็นของประชาชนและจะช่วยกันดูแลรักษาต่อไป

7) การใช้ทรัพยากรในชุมชน (community natural resources utilize) การพัฒนาชุมชนย่อมต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน ดังนั้น ผลประโยชน์ในการพัฒนาของชุมชนโดยย่อมต้องเกิดขึ้นกับคนชุมชนนั้น จึงจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ของชุมชน เช่น ทรัพยากรมนุษย์ เงิน วัสดุอุปกรณ์ ทูทางสังคม ภูมิปัญญา และทรัพยากรต่าง ๆ ไม่พึ่งพาชุมชนอื่น ๆ ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง เพราะแต่ละชุมชนต่างก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเช่นเดียวกัน

8) ชีตความสามารถของชุมชนและรัฐบาล (community and government capacity) การพัฒนาชุมชนได้มุ่งเน้นการดำเนินการโดยคนและทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญ เพราะรัฐบาลมีขีดความสามารถจำกัด ทั้งด้านคน เงิน และระบบการบริหาร ส่วนชุมชนก็มีขีดจำกัดในเรื่องความไม่พร้อมของคน และความไม่เพียงพอของทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนา ดังนั้น การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของรัฐบาลและชุมชน กล่าวคือ ชุมชนที่มีความพร้อมมากก็สามารถพึ่งตนเองให้มาก ชุมชนที่มีความพร้อมน้อย รัฐบาลก็ควรให้การสนับสนุนให้มากขึ้น ชีตความสามารถของชุมชนและรัฐควรต้องได้สัดส่วนที่สอดคล้องซึ่งกันและกัน

9) การร่วมมือกันระหว่างรัฐกับประชาชน (co-operations between government with people) การพัฒนาชุมชนที่ประสบความสำเร็จต้องเกิดจากการร่วมมือกันทั้งรัฐบาลและประชาชน เนื่องจากทั้งรัฐบาลและประชาชนในชุมชนต่างก็มีข้อจำกัดไม่สามารถดำเนินงานชุมชนให้มีประสิทธิภาพได้เต็มที่ การร่วมมือระหว่างรัฐบาลและประชาชนต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการช่วยเหลือตัวเอง การมีส่วนร่วมของประชาชน การใช้ทรัพยากรในชุมชน และการสนับสนุนส่งเสริมของรัฐบาลอย่างเหมาะสมเป็นสำคัญ

10) การพัฒนาแบบบูรณาการ (integrated development) การพัฒนาชุมชนต้องดำเนินการไปพร้อมกันหลาย ๆ ด้าน จะมุ่งเพียงด้านเดียวไม่ได้ เนื่องจากกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนมีหลายกิจกรรม การดำเนินกิจกรรม ต้องสอดคล้องและเป็นไปในแนวทางเดียวกันเพื่อการประหยัดงบประมาณ แรงงาน และเวลาที่ใช้ การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องประสานงานแบบร่วมมือกันทั้งกับคน หน่วยงาน องค์กรต่างๆ และงบประมาณ ถึงจะประสบความสำเร็จ

11) ความสมดุลในการพัฒนา (development as equality) การพัฒนาชุมชนต้องดำเนินการไปพร้อมกันทุกด้านไม่เฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง เพราะทุกกิจกรรมมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด จึงต้องคำนึงถึงความสมดุลในการพัฒนาด้วย เช่น ความสมดุลระหว่างความสมดุลระหว่างสิ่งที่เป็นรูปธรรมกับนามธรรม ความสมดุลระหว่างการพัฒนาวัตถุกับการพัฒนาจิตใจของคน การพัฒนาคนกับสิ่งแวดล้อม ความสมดุลระหว่างเพศและวัย ความสมดุลระหว่างกฎหมายท้องถิ่นกับกฎหมายสากล เป็นต้น

12) การพัฒนาชุมชนเป็นการศึกษาภาคชีวิต (lifelong education) คือ มีลักษณะเป็นการให้คำปรึกษาแก่ประชาชนทุกเพศวัยอย่างต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต เป็นการให้การศึกษานี้เน้นให้รู้จักตนเองรู้จักโลก และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับสรรพสิ่งทั้งที่เป็นมนุษย์ ธรรมชาติ

หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ อันก่อให้เกิดปัญญาเพื่อปรับสภาพความเป็นอยู่ให้สอดคล้องสมดุล การศึกษาภาคชีวิตเป็นเครื่องมือสำคัญซึ่งจะทำให้มีความสามารถปรับตัวเองอยู่ในชุมชน และสังคมได้อย่างเป็นสุขตามอัตภาพ

แนวคิดการพัฒนาชุมชน ตามความเห็นของกรมการพัฒนาชุมชน (กรมพัฒนาชุมชน, 2562)(เอกสารจากเว็บไซต์) มีดังต่อไปนี้

1) การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นหัวใจของงานพัฒนาชุมชนโดย ยึดหลักของการมีส่วนร่วมที่ว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจวางแผนงานการปฏิบัติการ และร่วมบำรุงรักษา

2) การช่วยเหลือตนเอง (Aided Self-Help) เป็นแนวคิดในการพัฒนาที่ยึดเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่ง คือ ต้องพัฒนาให้ประชาชนพึ่งตนเองให้มากขึ้นโดยมีรัฐคอยให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน ตามโอกาสและหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม

3) ความคิดริเริ่มของประชาชน (Initiative) ในการทำงานของประชาชนที่ยึดแนวคิดตามหลักการที่ว่าความคิดริเริ่มต้องมาจากประชาชน ซึ่งต้องใช้วิถีแห่งประชาธิปไตย และหาโอกาสกระตุ้นให้การศึกษา ให้ประชาชนเกิดความคิด และแสดงออกซึ่งความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้าน ชุมชน

4) ความต้องการของชุมชน (Felt-Needs) การพัฒนาชุมชนต้องให้ประชาชนและองค์กร ประชาชนคิด และตัดสินใจบนพื้นฐานความต้องการชุมชนเอง เพื่อให้เกิดความคิดที่ว่างานเป็นของประชาชน และจะช่วยกันดูแลรักษาต่อไป

5) การศึกษาภาคตลอดชีวิต (Life-Long Education) งานพัฒนาชุมชนถือเป็นกระบวนการ ให้การศึกษาภาคชีวิตแก่ประชาชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคน การให้การศึกษาต้องให้การศึกษาอย่างต่อเนื่องกันไป トラバเท่าที่บุคคลยังดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน

โดยสรุปแนวคิดการพัฒนาชุมชน คือกระบวนการในการหนุนเสริมให้คน และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่มีพัฒนาการที่ดีขึ้นทั้งในด้านการดำเนินชีวิตและวิถีชีวิต โดยมีกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมและบูรณาการผ่านคนที่อยู่ในชุมชนจากฐานความต้องการของชุมชน โดยอาศัยทรัพยากรและทุนที่มีอยู่ในชุมชน และการหนุนเสริมจากหน่วยงานภาครัฐในลักษณะการมีส่วนร่วมจากภายในและภายนอก หากกระบวนการในการพัฒนามีการจัดการที่ดีย่อมส่งผลดีต่อคุณภาพชีวิตคนในชุมชนและนำไปสู่ความเจริญด้านกายภาพในเชิงพื้นที่ด้วย

3.2 หลักการพัฒนาชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชน ได้กำหนดหลักการดำเนินงานพัฒนาชุมชนโดยทั่วไปให้เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยึดถือเป็นแนวทางและร่วมทำงานกับประชาชนในชุมชน และนำไปเป็นหลักปฏิบัติ 4 ประการดังนี้ (กรมพัฒนาชุมชน, 2547, น.35)

- 1) หลักความมีศักดิ์ศรีและศักยภาพของประชาชน และเปิดโอกาสให้ประชาชนใช้ศักยภาพที่มีอยู่ให้มากที่สุด
- 2) หลักการพึ่งตนเองของประชาชน ต้องสนับสนุนให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ โดยการสร้างพลังชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชน
- 3) หลักการมีส่วนร่วม เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน และร่วมติดตามผลในกิจกรรมหรือโครงการของชุมชน
- 4) หลักประชาธิปไตย ในการทำงานพัฒนาชุมชนจะต้องเริ่มด้วยการพูดคุย ประชุมปรึกษาหารือร่วมกันคิดร่วมกันตัดสินใจและทำร่วมกัน รวมถึงรับผิดชอบร่วมกัน ภายใต้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามวิถีแห่งประชาธิปไตย

สุรพล เศรษฐสุนทร (2550, น. 5-7) ได้กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน คือ การทำงานกับประชาชน มิใช่ทำให้ประชาชน เพราะฉะนั้นกิจกรรมใดๆ ที่จะดำเนินงานในชุมชนนั้นจะต้องเป็นกิจกรรมที่มาจากกรณีริเริ่มของประชาชน ประชาชนเป็นเจ้าของ บทบาทของผู้ปฏิบัติงานพัฒนานั้นเป็นผู้กระตุ้น ชี้นำ ให้ประชาชนเกิดความคิดริเริ่มในการแก้ไขปัญหาหรือหาทางสนองความต้องการของตน แล้วร่วมกันทำงานตามที่คิดขึ้นมาแล้วนั้น การเข้าไปทำงานกับประชาชนในลักษณะนี้ ผู้ปฏิบัติงานพัฒนาจะต้องเป็นผู้ที่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ กระทำตนให้เป็นที่เชื่อถือของประชาชนในชุมชนและต้องทำงานอย่างมีหลักเกณฑ์งานจึงจะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยทั่วไปแล้วผู้ปฏิบัติงานพัฒนาจะยึดหลักการพัฒนาชุมชน 10 ประการ ดังนี้

- 1) ต้องพัฒนาชุมชนทุกๆด้านไปพร้อมกัน โดยในชุมชนนั้นต้องพัฒนาไปพร้อมๆกัน 2 ประการคือ ด้านวัตถุและด้านจิตใจ ทางด้านวัตถุเช่น ถนน ที่อยู่อาศัย สถานศึกษา สถานรักษาพยาบาล เป็นต้น เมื่อพัฒนาในด้านวัตถุแล้วไม่ได้หมายความว่าสภาพจิตใจของประชาชนจะเจริญก้าวหน้าตามไปด้วยเสมอไปจึงจำเป็นต้องส่งเสริมให้สภาพจิตใจแปรเปลี่ยนไปในทิศทางที่ถูกต้อง เช่น การให้การศึกษ การส่งเสริมอาชีพ ส่งเสริมขนบธรรมเนียม ประเพณีหรือวัฒนธรรมพร้อมกันไปด้วย

2) ต้องยึดประชาชนเป็นหลัก ในการพัฒนาการทำงานกับประชาชนนั้น จะต้องคำนึงถึงปัญหาและความต้องการของประชาชนเป็นสำคัญ เป็นปัญหาเร่งด่วนที่จะต้องรีบแก้ไขหรือไม่ อะไรเป็นปัญหาความต้องการที่รองลงมา โดยการคำนึงถึงประชาชนเป็นที่ตั้งการแก้ปัญหาจึงจะตรงจุดที่ประชาชนต้องการ

3) การดำเนินงานจะต้องค่อยเป็นค่อยไป จุดมุ่งหมายของการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ก็คือ ต้องการปรับเปลี่ยนทัศนคติของประชาชนในชุมชนและวัตถุประสงค์ไปพร้อม ๆ กัน การมุ่งผลงานตามกิจกรรมอย่างเดียวนั้นไม่ก่อให้เกิดผลการพัฒนาอย่างแท้จริง การดำเนินงานจึงต้องค่อยเป็นค่อยไปโดยเลือกทำในชุมชนที่มีความพร้อมก่อน

4) ต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมชุมชนเป็นหลักขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมไม่ควรส่งเสริมให้วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นให้ได้มีบทบาทในการพัฒนาให้มากยิ่งขึ้น ประเพณีไหนที่ไม่เหมาะสมก็ไม่ควรชี้นำมาเป็นแนวทางในการดำเนินงาน แต่ควรแนะนำให้ประชาชนได้รู้ว่าควรปรับเปลี่ยนและนำมาใช้ในทางปฏิบัติอย่างไรด้วยเหตุและผล

5) ต้องพยายามใช้ทรัพยากรในชุมชนให้มากที่สุด ในการพัฒนาชุมชนนั้น ควรนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาดัดแปลงใช้ให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุด โดยสอนแนะและแนะนำให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน และนำสิ่งนั้นมาปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือแปรรูปเป็นวัสดุเครื่องใช้ในครัวเรือน คำว่าทรัพยากรในชุมชน หมายถึง ทุกสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ตัวคน วัสดุ

6) ต้องยึดหลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน เริ่มจากการประชุมปรึกษาหารือกันร่วมกัน คิดว่าจะทำอะไร รับผิดชอบร่วมกันในการทำงาน โดยเป็นความคิดที่มาจากปัญหาและความต้องการของประชาชน จากการศึกษาปัญหาพร้อมกัน ชี้นำให้ประชาชนได้เห็นปัญหา และร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหาด้วยความสมัครใจ

7) ต้องใช้หลักการประสานงาน ความสำเร็จของกิจการงานในชุมชนจะสำเร็จได้มากน้อยแค่ไหนอยู่ที่การประสานงาน เป็นงานที่จะสำเร็จได้ด้วยความร่วมมือของหลายหน่วยงาน และการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

8) ต้องทำงานกับผู้นำชุมชน ผู้นำในชุมชนคือผู้นำที่ประชาชนในชุมชนให้ความเคารพเชื่อถือ ประชาชนส่วนใหญ่จะยอมรับและคล้อยตามการจะกระทำกิจกรรมในชุมชน หากผู้นำเห็นชอบด้วย ปัญหาความขัดแย้งจะไม่มี และความร่วมมือจะมากขึ้น

9) การดำเนินงานต้องสอดคล้องกับนโยบายของชาติ การจัดทำแผนหรือกิจกรรมใดๆ จะต้องให้เป็นไปตามแผนพัฒนาระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

10) ปลุกฝังความเชื่อมั่นในตนเองให้กับประชาชน ซึ่งเป็นพลังสำคัญที่จะช่วยให้การทำงานสำเร็จลงได้ และสามารถนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ชุมชนให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ให้สามารถทัดเทียมกับชุมชนอื่นๆ

โดยสรุป การพัฒนาชุมชนต้องยึดหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา โดยยึดหลักของการมีส่วนร่วมที่ว่าประชาชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงานร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น บนฐานความต้องการของชุมชน อย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยเริ่มจากชุมชนที่มีความพร้อมก่อน

4. กระบวนการพัฒนาชุมชน

งานพัฒนาชุมชนเป็นงานที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง และต้องให้ความสำคัญกับการปฏิบัติการชุมชน โดยมีกระบวนการดังนี้ (ชรินทร์ อาสวาดีรธ และ คณะ, 2546)

1) การศึกษาชุมชน เป็นการเสาะแสวงหาข้อมูลต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เพื่อทราบปัญหาและความต้องการของชุมชนที่แท้จริง วิธีการในการศึกษาชุมชนอาจต้องใช้หลายวิธีประกอบกัน ทั้งการสัมภาษณ์ การสังเกต การสำรวจ และการศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด กลวิธีที่สำคัญที่นักพัฒนาต้องใช้ในขั้นตอนนี้คือ การสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน เพราะถ้าหากปราศจากสัมพันธภาพที่ดีระหว่างพัฒนากับชาวบ้านแล้วเป็นการยากที่จะได้รู้และเข้าใจปัญหาความต้องการจริงๆ ของชาวบ้าน ความสัมพันธ์อันดีจนถึงขั้นความสนิทสนมรักใคร่ ศรัทธา จึงเป็นสิ่งที่จะต้องปลุกฝังให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน

2) การให้การศึกษาแก่ชุมชน เป็นการสนทนา วิเคราะห์ปัญหาพร้อมกับประชาชน เป็นการนำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากขั้นตอนการศึกษาชุมชนมาวิเคราะห์ถึงปัญหาความต้องการและสภาพที่เป็นจริง ผลกระทบ ความรุนแรง และความเสียหายต่อชุมชน กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้คือการกระตุ้นให้ประชาชนเข้าใจ รวมถึงตระหนักในปัญหาของชุมชน ซึ่งคือกระบวนการการจัดเวทีประชาคมเพื่อค้นหาปัญหาร่วมกันของชุมชน

3) การวางแผน/โครงการ เป็นขั้นตอนนี้ให้ประชาชนร่วมตัดสินใจ และกำหนดโครงการ โดยนำเอาปัญหาที่ประชาชนตระหนักและยอมรับว่าเป็นปัญหาสำคัญของชุมชนมาร่วม

ค้นหาสาเหตุแนวทางแก้ไข รวมถึงจัดลำดับความสำคัญของปัญหา โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจแก้ไขภายใต้ขีดความสามารถของชุมชน และการแสวงหาความช่วยเหลือจากภายนอก กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้คือการให้องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการแก้ไขปัญหา และวิธีการวางแผน การเขียนโครงการ โดยใช้เทคนิคการวางแผนแบบมีส่วนร่วม

4) มีผู้รับผิดชอบในการดำเนินการตามแผนและโครงการที่ได้ตกลงกันไว้ กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้คือการเป็นผู้ช่วยเหลือสนับสนุน ดังนี้ (1) เป็นผู้ปฏิบัติงานทางวิชาการ เช่น แนะนำการให้คำปรึกษาหรือในการปฏิบัติงาน หรือการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน (2) เป็นผู้ส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน

5) การติดตามประเมินผล เป็นการติดตามความก้าวหน้าของงานที่อยู่ระหว่างดำเนินการตาม โครงการ เพื่อการปรับปรุงแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่พบได้อย่างทันทั่วทั้งที่ กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้คือการติดตามดูแลการทำงานที่ประชาชนทำเพื่อทราบผลความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรค แล้วนำผลการปฏิบัติงานตามโครงการ หรือกิจกรรมไปเผยแพร่เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบ สามารถกระทำได้ ดังนี้ (1) แนะนำให้ผู้นำท้องถิ่นหรือชาวบ้าน ติดตามผลและรายงานผลด้วยตนเอง เช่น รายงานเป็นลายลักษณ์อักษร รายงานด้วยวาจา การจัดนิทรรศการ เป็นต้น

(2) พัฒนาการเป็นผู้รายงานผลการปฏิบัติงานด้วยตนเอง เช่น รายงานด้วยวาจา ต่อผู้บังคับบัญชาและผู้เกี่ยวข้อง เสนอผลการปฏิบัติงานต่อที่ประชุม ทำบันทึกรายงานตามแบบฟอร์ม ต่างๆ ของทางราชการ

กรมพัฒนาชุมชน (2562, ออนไลน์) กล่าวว่า กระบวนการทำงานพัฒนาชุมชนเป็นการแสวงหาข้อมูลการศึกษาชุมชน เพื่อทราบปัญหาและความต้องการของชุมชน ชุมชนต้องเข้าใจในปัญหาตนเอง โดยเฉพาะการให้การศึกษาแก่ชุมชน วิเคราะห์ปัญหาพร้อมกับประชาชน มีการวางแผนงาน/โครงการ การแบ่งงานตามแผนงานโครงการ และการติดตามประเมินผลโดยกำหนดขั้นตอนกระบวนการพัฒนาชุมชน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาชุมชน (Community Study)

การศึกษาชุมชน หมายถึง การสำรวจและศึกษาวิเคราะห์หาความจริงในสภาวะของสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความต้องการและปัญหาในชุมชนนั้นๆ เพื่อที่จะก่อให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นอันจะเป็นประโยชน์การดำรงชีวิตของประชาชนใน ชุมชนต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน

การพัฒนาชุมชนโดยแท้จริงแล้วก็คือการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนนั่นเอง ดังนั้นการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนจึงเป็นขั้นตอนสำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งที่ต้องกระทำ

โดยทั่วไปปัญหาชุมชนมี 4 ลักษณะคือปัญหาเรื่องอาชีพและรายได้ ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บ และปัญหาการศึกษาและวัฒนธรรม

ขั้นตอนที่ 3 การจัดลำดับความต้องการและปัญหาชุมชน

เมื่อทำการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนเรียบร้อยแล้วก็นำปัญหาเหล่านั้นมาจัดลำดับความสำคัญเพื่อใช้เป็นแนวทางในการลงมือแก้ไขให้เป็นที่ไปตามความต้องการตามปัญหาของชุมชน พร้อมกับจัดลำดับความต้องการและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและประชาชน

ขั้นตอนที่ 4 การวางแผนแก้ปัญหาในลักษณะของโครงการ

การวางแผนหรือการวางโครงการในงานพัฒนาชุมชน หมายถึงกระบวนการเกี่ยวกับการ กำหนดวัตถุประสงค์ในการดำเนินการบริหาร และกำหนดวิถีทางสำหรับปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ มีการลำดับความคิดในการดำเนินงานที่จะต้องปฏิบัติร่วมกันว่าควรจะทำอะไร เมื่อไร ใครเป็นผู้ทำ ทำที่ไหน ทำไมจึงเลือกวิธีดำเนินงานเช่นนั้น ตลอดจนการฝึกอบรมให้ประชาชนได้เข้าใจวิธีการจัดสรร มอบหมายงานให้กับบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้ทราบบทบาทและหน้าที่ของแต่ละคนแต่ละกลุ่ม ทั้งยังเป็นการคาดการณ์ว่าในอนาคตควรจะดำเนินงานอย่างไรได้อีกด้วย

ขั้นตอนที่ 5 การพิจารณาวิธีดำเนินงาน

ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้นมีวิธีดำเนินงานอยู่ในรูปของแผนและโครงการ นักพัฒนาชุมชน จะต้องพิจารณาแผนและโครงการใน 3 ประเด็นสำคัญ คือ การวิเคราะห์องค์ประกอบของโครงการที่ใช้ดำเนินงานพัฒนาชุมชน วิเคราะห์โครงการในงานพัฒนาชุมชน และวิเคราะห์รายละเอียดประกอบโครงการ เป็นต้น ในขั้นตอนการพิจารณาวิธีดำเนินงานพัฒนาชุมชนนี้เมื่อพิจารณาวิเคราะห์ และตรวจสอบแล้วพบว่ายังมีข้อบกพร่องปรากฏอยู่นักพัฒนาชุมชนหรือผู้นำชุมชนจะต้องปรับปรุง แก้ไขให้ถูกต้องและเหมาะสมเสียก่อนแล้ว จึงดำเนินการตามโครงการต่อไป

ขั้นตอนที่ 6 การดำเนินงานพัฒนาชุมชน

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ลงมือกระทำการพัฒนาชุมชนในภาคปฏิบัติการ จึงมีความจำเป็น อย่างยิ่งที่นักพัฒนาชุมชนจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบให้มากที่สุด ส่วนนักพัฒนาชุมชนต้องทำหน้าที่เป็นผู้ให้การสนับสนุนและมีภารกิจที่สำคัญอีก 2 ประการคือ การบริหารโครงการให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และการควบคุมและติดตามผลการดำเนินงาน ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้นการดำเนินงานจึงจะประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย ในการนี้นักพัฒนาชุมชน ผู้นำชุมชนหรือผู้มีหน้าที่ในการควบคุมและติดตามโครงการจึง

ต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักการดำเนินงานพัฒนาชุมชน การควบคุมและติดตามโครงการเป็นอย่างดี จึงจะสามารถดำเนินงานในขั้นตอนนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ขั้นตอนที่ 7 การประเมินผลงาน

การประเมินผลงานเป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการควบคุมการปฏิบัติงานของหน่วยงานให้ สามารถดำเนินการไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่วางไว้ หรือเป็น วิธีการสำหรับตัดสินว่ากิจการดำเนินไปด้วยความเจริญก้าวหน้ามากน้อยเพียงใด และจะต้องดำเนินการต่อไปอีกมากน้อยเท่าไรจึงจะประสบผลสำเร็จ ดังนั้นการประเมินผลจึงเปรียบเสมือนกระจกเงาที่ส่องให้ผู้ปฏิบัติงานได้มองเห็นถึงจุดเด่นและจุดด้อยของการดำเนินงานในทุก ๆ ขั้นตอนของโครงการ ยังสามารถใช้ในการคาดคะเนผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้อีกทางหนึ่งด้วย

โดยสรุป กระบวนการพัฒนาชุมชนเพื่อการบริหารจัดการชุมชน ประกอบด้วย การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน การจัดลำดับความต้องการและปัญหาชุมชน การวางแผนแก้ปัญหาในลักษณะของโครงการ การพิจารณาวิธีดำเนินงาน การดำเนินงานพัฒนาชุมชน และการประเมินผลงาน และใน กระบวนการพัฒนาชุมชนต้องอาศัยความรู้ความสามารถของผู้นำชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมต่อการพัฒนาชุมชนรวมถึงประชาชนในชุมชนให้ความร่วมมือในการเปลี่ยนแปลงชุมชนให้ชุมชนมีความเจริญก้าวหน้าตามทิศทางและเป้าหมายของชุมชนที่กำหนดไว้

5. เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนนั้นแม้จะมีกระบวนการ วิธีการที่หลากหลาย รวมถึงมีเป้าหมายของการพัฒนาที่หลากหลาย แต่โดยหลักการแล้วมีเป้าหมายสำคัญ 2 ประการ คือ การพัฒนาคนให้มีความสุข และการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง (โกวิทย์ พวงงาม, 2553, น. 160-162) กล่าวคือ

1) การพัฒนาคนให้มีความสุข คือ ให้เป็นคนที่มีความรู้ มีคุณธรรม มีความสุขสงบ จิตใจที่เยือกเย็น อารมณ์แจ่มใส มั่นคง ไม่มีความเครียด สุขุม มีเมตตา กรุณา เอื้ออาทรต่อผู้อื่น รู้จักประมาณตน มีความพอเพียง เข้าใจในสัจธรรมของชีวิตมองโลกในแง่ดี มีสุขภาพสมบูรณ์ แข็งแรง

2) การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ชุมชนที่เข้มแข็งมีลักษณะดังนี้

2.1) มีจิตสำนึกชุมชน คือ สมาชิกสำนึกกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะรับผิดชอบ ปัญหาต่าง ๆ ร่วมกับบุคคลอื่น ๆ อย่างสมานฉันท์และเท่าเทียมกัน ยอมรับในศักยภาพและความหลากหลายของสมาชิก

2.2) มีจิตวิญญาณชุมชน คือ มีความจงรักภักดีต่อชุมชน หวงแหนชุมชน อุทิศตนเพื่อชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น ศาสนา เครือญาติหรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบต่าง ๆ ความมีจิตวิญญาณชุมชน ทำให้มีความยินดีมีความมุ่งมั่นและเกิดพลังมหาศาล เป็นพลังที่ทำให้คนและชุมชนมีความสุขร่วมกัน จิตวิญญาณชุมชนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากการมีจิตสำนึกของชุมชน ทำให้สมาชิกของชุมชนมีจิตใจที่แข็งแกร่ง มีความพร้อมที่จะรวมพลังกันเพื่อพัฒนาชุมชนของตนต่อไป

3) เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือ สมาชิกร่วมกันเรียนรู้หรือเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มมีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวในด้านต่าง ๆ ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม มีองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนของตนที่เป็นผลจากการปฏิบัติหรือประสบการณ์ที่ได้รับร่วมกัน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การตัดสินใจร่วมกันผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดร่วมกัน และนำไปใช้ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของการพัฒนาชุมชนร่วมกันไม่ใช่การดำเนินงานโดยบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

4) มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง คือ สมาชิกรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึกชุมชนและจิตวิญญาณชุมชน ผนึกกำลังกันเป็นกลุ่มและองค์กรเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน อันเป็นผลของการเรียนรู้ร่วมกันไม่ใช่เป็นแบบต่างคนต่างทำ

5) มีการจัดการชุมชนที่ดี คือ สมาชิกของชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเอง กลุ่มและชุมชนได้วางแผน จัดกระบวนการดำเนินงาน และประเมินผลการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6) มีเครือข่ายชุมชน คือ มีกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มและองค์กรชุมชนต่าง ๆ เข้าด้วยกันด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพด้วยความสมานฉันท์ ทำให้เกิดการรวมจิตสำนึกและจิตวิญญาณของสมาชิกและองค์กรชุมชนต่าง ๆ ให้มีพลังเข้มแข็งร่วมกัน เรียนรู้ และพัฒนาชุมชนจนประสบความสำเร็จ

7) มีภาวะผู้นำชุมชน คือ เป็นผู้ประสานความคิดของคนในชุมชน ไม่ผูกขาดความคิดหรือเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียว พร้อมแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกับบุคคลอื่น ผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนได้อย่างแนบแน่น ร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน สามารถเชื่อมประสานสมาชิกกลุ่มและองค์กรชุมชนได้เป็นอย่างดี

8) เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ คือ สมาชิกในชุมชนมีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะช่วยเหลือและพึ่งตนเองได้ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคมและวัฒนธรรมทั้งในยามปกติและเมื่อประสบกับภาวะวิกฤติต่าง ๆ ทำให้สามารถดำรงรักษาชุมชนเอาไว้ได้

9) เป็นชุมชนสงบสุข ชุมชนเข้มแข็งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรมและมีความสุข เมื่อคนมารวมกันเป็นชุมชนและสร้างชุมชนให้สงบสุขแล้วชุมชนก็มีความเข้มแข็งไม่เบียดเบียนผู้อื่น บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

10) เป็นชุมชนที่ยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็งเป็นชุมชนที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไป แต่ดำรงรักษาสิ่งแวดล้อมทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมและทรัพยากรต่าง ๆ ของชุมชนไว้ได้แล้วสืบทอดต่อไปให้ลูกหลานไม่ล่มสลายโดยง่าย

โดยสรุป การพัฒนาชุมชนนั้นมีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม มีความสุข และการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง คนในชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้ มีการจัดการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีการจัดการชุมชนที่ดี เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมในชุมชน และพึ่งตนเองได้อย่างที่ยั่งยืน

6. การพัฒนาบนฐานชุมชน

โกวิท พงงาม (2553, น. 125-129) กล่าวถึงแนวคิดการพัฒนาชุมชน โดยการพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน ประชาชนเป็นผู้ริเริ่มในการศึกษา วิเคราะห์ปัญหา จัดทำแผนและโครงการ ไม่ใช่ถูกกำหนดโดยบุคคลหรือหน่วยงานนอกชุมชน การดำเนินงานพัฒนาในขั้นตอนต่าง ๆ ต้องให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้ริเริ่มและรับผิดชอบ คิดและตัดสินใจบนฐานความต้องการของชุมชนเอง หน่วยงานนอกชุมชนอื่น ๆ เป็นหน่วยที่สนับสนุนส่งเสริมเท่านั้น เพื่อให้เกิดความคิดที่ว่างงานเป็นของประชาชนและจะช่วยกันดูแลรักษาต่อไป ดังนั้นในการพัฒนาชุมชนจึงอยู่บนฐานของชุมชน

6.1 แนวคิดการพัฒนาบนฐานชุมชน

อาแว มะแส (2558, น. 89-110) กล่าวว่ามีความสับสนคำที่ใช้ในแวดวงวิชาการเพื่ออธิบายการพัฒนาบนฐานของชุมชน คือ Community-based Development และ Community-driven Development ซึ่งมีความหมายคล้ายคลึงกันมาก แต่มีจุดเน้นบางประการที่แตกต่างกันเล็กน้อย กล่าวคือ ทั้งสองแนวคิดหมายถึงรูปแบบการพัฒนาที่ดำเนินการในระดับชุมชน ภายในขอบเขตของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง และให้ความสำคัญอย่างมากของการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน และเอื้อต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน (Mansuri and Rao, 2004) อย่างไรก็ตามเป้าหมายของ Community-based Development มักจะเน้นการพึ่งตนเอง (Self-reliance) ของคนในชุมชน ซึ่งจะบรรลุได้ด้วยการจัดให้มีโครงสร้างของโครงการพัฒนา และจัดหาบุคลากรในชุมชนที่สามารถขับเคลื่อนการพัฒนา โดยใช้วิธีการดำเนินการที่เหมาะสม โดยทั่วไปแล้วการพัฒนาตามแนวทางนี้

มักจะดำเนินการในลักษณะของโครงการเล็ก ๆ ที่ใช้ต้นทุนต่ำ และเทคโนโลยีง่าย ๆ แต่ไม่ได้อธิบายว่าต้องไปเกี่ยวข้องกับระบบการพัฒนาของรัฐอย่างไร นั่นคือ ชุมชนอาจคิดวางแผนและดำเนินการในแต่ละชุมชนโดยเอกเทศ ปราศจากการแทรกแซงของรัฐก็ได้ (Leach, Mearns and Scoones, 1997) ในขณะที่แนวคิด Community-driven Development แม้จะเน้นให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาสังคมในระดับชุมชน โดยเฉพาะปัญหาความยากจน ด้วยการเปิดโอกาสและส่งเสริมให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบและดำเนินโครงการพัฒนาของแต่ละชุมชนเช่นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามความสำคัญกับการเข้าไปเกี่ยวข้องของรัฐในการบริหารจัดการโครงการการพัฒนาด้วย โดยมีเงื่อนไขว่าระบบการบริหารการพัฒนาของรัฐจะต้องมีการกระจายระดับหนึ่งแก่ชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนสามารถรับผิดชอบในการจัดการพัฒนาของตน ในฐานะที่เป็นภาคีการพัฒนา (Development Partners) ร่วมกับรัฐและภาคเอกชนที่สามารถรักษาสิทธิของชุมชน (Community Rights) ในการพัฒนาตามแนวทางนี้ สถานะของชุมชนจึงไม่ใช่เพียงแค่เป็นผู้รองรับประโยชน์ของการพัฒนาที่มาจากกำหนดแผนและดำเนินการโดยหน่วยงานภายนอกเท่านั้น นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการการพัฒนา เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้และมีความรับผิดชอบในกระบวนการสร้างศักยภาพการพัฒนาท้องถิ่นในระยะยาว และมุ่งให้เกิดผลกระทบทางบวกสูงสุด จากการใช้งบประมาณของรัฐต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับชุมชน (Fritzen, 2007)

มณฑา เก่งการพานิช และ คณะ (2557) ได้กล่าวถึง “แนวคิดชุมชนเป็นฐาน” จากการบันทึกไว้ “เป็นบทเรียน” การควบคุมบุหรี (มวนเองหรือยาสูบ) โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเป็นแนวคิดที่มุ่งทำงานกับชุมชนเป็นพื้นที่เป้าหมาย ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงานด้วยความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน โดยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการและเป็นผู้รับประโยชน์ ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ตั้งแต่ขั้นเข้าใจปัญหา (ศึกษา) วางแผนและออกแบบกิจกรรม (คิดสร้างสรรค์) ดำเนินการ (ปฏิบัติ) และขั้นตอนติดตามกำกับ (ประเมิน-ปรับ) มากกว่านั้นยังกระตุ้นให้ใช้แนวคิดพึ่งตนเอง และวัฒนธรรม โดยส่งเสริมการค้นหาทุนทางสังคมและวัฒนธรรมทั้งที่เป็นบุคคล เครื่องมือ สื่อ อุปกรณ์ และวิธีการ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับบริบทชุมชน โดยการเลือกชุมชน เลือกชุมชนที่มีทุนทางสังคมอยู่ก่อนแล้ว เพราะเวลายังน้อยการสร้างศักยภาพคนในชุมชนให้มีความพร้อมต้องใช้เวลา จึงเป็นการดีที่จะค้นหาชุมชนที่มีโครงสร้างพื้นฐานดี พอมีทุนที่จะต่อยอด โดยมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง มีใจและตั้งใจ มีเครือข่าย มีวิสัยทัศน์และพร้อมที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ และต่อยอดได้

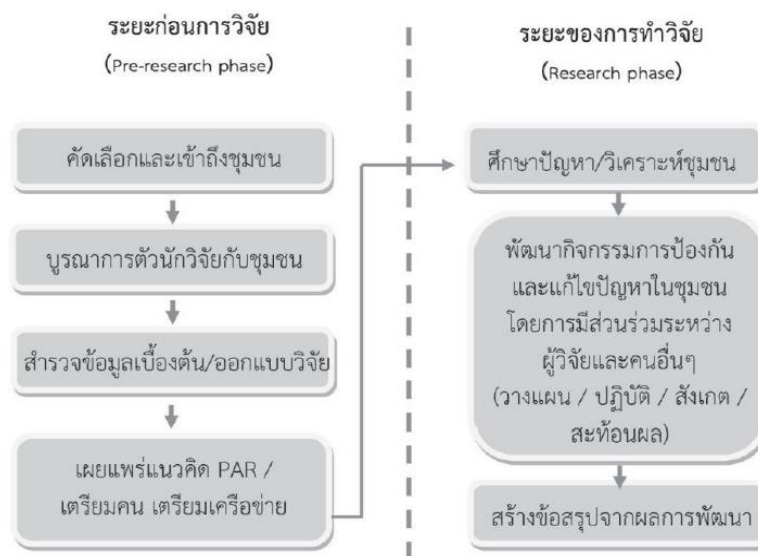
จากแนวคิดข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาฐานชุมชนเป็นการพัฒนาชุมชนที่เกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน (felt-needs) ประชาชนคิดและตัดสินใจบนฐานความต้องการของชุมชนเอง และเน้นหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (people participation) ซึ่งถือเป็นหัวใจของการพัฒนาโดยประชาชนต้องมีส่วนร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการพัฒนาประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนนั่นเอง

6.2 การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชน

การนำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชน เป็นการนำการนำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาในชุมชน เป็นวิธีการหนึ่งที่จะนำวิธีการทางวิทยาศาสตร์สังคม มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาในชุมชนให้คลี่คลายหรือยุติลงได้ โดยเน้นการพัฒนาศักยภาพของบุคคลและชุมชนให้สามารถจัดการปัญหา เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่และพัฒนาอย่างต่อเนื่องท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม สำหรับกระบวนการวิจัยจะเป็นการปฏิบัติการร่วมกันระหว่างนักวิจัยกับผู้มีส่วนร่วมกับงานวิจัยและคนในชุมชน ที่ร่วมกันศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน และร่วมกันพัฒนาโครงการและกิจกรรมที่สามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาของชุมชนที่เป็นปรากฏการณ์เฉพาะ ซึ่งจะกล่าวถึงหลักการในเรื่องนี้ดังนี้ (ยงยุทธ แสนประสิทธิ์, 2558, น. 111-130)

1) กระบวนการนำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชน

การนำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้ในบริบทที่เป็นชุมชน สามารถดำเนินการเป็น 2 ระยะ คือ ระยะก่อนทำวิจัยเพื่อเตรียมความพร้อม และระยะทำวิจัยเพื่อปฏิบัติการวิจัยตามวงรอบ รายละเอียดดังภาพประกอบที่ 2

ภาพประกอบ 2 แสดงขั้นตอนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในชุมชน

ที่มา: ยงยุทธ แสนประสิทธิ์ (2558)

1.1) ระยะเวลาการวิจัย (Pre-Research Phase)

การดำเนินการในระยะเวลาการวิจัย เป็นการเตรียมชุมชนให้พร้อมสำหรับการทำวิจัย มีขั้นตอนดังนี้

1.1.1) การคัดเลือกชุมชน นักวิจัยสามารถคัดเลือกชุมชนที่ใช้เป็นพื้นที่วิจัย โดยพิจารณาจากชุมชนที่เผชิญภัยคุกคามหรือการด้อยโอกาสทางสังคมกว่าชุมชนอื่น เพื่อเป้าหมายในการยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างโอกาสให้เกิดความเท่าเทียมกันมากยิ่งขึ้น

1.1.2) การบูรณาการตัวนักวิจัยกับชุมชน ภายหลังจากได้พื้นที่วิจัยแล้ว นักวิจัยจะเริ่มสร้างสัมพันธภาพกับผู้นำชุมชน คนในชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในลักษณะไม่เป็นทางการ เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและไว้วางใจระหว่างนักวิจัยกับชุมชน

1.1.3) การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นและออกแบบวิจัย ภายหลังจากนักวิจัยได้บูรณาการจนมีความกลมกลืนกับชุมชนแล้ว จะต้องทำการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับออกแบบการวิจัย ซึ่งข้อมูลของชุมชนที่นักวิจัยควรศึกษา ประกอบด้วย ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากรของชุมชน ข้อมูลด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ การสื่อสาร วัฒนธรรม สภาพปัญหาของชุมชน และความพร้อมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหา จากนั้นผู้วิจัยจึงออกแบบวิจัยโดยระบุปัญหาที่ต้องการพัฒนา กำหนดวัตถุประสงค์การวิจัย ระบุ

ทางเลือกเบื้องต้นในการป้องกันและแก้ไขปัญห กำหนดบุคคลผู้ควรมีส่วนร่วมกับการวิจัย และทรัพยากรที่จะนำมาสนับสนุน ฯลฯ

1.1.4) การเผยแพร่แนวคิด PAR และเตรียมคน เตรียมเครือข่าย ในขั้นตอนสุดท้ายของระยะก่อนทำวิจัย นักวิจัยจะต้องทำความเข้าใจกับคนในชุมชนเกี่ยวกับสิ่งที่ต้องดำเนินการ และกำหนดบุคคลผู้มีส่วนร่วมกับการวิจัย (Participants) เช่น นักพัฒนา แกนนำชุมชน หรือประชาชนที่เหมาะสมและสนใจที่จะเข้าร่วมเป็นผู้ร่วมวิจัย แล้วสร้างแรงบันดาลใจให้บุคคลที่เข้าร่วมมีเป้าหมายและวิสัยทัศน์ร่วมกันในการเปลี่ยนแปลงชุมชนไปสู่ภาพที่พึงประสงค์ และเตรียมเครือข่ายที่เป็นบุคคลและองค์กรทั้งในและนอกชุมชนมาสนับสนุน

1.2) ระยะของการทำวิจัย (Research Phase)

การดำเนินการในระยะของการทำวิจัยเป็นการพัฒนารูปแบบและวิธีการในการป้องกันและแก้ไขปัญหในชุมชน และสร้างข้อสรุป มีขั้นตอนดังนี้

1.2.1) การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน เป็นการศึกษปัญหาของชุมชนอย่างลึกซึ้งโดยมุ่งเจาะจงประเด็นปัญหาและสิ่งที่ต้องการพัฒนาเป็นหลัก การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนนี้จะต้องครอบคลุมสภาพปัญหา ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดปัญหา สิ่งที่สามารสนับสนุนการป้องกันและแก้ไขปัญหและศักยภาพของชุมชนในการจัดการกับปัญหา โดยกระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ควรดำเนินการร่วมกันระหว่างนักวิจัยและผู้มีส่วนร่วมกับการวิจัยให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้ทุกฝ่ายรับรู้และเข้าใจในปัญหาของชุมชนอย่างลึกซึ้ง และจะช่วยให้เกิดความเห็นพ้องในประเด็นการพัฒนาที่จะต้องดำเนินการในขั้นต่อไป

1.2.2) การพัฒนากิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหของชุมชน การดำเนินการในขั้นนี้จะครอบคลุมถึง การจัดทำแผน ที่เป็นกระบวนการกำหนดเป้าหมายและออกแบบกิจกรรมที่ใช้ปฏิบัติการในชุมชน การวางแผนนี้จะรวมถึงการกำหนดวัตถุประสงค์ย่อย รูปแบบกิจกรรม ทรัพยากรที่ใช้ หน้าที่ความรับผิดชอบ ระยะเวลาปฏิบัติ และแนวทางการประเมินผล การนำแผนไปปฏิบัติ ที่เป็นการปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้โดยนักวิจัยกับผู้มีส่วนร่วมกับการวิจัย การสังเกต ที่เป็นการนิเทศและติดตามประเมินผลว่าการปฏิบัติการเป็นไปตามแผนหรือไม่ มีปัญหา/อุปสรรคอะไรบ้าง และการสะท้อนผล ที่เป็นการนำข้อสังเกตมาวิพากษ์ร่วมกันระหว่างนักวิจัยกับผู้มีส่วนร่วมเพื่อหาทางออกร่วมกันเป็นระยะ ๆ ทั้งนี้ ในขั้นของการพัฒนากิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหของชุมชนนี้ จะดำเนินการเป็นวงรอบการปฏิบัติการจนกว่าจะบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด และต้องเป็นความร่วมมือกันระหว่างนักวิจัยกับผู้มีส่วนกับงานร่วมวิจัยที่ได้กำหนดขึ้น

1.2.3) การสร้างข้อสรุปจากผลการพัฒนา เนื่องจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยที่ใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา ผลการวิจัยจึงย่อมจะได้องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากขั้นตอนการดำเนินการต่าง ๆ ดังนั้น การสร้างข้อสรุปจากผลการพัฒนา จึงสามารถสรุปผลใน 3 ลักษณะ คือ 1) ผลลัพธ์ของการปฏิบัติการ ที่ประเมินจากความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหาในชุมชน 2) เนื้อหาของกระบวนการ ที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินการวิจัย เพื่อสะท้อนรูปแบบวิธีการพัฒนาเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาของชุมชน และ 3) ท่าทีและความรู้สึกร่วมของชุมชน อันเกิดจากความภาคภูมิใจที่ได้ร่วมดำเนินการเปลี่ยนแปลงชุมชนไปสู่ภาพที่พึงประสงค์ และเป็นภาพสะท้อนของการเป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการจัดการกับปัญหาของตนเอง

6.3 เทคนิคที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชน

เทคนิคที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชนได้แก่ การศึกษาชุมชนและ กิจกรรมวิทยากรกระบวนการ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การศึกษาชุมชน (Community Study)

การศึกษาชุมชน คือ การสำรวจและวิเคราะห์ชุมชนเพื่อศึกษาค้นคว้าเรื่องราวในชุมชน ในงานวิจัยที่ใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา (Community – Based Research) จะต้องให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เป็นอย่างมากโดยผู้ศึกษาจะต้องทำความเข้าใจประวัติความเป็นมา ข้อมูลสภาพหมู่บ้านและชุมชน ลักษณะภูมิประเทศชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ ผู้นำ ความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม การเมืองระดับหมู่บ้านและชุมชน ตลอดจนสภาพปัญหาต่าง ๆ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา ชุมชนจะต้องสามารถอธิบายลักษณะพื้นฐานของความเป็นชุมชน และสภาพปัญหาของชุมชนที่ต้องการพัฒนาได้เป็นอย่างดี และหากมีการศึกษาอย่างลึกซึ้ง จะสามารถเข้าใจถึงกระบวนการและความหมายของพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในชุมชน อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วย ทั้งนี้ การศึกษาชุมชนมีเทคนิคสำคัญ 2 ประการ คือ

1.1) การสร้างสัมพันธภาพกับบุคคลในชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ศึกษากับคนในชุมชน มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวในการศึกษาชุมชน และเทคนิคการสร้างสัมพันธภาพและการสื่อสารกับชุมชนเป็นเทคนิคเริ่มแรกเมื่อนักวิจัยเข้าสู่ชุมชน ทั้งนี้เพราะการวิจัยในชุมชนจะต้องมีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายกลุ่มที่มีความแตกต่างกันเทคนิคการสร้างสัมพันธภาพและสื่อสารจะช่วยลดช่องว่างระหว่างนักวิจัยกับผู้ร่วมวิจัยและผู้ถูกศึกษา เพื่อจะได้ข้อมูลที่ เป็นความจริงได้ง่ายขึ้น โดยมีวิธีการดังนี้ (สุรพล พยอมแย้ม, 2545)

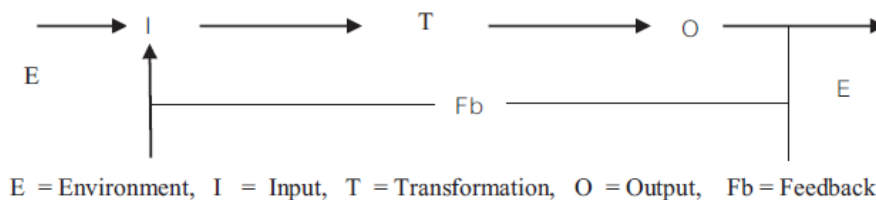
1.1.1) การเกิดสัมพันธภาพ: สัมพันธภาพจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อนักวิจัยและคนในชุมชนได้ผ่านขั้นตอนสำคัญ 4 ขั้นตอน ได้แก่ การเข้าไปสัมผัสพันธ์เกี่ยวข้อง (Contact) เพื่อสร้างสัมพันธภาพให้เกิดขึ้น การสร้างความคุ้นเคยให้เกิดขึ้น (Familiarity) เพื่อให้เกิดสัมพันธภาพมากยิ่งขึ้น การสร้างความพึงพอใจโดยการเสริมแรง (Reward) เพื่อให้สัมพันธภาพคงอยู่อย่างต่อเนื่อง และการเกิดรู้สึกชอบหรือพอใจ (Liking) อันเกิดจากความรู้สึกเหมือนเป็นพวกพ้องเดียวกัน

1.1.2) การสร้างสัมพันธภาพกับคนในชุมชน: การที่จะเกิดสัมพันธภาพใน 4 ขั้นตอนข้างต้นจำเป็นต้องมีเทคนิคที่สามารถกระตุ้นความสนใจและให้เกิดการยอมรับจากอีกฝ่ายให้มากที่สุด เทคนิคดังกล่าวแสดงออกได้ 4 ประการที่ต่อเนื่องกันไป ได้แก่ แสดงกระทำด้วยท่าทีมาตรฐานไว้ก่อน ในเบื้องต้นนักวิจัยจะต้องวางท่าทีที่เหมาะสมเพื่อสร้างความไว้วางใจและความรู้สึกที่ดีของอีกฝ่ายหนึ่ง เพิ่มความใกล้ชิดสนิทสนม เมื่อรู้จักกันมากขึ้นค่อยเปิดเผยข้อมูลส่วนตัวและความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ โดยไม่แสดงท่าทีขัดแย้งเพื่อเพิ่มความใกล้ชิดสนิทสนม แสดงความกลมกลืนกับชุมชน เมื่อนักวิจัยสามารถเข้าไปใกล้ชิดกับชุมชน ต้องปรับท่าทีที่แสดงออกกับคนในชุมชนในแต่ละสถานการณ์อย่างเหมาะสม เช่น การแสดงความเห็นใจและให้กำลังใจในความสูญเสียหรือการร่วมสนุกไปกับกิจกรรมรื่นเริง เพื่อทำให้สัมพันธภาพดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง และรักษาความสัมพันธ์อันดีให้คงไว้ โดยนักวิจัยจะต้องรักษาสัมพันธภาพด้วยการแสดงออกอย่างเสมอต้นเสมอปลายกับคนในชุมชน และถ้าหากความสัมพันธ์เริ่มห่างเหินหรือมีอุปสรรค ก็ควรจะหาวิธีสานความสัมพันธ์ด้วยการมีพฤติกรรมเสริม (Supportive Interchanges) เช่น การร่วมแสดงความยินดีในวาระต่าง ๆ หรือการแสดงความเอื้ออาทรต่าง ๆ และปรับพฤติกรรมที่เป็นปัญหา (Remedial Interchanges) เช่น การใช้คำแสดงความเสียใจ หรือขอโทษ หรือการปรับท่าทีต่าง ๆ เป็นต้น

การสร้างสัมพันธภาพกับชุมชนตามขั้นตอนข้างต้น เป็นหลักการของการสร้างความใกล้ชิดสนิทสนมและเป็นความไว้วางใจเชื่อใจ สัมพันธภาพที่สร้างขึ้นจึงต้องอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรม คือ เป็นความร่วมมืออย่างบริสุทธิ์ใจระหว่างนักวิจัยกับชุมชนเพื่อมุ่งป้องกันและแก้ไขปัญหามาของชุมชน และการสร้างสัมพันธภาพก็มีเป้าหมายเพื่อให้ให้นักวิจัยสามารถร่วมทำงานกับชุมชนได้อย่างไม่มีอุปสรรค

1.2) การวิเคราะห์ชุมชน

การวิเคราะห์ชุมชน ถือเป็น การวิเคราะห์ห้วงหน่วยทางสังคม (Social Units) ที่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต ดังนั้น จึงมีการนำแนวคิดการวิเคราะห์เชิงระบบ มาอธิบายสภาพการณ์การเปลี่ยนแปลงในชุมชน โดยองค์ประกอบของการวิเคราะห์เชิงตามทฤษฎีระบบอย่างง่าย แสดงได้ดังภาพประกอบที่ 3

ภาพประกอบ 3 แสดงองค์ประกอบหน่วยทางสังคมตามทฤษฎีระบบ

ที่มา: Schoech (2004)

จากภาพประกอบ 3 หากนักวิจัยต้องการจะศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาของชุมชนการวิเคราะห์ชุมชนในเชิงระบบนี้ คือ การพิจารณาแยกองค์ประกอบของเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นเหตุเป็นผลกัน คือ

I = Input คือ สาเหตุของปัญหา

T = Transformation คือ สภาพปัญหา/ผู้เกี่ยวข้อง/วิธีการป้องกันแก้ไข
ปัญหา

O = Output คือ ผลที่เกิดขึ้นจากการแก้ไขปัญหา

E = Environment คือ ปัจจัยสนับสนุนและแรงต้านภายในและภายนอก
ชุมชน

อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์ชุมชนด้วยแนวคิดเชิงระบบนี้มีข้อพึงระวัง คือ ไม่ควรวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนแบบแยกส่วน เนื่องจากหลาย ๆ ปัญหา มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน การนำแนวคิดการวิเคราะห์เชิงระบบมาใช้วิเคราะห์ปัญหาของชุมชนจึงยึดหลักการว่า การศึกษาเพียงขอบเขตแห่งปรากฏการณ์หนึ่งไม่ถือว่าสิ้นสุดของข้อมูล เพราะองค์กรหรือชุมชนต้องมองในองค์รวม (Holistic) ดูองค์ประกอบที่หลากหลายหรือมองในภาพกว้างและลึกไปพร้อม ๆ กัน และการวิเคราะห์ชุมชนต้องพิจารณาระบบย่อยหลาย ๆ ระบบอย่างเกี่ยวเนื่องกันไป เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและเป็นเหตุเป็นผล คือช่วยให้เราเข้าใจความเป็นมา ความเป็นอยู่ และความเป็นไปของปรากฏการณ์ (Phillips, 1976) ดังนั้น การนำแนวคิดการวิเคราะห์ชุมชนเชิงระบบมาเป็นเครื่องมือทางความคิดในการมองสิ่งที่ซ่อนอยู่ในชุมชน จึงควรพิจารณาสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นหลายระบบต่อเนื่องกันไป

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536, น.105) กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาชุมชนไว้
ดังนี้

1) การวิเคราะห์ชุมชนมีวัตถุประสงค์เพื่อหาข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ข้อมูลของการวิเคราะห์ชุมชนประเภทนี้มักจะเป็นการศึกษาชุมชนที่ต้องการทำการเก็บข้อมูล เพื่อการวิเคราะห์ชุมชนมีลักษณะเป็นการบรรยายมากกว่าที่จะเป็นการอธิบายสาเหตุและผลในเรื่องของความสัมพันธ์ของข้อมูลต่าง ๆ ในชุมชน การวิเคราะห์ชุมชนในลักษณะนี้อาจจะต้องใช้ระยะเวลายาวและข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ชุมชนสามารถที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนการพัฒนาต่อไป

2) การวิเคราะห์ชุมชนเพื่อทดสอบข้อเท็จจริงต่าง ๆ คือ การทดสอบสมมติฐานที่ตั้งไว้ว่าเป็นจริงหรือไม่ เกี่ยวกับชุมชนอย่างไรบ้าง การวิเคราะห์ชุมชนในลักษณะนี้จึงเป็นการวิเคราะห์เฉพาะเรื่องที่เกิดขึ้นภายในชุมชนตามวัตถุประสงค์ หรือสมมติฐานที่มีอยู่ เช่น การวิเคราะห์ชุมชนเกี่ยวกับความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ภายในชุมชน หลังจากตั้งวัตถุประสงค์เฉพาะเรื่องเกี่ยวกับความขัดแย้ง และนำไปทดสอบสมมติฐานต่าง ๆ จึงเป็นการวิเคราะห์ชุมชนตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการข้อเท็จจริงมากยิ่งขึ้น

3) การวิเคราะห์ชุมชนเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในงานพัฒนา ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ชุมชนจะมีลักษณะที่พิจารณาปัญหาต่าง ๆ มีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง เพื่อนำข้อมูลต่าง ๆ นำไปแก้ไขปัญหาและใช้ประโยชน์ในการวางแผนในระดับนโยบายที่ก่อให้เกิดการพัฒนาได้ การวิเคราะห์ชุมชนนี้ยังใช้ทฤษฎีชุมชนประกอบการอธิบายสาเหตุและแนวทางในการแก้ไขปัญหา เพื่อที่จะแยกแยะประเภทข้อมูลต่าง ๆ ในการที่จะตอบปัญหาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาชุมชน ซึ่งอาจจะใช้วิธีการศึกษาเชิงปริมาณหรือคุณภาพก็ได้

4) การวิเคราะห์ชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชน การวิเคราะห์ชุมชนในลักษณะนี้จะใช้เวลาในการวิเคราะห์ชุมชนไม่มากนัก มักจะเป็นการวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ เท่าที่สามารถจะทำได้ หลังจากนั้นจะเป็นการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาเพื่อจะได้นำไปดำเนินการวางแผน และดำเนินการแก้ไขปัญหาจนกระทั่งมีการประเมินผลระยะแรกของโครงการที่ได้ดำเนินไป

5) การวิเคราะห์ชุมชนร่วมกันระหว่างนักพัฒนาชุมชนและชาวบ้าน เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน รวมถึงวิเคราะห์ในลักษณะที่เป็นการค้นหาปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน โดยความร่วมมือกันระหว่างนักพัฒนาและชาวบ้าน เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ในการวางแผนแก้ไขปัญหา ร่วมกัน การวิเคราะห์ชุมชนในลักษณะเช่นนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวินิจฉัย

ชุมชนที่เกิดจากการติดต่อสัมพันธ์ และแลกเปลี่ยนความรู้ในเชิงการวิเคราะห์ระหว่างนักพัฒนา กับชาวบ้าน เพื่อหาข้อเท็จจริงนำไปแก้ไขปัญหาของชุมชนต่อไป

6) การวิเคราะห์ชุมชนโดยบุคคลภายในชุมชน การวิเคราะห์ชุมชนในลักษณะนี้เป็นการ วิเคราะห์ปัญหา และความต้องการของชุมชนโดยบุคคลภายในชุมชนเอง เช่น ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ ครูในชุมชน และชาวบ้าน เป็นการวิเคราะห์ที่น่าเชื่อถือในแง่ที่ว่าบุคคลภายในชุมชนได้ตระหนัก และมีจิตสำนึกที่จะพัฒนาชุมชนด้วยความรู้ความสามารถของตน การวินิจฉัยปัญหาความต้องการจะมีลักษณะที่จะเป็นความต้องการของชุมชนมากที่สุด หนึ่งลักษณะการวิเคราะห์ชุมชนแบบนี้จะต้องทำการวิเคราะห์โดยกลุ่มบุคคลหรือเป็นคณะกรรมการ จะทำให้ได้ข้อสรุปในด้านปัญหาและความต้องการของชุมชนที่แท้จริงมากที่สุด

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน เป็นกระบวนการศึกษา วิเคราะห์ชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างนักพัฒนาและชุมชน ในการร่วมหาข้อเท็จจริง พร้อมพิสูจน์สมมติฐานที่ตั้งไว้นำไปสู่การวางแผนการดำเนินแก้ไขปัญหา หรืองานพัฒนาชุมชนด้านอื่น ๆ โดยชุมชนเป็นฐาน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

2) กิจกรรมวิทยากรกระบวนการ (Civil Innovators)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในงานชุมชน นักวิจัยจะต้องร่วมมือกับคนในชุมชนเป็นจำนวนมาก ดังนั้น จึงต้องใช้กิจกรรมวิทยากรกระบวนการในการค้นหาความรู้หรือข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมทั้งการสร้างการมีส่วนร่วมในการวางแผน ปฏิบัติการ ประเมินผล และสะท้อนผล กล่าวได้ดังนี้

2.1) เทคนิคกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (Appreciation - Influence - Control: AIC)

เทคนิค AIC ใช้สำหรับการประชุมเพื่อระดมความคิดที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ และข้อมูลข่าวสารในทุกขั้นตอนอย่างมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการ และศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นการประชุมที่ระดมพลังสมองเพื่อแก้ปัญหาและหาแนวทางพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ให้กับชุมชนนั้นมีขั้นตอน คือ (สิทธิณัฐ ประพุทธินิติสาร, 2545)

2.2.1) ขั้นตอนการสร้างความรู้ (A = Appreciation): เป็นขั้นตอนการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ข้อเท็จจริง มุมมอง ความคิดเห็นของทุกคน โดยเน้นการยอมรับความเข้าใจบุคคลต่าง ๆ ที่อยู่ในกลุ่ม โดยเปิดโอกาสให้แสดงออกอย่างทัดเทียมกัน ประกอบไปด้วย 2 ส่วนย่อย คือ

A 1 = การวิเคราะห์สภาพการณ์ของชุมชนในปัจจุบัน

A 2 = การกำหนดอนาคตหรือวิสัยทัศน์ อันเป็นภาพชุมชนที่

ปรารถนาในอนาคต

2.2.2) ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (I = Influence): เป็นขั้นตอนการหาวิธีการหรือแนวทางในการพัฒนาชุมชนตามเป้าหมาย ประกอบด้วย 2 ส่วนย่อย คือ

I 1 = การคิดโครงการกิจกรรมที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย/ภาพที่ปรารถนา

I 2 = การจัดลำดับความสำคัญของโครงการ หรือกิจกรรม

2.2.3) ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (C = Control): เป็นขั้นตอนการนำเอาโครงการหรือกิจกรรมไปสู่การปฏิบัติ โดยกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการ (Action Plan) อย่างละเอียดจากผู้ร่วมหรือประกอบด้วย 2 ส่วนย่อย คือ

C 1 = แบ่งความรับผิดชอบ

C 2 = จัดทำแผนปฏิบัติการ

ทั้งนี้ สิ่งที่สำคัญที่สุดของเทคนิค AIC คือ การมีส่วนร่วมของสมาชิก ซึ่งโดยทั่วไปแล้วความเข้ม(Degree) ผู้เข้าร่วมในกระบวนการ AIC จะมีหลายระดับ แต่หากต้องการจะให้ การดำเนินการร่วมกันบรรลุเป้าหมาย กระบวนการมีส่วนร่วมจะครอบคลุมใน 3 ระดับ คือ ระดับการตัดสินใจร่วมกัน (Decision-Making) ระดับการร่วมมือดำเนินการ (Cooperation) และระดับการใช้ประโยชน์ (Utilization) จากกิจกรรมหรือโครงการที่พัฒนาขึ้น (American Public Health Association, 1983 อ้างถึงใน ยงยุทธ แสนประสิทธิ์, 2558)

2.2) เทคนิคการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ (Net – Working)

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในชุมชน สามารถดำเนินการในขั้นตอนที่นักวิจัยได้บูรณาการตนเองเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ด้วยการผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มระหว่างนักวิจัยกับคนในชุมชนเพื่อร่วมมือกันปฏิบัติการในชุมชน โดยเครือข่ายความร่วมมือที่จะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว พิจารณาได้จากองค์ประกอบของเครือข่าย ได้แก่ ตัวสมาชิก จุดมุ่งหมายของกลุ่ม จิตสำนึกในการทำหน้าที่ของแต่ละบุคคลบทบาทการมีส่วนร่วม รวมทั้งระบบความสัมพันธ์และการสื่อสารทั้งภายในและภายนอกเครือข่าย (พระมหาสุทธิชัย อากาศโร, 2547)เครือข่ายความร่วมมือในชุมชนนี้ จะมีประโยชน์อย่างมากในงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมที่ใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา เนื่องจากนักวิจัยจะมีทรัพยากรบุคคลมาช่วยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในชุมชน และผลักดันกิจกรรมใน

ชุมชน ซึ่งจะทำงานวิจัยสำเร็จลงได้ตามเป้าหมาย สำหรับวิธีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในชุมชน สามารถดำเนินการใน 7 ขั้นตอน ดังนี้ (ธีรพงษ์ แก้วหาวงษ์, 2543)

2.2.1) ร่วมกันกำหนดจุดมุ่งหมาย: การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายความร่วมมือ กลุ่มหรือสมาชิกจะต้องเริ่มด้วยการแลกเปลี่ยนทัศนะ ความรู้สึก และประสบการณ์ เพื่อกำหนดจุดมุ่งหมายและแนวทางของกลุ่ม

2.2.2) กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์: กลุ่มหรือสมาชิกกำหนดจุดประสงค์ของเครือข่ายที่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นแผนหรือโครงการที่ปฏิบัติได้

2.2.3) สร้างและพัฒนาแผนปฏิบัติ: กลุ่มหรือสมาชิกร่วมกันกำหนดแผนปฏิบัติงานที่ประกอบด้วยกิจกรรม ทรัพยากร ความรับผิดชอบ ตารางการปฏิบัติ การปฏิบัติตามแผน และการประเมินผล

2.2.4) ส่งเสริมบทบาทและกระบวนการตัดสินใจ: กลุ่มหรือสมาชิกมีส่วนร่วมในการดำเนินการและร่วมกันพัฒนาทางเลือกในการดำเนินกิจกรรมที่หลากหลาย

2.2.5) พัฒนาระบบการติดต่อสื่อสาร: กลุ่มหรือสมาชิกมีกิจกรรมติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและต่อเนื่องสม่ำเสมอ

2.2.6) พัฒนาโครงสร้างเครือข่ายความร่วมมือ: กลุ่มหรือสมาชิกมีโครงสร้างและกระบวนการตัดสินใจที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งความร่วมมือ

2.2.7) พัฒนาทรัพยากรและแหล่งทุนของเครือข่าย: กลุ่มหรือสมาชิกมีทรัพยากรสนับสนุนการทำงานของเครือข่ายทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน

สุพจน์ แสงเงิน (2546) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนพบว่า ชุมชนมีเป้าหมายหลักในการเรียนรู้คือ เพื่อพัฒนาสมาชิกในชุมชนให้มีคุณภาพ โดยมีปัจจัยพื้นฐานที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ 5 ประการได้แก่ แรงผลักดันจากผู้นำชุมชน จิตสำนึกร่วมภายในชุมชน ความต้องการปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต การสร้างเครือข่ายชุมชน และการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ สำหรับกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเป็นการเรียนรู้ โดยผ่านการปฏิบัติงานตามโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นมาภายใต้กรอบแนวคิด “รู้อดีต คิดปัจจุบัน ทันอนาคต” ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน นำมาผนวกกับความรู้ใหม่ที่มาจากภายนอกชุมชนจนก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน

พจนา เอื้องไพลย์ (2546) ได้ศึกษาการพัฒนา รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน การศึกษาแบบพหุภาคี พบว่า กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนที่ทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการคิดและปฏิบัติ เพื่อการแก้ไขปัญหาและการพัฒนา ประกอบด้วย 8 ขั้นตอน ได้แก่ การทบทวนความยากลำบากในชีวิต การตรวจสอบถึงสาเหตุวิกฤตของกลุ่มแกนนำชุมชน การกระตุ้นคนในชุมชนได้ความตระหนักในสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของชุมชน การหาทางเลือกในการแก้ไขปัญหา การปฏิบัติตามทางเลือก การประเมินผลย้อนกลับ การพัฒนาความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นและการบูรณาการเข้าสู่ชีวิต ผลที่ได้จากการคิดและปฏิบัติของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนทำให้เนเวศของชุมชนสมบูรณ์ขึ้น เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นและมีความมั่นคงขึ้น และสมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งในการพัฒนานิเวศและเศรษฐกิจของชุมชน โดยกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนครอบคลุมกิจกรรมการเรียนรู้ได้แก่ การเรียนรู้จากการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การสนทนากันพบปะหารือ การประชุม การสังเกตผลของกิจกรรม การถ่ายทอดภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้าน การฝึกอบรม และดูงานในพื้นที่จริง การเรียนรู้ผ่านสื่อต่าง ๆ และการเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ของชุมชน นอกจากนี้ ังมีการเรียนรู้ผ่านประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ

มิ่งขวัญ คงเจริญ (2553: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการพัฒนา รูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชน เพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ พบว่า องค์ประกอบการเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ มี 9 องค์ประกอบ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การปฏิบัติในชุมชน ระบบคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และกระบวนการถ่ายทอดเรียนรู้ ชุมชน การพัฒนาระบบเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเอง ระบบการเรียนรู้โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลางการพัฒนาอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อวิถีชีวิต ระบบทุนของชุมชนที่มีรูปแบบและวิธีการทางวัฒนธรรม ความเสมอภาคความยุติธรรมในการจัดการของชุมชน และการสร้างหลักประกันความมั่นคงในการดำรงชีวิตร่วมกัน และการเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ทั้งในชุมชนเมืองและชุมชนชนบท ประกอบด้วย การกำหนดเป้าหมายและวางแผน การวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน การทำประชาคมเพื่อหาสาเหตุของปัญหา การจัดเวทีชาวบ้านให้ ความรู้ ความเข้าใจ การบันทึกการ พัฒนาการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ในการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ แกนนำชุมชน ผู้นำชุมชน คณะกรรมการ คณะบุคคล มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ที่ยั่งยืน โดยมีการติดตามผลการดำเนินงาน และมีการสร้างความสัมพันธ์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กับสมาชิกหรือกลุ่มชุมชนอื่น ๆ

ตอนที่ 2 ผู้นำชุมชน

ผู้นำชุมชนคือคนที่ชุมชนให้ความเคารพเชื่อถือ ประชาชนส่วนใหญ่จะยอมรับและคล้อยตามการกระทำในชุมชนหากผู้นำชุมชนเห็นชอบด้วย ในทุกการขับเคลื่อน "ผู้นำ" เป็นหัวใจสำคัญ และมีความจำเป็นอย่างยิ่ง การมีผู้นำที่ดีเห็นความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชนย่อมสามารถสร้างความเข้มแข็งและความเปลี่ยนแปลงให้กับชุมชนของตนเองในทางที่ดีขึ้น เพราะทุกการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้ต้องมีผู้นำ ซึ่งจะต้องนำทั้งความคิดและปัญญา เป็นตัวอย่างที่ดีในการปฏิบัติจนเกิดผลการขับเคลื่อน ดังนั้น ในตอนนี้ผู้วิจัยนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำชุมชน ดังนี้ 1) ความหมายของผู้นำชุมชน 2) ประเภทของผู้นำชุมชน 3) คุณสมบัติของผู้นำชุมชน และ 4) บทบาทของผู้นำชุมชน ดังนี้

1. ความหมายของผู้นำชุมชน

กวี วงศ์พุด (2535, น. 14-15) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำชุมชนตามความหมายและความสำคัญในหน้าที่ของการปฏิบัติงานไว้ 5 ประการ คือ

1) ผู้นำ หมายถึง ผู้ซึ่งเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมภายในกลุ่ม เปรียบเสมือนแกนกลางของกลุ่ม มีโอกาสติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกมากกว่าทุกคนในกลุ่ม และมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของกลุ่มสูง

2) ผู้นำ หมายถึง ผู้ซึ่งต้องนำพากลุ่มไปสู่วัตถุประสงค์หรือจุดหมายที่วางไว้ แม้แต่เพียงให้ข้อชี้แนะแก่กลุ่มไปสู่จุดหมายก็ถือว่าเป็นผู้นำ

3) ผู้นำ หมายถึง ผู้ที่สมาชิกส่วนใหญ่คัดเลือกหรือยกให้เป็นบุคคลที่เป็นผู้นำของกลุ่ม ซึ่งอาศัยลักษณะทางสังคมมิติของบุคคลเป็นฐาน และเป็นผู้ที่สามารถแสดงพฤติกรรมของผู้นำได้

4) ผู้นำ หมายถึง ผู้ซึ่งมีคุณสมบัติเฉพาะบางอย่างคือสามารถสอดแทรกอิทธิพลบางประการอันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มได้มากที่สุด

5) ผู้นำ หมายถึง ผู้ซึ่งสามารถนำกลุ่มไปในทิศทางที่ต้องการ เป็นบุคคลที่มีส่วนร่วม และเกี่ยวข้องโดยตรงต่อการแสดงบทบาทหน้าที่หรือพฤติกรรมความเป็นผู้นำ

ประสิทธิ์ ทองอุ่น และ คนะ (2542, น. 233) ได้ให้ความหมายของผู้นำ (leader) สรุปได้ว่าผู้นำ หมายถึง บุคคลที่ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้างาน โดยได้รับเลือกและได้รับการยอมรับ รวมถึงยกย่องให้เป็นหัวหน้างาน เป็นผู้ทำหน้าที่ตัดสินใจ ใช้อำนาจทั้งพระเดชและพระคุณในการบังคับบัญชาปกครอง ถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีอิทธิพลเหนือจิตใจผู้อื่น สามารถจูงใจผู้อื่นได้

รังสรรค์ ประเสริฐศรี (2544, น. 31) ได้ให้ความหมายของผู้นำสรุปได้ว่า ผู้นำ (leader) เป็นบุคคลที่จะทำให้องค์กรประสบความสำเร็จโดยเป็นผู้มีบทบาทในการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นผู้บังคับบัญชาหรือเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดความมั่นคงและช่วยเหลือบุคคลต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม

วิเชียร วิทฤษฎม (2548, น. 2) ได้ให้ความหมายของผู้นำสรุปได้ว่า ผู้นำเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับหรือยกย่องให้เป็นผู้นำ เป็นผู้ที่มีความสามารถอันเกิดจากตัวของเขาเองจนเป็นที่ยอมรับหรือได้รับการยกย่องจากกลุ่มให้เป็นผู้นำและนำกลุ่มไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย

สรุปแล้ว ผู้นำ (Leader) หมายถึง บุคคลที่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มสมาชิกยกย่องหรือแต่งตั้งให้เป็นผู้นำ ทำหน้าที่ตัดสินใจ นำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย ผู้นำเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งต่อความสำเร็จขององค์กร ทั้งนี้เพราะผู้นำมีภาระหน้าที่ และความรับผิดชอบโดยตรงที่จะต้องวางแผนสั่งการดูแล และควบคุมให้บุคลากรขององค์กรปฏิบัติงานต่างๆให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ดังนั้นเมื่อนำคำว่า “ผู้นำ” กับคำว่า “ชุมชน” มารวมกัน จึงได้ความหมายของผู้นำชุมชน ดังนี้ ผู้นำชุมชน หมายถึง บุคคลที่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มสมาชิกให้ทำหน้าที่ตัดสินใจ ประสานความคิดของสมาชิกในชุมชน ประสานการทำงานในชุมชนระหว่างประชาชนกับประชาชน ชุมชนกับเอกชน หรือประสานส่วนราชการหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กลุ่มองค์กร/เครือข่ายต่าง ๆ ในการทำงานกับชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชน ซึ่งจากความหมายของผู้นำชุมชน ทำให้เห็นความสำคัญของผู้นำชุมชนว่าเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่อย่างสูงที่จะนำหรือขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนให้เกิดการพัฒนาโดย “ศักยภาพของผู้นำชุมชนส่งผลต่อการพัฒนาชุมชน การสร้างความเชื่อมั่นให้คนในชุมชนยอมรับ ย่อมจะทำให้เกิดความร่วมมือของคนในชุมชนต่อไป” (จักรี ศรีจารุเมธีญาณ และพระถนัด วท.ธมโน, 2560, น. 529)

2. ประเภทของผู้นำชุมชน

การแบ่งประเภทของผู้นำชุมชนสามารถแบ่งได้หลายลักษณะ ดังต่อไปนี้

2.1 ประเภทของผู้นำชุมชนแบ่งตามสถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดผู้นำ เรียม ศรีทอง (2542, น. 337) ได้แบ่งประเภทของผู้นำออกเป็น 3 ประเภท ตามลักษณะของบรรยากาศ และสถานการณ์ที่เกิดขึ้นดังนี้

1) ผู้นำแบบอัตนนิยม (autocratic leadership style) หมายถึง ผู้นำที่นิยมการใช้อำนาจในการตัดสินใจด้วยตนเองแต่เพียงผู้เดียว ไม่เปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้แสดงความคิดเห็น โดยทั่วไปผู้นำประเภทนี้จะเป็นผู้ขอสั่งการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำตามความคิดของตน

2) ผู้นำแบบประชาธิปไตย (democratic leadership style) หมายถึง ผู้นำที่มอบอำนาจการตัดสินใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชา มีการกระตุ้นให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นและแก้ไขปัญหาได้อย่างอิสระ ผู้นำประเภทนี้จะเป็นคนใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีสัมพันธภาพที่ดีในการทำงาน

3) ผู้นำแบบเสรีนิยม (laissez faire leadership style) หมายถึง ผู้นำที่ให้อำนาจให้อิสระแก่สมาชิกของกลุ่มได้ทำงานอย่างอิสระถ้าไม่ขัดกับกฎเกณฑ์ มีการมอบหมายงานให้กับสมาชิกและสัมพันธภาพที่ดีในการทำงาน ผู้นำประเภทนี้เชื่อว่าบทบาทของผู้นำคือผู้ที่ช่วยให้ผู้ใต้บังคับบัญชาพัฒนาประสิทธิภาพในตนเอง

2.2. ประเภทของผู้นำชุมชนแบ่งตามลักษณะการเกิดของผู้นำ

เนตรวิพัฒนา ยาวีราช (2549, น. 9-10) ได้แยกประเภทของผู้นำตามลักษณะของการเกิด โดยแบ่งผู้นำได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) ผู้นำทางการ (formal leader) หมายถึง ผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งหรือเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งอย่างเป็นทางการมีเอกสารคำสั่งแต่งตั้งเป็นลายลักษณ์อักษร ได้รับการมอบหมายงาน มอบหมายอำนาจหน้าที่อย่างเป็นทางการ เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปอย่างเป็นทางการสามารถใช้อำนาจที่มาจากตำแหน่งในการสั่งการมอบหมายงานให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาได้ สามารถให้คุณให้โทษแก่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาได้ สามารถชักจูงผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้กระตือรือร้นปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเต็มความสามารถ

2) ผู้นำไม่เป็นทางการ (informal leader) หมายถึง บุคคลที่ปฏิบัติตนเป็นแกนนำของกลุ่มโดยไม่ได้รับการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ ไม่มีอำนาจหน้าที่ในการสั่งการหรือให้คุณให้โทษแก่ผู้ใด ไม่มีฐานะเป็นผู้บังคับบัญชา ไม่มีผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา แต่มีความไว้วางใจได้รับการยอมรับนับถือจากบุคคลอื่นให้เป็นผู้นำอย่างไม่เป็นทางการในการนำกลุ่มไปในทิศทางต่างๆ ซึ่งบุคคลเหล่านั้นยอมรับและเห็นด้วย

2.3 ประเภทของผู้นำชุมชนแบ่งตามคุณสมบัติของผู้นำ

พัฒน์ บุญยรัตพันธุ์ (2549, น. 109) ได้แบ่งประเภทของผู้นำออกเป็น 2 ประเภท ตามคุณสมบัติของผู้นำ สรุปได้ดังนี้

1) ผู้นำโดยชาติวุฒิ หมายถึง ผู้นำที่รับตำแหน่งตามประเพณีของกลุ่มหรือชุมชนโดยมีชาติวุฒิเป็นหลักเกณฑ์ เช่น เกิดในตระกูลผู้ปกครองเกิดในตระกูลอันมั่งคั่ง หรือได้รับตำแหน่งเนื่องจากมีคุณสมบัติมาแต่กำเนิด

2) ผู้นำโดยคุณวุฒิ หมายถึง ผู้นำโดยคุณสมบัติของบุคคลผู้นั้นเองเช่น เป็นผู้มี ความซื่อสัตย์สุจริต มีความรอบรู้จึงได้รับการยกย่อง มีความเชี่ยวชาญในการอาชีพที่ตน ทำอยู่ เป็นต้น

โดยสรุป ผู้นำชุมชนสามารถแยกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ ผู้นำที่เป็นทางการคือผู้ที่ได้แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นลายลักษณ์อักษร มีการมอบงาน มอบอำนาจอย่างเป็นทางการ และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ คือผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่นให้ทำหน้าที่ผู้นำ อย่างไม่เป็นทางการ ไม่มีอำนาจบังคับบัญชา ซึ่งผู้นำทั้งสองประเภทมีคุณลักษณะทั้งแบบอัตโนมัติ เสรีนิยม และลักษณะแบบประชาธิปไตยรวมอยู่อย่างผสมผสานกลมกลืน การแสดงคุณลักษณะ ของผู้นำแต่ละประเภทขึ้นอยู่กับเวลาและสถานการณ์ต่าง ๆ

3. คุณสมบัติของผู้นำชุมชน

ความเป็นผู้นำเป็นศาสตร์ที่ไม่มีสูตรตายตัว อย่างไรก็ตามผู้นำในการพัฒนาชุมชนที่ดี ผู้นำควรประกอบด้วยคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ (ครุชิต พุทธิโกษา, 2554, น. 75-79)

1) มีบุคลิกภาพ ลักษณะท่าทาง การวางตัวที่สามารถสร้างความประทับใจ เป็นบุคคลที่สง่าผ่าเผย แต่งกายสะอาดเรียบร้อย ที่สำคัญคือเป็นผู้มีความประพฤติดี มีความสุภาพ นุ่มนวล อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ใช้แสดงกิริยาก้าวร้าว หรือ ถ้อยคำหยาบคาย เหยียดหยามผู้อื่น รู้จักกาลเทศะ ควบคุมตนเองได้ทั้งในการปฏิบัติตน การพูด และการแสดงออก

2) มีความกล้าหาญ ซึ่งเป็นลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของผู้นำ ผู้นำจะเป็นผู้ยืนอยู่ ด้านหลังเมื่องานประสบผลสำเร็จ แต่จะออกมายืนด้านหน้าเมื่องานนั้นพบปัญหา นอกจากผู้นำ ต้องกล้าเผชิญกับปัญหาต่างๆแล้ว ยังต้องกล้าตัดสินใจ กล้ายอมรับผิด และยอมรับคำตำหนิ เมื่อเกิดความผิดพลาดหรือเกิดความบกพร่องขึ้น ซึ่งหากผู้นำขาดความกล้าหาญ แสดงความหวาดกลัว เมื่อมีปัญหาอุปสรรคที่ต้องแก้ไข จะไม่กล้าตัดสินใจ และกระทำการใดๆ ส่งผลให้เกิด การสูญเสียความเชื่อมั่นในตัวผู้นำ และทีมยังล้มเหลวด้วย

3) มีไหวพริบ ฉลาด รู้ที่จะเอาตัวรอดจากสถานการณ์เลวร้าย รู้จักพลิกแพลง สร้างโอกาสและสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างสร้างสรรค์

4) เสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง

5) มีทัศนคติเชิงบวก (Positive Attitude) หรือการมองโลกในแง่ดี เชื่อว่าทุก ปัญหาที่มีทางออกรวมถึงการเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองและศักยภาพของผู้อื่นในการดำเนิน กิจกรรมต่างๆ

6) สุขุมรอบคอบ คือ คุณสมบัติในการใคร่ครวญ พิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ มองทุกสิ่งที่ปรากฏต่อหน้าอย่างลึกซึ้ง สามารถคาดคะเนผลที่จะเกิดตามมาในอนาคต และหนทางแก้ไขที่น่าจะเป็นไปได้ โดยวิเคราะห์หาเหตุและผล ไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินใจ

7) ความเด็ดขาด คือ ความสามารถในการตัดสินใจและลงมือทำอย่างทันท่วงที รู้จักขยี้จังหวะและโอกาส มีความมุ่งมั่น มั่นคง ยึดมั่นในหลักการอย่างแน่วแน่ ไม่หวั่นไหวต่อสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง จนทำให้ไหลเปลี่ยนไปเปลี่ยนมา ผู้นำที่มีความเด็ดขาดมักมีคุณสมบัติพิเศษควบคู่กันอยู่อีกประการหนึ่ง คือจะเป็นคนที่พูดจาคำไหนคำนั้น กล่าวได้กล้าเสีย และมีความเชื่อมั่นในตนเอง ซึ่งจะทำให้ผู้ร่วมงานเกิดความเชื่อถือและสามารถทำงานได้โดยไม่สะดุดบ่อยๆ

8) มีเป้าหมายชัดเจน เป็นผู้นำที่มีจุดยืน มีอุดมการณ์ หรือมีจุดหมายที่ชัดเจน จะทำให้ทีมรู้ว่ากำลังทำอะไร เพื่ออะไร และมุ่งหน้าไปยังจุดๆ นั้นได้ง่ายและเร็วขึ้น ความไว้วางใจ (Dependability) คือ ความเชื่อมั่นและการไว้วางใจต่อเพื่อนร่วมทีม มีความรู้สึกร่วมทุกข์ร่วมสุขกับผู้อื่น

9) ความอดทน (Endurance) คือ ความสามารถในการทนต่องานหนัก ความยากลำบากความเคร่งเครียด รวมถึงความอดทนต่อสถานการณ์ที่บีบคั้น ไม่ย่อท้อต่อแรงกดดันใดๆ

10) กระตือรือร้น มีพลังและความทะเยอทะยาน (Enthusiasm Energy and ambition) คือการแสดงออกซึ่งความสนใจอย่างจริงจัง และมีความจดจ่อต่อการปฏิบัติงาน หมายรวมถึงการทำงานด้วยความร่าเริงและคิดแต่แง่ดีเสมอ

11) ความริเริ่ม (Imitative) คือ ความสามารถที่จะปฏิบัติสิ่งหนึ่งสิ่งใดในขอบเขตอำนาจหน้าที่ได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องรอคำสั่ง หรือความสามารถแสดงความคิดเห็น ที่จะแก้ไขสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ดีขึ้นหรือเจริญขึ้นได้ด้วยตนเอง

12) ความซื่อสัตย์ มีจริยธรรม ยึดมั่นหลักการ (Honesty and integrity) เป็นคุณสมบัติ ของการรับความจริง ซื่อตรง สุจริตทั้งกายวาจาใจ และยึดมั่นอยู่ในหลักแห่งศีลธรรมอันดีงาม ดำเนินงานอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ ไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนหรือมีวาระซ่อนเร้น ไม่เอาวัดเอาเปรียบให้กลายเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ได้

13) ความยุติธรรม (Justice) คือ มีความเที่ยงธรรม เสมอภาค ไม่ลำเอียงเข้าข้างใคร ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ไม่เล่นพรรคเล่นพวก

14) ความรอบรู้หูตากว้างไกล ความรู้ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเฉพาะความรู้เกี่ยวกับงานในหน้าที่เท่านั้นหากแต่รวมถึงความรู้รอบตัวในด้านอื่นๆ และความรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกด้วย เนื่องจากวัฒนธรรม วิถีปฏิบัติหรือแนวคิดแบบเดิมอาจล้าสมัยไม่สามารถนำมาใช้ได้ ในปัจจุบัน นอกจากนี้ผู้นำต้องพร้อมที่จะเรียนรู้และส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน ต้องเป็นตัวอย่างในแง่การจัดการกับความรู้และใช้นวัตกรรม เทคโนโลยีใหม่ๆ ได้อย่างบูรณาการและมีประสิทธิภาพ รู้จักใช้ข้อมูลทางสถิติและงานวิจัยมาประกอบในการตัดสินใจให้เกิดความแม่นยำ ยึดข้อเท็จจริงเป็นหลักเพื่อความโปร่งใสชัดเจน รวมถึงต้องมีความรู้เกี่ยวกับผู้ร่วมงานเพื่อให้เข้าใจในตัวผู้ร่วมงานด้วย

15) มีความจงรักภักดี (Loyalty) เชื้อมั่นและยึดมั่นต่อองค์การ

16) ไม่เห็นแก่ตัว (Selflessness) คือการไม่ฉวยโอกาสตักตวงความสุข ความสะดวกสบายความเจริญก้าวหน้าให้กับตนเองโดยทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนหรือเสียผลประโยชน์ การร่วมเป็นร่วมตายกับเพื่อนร่วมงาน การแบ่งปันสิ่งของเครื่องใช้ให้กับผู้ขาดแคลน

17) มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่น สามารถประสานความคิด ทำงานร่วมกับผู้อื่นทุกเพศทุกวัย สร้างเครือข่ายการทำงานรวมทั้งภายใน และภายนอกชุมชน

18) มีความมุ่งมั่นในการทำงานเพื่อให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย เน้นที่ผลงานเป็นหลักความมุ่งมั่นจะประกอบด้วยความวิริยะ อุตสาหะ และการตั้งความหวังไว้สูงเพื่อให้เกิดผลงานที่ดีที่สุด ถ้าผู้นำไม่มุ่งมั่นทุ่มเทคงไม่สามารถบอกให้ผู้อื่นทุ่มเทได้ เพราะผู้นำเป็นอย่างไรผู้ตามก็จะเป็นอย่างนั้น

19) เคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง และรับฟังความคิดเห็นและเหตุผลความคิดเห็นของผู้อื่น ดำเนินกิจกรรมอย่างรอบคอบ ครอบคลุม เรียนรู้ที่ตั้งคำถามพื้นฐาน เพื่อถามตนเองและเพื่อนร่วมงาน และเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม ให้เกียรติ เคารพในศักดิ์ศรี ไม่ดูถูกผู้อื่น และรู้จักเรียนรู้การปฏิบัติจากผู้อื่น

20) มีความรับผิดชอบและมีวินัยในการใช้ชีวิต เพื่อเป็นตัวอย่างให้กับองค์กร จะทำสิ่งใดต้องมีความมุ่งมั่นในการทำสิ่งนั้นๆ ให้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งเกิดจากความรับผิดชอบต่อเสียสละ คิดถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก

21) มีจิตวิทยาการบริหาร เข้าใจจิตใจของมนุษย์ ทำให้สามารถคาดเดาพฤติกรรมการแสดงออกของคน และรองรับสถานการณ์ล่วงหน้าเพื่อป้องกันผลเสียหายจากปฏิกิริยาตอบโต้ได้ ผู้นำที่ดีต้องรู้จักลูกน้องว่าใครเหมาะกับงานใด หรือมีข้อบกพร่องด้านใด เพื่อจะได้มอบหมายงานอย่างถูกต้อง และช่วยพัฒนาความรู้ความสามารถไปในทางที่เหมาะสม

นอกจากนี้ผู้นำที่ดีต้องมีความสามารถในการใช้แรงจูงใจเพื่อกระตุ้นให้ลูกน้องทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ แยกแยะบุคลากรและใช้ความสามารถในการใช้แรงจูงใจเพื่อผลักดันให้บุคคลทำงานอย่างเต็มกำลังสามารถ การรู้จักนิสัยใจคอ ความชอบส่วนตัวของลูกน้อง นอกจากจะทำให้ได้งานที่มีประสิทธิภาพขึ้นแล้วยังเป็นข้อหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าผู้นำเอาใส่ใจต่อลูกน้องของเขาเป็นอย่างดีด้วย

22) เป็นคนใจกว้าง มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้การสนับสนุนและช่วยเหลือส่วนรวม เป็นผู้รับใช้ที่ดี และเต็มใจ ในกรณีที่ไม่สามารถช่วยเหลือด้วยตนเองก็ควรแนะนำและชี้ทางให้ ไม่ปฏิเสธอย่างขาดเอื้อเฟื้อ

23) สามารถเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ ไม่ดีแต่พูดหรือบอกคนอื่นให้ทำ

24) มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ เช่นมีสมาธิดี มีความสามารถในการปรับตัวและมีความยืดหยุ่น

25) มีความสามารถทั้งความสามารถในการปฏิบัติ ความสามารถที่จะจัดการกับความขัดแย้ง ความสามารถที่จะคลี่คลายปัญหาให้ผู้อื่น และมีความสามารถในการสื่อสาร มีศิลปะในการเจรจา สามารถสื่อให้ผู้อื่นเข้าใจในสิ่งที่ตนเองคิด

โดยสรุป คุณสมบัติของผู้ชุมชนที่ดีคือ ต้องมีความรู้ความสามารถ สามารถเป็นผู้นำให้ประชาชนและชุมชนศรัทธาให้ความเชื่อถือ สามารถควบคุมอารมณ์ได้ มีความกล้าหาญ มีไหวพริบฉลาด เสียสละ มีทัศนคติเชิงบวก สุขุมรอบคอบ มีความเด็ดขาด ตัดสินใจได้ดีในการบริหาร มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีวิสัยทัศน์มองการณ์ไกล ยอมรับการเปลี่ยนแปลง เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง คิดนอกกรอบ มีความคิดริเริ่ม มีเป้าหมายการทำงาน มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความรับผิดชอบ มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ สามารถสร้างทีมงานได้ มีแรงบันดาลใจ และสามารถพัฒนาผู้อื่นได้ ผู้นำชุมชนจึงเป็นผู้นำที่นำความคิด นวัตกรรมใหม่ไปประยุกต์หรือไปคิดค้นเพื่อพัฒนาชุมชนตนเอง เป็นเหมือนผู้นำที่ในการเชื่อมโยงเรื่องต่าง ๆ หน่วยงานต่าง ๆ และบุคคลต่าง ๆ เพื่อเข้ามาหนุนเสริมชุมชนให้ได้รับการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

4. บทบาทของผู้นำชุมชน

ผู้นำชุมชนถือว่าเป็นกลไกสำคัญยิ่งในการพัฒนาชุมชน ปัจจุบันชุมชนมีกระแสสังคมต่าง ๆ เข้ามากระทบมากมายและรวดเร็ว ถ้าชุมชนตั้งรับไม่ทัน ขาดผู้นำที่รู้เท่าทันสถานการณ์ก็จะเป็นไปได้ที่จะส่งผลให้ชุมชนนั้นได้รับผลกระทบโดยตรง ผู้นำชุมชนจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ เป็นผู้ที่สามารถสื่อสารกับสมาชิกเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือพัฒนาชุมชนให้บรรลุถึงความสำเร็จได้ (ปาริชาติ วลัยเสถียร และ คณะ, 2546, น. 331)

สนธยา พลศรี (2547, น. 55) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้นำชุมชน สรุปได้ว่า ผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่นำบทบาทในการประสานความคิดของสมาชิกกลุ่ม จัดกระบวนการเพื่อให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็น เป็นผู้ที่ไม่ผูกขาดความคิดหรือเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียว แต่วางบทบาทตนเองที่พร้อมจะแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นกับสมาชิกและผู้อื่นเสมอ

อาคม วัดโสง (2547, น. 71-78) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้นำไว้หลายด้านสรุปได้ดังนี้

1) บทบาทในด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ของกลุ่มหรือองค์กรและนำสมาชิกกลุ่มหรือคนในชุมชนดำเนินงานให้บรรลุวิสัยทัศน์ที่ตั้งไว้

2) บทบาทการกระตุ้นใจให้ผู้ตามได้เกิดความกระตือรือร้นที่จะทำตามบทบาทที่ได้รับมอบหมาย หรือเกิดแรงจูงใจที่จะคิดค้นกิจกรรมใหม่ในการพัฒนากลุ่ม พัฒนาศักยภาพตนเองเพื่อสร้างอิทธิพลให้เกิดขึ้นเหนือพฤติกรรมของคนอื่นในกลุ่ม

3) บทบาทในการเป็นนักวิเคราะห์ ที่จะต้องวิเคราะห์ปัญหา วิเคราะห์งานแผนงานต่าง ๆ ของกลุ่มเพื่อให้เกิดความเท่าทันและป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น

4) บทบาทในการเป็นนักวางแผน ทั้งวางแผนในตัวบุคคล กิจกรรม วางแผนการปฏิบัติงาน วางแผนงบประมาณขององค์กร และตัดสินใจว่าจะใช้วิธีการใดหรือใช้อะไรมาประกอบการดำเนินงาน ดังนั้นผู้นำจึงจำเป็นต้องเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจระบบการรายงานผลการดำเนินงาน จะทำให้สามารถประสานกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มได้

5) ผู้นำในฐานะตัวแทนกลุ่มเพื่อติดต่อกับภายนอก ผู้นำจึงจำเป็นต้องมีความเข้าใจในรูปแบบการปฏิสัมพันธ์กับบุคคล เข้าใจเครือข่ายการสื่อสาร เข้าใจระบบการรายงานผลการดำเนินงานจะทำให้สามารถประสานกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มได้

6) ผู้นำในฐานะเป็นผู้ควบคุมความสัมพันธ์ภายในกลุ่มนำบทบาทประสานบุคคลภายในกลุ่ม ควบคุมดูแลเรื่องต่าง ๆ ภายในกลุ่ม พัฒนาระบบความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้นภายในกลุ่ม

7) บทบาทในฐานะเป็นผู้ไกล่เกลี่ย เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นในกลุ่มผู้นำต้องทำความเข้าใจสาเหตุของความขัดแย้งอย่างละเอียดรอบคอบ วินิจฉัยปัญหาที่เกิดขึ้น มีความสามารถในการเจรจาต่อรองไกล่เกลี่ยเพื่อจัดการกับความขัดแย้งอย่างมีประสิทธิภาพ

8) ผู้นำในฐานะที่เป็นแบบอย่าง ผู้นำที่ดีควรมีพฤติกรรมที่ดี เพื่อเป็นแบบอย่างแก่สมาชิกกลุ่ม

9) ผู้นำในฐานะเป็นผู้เผยแพร่และถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร อาจจะใช้วิธีการพูด การเขียน การประกาศ การแลกเปลี่ยน การประชุม เพื่อให้สมาชิกกลุ่มได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างเป็นปัจจุบัน

กรมพัฒนาชุมชน (2553) บทบาทผู้นำชุมชนต้องมีแรงผลักดันให้ทำงานสำเร็จ เมื่อทำงานสำเร็จจะเป็นแรงจูงใจให้ทำสิ่งอื่นต่อไป ผู้นำต้องมีบทบาทความรับผิดชอบสูง โดยเฉพาะการทำงานกับบุคคลในชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถสำรวจปัญหา ค้นหาปัญหา และวิเคราะห์ปัญหา หาแนวทางแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยมีบทบาทหลายประการ ดังนี้

1) ด้านเศรษฐกิจ คราวเรือนสามารถพึ่งตนเองได้ ส่งเสริมอาชีพที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนตามความเหมาะสม

2) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน บริหารจัดการทรัพยากร ธรรมชาติอย่างเหมาะสม เสริมสร้างสภาพแวดล้อมที่ดี ระบบโครงสร้างพื้นฐานเพียงพอต่อความต้องการ

3) ด้านสุขภาพอนามัย ระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสุขภาพจากการมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดการเพื่อเสริมสร้างสุขภาพป้องกันโรค การดูแลสุขภาพด้วยตนเอง

4) ด้านศาสนา วัฒนธรรม และประเพณี การนับถือศาสนาที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ การมีวิถีชีวิต แบ่งปันเอื้ออาทร การอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน

5) ด้านการพัฒนาคน การจัดการความรู้/ภูมิปัญญา การพัฒนาผู้นำ/สมาชิกในชุมชน

6) ด้านบริหารจัดการชุมชน การจัดทำระบบข้อมูล การจัดทำแผนชุมชน การเสริมสร้างการเมือง การปกครองตามระบอบประชาธิปไตย

7) ด้านความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน การป้องกันรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชุมชน การป้องกันภัยธรรมชาติ

ผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่มีหลายบทบาท ทั้งบทบาทในการรวมกลุ่มในชุมชนเพื่อแก้ปัญหา บทบาทในการกำหนดวิสัยทัศน์ขององค์กร บทบาทเป็นผู้นำกลุ่ม ประสานความคิดของสมาชิกในกลุ่ม บทบาทในการให้การศึกษเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหา บทบาทในการติดต่อประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก บทบาทในการเป็นผู้เชื่อมประสานความเข้าใจของคนในชุมชน บทบาทในการอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ แก่สมาชิก เป็นต้น

ตอนที่ 3 ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ และหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

ครรรชิต พุทธิโกษา (2554, น. 4) ได้สรุปบทเรียนของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ หรือ วช. ซึ่งได้สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 จนถึง พ.ศ. 2553 และพบว่าชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่มีศักยภาพและมีโอกาสประสบความสำเร็จ ต้องมีองค์ประกอบสำคัญ 7 ประการ คือ

- 1) มีผู้นำที่ดี: จะต้องเป็นผู้มีการเปลี่ยนแปลงที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ สามารถบริหารจัดการ ประสานงาน รวมถึงกระตุ้นให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการพัฒนา
- 2) มีกรรมการชุมชนที่มีธรรมาภิบาลและมีการบริหารจัดการชุมชนที่ดี: ชุมชนต้องมีการรวมกันที่เข้มแข็ง มีคุณธรรมจริยธรรม มีความมุ่งมั่น บริหารงานโปร่งใส
- 3) มีความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชน สมาชิกชุมชนที่มีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม มาร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบในทุกกระบวนการ
- 4) มีการเรียนรู้เพื่อการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง: ชุมชนต้องมีการเรียนรู้เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาตลอดเวลา รวมทั้งต้องถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างชุมชนอย่างสม่ำเสมอ
- 5) มีศักยภาพและความพร้อมเรื่องการพัฒนาอาชีพ: ชุมชนต้องมีความเข้มแข็งในการพึ่งพาตนเองและมีความสามารถในการแข่งขันด้านเศรษฐกิจ จึงต้องได้รับการพัฒนาสมรรถนะและทักษะความพร้อมในการประกอบอาชีพ โดยใช้ความรู้ในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงให้เกิดกรรมวิธี/สิ่งใหม่ หรือ พัฒนาให้ดีกว่าเดิม
- 6) มีการสร้างระบบการจัดเก็บองค์ความรู้และการนำมาใช้ขององค์ความรู้ที่ดี: ต้องมีระบบการเก็บความรู้ทั้งที่มีอยู่ภายในชุมชนและภายนอกชุมชน รวมทั้งต้องรู้จักสร้างและนำความรู้ที่มีอยู่มาใช้ในการพัฒนาด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เป็นระบบ โดยเข้าใจได้ง่าย
- 7) มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งในและนอกชุมชน: ต้องมีความร่วมมือในด้านทุน กิจกรรม วิชาการองค์ความรู้ การตลาด ฯลฯ มีการจัดการกลุ่มและเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพให้เกิดการพัฒนาอย่างเชื่อมโยง ประสานเกี่ยวเนื่อง คลอบคลุมการพัฒนาในทุกบริบท

จากการศึกษาข้างต้นจะเห็นว่าการพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็งต้องเริ่มจากผู้นำ ผู้นำที่ดีจะต้องเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการ การประสานงานและการกระตุ้นให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ผู้นำชุมชนถือเป็นพลังสำคัญที่มีบทบาทในการนำการพัฒนาและปฏิรูปชุมชนไปสู่ความสำเร็จ รวมทั้งช่วยส่งเสริมศักยภาพของสมาชิกใน

ชุมชนให้มีความสามารถในการบริหารจัดการพัฒนาชุมชน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดในชุมชนต่อไป

การเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชนให้กับผู้นำชุมชนจึงต้องมีรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสมกับวัยความต้องการ ความสนใจ และประสบการณ์ของผู้นำ การศึกษาปริญญาและแนวคิดการเรียนรู้ของผู้ใหญ่จึงมีความสำคัญซึ่งเปรียบเสมือนแผนที่ช่วยในด้านการวางแผน การพัฒนาโครงการ หลักสูตร กระบวนการเรียนการสอนให้ไปสู่จุดมุ่งหมายที่วางไว้ ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจึงได้จำแนกการศึกษาเป็น 5 หัวข้อ คือ 1) ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ 2) หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่และหลักการสอนผู้ใหญ่ 3) การเรียนรู้แบบนำตนเอง 4) การเรียนรู้แบบผสมผสาน และ 5) การเรียนรู้แบบผสมผสานผ่านสื่อสังคมออนไลน์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่

ชัยฤทธิ พิสุวรรณ (2544, น. 5)ให้ข้อสรุปว่าปรัชญาและทฤษฎีและแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับการกระทำ หรือทฤษฎีกับการปฏิบัติ ปรัชญาเป็นสาขาวิชา (Discipline) ที่แบ่งเป็น 4 สาขาย่อย คือ 1) อภิปรัชญา (Metaphysics) เป็นการศึกษาถึงความเจริญสูงสุด (Ultimate Reality) ของสรรพสิ่งในโลก เช่น ความจริงที่เกี่ยวกับองค์ประกอบของธรรมชาติ ความจริงที่เกี่ยวกับจิตใจ และความจริงที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ และสิ่งต่าง ๆ ในจักรวาล 2) ญาณวิทยาหรือทฤษฎีความรู้ (Epistemology) ปรัชญาสาขานี้เป็นการศึกษาถึงความรู้และกระบวนการที่ได้มาซึ่งความรู้ตลอดจนความรู้ทั้งหมดที่มีผลต่อการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ และการเกิดขึ้นอย่างกะทันหันของความรู้ที่แท้จริงและถูกต้อง 3) คุณวิทยา (Axiology) ปรัชญาสาขานี้เป็นการศึกษาถึงคุณค่าของมนุษย์ทั้งทางด้านจริยศาสตร์ (Ethics) และทางด้านสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) ด้านจริยศาสตร์ ได้แก่ ความดี ความชั่ว ความถูกต้องและความผิด เป็นต้น ส่วนทางด้านสุนทรียศาสตร์จะเกี่ยวกับความสวยงาม ความไม่สวยงาม นอกจากนี้ยังเน้นถึงคุณค่าทางลัทธิศาสนา ทางสังคมและทางเศรษฐศาสตร์ด้วย 4) ตรรกวิทยา (Logic) ปรัชญาสาขานี้ถือว่าเป็นเครื่องมือและวิธีการคิดหาเหตุผลเป็นการศึกษาถึงวิธีคิดการไตร่ตรอง การวินิจฉัย การสังเกต ทบทวน การคิดแบบนิรนัย (Deductive) และอุปนัย (Inductive) สมมุติฐานและทดลอง การวิเคราะห์และสังเคราะห์ เป็นต้น

การศึกษาผู้ใหญ่มีหลายประเด็นที่ได้รับการพิจารณาในแง่ของการให้ความสำคัญของการพัฒนาผู้ใหญ่ (Adult Development) แม้จะมีการทำงานด้านจิตวิทยาสังคมในประเด็นนี้ แต่ก็เห็นอย่างได้ชัดเจนว่าแนวคิดในการพัฒนาผู้ใหญ่กับการศึกษา จำเป็นต้องค้นคว้าหลักสูตรการสอนของนักศึกษาผู้ใหญ่มักจะอยู่ในรูปแบบของโครงการ Hansman และ Mott (2011 อ้างถึงใน ดวงเดือน

จันทร์เจริญ, 2555, น. 210) สรุปว่า เมื่อไหร่ก็ตามที่มีการวางแผนการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ ปรชญาจะมีผลต่อนักการศึกษาในการวางแผนและการนำไปใช้ แต่ในมุมมองของนักวางแผนเชิงปรัชญาจะชี้ให้เห็นว่าสิ่งเหล่านี้จะมีผลกระทบต่อการศึกษาหลาย ๆ อย่าง ในการวางแผนโครงการ การที่จะพัฒนาโครงการต้องมีการตกลงอย่างชัดเจนถึงรายละเอียดของโครงการ วัตถุประสงค์ในการพัฒนาโครงการ และความแตกต่างของโครงการจะขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางปรัชญา

กระบวนการศึกษาผู้ใหญ่เน้นเกี่ยวกับการวางแผนโครงการ และกระบวนการเรียนการสอน โดยทั่วไปนักการศึกษาจะให้ความสนใจในทักษะมากกว่าหลักการ หรือมองในรายละเอียดมากกว่าภาพรวม ดังนั้นปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่เน้นต้องวิเคราะห์แนวคิดและหลักการของปรัชญาต่าง ๆ เพื่อนำมากำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษา บทบาทของผู้สอน ผู้เรียน วิธีการสอน อุปกรณ์ และสื่อการสอน และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือการวิเคราะห์ความต้องการบนพื้นฐานของผู้เรียน ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ก็เหมือนกับระบบความคิดทั้งหลายซึ่งเกิดมาภายในกรอบวัฒนธรรมของสังคม แม้ว่านักปรัชญาแต่ละคนรับผิดชอบในการพัฒนาปรัชญาเพื่อนำมาใช้ในการศึกษาผู้ใหญ่ แต่การพัฒนาความคิดส่วนใหญ่จะมีอิทธิพลมาจากปัญหา และการท้าทายวัฒนธรรมที่มีอยู่ การทำความเข้าใจปรัชญาการศึกษาจะต้องทำการวิเคราะห์ถึงการพัฒนาและแหล่งที่มา ปรัชญาที่ศึกษาผู้ใหญ่วิเคราะห์และนำมาประยุกต์ใช้มีดังนี้ ((Elias & Merriam, 2005 อ้างถึงใน ดวงเดือน จันทร์เจริญ, 2555, น. 210)

ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่เสรีนิยม (Liberal Adult Education) เริ่มต้นมาจากทฤษฎีของนักปรัชญาชาวกรีก Socrates Plato และ Aristotle มีการนำการศึกษาเสรีนิยมมาปรับใช้ในโรงเรียนคริสต์ในยุคต้น ยุคกลาง และในยุคปัจจุบัน ซึ่งกลายมาเป็นทฤษฎีการศึกษาที่มีอิทธิพลที่สุดในโลกตะวันตก และยังมีผลกับความคิดทางการศึกษาในปัจจุบัน ความสำคัญในการเรียนแบบเสรีนิยม แต่เดิมเน้นในการจัดการความรู้ และการพัฒนาทางสติปัญญา นักปรัชญาที่สนับสนุนความคิดนี้ คือ Adler, Hutchins, Maritain, Doren, Bloom และ Hirsch (อ้างถึงในElias, John; Merriam, และ Sharan, 2005, p. 12) ที่มุ่งพัฒนาบุคคลให้ผู้เรียนเป็นผู้ที่รู้จักใช้สติปัญญา และมีเหตุผลและความรู้ มีความคิดกว้างไกล สามารถสังเคราะห์ วิเคราะห์และเข้าใจสภาพการณ์ต่าง ๆ ได้ การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือ เป็นปัญญาชน และมุ่งให้ใช้สติปัญญาและคิดหาเหตุผลเพื่อเปลี่ยนแปลงตัวเอง โดยยึดหลักคุณธรรม มีศีลธรรม อิศระ เสรีภาพ และมุ่งหวังให้ผู้เรียนประกอบคุณงามความดี มีศรัทธาในศาสนา นอกจากนี้เป็นการศึกษาที่มุ่งปลูกฝังลักษณะสุนทรียภาพในตัวมนุษย์ ให้ผู้เรียนมีความละเอียดอ่อนในอารมณ์และจิตใจ ซึ่งกิจกรรมที่จัดเน้นการบรรยาย วิพากษ์ อภิปรายและการวิเคราะห์

2. ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่แบบพิพัฒนาการนิยม (Progressive Adult Education) เริ่มต้นมาจากการดำเนินการทางการเมือง และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการศึกษา ปรัชญานี้ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับสังคม เน้นประสบการณ์วิชาชีพ และการศึกษาในระบบประชาธิปไตย ผู้นำการศึกษาแบบพิพัฒนาการนิยมได้แก่ Lindeman, Bergevin, Benne และ Blakely ปรัชญานี้มีหลักการว่าการศึกษาจะต้องเป็นกระบวนการตลอดชีวิต (Life-long Education) รับผิดชอบสังคม เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (Learner-centered) การแก้ปัญหา (Problem-solving) ประสบการณ์เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ (Experience-based) การเรียนรู้แบบประชาธิปไตย (Democracy) และการประเมินความจำเป็นหรือความต้องการของผู้เรียน (Need-assessment) ดังนั้น การจัดกิจกรรมการสอนที่ตอบสนองความต้องการ ความสนใจและปัญหาของผู้เรียน วิธีการสอนให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนแบบวิทยาศาสตร์ หรือวิธีการแก้ปัญหา (Problem-solving) โดยการคิดหาเหตุผล และการศึกษามีเป้าหมายเป็นเชิงปฏิบัตินิยม และนำไปใช้ประโยชน์โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งนักการศึกษาผู้ใหญ่ยอมรับว่าประสบการณ์ของผู้ใหญ่เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีคุณค่ายิ่ง

3. ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่แบบพฤติกรรมนิยม (Behaviorist Adult Education) มีรากฐานมาจากการดำเนินการทางปรัชญาและทางวิทยาศาสตร์ พฤติกรรมนิยมจะให้ความสำคัญกับการควบคุมการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมเรียนรู้โดยการเน้นและบริหารให้บรรลุจุดมุ่งหมายเป็นหลัก นักพฤติกรรมนิยมในช่วงแรกได้แก่ Thorndike, Pavlov และ Watson นักปรัชญาพฤติกรรมนิยมที่มีอิทธิพลที่สุด คือ Skinner หลักการของปรัชญานี้เน้นการพัฒนาทักษะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์โดยใช้แรงจูงใจ การจัดสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมที่ส่งเสริมและกระตุ้น ใช้การเสริมแรง และประเมินผลโดยการสังเกตพฤติกรรม ติดตามผลและนำข้อมูลย้อนกลับไปปรับเปลี่ยนและพัฒนาการจัดกิจกรรมซึ่งกิจกรรมที่จัดจะเน้นให้ผู้เข้าร่วมฝึกอบรมนำความรู้และประสบการณ์มาใช้ในการจัดกิจกรรม

4. ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่แบบมนุษยนิยม (Humanistic Adult Education) มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาของปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existential Philosophy) และจิตวิทยามนุษยนิยม (Humanistic Psychology) หลักสำคัญของปรัชญานี้จะเน้นที่เสรีภาพ การปกครองตนเอง ความไว้วางใจ ความร่วมมือกัน และการเลือกเรียนด้วยตนเอง พื้นฐานของปรัชญานี้ถูกค้นพบในงานของ Heidegger, Sartre, Camus, Marcel และ Buber นักปรัชญาที่มีอิทธิพลและรับผิดชอบในการพัฒนาปรัชญาการศึกษาได้แก่ Maslow, Rogers, May, Allport และ Fromm การให้คำแนะนำทางปรัชญาได้รับผลจากการพยายามในการค้นคว้าของ Tough และคณะ โดยปรัชญา

นี้เชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพ ความดี การรับรู้ มีความรับผิดชอบ และที่สำคัญที่สุดคือมนุษย์มีความต้องการที่บรรลุศักยภาพแห่งตน โดยใช้หลัก Andragogical Model ของ Malcolm Knowles ผู้ที่มีชื่อเสียงที่ให้การสนับสนุนการประชุมเพื่อหาความต้องการของผู้เรียนผู้ใหญ่ เน้นการชี้แนะตนเอง เรียนรู้จากความต้องการ มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ได้ดี นำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการปฏิบัติงาน ประสบการณ์เป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญ และผู้เรียนต้องมีแรงจูงใจภายใน กิจกรรมเน้น กระบวนการกลุ่ม การอภิปรายกลุ่ม และการเรียนจากประสบการณ์ เช่น การเรียนเป็นกลุ่ม (Group Dynamics) การฝึกอบรมกลุ่มสัมพันธ์ (Group Relations Training) กระบวนการทำงาน ร่วมกัน (Group Processes) การเรียนกลุ่มที่ก่อให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Self-help Group) และการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-directed Learning)

5. ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ แบบปฏิรูปนิยม (Radical or Critical Adult Education) มีรากฐานมาจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วง 3 ศตวรรษที่ผ่านมา ในยุค อนาธิปไตยหรือกลุ่มผู้ไม่นิยมรัฐบาลและอำนาจควบคุม (Anarchism) ลัทธิมาร์กซ์ (Marxism) ลัทธิสังคมนิยม (Socialism) ลัทธิฟรอยด์ฝ่ายซ้าย (Left-wing Freudianism) ทฤษฎีเชิงวิเคราะห์ (Critical Theory) และลัทธิเฟมินิส (Radical Feminism) การปฏิรูปการศึกษาเป็นแรงผลักดันให้เกิดความสำเร็จในการปฏิรูปโครงสร้างทางสังคม การศึกษาในรูปแบบนี้จะสัมพันธ์กับความเข้าใจ ในวัฒนธรรมทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง พร้อมกับพัฒนาวิธีการที่จะทำให้ประชาชนเข้าใจ บทบาทและหน้าที่ของตนเองต่อสังคม นักการศึกษาแบบปฏิรูปเชิงโครงสร้าง ได้แก่ Counts และ Brameid ในช่วงปี 1930 ปรัชญานี้ได้ถูกฟื้นฟูในช่วงปี 1960 ด้วยความพยายามของ Kozol, Holt, Goodman และ Illich นักการศึกษาผู้ใหญ่ที่มีความสำคัญในปรัชญาการศึกษานี้คือ Paulo Freire ผู้ที่เน้นคุณธรรมและการพัฒนาจิตใจ ท่ามกลางกลุ่มที่กดขี่ เน้นการเปลี่ยนแปลงพื้นฐานทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจและการศึกษา รวมถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางวัฒนธรรม โดยมีแนวคิด เกี่ยวกับการมีจิตสำนึกทางการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยใช้การคิดวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมใน สังคม เน้นการจัดกิจกรรมกลุ่ม การอภิปรายและการมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่ม

6. ปรัชญาเชิงวิเคราะห์ของการศึกษาผู้ใหญ่ (Analytic Philosophy of Adult Education) ทำให้เกิดสติปัญญาในปรัชญาการศึกษา ซึ่งเริ่มมาจาก Logical Positivism, Scientific Positivism และปรัชญาวิเคราะห์แบบอังกฤษ (British Analytical Philosophy) ปรัชญา นี้จะให้ความสำคัญในการอธิบายความคิด การโต้แย้ง และการกำหนดนโยบายที่ใช้ในการศึกษา ผู้ใหญ่ นักปรัชญาการศึกษานี้ ได้แก่ Scheffler, Peters, Green, Lawson และ Paterson ซึ่งเป็น นักปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ชาวอังกฤษที่ริเริ่มการศึกษานี้และพยายามที่จะให้หลักสำคัญทาง

ปรัชญานี้ในระบบการศึกษาผู้ใหญ่ เป็นการนำแนวคิด ปรัชญาทุกปรัชญามาวิเคราะห์และนำไปใช้ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม องค์กร และทรัพยากรมนุษย์โดยใช้หลักการวิเคราะห์เชิงวิทยาศาสตร์ การให้เหตุผล และใช้การวิเคราะห์ทางภาษาให้เหมาะสมกับยุคสมัย

7. ปรัชญายุคหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) มีความเชื่อว่ามนุษย์มีความคิดหลากหลาย เน้นการปกครองแบบประชาธิปไตย รับรู้การเปลี่ยนแปลงยึดหลักการบริโภคนิยมเป็นสำคัญ รวมถึงหลักการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข การจัดกิจกรรมต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงตามความต้องการของผู้บริโภค และความนิยมถือว่าทุกอย่างไม่มีที่ยั่งยืนเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา

Yang (2003 อ้างถึงใน ดวงเดือน จันทรเจริญ, 2555, น. 214) กล่าวว่าวิทยาการของการศึกษาผู้ใหญ่และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีความซ้ำซ้อนกันเนื่องจากทั้งสองศาสตร์ต้องเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ผู้ใหญ่โดยปรัชญาที่ใช้ในการศึกษาผู้ใหญ่ได้แก่ มนุษยนิยม (Humanism) และปฏิรูปเชิงปฏิรูปเชิงโครงสร้าง (Radical or Critical) ส่วนปรัชญาที่นำมาใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้แก่ ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่เสรีนิยม (Liberal) พฤติกรรมนิยม (Behaviourist) และทุนมนุษย์ (Human Capital) ส่วนปรัชญาที่นำไปใช้ทั้งสองศาสตร์ได้แก่ ปรัชญาพัฒนาการนิยม (Progressivism) นอกจากนี้การศึกษาผู้ใหญ่และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นำรากฐานทางปรัชญาที่คล้ายกันมาใช้ร่วมกัน และเชื่อว่าการเรียนรู้เป็นส่วนประกอบที่สำคัญของทุกอย่างที่ทำ ที่จะให้ประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่มีคุณภาพ ความแตกต่างอยู่ที่วัตถุประสงค์และจุดเน้นการเรียนรู้ เน้นผลลัพธ์ของแต่ละบุคคลหรือองค์กร และการพัฒนาของแต่ละบุคคลหรือองค์กร โดยมีการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตแรงงานและการเรียนรู้สำหรับการทำงาน

2. หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ และหลักการสอนผู้ใหญ่

ผู้ใหญ่จะเข้าเรียนต่อเมื่อรู้สึกขาดความรู้และประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาปัจจุบัน ดังนั้นผู้ใหญ่จึงต้องการที่จะนำความรู้ไปใช้ในอนาคตอันใกล้ หรือโดยเร็วที่สุด จึงต้องเรียนรู้โดยอาศัยปัญหาเป็นศูนย์กลางการเรียนการสอน Malcolm S. Knowles (1978 อ้างถึงใน สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, 2547, น. 247-248) ได้สรุปพื้นฐานของทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่สมัยใหม่ (Modern Adult Learning Theory) ดังนี้

1) ความต้องการและความสนใจ (Needs and Interests)

ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้ดีหากตรงกับความต้องการและความสนใจและประสบการณ์ที่ผ่านมา ผู้ใหญ่จะเกิดความพึงพอใจ ดังนั้นการจัดกิจกรรมทั้งหลาย เพื่อให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้ จะต้องคำนึงถึงสิ่งนี้ด้วยเสมอ

2) สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตผู้ใหญ่ (Lift Situations)

การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะได้ผลดีหากผู้ใหญ่เป็นศูนย์กลางในการเรียนการสอน (Life-Centered) ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ควร จะยึดถือเอาสถานการณ์ทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับชีวิตผู้ใหญ่เป็นหลักสำคัญ มากกว่าตัวเนื้อหาวิชา

3) การวิเคราะห์ประสบการณ์ (Analysis of Experience)

เนื่องจากประสบการณ์เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีคุณค่ามากที่สุดสำหรับผู้ใหญ่ ดังนั้น หลักสำคัญของการเรียนรู้ผู้ใหญ่ คือ การวิเคราะห์ประสบการณ์ของผู้ใหญ่แต่ละคนอย่าง ละเอียดว่า และนำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

4) ผู้ใหญ่ต้องการเป็นผู้นำตนเอง (Self-Directing)

ความต้องการในส่วนลึกของผู้ใหญ่คือ ความรู้สึกต้องการที่จะสามารถนำ ตนเองได้ ดังนั้นบทบาทของครูจึงควรอยู่ที่กระบวนการสืบหา หรือค้นหาคำตอบร่วมกันกับผู้เรียน (Mutual Inquiry) มากกว่าทำหน้าที่ส่งผ่านหรือเป็นสื่อสำหรับความรู้ แล้วทำหน้าที่ประเมินผลว่า ผู้ใหญ่คล้อยตามหรือไม่

5) ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Difference)

ความแตกต่างระหว่างบุคคลจะมีเพิ่มขึ้นมากเรื่อย ๆ เมื่อมีอายุเพิ่มมากขึ้น เพราะฉะนั้นการสอนนักศึกษาผู้ใหญ่จะต้องจัดเตรียมในด้านนี้เป็นอย่างดีพอ เช่น รูปแบบของการ เรียนการสอน (Style) เวลาที่ได้ทำการสอน สถานที่สอน และประการสำคัญคือ ความสามารถในการ เรียนรู้ในแต่ละขั้นของผู้ใหญ่ย่อมเป็นไปตามความสามารถของผู้ใหญ่แต่ละคน (Pace of Learning)

หลักการสอนผู้ใหญ่หรือ “Andragogy” เป็นแนวความคิดใหม่ในการเรียน การสอนที่พยายามจะชี้ให้เห็นความแตกต่างจากวิธีการสอนเด็ก “Pedagogy” มาจากรากศัพท์ ภาษากรีก คือคำว่า Aner (man) + Agogus (Leader) ซึ่งหมายความว่าศาสตร์และศิลป์ในการ สอนผู้ใหญ่ (The art and science of teaching adults) มีหลักสำคัญ 4 ประการ ดังนี้ (สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, 2547, น. 245-247)

1) การเปลี่ยนแปลงด้านมโนภาพแห่งตน (Changes in Self-Concept)

ข้อสันนิษฐานนี้ คือ บุคคลเจริญเติบโตและบรรลุวุฒิภาวะไปสู่มโนภาพแห่งตนจากการอาศัยหรือ พึ่งพาบุคคลอื่น ๆ ในวัยเด็กทารก และนำไปสู่การเป็นผู้นำตัวเองได้มากขึ้น ทฤษฎีการสอนผู้ใหญ่ คาดว่าจุดที่ผู้ใหญ่บรรลุความสำเร็จในด้านมโนภาพแห่งตนในการเป็นผู้นำตนเอง คือลักษณะทาง

จิตวิทยาของการเป็นผู้ใหญ่ ดังนั้นในการสอนผู้ใหญ่ต้องพยายามทำให้ผู้ใหญ่เกิด "Self - directing" ในการเรียนการสอนให้มากที่สุดด้วย

2) บทบาทของประสบการณ์ (The Role of Experience) ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับประสบการณ์ เชื่อว่าบุคคลที่เริ่มบรรลุวุฒิภาวะแล้วเขาก็จะได้สะสมประสบการณ์ที่กว้างขวางมากขึ้น ซึ่งประสบการณ์นั้นนับว่าเป็น “แหล่งที่มีคุณค่าสูงยิ่งสำหรับการเรียนรู้” รวมทั้งเป็นการช่วยขยายโลกทัศน์ของผู้ใหญ่คนอื่น ๆ ให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น เพื่อการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ทั้งหลายด้วย

3) ความพร้อมในการเรียน (Readiness to Learn) คือ บุคคลจะมีวุฒิภาวะและเกิดความพร้อมในการเรียนรู้อันเป็นผลมาจากการพัฒนาทางชีววิทยา และแรงกดดันทางด้านความต้องการเกี่ยวกับวิชาการ ส่วนที่เกิดความพร้อมมากขึ้นก็คือ ผลพัฒนาของภาระหน้าที่ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับบทบาททางสังคมที่แตกต่างกัน ในการสอนผู้ใหญ่ที่ผู้เรียนมีความพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ในการสร้างให้เกิดความพร้อม นอกจากจะดูพัฒนาการแล้ว ยังมีรูปแบบการกระตุ้นในลักษณะของการกระทำได้ อาจจะเป็นลักษณะของความมุ่งหวังในระดับสูง และกระบวนการวินิจฉัยในตัวเอง อย่างที่แมคเคลลีแลนด์ (David Mc. Clelland, 1970) ได้พัฒนายุทธศาสตร์ที่ได้ประสบผลสำเร็จอย่างสูงสำหรับการช่วยให้ผู้ใหญ่พัฒนาตัวเอง ซึ่งเขาเรียกว่า "แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์"

4) การส่งเสริมให้การเรียนรู้มีความเหมาะสม (Orientation to Learning) ผู้ใหญ่ส่วนมากมักจะมีการเรียนรู้โดยอาศัยปัญหาเป็นศูนย์กลาง ความแตกต่างที่เห็นได้ชัดนี้เป็นผลลัพธ์มาจากความแตกต่างของการเห็นคุณค่าของเวลานั้นเอง ผู้ใหญ่เข้ามาเรียนและยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมทางการศึกษา ก็เพราะว่าเขาขาดความรู้และประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาปัจจุบัน ผู้เรียนจึงต้องการที่จะนำไปใช้ในอนาคตอันใกล้หรือโดยเร็วที่สุด ที่สามารถนำไปใช้ได้ทันทีทันใด ดังนั้นเขาจึงต้องการได้รับการเรียนรู้โดยอาศัยปัญหาเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน

Knowles (1978 อ้างถึงใน สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, 2547, น. 249-250) กล่าวถึงการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการสอนผู้ใหญ่และการสอนเด็ก ดังตารางที่ 1

ตาราง 1 แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการสอนผู้ใหญ่และการสอนเด็ก

ข้อตกลงเบื้องต้น	การสอนเด็ก	การสอนผู้ใหญ่
มโนภาพแห่งตน	ไม่เป็นอิสระ	มีความสามารถในการนำตนเองเพิ่มมากขึ้น
ประสบการณ์	มีคุณค่าไม่มากนัก	ผู้เรียนมีแหล่งของความรู้ที่มีคุณค่า
ความพร้อม	การพัฒนาทางชีววิทยา ก่อให้เกิดแรงกดดันทางสังคม	มีภารกิจเชิงพัฒนาการเป็นไปตามบทบาททางสังคม
การมองเห็นคุณค่าของเวลา	สามารถเลื่อนไปหรือรอคอยได้	ต้องนำไปใช้ในทันทีทันใด
วิธีการเรียนรู้	ใช้เนื้อหาวิชาเป็นศูนย์กลาง	ใช้ปัญหาเป็นศูนย์กลาง

ที่มา : Knowles (1978 อ้างถึงใน สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, 2547, น. 249-250)

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ พบว่าผู้ใหญ่จะเข้าเรียนต่อเมื่อรู้สึกขาดความรู้และประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาปัจจุบัน และต้องการที่จะนำความรู้ไปใช้ในอนาคตอันใกล้ การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ถ้าตรงกับความต้องการ และความสนใจในประสบการณ์ที่ผ่านมาผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้ดี รวมถึงการนำปัญหาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้ใหญ่เป็นศูนย์กลางการเรียนการสอน โดยคำนึงถึงประสบการณ์ของผู้ใหญ่แต่ละคน โดยครูมีบทบาทในการส่งผ่านความรู้และประเมินผลโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นสำคัญ ดังนั้น เพื่อให้ผู้เรียนมีความสนใจ เกิดการเรียนรู้ได้ดี และเห็นคุณค่าของการเรียน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง กระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญและความจำเป็นในสิ่งที่ต้องเรียนรู้ โดยใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย และผู้ใหญ่ต้องการเป็นผู้นำตนเอง และต้องการการยอมรับ ดังนั้นหลักการสอนผู้ใหญ่ต้องพยายามให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้แบบนำตนเอง (Self-directed learning) ผู้สอนมีบทบาทในการกระตุ้น สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้โดยยึดปัญหาเป็นศูนย์กลาง เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปแก้ปัญหาได้ทันที

3. การเรียนรู้แบบนำตนเอง (Self-directed learning)

การเรียนรู้แบบนำตนเองอยู่บนรากฐานความเชื่อทางมนุษยนิยม (humanistic philosophy) ที่กำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ไว้ที่การพัฒนาตนเอง (personal growth) ทำให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบันที่บุคคลควรพัฒนาตนเอง

ในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ ดังนั้นการเรียนรู้ด้วยตนเองจึงเป็นแนวทางการเรียนรู้ที่สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต (life-long learning) และสังคมแห่งการเรียนรู้ (learning society)

แนวทางการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองนั้นมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Andragogy) ของ มัลคอล์ม โนลส์ (Malcolm Knowles) ซึ่งจอห์น ดิวอี้ (John Dewey) นักการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ได้กล่าวว่ามนุษย์เกิดขึ้นมาพร้อมกับพลังที่ไม่จำกัดสำหรับการเจริญเติบโตและการพัฒนา โดยการศึกษาเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดการพัฒนามนุษย์ ซึ่งผู้สอนต้องระมัดระวังที่จะไม่เข้าไปแทรกแซง หรือเข้าไปควบคุมกระบวนการของการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้สอนควรทำหน้าที่เพียงผู้แนะนำเท่านั้น ทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Andragogy) ได้ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และถือว่าประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นหัวใจสำคัญสำหรับการเรียนรู้ จากพื้นฐานแนวคิดดังกล่าวได้ต่อยอดมาเป็นแนวทางการเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเอง ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ซึ่งผู้เรียนสามารถชี้นำตนเองไปสู่การเรียนรู้ที่ต้องการได้โดยมีผู้สอนเป็นผู้คอยสนับสนุนและช่วยเหลือเท่านั้น

3.1 ความหมายของการเรียนรู้แบบนำตนเอง

นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบนำตนเองไว้ดังนี้

ทัฟ (Tough, 1979, p. 114) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้แบบนำตนเองว่า เป็นการเรียนรู้โดยเจตนา ตั้งใจที่จะเรียนรู้ และจะเกิดขึ้นเมื่อคนใดคนหนึ่งผูกพันและมุ่งมั่นกับการเรียนเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างต่อเนื่อง พร้อมกับมีการวางแผนการเรียนของตนเองด้วย

โนลส์ (Knowles, 1975, p. 18) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบนำตนเอง เป็นกระบวนการที่บุคคลมีความคิดริเริ่มในการวินิจฉัยความต้องการการเรียนรู้ การวางแผนและแผนการเรียนอย่างมีระบบ การแสวงหาแหล่งความรู้และเลือกใช้ยุทธวิธีการเรียนรู้ เสริมแผนการเรียนและประเมินผลการเรียนของตน ด้วยความร่วมมือช่วยเหลือจากผู้อื่นหรือไม่ก็ได้ ซึ่งผู้เรียนสามารถเรียนได้ดีกว่าที่จะให้ผู้อื่นริเริ่มการเรียนให้ เพราะผู้เรียนจะมีจุดหมายชัดเจนและมีแรงจูงใจสูง เรียนอย่างตั้งใจ สามารถใช้ประโยชน์จากการเรียนรู้ได้ สามารถพัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง มีความเป็นอิสระในการเรียน และจะมีความรับผิดชอบต่อตนเองเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากนี้ การเรียนรู้แบบนำตนเองจะทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถให้สอดคล้องกับระบบการศึกษาใหม่ หลักสูตรใหม่ ห้องเรียนแบบเปิด ศูนย์บริการทางวิชาการ การศึกษาอย่างอิสระ การจัดโปรแกรมการเรียนให้กับบุคคลภายนอก มหาวิทยาลัยเปิด ทำให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ใน

สังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้ ดังนั้นการเรียนรู้แบบนำตนเองจึงเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต (A lifelong Process)

สเคเจอร์ (Skager และ Dave, 1978, pp. 13-14) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบนำตนเอง เป็นการพัฒนาการเรียนรู้ และประสบการณ์การเรียนรู้ และความสะดวกในการวางแผนการปฏิบัติ และการประเมินผลของกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งในลักษณะที่เป็นเฉพาะบุคคลและในฐานะเป็นสมาชิกของกลุ่มการเรียนรู้ที่ร่วมมือกัน

กริฟฟิน (Griffin, 1993, p. 153) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบนำตนเอง เป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้เป็นการเฉพาะของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยมีเป้าหมายไปสู่การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของตนเอง และความสามารถในการวางแผนการปฏิบัติ และการประเมินผลการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้เป็นเฉพาะบุคคลและการพัฒนาการเรียนรู้

แคนดี้ (Candy, 1991, pp. 6–23) ได้วิเคราะห์แนวความคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบนำตนเองว่า ประกอบด้วย 2 มิติ คือมิติของกระบวนการ (process) ว่าเป็นวิถีจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองไปสู่การเรียนรู้แบบนำตนเอง และมิติของผลลัพธ์ (product) คือลักษณะของผู้เรียนเรียนแบบนำตนเอง

สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ (2543, น. 7) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้แบบนำตนเองว่าเป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ และการพัฒนาทักษะที่ผู้เรียนจัดการเรียนด้วยตนเอง โดยได้รับความช่วยเหลือแนะนำและสนับสนุนจากผู้อื่น เช่น เพื่อน หรือครู และให้ความคิดเห็นว่าการเรียนรู้แบบนำตนเองนี้ผู้เรียนจะได้ทำกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นอย่างหลากหลาย เช่น ครูผู้สอน ผู้ให้คำแนะนำ วิทยากร และเพื่อน

กล่าวโดยสรุป การเรียนรู้แบบนำตนเอง คือการที่ผู้เรียนเป็นผู้ริเริ่มการเรียนด้วยตนเอง วิเคราะห์ความต้องการในการเรียนรู้ของตนเอง ตั้งเป้าหมายในการเรียน มีวิธีการเลือกและแสวงหาความรู้ มีกระบวนการจัดการเรียนด้วยตนเอง โดยมีจุดมุ่งหมายหลักคือ ให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง สามารถถ่ายโอนการเรียนรู้และทักษะที่เกิดจากการเรียนรู้จากการเรียนสถานการณ์หนึ่งไปอีกสถานการณ์หนึ่งได้

3.2 ลักษณะการเรียนรู้แบบนำตนเอง

นักวิชาการการศึกษาหลายท่านได้อธิบายคุณลักษณะของผู้เรียนแบบนำตนเองไว้ ดังนี้

โนวส์ (Knowles, 1975, p. 61) กล่าวถึงลักษณะของผู้ที่มีการชี้นำตนเองในการเรียนรู้ โดยสรุป 9 ประการ ดังนี้

- 1) มีความเข้าใจความแตกต่างของแต่ละบุคคลในด้านความคิดและทักษะที่จำเป็นในการเรียนรู้ สามารถเข้าใจความแตกต่างระหว่างการเรียนโดยมีครูเป็นผู้ชี้นำกับการเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเอง
- 2) มีแนวคิดเกี่ยวกับตนเองว่าเป็นบุคคลที่มีความเป็นตัวของตัวเองไม่ขึ้นกับผู้ใด สามารถชี้นำตนเองได้
- 3) มีความสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนเพื่อให้เพื่อนสะท้อนความต้องการในการเรียนรู้ การวางแผนการเรียนของตนเอง รวมทั้งสามารถช่วยเหลือผู้อื่นจนได้รับการช่วยเหลือจากบุคคลเหล่านั้น
- 4) มีความสามารถในการวิเคราะห์ความต้องการในการเรียนรู้อย่างแท้จริงร่วมกับผู้อื่น
- 5) มีความสามารถในการกำหนดจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ที่สามารถประเมินผลสำเร็จได้จากความต้องการในการเรียนรู้ของตนเอง
- 6) มีความสามารถเชื่อมความสัมพันธ์กับผู้สอนในการปรึกษาเพื่อขอความช่วยเหลือ
- 7) มีความสามารถแสวงหาแหล่งวิทยาการที่เหมาะสมสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน
- 8) มีความสามารถในการเลือกแผนการเรียนที่มีประสิทธิภาพจากแหล่งวิทยาการ อื่นๆ อย่างสร้างสรรค์และมีทักษะในการวางแผนอย่างดี
- 9) มีความสามารถในการเก็บรวบรวมข้อมูลและประยุกต์ใช้ข้อมูลที่ค้นพบอย่างเหมาะสม

สเคเจอร์ (Skager และ Dave, 1978, pp. 116-117) กล่าวว่า ลักษณะของผู้ที่มีการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองมี 7 ประการ ดังนี้

1) การเป็นผู้รับตนเอง คือ มีเจตคติในเชิงบวกต่อตนเอง
 2) การเป็นผู้มีการวางแผนการเรียนรู้ คือ รู้ความต้องการในการเรียนของตนเอง การวางแผนจุดหมายที่สอดคล้องกับความต้องการ การวางแผนปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายการเรียนรู้

3) การเป็นผู้มีแรงจูงใจภายใน คือ สามารถเรียนรู้ได้โดยไม่มีสิ่งใดบังคับหรือควบคุมจากภายนอกได้ เช่น รางวัล การถูกทำโทษ การหวังตำแหน่ง หรือการประกาศเกียรติคุณ

4) การประเมินผลตนเอง คือ ความเชื่อตรงในการประเมินได้ถูกต้องยุติธรรม

5) การมีลักษณะเปิดกว้างต่อประสบการณ์ คือ การมีความสนใจ อดทนต่อความยุ่งยากลำบาก เรียนอย่างสนุก สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดแรงจูงใจในการทำกิจกรรมและเกิดประสบการณ์ใหม่ๆ ขึ้น

6) การมีความยืดหยุ่น คือ มีการปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนเมื่อไม่ประสบผลสำเร็จด้วยวิธีเดิมโดยสำรวจปัญหา ลองผิดลองถูกโดยไม่เลิกล้มความตั้งใจที่จะเรียนรู้

7) ความเป็นตัวของตัวเอง คือ บุคคลที่มีความเป็นตัวของตัวเอง มีมาตรฐานด้านเวลาและสถานที่ว่าลักษณะการเรียนรู้แบบใดมีคุณค่าและเป็นที่ยอมรับ

ทัฟ (Tough, 1979, p. 114) กล่าวถึง ลักษณะของผู้เรียนที่มีการเรียนรู้แบบนำตนเอง 8 ประการ ดังนี้

1) ผู้เรียนตั้งเป้าหมายและระยะเวลาของการกระทำอย่างชัดเจน
 2) ผู้เรียนรู้จักเลือกความรู้และทักษะที่เหมาะสม
 3) ผู้เรียนเลือกสถานที่เรียนด้วยตนเอง
 4) ผู้เรียนเรียนได้โดยไม่เกินกำลังความสามารถ
 5) ผู้เรียนมีความพยายามอย่างมุ่งมั่นที่จะพัฒนาศักยภาพของตน มีความอยากรู้ อยากรู้ และรักในงานของตน

6) ผู้เรียนเข้าใจและยอมรับคุณลักษณะของตน สามารถจัดการเรียนรู้ของตนเองได้ อย่างมีความสุข

7) ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นกล้าหาญในการเปิดเผยตนเอง

8) ผู้เรียนมีความสนใจอย่างมีทิศทางที่แน่นอน

สมคิด อิศระวัฒน์ (2542, น. 82-84) กล่าวว่า การที่บุคคลมีพฤติกรรมการเรียนรู้แบบเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self – Directed Learning) แล้วจะนำไปสู่การเป็นบุคคลที่ใฝ่รู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learner) การเรียนรู้แบบนำตนเองควรมีลักษณะดังนี้

1) สมักครใจที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง (Voluntarily to Learn) มิได้เกิดจากการบังคับ แต่มีเจตนาที่จะเรียนรู้ด้วยความอยากรู้

2) ตนเป็นแหล่งข้อมูลของตน (Self – Resourceful) หมายถึง ผู้เรียนสามารถบอกสิ่งที่ตนจะเรียนรู้คืออะไร และรู้ว่าทักษะและข้อมูลที่ต้องการและวิธีการประเมินผล การเรียนรู้ ผู้เรียนต้องทำหน้าที่เป็นผู้จัดการการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้ด้วยตนเอง (Manager of change) ตระหนักในความสามารถของตนเอง ตัดสินใจได้มีการรับผิดชอบต่อนหน้าที่และบทบาทในการเป็นผู้เรียนรู้ที่ดี

3) ผู้เรียนต้องรู้วิธีการที่จะเรียน (Know How to Learn) หมายถึง ผู้เรียนควรทราบขั้นตอนการเรียนรู้ของตน รู้ว่าตนจะไปสู่จุดที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างไร

พิมพ์พรธน เทพสุเมธานนท์ และ คณะ (2553, น. 1-8) ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง ในด้านความสามารถริเริ่มเรียนรู้ด้วยตนเอง ด้านความรักและความต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่ ด้านความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ และมีขั้นตอนเพื่อนำไปสู่เป้าหมาย ด้านความอดทนในการแสวงหาความรู้ ด้านการประเมินผลตนเองได้อย่างถูกต้องยุติธรรม ด้านการมีวินัยในตนเองและนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ ด้านความสามารถในการตั้งคำถามเพื่อนำไปสู่ความรู้ที่ต้องการ ด้านความสามารถในการเลือกทักษะเพื่อการเรียนรู้ และด้านการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมบรรยากาศในการเรียนรู้ ด้านการทุ่มเทเพื่อการเรียนรู้ด้วยความพยายามอย่างเหมาะสม และด้านการแสวงหาคำตอบเพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง

จากการศึกษาคุณลักษณะพื้นฐานของผู้เรียนที่มีการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองมีหลาย คุณลักษณะ แต่คุณลักษณะที่สอดคล้องกัน ได้แก่ คุณลักษณะด้านการเน้นเป้าหมายของตนเอง ความมีวินัยในตนเอง ความรับผิดชอบต่อ ความเชื่อมั่นในตนเอง และการประเมินผลการเรียนรู้ของตนเองอยู่เสมอ ดังตารางที่ 2

ตาราง 2 คุณลักษณะพื้นฐานของผู้เรียนด้วยการนำตนเอง

คุณลักษณะพื้นฐานของผู้เรียนด้วยการนำตนเอง	โนวส์ (1975)	สเคเจอร์ (1978)	ทัฟ (1979)	สมคิด อิศระวัฒน์ (2542)	พิมพ์พรรณ เทพสุเมงพานท์และคณะ (2553)
1. มีการเน้นเป้าหมายของตนเอง	✓	✓	✓	✓	✓
2. มีวินัยในตนเอง		✓	✓	✓	✓
3. มีความรับผิดชอบ	✓			✓	✓
4. มีความเชื่อมั่นในตนเอง		✓	✓		
5. ประเมินผลการเรียนรู้ของตนเองอยู่เสมอ		✓		✓	✓
6. ยอมรับตนเอง/รู้สึกดีต่อตนเอง		✓			
7. มีความสามารถในการแก้ไขปัญหา	✓		✓		
8. มีความกระตือรือร้น					✓
9. มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่น	✓				
10. รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น	✓				
11. รักการค้นคว้าหาความรู้				✓	
12. แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อน	✓				
13. ความเป็นตัวของตัวเอง		✓			

3.3 กระบวนการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง

การเรียนรู้ด้วยตนเองสามารถนำมาใช้ได้กับทุกกลุ่มอายุ ทุกวัฒนธรรมและทุกระดับการศึกษา (รุ่ง แก้วแดง, 2540, น. 14-18) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองจำเป็นต้องอาศัยหลักการของทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Andragogy) โดยถือว่าผู้เรียนจะต้องมีความต้องการเป็นตัวของตัวเอง และในขณะเดียวกันก็ต้องทำให้ผู้อื่นเห็นว่าเขาเป็นตัวของตัวเองด้วย ฉะนั้นผู้สอนไม่ควรนำความคิดของตนไปจำกัดผู้เรียน แต่ควรส่งเสริมให้มีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้มาจากตัวของผู้เรียนเอง โดยจะต้องให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องมากที่สุดด้วยการเรียนรู้ด้วยตนเอง และยังส่งผลไปยังกระบวนการเรียนที่ต่อเนื่องไปตลอดชีวิต (Life-long Process) โดยที่ผู้สอนจะต้องช่วยสร้างให้ผู้เรียนมีทักษะในการเรียนตามแนวคิดของตนเองเป็นผู้ใหญ่สมบูรณ์ทุกด้าน

เชมถ์ญ์ มิ่งศิริธรรม (2552, น. 6-13)กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเองเกิดขึ้นจากการเริ่มต้นของผู้เรียนเองเป็นสำคัญ (Learner's Initiative) โดยกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการนำตนเองประกอบด้วย 3 ส่วนคือ

1) การบริหารจัดการด้วยตนเอง โดยผู้เรียนเป็นผู้กำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง วางแผนการเรียนรู้ เรียนตามแผนที่วางไว้ และประเมินผลการเรียนของตนเองอย่างต่อเนื่อง

2) การตัดสินใจในการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยผู้เรียนเป็นผู้กำหนดว่าต้องการที่จะเรียนรู้เรื่องใด ผู้เรียนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียนและลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

3) การควบคุมตนเองในการเรียนรู้ให้ถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยใช้ทักษะและประสบการณ์ต่าง ๆ

โดยสรุปวิธีการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง คือ กระบวนการที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนแต่ละคนได้ แสวงหาความรู้ใหม่ๆ หรือพัฒนาทักษะที่ต้องการด้วยตนเอง ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่เริ่มจากการวินิจฉัยความต้องการของตนเองว่าต้องการจะเรียนรู้เรื่องใด มีการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง วางแผนการเรียนรู้และประเมินผลการเรียนรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยมีครูช่วยอำนวยความสะดวกในเรื่องการจัดเตรียมสื่อต่างๆ โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียนรู้ของตนเองและลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

3.4. บทบาทของผู้สอนในการเรียนรู้แบบนำตนเอง

การจัดการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้แบบนำตนเองได้นั้น ผู้สอนควรมีบทบาทในการนำผู้เรียน ดังนี้ (Hamilton และ Ghatala, 1994, p. 354 ; Hiemstra, 1997, p. 394; Treffinger, 1995, p. 324)

1) การช่วยสร้างทางเลือกที่หลากหลายแก่ผู้เรียน และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทางเลือกงาน วิธีการทำงาน ระดับความยาก และวิธีประเมินผล ยิงมีทางเลือกให้ผู้เรียนมากโอกาสที่ผู้เรียนจะพัฒนาความรับผิดชอบในการเรียนรู้ยิ่งมาก

2) ผู้สอนจะมีบทบาทตามมามากอีก 3 ประการ คือ แนะนำ ช่วยเหลือ และจัดหาแหล่งความรู้สนับสนุนให้ผู้เรียน นอกจากนี้ ผู้สอนควรได้สนทนากับผู้เรียน ดูแลจัดหาแหล่งความรู้ให้ผู้เรียน รวมถึงการประเมินผล และส่งเสริมให้ผู้เรียนมีการคิดวิเคราะห์

3) ผู้สอนควรสร้างบรรยากาศการเรียนที่เน้นการเรียนอย่างรู้รอบ (mastery goal orientation) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สำรวจความคิดและนำเสนอรูปแบบการคิดรวมทั้งกระบวนการเรียนรู้ และการมีความรับผิดชอบในการเรียนรู้ของตนเอง

คมสัน คณาพร (2540, น. 63) ได้สรุปบทบาทของผู้สอนในการส่งเสริมการเรียนรู้แบบนำตนเองของผู้เรียนไว้ ดังนี้

- 1) เป็นที่ปรึกษาแก่ผู้เรียน แนะนำทางเลือกที่หลากหลาย
- 2) ช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนตัดสินใจได้ถูกทาง
- 3) ให้ความรู้เกี่ยวกับยุทธวิธี และทักษะที่จะช่วยให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพ ได้แก่ ยุทธวิธีในการจัดการส่วนบุคคล การทำงานกลุ่ม การแก้ปัญหา การตัดสินใจ การคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น

- 4) จูงใจ กระตุ้น และส่งเสริมให้ผู้เรียนรับรู้และยอมรับความสามารถของตนเอง รู้จักคิดวิเคราะห์ทางเลือกที่หลากหลายในการทำงาน มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ มีความรับผิดชอบ และพัฒนาเป้าหมายการเรียนรู้

- 5) ประเมินผลการเรียนรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ตามกระบวนการทั้งที่เป็นลักษณะทางบุคลิกภาพ และผลการเรียนในเนื้อหาวิชาเฉพาะ

Bolhuis (2003, pp. 327-347) กล่าวถึงวิธีการสอนที่เหมาะสมในการเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยการส่งเสริมพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นผู้เรียนรู้แบบนำตนเอง สอนให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ เจตคติและความรู้ เพื่อสร้างแรงจูงใจในการเป็นเจ้าของการเรียนรู้ของตนเองโดยใช้วิธีการสอนแบบเน้นกระบวนการ (process-oriented) ที่ผู้เรียนเป็นผู้ริเริ่มจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เป็นผู้ให้คำปรึกษา ชี้แนะและอำนวยความสะดวก ทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่า การเรียนมีคุณค่า และให้กระบวนการเรียนรู้เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมโดยการสร้างบรรยากาศให้เรียนแบบพึ่งพาเป็นกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับ Gerald Grow (1996, pp. 125-149) ได้เสนอขั้นตอนที่นำไปสู่การเรียนรู้แบบนำตนเองไว้ 4 ขั้นตอน เริ่มจากการถ่ายโอนอำนาจจากครูไปสู่ผู้เรียนอย่างค่อยเป็นค่อยไป ถือเป็นแนวทางการปรับเปลี่ยนบทบาทในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจนผู้เรียนเป็นผู้เรียนรู้แบบนำตนเอง

จะเห็นได้ว่าผู้สอนมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้แบบการนำตนเอง โดยผู้สอนจะต้องเป็นผู้แนะนำ ช่วยเหลือ และจัดหาแหล่งเรียนรู้ ช่วยสร้างทางเลือกที่หลากหลายแก่ผู้เรียน จูงใจ กระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียน รวมถึงการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้

โดยสรุปแล้ว ลักษณะการเรียนรู้แบบนำตนเองไม่สามารถเกิดขึ้นกับทุกคนเท่าเทียมกันแต่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้โดยจัดกระบวนการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเริ่มต้นจากการรู้จักและยอมรับตนเอง เพื่อที่จะวินิจฉัยได้ว่าตนเองต้องการเรียนรู้สิ่งใดเสียก่อน อันจะนำไปสู่กระบวนการในการจัดการเรียนการสอนที่ฝึกให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ และให้ผู้เรียนเกิดความร่วมมือในการเรียนรู้แบบนำตนเองที่ละขั้นตอนจนสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้แบบนำตนเองจำเป็นต้องอาศัยหลักการของทฤษฎีการศึกษาผู้ใหญ่ โดยถือว่าผู้เรียนต้องมีความเป็นตัวของตัวเอง ผู้สอนมีหน้าที่ส่งเสริมให้ความรับผิดชอบต่อการเรียนมาจากตัวผู้เรียนเอง และจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้

4. การเรียนรู้แบบผสมผสาน

การจัดการศึกษาในปัจจุบันได้มีการนำรูปแบบและเทคโนโลยีวิธีการสอนเพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการแข่งขันของประเทศทั้งด้านความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี การปรับตัวต่อการกระจายความรู้ การเชื่อมโยงความรู้ด้านต่างๆ ที่เชื่อมถึงกันทั่วโลก การนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาใช้ในการจัดการศึกษานั้นสามารถทำได้หลายรูปแบบ ตั้งแต่การนำคอมพิวเตอร์มาใช้เป็นอุปกรณ์ในการสอน การนำบริการต่างๆ ในระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะเว็บบอร์ดเว็บบล็อกมาพัฒนาเป็นสื่อการสอนในทุกระดับการศึกษา และการจัดการเรียนการสอนผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ โดยใช้เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตเป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างผู้เรียนและผู้สอน ผู้เรียนสามารถเรียนได้โดยไม่มีข้อจำกัดในเรื่องเวลาและสถานที่ (anytime anywhere) เป็นการสร้างโอกาสและความเสมอภาคในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน ผู้เรียนสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้และส่งข่าวสารถึงกันได้อย่างรวดเร็วก่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ในการเรียนผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์

รูปแบบการสอนแบบใหม่อีกรูปแบบหนึ่งภายใต้กระแสแห่งพัฒนาการด้านเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ เป็นรูปแบบของการบูรณาการปรับใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์กับการเรียนการสอนแบบปกติ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ก้าวไกลเกิดทั้งประสิทธิผลและมีประสิทธิภาพทางการเรียนรู้อย่างยิ่ง ซึ่งรูปแบบดังกล่าวนี้เรียกว่า “การเรียนรู้แบบผสมผสาน” (Blended Learning) เป็นนวัตกรรมการศึกษาที่ผสมผสานโมดูล (Module) การเรียนการสอนหลายรูปแบบเข้าด้วยกัน เป็นลักษณะของการผสมผสานการเรียนทางไกล (Distance Learning) ผ่านระบบเครือข่าย Online ร่วมกับการเรียนแบบเผชิญหน้า (Face to Face) ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากกว่าการนั่งฟังการบรรยายในชั้นเรียนปกติ ทั้งนี้จะให้ความสำคัญกับการเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมและถูกต้องตามจุดประสงค์การเรียนรู้ในลักษณะต่างๆ เพื่อเพิ่มศักยภาพการเรียนการสอน

4.1 ความหมายของการเรียนการสอนแบบผสมผสาน

การจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานนั้นมีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมาย และแนวคิดของการเรียนการสอนแบบผสมผสานไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

การ์นแฮมและโรเบิร์ต เคล (Garnham & Robert Kaleta, 2002, Online) กล่าวว่า การเรียนบนเว็บแบบผสมผสานเป็นการเรียนที่ดีที่สุดเนื่องจากการผสมผสานการจัดการเรียนการสอน โดยการเลือกใช้คุณลักษณะที่ดีที่สุดของการสอนในห้องเรียนและคุณลักษณะที่ดีที่สุดของการสอนออนไลน์เข้าด้วยกันเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างอิสระทำให้เกิดการเรียนรู้ที่กระฉับกระเฉง (Active Learning) สามารถพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้ที่มีความกระฉับกระเฉงในการเรียน (Active Learner) และสามารถลดเวลาในการเข้าชั้นเรียนได้

ดริสคอลล (Driscoll, 2002) ได้แบ่งแนวคิดของการเรียนบนเว็บแบบผสมผสานไว้ 4 แนวคิด ได้แก่

1) แนวคิดผสมผสานเทคโนโลยีการเรียนการสอนบนเว็บ (Web Based Technology) กับการเรียนในชั้นเรียนแบบดั้งเดิมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการจัดการศึกษา ดริสคอลลได้ให้นิยามของการเรียนการสอนบนเว็บแบบผสมผสานว่าเป็นการรวมหรือผสมเทคโนโลยีของเว็บกับการเรียนในชั้นเรียนแบบดั้งเดิม เช่น การเรียนในห้องเรียนเสมือนแบบสด (Live Virtual Classroom) การเรียนด้วยตนเอง (Self-Paced Instruction) การเรียนรู้ร่วมกัน (Collaborative Learning) วิดีโอสตรีมมิ่ง (Streaming Video) เสียง และข้อความ เป็นต้น

2) แนวคิดการผสมผสานวิธีสอนที่หลากหลายเข้าด้วยกัน โดยให้นิยามของการเรียนการสอนบนเว็บแบบผสมผสานว่าเป็นการผสมผสานวิธีสอนที่หลากหลายเข้าด้วยกัน เช่น แนวคิดสร้างสรรค์นิยม (Constructivism) แนวคิดพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) และแนวคิดพุทธินิยม (Cognitivism) เพื่อให้ได้ผลลัพธ์จากการเรียนที่ดีที่สุด ซึ่งอาจใช้หรือไม่ใช้เทคโนโลยีการสอนก็ได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ บองค์และเกรแฮม (Bonk และ Graham, 2006) ที่กล่าวว่า การเรียนการสอนแบบผสมผสานเป็นการผสมผสานระบบการเรียน (Learning System) ที่หลากหลายเข้าด้วยกันเพื่อเป็นการแก้ปัญหาที่หลากหลายในการเรียน

3) แนวคิดการผสมผสานเทคโนโลยีการเรียนการสอนทุกรูปแบบกับการเรียนการสอนในชั้นเรียนแบบดั้งเดิมที่มีการเผชิญหน้าระหว่างการสอนในทุกรูปแบบ เช่น วิดีโอเทป ซีดีรอม การเรียนการสอนผ่านเว็บ ภาพยนตร์

4) แนวคิดการผสมผสานเทคโนโลยีการเรียนการสอนกับการทำงานจริง โดยไวท์ ลอคและเจฟส์ (Whitelock และ Jelfs, 2003) ได้ให้ความหมายของการเรียนแบบผสมผสานไว้

ว่าเป็นการรวมของการเรียนแบบดั้งเดิมด้วยวิธีการเรียนออนไลน์บนเว็บ การรวมการใช้สื่อและเครื่องมือในสภาพแวดล้อมการเรียนการสอนอิเล็กทรอนิกส์ และเป็นการรวมวิธีการสอนหลากหลาย วิธีโดยไม่คำนึงถึงการใช้เทคโนโลยี ซึ่งสอดคล้องกับเบอร์ซิน (Bersin, 2004) ที่กล่าวว่า การเรียนแบบผสมผสานเป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรมในองค์กร เป็นการผสมผสานการเรียนผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์และสื่ออื่นๆ ในการส่งผ่านความรู้ในการฝึกอบรม

โรไวและจอร์แดน (Rovia & Jordan, 2004, pp.1, 3-4) กล่าวว่า การเรียนบนเว็บแบบผสมผสานทำให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกต่อการมีส่วนร่วมในชุมชนการเรียน (Sense of Community) มากกว่าการเรียนในสภาพแวดล้อมของห้องเรียนปกติ และการเรียนแบบออนไลน์เพียงอย่างเดียว (Fully Online) การเรียนแบบผสมผสานจึงเป็นวิธีการเรียนที่ยืดหยุ่นด้วยการออกแบบหลักสูตรที่สนับสนุนเวลาและสถานที่เรียนที่ต่างกัน จึงช่วยให้เกิดความสะดวกในการเรียนผ่านระบบออนไลน์ได้แม้ไม่ได้ติดต่อผ่านการเผชิญหน้ากันภายในห้องเรียนปกติก็ตาม

การริสัน (Garrison, 2008, p. 5) ได้กล่าวถึงการเรียนแบบผสมผสานไว้ว่าเป็นการรวมแนวคิดของการเผชิญหน้าของการเรียนแบบดั้งเดิม และการเรียนแบบออนไลน์เข้าไว้ด้วยกัน โดยมีหลักการพื้นฐานจากการสนทนาแบบเผชิญหน้า และการติดต่อสื่อสารแบบออนไลน์ เป็นการบูรณาการผสมผสานเอาข้อดีที่เป็นจุดแข็งของแต่ละรูปแบบการเรียนรู้มาใช้ร่วมกันได้อย่างเหมาะสม ภายใต้สภาพแวดล้อมและวัตถุประสงค์การเรียนรู้ ซึ่งสิ่งสำคัญที่สุดในการเรียนแบบผสมผสาน คือ การคำนึงถึงหลักการพื้นฐานในการออกแบบเกี่ยวกับการจัดโครงสร้างการเรียนรู้ วิธีการสอนและการเรียนรู้

ธอร์น (Thorne, 2003) กล่าวว่า การเรียนบนเว็บแบบผสมผสานเป็นแนวทางในการปรับปรุงการเรียนรู้ที่ทำทนายและพัฒนาความต้องการส่วนบุคคล โดยการเรียนบนเว็บแบบผสมผสาน เป็นการรวมนวัตกรรมและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเข้าด้วยกัน โดยเน้นการมีปฏิสัมพันธ์ทั้งจาก การเรียนแบบออนไลน์และการมีส่วนร่วมในการเรียนแบบดั้งเดิม การเรียนบนเว็บแบบผสมผสาน สามารถสนับสนุนและช่วยทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ดีขึ้น โดยการติดต่อแบบส่วนตัวกับผู้สอน

จากการศึกษาแนวคิดและความหมายของการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานจากนักการศึกษาต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศสามารถสรุปความหมายของการเรียนการสอนแบบผสมผสาน (Blended Learning) เป็นการบูรณาการการเรียนแบบเผชิญหน้าในชั้นเรียน (Traditional Learning) และการเรียนแบบออนไลน์ (Online Learning) เข้าไว้ด้วยกัน โดยการออกแบบและกำหนดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้มีการเรียนรู้ร่วมกัน (Collaboration) ตาม

วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยอาศัยเทคนิควิธีการที่ดีของการเรียนแบบเผชิญหน้าในชั้นเรียนและการเรียนแบบออนไลน์ผ่านวิธีการเรียนรู้ ช่องทาง และสื่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

4.2 องค์ประกอบของการเรียนการสอนแบบผสมผสาน

การจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานนั้นมีนักการศึกษาหลายท่านได้นำเสนอองค์ประกอบของการเรียนการสอนแบบผสมผสานไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

โรไวและจอร์แดน (Rovia & Jordan, 2004, Online) กล่าวว่า องค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนบนเว็บแบบผสมผสาน ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1) การผสมผสานสื่อผสมและทรัพยากรเสมือนในระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (Blended Multimedia and Virtual Internet Resources) ประกอบด้วย

- 1.1) วีดิทัศน์หรือดีวีดี (Video/DVD)
- 1.2) การทัศนศึกษาเสมือน (Virtual Field Trips)
- 1.3) เว็บไซต์แบบปฏิสัมพันธ์ (Interactive Websites)
- 1.4) ซอฟต์แวร์ (Software Packages)
- 1.5) สื่อวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ (Broadcasting)

2) การผสมผสานโดยใช้เว็บไซต์สนับสนุนการเรียนการสอนในห้องเรียน (Classroom Websites) ในการสร้างสิ่งแวดล้อมในการจัดการเรียนการสอนบนเว็บแบบผสมผสาน สำหรับกิจกรรมที่มอบหมาย รับ-ส่งการบ้าน การทดสอบ การประกาศผลการเรียน และนโยบายของชั้นเรียน เป็นต้น โดยผู้สอนอาจจะต้องสร้างเว็บไซต์เพื่อการเรียนการสอนด้วยตนเองหรืออาจจะทำการเชื่อมโยงไปยังเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องก็ได้

3) การผสมผสานโดยใช้ระบบบริหารจัดการการเรียนรู้ (Course Management Systems: CMS/Learning Management Systems: LMS) ในการจัดการเรียนการสอนบนเว็บแบบผสมผสานผู้สอนใช้ระบบบริหารจัดการเรียนรู้เพื่อช่วยในการติดต่อสื่อสารและการบริหารจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน เช่น การแจกเอกสารประกอบการสอน การกำหนดวันสุดท้าย ของการส่งงานที่มอบหมาย การรวบรวมงานที่มอบหมาย การแจ้งงานที่มอบหมายล่วงหน้า การแจ้งประกาศต่างๆ การส่งไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ถึงผู้เรียนเป็นรายบุคคล การแจ้งข้อมูลเกี่ยวกับรายละเอียดการสอนและนโยบายในการให้ระดับผลการเรียน รวมถึงการจัดการข้อมูลส่วนบุคคลของผู้เรียน เช่น ข้อมูลส่วนตัว เว็บบล็อก ข้อมูลพฤติกรรมการเรียน และรายงานความก้าวหน้าในการเรียน เป็นต้น

4) การผสมผสานโดยใช้การอภิปรายแบบประสานเวลาและการอภิปรายแบบไม่ประสานเวลา (Synchronous and Asynchronous Discussions) เป็นรูปแบบของการจัดการเรียนการสอนบนเว็บแบบผสมผสานที่เป็นการผสมผสานการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนแบบดั้งเดิม (Traditional Learning) กับการเรียนแบบออนไลน์ (Online Learning) เข้าด้วยกัน การใช้เทคโนโลยีของการเรียนแบบออนไลน์เข้ามาเติมในส่วนของสิ่งแวดล้อมในการเรียนแบบเผชิญหน้าทำได้โดยการประยุกต์ใช้การอภิปรายแบบประสานเวลาและการอภิปรายแบบไม่ประสานเวลา โดยผู้สอนเป็นผู้กำหนดหัวข้อในการสนทนาคอยอำนวยความสะดวกในระหว่างการสนทนา โดยพยายามจัดบรรยากาศในการเรียนให้เหมือนกับการสนทนาระหว่างผู้เรียนในห้องเรียน

บาร์นัมและพาร์มาน (Barnum; & Paarmann, 2002; อ้างถึงใน กนกพร ฉันทารุ่งภักดิ์, 2548, น. 94-95)เสนอแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเรียนการสอนบนเว็บแบบผสมผสานประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ดังนี้

- 1) การส่งผ่านข้อมูลโดยใช้เว็บ (Web Based Delivery)
- 2) กระบวนการเรียนแบบเผชิญหน้า (Face to Face Processing)
- 3) การสร้างความสามารถในการเข้าถึงระบบ (Creating Deliverables)
- 4) การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน (Collaborative Extension of Learning)

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับองค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานสรุปได้ว่า องค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานนั้นจะมีองค์ประกอบหลักสองด้าน ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนแบบเผชิญหน้า (Face to Face Learning) และการจัดการเรียนการสอนผ่านระบบเครือข่าย (Online Learning) อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตบางประการในการจัดการเรียนการสอนแบบเผชิญหน้าในด้านการส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้จากสถานที่ปฏิบัติงานหรือแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถเกิดการเรียนรู้ที่ดี และมีประสิทธิภาพมากขึ้น

4.3 ระดับและสัดส่วนของการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน

การจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน มีวิธีการจัดการอยู่ 2 วิธี คือ การจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานแนวตั้งกับการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานแนวนอน โดยมีเงื่อนไขการจัดการอยู่ที่เวลาและเนื้อหาการสอน วิธีการดังกล่าวอาจเรียกว่า สัดส่วนของการจัดการแบบผสมผสาน โดยมีวิธีการจัดการดังนี้ (ปรัชญนันท์ นิลสุข และ ปณิตา วรรณพิรุณ, 2556, น. 30-36)

1) สัดส่วนของการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning Ratio)

1.1) การผสมผสานแบบ 50: 50 เป็นการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนแบบออนไลน์ร้อยละ 50 แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

1.1.1) การจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานแนวตั้ง (Vertical Blended Learning) หมายถึง การเรียนรู้ที่ประกอบด้วยการเรียนรู้ปกติกับการเรียนแบบออนไลน์ที่จัดในช่วงเวลาเดียวกัน แต่จัดการเรียนรู้ผสมกันทั้งสองแบบ เช่น วิชาเรียน 4 ชั่วโมง/สัปดาห์ ในการสอนครั้งหนึ่ง ผู้สอนจะเจอนักศึกษาก่อนโดยใช้กิจกรรมการเรียนแบบเผชิญหน้า 2 ชั่วโมง เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ บรรยาย ทำความเข้าใจการเรียน หลังจากนั้นให้นักศึกษาเรียนด้วยตนเองบนเว็บอีก 2 ชั่วโมง ให้นักศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ทำแบบฝึกหัด ส่งงาน และเรียนรู้เพิ่มเติมจากเว็บไซต์ที่ผู้สอนจัดให้ หรือในสถาบันการศึกษาที่จัดการศึกษานอกที่ตั้งในศูนย์การเรียนต่างจังหวัด ผู้สอนและผู้เรียนห่างไกลกัน ผู้สอนใช้กิจกรรมการเรียนแบบเผชิญหน้าในช่วงแรก หลังจากนั้นให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองและทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผู้สอนกำหนดไว้ ถือว่ามีสัดส่วนการผสมผสานร้อยละ 50 : 50 ซึ่งรวมถึงเนื้อหาของรายวิชาแบ่งออกในสัดส่วนที่เท่ากันระหว่างเรียนปกติกับเนื้อหาออนไลน์ หรือการจัดการเรียนแบบปกติเป็นบรรยาย 2 ชั่วโมง และเป็นการเรียนจากกิจกรรมออนไลน์ 2 ชั่วโมง เป็นต้น ดังแสดงในตารางที่ 3

ตาราง 3 แสดงการเรียนรู้แบบผสมผสานแนวตั้ง สัดส่วน 50/50

สัปดาห์	ชั่วโมง	
	1 ครั้ง 4 ชั่วโมง	
	การเรียนแบบปกติ 2 ช.ม.	การเรียนแบบออนไลน์ 2 ช.ม.
1.	50%	50%
2.	50%	50%
3.	50%	50%
4.	50%	50%
5.	50%	50%
6.	50%	50%
7.	50%	50%
8.	50%	50%
9.	50%	50%
10.	50%	50%

ที่มา : ประจักษ์นันท์ นิลสุข และ ปณิตา วรณพิรุณ (2556, น. 31)

1.1.2) การจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานแนวนอน (Horizontal Blended Learning) หมายถึง การจัดการเรียนรู้ที่ประกอบด้วยการเรียนรู้ปกติกับการเรียนแบบออนไลน์ โดยการจัดช่วงเวลาในการเรียนรู้แตกต่างกันโดยใช้ทั้ง 2 วิธีการ แต่คนละช่วงเวลา เช่น การจัดการเรียนเรื่องใดเรื่องหนึ่ง 10 สัปดาห์ จัดให้มีการเรียนปกติ 5 สัปดาห์ จากนั้นจัดให้มีการเรียนออนไลน์ 5 สัปดาห์ ถือว่าเป็นการผสมผสานร้อยละ 50: 50 โดยเนื้อหาการสอนแบบปกติกับการสอนออนไลน์จะเป็นเนื้อหาคนละส่วนกัน ดังแสดงในตารางที่ 4

ตาราง 4 แสดงการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานแนวนอน สัดส่วน 50/50

จำนวนสัปดาห์	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
วิธีการเรียนรู้	การเรียนแบบปกติ ร้อยละ 50										การเรียนแบบออนไลน์ ร้อยละ 50									

ที่มา : ประจักษ์นันท์ นิลสุข และ ปณิตา วรรณพิรุณ (2556, น. 31)

1.2) การผสมผสานแบบ 70 : 30 เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบออนไลน์ร้อยละ 70 และแบบปกติร้อยละ 30 โดยจัดกิจกรรมแบบเผชิญหน้าในห้องเรียนก่อน เช่น การปฐมนิเทศ แนะนำบทเรียน การฝึกใช้เครื่องมือ ร้อยละ 10 จากนั้นเรียนด้วยตนเองบนเว็บประมาณ ร้อยละ 40 จึงมีการสอบกลางภาคเพื่อประเมินและทบทวนเนื้อหาบทเรียนที่ได้เรียนมาแล้วประมาณร้อยละ 10 และให้ผู้เรียนเรียนด้วยตนเองต่ออีกร้อยละ 30 จึงให้ผู้เรียนสรุปผลการเรียน และนำเสนอผลงานหรือทำแบบทดสอบหลังเรียน อีกประมาณ ร้อยละ 10

1.3) การผสมผสาน 80 : 20 เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบออนไลน์ร้อยละ 80 และแบบปกติร้อยละ 20 คือ จัดกิจกรรมในห้องเรียนแบบเผชิญหน้าก่อน เช่น การปฐมนิเทศ การฝึกใช้เครื่องมือประมาณร้อยละ 10 จากนั้นให้ผู้เรียนเรียนด้วยตนเองแบบออนไลน์ประมาณร้อยละ 80 เมื่อสิ้นสุดการเรียนจะให้ผู้เรียนมาสรุปผลเรียน นำเสนอผลงานหรือทำแบบทดสอบหลังเรียนอีกประมาณร้อยละ 10

2) ระดับของการเรียนการสอนแบบผสมผสาน (Blended Learning Level)

การจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานระหว่างการเรียนรู้ปกติกับการเรียนการสอนออนไลน์ควรมีสัดส่วนเท่าไร? คำถามที่ต้องพิจารณามี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะของรายวิชา กับ ลักษณะของสื่อออนไลน์ ซึ่งลักษณะของรายวิชาต้องพิจารณาว่าเป็นปฏิบัติอย่างเดียว ทฤษฎี

ร่วมกับปฏิบัติ หรือวิชาทฤษฎีอย่างเดี่ยว และลักษณะของสื่อออนไลน์ที่ใช้เป็นหลักหรือสื่อเสริม การนำบทเรียนออนไลน์มาใช้มีปริมาณแตกต่างกัน เรียกวธีการจัดการเรียนการสอนที่แตกต่างกัน

Graham (2005) แบ่งระดับของการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานออกเป็น 4 ระดับ คือ

1) การผสมผสานระดับกิจกรรม (Activity – Level Blending) เป็นการนำ การเรียนการสอนบนเว็บมาประยุกต์ใช้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียน เช่น กิจกรรมการอภิปรายในชั้นเรียนร่วมกับการอภิปรายระดมสมองออนไลน์

2) การผสมผสานระดับรายวิชา (Course-Level Blending) เป็นการ ผสมผสานระหว่างการเรียนแบบเผชิญหน้าในห้องเรียนปกติกับกิจกรรมการเรียนบนเว็บในรายวิชา

3) การผสมผสานระดับโปรแกรมวิชา (Program-Level Blending) เป็นการ ผสมผสานในระดับหลักสูตร โดยอาจารย์ผู้สอนและนักศึกษาสามารถเรียนและทำกิจกรรมในการ เรียนข้ามโปรแกรมสาขาวิชา หรือภาควิชาในมหาวิทยาลัยเดียวกันได้

4) การผสมผสานระดับสถาบัน (Institution-Level Blending) เป็นการ ผสมผสานในระดับองค์กร สถาบัน หรือมหาวิทยาลัย โดยอาจารย์และนักศึกษาสามารถเรียนและ ทำกิจกรรมในการเรียนข้ามสถาบันได้

4.4. ประโยชน์ของการเรียนผสมผสาน

การเรียนแบบผสมผสานเป็นการเรียนที่ช่วยให้ผู้เรียนได้ทั้งความรู้จากสื่อการ เรียนและเพิ่มความเข้าใจด้วยการเรียนและซักถามกับผู้สอนโดยตรง ซึ่งการเรียนรูปแบบนี้มี ประโยชน์ในการเรียนการสอนหลายประการ สามารถสรุปประโยชน์ของการเรียนแบบผสมผสานไว้ ดังนี้ (กนกพร ฉันทนารุ่งภักดิ์, 2548)

1) ช่องทางการรับส่งแบบทางเดียวนั้นมีข้อจำกัดที่จะทำให้เกิดช่องทางการ เรียนรู้ที่กว้างขวางขึ้น และสามารถกระจายความรู้ได้มากขึ้น

2) ความแตกต่างในเรื่องมูลค่าและเวลาทำให้เกิดการพัฒนาที่มีความ สมบูรณ์ทำให้เกิดการ เรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

3) การผสมผสานระหว่างการเรียนการสอนในชั้นเรียนและการเรียนการสอน แบบ e-learning ทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมากขึ้นกว่าการเรียนการ สอนเพียงรูปแบบเดียวเท่านั้น

การเรียนการสอนแบบผสมผสานที่เป็นการเรียนที่รวมการเรียนสองรูปแบบเข้าด้วยกันด้วย ประกอบด้วยการเรียนแบบเผชิญหน้าและการเรียนออนไลน์ซึ่งเป็นการนำเอาข้อดีของการเรียนออนไลน์ด้วยสื่อและการเรียนการสอนแบบปกติมารวมกัน เพื่อให้ข้อดีของทั้งสองรูปแบบได้ส่งเสริมซึ่งกันและกัน ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานจึงมีประโยชน์อย่างยิ่งหากนำมาปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อจะได้เกิดช่องทางการเรียนรู้ที่กว้างขึ้น ลดช่องว่างของโอกาสในการเรียนระหว่างผู้เรียน ทั้งด้านความสามารถและด้านเวลาในการศึกษาบทเรียน อีกทั้งยังช่วยลดค่าใช้จ่ายในการสร้างสื่อซ้ำซ้อน หากสื่อออนไลน์ได้เผยแพร่ไปแล้วยอมทำให้ผู้ที่สนใจสามารถเข้าถึงข้อมูลและสื่อเหล่านั้นได้อย่างสะดวกขึ้น ถือว่าเป็นการแบ่งปันความรู้อีกช่องทางหนึ่งด้วย

5. การเรียนรู้แบบผสมผสานผ่านสื่อสังคมออนไลน์

จากหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่จะเรียนก็ต่อเมื่อรู้สึกขาดความรู้และประสบการณ์ในการแก้ปัญหาในปัจจุบัน และจะเรียนรู้ได้ดีหากตรงกับความต้องการและความสนใจในประสบการณ์ที่ผ่านมา โดยมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย และต้องการเป็นผู้นำตนเองในการเรียนรู้ (self-directed learning) ซึ่งการสร้างองค์ความรู้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง ต้องเกิดจากการที่ผู้เรียนสมัครใจเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งการสร้างความรู้โดยใช้เทคโนโลยีเป็นการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเรียนรู้โดยไม่จำกัดเฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลาตามความสนใจและความสามารถของแต่ละบุคคลโดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่

ในปัจจุบันสื่อสังคมออนไลน์เช่น Facebook Line หรือ Twitter ถูกนำมาใช้เพื่อเสริมการเรียนรู้ เป็นช่องทางในการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนรู้จักการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองตลอดเวลา ด้วยทักษะที่หลากหลายและเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ในตอนนี้ผู้วิจัยจึงนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ประกอบด้วย 1) การเรียนรู้แบบนำตนเอง 2) การเรียนรู้แบบผสมผสาน 3) การเรียนรู้แบบผสมผสานผ่านสื่อสังคมออนไลน์

5.1 ความหมายของสื่อสังคมออนไลน์

มีผู้อธิบายความหมายของสื่อสังคมออนไลน์ไว้หลายท่าน ดังนี้

จากรูว์จัน สองเมือง (2554) กล่าวไว้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายสังคมออนไลน์ได้ปรากฏให้เห็นลักษณะการนำมาใช้เพื่อดำเนินงานหรือกิจกรรมต่างๆ โดยมีตัวบุคคลหรือหน่วยงานต่างๆร่วมกันเป็นเครือข่าย เพื่อให้สามารถใช้ทรัพยากรร่วมกัน แลกเปลี่ยนแบ่งปันทรัพยากรข้อมูลข่าวสารต่างๆ คำว่าเครือข่ายสังคมออนไลน์ในปัจจุบันหมายถึง ระบบเครือข่ายบนโลกออนไลน์หรือการติดต่อสื่อสารถึงกันผ่านอินเทอร์เน็ต

จูลีรัตน์ ทองคำชื่นวิวัฒน์ (2552) ให้ความหมายของเครือข่ายสังคมออนไลน์ว่า เป็นเว็บไซต์ที่ให้บริการพื้นฐานโดยการให้ผู้สนใจสร้างหน้าเว็บไซต์ส่วนตัว (Profile) ลงในเว็บไซต์ แบ่งปันไฟล์แบบต่างๆ ได้แก่ ภาพ เสียง หรือคลิปวิดีโอ มีการส่งข้อความส่วนตัว (Personal Message : PM) และการแสดงความคิดเห็น (Comment) กันเป็นสังคม

ณัฐพล บัวอุไร (2555) กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับเทคโนโลยีสื่อสังคมว่าเป็นปรากฏการณ์ของการเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารจากการพัฒนาการของเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตที่มีความเจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็ว ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คนทุกเพศทุกวัย ทุกชนชั้นในสังคมปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ของระบบการสื่อสารสร้างความ รวดเร็วต่อผู้ใช้ในวงกว้าง จนกลายเป็นปรากฏการณ์ในมิติใหม่ของการสร้างระบบเครือข่ายทางสังคม (Social Network) ด้วยการสื่อสารของโลกในยุคดิจิทัล

สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ สภาวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย (2553) ให้ความหมายของสื่อสังคมออนไลน์ (Social media) หมายถึง ช่องทางการสื่อสารผ่านเว็บไซต์ และโปรแกรมประยุกต์บนสื่อใดๆที่มีการเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ต ซึ่งผู้ใช้สามารถสื่อสารเนื้อหาต่างๆถึงกันได้ เช่น twitter.com, facebook.com, youtube.com, weblog ต่างๆ

SEO (2011) ได้ให้ความหมายของ Social media คือ สื่อในสังคมออนไลน์ที่นิยมใช้กันมากและมีรูปแบบของการสื่อสารสองทาง (Interactive)ทำให้ผู้ใช้งานสามารถเข้าถึง Social media ประเภทต่างๆได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว โดยผู้ใช้งานแบ่งปันข้อมูลความรู้ ข่าวสารต่างๆ ให้แก่กันได้อย่างอิสระ และสามารถโต้ตอบ แสดงความคิดเห็นอย่างทันทีทันใด

สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media)

กล่าวโดยสรุป สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) หมายถึง สื่อดิจิทัลที่เป็นเครื่องมือในการสื่อสารระหว่างกัน โดยใช้โปรแกรมที่เชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ต เน้นให้ผู้สื่อสารมีส่วนร่วมในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มีการสื่อสารแบ่งปันสารสนเทศและนำเสนอข้อมูล แสดงความคิดเห็นกันเป็นสังคม

5.2 ประเภทของสื่อสังคมออนไลน์

Williamson (2013, p. 9) ได้แบ่งรูปแบบของสื่อสังคมออนไลน์ตามการประยุกต์ใช้งานที่หลากหลาย ดังตารางที่ 5

ตาราง 5 แสดงรูปแบบของสื่อสังคมออนไลน์

ชนิดของสื่อสังคมออนไลน์	คำอธิบาย	ตัวอย่าง
เครือข่ายสังคม (Social networking site)	เป็นเว็บไซต์ที่บุคคลหรือหน่วยงานสามารถสร้างข้อมูล และเปลี่ยนข้อมูล (สถานะของตน) เผยแพร่ ภาพเคลื่อนไหว รูปภาพ และบุคคลอื่น สามารถเข้ามาแสดงความคิดเห็น หรือส่งต่อ เผยแพร่ ได้ตอบ การสนทนาได้	- Google - Facebook - Line - Orkut - Badoo - Linkdin -
ไมโครบล็อก (Micro-blog)	เป็นเว็บไซต์สำหรับเผยแพร่ข้อความสั้นหรือข้อมูลในเรื่องที่สนใจ เฉพาะด้าน รวมทั้งสามารถใช้ เครื่องหมาย # (hashtag) เพื่อเชื่อมต่อกับกลุ่มคนที่มีความสนใจในประเด็นเดียวกันได้	- Tout - Blauk - Weibo - Twitter - Tumblr
เว็บไซต์ที่ให้บริการแบ่งปันสื่อออนไลน์ (Video and photo sharing website)	เป็นเว็บไซต์ที่ให้ผู้ใช้งานนำสื่อข้อมูล รูปภาพ วิดีโอ หรือฝากข้อมูล ขึ้นเว็บไซต์เพื่อแบ่งปันแก่ผู้อื่น	- Youtube - Instagram - Flickr - Vimero - Pinterest
บล็อก ส่วนบุคคลและองค์กร (Personal and corporate blogs)	เป็นเว็บไซต์ที่สำหรับบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ เสมือนบันทึกไดอารี่ออนไลน์ ในลักษณะไม่เป็นทางการ และสามารถแก้ไขได้บ่อย ซึ่งใช้ได้ทั้งส่วนบุคคลและกลุ่ม หรือองค์กร	- Blogger - Bloggang - Wordpress - Exteen

ตาราง 5 (ต่อ)

ชนิดของสื่อสังคมออนไลน์	คำอธิบาย	ตัวอย่าง
บล็อกที่มีสื่อสิ่งพิมพ์เป็นเจ้าของ	เป็นเว็บไซต์ที่ใช้ในการนำเสนอ	theguardian.com
เว็บไซต์ (Blogs hosted by media outlet)	ข่าวสารของสื่อสิ่งพิมพ์ซึ่งมีความเป็นทางการน้อยกว่าสื่อสิ่งพิมพ์แต่มีรูปแบบและความเป็นทางการมากกว่าบล็อก	เจ้าของคือหนังสือพิมพ์ The Guardian
วิกิและพื้นที่สาธารณะของกลุ่ม (Wikis and online collaborative space)	เป็นเว็บไซต์ที่เป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อรวบรวมเอกสารและข้อมูล	- Wikipedia - Wikia
กลุ่มหรือพื้นที่แสดงความคิดเห็น (Forums, discussion board and group)	เป็นกลุ่มจดหมายอิเล็กทรอนิกส์หรือเว็บไซต์ที่มีการแสดงความเห็นหรือ-hvเสนอแนะ มีแบบกลุ่มแบบส่วนตัวและแบบสาธารณะ	- Google Groups - Pantip - Yahoo Groups
เกมส์ออนไลน์ที่มีผู้เล่นหลายคน (Online multiplayer gaming platform)	เป็นเว็บไซต์ที่เสนอรูปแบบการเล่นเกมส์ออนไลน์ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต สามารถเล่นได้คนเดียวหรือเป็นกลุ่ม	- Second life - World of Warcraft
ข้อความสั้น (Instant messaging)	การส่งรับข้อความสั้นๆ จากมือถือ	- SMS (text messaging)
การแสดงตนว่าอยู่ ณ สถานที่ใด (Geo-spatial tagging)	เพื่อแสดงตำแหน่งที่อยู่ พร้อมความเห็นและรูปภาพในสื่อสังคมออนไลน์	- Facebook - Foursquare

ที่มา : Williamson (2013, p. 9)

5.3 สื่อสังคมออนไลน์ที่ได้รับความนิยมในปัจจุบัน

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) (สพธอ.) หรือ ETDA ได้นำเสนอผลสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตประเทศไทย ปี 2561 พบว่า พฤติกรรมการใช้งานอินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยคนไทยใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ยนานขึ้นเป็น 10 ชั่วโมง 5 นาทีต่อวัน เพิ่มขึ้นจากปีก่อน 3 ชั่วโมง 41 นาทีต่อวัน โดยสื่อสังคมออนไลน์ที่ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตนิยมใช้มากที่สุด 3 อันดับแรก คือ ยูทูบ (Youtube) ไลน์ (Line) และเฟซบุ๊ก (Facebook) (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) (สพธอ.), 2562) ดังรูปภาพที่ 4

ภาพประกอบ 4 แสดงร้อยละของผู้ใช้อินเทอร์เน็ต เปรียบเทียบตามประเภทของสื่อสังคมออนไลน์

ที่มา : รายงานผลสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตประเทศไทยปี 2561 (ออนไลน์)
เข้าถึงจาก <https://www.etcha.or.th/>

โดย Gen Y เป็นแชมป์การใช้งานอินเทอร์เน็ตสูงสุดติดกันเป็นปีที่ 4 เป็นผลมาจากการเปลี่ยนผ่านชีวิตไปสู่ดิจิทัลเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้คนไทยยังนิยมใช้โซเชียลมีเดีย อาทิ เฟซบุ๊ก (Facebook), อินสตาแกรม (Instagram), ทวิตเตอร์ (Twitter) และ พันทิป (Pantip) สูงมากถึง 3 ชั่วโมง 30 นาทีต่อวัน ขณะที่การรับชมวิดีโอสตรีมมิ่ง เช่น ยูทูบ (YouTube) หรือ (ไลน์) Line TV มีชั่วโมงการใช้งานเฉลี่ยอยู่ที่ 2 ชั่วโมง 35 นาทีต่อวัน ส่วนการใช้แอปพลิเคชันเพื่อพูดคุย เช่น Messenger และ LINE เฉลี่ยอยู่ที่ 2 ชั่วโมง ต่อวัน การเล่นเกมออนไลน์อยู่ที่ 1 ชั่วโมง 51 นาทีต่อวัน และการอ่านบทความหรือหนังสือทางออนไลน์อยู่ที่ 1 ชั่วโมง 31 นาทีต่อวัน

เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนผ่านการใช้ชีวิตประจำวันไปสู่ชีวิตดิจิทัล จะเห็นได้ว่า 5 อันดับแรกที่ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทำกิจกรรมทางออนไลน์มากกว่าแบบดั้งเดิม ได้แก่ การส่งข้อความ 94.5% การจองโรงแรม 89.2% การจอง/ซื้อตั๋วโดยสาร 87.00% การชำระค่าสินค้าและบริการ 82.8% และการดูหนัง/ฟังเพลง 78.5% ตามลำดับ โดยสื่อสังคมออนไลน์ที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการวิจัยมีลักษณะ ดังนี้

1. โปรแกรมซูม (Zoom Meeting)

Zoom เป็นโปรแกรมการประชุมออนไลน์ (Video Conference) ที่ออกแบบมาสำหรับใช้ในการจัดประชุมทางไกล การอบรมสัมมนา หรือการเปิดคอร์สสอนออนไลน์ ซึ่งสามารถรองรับผู้เรียนได้ถึง 100 คน โดยโปรแกรม Zoom สามารถส่งสัญญาณภาพและเสียงของทั้งของผู้สอนและผู้เรียน ทำให้สามารถสนทนาโต้ตอบกันได้ นำเสนอเอกสารต่างๆ เช่น powerpoint word pdf นำเสนอหน้าจอบของผู้สอน อีกทั้งยังสามารถบันทึกวิดีโอ การสอนไปพร้อมกันได้ นอกจากนี้ยังรองรับการใช้งานบนระบบ iOS และ Android ได้

ข้อดี 1) เป็นโปรแกรมที่ใช้งานง่าย หน้าจอแสดงผลมีลักษณะสวยงาม 2) สามารถสื่อสารได้สองทาง มองเห็นและได้ยินเสียงผู้เรียนทุกคน สร้างข้อความแบบสนทนากลุ่มและแบบตัวต่อตัวได้ 3) สามารถแชร์หน้าจอของผู้สอน หรือสไลด์ หรือสอนใช้โปรแกรมต่างๆ ผ่านหน้าจอของผู้สอนได้ 4) ผู้เรียนสามารถแชร์งานจากหน้าจอของตัวเองให้ผู้สอนหรือผู้เรียนคนอื่นเห็นได้ เช่น การนำเสนองาน 5) สามารถบันทึกอัดวิดีโอการสอนได้

ข้อจำกัด 1) เป็นโปรแกรมแบบที่ไม่เสียค่าใช้จ่าย จึงจะจำกัดผู้เรียนในการใช้ไว้ไม่เกิน 100 คน 2) ผู้สอนสามารถสอนได้ครั้งละไม่เกิน 40 นาที แต่สามารถเปิดสอนใหม่ต่อกันได้

2. ไลน์ (LINE)

ไลน์ เป็น application ที่ใช้ให้ดาวนโหลดฟรีอย่างไม่มีเงื่อนไข ไม่มีค่าใช้จ่ายรายเดือน ไม่มีการบังคับเก็บเงินเพิ่มเติมภายหลัง (นอกจากสติกเกอร์ที่ต้องซื้อเพิ่ม) จึงทำให้เป็นที่นิยมในการดาวนโหลดมาใช้งาน จุดเด่นของ line คือสติกเกอร์ที่ใช้ในการแสดงอารมณ์แทนการพูดคุย สติกเกอร์เป็นรูปภาพตัวการ์ตูนขนาดใหญ่ลายเส้นสวยมีทั้งรูปเต็มตัวครึ่งตัวในท่าทางต่างๆ มีการแสดงสีหน้าที่หลากหลายเพื่อสื่อความรู้สึกนึกคิดไปยังคู่สนทนา สติกเกอร์มีทั้งแบบให้โหลดฟรี และแบบชำระเงิน มีลายใหม่ ๆ จำนวนมากไม่ซ้ำกัน นอกจากนี้ line ยังมีการออกแบบเพื่อรองรับในทุกระบบปฏิบัติการของสมาร์ทโฟนและแท็บเล็ต ทั้ง ios android blackberry windows phone และ nokia asha (อณฺฎณ เชื้อไทย, 2556, น. 19-26)

5.4 สื่อสังคมออนไลน์กับการจัดการเรียนการสอน

ด้วยข้อมูลจำนวนมากที่ถูกนำเสนอในเครือข่ายสังคมออนไลน์ หากนำมาสู่การจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน ย่อมก่อให้เกิดผลสำคัญหลากหลายลักษณะ เช่น (ฐิติวิศุฎาณัฎ แก่นเพชร, 2559, น. 56)

1) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสังคมในห้องเรียน เนื่องจากบรรยากาศของเครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารภายใต้มิติความสัมพันธ์ของคนในเครือข่าย เหตุนี้ทำให้ผู้สอนและผู้เรียนเข้าสู่การสร้างความสัมพันธ์ภายในระบบเครือข่ายสังคมออนไลน์ ก็จะนำไปสู่การพัฒนาความสัมพันธ์ในสังคมจริงในทิศทางที่ใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพจริง นอกจากนี้ลักษณะการนำเสนอข้อมูลสถานภาพที่เป็นปัจจุบัน ทำให้ทั้งผู้สอนสามารถติดตามพฤติกรรมและประสานข้อมูลได้อย่างทันทั่วถึง

2) การกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ศึกษาค้นคว้าที่กว้างขวาง สามารถตั้งประเด็นแลกเปลี่ยน ตั้งคำถามผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์อย่างทันทั่วถึง และเป็นเครื่องมือสำหรับผู้สอนในการกระตุ้นผู้เรียน ในขณะที่เดียวกันผู้สอนสามารถนำเสนอเนื้อหาใหม่ๆ และผู้เรียนสามารถติดตาม

3) การส่งเสริมการศึกษาตามความถนัดและความสนใจ โดยเครือข่ายสังคมออนไลน์โดยเฉพาะรูปแบบของเว็บบล็อกจะเป็นระบบที่ช่วยส่งเสริมการเผยแพร่ผลงานตามความถนัด และความสนใจของทั้งผู้สอนและผู้เรียน และยังส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนรวมถึงขยายผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4) การส่งเสริมการอ่านและการบันทึก การเผยแพร่ผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ส่วนใหญ่เป็นรูปแบบของข้อเขียน เช่น ข้อความสั้นในระบบทวิตเตอร์ ข้อความปานกลางบน Facebook หรือข้อความยาวๆ บนระบบเว็บบล็อก

Poore (2013) ได้กล่าวถึงคุณประโยชน์ของสื่อโซเชียลมีเดียต่อการเรียนการสอนไว้ในประเด็นต่างๆ ที่น่าสนใจ ดังนี้

1) คุณประโยชน์ด้านการเสริมสร้างสติปัญญาและความรู้ ก่อให้เกิดประโยชน์ในลักษณะต่างๆดังต่อไปนี้

1.1) เป็นสื่อช่วยเสริมสร้างสมรรถนะเชิงการคิดวิเคราะห์ การตีความหมาย การสังเคราะห์และการวิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ในระดับสูงที่เกิดจากกิจกรรมของการใช้สื่อโซเชียลมีเดียดังกล่าว

1.2) เป็นสื่อช่วยเสริมสร้างสมรรถนะของควมมีเหตุมีผล การประเมินผล และตรวจสอบ โดยใช้กิจกรรมของสื่อโซเซียลมีเดียบนเว็บในการสร้างและพัฒนาสมรรถนะทางการเรียนรู้เหล่านั้น

1.3) เป็นสื่อเสริมสร้างและพัฒนาสมรรถนะทางการเรียนที่มีอยู่เดิมให้สูงขึ้น ทั้งด้านการอ่านและการเขียน

1.4) เป็นสื่อเสริมสร้างสมรรถนะในด้านทักษะหรือการมองเห็น ซึ่งสื่อประเภทนี้มุ่งเน้นที่การสร้างประสิทธิภาพของสื่อทางทักษะเป็นประการสำคัญเพื่อถอดรหัสและการสื่อความหมายเพื่อการเรียนรู้

1.5) เป็นสื่อเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของความเป็นสื่อเพื่อการศึกษาเรียนรู้ สื่อประเภทนี้ก่อให้เกิดคุณประโยชน์และความน่าสนใจในการใช้เพื่อการเรียนการสอนในสังคมและวัฒนธรรมการเรียนรู้ยุคใหม่

1.6) เป็นสื่อที่มุ่งเสริมสร้างสมรรถนะด้านประโยชน์ใช้สอย การใช้สื่อประเภทนี้ครูผู้สอนสามารถเสริมสมรรถนะการใช้งานให้กับผู้เรียนให้สูงขึ้น เช่น การสร้าง usernames, การ upload ข้อมูล, การจัดการไฟล์ด้วยตัวเอง รวมทั้งทักษะพื้นฐานด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องทางสื่อประเภทอินเทอร์เน็ต

2) คุณประโยชน์ในด้านกระบวนการสื่อสาร การมีส่วนร่วม รวมทั้งการสร้างสังคม (Benefits for Communication, Collaboration and Socialization) ได้แก่

2.1) ด้านประสิทธิภาพกระบวนการสื่อสาร (Communication) สื่อโซเซียลมีเดียช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพการสื่อสารโดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อจะมีการส่งผ่านและเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารในรูปแบบของการสนทนาระหว่างผู้ใช้ด้วยกัน

2.2) สร้างประสิทธิภาพของการทำงานแบบมีส่วนร่วม (Collaboration and Participation) สื่อได้รับการออกแบบเพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดความร่วมมือร่วมใจในการทำงานและบรรลุผลในการแก้ปัญหาของการเรียนรู้แบบร่วมกัน

2.3) การสร้างชุมชนของการมีส่วนร่วม (Community and Participation) สื่อโซเซียลมีเดียจะมีรูปแบบและระบบของการสร้างสังคมและชุมชนแห่งการเรียนรู้แบบร่วมกัน เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์รวมทั้งการอภิปรายปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน

2.4) การสร้างสังคมของการมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้ฟัง (Audience and Participation) สื่อประเภทนี้ช่วยทำให้ผู้เรียนเกิดการสร้างงานที่มีคุณภาพจากผลสะท้อนของ

ข้อมูลที่ได้รับในหลากหลายกลุ่ม สร้างประโยชน์สำหรับการเตรียมการและการนำเสนองานที่คิดค้นขึ้นมา

2.5) เกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมในการเรียนแบบออนไลน์ (Appropriate Online Behavior) สื่อโซเชียลช่วยในการปรับพฤติกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนได้ โดยเฉพาะการปรับพฤติกรรมให้เหมาะสมกับสถานการณ์บางอย่างที่เกิดขึ้นในการสื่อสาร

2.6) เกิดการเรียนรู้แบบช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Peer Learning) ระบบการเรียนรู้จากการใช้สื่อสังคมจะก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้นกับกลุ่มผู้เรียนด้วยกันในสถานการณ์ทางการเรียนที่มีความหลากหลายในรูปแบบและวิธีการ ทั้งการตอบคำถาม การแสดงความคิดเห็น การอภิปรายซักถาม และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางการเรียน

2.7) เกิดมุมมองที่กว้างไกลของผู้เรียน (Diverse Perspectives) ผู้เรียนสามารถใช้สื่อสังคมในการแลกเปลี่ยนและเสริมสร้างประสบการณ์ทางความคิดเห็นและประเด็นที่สนใจร่วมกันได้อย่างกว้างขวางและหลากหลายทัศนคติที่เกิดขึ้น

3) ประโยชน์ในการเสริมสร้างแรงจูงใจ (Motivational Benefits) ได้แก่

3.1) ด้านการควบคุมตนเอง (Control and Ownership) ผู้เรียนสามารถสร้างสรรค์สื่อสังคมด้วยตนเอง รวมทั้งสามารถที่จะวิเคราะห์และนำไปใช้ประโยชน์ได้ตรงประเด็นความต้องการ

3.2) เกิดความมานะพยายามในการเรียนรู้ (Increased Effort) ผู้เรียนจะใช้เวลาความพยายามในการเรียนรู้ในงานที่เป็นประสบการณ์จากสังคมในวงกว้าง ซึ่งมีบางเรื่องบางประเด็นที่ต้องนำไปสู่การพยายามแสวงหาและการเข้าถึงแหล่งข้อมูลจากที่ได้รับในการเรียนรู้

3.3) เกิดเป็นเสียงสะท้อนจากกลุ่มชนกลุ่มใหญ่ (Audience) สื่อสังคมจะเป็นสื่อสำคัญในการสะท้อนผลในมุมมองกว้างนำกลับมาสู่ผู้เรียนได้รับทราบ ก่อให้เกิดแรงกระตุ้นที่สำคัญในการทำงาน

3.4) เป็นการสร้างระบบงานแบบบรรณาธิการกิจ (Self-Publication) สื่อสังคมจะช่วยให้เกิดการจัดระบบงานด้วยตนเองในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และสารสนเทศด้วยกันของกลุ่มผู้เรียน ส่งผลต่อการปรับปรุงและพัฒนางานให้ดีขึ้นและเป็นระบบ

3.5) เกิดความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) สื่อสังคมในรูปแบบต่างๆ จะก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการนำเสนอเนื้อหาสาระ รวมทั้งรูปแบบที่น่าสนใจในหลายลักษณะที่คิดค้นมา

4) คุณประโยชน์ในด้านการบริหารจัดการ (Management and Administration Benefits) ได้แก่

4.1) เป็นการสร้างระบบการสะท้อนผลข้อมูลย้อนกลับที่ง่าย (Ease of Feedback) ทั้งผู้สอนและผู้เรียนสามารถสะท้อนผลย้อนกลับระหว่างกันได้ง่าย สะดวกและรวดเร็ว

4.2) เป็นการสร้างช่องทางหรือสร้างทางเลือกในการสร้างประสบการณ์ทางการเรียนรู้ (Tracking Student Learning) ซึ่งรูปแบบที่มีความหลากหลายของสื่อโซเซียลมีเดียทำให้ผู้เรียนสามารถที่จะกำหนดวิถีคิด วิถีสืบค้นข้อมูลทางการเรียนรู้ตามช่องทางที่สื่อกำหนดไว้

4.3) การเข้าถึงแหล่งข้อมูลโดยไม่ต้องพึ่งพาการเรียนในชั้นเรียนปกติ (Accessibility of Campus) เป็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นทั้งกับผู้เรียนและผู้สอนในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลทางการเรียนในบริบทต่างๆ ที่มีอยู่

4.4) ช่วยสร้างระบบการสื่อสารกับกลุ่มผู้ปกครองนักเรียน (Communication with Parents) สื่อสังคมช่วยทำให้เกิดระบบการติดตามตรวจสอบจากผู้ปกครองที่ต้องการทราบผลความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของนักเรียนโดยใช้สื่อสังคมเป็นตัวช่วยดังกล่าว

4.5) เกิดความง่ายและสะดวกในการทำงานของผู้เรียน (Easy Submission of Student Work) การเรียนรู้ในโลกของสื่อสังคมออนไลน์จะช่วยอำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียนได้มาก ลงทุนน้อยแต่ได้ปริมาณและคุณภาพของงานที่มาก

4.6) เกิดการสร้างเครือข่ายหรือองค์การทางสังคมที่กว้างใหญ่ (Organization) กล่าวได้ว่าการเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารของผู้ใช้สื่อสังคมในรูปแบบต่างๆ จะก่อให้เกิดการสร้างสังคมในโลกยุคออนไลน์ เช่น สังคม Social network, Wikis, Bookmarks เหล่านี้เป็นต้น

ในขณะเดียวกันเครือข่ายสังคมออนไลน์ก็มีข้อเสียที่อาจจะส่งผลกระทบต่อผู้ใช้ด้วย เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้เรียนที่อาจจะมีความจำเป็นที่ผู้ปกครองต้องให้การดูแลอย่างใกล้ชิด เช่น (ฐิติรัศญาณ์ แก่นเพชร, 2559, น. 61)

1) การใช้งานเพื่อความบันเทิง เกมส์มากกว่าการศึกษาค้นคว้า ทั้งนี้ระบบเครือข่ายสังคมออนไลน์ เช่น ใน Facebook จะประกอบด้วยเกมส์ต่างๆ มากมาย และส่วนใหญ่ต้องการใช้เวลาในการเล่นที่ต่อเนื่อง

2) ความจำเป็นของอุปกรณ์การสื่อสาร ซึ่งส่วนใหญ่มีราคาแพงและมีค่าใช้จ่ายที่ต่อเนื่องและหากผู้สอนใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ในการนำเสนอข้อมูลไปยังผู้เรียนเป็นหลักอาจจะก่อให้เกิดการไม่สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลของผู้เรียนได้

3) การรับข้อมูลที่ไม่ถูกต้องและการขาดวิจารณญาณในการรับข้อมูล ทั้งนี้เมื่อผู้เรียนเข้าสู่การเรียนรู้ในเครือข่ายสังคมออนไลน์ แหล่งการรับข้อมูลจะไม่สามารถจำกัดไว้เพียงผู้สอนเท่านั้น ซึ่งจำเป็นที่ผู้สอนจะต้องเข้าถึงแนวทางการตรวจสอบข้อมูลให้กับผู้เรียน

4) การขาดวิจารณญาณในการนำเสนอข้อมูล เนื้อหาของผู้เรียน ด้วยความสะดวกรวดเร็วในการเผยแพร่ข้อมูลผ่านระบบเครือข่ายสังคมออนไลน์ จะพบว่าหลายครั้งทำให้หลายคนขาดความยั้งคิดในการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร ภาพหรือเหตุการณ์ต่างๆ และนำไปสู่ปัญหาอื่นๆ ตามมา

กล่าวโดยสรุป สื่อสังคมหรือโซเชียลมีเดียเป็นสื่อที่มีบทบาทและมีอิทธิพลในสังคมปัจจุบัน ซึ่งวงการศึกษาและการจัดการเรียนรู้มีการนำสื่อเหล่านี้มาใช้กันอย่างแพร่หลาย เป็นสื่อที่ประหยัดเหมาะสมต่อการใช้ สามารถปรับใช้ให้เหมาะสมตามสภาพแวดล้อม ใช้สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเสริมประสบการณ์ระหว่างกลุ่มเข้าด้วยกัน และช่วยเสริมสร้างทักษะความรู้ได้อย่างมีวิจารณญาณ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถสร้างทักษะ องค์ความรู้ที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสริมสร้างทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะในการพัฒนาการใช้สื่อประเภทดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ในขณะเดียวกันเครือข่ายสังคมออนไลน์ก็มีข้อเสียที่อาจจะส่งผลกระทบต่อผู้ใช้ ด้วยความสะดวกรวดเร็วในการเผยแพร่ข้อมูลผ่านระบบเครือข่ายสังคมออนไลน์ หลายครั้งทำให้หลายคนขาดความยั้งคิดในการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร ภาพ หรือเหตุการณ์ต่างๆ และนำไปสู่ปัญหาอื่นตามมา

5.5 การเรียนรู้แบบผสมผสานผ่านสื่อสังคมออนไลน์

กระบวนการในการเรียนรู้โดยนำการเรียนการสอนในห้องเรียนปกติผสมผสานการสื่อสารระหว่างกัน เครือข่ายทางสังคม ผ่านทางเว็บไซต์และโปรแกรมประยุกต์บนสื่อใด ๆ ที่มีการเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ต โดยเน้นให้ผู้ใช้ทั้งที่เป็นผู้ส่งสารและผู้รับสารมีส่วนร่วมในการผลิตเนื้อหาขึ้นเอง ในรูปของข้อความ ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และเสียง ซึ่งสื่อสังคมออนไลน์ในงานวิจัยนี้แบ่งเป็น 2 แบบคือ

รูปแบบที่ 1 แบบทางการ ผู้วิจัยใช้โปรแกรมซูม (Zoom Meeting) ช่วยในการเรียนสอน ซึ่งผู้เรียนสามารถปรึกษางานได้ที่ละชั้นงาน ติดต่อสื่อสาร ตั้งประเด็นถามตอบในเรื่องที่สนใจ โพสต์รูปภาพ โพสต์คลิปวิดีโอ เขียนบทความหรือบล็อก สนทนาแบบโต้ตอบทันที

Zoom เป็นโปรแกรมการประชุมออนไลน์ (Video Conference) ที่ออกแบบมา
 สำหรับใช้ในการจัดประชุมทางไกล การอบรมสัมมนา หรือการเปิดคอร์สสอนออนไลน์
 ซึ่งสามารถรองรับผู้เรียนได้ถึง 100 คน โดยโปรแกรม Zoom สามารถส่งสัญญาณภาพและเสียง
 ของทั้งของผู้สอนและผู้เรียน ทำให้สามารถสนทนาโต้ตอบกันได้ นำเสนอเอกสารต่างๆ เช่น
 powerpoint word pdf นำเสนอหน้าจอของผู้สอน อีกทั้งยังสามารถบันทึกวิดีโอ การสอนไปพร้อม
 กันได้ นอกจากนี้ยังรองรับการใช้งานบนระบบ iOS และ Android ได้

รูปแบบที่ 2 แบบไม่เป็นทางการ ใช้เพื่อกระตุ้นเตือนการส่งงานต่าง ๆ แสดง
 ความรู้สึก ค้นหาข้อมูลได้ทุกวัน โดยใช้โปรแกรม ไลน์ (Line

1) ขั้นตอนการออกแบบการเรียนการสอนแบบผสมผสานผ่านสื่อสังคม
 ออนไลน์ นักออกแบบการเรียนการสอนและผู้สอนควรออกแบบการเรียนแบบผสมผสานตาม
 ขั้นตอนการออกแบบการเรียนการสอน (Instructional Design) 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนการวิเคราะห์
 ขั้นตอนการออกแบบ ขั้นตอนการพัฒนา ขั้นตอนการนำไปใช้ และขั้นตอนประเมินผล โดยมีประเด็นพิจารณา
 ดังนี้ (ปรัชญนันท์ นิลสุข และ ปณิตา วรรณพิรุณ, 2556, น. 30-36)

1.1) กำหนดสัดส่วนของการเรียนแบบผสมผสานว่าเป็นแบบแนวตั้ง หรือ
 แบบแนวนอน

1.2) การออกแบบการเรียนการสอน กำหนดวิธีการหรือกิจกรรมการเรียน
 การสอนแบบออนไลน์และแบบปกติ โดยการเขียนแผนการสอนทั้งสองแบบ

1.3) กำหนดสื่อการเรียนการสอน พิจารณาสื่อการเรียนการสอนให้
 สอดคล้องกับกิจกรรม เช่น การสอนแบบเผชิญหน้าในห้องเรียน ใช้เทคนิคการบรรยาย การ
 อภิปรายใช้ PowerPoint ในการนำเสนอ เป็นต้น การเรียนการสอนออนไลน์ใช้เว็บบล็อก เว็บช่วย
 สอน เว็บฝึกอบรม หรือสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ผ่านเครือข่ายสังคม (Social Network)
 เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น Face book, YouTube, File Sharing, Photo Sharing
 เป็นต้น

1.4) กำหนดวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนของผู้เรียนทั้งระหว่าง
 เรียนและหลังเรียน ควรทำการประเมินกิจกรรมทั้งการเรียนในห้องเรียนปกติ และประเมินกิจกรรม
 แบบออนไลน์ผ่านระบบบริหารจัดการเรียนรู้ร่วมกับการประเมินตามสภาพจริง

2) งานวิจัยที่เกี่ยวกับการนำเฟซบุ๊กมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

กุลชัย กุลตวนิช (2554) ได้ศึกษาเรื่อง เฟซบุ๊ก : การจัดการเรียนการสอน
 ผสมผสานตามแนวคิดโซเซียลคอนสตรัคติวิสต์ (Social Constructivism) โดยจัดกิจกรรมการ

เรียนรู้ใช้เครื่องมือสื่อสารแบบดั้งเดิมกับการนำเฟซบุ๊กเข้ามาใช้ในการจัดการเรียนรูปแบบผสมผสาน โดยใช้ปัญหาเป็นหลัก ผลการศึกษาพบว่ารูปแบบการสอนเหล่านี้ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้จากสังคม ตลอดจนการทำให้ผู้เรียนสัมผัสกับงานที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริง โดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนรอบข้างและได้เปิดโอกาสให้ผู้เรียนค้นคว้าด้วยตนเองจนสามารถสร้างความรู้ ความเข้าใจ อย่างมีความหมายขึ้น ทั้งนี้ผู้สอนมีหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การจัดเตรียมเอกสารและเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง การให้คำปรึกษาระหว่างการดำเนินงานและการให้ข้อมูลป้อนกลับไปยังผู้เรียน ก็เป็นอีกหนึ่งรูปแบบของการนำเฟซบุ๊กมาใช้ในการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนจากการนำเสนอแนวทางการนำเฟซบุ๊กมาใช้ในการเรียนการสอนนั้น หากสามารถนำไปสู่การจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนย่อมก่อให้เกิดผลสำคัญในหลากหลายลักษณะ (จารุวัจน์ สองเมือง, 2554) ได้แก่ 1) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสังคมในชั้นห้องเรียน เนื่องจากบรรยากาศของเครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารผ่านมิติความสัมพันธ์ของคนในเครือข่าย ด้วยเหตุนี้เมื่อทั้งผู้สอนและผู้เรียนเข้าสู่การสร้างความสัมพันธ์ภายในระบบเครือข่ายสังคมออนไลน์ ก็จะนำไปสู่การพัฒนาความสัมพันธ์ในสังคมจริงในทิศทางที่ใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพจริง นอกจากนี้ลักษณะการนำเสนอข้อมูล สถานภาพที่เป็นปัจจุบันทำให้ติดตามพฤติกรรมและประสานข้อมูลได้อย่างทันที่ 2) กระตุ้นให้เกิดการศึกษาค้นคว้า การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่กว้างขวาง การตั้งประเด็นแลกเปลี่ยนข้อสงสัยต่าง ๆ ผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์สามารถทำได้อย่างทันที่และเป็นเครื่องมือกระตุ้นผู้เรียนได้เป็นอย่างดี รวมถึงผู้สอนสามารถนำเสนอเนื้อหาใหม่ๆ และผู้เรียนสามารถติดตามได้อย่างต่อเนื่อง 3) การส่งเสริมการศึกษาตามความสนใจและความถนัด โดยเครือข่ายสังคมออนไลน์โดยเฉพาะรูปแบบเว็บบล็อก จะช่วยส่งเสริมการเผยแพร่ผลงานตามความถนัดและความสนใจของผู้สอนและผู้เรียน รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนขยายผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ 4) การส่งเสริมบันทึกและเผยแพร่การอ่านผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ในรูปแบบของข้อเขียนในหลายลักษณะ เช่น ข้อความสั้นในระบบ ทวิตเตอร์ ข้อความปานกลางของ เฟซบุ๊ก หรือข้อความยาวๆ ของระบบเว็บบล็อก

กานดา รุณนะพงศา สายแก้ว และ คณะ (2554) ได้นำเสนอแนวทางการนำเฟซบุ๊กมาใช้ ดังนี้ 1) โฟสต์ข้อความลงในกระดานข่าว (wall) ของกลุ่ม ซึ่งมีความเหมาะสมสำหรับข้อมูลที่ต้องการแบ่งปัน ณ เวลานั้น แต่ไม่เหมาะสมสำหรับการเก็บไว้เพื่ออ้างอิงภายหลัง ทั้งนี้เนื่องจากหากต้องย้อนดูข้อมูลที่โพสต์ก่อนหน้านี้อาจจะหายากโดยเฉพาะกลุ่มที่มีการโพสต์ข้อมูลลงบนกระดานเป็นจำนวนมาก 2) โฟสต์รูปภาพและวิดีโอที่อัปโหลดโดยสมาชิก ซึ่งจะมี

ประโยชน์สำหรับการนำเสนอข้อมูลในรูปแบบของสื่อผสมผสาน (Multimedia) 3) ตั้งคำถามและสร้างแบบสำรวจความคิดเห็น (Poll) ซึ่งผู้เขียนบทความสามารถทราบได้ว่าผู้เรียนเลือกข้อไหนและอนุญาตให้ผู้เรียนเพิ่มเติมตัวเลือกอื่น ๆ 4) ใช้งานแฟชบุ๊กดอक्सหรือเอกสารของแฟชบุ๊ก ซึ่งเหมาะสมสำหรับการสร้างและแก้ไขเอกสารด้วยผู้ใช้งานเพียงคนเดียว แต่ไม่เหมาะสำหรับการใช้เข้าแก้ไขเอกสารได้หลายคนพร้อมกัน หากมีการเปิดเอกสารเพื่อแก้ไขหลายคนพร้อมกัน ผู้เปิดเอกสารคนที่สองจะไม่เห็นสิ่งที่ผู้เปิดเอกสารคนแรกกำลังแก้ไข และแฟชบุ๊กจะเอาเฉพาะข้อมูลในเอกสารที่กำลังบันทึกในครั้งล่าสุดเท่านั้น

ตอนที่ 4 การออกแบบและพัฒนาหลักสูตร

ในการศึกษาเรื่องการออกแบบและพัฒนาหลักสูตร ผู้วิจัยได้จำแนกเป็น 6 หัวข้อ คือ 1) ความหมาย และความสำคัญของหลักสูตร 2) รูปแบบและองค์ประกอบของหลักสูตร 3) ความหมายและแนวคิดการพัฒนาหลักสูตร 4) รูปแบบการออกแบบและพัฒนาหลักสูตร 5) การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม และ 6) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ความหมายและความสำคัญของหลักสูตร

“หลักสูตร” มาจากภาษาอังกฤษคำว่า “curriculum” เป็นคำศัพท์ทางการศึกษาที่คนส่วนใหญ่คุ้นเคย และมีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

โครว์ (Crow, 1980, p. 250) กล่าวว่าหลักสูตรคือมวลงประสมการณ์ที่โรงเรียนให้การศึกษแก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะที่ตั้งจุดมุ่งหมายไว้

กู๊ด (Good, 1973, p. 157) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรคือกลุ่มรายวิชาที่จัดไว้อย่างมีระบบหรือลำดับวิชาที่บังคับสำหรับการจบการศึกษาหรือเพื่อรับประกาศนียบัตรใบสาขาวิชาหลักต่าง ๆ

เซย์เลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (Saylor, J.G. & Alexander, 1974, p. 6) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตรคือแผนสำหรับจัดโอกาสการเรียนรู้ให้แก่บุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เพื่อบรรลุเป้าหมายหรือจุดหมายที่วางไว้โดยมีโรงเรียนเป็นผู้รับผิดชอบ

โอลิวา (Oliva, 1992, p. 8 - 9) ได้ให้นิยามความหมายของหลักสูตรโดยแบ่งเป็นการให้นิยามโดยยึดจุดประสงค์ บริบทหรือสภาพแวดล้อม และวิธีดำเนินการหรือยุทธศาสตร์ ดังนี้

1) การให้นิยามโดยยึดจุดประสงค์ (Purpose) หลักสูตรมีภาระหน้าที่ที่จะทำให้ผู้เรียนมีลักษณะอย่างไร แนวคิดนี้มีความหมายในลักษณะที่เป็นวิธีการที่นำไปสู่ความสำเร็จตามจุดประสงค์หรือจุดมุ่งหมายนั้น ๆ

2) การให้นิยามโดยยึดบริบทหรือสภาพแวดล้อม (Contexts) นิยามของหลักสูตร เป็นการอธิบายถึงลักษณะทั่วไปของหลักสูตรซึ่งแล้วแต่ว่าเนื้อหาสาระของหลักสูตรนั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร เช่น หลักสูตรที่ยึดเนื้อหาวิชา เป็นต้น

3) การให้นิยามโดยยึดวิธีดำเนินการหรือยุทธศาสตร์ (Strategies) เป็นการนิยามในเชิงวิธีดำเนินการที่เป็นกระบวนการ ยุทธศาสตร์หรือเทคนิควิธีการในการจัดการเรียนการสอน เช่น หลักสูตร คือ กระบวนการแก้ปัญหา หลักสูตร คือการอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม การทำงานกลุ่ม หลักสูตร คือการเรียนรู้เป็นรายบุคคล หลักสูตร คือโครงการหรือแผนการจัดการเรียนการสอน เป็นต้น

โอลิวา ได้สรุปความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ โครงการที่จัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน ภายใต้การดำเนินงานของโรงเรียน และในทางปฏิบัติหลักสูตรประกอบด้วยจำนวนของแผนการต่าง ๆ ที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร และมีขอบเขตกว้างหลายหลาย เป็นแนวทางของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ต้องการ ดังนั้น หลักสูตรอาจเป็นหน่วยเป็นรายวิชา หรือเป็นรายวิชาย่อย แผนงานหรือโครงการทางการศึกษาดังกล่าว อาจจัดขึ้นได้ทั้งในและนอกชั้นเรียน

ถาวร บัวศรี (2542, น. 6) กล่าวว่าหลักสูตร คือแผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อให้แสดงถึงจุดมุ่งหมาย การจัดเนื้อหาสาระ กิจกรรม และประมวลประสบการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตามจุดหมายที่ได้กำหนดไว้

สุมิตร คุณานุกร (2520, น. 2-3) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ในสองระดับ คือหลักสูตรในระดับชาติกับหลักสูตรในระดับโรงเรียน หลักสูตรในระดับชาติ หมายถึง โครงการให้การศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ และคุณลักษณะ สอดคล้องกับความมุ่งหมายทางการศึกษาที่กำหนดไว้ ส่วนหลักสูตรในระดับโรงเรียน หมายถึง โครงการที่ประมวลความรู้ และประสบการณ์ทั้งหลายที่โรงเรียนจัดให้กับนักเรียน ไม่ว่าจะ เป็นภายในหรือภายนอกโรงเรียนก็ตาม เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาไปตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้

จะเห็นได้ว่าหลักสูตรเป็นหัวใจของการจัดการศึกษาทุกระดับ เป็นเครื่องมือในการกำหนดแนวทางการจัดการศึกษา เป็นเข็มทิศในการพัฒนาผู้เรียนให้ถึงผลที่คาดหวัง มีสมรรถนะ มีทักษะในการดำรงชีวิต ที่สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและพัฒนาสังคมได้อย่างมีคุณภาพ ดังนั้นหลักสูตรการศึกษาที่ดีจึงควรมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพชีวิตและสังคมของผู้เรียน

หลักสูตรเป็นแม่บทสำคัญต่อการศึกษานทุกระดับและทุกสาขาวิชา การจะทำให้การจัดการศึกษาบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้จะต้องมีหลักสูตรเพื่อเป็นแนวทางและเป็นเกณฑ์มาตรฐานทางการศึกษาสำหรับควบคุมการเรียนการสอนในแต่ละระดับการศึกษา ใจทิพย์ เชื้อรัตนวงษ์ (2539, น. 11) ได้กล่าวว่าการที่จะทราบว่าการศึกษาระดับต่าง ๆ ของประเทศดีหรือไม่ นั้นสามารถพิจารณาได้จากหลักสูตรการศึกษา เพราะหลักสูตรเป็นเครื่องมือในการแปลงจุดมุ่งหมายและนโยบายทางการศึกษาของชาติสู่การปฏิบัติ สถาบันการศึกษาระดับต่าง ๆ หลักสูตรเป็นเครื่องชี้แนะทางการจัดความรู้และประสบการณ์แก่ผู้เรียน ครูจะต้องปฏิบัติตามเพื่อให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาที่มุ่งสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน หลักสูตรจึงเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษา และเป็นเครื่องชี้ถึงความเจริญของชาติ ถ้าประเทศใดมีหลักสูตรเหมาะสม ทันสมัยและมีประสิทธิภาพ คนในประเทศย่อมมีความรู้ และมีศักยภาพในการพัฒนาประเทศอย่างเต็มที่

หลักสูตรมีความสำคัญต่อบุคคลในการช่วยพัฒนาบุคคลในทุก ๆ ด้าน ตั้งแต่การสร้างคุณลักษณะผู้เรียนให้เป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพในอนาคต เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ทั้งนี้เนื่องจากผู้พัฒนาหลักสูตรสามารถที่จะกำหนดจุดมุ่งหมายและเนื้อหาวิชาของหลักสูตรเพื่อวางรากฐานความคิดที่ต้องการได้ นอกจากนี้หลักสูตรจะช่วยให้ผู้เรียนได้ค้นพบความสามารถ ความถนัด และความสนใจของตนเอง ตลอดจนรู้จักแนวทางในการประกอบอาชีพตามที่ตนสามารถและถนัด ทำให้เป็นผู้ใหญ่ที่มีประสิทธิภาพ เพราะหลักสูตรเป็นพาหนะที่จะนำความมุ่งหมายของการศึกษาไปสู่การปฏิบัติให้บรรลุความสำเร็จ และหลักสูตรยังทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงได้ เพราะเมื่อผู้พัฒนาหลักสูตรต้องการสร้างคุณลักษณะของประชาชนอย่างไรก็สามารถที่จะกำหนดจุดมุ่งหมายและเนื้อหาให้เป็นที่ต้องการได้ (กาญจนา คุณารักษ์, 2540; ใจทิพย์ เชื้อรัตนวงษ์, 2539)

สุนีย์ ภูพันธ์ (2546, น. 17) ได้สรุปความสำคัญของหลักสูตรเป็นข้อ ๆ ดังนี้

- 1) หลักสูตรเป็นเสมือนบ้ำหลอมพลเมืองให้มีคุณภาพ
- 2) หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการจัดการศึกษา
- 3) หลักสูตรเป็นโครงการและแนวทางให้การศึกษา
- 4) ในระดับโรงเรียนหลักสูตรจะให้แนวปฏิบัติแก่ครู
- 5) หลักสูตรเป็นแนวทางในการส่งเสริมความเจริญของงามและพัฒนาการของเด็กตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา
- 6) หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดแนวทางในการจัดประสบการณ์ว่า ผู้เรียนและสังคมควรจะได้รับสิ่งใดบ้างที่จะเป็นประโยชน์แก่เด็กโดยตรง

7) หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดว่า เนื้อหาวิชาอะไรบ้างที่จะช่วยให้เด็กมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างราบรื่น เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ และบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม

8) หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดว่า วิธีการดำเนินชีวิตของเด็กให้เป็นไปด้วยความราบรื่นและมีความสุขเป็นอย่างไร

9) หลักสูตรย่อมทำนายลักษณะของสังคมในอนาคตว่าจะเป็นอย่างไ

10) หลักสูตรย่อมกำหนดแนวทางความรู้ ความสามารถ ความประพฤติ ทักษะและเจตคติของผู้เรียนอันที่จะอยู่ร่วมในสังคม และบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและชาติบ้านเมือง

2. รูปแบบและองค์ประกอบของหลักสูตร

2.1 รูปแบบของหลักสูตร

หลักสูตรที่ใช้กันในปัจจุบันมีหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์หรือแนวคิดของการจัดประเภทของหลักสูตร หลักสูตรแต่ละรูปแบบได้รับอิทธิพลมาจากปรัชญาการศึกษา จิตวิทยาการศึกษา หรือความต้องการแก้ปัญหาสภาพสังคม และสิ่งแวดล้อม ทำให้มีลักษณะโครงสร้าง และการตอบสนองต่อผู้เรียนที่แตกต่างกันออกไปดังนี้

ทาบ (Taba, 1962, p. 398) ได้รวบรวมรูปแบบหลักสูตรไว้ดังนี้

- 1) หลักสูตรแบบรายวิชา (The Subject Matter Curriculum)
- 2) หลักสูตรแบบหมวดวิชา (The Broad Fields Curriculum)
- 3) หลักสูตรที่ยึดกระบวนการทางสังคมและการดำเนินชีวิต (Curriculum Based on Social and Life Function)

- 4) หลักสูตรที่ยึดกิจกรรมและประสบการณ์ (The Activity and Experience Curriculum)

- 5) หลักสูตรแบบแกน (Core Curriculum)

สุมิตร คุณานุกร (2520, น. 114) กล่าวว่าหลักสูตรที่ใช้กันมี 5 ประเภทด้วยกันคือ

- 1) หลักสูตรเนื้อหาวิชา (Subject Curriculum)
- 2) หลักสูตรสหสัมพันธ์ (Board Fields Curriculum)
- 3) หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม (Social Process and Life Function Curriculum)

- 4) หลักสูตรกิจกรรมหรือประสบการณ์ (Activity Curriculum)

5) หลักสูตรแกนกลาง (Core Curriculum)

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2554, น. 7) แบ่งรูปแบบหลักสูตรไว้ดังนี้

- 1) หลักสูตรแบบรายวิชา (The Subject Matter Curriculum)
- 2) หลักสูตรแบบหมวดวิชา (The Broad Fields Curriculum)
- 3) หลักสูตรเน้นหลักวิชาการทางชีวิตและสังคม (Curriculum Based on Social and Life Function)
- 4) หลักสูตรแบบกิจกรรมและประสบการณ์ (The Activity and Experience Curriculum)

5) หลักสูตรแบบแกนวิชา (Core Curriculum)

6) หลักสูตรแบบเอกัตภาพ (The Individual Curriculum)

7) หลักสูตรแบบส่วนบุคคล (The Personalized Curriculum)

จากรูปแบบหลักสูตรข้างต้นสามารถสรุปรูปแบบหลักสูตรที่สำคัญได้ดังนี้

1) แนวคิดที่ยึดเนื้อหา (The Subject Matter Curriculum) เป็นรูปแบบที่เก่าแก่ที่สุดซึ่งใช้ในการสอนศาสนาละติน กรีก อาจเรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่าเป็นหลักสูตรที่เน้นเนื้อหาเป็นศูนย์กลาง (Subject-Centered - Curriculum) ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการสอนของครูที่ใช้วิธีการบรรยาย

2) หลักสูตรสหสัมพันธ์ (Correlated Curriculum) หลักสูตรสหสัมพันธ์ คือหลักสูตรเนื้อหาวิชาอีกรูปแบบหนึ่ง แต่เป็นหลักสูตรที่นำเอาเนื้อหาวิชาของวิชาต่าง ๆ ที่สอดคล้องหรือส่งเสริมซึ่งกันและกันมาเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน แล้วจัดสอนเป็นเนื้อหาเดียวกัน วิธีการดังกล่าวอาศัยหลักความคิดของนักการศึกษาที่ว่า การที่จะเรียนรู้สิ่งใดให้ได้ดีผู้เรียนต้องมีความสนใจเข้าใจความหมายของสิ่งที่เรียนและมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เรียนกับสิ่งอื่นที่เกี่ยวข้อง เพราะฉะนั้นหลักสูตรสหสัมพันธ์จะกำหนดเนื้อหาวิชาใดวิชาหนึ่งหรือหมวดใดหมวดหนึ่ง แล้วนำเนื้อหาสาระวิชาที่สัมพันธ์กันมารวมไว้ด้วยกัน

3) หลักสูตรแบบผสมผสาน (Fused Curriculum or Fusion Curriculum) หลักสูตรแบบผสมผสานเป็นหลักสูตรที่พยายามปรับปรุงข้อบกพร่องของหลักสูตรเนื้อหาวิชา เพราะฉะนั้นหลักสูตรแบบผสมผสานคือหลักสูตรเนื้อหาวิชาอีกรูปแบบหนึ่ง โดยการรวมเอาวิชาย่อย ๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกันมาผสมผสานกันในด้านเนื้อหาเข้าเป็นหมวดหมู่

4) หลักสูตรแบบหมวดวิชาแบบกว้าง (Broad Fields Curriculum) หลักสูตรหมวดวิชาแบบกว้างหรือหลักสูตรรวมวิชา เป็นหลักสูตรที่พยายามจะแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจาก

หลักสูตรเนื้อหาวิชา ซึ่งขาดการผสมผสานของความรู้ให้เป็นหลักสูตรที่มีการประสานสัมพันธ์ของเนื้อหาความรู้ที่กว้างยิ่งขึ้น

5) หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม (Social Process and Life Function Curriculum) หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม เป็นหลักสูตรที่มุ่งแก้ไขข้อบกพร่องของหลักสูตรที่ผ่านมา ด้วยการรวบรวมความรู้ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยยึดกิจกรรมต่าง ๆ ของคนไทยเป็นหลัก เป็นหลักสูตรที่ถูกคาดหวังว่ามีคุณค่ามากที่สุดสำหรับผู้เรียน การจัดหลักสูตรแบบนี้ได้ยึดเอาสังคมและชีวิตจริงของเด็กเป็นหลัก เพื่อผู้เรียนจะได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เพราะมีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาวิชาในหลักสูตรกับชีวิตจริงของผู้เรียนหรือภาวะทางสังคมที่ผู้เรียนกำลังประสบอยู่ หลักการจัดหลักสูตรประเภทนี้ ได้รับอิทธิพลมาจากความคิดของจอห์น ดิวอี้ กับปรัชญาการศึกษาสาขาพัฒนาการนิยม และปรัชญาการศึกษาสาขาปฏิรูปนิยม

6) หลักสูตรกิจกรรมหรือประสบการณ์ (Activity or Experience Curriculum) หลักสูตรกิจกรรมหรือประสบการณ์เป็นหลักสูตรที่เกิดขึ้นจากความพยายามที่จะแก้ไขการเรียนรู้แบบครูเป็นผู้สอนเพียงอย่างเดียว ไม่คำนึงถึงความต้องการและความสนใจของผู้เรียนซึ่งเป็นข้อบกพร่องของหลักสูตรแบบเนื้อหาวิชา หลักสูตรแบบนี้ยึดประสบการณ์และกิจกรรมเป็นหลัก มุ่งส่งเสริมการเรียนการสอนโดยวิธีการแก้ปัญหา ผู้เรียนได้แสดงออกด้วยการลงมือกระทำ ลงมือวางแผน เพื่อหาประสบการณ์อันเกิดจากการแก้ปัญหานั้น ๆ ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นการเรียนแบบการเรียนรู้ด้วยการกระทำ (Learning by Doing)

7) หลักสูตรแบบแกน (Core Curriculum) หลักสูตรแบบแกนเป็นหลักสูตรที่ประสานสัมพันธ์เนื้อหาวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกันมุ่งที่จะสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ส่งเสริมการเรียนรู้แบบ Active Learning สิ่งที่เรียนจะมีความสัมพันธ์กับประสบการณ์และชีวิตของผู้เรียน เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงชีวิตความเป็นอยู่มาสัมพันธ์กับการเรียนรู้ได้ เป็นหลักสูตรที่ยึดปรัชญาปฏิรูปนิยม สิ่งเหล่านี้มีอยู่แล้วในรูปแบบหลักสูตรที่ผ่านมา จึงดูเหมือนว่าหลักสูตรแบบแกนจะเป็นหลักสูตรที่รวมเอาลักษณะเด่นของหลักสูตรอื่น ๆ เข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งนักการศึกษาเชื่อว่าเป็นแบบที่ดีที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับหลักสูตรต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว

8) หลักสูตรบูรณาการ (Integrated Curriculum) หลักสูตรบูรณาการเป็นหลักสูตรที่รวมประสบการณ์การเรียนรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ประสบการณ์ดังกล่าวเป็นประสบการณ์ที่คัดเลือกมาจากหลายสาขาวิชา แล้วจัดเป็นกลุ่มหรือหมวดหมู่ของประสบการณ์ เป็นการบูรณา

การเนื้อหาเข้าด้วยกัน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์สัมพันธ์และต่อเนื่องอันมีคุณค่าต่อการดำรงชีวิต

2.2 องค์ประกอบของหลักสูตร

จากความหมายของหลักสูตรนอกจากจะชี้ให้เห็นว่าหลักสูตรมีสาระสำคัญ และมีความหมายอย่างไรแล้ว ยังชี้ให้เห็นถึงองค์ประกอบสำคัญที่มีอยู่ในตัวหลักสูตรด้วย องค์ประกอบของหลักสูตรจะทำให้ผู้ใช้หลักสูตรทราบแนวทางในการนำหลักสูตรไปใช้ได้อย่างสอดคล้องและเหมาะสมกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร นักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตร ไว้ดังนี้

ไทเลอร์ (Tyler, 1949, p. 1) ได้กล่าว ถึงองค์ประกอบหลักสูตร สรุปได้ว่าควรประกอบไปด้วย เป้าหมาย ประสบการณ์การเรียนรู้ การจัดประสบการณ์ วิธีการการตรวจสอบเป้าหมาย

ออร์นสไตน์และฮันคินส์ (Ornstein & Hunkins, 2012) ได้เสนอองค์ประกอบหลักสูตร สรุปได้ว่า ประกอบไปด้วยจุดหมาย เป้าหมาย และวัตถุประสงค์เนื้อหา ประสบการณ์เรียนรู้ วิธีวัดและประเมินผล

ทาบ (Taba, 1962, pp. 422 - 423) ได้ให้ความเห็นว่าหลักสูตรไม่ว่าจะมีรูปแบบอย่างไรจะมีองค์ประกอบอย่างน้อย 4 องค์ประกอบ คือ 1) วัตถุประสงค์ทั่วไป และวัตถุประสงค์เฉพาะวิชา 2) เนื้อหาวิชาและจำนวนชั่วโมง สำหรับการสอนแต่ละวิชา 3) กระบวนการเรียนการสอน 4) โครงการประเมินผลการสอนตามหลักสูตร

เซย์เลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (Saylor, J.G. & Alexander, 1974) ได้กล่าวไว้ว่าองค์ประกอบของหลักสูตร ประกอบด้วย องค์ประกอบ 4 อย่างคือ 1) ความมุ่งหมายของการศึกษา 2) การจัดเนื้อหาวิชา 3) กิจกรรมการเรียนการสอน 4) การประเมินผล

ถาวร บัวศรี (ถาวร บัวศรี, 2542, น. 8-9) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ ดังนี้

1) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร (Curriculum Aims) หมายถึง ผลส่วนรวมที่ต้องการ เพื่อให้เกิดแก่กับผู้เรียน หลังจากที่ได้เรียนครบจบหลักสูตรไปแล้ว

2) จุดประสงค์ของการเรียนการสอน (Instructional Objective) หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่ต้องการ ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน หลังจากเรียนจบในเนื้อหาสาระตามรายวิชาที่กำหนดไว้

3) เนื้อหาสาระและประสบการณ์ (Content and Experience) หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และประสบการณ์ที่ต้องการให้ได้รับ

4) ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน (Instructional Strategies) หมายถึง กระบวนการและวิธีการในการจัดการเรียนการสอน รวมทั้งกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียน มีพัฒนาการทางความรู้และอื่น ๆ

5) วัสดุอุปกรณ์ และสื่อการเรียนการสอน (Instructional Media and Materials) หมายถึง เครื่องมือ เครื่องใช้ สื่ออุปกรณ์โสต และอื่น ๆ ที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพ และประสิทธิภาพ การเรียนการสอน

6) การประเมินผล (Evaluation) หมายถึง การประเมินผลของหลักสูตร และการประเมินผล ของการเรียนการสอน

วิชัย วงษ์ใหญ่ (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2554, น. 5) ได้จำแนกองค์ประกอบไว้ 4 ส่วน คือ

1) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร หมายถึง คุณภาพของผู้เรียนเมื่อเรียนรู้จบ หลักสูตร ประกอบด้วยความรู้ในเนื้อหาสาระ ทักษะกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิดขั้นสูง และ คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมอันพึงประสงค์

2) เนื้อหาสาระ หมายถึง สาระการเรียนรู้ วิชาความรู้ รวมทั้งประสบการณ์ ต่างๆ ที่ผู้เรียนต้องเรียนรู้ไปตามลำดับขั้นตอนเพื่อให้มีความรู้ความสามารถตามจุดมุ่งหมายที่ หลักสูตรกำหนดไว้

3) การจัดการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการใช้หลักสูตรกับผู้เรียนในเชิง บูรณาการซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้สอนที่จะต้องดำเนินการจัดการเรียนรู้ในเนื้อหาสาระต่างๆ ให้ผู้เรียนมี ความรู้ความเข้าใจ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม รวมทั้งมีทักษะในการเรียนรู้ มีกระบวนการคิดที่มีประสิทธิภาพและมีพฤติกรรมที่งดงาม

4) การวัดและประเมินผล หมายถึง กระบวนการตรวจสอบและประเมิน คุณภาพของผู้เรียนหลังการจัดการเรียนรู้ การประเมินคุณภาพการจัดการเรียนรู้ รวมทั้งการ ประเมินความ เหมาะสมของจุดมุ่งหมายและเนื้อหาสาระของหลักสูตร

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตร (Ornstein & Hunkins, 2012; Saylor, J.G. & Alexander, 1974; Taba, 1962, pp. 422 – 423; Tyler, 1949, p. 1; อ่าง บัวศรี, 2542, น. 8; วิชัย วงษ์ใหญ่, 2554, น. 5) ผู้วิจัยได้นำมาประยุกต์ใช้ในการ พัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน โดยมีองค์ประกอบของ หลักสูตร 5 ด้าน ประกอบด้วย

- 1) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เป็นส่วนที่ระบุถึงความต้องการที่จะทำให้เกิดขึ้น กับผู้เรียน เมื่อผู้เรียนจบหลักสูตรแล้ว ประกอบด้วย ความรู้ในเนื้อหาสาระ ทักษะ กระบวนการ เจตคติ
- 2) เนื้อหาสาระ แสดงถึงเนื้อหาสาระ ประสบการณ์ ที่ผู้เรียนต้องเรียนรู้ไป ตามลำดับขั้นตอนเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
- 3) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ผู้สอนต้องดำเนินการ จัดการเรียนการสอน จัดประสบการณ์ ให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะการเรียนรู้ มีกระบวนการ คิด และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม
- 4) สื่อและแหล่งเรียนรู้ หมายถึง เครื่องมือ สื่อการเรียนรู้ วัสดุทัศนูปกรณ์ ที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพ และประสิทธิภาพการเรียนการสอน
- 5) การวัดและประเมินผล หมายถึง การประเมินคุณภาพการจัดการ เรียนรู้ และผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนหลังการจัดการเรียนการสอน

3. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร

นักการศึกษาหลายท่านให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรไว้ในลักษณะที่คล้ายคลึง หรือแตกต่างกัน ดังนี้

สันต์ ธรรมบำรุง (2527, น. 92) ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาหลักสูตรไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตร (curriculum development) จะมีความหมายครอบคลุมถึงการสร้างหลักสูตร การวางแผนหลักสูตร การปรับปรุงหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตรซึ่งเป็นการปรับปรุงคุณภาพของหลักสูตรให้ดีขึ้นทั้งระบบ ตั้งแต่จุดมุ่งหมาย การเรียนการสอน การใช้สื่อการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล

สงัด อุทรานันท์ (2532, น. 30) กล่าวว่า “การพัฒนา” หรือ “development” มีความหมาย ที่เด่นชัดอยู่ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก หมายถึง การทำให้ดีขึ้น หรือ ทำให้สมบูรณ์ขึ้น และอีกลักษณะหนึ่ง หมายถึง ทำให้เกิดขึ้น โดยเหตุนี้ ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรจึง อาจมีความหมายได้ 2 ลักษณะเช่นเดียวกัน คือ ความหมายแรก หมายถึง การทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นหรือสมบูรณ์ขึ้น และอีกความหมายหนึ่งก็คือ เป็นการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานอยู่เลย

สัจจวรรณ ทรรพพสุ (2548, น. 18) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การทำให้หลักสูตรดีขึ้นโดยการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงหลักสูตร เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการ หรือ การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจของแต่ละแห่ง โดยมีจุดมุ่งหมาย

แนวทาง วิธีการ และเนื้อหาสาระ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ ทักษะและพฤติกรรม ตามที่กำหนดในจุดมุ่งหมายของการศึกษา

ทาบ (Taba, 1962, pp. 454) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงหลักสูตรเดิมให้ได้ผลดีขึ้น ทั้งในด้านวางจุดมุ่งหมาย การจัดเนื้อหาวิชา การเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายใหม่ที่วางไว้ การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ หรือเปลี่ยนแปลงตั้งแต่จุดประสงค์และวิธีการ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้จะมีผลกระทบต่อความคิดและความรู้สึกของทุกฝ่าย ส่วนการปรับปรุงหลักสูตร หมายถึงการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเพียงบางส่วน โดยไม่เปลี่ยนแปลงแนวคิดพื้นฐานของหลักสูตร

กู๊ด (Good, 1973, p. 157 - 158) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การเกิดขึ้นได้ 2 ลักษณะ คือ การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงหลักสูตร การปรับปรุงหลักสูตรเป็นวิชาการ พัฒนาหลักสูตรอย่างหนึ่ง เพื่อให้เหมาะสมกับโรงเรียนและการจัดการเรียนการสอน ส่วนการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร หมายถึงการแก้ไขหลักสูตรให้ต่างไปจากเดิม

เซเลอร์ อเล็กซานเดอร์ และเลวิส (Saylor, J.G. & Alexander, 1974, p. 7) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรไว้ว่า หมายถึง การจัดทำหลักสูตรที่มีอยู่เดิมให้ดีขึ้น หรือเป็นการจัดทำหลักสูตรใหม่โดยไม่มีหลักสูตรอยู่ก่อน การพัฒนาหลักสูตรอาจหมายถึงการสร้างสรรค์เอกสารอื่น ๆ สำหรับนักเรียนด้วย

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การสร้างหลักสูตรใหม่ หรือการปรับปรุงเพิ่มเติม เสริมต่อ หรือการดำเนินงานอื่น ๆ เพื่อให้หลักสูตรเดิมมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพความต้องการ หรือ การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ และสนองต่อความต้องการของผู้เรียน โดยมีจุดมุ่งหมาย แนวทาง วิธีการ และเนื้อหาสาระ เพื่อให้ครูและนักเรียนมีความรู้ ความสามารถ ทักษะ และพฤติกรรมตามที่กำหนดในจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

3.1 การพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนการที่สลับซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับคนส่วนมาก จึงต้องมีการวางแผนอย่างรอบคอบด้วยการศึกษาข้อมูล และความจำเป็นพื้นฐานของการพัฒนาหลักสูตรในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้เรียน เกี่ยวข้องกับสังคมและเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ ข้อมูลและความจำเป็นเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานเบื้องต้นในการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การเลือกเนื้อหาวิชา และประสบการณ์การเรียนรู้ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรพื้นฐาน

กาญจนา คุณารักษ์ (2540, น. 82) ได้นำเสนอแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรไว้ 6 ประการ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของสังคม การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง แนวความคิดและผลการศึกษาค้นคว้าทางด้านจิตวิทยา ความก้าวหน้าทางวิทยาการเทคโนโลยีและ และ บทบาทของสถาบันศึกษาและสื่อมวลชน

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539, น. 25) กล่าวถึงแนวคิดพื้นฐานการพัฒนาหลักสูตรอย่างเป็นระบบสรุปได้ ดังนี้

ขั้นที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เพื่อวินิจฉัยปัญหาและความต้องการที่จะช่วยในการตัดสินใจ

ขั้นที่ 2 การกำหนดเป้าประสงค์ จุดหมายและจุดประสงค์ หลังจากได้วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานแล้ว จะพิจารณาและกำหนดความมุ่งหมายของการศึกษา

ขั้นที่ 3 การเลือกและการจัดเนื้อหา จะต้องมีความถูกต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตร มีความสอดคล้องกับความต้องการ ความสนใจของผู้เรียน มีความยากง่ายสอดคล้องเหมาะสมกับวัย เนื้อหาต้องเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน และเนื้อหานั้นเป็นสิ่งที่สามารถจัดให้ผู้เรียนได้ ในแง่ของความพร้อมด้านเวลา ผู้สอน และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ

ขั้นที่ 4 การเลือกและการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ต้องสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้เร็ว รวมไปถึงยุทธวิธีการสอน การเลือกใช้สื่อการสอนให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ และการจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนต้องเอื้อต่อการเรียนรู้ และกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน

ขั้นที่ 5 การกำหนดอัตราเวลาเรียน หลักเกณฑ์ในการวัดประเมินผล การเรียน กำหนดเวลาเรียนการสอน โดยจัดเนื้อหาวิชาตามลำดับก่อนหลังให้สัมพันธ์กับจำนวนชั่วโมงต่อสัปดาห์ส่วนการวัดผลประเมินผล ควรกำหนดวิธีการเกณฑ์การจบหลักสูตร

ขั้นที่ 6 การนำหลักสูตรไปใช้ หลังจากร่างหลักสูตรแล้วต้องมีการตรวจสอบข้อบกพร่องที่ควรปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม

ขั้นที่ 7 การประเมินผลหลักสูตร เมื่อใช้หลักสูตรไปได้สักระยะหนึ่ง ควรมีการประเมินผลหลักสูตรในด้านต่าง ๆ ว่ามีข้อบกพร่องที่ควรแก้ไขปรับปรุงหรือเพิ่มเติมอะไรบ้าง

ขั้นที่ 8 การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร หลังจากที่ได้รับข้อบกพร่องของหลักสูตร อาจจะต้องมีการศึกษาปัญหาเพื่อปรับปรุงข้อบกพร่องให้หลักสูตรเหมาะสมยิ่งขึ้น

จากการศึกษาข้างต้นพบว่าแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรเริ่มจากการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม การปกครอง มากการกำหนด

เป้าประสงค์สำคัญและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การกำหนดมาตรฐานต่าง ๆ ของหลักสูตร การคัดเลือกเนื้อหาสาระและการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ การนำหลักสูตรไปใช้ การประเมินผลการใช้หลักสูตรและการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

3.2 ระดับของการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรสามารถพัฒนาได้หลายระดับ ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายในการพัฒนาหลักสูตรนั้น ๆ ว่าจะพัฒนาในส่วนใด นักการศึกษาได้แบ่งระดับการพัฒนาหลักสูตรไว้ดังนี้

สุมิตร คุณานุกร (2520, น. 11) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรมีได้มีขอบเขตจำกัด อยู่เฉพาะในระดับกระทรวงศึกษาธิการ หรือที่เรียกกันว่าระดับชาติเท่านั้น แต่กระจายต่อไปในระดับต่าง ๆ ได้ถึง 4 ระดับ ดังนี้

1) การพัฒนาหลักสูตรระดับชาติ ควรพัฒนาหลักสูตรให้มีลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการนำไปขยายหรือปรับให้มากที่สุด ให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นโรงเรียนและชั้นเรียนต่อไป

2) การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ซึ่งหมายถึง เขตการศึกษา (เขตพื้นที่การศึกษา: ผู้เรียน) ซึ่งทำการขยายหรือปรับหลักสูตรระดับชาติให้สอดคล้องกับสภาพทางสังคม ภูมิศาสตร์และความต้องการของประชาชนในแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา

3) การพัฒนาหลักสูตรในระดับโรงเรียน เป็นการพัฒนาหลักสูตรโดยทางโรงเรียนทำหน้าที่ขยายและปรับประมวลการสอน จากการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นอีกครั้ง เพื่อให้ละเอียดยิ่งขึ้นจนกระทั่งสามารถแยกแยะรายละเอียดของเนื้อหาวิชาที่จะสอนออกมาเป็นเวลาได้

4) การพัฒนาหลักสูตรในระดับชั้นเรียน เป็นการพัฒนาหลักสูตรที่เน้นการตอบสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียน โดยการปรับความมุ่งหมายในการสอน เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้และการสอนให้สอดคล้องกับสติปัญญาและความสนใจของผู้เรียน

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2554, น. 6 - 7) ได้แบ่งระดับการพัฒนาหลักสูตรของไทยเป็น 3 ระดับ คือ

1) การพัฒนาหลักสูตรระดับชาติ เป็นการพัฒนาหลักสูตรที่มีหลักการจะต้องกระทำในระดับกว้าง ๆ เพื่อให้ท้องถิ่นสามารถนำไปปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม

2) การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ท้องถิ่นในที่นี้ หมายถึง ระดับภาค ระดับจังหวัด และระดับ กลุ่มโรงเรียน เป็นการนำหลักสูตรระดับชาติมาปรับเปลี่ยนเนื้อหาสาระให้มีความสอดคล้องกับท้องถิ่นนั้น

3) การพัฒนาหลักสูตรระดับห้องเรียน เป็นการพัฒนาหลักสูตรโดยครูผู้สอนเอง

มณฑิชา ชนะสิทธิ์ (2539, น. 19) ได้กล่าวว่าการพัฒนาหลักสูตรแบ่งได้เป็น 4 ระดับ คือ

1) การพัฒนาหลักสูตรระดับชาติ เป็นการจัดทำหลักสูตรแบ่งบทในลักษณะกว้าง ๆ เพื่อให้หน่วยงานระดับล่างนำไปปรับใช้ได้

2) การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น เป็นการพัฒนาหลักสูตรโดยเขตการศึกษา นำหลักสูตรระดับชาติมาปรับ หรือขยายให้มีความสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นในเขตการศึกษานั้น

3) การพัฒนาหลักสูตรระดับโรงเรียน เป็นการพัฒนาหลักสูตรโดยการนำหลักสูตรระดับชาติ ระดับท้องถิ่นมาปรับหรือขยายให้มีความสอดคล้องกับสภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียน

4) การพัฒนาหลักสูตรระดับห้องเรียน เป็นการพัฒนาหลักสูตรโดยการนำหลักสูตรระดับโรงเรียนมาปรับหรือขยายให้มีความละเอียด เหมาะสมกับหลักสูตรท้องถิ่น

นีล (Neil, 1981, pp. 55 - 58) กล่าวถึงระดับการนำหลักสูตรไปใช้ว่าเป็นการแปลงหลักสูตรไปสู่การเรียนการสอน โดยมุ่งให้ผู้ปฏิบัติดำเนินการได้ถูกต้องเกิดผลตรงความมุ่งหมายของหลักสูตร กระบวนการแปลงหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติหรือการจัดการเรียนการสอน แบ่งได้ 5 ระดับ ในแต่ละระดับอาจเกิดความคลาดเคลื่อนได้ดังนี้

1) หลักสูตรระดับอุดมการณ์ (ideal curriculum) เป็นแนวความคิดของผู้ร่างหลักสูตรที่ต้องการบอกลักษณะของผู้เรียนที่ต้องการ หลักการและแนวคิดพื้นฐานของหลักสูตร สำหรับเป็นกรอบที่จะถ่ายทอดไปสู่หลักสูตรที่จะจัดทำ

2) หลักสูตรระดับทางการ (formal curriculum) เป็นหลักสูตรที่เขียนเป็นเอกสารโดยการนำแนวคิดของหลักสูตรระดับอุดมการณ์มาสังเคราะห์ให้เป็นแนวปฏิบัติ ความคลาดเคลื่อนที่จะเกิดขึ้นก็คืออาจสะท้อนแนวคิดในอุดมการณ์ได้ไม่หมด

3) หลักสูตรระดับการรับรู้ (perceived curriculum) เป็นหลักสูตรตามความเข้าใจของผู้ใช้แต่ละคนหลังจากได้รับรู้หลักสูตรระดับทางการ ความคลาดเคลื่อนที่จะเกิดก็คือ

ผู้ใช้อาจเข้าใจหลักสูตรไม่ตรงกับเอกสารหลักสูตร หรือแต่ละคนเข้าใจหลักสูตรไม่ตรงกัน เพราะแต่ละคนจะเข้าใจหลักสูตรตามการรับรู้และพื้นฐานความรู้ของตนเอง

4) หลักสูตรระดับปฏิบัติการ (Operational curriculum) เป็นการนำหลักสูตรไปใช้ในห้องเรียนซึ่งครูแต่ละคนมีความเข้าใจหลักสูตรอย่างใดก็จะนำหลักสูตรไปใช้ในห้องเรียนตามสถานการณ์จริงความคลาดเคลื่อนจะเกิดจากการที่สถานการณ์จริงแตกต่างจากที่คาดหวัง และสถานการณ์ของแต่ละแห่งแตกต่างกัน

5) หลักสูตรระดับประสบการณ์ (experiential curriculum) เป็นระดับของหลักสูตรที่จะเกิดกับตัวผู้เรียน ความผิดพลาดที่จะเกิดคือ การเรียนที่ไม่ตรงตามความมุ่งหมาย ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แตกต่าง ทั้งนี้เป็นเพราะผู้เรียนมีความสามารถในการรับรู้และประสบการณ์ต่างกัน

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาหลักสูตรมีหลายระดับ การพัฒนาหลักสูตรระดับชาติเป็นการพัฒนาภายใต้ข้อกำหนดในลักษณะกว้าง ๆ เพื่อสร้างเอกภาพด้านมาตรฐานโดยกำหนดจุดหมาย และมาตรฐานการเรียนรู้ หลักสูตรระดับท้องถิ่น เป็นการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับหลักสูตรระดับชาติ สอดคล้องกับสภาพทางสังคมภูมิศาสตร์และความต้องการของสังคมท้องถิ่น หลักสูตรสถานศึกษาพัฒนาขึ้นเพื่อรองรับหลักสูตรระดับชาติและท้องถิ่น โดยมีรายละเอียดของตัวชี้วัด มาตรฐาน ในเนื้อหาวิชาตามระดับชั้นเรียน ทั้งนี้หลักสูตรท้องถิ่นในระดับชั้นเรียน จะเป็นการจัดสาระการเรียนรู้ของท้องถิ่นที่เน้นความถนัด ความสนใจ และความต้องการ ของผู้เรียนเป็นหลัก

4. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร

นักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรไว้ดังนี้

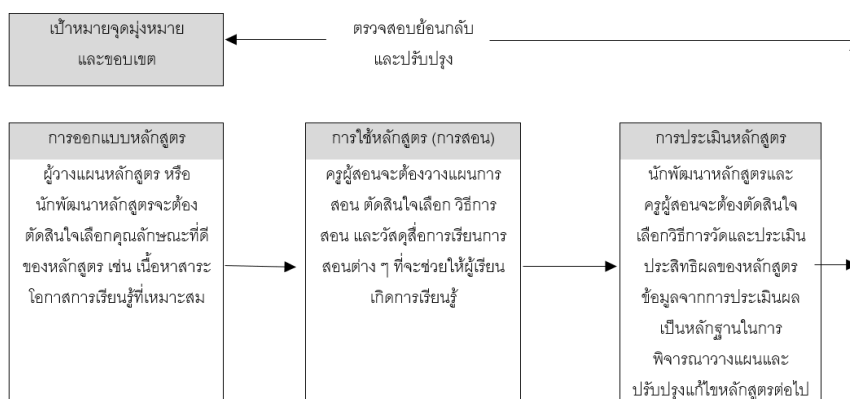
4.1 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร The Saylor, Alexander, and Lewis Model
เซเลอร์ อเล็กซานเดอร์ และเลวิส (Saylor และคนอื่น ๆ, 1981, pp. 28 -39) ได้เสนอแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรโดยมีแนวความคิดจากปรัชญาสาขาพิพัฒนนิยม (Progressivism) ซึ่งคำนึงถึงความต้องการของผู้เรียนและต้องการพัฒนาผู้เรียนในทุก ๆ ด้าน เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังจะเห็นได้จากการกำหนดเป้าหมายหลักของการศึกษาที่ต้องการให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเอง มีความสามารถทางสังคม โดยการจัดประสบการณ์ ซึ่งมีแนวคิดที่ว่าหลักสูตรเป็นแผนการในการจัดโอกาสการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ดังนั้น หลักสูตรจึงต้องมีการกำหนดไว้อย่างเป็นระบบ ดังนี้

1) เป้าหมาย จุดมุ่งหมายและขอบเขต (Goals, objectives and domains) การพัฒนาหลักสูตรควรกำหนดเป้าหมาย และจุดมุ่งหมายหลักสูตรเป็นสิ่งแรก เป้าหมายแต่ละประเด็น จะบ่งบอกถึงขอบเขตหนึ่ง ๆ ของหลักสูตร เซเลอร์ อเล็กซานเดอร์และเลวิส ได้เสนอไว้ว่ามี 4 ขอบเขตที่สำคัญ คือ พัฒนาการส่วนบุคคล (personal development) สมรรถภาพทางสังคม (Social competence) ทักษะการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (continued learning skills) และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (specialization) นอกจากนี้ยังมีขอบเขตอื่น ๆ อีก ซึ่งนักพัฒนาหลักสูตรอาจจะพิจารณาตามความเหมาะสมกับผู้เรียนและลักษณะทางสังคม เป้าหมาย จุดมุ่งหมาย และขอบเขตต่าง ๆ ของหลักสูตรจะได้รับข้อบังคับทางกฎหมายของรัฐ ข้อค้นพบจากงานวิจัยต่าง ๆ ปรวิญาของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตร เป็นต้น

2) การออกแบบหลักสูตร (Curriculum design) เมื่อกำหนดเป้าหมายและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแล้ว นักพัฒนาหลักสูตรต้องวางแผนออกแบบหลักสูตร ตัดสินใจเกี่ยวกับการเลือกและจัดเนื้อหาสาระ การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสม และสอดคล้องกับเนื้อหาสาระที่ได้เลือกแล้ว

3) การใช้หลักสูตร (Curriculum implementation) หลังจากเลือกรูปแบบของหลักสูตรแล้วจึงนำหลักสูตรไปใช้ โดยครูผู้สอนต้องวางแผนและจัดทำแผนการสอนตามรูปแบบที่ครูผู้สอนเลือกวิธีการสอน วัสดุการเรียนการสอน สื่อที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามที่กำหนดไว้

4) การประเมินหลักสูตร (Curriculum evaluation) ดำเนินการเป็นขั้นตอนสุดท้าย นักพัฒนาหลักสูตรและครูผู้สอนต้องเลือกวิธีการประเมินเพื่อตรวจสอบความสำเร็จของหลักสูตร ซึ่งสามารถประเมินระหว่างดำเนินการ (formative evaluation) และประเมินผลรวม (summary evaluation) ทั้งนี้ เพื่อนำผลการประเมินไปปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรต่อไป ดังภาพประกอบที่ 5

ภาพประกอบ 5 แสดงแบบการจำลองการพัฒนาหลักสูตรของเซอร์ อเล็กซานเดอร์และเลวิส

ที่มา : วิชัย วงษ์ใหญ่ (2554, น. 56)

4.2 การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของ วิชัย วงษ์ใหญ่

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2554, น. 57 - 59) ได้ศึกษาหลักการและแนวคิดของนักพัฒนาหลักสูตรที่กล่าวมาข้างต้น รวมทั้งประสบการณ์เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรที่ผ่านมา และได้สรุปแนวคิดและขั้นตอนกระบวนการพัฒนาหลักสูตรดังนี้ คือ

1) คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรกำหนดจุดมุ่งหมาย หลักการและโครงสร้าง และการออกแบบหลักสูตรขึ้นมา โดยอาศัยข้อมูลจากสภาพปัญหาและความต้องการของสังคมปัจจุบัน โดยปรึกษาหารือกับผู้เชี่ยวชาญแต่ละสาขาวิชาอย่างสม่ำเสมอ

2) ยกร่างเนื้อหาสาระแต่ละกลุ่มประสบการณ์ แต่ละหน่วยการเรียนรู้ และแต่ละรายวิชา โดยปรึกษาหารือจากผู้เชี่ยวชาญแต่ละสาขาวิชา คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรร่วมกับผู้เชี่ยวชาญแต่ละสาขาวิชาเป็นผู้กำหนดผลการเรียนรู้ จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม หรือจุดประสงค์การเรียนรู้ วางแผนการสอน บันทึกการสอน ผลิตสื่อการสอน จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นกลุ่มหรือ รายบุคคล

3) นำหลักสูตรที่พัฒนาได้แล้วไปทดลองใช้ในสถานศึกษานำร่อง โดยคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรกำหนดไว้ ถ้ามีข้อบกพร่องก็ทำการแก้ไข ปรับปรุง โดยปรึกษาหารือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาอยู่ตลอดเวลา

4) อบรมผู้สอน ผู้บริหารทุกระดับ และบุคลากรทางการศึกษาให้เข้าใจหลักสูตรใหม่ เพื่อจะได้ใช้หลักสูตรใหม่ให้ถูกต้องเหมาะสม ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร รวมทั้งการประชาสัมพันธ์หลักสูตรให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ

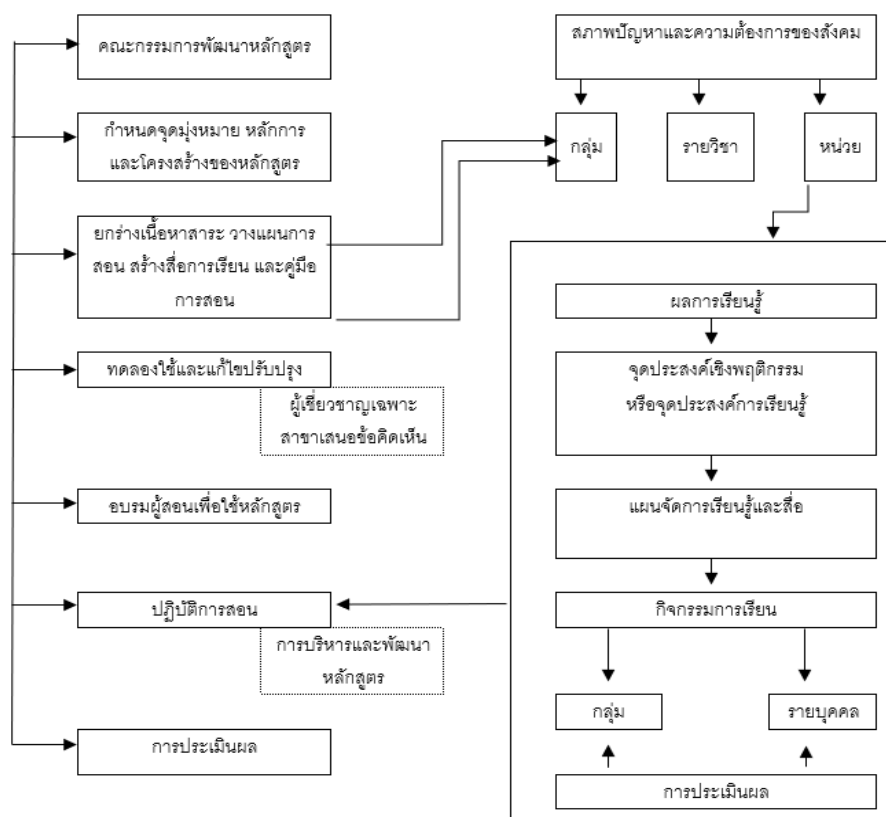
5) นำหลักสูตรไปใช้ปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาก่อนประกาศใช้หลักสูตร สนับสนุนให้ผู้บริหารและผู้สอนนำหลักสูตรไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในสถานศึกษาต่อไป กิจกรรมการใช้หลักสูตรใหม่มี 4 ประการ คือ

5.1) การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน คือ จัดทำวัสดุหลักสูตร ได้แก่ เอกสารหลักสูตร สื่อและอุปกรณ์การสอนที่จำเป็นที่จะต้องใช้ในการประกอบการเรียนการสอน

5.2) ผู้บริหารจัดเตรียมสิ่งต่าง ๆ เช่น บุคลากร วัสดุหลักสูตร และบริการต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่อบรมผู้สอน และบุคลากรฝ่ายสนับสนุนการใช้หลักสูตร จัดห้องสมุด ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ แหล่งเรียนรู้ และสื่อการสอนทุกชนิด รวมทั้งจัดงบประมาณสนับสนุนการบริหารหลักสูตร

5.3) การสอนเป็นหน้าที่ของผู้สอนประจำการทั่วไปที่จะต้องดำเนินการจัดการเรียนการสอนให้ประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

5.4) การประเมินผล เพื่อให้ทราบข้อบกพร่องของหลักสูตรแล้วดำเนินการแก้ไข ปรับปรุงต่อไป การประเมินผลมี 2 ประเภท คือ การประเมินผลการเรียนของผู้เรียน และการประเมินผลหลักสูตร การประเมินผลหลักสูตร ได้แก่ การประเมินเอกสารหลักสูตร ประเมินผลการนำหลักสูตรไปใช้ ประเมินผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน การประเมินผลหลักสูตรจะต้องประเมินผลอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพราะว่าทุกสิ่งทุกอย่างในสังคมปัจจุบันย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคม วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เครื่องมือสื่อสาร เครื่องอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิต และการประกอบอาชีพในแต่ละสาขาวิชาที่มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอยู่ตลอดเวลา รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรสรุปดังภาพประกอบที่ 5

ภาพประกอบ 6 รูปแบบและขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรและการสอนของวิชัย วงษ์ใหญ่

ที่มา : วิชัย วงษ์ใหญ่ (2554, น. 59)

นอกจากนี้ วิชัย วงษ์ใหญ่ (2554, น. 76 - 77) ยังเสนอแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) ระบุร่างหลักสูตร มีอยู่ 4 ขั้นตอน ได้แก่

1.1) การเตรียมการศึกษาข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร

1.2) การตัดสินใจเกี่ยวกับรูปแบบหลักสูตร เช่น หลักสูตรแบบรายวิชา หลักสูตรบูรณาการ เป็นต้น

1.3) การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร เมื่อร่างหลักสูตรเสร็จแล้วก็นำไปใช้จริงต้องตรวจสอบคุณภาพ โดย อาจจะใช้การประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ

การประชุมสัมมนา หรือให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบทดลองการใช้หลักสูตรนำร่อง เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของหลักสูตร

1.4) การปรับปรุง แก้ไขก่อนนำหลักสูตรไปใช้ ต้องอาศัยการจัดทำหลักสูตรมีระบบมีประสิทธิภาพ และชัดเจน

2) ระบบการใช้หลักสูตร มี 3 ขั้นตอน คือ

2.1) การขออนุมัติหลักสูตร เป็นการนำหลักสูตรที่ผ่านการปรับแก้แล้วเสนอหน่วยงานบังคับบัญชา เพื่อให้ความเห็นชอบและสั่งการ

2.2) การวางแผนการใช้หลักสูตร เป็นขั้นตอนเตรียมการใช้หลักสูตร ซึ่งจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ดังนี้ การประชาสัมพันธ์หลักสูตร การเตรียมงบประมาณ เตรียมความพร้อมของบุคลากร วัสดุหลักสูตร บริการสนับสนุนอาคารสถานที่ ระบบบริหารของสถาบันการศึกษา การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับผู้สอน

2.3) ดำเนินการใช้หลักสูตรและการบริการหลักสูตร

3) ระบบการประเมินหลักสูตร เป็นระบบสุดท้ายในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรการประเมินหลักสูตร หรือกระบวนการเปรียบเทียบระหว่างวัตถุประสงค์ของหลักสูตรกับผลการใช้หลักสูตรที่วัดได้ มีขั้นตอนและกระบวนการประเมินหลักสูตรดังนี้

3.1) วางแผนประเมินผลหลักสูตร เป็นการพิจารณาว่าจะประเมินหลักสูตรส่วนใดบ้าง เช่น การประเมินเอกสารหลักสูตร ประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ประเมินการสอนของผู้สอน ประเมินติดตามผลสำเร็จการศึกษา ประเมินการบริหารหลักสูตรของผู้บริหาร เป็นต้น

3.2) การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ โดยใช้เครื่องมือและวิธีการที่เหมาะสมกับลักษณะข้อมูลจากแหล่งนั้น

3.3) การวิเคราะห์ข้อมูล คือ การจัดการกับข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้จัดเป็นหมวดหมู่ วิเคราะห์ด้วยวิธีการที่เหมาะสมกับข้อมูล

3.4) การรายงานข้อมูล เป็นการนำเสนอข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์แล้วโดยใช้การตีความอธิบาย ลงสรุปเกี่ยวกับข้อมูลนั้น ๆ เพื่อนำข้อค้นพบจากการรายงานข้อมูลไปปรับปรุงแก้ไขในส่วนต่าง ๆ ของหลักสูตรต่อไป

จากการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาและออกแบบหลักสูตรของ Saylor และคนอื่น ๆ (1981, pp. 28 -39) วิชัย วงษ์ใหญ่ (2554, น. 76 - 77) ผู้วิจัยได้นำรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของเซเลอร์ อเล็กซานเดอร์ และเลวิส (Saylor, Alexander and Lewis) ซึ่งเสนอ

แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรโดยมีแนวความคิดจากปรัชญาสาขาพิพัฒน์นิยม โดยคำนึงถึงความต้องการของผู้เรียน และต้องการพัฒนาผู้เรียนในทุก ๆ มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหลักสูตร เสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน เพื่อให้หลักสูตรมีความเหมาะสมกับผู้นำชุมชน สอดคล้องกับสอดคล้องกับสภาพความต้องการ หรือการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ และสนองต่อความต้องการของผู้เรียน โดยการพัฒนาหลักสูตรประกอบด้วย

1) การกำหนดเป้าหมาย และจุดมุ่งหมายของหลักสูตร (Goals and Objectives) โดยกำหนดเป้าหมายว่าการฝึกอบรมจะต้องเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ และทัศนคติของผู้เข้าฝึกอบรมให้เป็นไปทางใด และระดับใด รวมถึงวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมในแต่ละหน่วย การอบรม

2) การออกแบบหลักสูตร (Curriculum design) เป็นการกำหนดเนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อและแหล่งเรียนรู้ และการวัดและประเมินผลให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้

3) การทดลองใช้หลักสูตร (Curriculum implementation) เป็นการนำหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นไปใช้กับกลุ่มเป้าหมาย

4) การประเมินหลักสูตร (Curriculum evaluation) เพื่อมุ่งศึกษา ข้อบกพร่องของหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น และปรับปรุงแก้ไขให้มีประสิทธิภาพ และเมื่อนำไปใช้แล้ว บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่

5. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

การฝึกอบรมเป็นกระบวนการที่จะช่วยพัฒนาหรือฝึกฝนบุคคลให้มีความรู้ ความสามารถและทักษะในการปฏิบัติงาน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมในการปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของการฝึกอบรมไว้ดังนี้

สมคิด บางโม (2553, น. 13) ได้ให้ความหมายว่า การฝึกอบรมเป็นกระบวนการจัด ประสบการณ์ โดยใช้วิธีที่หลากหลายมุ่งเน้นให้บุคคลเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ เจตคติ และทักษะ บางประการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ ตลอดจนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในทิศทางที่เหมาะสมต่อการเพิ่มประสิทธิภาพของการปฏิบัติงาน

ชูชัย สมितिไกร (2556, น. 5) ที่อธิบายว่า การฝึกอบรม (training) เป็นเครื่องมือ หรือ กิจกรรมต่าง ๆ ที่ใช้ในการสื่อสาร และถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ระหว่างผู้ฝึกอบรมและผู้รับการอบรม และระหว่างผู้รับการอบรมด้วยกันเอง เพื่อให้ผู้รับการอบรมมีความรู้ ทักษะ ความสามารถ และทัศนคติตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม

กล่าวโดยสรุป การฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการที่จัดขึ้นมาเพื่อให้บุคคลได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ ความชำนาญ เพื่อพัฒนาทักษะและความรู้ อันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ

5.1 วัตถุประสงค์ในการฝึกอบรม

สมคิด บางโม (2553, น. 14) ได้จำแนกวัตถุประสงค์ในการฝึกอบรม 4 ประการ เรียกว่า KUSA ดังนี้

1) เพื่อเพิ่มพูนความรู้ (knowledge, K) ให้มีความรู้ ทฤษฎี แนวคิด หลักการในเรื่องที่อบรม สามารถนำไปใช้ในการทำงาน

2) เพื่อเพิ่มพูนความเข้าใจ (understand, U) เป็นลักษณะที่ต่อเนื่องจากความรู้ คือ เมื่อรู้ทฤษฎีและหลักการแล้วสามารถแปลความ ตีความ ขยายความ และอธิบายรวมทั้งสามารถนำไปประยุกต์ได้

3) เพื่อเพิ่มพูนทักษะ (skill, S) ทักษะคือความคล่องแคล่ว ชำนาญชำนาญในการปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งได้โดยอัตโนมัติ

4) เพื่อเปลี่ยนแปลงเจตคติ (attitude, A) เจตคติหรือทัศนคติ คือความรู้สึกที่ดีหรือไม่ดีต่อสิ่งต่าง ๆ การฝึกอบรมมุ่งให้เกิดหรือเพิ่มความรู้สึกที่ดีต่อองค์กร ต่อผู้บังคับบัญชา ต่อผู้ร่วมงาน และต่อหน้าที่ความรับผิดชอบ

5.2 วิธีการฝึกอบรม

วิธีการฝึกอบรม หมายถึง เครื่องมือหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารและถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ระหว่างผู้ฝึกอบรม และผู้รับการอบรม และระหว่างผู้รับการอบรมด้วยกันเอง เพื่อให้ผู้รับการอบรมมีความรู้ ทักษะ ความสามารถ และทัศนคติตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม

ซูซีย์ สมิทธิไกร (2556, น. 148-149) ได้กล่าวว่าวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมที่ต่างกัน ก็ย่อมทำให้การฝึกอบรมมีวิธีการที่แตกต่างกัน Gange' (1984) ได้จำแนกประเภทผลการเรียนรู้เป็น 5 ประเภทด้วยกันคือ

1) ทักษะทางปัญญา (Intellectual skill) ทักษะเหล่านี้บางครั้งเรียกว่าความรู้เกี่ยวกับกระบวนการ (procedural knowledge) อันได้แก่ความรู้เกี่ยวกับมโนทัศน์ (concepts) กฎ (rules) และกระบวนการ (procedures)

2) ความรู้เชิงวจนะ (verbal information) หมายถึง ความสามารถในการบรรยายสิ่งต่าง ๆ

3) กลยุทธ์เชิงปัญญา (cognitive strategies) หมายถึง ความรู้ความคิดที่ผู้เรียนนำมาประยุกต์ใช้กับงานใหม่ ๆ ซึ่งนอกจากจะเป็นความรู้เกี่ยวกับกระบวนการและความรู้ทางภาษาแล้ว ยังเป็นความรู้ว่าจะใช้ข้อมูลที่มีอยู่อย่างไรและเมื่อไรด้วย

4) ทักษะในการกระทำ (motor skills) หมายถึง ทักษะในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ

5) ทศนคติ (attitudes) หมายถึง ความพึงพอใจที่จะเลือกกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ผลการเรียนรู้ทั้ง 5 ประเภท จะช่วยให้นักจัดการฝึกอบรมทราบว่า สิ่งที่ต้องการฝึกอบรมต้องการจะสอนผู้เรียนนั้นจัดอยู่ในประเภทใด และควรออกแบบและเลือกใช้วิธีการฝึกอบรมแบบใดจึงจะทำให้ได้รับผลการเรียนรู้ตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ Noe (2009 อ้างถึงในชูชัย สมิติไกร, 2556, น. 150) แสดงตัวอย่างการเลือกใช้วิธีการฝึกอบรมให้เหมาะสมกับผลการเรียนรู้ ดังตารางที่ 6

ตาราง 6 แสดงตัวอย่างการเลือกใช้วิธีการฝึกอบรมให้เหมาะสมกับผลการเรียนรู้

ผลการเรียนรู้	วิธีการฝึกอบรม
ทักษะทางปัญญา	การเชื่อมโยงความรู้ใหม่เข้ากับความรู้เก่า
ความรู้เชิงวจนะ	<ul style="list-style-type: none"> ● การท่องจำซ้ำ ๆ ● การจัดกลุ่มข้อมูลให้มีความหมายและง่ายต่อการจำ (meaningful chunks) ● การมีสิ่งชี้แนะ (cues) ให้ระลึกได้

ตาราง 6 (ต่อ)

ผลการเรียนรู้	วิธีการฝึกอบรม
กลยุทธ์เชิงปัญญา	<ul style="list-style-type: none"> ● การสาธิตการใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ ● การฝึกปฏิบัติและได้รับข้อมูลย้อนกลับ ● การให้ทำงานหลากหลายเพื่อทดลองใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ
ทักษะในการกระทำ	<ul style="list-style-type: none"> ● การฝึกฝน ● การสาธิต
ทัศนคติ	<ul style="list-style-type: none"> ● การแสดงแบบพฤติกรรม ● การได้รับข้อมูลจากผู้ที่มีความน่าเชื่อถือ ● การสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดี

ที่มา : ชูชัย สมितिไกร (2556, น. 150)

ชูชัย สมितिไกร (2556, น. 238) ได้เสนอรูปแบบการฝึกอบรมโดยใช้เกณฑ์ 2 ประการคือ วัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม และ ลักษณะการเรียนรู้ ดังนี้

1) วัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม ซึ่งจะช่วยให้ผู้ฝึกอบรมเลือกใช้วิธีการฝึกอบรมได้อย่างมีเป้าหมาย ได้แก่

1.1) วิธีการฝึกอบรมที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ (knowledge) คือ วิธีการที่มุ่งให้ผู้รับการอบรมมีความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานอย่างถูกต้อง และมากเพียงพอ

1.2) วิธีการฝึกอบรมที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงด้านทักษะและความสามารถ (skill and abilities) คือวิธีการที่มุ่งให้ผู้รับการอบรมมีทักษะและความสามารถในการปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ

1.3) วิธีการฝึกอบรมที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติ (attitude) คือ วิธีการที่มุ่งให้ผู้รับการอบรมมีทัศนคติเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ในทางที่เหมาะสม และเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติงาน

2) ลักษณะของการเรียนรู้ ในบางกรณีการเรียนรู้อาจจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น หากผู้รับการอบรมได้เรียนรู้ด้วยตนเองเป็นรายบุคคล ตามความถนัด ความสามารถและ

สติปัญญาแต่ละคน แต่ในบางกรณีการเรียนรู้เป็นกลุ่มตั้งแต่สองคนขึ้นไป ก็อาจให้ประโยชน์มากกว่าการเรียนรู้รายบุคคล ดังนั้นประเภทของวิธีการฝึกอบรมซึ่งจำแนกโดยอาศัยลักษณะของการเรียนรู้ จึงแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

2.1) วิธีการที่มุ่งเน้นการเรียนรู้เป็นรายบุคคล (Individual learning) คือวิธีการซึ่งจัดให้ผู้รับการอบรมได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองเป็นรายบุคคล โดยอาจอาศัยเครื่องมืออุปกรณ์การเรียนต่าง ๆ เช่น คอมพิวเตอร์

2.2) วิธีการเรียนที่มุ่งการเรียนรู้เป็นกลุ่ม (group learning) คือ วิธีการซึ่งจัดให้ผู้รับการอบรมได้เรียนรู้ ร่วมกันเป็นกลุ่มตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป

หลักเกณฑ์ทั้งสองประการจะช่วยให้สามารถเลือกใช้วิธีฝึกอบรมได้เหมาะสม ถูกต้องและรวดเร็ว และเมื่อประสานหลักเกณฑ์ทั้งสองประการเข้าด้วยกัน จะได้วิธีการฝึกอบรมแบบต่าง ๆ 6 ประเภท ดังตารางที่ 7

ตาราง 7 แสดงประเภทของวิธีการฝึกอบรม จำแนกโดยยึดวัตถุประสงค์และลักษณะของการเรียนรู้

วัตถุประสงค์	ลักษณะการเรียนรู้	
	แบบรายบุคคล	แบบกลุ่ม
ความรู้	โปรแกรมการเรียนด้วยตนเอง การสอนโดยใช้คอมพิวเตอร์	การบรรยาย การอภิปรายกลุ่ม การอภิปรายเป็นคณะ การระดมสมอง
ทักษะและความสามารถ	การฝึกอบรมในงาน แบบฝึกหัดรายบุคคล การฝึกโดยใช้อุปกรณ์จำลอง	การสาธิต กลุ่มฝึกแก้ไขปัญหา กรณีศึกษา การจำลองสถานการณ์ การแสดงบทบาทสมมติ การแสดงแบบพฤติกรรม
ทัศนคติ	การฝึกอบรมในงาน	การอภิปรายกลุ่ม การแสดงบทบาทสมมติ การแสดงแบบพฤติกรรม

ที่มา : ชูชัย สมितिไกร (2556, น. 240)

5.3 แนวทางการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

นักวิชาการหลายท่านกล่าวถึงแนวทางการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม (Development of Training Curriculum) ไว้ดังนี้

5.3.1 (ยุทท โภยวรรณ, 2559, น. 1-2) ได้กล่าวว่าการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเป็นกระบวนการในการกำหนดเนื้อหาความรู้ ทักษะ และทัศนคติของเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของบุคคล เพื่อนำไปใช้ฝึกอบรมให้กับบุคลากรหรือบุคคลที่สนใจหลักสูตรฝึกอบรม ประกอบด้วย

1) การกำหนดวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม

การกำหนดวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมเป็นการกำหนดเป้าหมายว่าการฝึกอบรมจะต้องเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ และทัศนคติของผู้เข้าฝึกอบรมให้เป็นไปทางใดและระดับใด การกำหนดจะต้องอาศัยข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ความต้องการในการฝึกอบรม เพื่อให้การฝึกอบรมสามารถสนองความต้องการหรือเป้าหมายของบุคคลหรือองค์กรได้อย่างดีที่สุด

เครือวัลย์ ลิ้มอภิชาติ (2531, น. 72 อ้างถึงใน ยุทท โภยวรรณ, 2559, น. 48) กล่าวว่าวัตถุประสงค์หลักสูตรฝึกอบรมสามารถกำหนดได้ 2 ลักษณะคือ 1) วัตถุประสงค์ของหลักสูตรฝึกอบรม ซึ่งถือเป็นวัตถุประสงค์ปลายทาง เป็นวัตถุประสงค์ที่เป็นความต้องการที่จะได้รับการฝึกอบรม 2) วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม เป็นวัตถุประสงค์นำทางที่จะแสดงถึงพฤติกรรมของผู้เข้าฝึกอบรมที่ได้จากการฝึกอบรมในแต่ละหน่วยการอบรม

2) การกำหนดเนื้อหาหรือหน่วยฝึกอบรม

เนื้อหาของหลักสูตรฝึกอบรมคือ สารความรู้ต่าง ๆ ที่ผู้เข้าฝึกอบรมควรได้เรียนรู้และนำไปใช้ในการปฏิบัติงาน ประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ 3 ขั้นตอน คือ

2.1) การจัดเตรียมโครงร่างของเนื้อหาหลักสูตรฝึกอบรม

การกำหนดเนื้อหาหลักสูตรขั้นตอนแรกคือ การจัดเตรียมโครงร่างของหลักสูตร (course outline) หมายถึง การกำหนดหรือสังเคราะห์หัวข้อเนื้อหาที่จะใช้ฝึกอบรมว่ามีอะไรบ้าง

2.2) การสร้างแผนการฝึกอบรมแต่ละหน่วย (lesson plan) เป็นสิ่งบรรยายถึงวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการฝึกอบรม และวิธีการวัดและประเมินผล การเขียนแผนการฝึกอบรมแต่ละหน่วยที่ดีควรบ่งชี้ถึงสิ่งที่ผู้เข้าอบรมจะต้องทำ มีแนวทางดังนี้ ชูชัย สมิติไกร (2556, น. 144-146) 1) ระบุวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่บ่งบอกถึงผู้เข้าอบรมควรจะทำอะไรได้ภายหลังการฝึกอบรม 2) กำหนดว่าผู้เข้าอบรมจะต้องเรียนรู้ ทัศนคติ และ

ทักษะอะไร จึงจะตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ 3) จัดวางหัวข้อย่อยของเนื้อหาในแผนการฝึกอบรมแต่ละหน่วยตามลำดับที่เหมาะสม 4) ระบุเนื้อหาของหัวข้อย่อยโดยละเอียด โดยพิจารณาว่าผู้เข้าอบรมจะต้องรู้หรือสามารถทำอะไรจึงจะบรรลุถึงวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่กำหนดไว้ 5) เลือกกิจกรรมการฝึกอบรมให้เหมาะสมกับการฝึกอบรมในแต่ละหัวข้อย่อย ระบุถึงวัตถุประสงค์ สื่อการฝึกอบรมที่จำเป็นต้องใช้ 6) ทบทวนการจัดลำดับเนื้อหา ปรับปรุงแก้ไขตามความเหมาะสม 7) จัดเตรียมวิธีการวัดและประเมินผลการฝึกอบรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรม

2.3) การจัดวางเนื้อหาในแต่ละหน่วยฝึกอบรมมีแนวทาง ดังนี้ ชูชัย สมितिไกร (2556, น. 146-147) 1) ระบุสิ่งที่ต้องการจะให้เกิดการเรียนรู้ คือ ความรู้หรือข้อมูลอะไรที่ต้องการให้เรียนรู้ ทักษะอะไรที่ต้องการให้เกิดขึ้น กิจกรรมหรือแบบฝึกหัดอะไรที่ต้องการให้ฝึก 2) จัดวางหรือแก้ไขเนื้อหาฝึกอบรม 3) ประเมินเนื้อหาที่กำหนดมีความเหมาะสม ถูกต้องกับผู้เข้าฝึกอบรมและเป็นไปตามวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่กำหนดหรือไม่

3) การกำหนดระยะเวลาของการฝึกอบรม

การกำหนดระยะเวลาทั้งหมดของการฝึกอบรมขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และเนื้อหาของการฝึกอบรม รวมทั้งพื้นฐานความรู้ของผู้เข้าฝึกอบรมด้วย สำหรับการแบ่งเวลาการฝึกอบรมแต่ละหน่วย มีแนวทางดังนี้ ชูชัย สมितिไกร (2556, น. 147-148)

3.1) เทียบเคียงวัตถุประสงค์และเนื้อหาทั้งหมดกับจำนวนชั่วโมงการฝึกอบรมที่มีอยู่ จากนั้นจึงแบ่งเวลาให้กับวัตถุประสงค์และเนื้อหาแต่ละหัวข้อตามความเหมาะสม โดยยึดหลักว่าภายในระยะเวลาที่กำหนดจะทำให้ผู้รับการฝึกอบรมบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

3.2) หากพบว่าเวลาที่มีอยู่ไม่อาจสนองวัตถุประสงค์และเนื้อหาที่กำหนดได้ อาจเพิ่มระยะเวลาการฝึกอบรม หรืออาจตัดวัตถุประสงค์หรือเนื้อหาบางส่วนออกไป

3.3) วัตถุประสงค์และเนื้อหาที่มีความสำคัญและมีความยากควรกำหนดระยะเวลาการฝึกอบรมมากกว่าวัตถุประสงค์ที่มีความสำคัญและมีความยากน้อย

4) การเลือกใช้วิธีการฝึกอบรม ต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

4.1) วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ในการเลือกวิธีการฝึกอบรมนั้นจะต้องพิจารณาว่าการฝึกอบรมต้องการให้ผู้เข้าอบรมมีพฤติกรรมอย่างไร สามารถกระทำได้ หรือมีความรู้ใด ทั้งนี้เพราะวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่ต่างกัน อาจใช้วิธีการฝึกอบรมที่ต่างกันด้วย

4.2) ภูมิหลังของผู้เข้าฝึกอบรม ผู้เข้าอบรมที่มีภูมิหลังแตกต่างกันจะมีความสามารถ ความต้องการ และความสนใจที่แตกต่างกัน

4.3) การปฏิบัติงานจริง การเลือกวิธีการอบรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าฝึกอบรมได้ฝึกฝนทักษะที่ตรงกับการปฏิบัติงานจริง

5) การกำหนดวิธีการประเมินผลหลักสูตรฝึกอบรม

การประเมินผลคือ การประเมินว่าโครงการฝึกอบรมดำเนินการไปนั้น บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด โดยการประเมินประสิทธิภาพหลักสูตร เพื่อประเมินว่าหลักสูตรฝึกอบรมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมา นั้นมีประสิทธิภาพตามที่กำหนดหรือไม่ ก่อนนำไปใช้จริง

5.3.2 กุลยา ตันติผลาชีวะ (2537, น. 59 - 77) ที่ได้กล่าวถึง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมไว้ โดยได้ระบุถึงขั้นตอนและวิธีการเพื่อใช้ดำเนินการ ดังนี้

1) วิเคราะห์งานที่ต้องเรียนรู้ (Learning Task Analysis)

การวิเคราะห์งานที่ต้องเรียนรู้ เป็นภารกิจที่สำคัญของการสร้างหลักสูตร ผลของการวิเคราะห์งานจะบอกกรอบแนวคิดของหลักสูตรว่าเนื้อหาที่จำเป็นเหมาะสมกับความ ต้องการฝึกอบรมคืออะไร เนื้อหาหลักสูตรควรประกอบไปด้วยสิ่งใด

2) กำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตร

จุดประสงค์ของหลักสูตรฝึกอบรมจะประกอบไปด้วยจุดประสงค์ที่เกี่ยวกับความรู้ ทักษะ และเจตคติ จุดประสงค์ที่ต้องจำเพาะเจาะจงมากกว่าหลักสูตรทั่วไป ดังนั้น จุดประสงค์ควรเป็นรูปธรรมที่มีความเป็นไปได้ เพราะจุดประสงค์เป็นสิ่งที่ต้องการให้เกิดอะไร โดยแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรม

3) เนื้อหาวิชา

เนื้อหาวิชาที่ควรเลือกมาใช้เป็นหลักสูตรฝึกอบรมต้องมีลักษณะ ดังนี้

3.1) สอดคล้องจุดประสงค์และความต้องการฝึกอบรมที่กำหนดไว้

3.2) เนื้อหามีแนวคิด หลักการ ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ได้รับการอบรมตาม

วัตถุประสงค์ของหลักสูตร

3.3) เนื้อหาสาระวิชาที่กำหนดต้องประสานอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติของเนื้อหาวิชาอื่น ๆ ในหลักสูตรและเสริมกันเพื่อให้หลักสูตรมีความลึก กว้าง สามารถทำให้ผู้เข้าอบรมบรรลุจุดประสงค์ของการอบรมได้

3.4) เนื้อหาวิชาจะต้องสามารถให้ทิศทางที่จะนำไปสู่การศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพื่อเพิ่มเติม และกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความอยากเรียนรู้มากขึ้น ตามหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

3.5) แสดงความแตกต่างที่ลุ่มลึกกว่าประสบการณ์และความรู้ที่ผู้เข้าอบรมมีมาก่อน โดยเนื้อหาวิชาอาจเกิดจากประสบการณ์ของผู้จัดฝึกอบรม ผู้เชี่ยวชาญ หรือแม้แต่การไปสังเกตการณ์ ก็สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางประกอบการเลือกเนื้อหาวิชาในการฝึกอบรมได้

4) การเลือกรูปแบบการฝึกอบรมจะต้องใช้ หลักการ ดังนี้

4.1) พิจารณานโยบายและจุดประสงค์ทั้งหมดขององค์การ หรือหน่วยงานที่ต้องการให้ฝึกอบรม

4.2) พิจารณาประโยชน์ของการฝึกอบรมที่จะมีต่อผู้เข้ารับการอบรม

4.3) ศึกษาคุณสมบัติของคนที่เข้าฝึกอบรม

4.4) วิเคราะห์ทรัพยากรบุคคลและวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่และเกี่ยวข้องกับ
การฝึกอบรม

4.5) การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ต้องเป็นระบบประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมของผู้ฝึกอบรม

4.6) การฝึกอบรมต้องยืดหยุ่นได้

4.7) เลือกวิธีการต่าง ๆ มาใช้ และปรับให้บรรลุตามจุดประสงค์ที่ต้องการ

4.8) จัดให้มีการประเมินผลการฝึกอบรมทุกระยะ

5) ประสบการณ์

การจัดประสบการณ์เพื่อให้ความรู้ในหลักสูตรอบรมควรเน้นถึงบทบาทของนักฝึกอบรม วิทยากรและผู้เข้าอบรมในการจัดการเรียนการสอน การใช้สื่ออุปกรณ์ และการดำเนินกิจกรรมการฝึกอบรมในแต่ละวัน อันจะนำไปสู่ความสำเร็จของการฝึกอบรมและตามจุดประสงค์ของหลักสูตร

6) การประเมินผลการเรียนรู้แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่

6.1) การประเมินผลความรู้ความสามารถทั่วไปก่อนการฝึกอบรม

6.2) การประเมินผลระหว่างการฝึกอบรม

6.3) การประเมินผลเพื่อติดตามความสำเร็จหลังการอบรม ทั้งนี้ก็เพื่อตรวจสอบผู้ผ่านการอบรมว่ามีความสามารถตรงตามจุดประสงค์ของหลักสูตรอบรมมากน้อยเพียงใด และวิธีการปรับปรุงแก้ไขควรเป็นอย่างไร

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2551) ได้ให้แนวทางแก่ผู้จัดโครงการฝึกอบรมไว้ว่า องค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งที่จะต้องคำนึงถึงในการเลือกใช้

เทคนิคการฝึกอบรมคือ หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ โดยเทคนิคการฝึกอบรมที่เลือกใช้นั้นควรจะมีลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อลักษณะการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ให้มากที่สุด คือ

1) ช่วยกระตุ้นความสนใจ และก่อให้เกิดความต้องการเรียนรู้ตลอดเวลา

2) เปิดโอกาสให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีส่วนร่วมในการคิดอภิปรายหรือกระทำกิจกรรม

3) คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ทั้งในด้านความถนัดแนวคิด ประสบการณ์ และความสนใจ และเป็นหน้าที่ที่เหมาะสมกับลักษณะของกลุ่มผู้เข้าอบรม

4) เปิดโอกาสให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ทดลองปรับใช้หลักการ ทฤษฎี และมีการให้ผลย้อนกลับ (feedback) ก็จะทำให้เรียนรู้ได้เร็วขึ้น และมั่นใจในสิ่งที่เรียนรู้มากขึ้น

กล่าวโดยสรุป การวิจัยในครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายหลักคือพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ด้วยหลักของพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน (felt-needs) ประชาชนคิดและตัดสินใจบนฐานความต้องการของชุมชนเอง และหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (people participation) ซึ่งถือเป็นหัวใจของการพัฒนาโดยประชาชนต้องมีส่วนร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าการพัฒนาชุมชนนั้นเป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนนั่นเอง (โกวิท พวงงาม, 2553, น. 125-129)และรูปแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน ด้วยการออกแบบหลักสูตรที่สนับสนุนเวลาและสถานที่การเรียนรู้ที่ต่างกัน ช่วยให้เกิดความสะดวกในการเรียนผ่านระบบออนไลน์ โดยมีรูปแบบที่สอดคล้องกับสภาพชีวิตและสังคมเหมาะสมกับวัย ความต้องการ ความสนใจ และประสบการณ์ของผู้นำ โดยมุ่งหวังว่ามวลประสบการณ์ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจะทำให้ผู้นำชุมชนได้เรียนรู้ มีประสบการณ์ และความชำนาญเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความรู้ และทักษะ อันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรม ให้สามารถปฏิบัติการวิจัยชุมชนได้มีประสิทธิภาพ ซึ่งหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพชีวิตและสังคม มีรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสมกับวัย ความต้องการ ความสนใจ และประสบการณ์ของผู้นำชุมชน

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจึงนำปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ การเรียนรู้แบบนำตนเอง และการเรียนรู้แบบผสมผสานผ่านสื่อสังคมออนไลน์มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ร่วมกับ

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของเซเลอร์ อเล็กซานเดอร์ และเลวีส์ (Saylor และคนอื่น ๆ, 1981, pp. 24-39) ซึ่งเสนอแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรโดยมีแนวความคิดจากปรัชญาสาขาพิพัฒนนิยม โดยคำนึงถึงความต้องการของผู้เรียน และต้องการพัฒนาผู้เรียนในทุก ๆ ด้าน ซึ่งการพัฒนาหลักสูตรประกอบด้วย การกำหนดเป้าหมายและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร (Goals and objectives) การออกแบบหลักสูตร (Curriculum design) โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน และผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ ทั้งแบบที่เป็นการทางคือโปรแกรมซูม (Zoom Meeting) แบบไม่เป็นทางการคือไลน์ (Line) และการประเมินหลักสูตร (Curriculum evaluation) ซึ่งประกอบด้วย การประเมินประสิทธิภาพและประเมินประสิทธิผลของหลักสูตร โดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับ การสร้างการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้กับชุมชน การสกัดโจทย์วิจัยและออกแบบงานวิจัย การปฏิบัติการวิจัยชุมชน การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ การถอดบทเรียน สรุปบทเรียน และการเขียนรายงานวิจัย

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร

อาทิศย์ โพธิ์ศรีทอง (2559) ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมครู เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ทางด้านดนตรี ในศตวรรษที่ 21 โดยมีความมุ่งหมายเพื่อ 1) พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมครู เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ทางด้านดนตรี ในศตวรรษที่ 21 2) ศึกษาประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรมครู เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ทางด้านดนตรี ในศตวรรษที่ 21 และ 3) ศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรฝึกอบรมครู เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ทางด้านดนตรี ในศตวรรษที่ 21 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรแบ่งออก 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อกำหนดเป็นองค์ประกอบของร่างหลักสูตรฝึกอบรม 2) การจัดทำร่างหลักสูตร ประกอบด้วย ร่างหลักสูตร เครื่องมือวัดและประเมินผลหลักสูตร และเอกสารประกอบหลักสูตร จากนั้นทำการตรวจสอบคุณภาพร่างหลักสูตร ด้วยการประชุมสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ และประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของร่างหลักสูตร ก่อนการนำไปทดลองใช้จริง 3) การตรวจสอบประสิทธิผลของหลักสูตร และ 4) การประเมินและปรับปรุงหลักสูตร ผลการวิจัยปรากฏว่าหลักสูตรฝึกอบรมครู เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ทางด้านดนตรี ในศตวรรษที่ 21 ทำให้ได้องค์ประกอบของหลักสูตรฝึกอบรม ประกอบด้วย หลักการและเหตุผล จุดมุ่งหมายของการฝึกอบรม เนื้อหาสาระการฝึกอบรม กิจกรรมการฝึกอบรม ระยะเวลาที่ใช้ฝึกอบรม สื่อวัสดุอุปกรณ์การฝึกอบรม และการวัดประเมินผลการฝึกอบรม ผลการศึกษาประสิทธิภาพของหลักสูตร พบว่าหลักสูตรฝึกอบรมครูที่พัฒนาขึ้นเป็นหลักสูตรที่ดีมีความน่าสนใจ สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มตัวอย่าง มีความเหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบันสามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาได้

กนกกร ปราชญ์นคร (2550) ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเสริมสร้างสมรรถนะข้าราชการประจำศูนย์ปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติด มีความมุ่งหมายเพื่อสร้างหลักสูตรฝึกอบรมเสริมสร้างสมรรถนะข้าราชการประจำศูนย์ปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติดจังหวัด และเพื่อประเมินผลหลักสูตร โดยมีขั้นตอนการวิจัยมี 5 ขั้นตอน คือ ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน พัฒนาหลักสูตรประเมินผลหลักสูตร ทดลองใช้ การติดตามผล สรุปและประชุมกลุ่มย่อย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ หลักสูตรฝึกอบรมเสริมสร้างสมรรถนะข้าราชการประจำศูนย์ปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติด ผลการวิจัยพบว่า 1) หลักสูตรมีความเหมาะสมในการนำไปใช้อยู่ในระดับมาก 2) หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นทุกหัวข้อวิชามีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด 3) ผลการเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจในและทักษะของผู้เข้ารับการทดลองภายหลังทดลองใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนทดลองใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 4) ผลการประเมินความเหมาะสมของการใช้หลักสูตรจากผู้เชี่ยวชาญพบว่าในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก 5) การติดตามประเมินผล ได้ดำเนินการเป็น 2 ลักษณะ คือ การติดตามประเมินผลหลังการฝึกอบรมไปแล้ว 1 เดือน โดยใช้รูปแบบการประเมินผล 360 องศา และนำผลการประเมิน 360 องศา มาสัมมนากลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อปรับปรุงหลักสูตรในรายวิชาต่าง ๆ ให้ทันสมัยกระชับ เพื่อการนำไปใช้ได้เหมาะสมกับนโยบาย สถานการณ์ สภาพพื้นที่ รวมทั้งด้านการคัดสรรวิทยากรจากภูมิปัญญา และผู้ทรงคุณวุฒิอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยในภูมิภาคต่าง ๆ

รัชพงศ์ เศรษฐบุตร (2556) การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมพนักงานใหม่สาขาบริหารธุรกิจ เพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและหาประสิทธิภาพหลักสูตรฝึกอบรมพนักงานใหม่สาขาบริหารธุรกิจเพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม การวิจัยและพัฒนาแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเพื่อกำหนดสมรรถนะที่จำเป็นของพนักงานใหม่สาขาบริหารธุรกิจ โดยการสังเคราะห์ผลที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมและการใช้วิธีเทคนิคเดลฟายกับผู้ทรงคุณวุฒิจากภาคอุตสาหกรรม 2) ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร และ 3) ขั้นตอนการนำหลักสูตรไปฝึกอบรมและการติดตามผล ผลการทดลองใช้หลักสูตรพบว่าผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีผลสัมฤทธิ์จากคะแนนการทดสอบภาคทฤษฎีและปฏิบัติได้ค่าคะแนนเฉลี่ยโดยรวมคิดเป็นร้อยละ 87.35 และผลการประเมินความคิดเห็นของหัวหน้างานที่มีต่อผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการนำความรู้ ทักษะไปปฏิบัติงาน พบว่าพนักงานใหม่มีสมรรถนะหลังการฝึกอบรมในระดับมากและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานได้เป็นอย่างดี

นงลักษณ์ แพงเรือน (2558) ได้พัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษ เพื่อให้ข้อมูลตามแนวคิดฐานสมรรถนะ สำหรับผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมี

วัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษเพื่อให้ข้อมูลตามแนวคิดฐานสมรรถนะ สำหรับผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และ 2) ศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้าง การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐานและการเตรียมการ 2) การออกแบบและพัฒนาหลักสูตร 3) การทดลองใช้หลักสูตร 4) ประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า 1) หลักสูตรเสริมสร้างความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษเพื่อให้ข้อมูลตามแนวคิดฐานสมรรถนะ สำหรับผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่พัฒนาขึ้นมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ 1) หลักการหลักสูตร 2) จุดมุ่งหมาย 3) สมรรถนะการพูดภาษาอังกฤษ ประกอบด้วยสมรรถนะการเตรียมความพร้อมในการนำเสนอและสมรรถนะการพูดนำเสนอ 4) คำอธิบายรายวิชา 5) ผลการเรียนรู้ 6) โครงสร้างเวลาเรียน 7) หน่วยการเรียนรู้ 8) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการทักษะทางภาษาที่เน้นการฝึกปฏิบัติ 9) สื่อและแหล่งการเรียนรู้ และ 10) แนวทางการวัดและประเมินผล ผลการประเมินประสิทธิผลหลักสูตร พบว่า 1) ผู้เรียนมีความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษเพื่อให้ข้อมูลในภาพรวมก่อนและหลังการใช้หลักสูตรแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 2) ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อกิจกรรมการเรียนรู้การพูดภาษาอังกฤษเพื่อให้ข้อมูลก่อนและหลังการใช้หลักสูตรแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนด และ 3) ผู้เรียนร้อยละ 100 มีแนวโน้มพัฒนาความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษเพื่อให้ข้อมูลที่ดีขึ้นอย่างเป็นลำดับ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนด

อัศวิน หนูจ้อย (2559) ได้ศึกษาการพัฒนาผู้นำชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหา กระบวนการพัฒนาผู้นำชุมชนแห่งการเรียนรู้ 2) พัฒนาผู้นำชุมชนให้เป็นผู้ นำชุมชนแห่งการเรียนรู้ 3) ประเมินผลการเป็นผู้นำชุมชนแห่งการเรียนรู้ วิธีดำเนินการวิจัยประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ศึกษากระบวนการพัฒนาผู้นำชุมชนแห่งการเรียนรู้และคุณลักษณะของผู้นำชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ลงพื้นที่ดำเนินการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน 2) การพัฒนาผู้นำชุมชนแห่งการเรียนรู้โดยการสร้างหลักสูตรการพัฒนาผู้นำชุมชน แห่งการเรียนรู้ และดำเนินการฝึกอบรมตามหลักสูตรการพัฒนาผู้นำชุมชนแห่งการเรียนรู้ 3) ประเมินผลผู้นำชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้านความรู้ ความเข้าใจด้านการพัฒนาทักษะ และด้านการพัฒนาเจตคติ ผลการวิจัยพบว่า 1) ความรู้ความเข้าใจ การพัฒนาผู้นำชุมชนแห่งการเรียนรู้พบว่าความรู้ความเข้าใจหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 2) ประเมินผลด้านทักษะการพัฒนาผู้นำชุมชนแห่งการเรียนรู้โดยการประเมินหลังการฝึกอบรมตามหลักสูตรพบว่า ผลการประเมินอยู่ในระดับมาก

3) ประเมินผลด้านเจตคติการพัฒนาผู้นำชุมชนแห่งการเรียนรู้พบว่า การพัฒนาด้านเจตคติหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05

เสรี พงศ์พิศ (2550) ได้วิจัยและพัฒนาสื่อส่งเสริมการเรียนรู้การพัฒนาหลักสูตร “ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน” และการฝึกอบรมการจัดทำแผนชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร พบว่า การเรียนรู้ในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงแยกได้เป็น 3 รูปแบบ คือ การเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์การเรียนรู้ในระบบ และการเรียนรู้ในระบบ 1) การเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์เป็นการจัดการเรียนรู้ของชุมชนตามความสนใจของแต่ละคน แต่ละครอบครัว เพื่อตอบสนองปัญหาและความต้องการของตนเอง ส่วนหนึ่งเป็นการชวนหาหาข้อมูลหาความรู้เองของแต่ละคนแต่ละครอบครัว หรือว่าศูนย์เองจัดการให้มีการเรียนรู้หลังจากได้ทำแผนแม่บทชุมชน แม้ว่าอาจจะไม่มีการเรียกกรังจากชุมชน แต่เห็นว่าเป็นเรื่องดีและชุมชนควรทำศูนย์ก็ควรเป็นผู้เสนอให้มีการเรียนรู้เอง เช่น กำหนดว่าวันไหน เวลาไหนจะมีวิทยากรผู้รู้มาสอนและสาธิตวิธีการทำ แซมพู สบู่ น้ำยาล้างจาน มีผู้เชี่ยวชาญมาสอนและสาธิตวิธีการทำแซมพูสนใจนำอุปกรณ์มาคนละอย่างสองอย่าง 2) การเรียนรู้ในระบบเป็นการเรียนรู้ที่มีการจัดการอย่างเป็นระบบ โดยเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติและเพื่อการปฏิบัติเรียนในชีวิตจริง ซึ่งองค์กรหรือหน่วยงานภายนอกเข้ามามีบทบาทในการจัดหรือร่วมกับชุมชนให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นซึ่งมีหลักสูตรต่าง ๆ เปิดให้ชุมชนได้เรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง พัฒนาท้องถิ่น เช่น วิทยาลัยชุมชน หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น หรือที่เรียกกันว่า โครงการมหาวิทยาลัยชีวิต หลักสูตรปริญญาตรี เป็นการศึกษาระดับอุดมศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์การทำงานการเรียนรู้ที่เน้นการจัดการความรู้ การนำประสบการณ์มาเรียนรู้เพื่อแลกเปลี่ยนกับคนอื่น แล้วนำกลับไปใช้ในชีวิตและหน้าที่การงานของแต่ละคนเป็นการเรียนรู้รูปแบบหนึ่ง หลักสูตรนี้เป็นความร่วมมือระหว่างมูลนิธิสถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนและมหาวิทยาลัยในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยมีคณะกรรมการของชุมชนในท้องถิ่นเป็นเจ้าภาพร่วมดำเนินการ

ตอนที่ 5 การวิจัยชุมชน และสมรรถนะการวิจัยชุมชน

ในการศึกษาเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน และสมรรถนะการวิจัยชุมชน ผู้วิจัยได้จำแนกการศึกษาเป็น 6 หัวข้อ คือ 1) แนวคิดและความหมายของการวิจัยชุมชน 2) รูปแบบการวิจัยชุมชน 3) งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 4) ความหมายและหลักการของสมรรถนะ 5) สมรรถนะการวิจัย และ 6) สมรรถนะการวิจัยชุมชน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แนวคิดและความหมายของการวิจัยชุมชน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้มีผู้ให้แนวคิดและความหมายของการวิจัยชุมชนไว้ดังนี้

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544, น. 62) ได้ให้ความหมายของ “วิจัยชุมชน” ว่าเป็นกระบวนการสร้างแนวคิดอย่างเป็นระบบ ที่ประกอบด้วย กระบวนการย่อย ๆ คือ การแยกแยะประเด็นปัญหา การสร้างกรอบคิด การเก็บและประมวลข้อมูล และการวิเคราะห์หาข้อสรุปที่มีหลักฐานอ้างอิง และสามารถตรวจสอบได้ เพื่อสร้างองค์ความรู้ และแก้ปัญหาที่มีความสำคัญทางสังคม

ชนิษฐา นันทบุตร (2556, น. 6) กล่าวว่า การวิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือที่เป็นรูปธรรมของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเนื่องจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนทำให้กิจกรรมการวิจัยชุมชนสามารถสร้างความเข้าใจสถานการณ์ของชุมชน การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในสถานการณ์ของคนในชุมชน คนสำคัญในการจัดการให้สถานการณ์ดังกล่าวเอื้อประโยชน์ต่อคนในชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้แนวทางการจัดการสถานการณ์ต่าง ๆ จนนำไปสู่การหาทางออกหรือเพิ่มแนวทางใหม่ ๆ เพื่อจัดการกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงต่อเนื่องได้

จำนง อติวัฒนสิทธิ์ (2558, น. 2) กล่าวว่า การวิจัยชุมชนเป็นกระบวนการศึกษาอย่างเป็นระบบ เพื่อความเข้าใจชุมชนในมิติต่าง ๆ อย่างถูกต้อง เป็นจริงมากที่สุดโดยใช้การวิจัยเพื่อพึ่งตนเอง เข้าใจตนเอง พัฒนาตนเอง เข้าใจคนอื่น และช่วยเหลือคนอื่น

สมพันธ์ เตชะอธิก (2560, น. 8) กล่าวว่า การวิจัยเพื่อแก้ปัญหาชุมชน หมายถึงกระบวนการแสวงหาความจริงของข้อมูลอย่างเป็นระบบ ได้แก่ ปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และประมวลผลเพื่อให้เข้าใจปัญหาโดยรอบด้าน แล้วก็นำข้อมูลมากำหนดทางเลือกหรือกิจกรรมในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมทั้งจากคนในชุมชนและนอกชุมชน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในชุมชน

Grant (2016) ได้ให้ความหมายของการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน (Community-Engaged research; CEnR) หมายถึง ความร่วมมือระหว่างนักวิจัยและชุมชนในกระบวนการวิจัยเพื่อสร้างสรรค์เผยแพร่ความรู้และประสบการณ์จากการวิจัย โดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และยกระดับชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

George, Namrata, Rajesh, และ Budd (2015) ได้ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (community based participatory action research;

CBPAR) เป็นความพยายามร่วมกันระหว่างนักวิจัยด้านวิชาการและสมาชิกในชุมชน โดยมีเป้าหมายร่วมกันเพื่อสร้างกระบวนการทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเชิงบวกผ่านการใช้แหล่งความรู้และวิธีการวิจัยที่หลากหลายโดย "คำถามในการวิจัยมาจากชุมชนและชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวิจัย" และเน้นบทบาทของการวิจัยเพื่อแก้ปัญหา

จากความหมายดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า "การวิจัยชุมชน" คือ กระบวนการที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยใช้กระบวนการทำวิจัย เพื่อสร้างความรู้ และกลไกการจัดการปัญหาที่ตอบสนองของความต้องการของชุมชนในปัจจุบัน และพร้อมรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และชี้้นำการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

2. รูปแบบการวิจัยชุมชน

จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ (2558, น. 6) ได้กล่าวถึงรูปแบบการวิจัยชุมชนในยุคการรวมกลุ่มเป็นชุมชนเครือข่ายเศรษฐกิจและสังคมอาเซียน ในรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบร่วมมือกัน (Cooperative Action Research : CAR) ซึ่งเป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นผู้ร่วมวิจัยเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือเป็นการวิจัยเพื่อมุ่งฝึกอบรมให้ผู้ร่วมวิจัยที่เป็นชาวบ้านมีโอกาสพัฒนาตนเอง เรียนรู้วิธีมองปรากฏการณ์ต่าง ๆ รอบตนเองอย่างเป็นระบบ และมีวัตถุประสงค์ชัดเจน ส่วนผลการศึกษาวิจัยเป็นผลพลอยได้ (By-product) โดยมีกระบวนการวิจัย ดังนี้

1) กำหนดประเด็นการวิจัยที่สัมพันธ์กับประสบการณ์และความสนใจของประชาชนในชุมชน ขอบเขตความสนใจอาจสรุปได้กว้าง ๆ เช่น ความสนใจประวัติความเป็นมาของชุมชน ความสนใจการพัฒนาอาชีพ ความสนใจพัฒนาคุณภาพชีวิต ความสนใจพัฒนาความปลอดภัยของชุมชน ความสนใจปัญหาเยาวชน ความสนใจในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่น เป็นต้น

2) ออกแบบการวิจัยแบบง่ายไม่สลับซับซ้อน เป็นการวิจัยที่มีหลักการแบบง่ายซึ่งชาวบ้านสามารถประยุกต์ใช้ได้และเข้าใจได้ง่าย เช่น การตั้งคำถามแบบง่าย ๆ เพื่อให้ชาวบ้านตอบได้ด้วยภาษาที่เข้าใจชัดเจน

3) การเก็บข้อมูลควรเปิดโอกาสให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือในการแสดงออกเชิงสร้างสรรค์ การเก็บข้อมูลด้วยการร่วมมือ (Cooperation)

4) การนำเสนอผลการวิจัยควรนำเสนอแบบเข้าใจง่าย ไม่ยาวเกินไป ควรนำเสนอผลการวิจัยเป็นการพรรณนา และมีภาพประกอบ หรือใช้สถิติตัวอย่างง่าย เช่น ค่าเฉลี่ย ร้อยละ

5) การให้ข้อเสนอแนะ ควรให้ข้อเสนอแนะที่จะต้องให้ชาวบ้านในชุมชนฟังตนเอง ฟังทรัพยากรและทุนต่าง ๆ ของชุมชนเป็นหลัก

ขนิษฐา นันทบุตร (2556, น. 11 - 12) ได้พัฒนาคู่มือการพัฒนาทักษะการวิจัยชุมชน ด้วยการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาแบบเร่งด่วน (Rapid Ethnographic Community Assessment Process – RECAP) ซึ่งเป็นหนึ่งในวิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยา ที่ทำให้คน (บุคคลากร) หรือนักวิจัย เข้าถึงข้อมูลที่เป็นการสรุปและตีความประสบการณ์ของคน จากสถานการณ์ที่เป็นบริบททางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และสุขภาพของชุมชนท้องถิ่นได้ใกล้เคียงจาก สถานการณ์จริงมากที่สุด ประกอบด้วย 5 ปฏิบัติการหลัก ได้แก่

- ปฏิบัติการที่ 1 วิเคราะห์ศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น
- ปฏิบัติการที่ 2 การวิเคราะห์ปัญหาและการแก้ปัญหาโดยชุมชน
- ปฏิบัติการที่ 3 การพัฒนางานต่อเนื่องและขยายผล
- ปฏิบัติการที่ 4 การสร้างและพัฒนานวัตกรรมของชุมชนท้องถิ่นโดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง
- ปฏิบัติการที่ 5 การเขียนรายงานการวิจัยชุมชน

โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 3 วิธี คือ 1) **การสังเกต** เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างละเอียด ในสถานการณ์การจัดการตนเองของทุนทางสังคมและศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งใช้ทักษะที่คนมี และใช้ประจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนในชุมชนเดียวกันที่มีความใกล้ชิดและมีการทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้เห็นทั้งพฤติกรรม การกระทำที่เชื่อมโยงกับความคิดได้ใกล้เคียงความจริงมากที่สุด โดยนักวิจัย ชุมชนทำการสังเกตสถานการณ์ที่เกิดขึ้นของการอยู่ร่วมกันในชุมชนหรือการทำงานร่วมกัน ตลอดจน การจัดการงานและกิจกรรมต่าง ๆ ของทุนทางสังคมต่าง ๆ เป็นปรากฏการณ์ที่แสดงปฏิสัมพันธ์ ระหว่างคนกันเองหรือปฏิสัมพันธ์ของคนกับสิ่งแวดล้อมและโครงสร้างอื่น ๆ ของชุมชน 2) **การสัมภาษณ์เจาะลึก** เป็นการใช้ทักษะการพูดคุย ให้อธิบายสถานการณ์จากผู้มีประสบการณ์ตรงและ อ้อมและผู้ที่เกี่ยวข้องที่ได้ประโยชน์หรือผลกระทบจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเก็บข้อมูลที่เป็นความคิดเห็น และความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์นั้น ๆ เป็นการซักถามเพื่อให้เข้าใจความคิดที่อธิบาย การกระทำหรือพฤติกรรมบางอย่าง ด้วยการบอกเล่าให้ละเอียดและครอบคลุมทุกแง่มุม โดยนักวิจัย ชุมชนทำการสัมภาษณ์แกนนำและคนในชุมชน ผู้มีประสบการณ์ทางตรงและอ้อมในสถานการณ์หรือ การสอบถามข้อมูลเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่ได้ประสบหรือเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้น ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลทั้ง ที่มา ที่ไปของเรื่อง และภาพผลกระทบที่เกิดขึ้นด้วย 3) **การสนทนา คู่ ปรัชญาหรือ ของผู้ให้ ข้อมูลหลายคน** โดยนักวิจัยชุมชนจัดให้มีการเสวนาของผู้ให้ข้อมูล ในประเด็นที่ต้องการหาข้อสรุป ที่

วิเคราะห์มาจากการนำข้อมูลการสังเกตและสัมภาษณ์เจาะลึก โดยที่นำคนในเหตุการณ์มาทบทวนความเข้าใจต่อเหตุการณ์และอธิบายร่วมกัน ทำให้ได้รายละเอียดของข้อมูลส่วนที่อาจเก็บข้อมูลตกหล่นจากการสัมภาษณ์ สังเกต หรือพูดคุยเป็นรายคน และความคิดหรือคำอธิบายร่วมที่เป็นข้อสรุปที่ยอมรับได้ของผู้เกี่ยวข้องทั้งหลาย นักวิจัยชุมชนอาจจัดเวทีให้ผู้มีประสบการณ์ตรง แขนงนำทูลทางสังคมและผู้เกี่ยวข้อง แลกเปลี่ยนข้อมูลในสถานการณ์เดียวกัน และสถานการณ์ที่เชื่อมโยงกัน พร้อมทั้งหาข้อสรุป หรือข้อตกลงจากการเสวนา

Matthew (2019) (เอกสารจากเว็บไซต์) ได้ถอดบทเรียนของ Centre for local Economic Strategies (CLEs) ซึ่งเป็นองค์กรที่ทำวิจัยร่วมกับชุมชนในแมนเชสเตอร์ ได้ให้ความหมายของ **นักวิจัยชุมชน** คือ “บุคคลที่เป็นสมาชิกของชุมชนและได้รับการฝึกอบรมเพื่อทำการวิจัยในชุมชนของตนเอง” โดยสถาบันได้สรุปประเด็นข้อค้นพบจากการวิจัยร่วมกับชุมชน ดังนี้

1) การฝึกอบรมทักษะด้านการวิจัยให้สมาชิกในชุมชนจะเป็นพื้นฐานในการทำวิจัยด้วยตนเองหรือปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในอนาคต

2) การมีส่วนร่วมกับชุมชนอย่างลึกซึ้งซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สำคัญเกี่ยวกับทัศนคติ ความเชื่อและพฤติกรรมในชุมชนซึ่งข้อมูลเชิงปริมาณไม่สามารถอธิบายได้

3) เมื่อนักวิจัยพบประเด็นเพิ่มเติมที่ไม่ได้ถูกระบุในคำถามวิจัย นักวิจัยสามารถเสริมเข้าไปในกระบวนการวิจัย และการรวบรวมข้อมูลได้

4) การทำงานร่วมกับนักวิจัยชุมชนจะช่วยพัฒนาเป็นความร่วมมือ และทำให้เราสามารถเข้าถึงข้อมูลในกลุ่มที่ยากต่อการเข้าถึง นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้มีการแบ่งปันความรู้ที่มากขึ้นซึ่งมีผลดีต่อการปรับปรุงและพัฒนา

5) กระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชนและกลุ่มชุมชนจะส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมการวิจัยสะท้อนประเด็นที่ยากที่จะกล่าวถึงในบริบททั่วไป และร่วมกันพัฒนาแนวทางหรือการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้น

โดยการวิจัยชุมชนมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) การสรรหานักวิจัยชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการทำวิจัยชุมชน นักวิจัยชุมชนต้องเป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่วิจัย สามารถทำงานร่วมกับชุมชนเป้าหมายได้ และมีทักษะการมีส่วนร่วมในชุมชน

2) การฝึกอบรมนักวิจัยชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) แนะนำนักวิจัยชุมชนให้รู้จักกับหลักของวิธีการวิจัย เช่น การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และจริยธรรมในการวิจัยและฝึก

ปฏิบัติ 2) อธิบายวัตถุประสงค์ของการวิจัยให้กับนักวิจัย ให้ข้อมูล จุดเน้นของโครงการวิจัย องค์กรที่เกี่ยวข้อง และวิธีการใช้ข้อมูล 3) ให้นักวิจัยมีชุดเครื่องมือที่เป็นประโยชน์

3) การสนับสนุนนักวิจัยชุมชนในระหว่างการดำเนินการภาคสนาม หลังจากการฝึกอบรม นักวิจัยชุมชนจะได้ทำวิจัยเป็นคู่ โดยสถาบันจะเป็นผู้ให้คำแนะนำแก่นักวิจัย นักวิจัยจะได้รับการจัดสรรที่ปรึกษา และงบประมาณ

4) การเก็บรวบรวมข้อมูลและการสรุปรายงาน นักวิจัยชุมชนต้องจดบันทึกในระหว่างการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม และพิมพ์บันทึกย่อของตนทันที โดยมีการวางรูปแบบการนำเสนอในรูปแบบเดียวกัน เมื่องานภาคสนามเสร็จสมบูรณ์แล้วจะมีการประชุมสั้น ๆ เพื่อหารือเกี่ยวกับผลการวิจัยของนักวิจัยชุมชนและประสบการณ์ในการทำวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับการวิจัยโดยรวม

ปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จในการทำวิจัยชุมชน ได้แก่ 1) ต้องให้เวลานักวิจัยฝึกซ้อมและทบทวนบทสัมภาษณ์เพื่อสร้างความมั่นใจมากขึ้นก่อนปฏิบัติงานจริงภาคสนาม 2) ควรจะมีคู่มือสำหรับนักวิจัยชุมชน 3) ต้องมีการสนับสนุนตลอดกระบวนการ 4) ต้องมีการสนับสนุนงบประมาณในการทำวิจัย 5) มีรูปแบบการบันทึกข้อมูล และแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล 6) จัดสรรเวลาในการเข้าชุมชนให้ยืดหยุ่นและเหมาะสม

จากแนวคิดและรูปแบบการวิจัยชุมชนทั้งในประเทศและต่างประเทศมุ่งเน้นการพัฒนาให้สมาชิกในชุมชนทำวิจัยด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สำคัญเกี่ยวกับทัศนคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมในชุมชนที่วิธีการเชิงปริมาณไม่สามารถอธิบายได้ โดยใช้กระบวนการวิจัยแบบง่าย ไม่สลับซับซ้อน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ผลการวิจัยที่ได้จะสะท้อนปัญหาที่ยากที่จะเข้าถึงในบริบททั่วไป เพื่อร่วมกันพัฒนาหรือกำหนดแนวทางการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้น และมุ่งเน้นการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์บนฐานทรัพยากรและทุนของชุมชน ซึ่งปัจจัยที่สำคัญในการสนับสนุนความสำเร็จของการทำวิจัยชุมชน คือ การสนับสนุนจากหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ทั้งด้านงบประมาณ และด้านวิชาการ รวมทั้งการมีคู่มือเพื่อเป็นแนวทางในการทำวิจัย และการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาความรู้ และทักษะด้านการวิจัยชุมชน โดยมีกระบวนการวิจัยชุมชน ดังนี้ 1) การพัฒนาโจทย์วิจัย 2) การออกแบบการวิจัยชุมชน 3) การเก็บรวบรวมข้อมูล และ 4) การวิเคราะห์และสรุปบทเรียน รายละเอียดดังตารางที่ 8

ตาราง 8 แสดงกระบวนการวิจัยชุมชน

นักวิชาการ	จำนง อติวัฒน์ สิทธิ์ (2558)	ชนิษฐา นันทบุตร (2556)	Matthew Jackson
กระบวนการวิจัยชุมชน			
การกำหนดประเด็นวิจัย	✓	✓	
การออกแบบการวิจัย	✓	✓	
การเก็บข้อมูล	✓		✓
การนำเสนอผลการวิจัย และเขียน รายงานการวิจัย	✓		✓
การให้ข้อเสนอแนะ	✓		
การวิเคราะห์ศักยภาพและทุนทาง สังคมของชุมชน	✓		
การพัฒนานวัตกรรมชุมชน		✓	
การสรรหานักวิจัยชุมชน			✓
การฝึกอบรมนักวิจัยชุมชน			✓

3. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศพบว่ากระบวนการวิจัยที่มุ่งเน้นให้คนในชุมชนเป็นผู้ทำวิจัยเพื่อแก้ปัญหาในชุมชน มักใช้คำว่า “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” โดยมีจุดเริ่มต้นจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ต้องการสนับสนุนให้คนในชุมชนท้องถิ่นสร้างความรู้และกลไกการจัดการปัญหาของตนเองโดยการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน เพื่อ “เพิ่มพลัง” ทางปัญญาให้กับชุมชนท้องถิ่น ภายใต้แนวคิด “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” (Community-Based Research: CBR) เพื่อเป็น “เครื่องมือ” ให้ชุมชนสามารถคิด วิเคราะห์ วางแผนในการจัดการปัญหาด้วยตนเอง ปรับกระบวนการทัศน์จากแต่เดิมเป็นผู้รอคอยความช่วยเหลือจากภายนอกมาเป็นการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก เพื่อสร้างความรู้ กลไกการจัดการปัญหา และการพึ่งตนเองของชุมชนท้องถิ่น โดยให้ชุมชนเป็นฐานของการวิจัยเพื่อค้นหาความรู้ที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาของชุมชนท้องถิ่นเอง ที่เริ่มจากการ “สร้างคน” และคนจะเป็นผู้ “สร้างความรู้” ความรู้ที่เกิดขึ้นจะนำไปสู่ “การเปลี่ยนแปลง” ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับ “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ซึ่งมีบริบทเดียวกับ “งานวิจัยชุมชน” ดังต่อไปนี้

3.1 แนวคิดและความหมายของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

งานวิจัยท้องถิ่น เป็นงานวิจัยประเภทหนึ่งที่เกิดจากฐานคิด “ทำอย่างไรชาวบ้านจะได้ประโยชน์จากงานวิจัย” ซึ่งฐานดังกล่าวทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการให้ทุนสนับสนุนการวิจัย สถาบันการศึกษา และหน่วยงานด้านพัฒนาชุมชน ต้องกลับมาทบทวนแนวคิด และวิธีการทำงานที่เหมาะสม และสอดคล้องกับชุมชน ตั้งแต่การทบทวนว่า “วิจัยคืออะไร” จนไปถึงการกำหนดเรื่องวิจัย การตั้งโจทย์ วัตถุประสงค์การวิจัย กระบวนการทำวิจัย ไปจนถึงการประเมินผล และการรายงานการวิจัย ที่ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอนงานวิจัยท้องถิ่นจึงเน้นการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการคิด การตั้งคำถาม วางแผน และทำวิจัยเพื่อหาคำตอบอย่างเป็นระบบ และเรียนรู้จากการทำวิจัยที่เป็นเชิงปฏิบัติจริง (Action Research) เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน ซึ่งงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นแตกต่างจากงานวิจัยประเภทอื่น ๆ เป็นอย่างมาก เนื่องจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไม่ได้มุ่งเน้น “ผลงานวิจัย” เป็นหลัก แต่มองการวิจัยเป็น “กระบวนการ” ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการไปเสริมพลัง (empower) ให้แก่ชุมชน อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนต่อไป (ปิยะวัติ บุญ-หลง และ คณะ, 2543, น. 42-35) โดยมีผู้ให้ความหมายของการวิจัยชุมชน และงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไว้ดังนี้

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค (2548, น. 12 -14) (เอกสารจากเว็บไซต์) ได้ให้ความหมายของ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นการมุ่งเน้นเข้าไปเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่น โดยเน้นให้ “คน” ในชุมชนท้องถิ่นใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ด้วยการเข้าร่วมกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์ชุมชนเพื่อกำหนดโจทย์ คำถามวิจัย การทบทวนทุนเดิมในพื้นที่ การออกแบบการวิจัย และการวางแผนปฏิบัติการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล การทดลองปฏิบัติจริงเพื่อสร้างรูปธรรมในการตอบโจทย์วิจัยหรือแก้ปัญหาในพื้นที่วิจัย การประเมินและสรุปบทเรียน เน้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างนักวิจัยชาวบ้าน คนในชุมชนท้องถิ่น นักวิชาการ ข้าราชการ นักพัฒนา และผู้ทรงคุณวุฒิที่จะได้เรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างความรู้และกลไกการจัดการปัญหา เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนในพื้นที่วิจัย

สุริชัย หวันแก้ว (2559) ได้กล่าวว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีเป้าหมายสำคัญในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยชาวบ้าน คนในชุมชนท้องถิ่น นักวิชาการ ข้าราชการ นักพัฒนาและผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อสร้างความรู้ กลไกการจัดการปัญหาและการพึ่งพาตนเองของชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่วิจัย

จากความหมายดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นกระบวนการเสริมพลังให้กับคนใน “ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่วิจัย” ทำให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง ให้งานวิจัยนั้นแก้ปัญหาของชาวบ้านได้ และเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน โดยเน้นที่ “กระบวนการ” เพื่อเป็นเครื่องมือในการเสริมพลังให้กับชุมชน ให้ชุมชนได้เรียนรู้ ได้ผลงาน ได้ยกระดับการแก้ปัญหา และสามารถใช้กระบวนการนี้กับการแก้ปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนต่อไป

3.2 คุณลักษณะของงานวิจัยท้องถิ่น

กาญจนา แก้วเทพ (2553, น. 18 - 19) กล่าวว่างานวิจัยท้องถิ่นเป็นงานวิจัยที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างงานวิจัยวิชาการ งานพัฒนา และวิถีแบบชาวบ้าน ซึ่งได้สะท้อนออกมาในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังนี้

งานวิจัยวิชาการ งานวิจัยท้องถิ่นยังคงรักษา “แก่น” ของขั้นตอนที่จำเป็นของวิธีการทางวิทยาศาสตร์เอาไว้ โดยอาจจะมีการ “ตัดออก/ลดทอน/ทดแทน/แปรรูป” บางอย่างเข้าไป เช่น ในขณะที่นักวิจัยที่เป็นชาวบ้านจะไม่มีเตรียมฐานความรู้ด้วยการอ่านทบทวนวรรณกรรม (Review Literature) แต่ได้ใช้รูปแบบของการจัดการความรู้ (knowledge management) มาทดแทน เช่น รูปแบบการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้ที่มีประสบการณ์ เป็นต้น

งานพัฒนา คือ การรักษาเป้าหมายที่จะนำเอา “ความรู้ที่ค้นพบไปค้นพบกิจกรรมเพื่อการปรับปรุง/แก้ไขสภาพแวดล้อมให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีอย่างมีแผน/มีข้อมูล-ข้อเท็จจริงรองรับ” (planned change)

วิถีแบบชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านผู้จะกลายมาเป็น “นักวิจัย” งานวิจัยท้องถิ่นจึงมีวิธีการดำรงชีวิตและมีวิถีคิดที่แตกต่างไปจากทั้งนักวิชาการ/นักพัฒนา ดังนั้น ในทุกขั้นตอนของวิถีวิทยาจึงต้องถูกกำกับด้วยวิถีแบบชาวบ้าน ทั้งนี้ เพื่อให้ “ความรู้ที่เกิดจากการวิจัย” นั้นสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง (Applicable)

จากการที่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นการผสมผสานระหว่างงานวิจัยวิชาการ งานพัฒนา และวิถีแบบชาวบ้านทำให้ “วิถีวิทยา” งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีคุณลักษณะที่สำคัญ 10 ประการ ดังนี้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2553, น. 26-41)

1) เป้าหมายของงานวิจัยท้องถิ่นอยู่ที่ “การพัฒนาตัวนักวิจัย” ส่วนความรู้ที่เป็นผลจากการวิจัยนั้น จะมิใช่ความรู้แบบที่มีคุณค่าอยู่ในตนเอง (in its own sake) หรือเป็น

ความรู้ที่ใช้ระดับปัญญาเท่านั้น หากทว่าจะต้องเป็น “ความรู้ที่มีคุณค่าอยู่ที่การนำไปแก้ปัญหา/หรือพัฒนาท้องถิ่น”

2) ถึงแม้งานวิจัยท้องถิ่นมีเป้าหมายหลักๆร่วมกับงานวิจัยแบบวิชาการ หากทว่าก็มีการให้ลำดับความสำคัญที่แตกต่างกัน ดังนั้น ในขณะที่เป้าหมายสูงสุดของงานวิจัยวิชาการจะปรากฏอยู่ในรูปแบบของ “เอกสารรายงานผลการวิจัย” (explicit knowledge) แต่ทว่าความรู้ที่เกิดจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะฝังอยู่ใน “ตัวคน” (tacit knowledge) การเปลี่ยนแปลงของนักวิจัยชาวบ้านในช่วงก่อน – หลังจากผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นตัวบ่งชี้ (indicator) ที่สำคัญ และชี้ขาดของควมมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานวิจัยท้องถิ่น จากพัฒนาการของงานวิจัยที่ผ่านมา ชาวบ้านนั้นมักจะมีประสบการณ์ตรงกับงานวิจัยในฐานะ “กลุ่มตัวอย่าง” ซึ่งมักไม่รู้ไม่เห็น “ที่มาและที่ไป” ของงานวิจัยที่เข้าร่วม แต่งานวิจัยท้องถิ่นเป็นการเปลี่ยนบทบาทของชาวบ้าน (Role shifting) ในกระบวนการวิจัยจากเคยเป็น “กลุ่มตัวอย่าง” มาเป็น “นักวิจัย”

3) งานวิจัยท้องถิ่นเน้นกระบวนการติดตั้งอาวุธทางปัญญา/วิถีคิดของนักวิจัย จึงต้องการการมีส่วนร่วมของชาวบ้านนักวิจัยในกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนดปัญหาวิจัย การวางแผนการวิจัย การดำเนินการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล จนถึงขั้นตอนการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

4) งานวิจัยท้องถิ่นมีการออกแบบโครงสร้างและกลไกเพื่อการหนุนช่วย เนื่องจากงานวิจัยท้องถิ่นเป็นงานวิจัยซึ่งกำหนดให้ชาวบ้านมาทำวิจัย จึงต้องมีการสร้างและออกแบบโครงสร้างตลอดจนกลไกต่าง ๆ เพื่อหนุนช่วยให้การดำเนินงานวิจัยของชาวบ้านเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น มีทีมนักวิชาการเข้ามาเป็นพี่เลี้ยงในเชิงวิชาการให้กับนักวิจัยท้องถิ่น เป็นต้น

5) งานวิจัยท้องถิ่นเป็นการกระจายปัญญาสู่ท้องถิ่น กระบวนการวิจัยแบบงานวิจัยท้องถิ่นอาจถือได้ว่าเป็นการกระจายความรู้ด้วย “การยกระดับ/ติดตั้งวิถีคิดแบบวิจัย” เป็น “เครื่องมือแสวงหาความรู้” ซึ่งไม่ใช่การให้ปลาเป็นตัว ๆ แก่ชาวบ้าน แต่เป็นการให้ “เบ็ดตกปลา” หรือให้ความรู้เรื่อง “วิธีทำเบ็ด” มากกว่า

6) งานวิจัยท้องถิ่นมีลักษณะเป็นสหวิทยาการ/บูรณาการสูง เนื่องจากงานวิจัยท้องถิ่นมีจุดตั้งต้นจากปัญหาชาวบ้านนักวิจัยกำลังประสบอยู่ จึงพบว่ามีลักษณะของสหวิทยาการและบูรณาการผสมผสานอยู่เสมอ โดยการบูรณาการในงานวิจัยท้องถิ่นนั้น นอกจากจะมีมิติของการบูรณาการระหว่างสาขาวิชาการแล้ว ก็ยังมีความหมายถึงการบูรณาการระหว่าง “ภูมิ

ปัญญา/ชุดความรู้เดิมของชุมชน” กับ “ภูมิปัญญา/ชุดความรู้แบบสมัยใหม่” และเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่าง “ปรากฏการณ์ระดับจุลภาคกับโครงสร้างมหภาค”

7) งานวิจัยท้องถิ่นมีการใช้กระบวนการแบบ “KM” เพื่อถนอมฐานความรู้ ในขณะที่งานวิจัยแบบวิชาการจะมีการอ่านบททวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมาก่อนเพื่อเป็นการสร้างฐานความรู้ของนักวิจัยให้กว้างขวาง ลุ่มลึก และรอบด้านต่อประเด็นที่จะวิจัย แต่ทว่ารูปแบบดังกล่าวนี้ไม่สอดคล้องกับวิธีการแสวงหาความรู้ของชาวบ้านดังนั้นงานวิจัยท้องถิ่นจึงได้นำเอา “วิธีการแสวงหาความรู้แบบ Knowledge management-KM” ทดแทนการอ่านบททวนวรรณกรรม ในขั้นตอนกิจกรรมของงานวิจัยจึงมักพบรูปแบบการจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนระหว่างผู้มีประสบการณ์ การดูงานกรณีที่ดีสำเร็จ (best practice) การเชิญผู้มีประสบการณ์มาเป็นวิทยากร เป็นต้น

8) งานวิจัยท้องถิ่นเป็นงานวิจัยที่เน้นการใช้ประโยชน์ได้จริง เนื่องจากงานวิจัยท้องถิ่นเป็นงานวิจัยที่เริ่มต้นจาก “ปัญหาในชีวิตของชาวบ้านนักวิจัย” (Problem-based research) ดังนั้น หลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการวิจัยแล้ว ผลที่เกิดขึ้นต้องสามารถนำไปและเกิดประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมแก่ชุมชนด้วย ด้วยเหตุนี้งานวิจัยท้องถิ่นจึงอาจถือได้ว่าเป็น Action Research ประเภทหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษคือ เจ้าของปัญหาเป็นคนลงมือแก้ปัญหา โดยอาศัยการร่วมมือจากภายนอก

9) งานวิจัยท้องถิ่นต้องมีคุณสมบัติเป็น R&D หรือ D&R ดังนั้นได้กล่าวถึงต้นกำเนิดของงานวิจัยท้องถิ่นว่ามีต้นพันธุ์เป็น “งานพัฒนา” อยู่ส่วนหนึ่ง จึงมีลักษณะเป็น “Research and Development” หรือ “Development and Research” แล้วแต่นำหน้ากัสดส่วนว่า จะเป็นการวิจัยหรือพัฒนามากกว่ากัน

10) งานวิจัยท้องถิ่นเน้นการสร้าง ความเข้าใจร่วมกัน (Shared understanding) ตลอดกระบวนการ โดยมีกิจกรรมเน้น “การสร้างความเข้าใจร่วม” สำหรับผู้คนที่ทุกกลุ่มที่เข้ามามีส่วนร่วมกับการบวนการวิจัย ตัวอย่างเช่น การสร้างความเข้าใจร่วมในที่วิจัย การทำความเข้าใจกับกลุ่มตัวอย่างถึงเป้าหมาย/ประโยชน์ของการวิจัย และ “การคืนข้อมูลให้ชุมชน” หลังจากเก็บข้อมูลมาแล้ว หรือมีการวิเคราะห์ร่วมกันกับชุมชน หรือให้ชุมชนตรวจสอบ/แสดงความคิดเห็นต่อการวิเคราะห์ เป็นต้น

จากคุณลักษณะทั้ง 10 ประการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทำให้งานวิจัยท้องถิ่นมี “ฐานคิด” ที่สำคัญ 4 ประการ คือ (กาญจนา แก้วเทพ, 2553, น. 47-48)

1) โจทย์ต้องมาจากความต้องการของชุมชน ในการพัฒนาโจทย์การวิจัยนั้น โจทย์ต้องมาจากความต้องการของชุมชน โดยชุมชนอาจจะเป็นผู้ริเริ่มเอง หรือแม้จะมีการจุด

ประกายจากบุคคลภายนอก แต่ในท้ายที่สุดแล้ว ชุมชนจะต้องตัดสินใจเองว่าโจทย์การวิจัยนั้นเป็นความต้องการของชุมชนหรือไม่

2) หลักการมีส่วนร่วม การวิจัยท้องถิ่นมีคุณลักษณะแบบเดียวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) โดยที่อาจจะมีการเน้นความเข้มข้นที่สูงกว่า เนื่องจากตลอดทั้งกระบวนการวิจัยจะถือเสมือนว่าการมีส่วนร่วมจากทุกส่วนที่มาเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนั้นเป็นแรงผลักดันสำคัญซึ่งทำให้งานวิจัยดำเนินต่อไป

3) การคิดกิจกรรมบนฐานข้อมูล หลักการข้อนี้อาจจะทำให้งานวิจัยท้องถิ่นมีข้อแตกต่างจากวิถีของชาวบ้าน เนื่องจากการคิดค้นกิจกรรมของงานวิจัยท้องถิ่นนั้นจะไม่เกิดมาจาก “ความคิดเห็น” (opinion) เท่านั้น จากแต่จะต้องคิดกิจกรรม (เพื่อการแก้ไขปัญหา) ที่มีพื้นฐานมาจาก “ข้อมูลที่ผ่านการจัดระบบ/วิเคราะห์สังเคราะห์” แล้ว จึงเป็นการคิดกิจกรรมบนสภาพความเป็นจริง

4) หลักความสัมพันธ์ระหว่าง “การคิด” กับ “การลงมือทำ” เพื่อแก้ไขข้อจำกัดทั้งของวิถีแบบชาวบ้านและวิถีของนักวิชาการ ตลอดเส้นทางของการวิจัยท้องถิ่นจะพยายามประสานความสัมพันธ์ระหว่าง “การคิด” กับ “การลงมือทำ” ให้มีความลงตัวเสมอ

จากคุณลักษณะ และฐานคิดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำให้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีความแตกต่างจากงานวิจัยเชิงวิชาการทั้งเป้าหมาย วิธีการดำเนินงาน และผลลัพธ์ที่ต้องการ (กาญจนา ทองทั่ว, 2555) (เอกสารจากเว็บไซต์) ได้เปรียบเทียบความแตกต่างไว้ดังนี้

ตาราง 9 แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างงานวิจัยเชิงวิชาการและงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

	งานวิจัยเชิงวิชาการ	งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
เป้าหมาย	เพื่อแสวงหาองค์ความรู้ใหม่ทางวิชาการ	พัฒนาตัวนักวิจัยที่เป็นชาวบ้าน
	มีข้อเสนอแนะที่แก้ปัญหาได้	ผลการวิจัยต้องนำไปแก้ปัญหาได้จริง
	พัฒนาตัวนักวิจัย	ได้องค์ความรู้ใหม่ ๆ ทางวิชาการ

ตาราง 9 (ต่อ)

	งานวิจัยเชิงวิชาการ	งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
การดำเนินการวิจัย	รายงานเป็นระบบ ระเบียบ	ให้ความสำคัญกับคนมากกว่า รายงาน
	ทำในด้านที่ตนเชี่ยวชาญ	ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมาทำงาน ร่วมกัน
	มีนักวิจัย 1-2 คน	ทีมนักวิจัยมีจำนวนมาก
	ไม่จำเป็นต้องทำความเข้าใจกับคนในพื้นที่วิจัย	ต้องสร้างความเข้าใจร่วมกันของ ทุกคน ในทีม
	ส่วนใหญ่ไม่มีการคืนข้อมูลให้ชุมชน	คืนข้อมูลให้กับชุมชน
	ไม่มีการสรุปทบทเรียน ถอดบทเรียน	เมื่อทำกิจกรรมแล้วจะมีการสรุป บทเรียน
	ข้อเสนอแนะไม่ค่อยได้รับการปฏิบัติ	เมื่อมีข้อเสนอแนะพื้นที่วิจัยจะเป็น ผู้ปฏิบัติ
ผลลัพธ์ที่ต้องการ	ผลงานวิจัย	แปลงปัญหาเป็นปัญญา เพื่อ ยกกระดับวิถีคิดของชาวบ้าน

ที่มา : กาญจนา ทองทั่ว (2555)

จากคุณลักษณะงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นแม้จะแตกต่างจากงานวิจัยเชิงวิชาการทั้งใน ด้านเป้าหมาย การดำเนินการวิจัย และผลลัพธ์ แต่ก็ยังคงหลักการของงานวิจัยเชิงวิชาการไว้ เนื่องจากผู้วิจัยเป็นชาวบ้านซึ่งมีวิถีการดำรงชีวิตและมีวิถีคิดที่แตกต่างไปจากนักวิชาการ ทำให้ทุก ขั้นตอนของการถูกกำกับด้วยวิถีแบบชาวบ้าน เพื่อให้ความรู้ที่เกิดจากการวิจัยสามารถนำไป ปฏิบัติได้จริง สามารถนำไปปรับปรุง แก้ไขสภาพแวดล้อมให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดียิ่งขึ้น

3.3 รูปแบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

การวิจัยเพื่อท้องถิ่นสามารถดำเนินการได้ 2 รูปแบบ (สำนักงานกองทุนสนับสนุน การวิจัย, 2547, น. 15-17)

1) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น

เป็นงานวิจัยที่มุ่งเน้นให้ชาวบ้านในชุมชนทำงานวิจัยเป็นเครื่องมือตามแนวคิดและวิธีการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งในเชิงเนื้อหาและกระบวนการ ภายใต้หลักการว่า “เป็นปัญหาของชาวบ้าน ชาวบ้านเป็นที่วิจัย และมีปฏิบัติการเพื่อแก้ปัญหา” โดยใช้ระยะเวลาดำเนินการ 1 - 2 ปี งานวิจัยแบบนี้มีลักษณะเป็นการวิจัยที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อการทำความเข้าใจและหาทางเลือกในการแก้ปัญหาในทุกประเด็น โดยชุมชนท้องถิ่นจะเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการในทุกขั้นตอน โดยเริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์ชุมชนเพื่อกำหนดโจทย์ คำถามวิจัย การทบทวนทุนเดิมในพื้นที่ การออกแบบการวิจัยและการวางแผนปฏิบัติการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล การทดลองปฏิบัติการจริงเพื่อหารูปธรรมการแก้ไขปัญหา ระหว่างดำเนินการวิจัยในพื้นที่ มีการประเมินและสรุปบทเรียน โดยนำเอาข้อสรุป ผลจากการวิจัยไปสู่ทางเลือกของการแก้ไขปัญหาในพื้นที่วิจัย

2) การวิจัยเพื่อสร้างทางเลือกของท้องถิ่น

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เสนอทางเลือกให้สอดคล้องและเหมาะสมกับความต้องการและศักยภาพของท้องถิ่น และกลุ่มคนเป้าหมายที่มีหลากหลายระดับ หรือเพื่อให้ท้องถิ่นสามารถเลือกความเหมาะสม งานวิจัยแบบนี้ใช้ระยะเวลาดำเนินการ 8 - 10 เดือน โดยมุ่งใช้งานวิจัยเพื่อเป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ของปัญหาหรือสถานการณ์ดำรงอยู่ของประเด็นหรือข้อสงสัยในชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งเป็นกระบวนการพัฒนาจิตวิทยวิจัยและการสกัดความรู้และโจทย์การวิจัยจากการทำงานพัฒนาของชุมชน ตลอดจนใช้กระบวนการวิจัยเพื่อการเตรียมชุมชน เตรียมทีมวิจัยชาวบ้าน และนำไปสู่การวางแผนปฏิบัติการ และการสร้างทางเลือกในการแก้ปัญหาในเบื้องต้นของชุมชนท้องถิ่น

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นถือเป็นแนวคิดใหม่ในการสนับสนุนชุมชนได้เรียนรู้กระบวนการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาชุมชนด้วยตนเอง จึงจำเป็นต้องมีพี่เลี้ยงที่คอยให้คำปรึกษา ชี้แนะแนวทางการดำเนินงาน หนุนเสริมนักวิจัย ตลอดจนเป็นเพื่อนร่วมคิด ให้กำลังใจ และร่วมเรียนรู้ไปกับทีมวิจัยและชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยจึงได้หนุนเสริมระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในรูปแบบของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Node) และพี่เลี้ยง (Research Counsellors : RC) ในเชิงพื้นที่ และประเด็น เพื่อกระจายโอกาสสู่ชุมชนท้องถิ่น และเป็นกลไกสำคัญในการบริหารจัดการโครงการวิจัยให้ประสบความสำเร็จ

3.4 กระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประกอบด้วยขั้นตอนหลัก 4 ขั้นตอน กล่าวคือ ขั้นตอนแรกเป็นการเตรียมชุมชนวิจัย ขั้นตอนที่สองเป็นการออกแบบและกำหนดแผนงานวิจัย ขั้นตอนที่สามเป็นการปฏิบัติการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหา และขั้นตอนสุดท้ายเป็นการวิเคราะห์ สรุปทบทวนเพื่อสร้างทางเลือก ซึ่งมีกระบวนการดังนี้ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547)

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมชุมชนวิจัย

การเตรียมชุมชนวิจัยคือการที่ผู้ประสานงานหรือพี่เลี้ยงโครงการวิจัยได้เข้าไปทำงานกับชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีความพร้อมก่อนทำงานวิจัย ซึ่งกระบวนการของขั้นตอนนี้ประกอบด้วย

1) เข้าร่วมกับชุมชนท้องถิ่นในการศึกษา วิเคราะห์ถึงปัญหา และสาเหตุต่อปรากฏการณ์ที่คนในท้องถิ่นสัมผัสอยู่ และมองว่าเป็นปัญหา และต้องการเปลี่ยนแปลงพัฒนาให้ดีขึ้น โดยอาจมีการร่วมกันศึกษาชุมชนเบื้องต้นเพื่อร่วมกันค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา

2) พัฒนาโจทย์วิจัย ตั้งคำถามวิจัย เป็นการสร้างภาพฝันของชุมชนที่ต้องการจะเดินต่อไปข้างหน้า และเป็นสิ่งที่ชาวบ้านอยากให้เป็น และต้องการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ปฏิบัติการด้วยกัน

3) พัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย เป็นการทบทวนโจทย์วิจัยร่วมกับคนในชุมชน โดยการแจจแจงใจทยอย ๆ ตามสิ่งที่อยากรู้ อยากรวบรวม อยากรู้ความเข้าใจ และสามารถศึกษาได้จากคำถามวิจัยหลัก เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์และตั้งประเด็นวิจัย รวมทั้งกำหนดขอบเขตการทำงาน วิธีการศึกษาและกระบวนการศึกษา กำหนดกิจกรรมอย่างละเอียด กำหนดกลุ่มเป้าหมายว่าเป็นใคร กำหนดทีมวิจัยหลักว่ามีใครบ้าง จะใช้วิธีการแบบไหน ใช้เวลานานเท่าไร ใช้เครื่องมืออะไรในการรวบรวมข้อมูลที่ต้องเป็นจริงมากที่สุด ตลอดจนวิเคราะห์ข้อมูลอย่างไรเพื่อนำไปสู่การวางแผนการแก้ไขปัญหา จัดทำแผนปฏิบัติการ และวางแผนการใช้งบประมาณตามหลักการสนับสนุนของ สกว. พร้อมทั้งกำหนดว่าต้องปรับเปลี่ยนวิธีการที่ทำอยู่หรือไม่

4) เตรียมความพร้อมให้นักวิจัยและทีมวิจัยท้องถิ่น เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิด และกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทบทวนโครงการ คำถามวิจัย วัตถุประสงค์ แผนงานวิจัย การใช้เครื่องมือ/เทคนิค/วิธีการต่าง ๆ ที่ใช้ในการเก็บรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งกิจกรรมการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชน หรือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การเขียน การสรุปรายงาน การจัดการโครงการ/ และ งบประมาณ

ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบและกำหนดแผนวิจัย

การออกแบบงานวิจัยเปรียบเสมือนการวางโครงสร้างบ้านให้กับผู้อาศัย ว่าต้องการให้บ้านเป็นแบบไหน ภายในบ้านมีส่วนประกอบอะไรบ้าง และต้องใช้วัสดุอุปกรณ์อะไรบ้างเพื่อการสร้างบ้านให้ตรงกับความต้องการ ดังนั้น การออกแบบและกำหนดแผนงานวิจัยจึงเป็นกิจกรรมที่สามารถตอบคำถามและวัตถุประสงค์วิจัย การมีส่วนร่วมของกลุ่มคนที่หลากหลาย การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยและชุมชนวิจัย และกิจกรรมการแก้ปัญหา ทั้งการสร้างกลไกการแก้ปัญหาและการทดลองรูปธรรมการแก้ปัญหาโดยกระบวนการของขั้นตอนนี้ประกอบด้วย

- 1) กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายการจัดกิจกรรมวิจัย เน้นการได้มาซึ่งข้อมูลที่ตอบคำถามวิจัยหรือวัตถุประสงค์วิจัย และกระบวนการแก้ปัญหา
- 2) วิเคราะห์หาทุนเดิมของชุมชนเพื่อช่วยให้งานวิจัยสามารถพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้เดิม รวมทั้งการผสมผสานความรู้ใหม่ในงานวิจัยชุมชนเดิมได้
- 3) วางแผนช่วงเวลาในการดำเนินกิจกรรมวิจัย โดยคำนึงถึงวัฒนธรรมชุมชน ฤดูกาล และวิธีการผลิต เทศกาลต่าง ๆ และวันสำคัญทางศาสนา ควรเลือกวันเวลาที่มีผลกระทบต่อการทำมาหากินปกติของชาวบ้านให้น้อยที่สุด หรือเลือกช่วงเวลาที่ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมวิจัยได้มากที่สุด
- 4) มองหากกลุ่มคนที่หลากหลายเข้ามาร่วมในกิจกรรมวิจัย โดยคำนึงถึงกลุ่มคนที่เผชิญกับปัญหา และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหานั้น ๆ ทั้งองค์กรชุมชนและหน่วยงานภายนอก
- 5) อาจมีการกำหนดและเลือกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญมาหนุนเสริมกิจกรรมวิจัย เพื่อความสมบูรณ์ของโครงการวิจัยโดยประเมินว่าทีมงานขาดศักยภาพในเรื่องใดที่จำเป็นต้องใช้ในกิจกรรมวิจัยนั้น ๆ และผู้เชี่ยวชาญจะเข้ามาช่วยหนุนเสริมได้อย่างไร
- 6) การสร้างเครื่องมือ และวิธีการวิจัย เน้นเครื่องมือวิธีการที่เปิดและสร้างโอกาสให้ทุกคนได้คิด ได้แสดงความคิดเห็นได้ทดลองดำเนินการและฝึกฝนอย่างเต็มที่ ยกเว้นบางกิจกรรมที่เน้นเฉพาะนักวิจัยหลัก คือการเขียนโครงร่างงานวิจัยและการสรุปข้อมูลเขียนงานรายงานวิจัย
- 7) มีการวางแผนงบประมาณวิจัย เน้นการประหยัดและเกิดประโยชน์สูงสุด และอาจหาการสนับสนุนจากองค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องเพื่อป้องกันความซ้ำซ้อนของการใช้งบประมาณ และเน้นความร่วมมือ และหนุนเสริมจากภาคีที่หลากหลาย

8) มีการวางแผนกำหนดความรับผิดชอบ และช่วยเหลือกันของทีมวิจัย โดยกำหนดบทบาทของทีมวิจัยและชาวบ้านว่าใครจะทำหน้าที่ในบทบาทอะไรในแต่ละกิจกรรม เช่น การเตรียมชาวบ้านในชุมชน ประสานงานการประชุม เตรียมสื่อหรือวัสดุที่ใช้ในกิจกรรมจัดกระบวนการในเวที และการบันทึกข้อมูล การสรุปข้อมูล

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติการวิจัย

การปฏิบัติการวิจัยเป็นการวางแผนทางเลือกในการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นโดยการอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในชุมชน เป็นการวางแผนเพื่อคาดคะเนว่าต้องการปรับเปลี่ยนความเป็นอยู่หรือสภาพของปัญหาที่อยู่ให้เป็นไปในทิศทางใด คนในชุมชนท้องถิ่นจะต้องเตรียมการอย่างไรเพื่อให้จินตนาการที่ได้ร่วมกันสร้างจากข้อมูลการวิจัยสามารถเดินทางไปถึงการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่อยากให้เกิดขึ้นในอนาคตได้ กระบวนการในขั้นตอนนี้ประกอบด้วย

- 1) กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายในสิ่งที่ต้องการแก้ไขในบางกรณี อาจต้องสร้างโครงสร้างย่อยเพื่อการทดลองทำ
- 2) วางโครงการนำร่องหรือโครงการย่อยสำหรับกิจกรรมการทดลองทำ โดยมีการวางกิจกรรมและกำหนดเวลาการทำงานปฏิบัติการทดลองทำ รวมทั้งการแบ่งความรับผิดชอบงานตามกิจกรรมด้านต่าง ๆ
- 3) ตรวจสอบและประเมินความเป็นไปได้ของแผนงานและกิจกรรมปฏิบัติการ รวมทั้งประเมินความเป็นไปได้ในแง่ของเวลา ทรัพยากรในการปฏิบัติการ กำลังคนและความสามารถในด้านอื่น ๆ
- 4) ทดลองทำหรือปฏิบัติการหลาย ๆ วิธีที่จะช่วยทำให้เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการแก้ไขปัญหาและเปลี่ยนแปลงชุมชนได้ดีขึ้น
- 5) คัดเลือก หรือหาอาสาสมัครที่มีจิตสาธารณะเข้าร่วมตามความนัด เพื่อความสำเร็จของการปฏิบัติการทดลองทำ
- 6) อบรมหรือเสนอแนะวิธีทำงาน อาจเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งที่ช่วยให้การทดลองทำหรือการปฏิบัติการบรรลุวัตถุประสงค์ได้ดีขึ้น รวมทั้งการไปศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชุมชนอื่นที่มิจัยในโครงการอื่น หรือแม้กระทั่งเชิญวิทยากรมาเข้าร่วมทำงานด้วย
- 7) ประเมินผลโครงการปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมการทดลองทำเป็นสิ่งจำเป็นในขั้นตอนนี้ ทั้งนี้เพื่อทราบถึงปัญหา ข้อขัดข้อง และเพื่อหาวิธีการทางเลือกใหม่ที่เหมาะสมกว่าเข้ามาเปลี่ยนแปลง และพัฒนาชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์สรุปบทเรียนเพื่อสร้างทางเลือก

เป็นการทบทวนสรุปบทเรียนหลังดำเนินกิจกรรมทุกกิจกรรม เพื่อประมวลความรู้ทั้งในเชิงเนื้อหาและกระบวนการ รวมถึงบทเรียนอันเกิดจากร่วมกันตั้งข้อสังเกตจากงานวิจัยและการทดลองทำ เพื่อนำไปปรับใช้ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างทางเลือกของชุมชน หรือเพื่อเผยแพร่ขยายผลต่อไป กระบวนการของขั้นตอนนี้ประกอบด้วย

1) การหาวิธีการสรุปบทเรียนเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลและกิจกรรมว่ามีจุดแข็งจุดอ่อนอะไรบ้าง กระบวนการเรียนรู้และการแก้ปัญหาของชาวบ้านเป็นอย่างไร เพื่อนำไปสู่การร่วมกันของชุมชนในการค้นหาปัจจัยเงื่อนไขของความล้มเหลว หรือความสำเร็จของการทำงานวิจัยในช่วงที่ผ่านมาเพื่อนำมาใช้ในการวางแผนสร้างทางเลือกของชุมชน

2) การตรวจดูความพอเพียงของข้อมูลในการตอบคำถามวิจัยและวัตถุประสงค์ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปของการค้นพบอีกด้วย นอกจากนี้ การสรุปบทเรียนอาจช่วยในการวางแผนกิจกรรมการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมกรณียังไม่สมบูรณ์

3) การตั้งคำถามต่อไปนี้อาจช่วยทำให้พบข้อสรุปและทางเลือกของชุมชนได้

3.1) บริบทของโครงการ/กิจกรรม

3.1.1) ทำไมต้องทำโครงการ / กิจกรรมนี้

3.1.2) กิจกรรมของโครงการช่วยยกระดับความรู้ได้อย่างไร

3.1.3) กิจกรรมนี้เริ่มอย่างไร ภายใต้บริบทแบบไหน

3.2) เป้าหมายของโครงการวิจัย

3.2.1) อะไรคือจุดมุ่งหมายของโครงการ

3.2.2) มีการวางแผนในการดำเนินโครงการ/กิจกรรมอย่างไร

3.2.3) กระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายทำอย่างไร

3.2.4) อยากเห็นอะไรเมื่อสิ้นสุดโครงการ

3.3) กระบวนการทำงานของโครงการวิจัย/กิจกรรม

3.3.1) โครงการหรือกิจกรรมมีขั้นตอนและกระบวนการทำงาน

อย่างไร

3.3.2) มีใครเข้าร่วมบ้าง ร่วมอย่างไร

3.3.3) มีอะไรที่เป็นไปตามแผนเพราะอะไร

3.3.4) มีอะไรที่ไม่เป็นไปตามแผนเพราะอะไร

3.4) ผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานของโครงการ/กิจกรรมวิจัย

3.4.1) ได้อะไรจากการลงมือทำวิจัย/ได้มาอย่างไร

3.4.2) ผลที่ได้ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคนในชุมชนอย่างไร

3.4.3) ผลที่ได้ถือว่ามีความสำเร็จตามแผนและเป้าหมายหรือไม่

อย่างไร

3.4.4) ชุมชนจะสามารถทำสิ่งใดดีกว่าผลที่ได้จากโครงการ/กิจกรรม

บ้าง

3.5) อุปสรรค/ข้อขัดข้อง หรือปัญหาที่เกิดจากการทำงาน

3.5.1) อุปสรรคที่สำคัญของการทำงานคืออะไร

3.5.2) ทำไมถึงคิดว่าเป็นอุปสรรค และทางกลุ่มแก้ไขกันอย่างไร

3.5.3) มีปัญหาที่เกิดจากการทำโครงการ/กิจกรรมอย่างไร และ

แก้ปัญหากันอย่างไร

3.5.4) หากแก้ไขอุปสรรค/ข้อขัดข้อง จะทำให้เกิดความสำเร็จของ

งานหรือไม่ อย่างไร

4) กำหนดทีมงานชุมชนเพื่อทำหน้าที่สรุปบทเรียนร่วมกับผู้ประสานงาน/ พี่เลี้ยงโครงการวิจัย โดยอาจมีการอบรมวิธีการถอดบทเรียน และสรุปประสบการณ์ด้วยก็ได้

5) วิเคราะห์และสรุปบทเรียน จะทำให้ทีมวิจัยชุมชนสามารถเขียน รายงานการวิจัยแบบฉบับของชาวบ้านได้

กล่าวโดยสรุป วิธีวิทยาว่าด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเรื่องของการ ค้นหาวิธีวิเคราะห์ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น อันเป็นศาสตร์แห่งการอธิบายชีวิต และความเป็นไปของชาวบ้านโดยกระบวนการดังกล่าวเริ่มจากการร่วมกันศึกษา วิเคราะห์ปัญหา จากปรากฏการณ์ที่ชาวบ้านสัมผัสอยู่ การวิเคราะห์หาทุนเดิมในการทำงานร่วมกัน การวิเคราะห์ หาทุนเดิมของชุมชนเพื่อช่วยทำให้งานวิจัยสามารถพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้เดิม รวมทั้งการ ผสมผสานความรู้ใหม่ในงานวิจัยชุมชนเดิมได้ ตั้งแต่การร่วมกำหนดวิธีการและสร้างแผนงานวิจัย การออกแบบการวิจัย และการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อร่วมกันค้นหาเหตุปัจจัย ในการกำหนดทางเลือกและทดลองปฏิบัติตามข้อเสนอทางเลือกของชุมชนตลอดจนการวิเคราะห์ สรุปบทเรียนค้นหาอุปสรรค และประเมินสรุปบทเรียนเพื่อเชื่อมโยงสู่การจัดการของชุมชนท้องถิ่น ต่อไป

3.5 เป้าหมายของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไม่ได้มุ่งเน้น “ผลการวิจัย” หรือ “การค้นพบองค์ความรู้ใหม่” แต่มุ่งเน้นให้ “กระบวนการวิจัย” เป็น “เครื่องมือ” ในการเสริมพลังชุมชน ในการจัดการตนเอง ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างเสริมความเข้มแข็งของตนเองได้ โดยมีเป้าหมาย 4 ประการ คือ (กาญจนา แก้วเทพ, 2553)

1) คน เป็นการสร้างคน การพัฒนาศักยภาพบุคคล ในแง่การพัฒนาความคิด มโนทัศน์ วิสัยทัศน์ และกระบวนการทัศน์ใหม่ต่อการพัฒนาสังคม ที่มีพื้นฐานสอดคล้องกับสังคมแห่งการเรียนรู้ เป็นการพัฒนาแบบองค์รวม (holistic approach) ให้มีความสำคัญกับการระดมความคิดเห็นร่วมกัน การทำงานเป็นทีม รวมไปถึงการพัฒนาขีดความสามารถในกระบวนการวิจัย (research process) การวิเคราะห์ปัญหา (problem analysis) การวางแผน (planning) การประชุมอย่างมีส่วนร่วม (participation process) การบันทึกข้อมูล การจับประเด็นและการเชื่อมโยงข้อมูล การวิเคราะห์และการสรุปข้อมูล (analysis and conclusion) การจัดระบบฐานข้อมูลเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น และการประสานศักยภาพภายนอกมาหนุนเสริมการทำงาน

2) ความรู้ เป็นการสร้างความรู้ให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน กระบวนการตัดสินใจหรือดำเนินการใด ๆ อยู่บนพื้นฐานความรู้ความจริงอย่างเป็นเหตุเป็นผล (knowledge-based) และการมีส่วนร่วมจากทุกคน ตลอดจนเป็นการยกระดับความรู้สู่การสร้างแนวคิดทฤษฎีใหม่ ๆ จากฐานราก (Grounded Theory) เพื่อเป็นต้นแบบในการศึกษาวิจัย และการกำหนดทิศทางการพัฒนาสังคมแห่งอนาคต

3) เครือข่ายกับการเรียนรู้ เพื่อจะพัฒนาสังคมเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยเน้นการพัฒนาจากฐานข้อมูลท้องถิ่นของคนท้องถิ่นเพื่อคนท้องถิ่นและโดยคนท้องถิ่น ซึ่งจะนำไปสู่การหนุนช่วยระหว่างกันระหว่างชาวบ้าน นักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ มาหนุนเสริมการพัฒนาท้องถิ่นและประเทศ โดยมองเป้าหมายส่วนรวมมากกว่าเป้าหมายส่วนบุคคล

4) หน่วยจัดการความรู้ที่เป็นอิสระ โดย สกว. หวังไว้ว่าจะเกิดกลไกที่สามารถยกระดับความรู้ โดยนำความรู้ที่กระจัดกระจายในท้องถิ่นมาสังเคราะห์ สู่การกำหนดทิศทางการวิจัยและพัฒนาได้อย่างยั่งยืน บนพื้นฐานการผสมผสานกับองค์ความรู้จากภายนอก อันนำไปสู่ชุมชนท้องถิ่นที่เข้มแข็งในอนาคต

4. ความหมายและหลักการของสมรรถนะ

ได้มีผู้ให้ความหมายของสมรรถนะ ไว้ดังนี้

David McClelland (1973 อ้างถึงใน สุรชัย พรหมพันธุ์, 2554, น. 186-187) แห่งมหาวิทยาลัย Harvard ได้แสดงความคิดเห็นเรื่อง Competency ในบทความชื่อ Testing for Competence Rather Than Intelligence ว่า IQ (ประกอบด้วยความถนัด หรือความเชี่ยวชาญทางวิชาการ ความรู้ และความมุ่งมั่นสู่ความสำเร็จ) ไม่ใช่ตัวชี้วัดที่ดีของผลงาน และความสำเร็จโดยรวมแต่ Competency กลับเป็นสิ่งที่สามารถคาดการณ์ความสำเร็จในงานได้ดีกว่า ซึ่ง Competency ในความหมายของ David McClelland จึงหมายถึง ผลการปฏิบัติงานที่เป็นเลิศ ซึ่งประกอบด้วย 1) ความรู้ (Knowledge) 2) ทักษะ (Skill) 3) คุณลักษณะหรือพฤติกรรมที่แสดงออก (Attributes/Behavior) เช่น อุปนิสัย (Trait) บทบาททางสังคม (Social role) การรับรู้ตนเอง (Self-Image) และแรงจูงใจ (Motive)

Scott Parry (1973 อ้างถึงใน สุรชัย พรหมพันธุ์, 2554, น. 187) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบ (Cluster) ของความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) และทัศนคติ (Attitudes) ของปัจเจกบุคคลที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อผลสัมฤทธิ์ของการทำงานของบุคคลนั้น ๆ เป็นบทบาท หรือความรับผิดชอบซึ่งสัมพันธ์กับผลงานและความสามารถวัดค่าเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน และสามารถพัฒนาได้โดยการฝึกอบรม

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2551, น. 43) (เอกสารจากเว็บไซต์) กล่าวว่า สมรรถนะ (Competency) หรือพฤติกรรมกรปฏิบัติราชการ หมายถึงสิ่งที่ผู้ปฏิบัติ แสดงออกในระหว่างการปฏิบัติราชการอันเป็นผลจากแรงจูงใจหรือแรงผลักดันภายในจิตใจที่จะส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งที่รับผิดชอบอยู่ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2551, น. 3) กล่าวว่า สมรรถนะ หมายถึง พฤติกรรมที่เกิดจากความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) ความสามารถ (Ability) และคุณลักษณะส่วนบุคคล (Other characteristics) ที่ทำให้บุคคลปฏิบัติงานได้สำเร็จ และบรรลุผลสัมฤทธิ์ขององค์กร

ชูชัย สมितिไกร (2556, น. 102) กล่าวว่า สมรรถนะ หมายถึง คุณลักษณะที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานของบุคคล และมีความเหมาะสม สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ ค่านิยม และเป้าหมายขององค์กร ซึ่งทำให้การปฏิบัติงานของบุคคลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและ

ประสิทธิผล ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวเป็นผลมาจากการที่บุคคลมีความรู้ ทักษะ ความสามารถ และคุณลักษณะอื่น ๆ ที่เหมาะสม

จากความหมายดังกล่าวสามารถสรุปว่า สมรรถนะ หมายถึง ความรู้ความสามารถ ทักษะ และคุณลักษณะที่มีอยู่ในตัวบุคคลที่สามารถวัดหรือสังเกตได้จากพฤติกรรมการทำงานที่แสดงออกมาให้เห็น และส่งผลทำให้บุคคลนั้นๆ สามารถปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของงานที่ตั้งไว้ได้

McClelland (1993 อ้างถึงใน ชูชัย สมितिไกร, 2556, น. 103) ได้อธิบายคุณลักษณะ (characteristic) ของบุคคลว่าเปรียบเสมือนภูเขาน้ำแข็ง (iceberg) กล่าวคือ สิ่งที่อยู่เบื้องหลังและส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการทำงานของแต่ละบุคคลเปรียบได้กับภูเขาน้ำแข็งซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วนคือ ส่วนที่ลอยอยู่เหนือน้ำ และส่วนที่อยู่ใต้น้ำ โดยส่วนที่ลอยอยู่เหนือน้ำ เป็นส่วนที่มองเห็น และสามารถพัฒนาได้ง่าย ได้แก่ ความรู้ (knowledge) ทักษะ (skills) และส่วนที่อยู่ใต้น้ำ เป็นส่วนที่ใหญ่กว่าและมองเห็นยาก ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมการทำงานของบุคคลแต่ละคนเป็นอย่างมาก อีกทั้งยังเป็นส่วนที่พัฒนาได้ยาก ได้แก่ แรงจูงใจ (motives) ลักษณะนิสัย (traits) ภาพลักษณ์ของตนเอง (self image) และบทบาททางสังคม (social role) ซึ่งสอดคล้องกับ สุรัชย์ พรหมพันธุ์ (2554, น. 187) ได้อธิบายองค์ประกอบของสมรรถนะไว้ 3 ประการคือ ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) และคุณลักษณะหรือพฤติกรรมที่แสดงออก (Attributes/Behavior) โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1 ความรู้ (Knowledge)

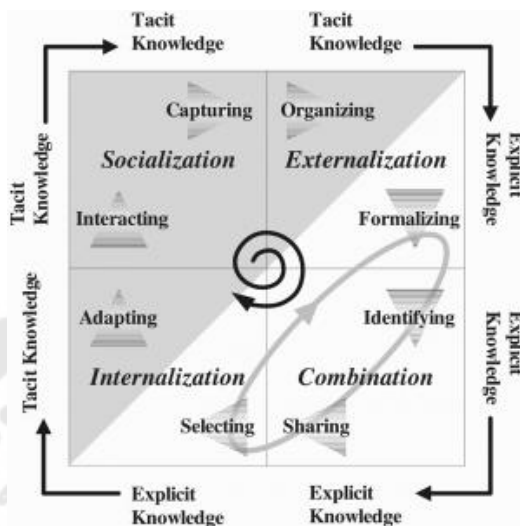
ความรู้ คือ สิ่งที่สะสมมาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้า หรือประสบการณ์ รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะ ความเข้าใจ หรือสารสนเทศที่ได้รับมาจากประสบการณ์

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542 อ้างถึงใน สุรัชย์ พรหมพันธุ์, 2554, น. 190) ได้ให้ความหมายของ “ความรู้” คือ สิ่งที่ได้รับมาจากการได้ยิน ได้ฟัง การคิดหรือการปฏิบัติของวิชาในแต่ละสาขา

ดังนั้น ความรู้ คือ สารสนเทศที่นำไปสู่การปฏิบัติ เป็นเรื่องของเนื้อหาข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยข้อเท็จจริง ความคิดเห็น ทฤษฎี หลักการ รูปแบบ กรอบความคิด หรือข้อมูลอื่น ๆ ที่มีความจำเป็น David McClelland ได้อธิบายประเภทของความรู้ เป็น 2 ประเภท คือ

1) ความรู้ในตัวมนุษย์หรือความรู้โดยนัย (Tacit Knowledge) หมายถึง ความรู้เฉพาะตัวที่เกิดจากประสบการณ์ การศึกษา การสนทนา การฝึกอบรม เจตคติแต่ละบุคคล เป็นความรู้บวกรับกับสติปัญญา และประสบการณ์

2) ความรู้เชิงประจักษ์ที่ปรากฏชัด (Explicit Knowledge) หมายถึง ความรู้ที่ได้รับถ่ายทอดจากบุคคลออกมาในรูปของการบันทึกตามรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นสารสนเทศนั่นเอง

ภาพประกอบ 7 แสดงโมเดลการจัดการความรู้ SECI

ที่มา : SECI model of knowledge dimensions [online] เข้าถึงจาก

https://en.wikipedia.org/wiki/SECI_model_of_knowledge_dimensions

ความรู้มีกระบวนการที่เคลื่อนไหวในตัวของมันเอง เป็นไดนามิกตลอดเวลา โดยมีคนเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเคลื่อนไหว ดังนี้

1) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Socialization) S : Tacit to Tacit กระบวนการที่ 1 อธิบายความสัมพันธ์ทางสังคมในการส่งต่อระหว่างความรู้ฝังลึก (Tacit knowledge) ด้วยกัน เป็นการแบ่งปันประสบการณ์แบบเผชิญหน้าระหว่างผู้รู้ เช่น การประชุม การระดมสมอง ที่มาจากความรู้ การเรียนรู้ และประสบการณ์ของแต่ละบุคคล เฉพาะเรื่อง เฉพาะพื้นที่ แล้วนำมาแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในสภาพแวดล้อมเดียวกัน ที่มีใช่เป็นเพียงการอ่านหนังสือ คู่มือ หรือตำรา

2) การสกัดความรู้ออกจากตัวคน (Externalization) E : Tacit to Explicit กระบวนการที่ 2 อธิบายความสัมพันธ์กับภายนอกในการส่งต่อระหว่างความรู้ฝังลึก (Tacit knowledge) กับความรู้ชัดแจ้ง (Explicit knowledge) อาจเป็นการนำเสนอในเวทีวิชาการ หรือบทความตีพิมพ์ เป็นการพัฒนาองค์ความรู้ที่ถูกฝังอยู่ในความรู้ฝังลึกให้สื่อสารออกไปภายนอก อาจเป็นแนวคิด แผนภาพ แผนภูมิ เอกสารที่สนับสนุนให้เกิดการสื่อสารระหว่างผู้เรียนรู้ด้วยกันที่

เข้าใจได้ง่าย ซึ่งความรู้ฝังลึกจะถูกพัฒนาให้ตกผลึกและถูกกลั่นกรอง แล้วนำไปสู่การแบ่งปัน เปลี่ยนเป็นฐานความรู้ใหม่ที่ถูกนำไปใช้สร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ในกระบวนการใหม่

3) การรวบรวมความรู้ (Combination) C : Explicit to Explicit กระบวนการที่ 3 อธิบายความสัมพันธ์การรวมกันของความรู้ชัดแจ้ง (Explicit knowledge) ที่ผ่านการจัดระบบ และบูรณาการความรู้ที่ต่างรูปแบบเข้าด้วยกัน เช่น นำความรู้ไปสร้างต้นแบบใหม่ ไปสร้างสรรคงานใหม่ ได้ความรู้ใหม่ โดยความรู้ชัดแจ้งได้จากการรวบรวมความรู้ภายในหรือภายนอกองค์กร แล้วนำมารวมกัน ปรับปรุง หรือผ่านกระบวนการที่ทำให้เกิดความรู้ใหม่ แล้วความรู้ใหม่จะถูกเผยแพร่แก่สมาชิกในองค์กร

4) การผนึกฝังความรู้ (Internalization) I : Explicit to Tacit กระบวนการที่ 4 อธิบายความสัมพันธ์ภายในที่มีการส่งต่อความรู้ชัดแจ้ง (Explicit knowledge) สู่อำนาจฝังลึก (Tacit knowledge) แล้วมีการนำไปใช้ในระดับบุคคล ครอบคลุมการเรียนรู้และลงมือทำ ซึ่งความรู้ชัดแจ้งถูกเปลี่ยนเป็นความรู้ฝังลึกในระดับบุคคลแล้วกลายเป็นทรัพย์สินขององค์กร

โดยความรู้สามารถแบ่งเป็นได้เป็น 4 ระดับ คือ

1) รู้ว่าคืออะไร (Know-what) เป็นความรู้เชิงทฤษฎีล้วน ๆ เมื่อนำความรู้เหล่านี้ มาใช้ก็จะได้ผลบ้าง ไม่ได้ผลบ้าง

2) รู้วิธีการ (Know-how) เป็นความรู้ที่มีทั้งเชิงทฤษฎี และเชิงปฏิบัติ (สภาพแวดล้อม และเงื่อนไขต่าง ๆ ที่รายละเอียดเหตุการณ์หนึ่ง เรื่องหนึ่ง ประเด็นหนึ่ง) เป็นความรู้ในลักษณะที่รู้จักปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมหรือบริบท

3) รู้เหตุผล (Know-why) เป็นความรู้ในระดับที่อธิบายเหตุผลได้ว่าทำไมความรู้นั้น ๆ จึงใช้ได้ผลในบริบทหนึ่ง แต่ใช้ไม่ได้ผลในอีกบริบทหนึ่ง

4) ใส่ใจกับเหตุผล (Care-why) เป็นความรู้ในระดับคุณค่า ความเชื่อ ซึ่งจะเป็นแรงขับเคลื่อนมาจากภายในจิตใจ ให้ต้องกระทำสิ่งนั้น เพื่อเผชิญสถานการณ์

4.2 ทักษะ (Skill)

ทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ซึ่งจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1) ทักษะทั่วไป (Generic Skills) หมายถึง ทักษะทั่วไปเป็นทักษะที่มนุษย์ต้องใช้ทุกวันเพื่อการมีชีวิตอยู่

2) ทักษะวิชาชีพ (Profession Skills) หมายถึง ทักษะที่มนุษย์จำเป็นต้องมีเพื่อใช้ในการหาเลี้ยงชีพ

ทักษะทั้งสองประเภทถือได้ว่าเป็นการต่อยอดจากความรู้ แล้วนำไปสู่การปฏิบัติ มีการพัฒนา การฝึกฝนให้เกิดขึ้น โดยมีช่วงของระยะเวลาที่ทำการหล่อหลอมจากการปฏิบัติ จนกลายเป็นทักษะในเรื่องนั้น ๆ

จากความหมายข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ทักษะ หมายถึง การนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิต และวิชาชีพ หลาย ๆ ครั้ง จนเกิดความชำนาญ

4.3 คุณลักษณะของบุคคล หรือพฤติกรรมของบุคคล (Attributes)

คุณลักษณะของบุคคล หรือพฤติกรรมของบุคคล หมายถึง ความคิด ความรู้สึก เจตคติ ทศนคติ แรงจูงใจ ความต้องการส่วนบุคคล ภาพลักษณ์ของตน หรือสิ่งที่บุคคลเชื่อว่าตนเอง เป็น โดยมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้ บทบาทที่แสดงออกต่อสังคม (Social Role) แนวคิดของตนเอง (Self-Concept) ภาพลักษณ์ของบุคคลที่มีต่อตนเอง (Self-Image) ความเชื่อ (Trait) และ แรงจูงใจ (Motive)

1) บทบาทที่แสดงออกต่อสังคม (Social Role) หมายถึง การกระทำตามสิทธิ และหน้าที่ของบุคคลตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่ในสังคมนั้น ๆ หรือในองค์กร

2) แนวคิดของตนเอง (Self-Concept) เป็นเรื่องเกี่ยวกับ ทศนคติ (Attitude) ค่านิยม (Value) หมายถึง ความคิด ความรู้สึก เจตคติ และค่านิยมที่บุคคลมีต่อตนเองในด้านต่าง ๆ อันเกิดจากการเรียนรู้ที่ได้มีความสัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการรับรู้เกี่ยวกับตนเองในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านสติปัญญา ความคิด ทักษะต่าง ๆ และรูปร่างลักษณะทางร่างกาย เป็นแนวคิดเกี่ยวกับตนเอง ไม่ได้ติดตัวมาตั้งแต่เกิด แต่เกิดจากการเรียนรู้และเมื่อบุคคลมีแนวคิดเกี่ยวกับตนเองอย่างไรแล้ว ก็จะมีผลสะท้อนให้บุคคลแสดงพฤติกรรมไปในแนวคิดนั้นด้วย

3) ภาพลักษณ์ของบุคคลที่มีต่อตนเอง (Self-Image) หมายถึง บุคลิกลักษณะ ความสามารถ หรือสิ่งที่เป็นและสิ่งที่แสดงออกมา ซึ่งจะส่งผลต่อการรับรู้ของผู้พบเห็นเกี่ยวกับลักษณะ บุคลิกภาพ และศักยภาพในตัวคุณ

4) ค่านิยม (Value) หมายถึง แนวความคิด ความเชื่อ เป็นอุดมการณ์ เป็นความต้องการของกลุ่มคนในสังคม ซึ่งยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดี มีคุณค่าควรแก่การนำไปเป็นแนวทาง ในการปฏิบัติ เป็นกรอบของการดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์สุขของตนเองและส่วนรวม

5) ทศนคติ (Attitude) เป็นความรู้สึกในการประเมินว่าชอบ หรือไม่ชอบสิ่งใด สิ่งหนึ่ง หรือสถานการณ์ใด สถานการณ์หนึ่ง ซึ่งทศนคติจะเป็นส่วนสำคัญที่จะกำหนดหรือผลักดัน ในแต่ละบุคคลนั้นเกิดพฤติกรรม หรือการกระทำที่สอดคล้องกับทศนคติที่แต่ละบุคคลนั้นมีอยู่

6) แรงผลักดันและแรงจูงใจเบื้องต้น (Motive) ทอส และคาร์โรลล์ (Tois and Carroll (1982, p.387 สุรชัย พรหมพันธุ์, 2554, น. 231) หมายถึง แรงขับของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรม โดยเฉพาะที่เกิดขึ้นในการทำงาน หรือการกระทำที่บุคคลจะทำงานสำเร็จ โดยได้รับอิทธิพลจากการกระทำของคนอื่นที่กำหนดแนวทางเฉพาะใช้ในการบริหาร โดยผู้บริหารจะจูงใจพนักงานทำงานให้องค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาเกี่ยวกับความหมายและหลักการของสมรรถนะ พบว่าสมรรถนะเป็นความสามารถ ที่สำคัญที่บุคคลพึงมีในการปฏิบัติงานให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของงานนั้น ๆ และสามารถแสดงออกมาให้เห็นได้ในรูปของความรู้ความเข้าใจ ทักษะ และเจตคติที่ดี ซึ่ง ชมพันธ์ กุญชร ณ อยุธยา (2530, น. 19 - 22) ได้กล่าวว่าบุคคลจะเกิดสมรรถนะในการปฏิบัติหน้าที่ หรือกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งจำเป็นต้องมีการพัฒนาให้เกิดขึ้นใน 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การพัฒนาให้บุคคลเกิดความรู้ความคิด ทักษะและเจตคติในสิ่งที่จะกระทำ

ขั้นตอนที่ 2 การให้บุคคลได้ปฏิบัติหรือกระทำในสิ่งนั้น

ขั้นตอนที่ 3 การทำให้บุคคลได้มีประสบการณ์ในการปฏิบัติหรือกระทำสิ่งนั้น จนกระทั่งมีการแสดงออกในการปฏิบัติหรือกระทำที่ดีมีประสิทธิภาพ

5. สมรรถนะการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารงานที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะการวิจัย พบว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะการวิจัยดังต่อไปนี้

สุพรรณิ สิ้นโพธิ์ (2546) ได้ให้ความหมายสมรรถภาพการวิจัยในชั้นเรียนเป็นการแสดงออกของครูที่มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ และทัศนคติที่ดีของครู ในการสร้างความรู้ ความจริง การแสวงหาวิธีการหรือนวัตกรรมและพัฒนาการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการวิจัย โดยนำผลการวิจัยไปสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน ผู้สอนที่มีการพัฒนาการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบต่อไป

ปรีดี เบ็ญคาร (2548) ได้ศึกษาถึงการส่งเสริมการรับรู้ความสามารถของตนในกระบวนการพัฒนาวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนของครู โดยกำหนดความสามารถในการทำวิจัยเป็นทักษะที่แสดงออกมาใน 3 ลักษณะ คือ 1) ความรู้พื้นฐานด้านวิธีวิทยาการวิจัย ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ ด้านระเบียบวิธีวิจัย ด้านการวางแผนการวิจัย ด้านการเขียนรายงานการวิจัย 2) ทักษะการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน ประกอบด้วย 8 ด้าน คือ การสำรวจและวิเคราะห์ปัญหาการวิจัย การระบุปัญหาการวิจัย การกำหนดแนวคิดการวิจัย การกำหนดนวัตกรรมการวิจัย การกำหนด

แนวทางการแก้ปัญหา การวางแผนการรวบรวมข้อมูล การสะท้อนผล และการนำเสนอผลการวิจัย

3) เจตคติต่อการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน

บุญสิทธิ์ ไชยชนะ (2552) ได้ศึกษาผลการใช้โปรแกรมส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองด้านบทบาทครูนักวิจัยและสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนที่มีต่อนักศึกษาครู ในชั้นการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูแบบเต็มรูปแบบ โดยสรุปได้ว่าสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนของนักศึกษาวิชาชีพครูมี 3 องค์ประกอบคือ 1) ความรู้เกี่ยวกับการวิจัยในชั้นเรียน หมายถึง ความสามารถของนักศึกษาครูเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัย ประกอบด้วย ความสำคัญของการวิจัยในชั้นเรียน การสำรวจและวิเคราะห์ปัญหาการวิจัยในชั้นเรียน การกำหนดปัญหาการวิจัยในชั้นเรียน การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสร้างและกำหนดนวัตกรรมการวิจัยในชั้นเรียน การออกแบบการวิจัยในชั้นเรียน การเขียนเค้าโครงการวิจัยในชั้นเรียน การใช้นวัตกรรมในการแก้ปัญหาผู้เรียน การวิเคราะห์ข้อมูลและรายงานผลการแก้ปัญหา การสรุปและอภิปรายผลการวิจัย และการเขียนรายงานการวิจัย 2) เจตคติต่อการทำวิจัยในชั้นเรียน หมายถึง ความรู้เชิงประเมินค่าถึงประโยชน์ของการทำวิจัยในชั้นเรียน ความรู้สึกที่มีต่อการทำวิจัยในชั้นเรียน ความพร้อมที่จะทำกระทำกิจกรรมการวิจัยในชั้นเรียนของนักศึกษาครู 3) ทักษะของการวิจัยในชั้นเรียน หมายถึง ความสามารถของนักศึกษาครูในการผลิตหรือกระทำชิ้นงานตามขั้นตอนของการวิจัยในชั้นเรียนโดยเป็นชิ้นงานหรือร่องรอยและหลักฐานของชิ้นงานนั้น ๆ ซึ่งประกอบด้วย การสำรวจและวิเคราะห์ปัญหาการวิจัยในชั้นเรียน การกำหนดปัญหาการวิจัยในชั้นเรียน การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสร้างและกำหนดนวัตกรรมการวิจัยในชั้นเรียน การออกแบบการวิจัยในชั้นเรียน การเขียนเค้าโครงการวิจัยในชั้นเรียน การใช้นวัตกรรมในการแก้ปัญหาผู้เรียน การวิเคราะห์ข้อมูลและรายงานผลการแก้ปัญหา การสรุปและอภิปรายผลการวิจัย และการเขียนรายงานการวิจัย

อรอุมา รุ่งเรืองวณิชกุล (2556) ได้พัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะครูนักวิจัยด้วยการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้สำหรับข้าราชการครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 2 โดยได้จำแนกสมรรถนะครูนักวิจัยเป็น 3 ด้าน คือ 1) ความรู้ความเข้าใจ โดยมีสมรรถนะย่อยประกอบด้วย 1.1) มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำวิจัย เทคนิควิธีการวิจัย ระเบียบวิธีการวิจัย การวิจัยเบื้องต้น การอ่านและการวิเคราะห์งานวิจัย 1.2) มีความสามารถเชิงวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า แสวงหาความรู้ คิดสะท้อนกลับ ตั้งคำถามวิจัย มีการวิเคราะห์คำถาม และดำเนินการวิจัยเพื่อหาคำตอบ มีการลงมือปฏิบัติจริง 1.3) ศึกษาเอกสารตำราสื่อต่าง ๆ เกี่ยวกับวิชาชีพครูอยู่เสมอ มีแหล่งค้นคว้า 1.4) เรียนรู้ประสบการณ์จากกรณีศึกษา มีการแลกเปลี่ยนผลการค้นคว้า มีที่ปรึกษาในการทำวิจัย มีการตรวจสอบจาก

ผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้ร่วมงานถึงผลลัพธ์ของความล้มเหลวและความสำเร็จ 1.5) โรงเรียนมีนโยบายสนับสนุน 2) ด้านจิตวิทยา โดยมีสมรรถนะย่อยประกอบด้วย 2.1) ช่างสังเกต มีลักษณะตั้งคำถาม มีวิธีการเรียนรู้ เป็นนักอ่าน 2.2) ขยัน อดทน มีความรับผิดชอบ มีความมุ่งมั่น มีศรัทธาต่องานวิจัย มีแรงจูงใจ ความตั้งใจที่ชัดเจนและมีเป้าหมาย ความสนใจใฝ่รู้ ใฝ่ค้นคว้า 2.3) มีความละเอียดรอบคอบและทำงานเป็นระบบ 2.4) มีความซื่อสัตย์ ซื่อตรงในทางวิชาการ มีจรรยาบรรณการวิจัย 2.5) มีใจกว้าง รับฟังและเคารพความคิดเห็นทางวิชาการของผู้อื่น 2.6) มีความคิดอิสระ ริเริ่ม และสร้างสรรค์ การคิดไตร่ตรอง มีเหตุผลเชิงวิชาการ 2.7) มีสัมพันธภาพที่ดีต่อเพื่อนครูและนักเรียน รู้จักและเข้าใจตนเอง 3) มีทักษะปฏิบัติ โดยมีสมรรถนะย่อยประกอบด้วย 3.1) ทักษะในการวิเคราะห์ วินิจฉัยปัญหาและความต้องการที่แท้จริง 3.2) ทักษะการค้นคว้า สืบค้นข้อมูล ทักษะการแสวงหาความรู้ 3.3) ทักษะการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า 3.4) ปฏิบัติกิจกรรมฝึกทำวิจัย 3.5) ทักษะการสื่อสาร นำเสนอผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้

Careers Research and Advisory Centre (CRAC) Limited (2010) (เอกสารจากเว็บไซต์) ได้สร้างกรอบการพัฒนาวิจัย The Researcher Development Framework (RDF) เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนานักวิจัยเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการสร้างนักวิจัยในสหราชอาณาจักร และยังเป็นกรอบการพัฒนาวิชาชีพของนักวิจัยในระดับอุดมศึกษา ซึ่งแสดงออกถึงความรู้ พฤติกรรม และคุณลักษณะของนักวิจัย และมาตรฐานวิชาชีพการทำวิจัย ซึ่งกรอบการพัฒนาวิจัยนี้ออกแบบมาเพื่อ 1) ให้นักวิจัยประเมินและวางแผนการพัฒนาวิชาชีพของตน 2) ให้ผู้จัดการและผู้บังคับบัญชาของนักวิจัยวางแผนสนับสนุนการพัฒนานักวิจัย 3) นักฝึกอบรม นักพัฒนา ผู้เชี่ยวชาญด้านทรัพยากรบุคคล และที่ปรึกษาด้านอาชีพใช้ในการวางแผนและจัดการการสนับสนุนการพัฒนานักวิจัย ซึ่งกรอบการพัฒนาวิจัยประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก และ 12 องค์ประกอบย่อย ดังต่อไปนี้

ตาราง 10 แสดงกรอบการพัฒนานักวิจัยของ Careers Research and Advisory Centre (CRAC) Limited

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย
1. ความรู้และความสามารถทางปัญญา หมายถึง ความรู้ความสามารถทางสติปัญญา ความสามารถ และเทคนิคในการทำวิจัย	1. ความรู้พื้นฐาน 1.1 วิธีการวิจัย: ความรู้ทางทฤษฎี 1.2 วิธีการวิจัย: การประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติ 1.3 การแสวงหาข้อมูล 1.4 ความรอบรู้และการจัดการด้านสารสนเทศ 1.5 ภาษา 1.6 ความรู้ทางวิชาการและการคำนวณ 2. ความสามารถทางสติปัญญา 2.1 วิเคราะห์ 2.2 สังเคราะห์ 2.3 การคิดเชิงวิพากษ์ 2.4 การประเมิน 2.5 การแก้ปัญหา 3. ความคิดสร้างสรรค์ 3.1 มีใจสงสัย หัวใจสืบเสาะ 3.2 การตระหนักรู้ทางปัญญา 3.3 การคิดเชิงนวัตกรรม 3.4 การสร้างข้อโต้แย้ง 3.5 ความกล้าเสี่ยงทางปัญญา

ตาราง 10 (ต่อ)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย
2. ประสิทธิภาพส่วนบุคคล เป็นคุณสมบัติส่วนบุคคลที่ยอมรับได้ว่าเป็น นักวิจัยที่มีประสิทธิภาพ	4. คุณสมบัติส่วนบุคคล 4.1 ความกระตือรือร้น 4.2 ความขยันหมั่นเพียร 4.3 ความซื่อสัตย์ 4.4 ความมั่นใจในตนเอง 4.5 การสะท้อนตัวเอง 4.6 ความรับผิดชอบ 5. การจัดการตนเอง 5.1 การจัดเตรียมและจัดลำดับ ความสำคัญ 5.2 ความมุ่งมั่นในการวิจัย 5.3 การบริหารเวลา 5.4 การตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง 5.5 ความสมดุลในชีวิตการทำงาน 6. การพัฒนาวิชาชีพและอาชีพ 6.1 การจัดการอาชีพ 6.2 การพัฒนาอาชีพอย่างต่อเนื่อง 6.3 การตอบสนองต่อโอกาส 6.4 การสร้างเครือข่าย 6.5 ชื่อเสียงและความภาคภูมิใจ
3. การกำกับดูแลกิจการและองค์กร ความรู้เกี่ยวกับมาตรฐาน ความต้องการ และ ความเป็นมืออาชีพในการทำวิจัย	7. ความเป็นมืออาชีพ 7.1 สุขภาพและความปลอดภัย 7.2 จริยธรรมหลักการและความยั่งยืน 7.3 ข้อกำหนดทางกฎหมาย 7.4 สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาและ ลิขสิทธิ์ 7.5 เคารพและรักษาความลับ

ตาราง 10 (ต่อ)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย
3. การกำกับดูแลกิจการและองค์กร ความรู้เกี่ยวกับมาตรฐาน ความต้องการ และ ความเป็นมืออาชีพในการทำวิจัย (ต่อ)	7.6 การระบุแหล่งที่มาและผู้ร่วมเขียน ผลงาน 7.7 การปฏิบัติที่เหมาะสม 8. การจัดการงานวิจัย 8.1 ยุทธศาสตร์การวิจัย 8.2 การวางแผนโครงการและการจัดส่ง 8.3 การจัดการความเสี่ยง 9. การเงิน การระดมทุนและทรัพยากร 9.1 การสร้างรายได้และเงินทุน 9.2 การจัดการทางการเงิน 9.3 โครงสร้างพื้นฐานและทรัพยากร
4. การมีส่วนร่วม อิทธิพล และผลกระทบ หมายถึง ความรู้และทักษะในการทำงาน ร่วมกับผู้อื่น และการสร้างความมั่นใจใน งานวิจัยที่มีผลกระทบในวงกว้าง	10. การทำงานร่วมกับผู้อื่น 10.1 การทำงานร่วมกับนักศึกษา 10.2 การทำงานเป็นทีม 10.3 การจัดการคน 10.4 การตรวจตรา ดูแล 10.5 การให้คำปรึกษา 10.6 การจูงใจ และความเป็นผู้นำ 10.7 ความร่วมมือ 10.8 ความเสมอภาคและความ หลากหลาย 11. การสื่อสารและการเผยแพร่ 11.1 วิธีการสื่อสาร 11.2 สื่อสำหรับการสื่อสาร 11.3 สิ่งพิมพ์

ตาราง 10 (ต่อ)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย
4. การมีส่วนร่วม อิทธิพล และผลกระทบ หมายถึง ความรู้และทักษะในการทำงาน ร่วมกับผู้อื่น และการสร้างความมั่นใจใน งานวิจัยที่มีผลกระทบในวงกว้าง (ต่อ)	12. ความผูกพันและผลกระทบ 12.1 การสอน 12.2 การมีส่วนร่วมของประชาชน 12.3 องค์กร 12.4 นโยบาย 12.5 สังคมและวัฒนธรรม 12.6 ความเป็นพลเมืองโลก

ที่มา : Careers Research and Advisory Centre (CRAC) Limited (2010)

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับสมรรถนะการวิจัย พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งเน้น
การศึกษากับครู ทั้งนักศึกษาครู และครูประจำการ เพื่อพัฒนาสมรรถนะด้านการวิจัยปฏิบัติการใน
ชั้นเรียน โดยมีองค์ประกอบหลักใน 3 ด้าน คือ

- 1) ด้านความรู้ ซึ่งความรู้ที่ครูจำเป็นต้องมี คือ ความรู้ด้านระเบียบวิธีวิจัย และ
ความสามารถเชิงวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า
- 2) ด้านทักษะ ประกอบด้วย ทักษะการสำรวจและวิเคราะห์ปัญหา การระบุปัญหา การ
กำหนดนวัตกรรมและแนวทางการแก้ปัญหา การสืบค้นข้อมูล และการนำเสนอผลการวิจัย
- 3) เจตคติต่อการทำวิจัย ได้แก่ ชยัน อดทน รับผิดชอบ มุ่งมั่น มีความซื่อสัตย์ ซื่อตรง
ในทางวิชาการ ใจกว้าง รับฟังและเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น และมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น
รายละเอียดดังตารางที่ 11

ตาราง 11 องค์ประกอบของสมรรถนะด้านการวิจัย

	นักวิชาการ	ปรีดา เบ็ญคาร (2548)	บุญสิทธิ ไชยชนะ (2552)	อรอุมา รุ่งเรือง วณิชกุล (2556)	CEAC
ประเด็น					
ความรู้ความเข้าใจ					
ด้านระเบียบวิธีวิจัย		✓	✓	✓	✓
ด้านการวางแผนการวิจัย		✓			
ด้านการเขียนรายงานการวิจัย		✓			
ด้านการเงิน การระดมทุนและ ทรัพยากร					✓
ความสามารถเชิงการคิดสร้างสรรค์					✓
ความสามารถเชิงวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า				✓	✓
ความรู้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ การมีที่ปรึกษา				✓	
ทักษะ					
การสำรวจและวิเคราะห์ปัญหาการ วิจัย		✓	✓		
การระบุปัญหาการวิจัย		✓	✓	✓	
การกำหนดแนวคิดการวิจัย		✓			
การกำหนดนวัตกรรมการวิจัย		✓	✓		
การกำหนดแนวทางการแก้ปัญหา		✓	✓		
การวางแผนการรวบรวมข้อมูล		✓			
การสะท้อนผล		✓			
การนำเสนอผลการวิจัย		✓	✓	✓	✓
การสืบค้นข้อมูล			✓	✓	
การออกแบบการวิจัยในชั้นเรียน			✓		

ตาราง 11 (ต่อ)

	นักวิชาการ	ปรีดา เบญจคาร (2548)	บุญสิทธิ์ ไชยชนะ (2552)	อรอุมา รุ่งเรือง วณิชกุล (2556)	CEAC
การเขียนเค้าโครงการวิจัยในชั้นเรียน			✓		
การวิเคราะห์ข้อมูลและรายงานผล			✓		
การเขียนรายงานการวิจัย			✓		
การฝึกปฏิบัติการทำกิจกรรมวิจัย				✓	
การจัดการตนเอง					✓
การพัฒนาวิชาชีพและอาชีพ					✓
การจัดการงานวิจัย					✓
การสื่อสาร					✓
เจตคติต่อการทำวิจัย					
เห็นประโยชน์ของการวิจัยในชั้นเรียน			✓		
มีความรู้สึกที่ดีต่อการทำวิจัยในชั้นเรียน			✓		
มีความพร้อมที่จะกระทำกิจกรรมการวิจัยในชั้นเรียน			✓		
ช่างสังเกต ตั้งคำถาม มีวิธีการเรียนรู้ เป็นนักอ่าน				✓	
ขยัน อดทน รับผิดชอบ มุ่งมั่น				✓	✓
มีความซื่อสัตย์ ซื่อตรงในทางวิชาการ				✓	✓
ใจกว้าง รับฟังและเคารพความคิดเห็น ของผู้อื่น				✓	✓
มีความคิดอิสระ ริเริ่ม และสร้างสรรค์				✓	
มีสัมพันธภาพที่ดีต่อผู้อื่นทั้งเพื่อนครูและ นักเรียน				✓	✓
ความเป็นมืออาชีพ					✓

6. สมรรถนะการวิจัยชุมชน

จากการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์ เอกสาร งานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ พบว่ายังไม่มีการศึกษาถึงสมรรถนะการวิจัยชุมชน เอกสารงานวิจัยส่วนใหญ่ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของ นักวิจัยชุมชน นักวิจัยเพื่อท้องถิ่น คุณสมบัติของพี่เลี้ยง (Research Counsellors : RC) ที่ทำหน้าที่ สนับสนุนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น การพัฒนาพี่เลี้ยง การสร้างชุดฝึกอบรมทางไกลเรื่องการวิจัยท้องถิ่น ดังนั้น ในการพัฒนาตัวบ่งชี้ของสมรรถนะการวิจัยชุมชนส่วนหนึ่งจะมาจากการวิเคราะห์และ สังเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับการวิจัยชุมชน และการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นหลัก เพื่อเป็นกรอบในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนต่อไป

6.1 กระบวนการวิจัยชุมชน และกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับกระบวนการวิจัยชุมชน (Matthew, 2019; ขนิษฐา นันทบุตร, 2556, น. 11 -12; จำนง อติวัฒนสิทธิ์, 2558, น. 6) พบว่างานวิจัยชุมชนมี 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การพัฒนาโจทย์วิจัย 2) การออกแบบการวิจัยชุมชน 3) การเก็บรวบรวมข้อมูล และ 4) การวิเคราะห์และสรุปบทเรียนซึ่งสอดคล้องกับ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ที่ระบุว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประกอบด้วยขั้นตอนหลัก 4 ขั้นตอน คือ 1) การเตรียมชุมชนวิจัย 2) การ ออกแบบและกำหนดแผนงานวิจัย 3) การปฏิบัติการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหา 4) การวิเคราะห์ สรุป บทเรียนเพื่อสร้างทางเลือก ดังนั้น นักวิจัยชุมชนจึงควรมีความรู้ในเรื่องต่อไปนี้

- 1) การศึกษา วิเคราะห์ชุมชน
- 2) พัฒนาโจทย์วิจัย ตั้งคำถามวิจัย
- 3) พัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย
- 4) แนวคิด และกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (การทบทวนโครงการ คำถาม วิจัย วัตถุประสงค์ แผนงานวิจัย การใช้เครื่องมือ/เทคนิค/วิธีการต่าง ๆ ที่ใช้ในการเก็บรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งกิจกรรมการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การเขียน การสรุปรายงาน การจัดการโครงการ/ และงบประมาณ)
- 5) การประเมินผลโครงการ
- 6) การสรุปบทเรียน และการเขียนรายงานการวิจัย
- 7) การวางแผนสร้างทางเลือกของชุมชน

6.2 การสังเคราะห์คุณสมบัติ บทบาทหน้าที่ และการพัฒนานักวิจัยชุมชน นักวิจัยเพื่อท้องถิ่น และพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กชกร ชินะวงศ์ (2546, น. 18) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติและการเสริมสร้างศักยภาพให้กับพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังนี้

พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นต้องเป็นคนที่เชื่อในความคิดที่ว่าวิจัยแก้ปัญหาชาวบ้าน หรือชาวบ้านทำวิจัยได้ หรือวิจัยเสริมประสิทธิภาพงานพัฒนาได้ และต้องเป็นผู้ที่มีความอดทนเพียรพยายามในการทำงาน และมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1) มีประสบการณ์วิจัยมาก่อน หรือเป็นผู้ที่มีประสบการณ์การพัฒนามาก่อน เน้นที่ประสบการณ์ในการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action)

2) รู้จักชุมชน รู้จักพื้นที่ทำงาน และคุ้นเคยกับคนในท้องถิ่นเป็นอย่างดี

3) มีทักษะในการประสานงานและให้คำปรึกษา มีทักษะการสื่อสารและมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

4) มีเวลาให้กับการทำงานอย่างเพียงพอ มีความเพียรพยายามทุ่มเทและอดทน

5) มีจิตวิญญาณของการเป็นผู้สร้างและผู้ให้

6) มีความมุ่งมั่นในความสำเร็จของงาน หรือมีความศรัทธาและเชื่อในงานที่ทำ

7) รับฟังและเคารพความคิดเห็นของตนเองและผู้อื่น

สำหรับแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมี 2 ส่วน คือ 1) การอบรมทักษะที่จำเป็นต่อการทำงาน เช่น แนวคิดเชิงระบบ (system thinking) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (PAR) กระบวนการพัฒนาและติดตามโครงการวิจัย 2) การฝึกอบรมให้ความรู้ด้านการวิจัยและพัฒนา

มหาวิทยาลัยเกริก (ม.ป.พ., น. 8) (เอกสารจากเว็บไซต์) ได้มีข้อตกลงร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) เพื่อสนับสนุนให้บุคลากรของมหาวิทยาลัยทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์กับชุมชนอย่างแท้จริง มหาวิทยาลัยเกริกจึงได้จัดทำคู่มือเทคนิคการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับชุมชนเมือง โดยได้กล่าวถึงคุณสมบัติของนักวิจัยชุมชน ดังนี้ มีจิตใจสาธารณะมีจิตอาสา มีจิตใจใฝ่รู้ มีความเพียร มีความสนใจและสมัครใจเข้าร่วมที่มวิจัย ซึ่งสอดคล้องกับ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร (น. 22) (เอกสารจากเว็บไซต์) ที่ได้จัดทำคู่มืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสำหรับบุคลากรของมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครใช้เป็นคู่มือในการทำงานวิจัยเพื่อ

ท้องถิ่น โดยได้กล่าวถึงคุณสมบัติและบทบาทหน้าที่ของนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยนักวิจัยท้องถิ่น ต้องมีคุณสมบัติพื้นฐาน ดังนี้ 1) มีวุฒิภาวะที่ดีได้รับการยอมรับจากชุมชน 2) มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี 3) มีความเพียร อดทน 4) มีความเสียสละ 5) มีวินัย 6) มีความอ่อนน้อมถ่อมตน 7) มีความพอใจในงาน 8) มีความรู้โดยเฉพาะในเรื่องที่จะทำวิจัย 9) มีทักษะ ความรู้ ประสบการณ์ ได้แก่ การเขียน/จดบันทึก การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การบริหารจัดการ (คน/งาน/งบประมาณ) และการประสานงาน โดยนักวิจัยท้องถิ่นมีบทบาท ดังต่อไปนี้ 1) การประสานงาน 2) การสร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในทีมวิจัยกับชุมชน 3) การเก็บข้อมูล บันทึกข้อมูล 4) การวิเคราะห์ข้อมูล 5) การเขียนรายงาน 6) การสื่อสารกับชุมชนเพื่อสร้างการเรียนรู้ และความร่วมมือ และ 7) การแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้สนับสนุนการทำงาน

อรุณี เวียงแสง และ คณะ (2550, น. 55-56) ได้สกัดองค์ความรู้ที่มาจากประสบการณ์หนุนเสริมงานวิจัยในท้องถิ่นจากคนสามหมอก (ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน) ผู้คนสามน้ำ (ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม) และได้กล่าวถึงคุณสมบัติของนักวิจัยท้องถิ่นในพื้นที่ มีลักษณะสำคัญ 5 ประการ และทักษะย่อย ดังต่อไปนี้ 1) เปิดใจ ใฝ่รู้ ยกระดับ ปรับตัว นับว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของนักวิจัย อาจกล่าวได้ว่านักวิจัยต้องมีลักษณะเป็น “บุคคลเรียนรู้” คือ ยอมรับข้อคิดเห็นของผู้อื่น จนสามารถพัฒนาตนเอง ทั้งด้านการเปลี่ยนผ่านกระบวนการทัศน์ และทักษะที่จำเป็นในการทำวิจัย 2) เชื่อในกระบวนการมีส่วนร่วมใหม่ในการเรียนรู้ของชุมชน เชื่อว่าชุมชนมีความรู้ความสามารถทำวิจัยได้ เชื่อในกระบวนการมีส่วนร่วมของคนหลายฝ่าย มีแนวคิดในการพัฒนาแบบยั่งยืนที่มุ่งผลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม 3) มีลักษณะนิสัยที่เอื้อต่อการทำงานวิจัยและร่วมงานกับผู้อื่น ผู้ที่เข้ามาเป็นนักวิจัยต้องมีใจรักการทำงานร่วมกับชุมชน มีความเสียสละ ใจหุ่มเห่ ขี้สงสัย ช่างสังเกต ช่างจดจำ ช่างจดบันทึก มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีการพูดและคิดอย่างสร้างสรรค์ เอาใจใส่กับรายละเอียดของงาน ใส่ใจเพื่อร่วมงาน มีทักษะการฟังที่ดี และมีเวลา 4) รู้จักการทำงานเป็นทีม/สร้างทีมเป็น ต้องรู้จักการกระจายงาน มอบหมายบทบาทหน้าที่ตามความถนัดของแต่ละคน สามารถดึงศักยภาพของทีมงานมาใช้ได้อย่างเต็มที่ และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในทีม 5) มีทักษะในการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เช่น การออกแบบกิจกรรม การจัดเวที การตั้งคำถาม และทักษะอื่น ๆ เช่น การบันทึกอย่างเป็นระบบ การเขียน การถอดองค์ความรู้ การออกแบบงานวิจัย การแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้า การสร้างบรรยากาศแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสื่อสาร

จุไรรัตน์ ปิยะวัชร (2561, น. 16 -17) ได้กล่าวถึงการพัฒนาคนหนองบัวใน ยุค THAILAND 4.0 โดยเน้น “การสร้างคน” เป็นหัวใจสำคัญ โดยใช้การอบรมตั้งแต่ “ต้นน้ำ กลาง น้ำ ปลายน้ำ” ดังนี้

หลักสูตรต้นน้ำ เป็นการวางรากฐานความเข้าใจเบื้องต้น โดยแบ่ง เนื้อหาเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ความรู้ความเข้าใจในเรื่อง “การวิจัยความหมายที่หลากหลาย” (What is research) ส่วนที่ 2 ความรู้ความเข้าใจในเรื่อง “การวิจัยเพื่อท้องถิ่น” (What is CBR)

หลักสูตรกลางน้ำ เป็นการเติมความรู้ในเรื่อง “เครื่องมืองานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่น” ใน 6 เรื่อง คือ 4R แห่งนวัตกรรม ความสำคัญของเครื่องมือในงานวิจัย ปัญญากำกับการใช้เครื่องมือ ประเภทของเครื่องมือการวิจัยเพื่อท้องถิ่น การใช้เครื่องมืออย่างเอนกประสงค์ และทำ เหลี่ยมเงื่อนไขของการใช้เครื่องมือวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เต็มศักยภาพ

หลักสูตรปลายน้ำ เป็นการเติมความรู้เรื่องการวิเคราะห์สังเคราะห์ใน งานวิจัยท้องถิ่น การถอดบทเรียนการทำงานวิจัยท้องถิ่น

สุวรรณ บัวพันธ์ (2554, น. 153-171) ได้ศึกษาโครงการพัฒนากระบวนการ สนับสนุนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ สำหรับพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน โดยการถอด บทเรียนจากโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสานที่เป็นโครงการที่ดำเนินการเสร็จแล้วและสามารถ ส่งผลกระทบต่อการแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างชัดเจน เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนา กระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยของพี่เลี้ยงภาคอีสานให้เกิดคุณภาพมากยิ่งขึ้น ผลการวิจัย พบว่าตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการวิจัยที่มีคุณภาพมีปัจจัย 3 ด้าน คือ ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ ขั้นตอนการเตรียมทีมวิจัย คือการพัฒนาโจทย์วิจัยตามความต้องการของชุมชน การสร้างทีมวิจัย ที่มาจากกลุ่มคนที่ใฝ่การเรียนรู้และมีจิตสาธารณะ และการทำความเข้าใจแนวคิดและ กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับชุมชน ปัจจัยด้านกระบวนการ ได้แก่ การติดตามสรุปผลของ ข้อมูล การตรวจสอบข้อมูลร่วมกันของทีมวิจัยและชุมชน การจัดการงบประมาณวิจัยที่โปร่งใสมี ประสิทธิภาพ การประชุมทีมวิจัยเพื่อวิเคราะห์ปัญหา วางแผนการทำงานอย่างต่อเนื่อง มีการ ออกแบบ เครื่องมือ วิธีการเก็บข้อมูลอย่างถูกต้องและสอดคล้องกับเนื้อหาอย่างรอบด้าน มีการ วิเคราะห์ข้อมูลตรวจสอบข้อมูลร่วมกันกับคนในชุมชน มีการรายงานความก้าวหน้าเป็นระยะ และ ผลที่เกิดขึ้นจะพัฒนาคน และทีมวิจัยมีทักษะด้านการวิจัยมากขึ้น วิเคราะห์ปัญหาเป็น การเก็บ ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การบันทึกและการเขียนรายงาน พัฒนาองค์ความรู้ เกิดองค์ความรู้ใน การจัดการปัญหา และข้อเสนอแนะในการจัดการปัญหาและพัฒนาต่อไป เกิดความร่วมมือ และ เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

สมพันธ์ เตชะอธิก (2560, น. 23) ได้กล่าวถึงบทบาทของนักวิจัยชุมชน ในคู่มือการวิจัยแก้ไขปัญหาชุมชน ว่านักวิจัยชุมชน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน และชาวบ้านที่สนใจเรียนรู้ อยากค้นหาความจริงและแก้ปัญหา มีบทบาทคือ ระดมความคิดเห็น นำเสนอข้อมูล ออกแบบเค้าโครงวิจัย ดำเนินการเก็บข้อมูลวิจัย การรวบรวมข้อมูลวิจัย ประมวลผล นำวิจัยไปสู่การแก้ปัญหาชุมชน และจัดเวทีคืนข้อมูล ซึ่งสิ่งที่นักวิจัยชุมชนทำได้ดี คือ การนำเสนอสถานการณ์ปัญหาชุมชน การสัมภาษณ์ การทำแผนและลงมือปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาตามผลการวิจัย แต่สิ่งที่นักวิจัยชุมชนยังทำได้ไม่ดี ได้แก่ การจดบันทึก การจัดเวทีสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล และการเขียนรายงานการวิจัย

6.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการให้ความรู้ และทักษะการวิจัยชุมชน การวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ภัสวลี นิติเกษตรสุนทร และ คณะ (2553) ได้สร้างและพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลเรื่องการวิจัยท้องถิ่น โดยการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาของศัควรรู้ด้านการวิจัยท้องถิ่น การประชุมระดมสมองผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยท้องถิ่น และจัดเสวนาชุมชน โดยชุดฝึกอบรมทางไกลเรื่องการวิจัยท้องถิ่นมีเนื้อหา 8 ตอน ดังนี้ **ตอนที่ 1** แนวคิดเรื่องงานวิจัยท้องถิ่น ประกอบด้วย ฐานคิดงานวิจัยท้องถิ่น กระบวนการทำงานวิจัยท้องถิ่น และกรณีศึกษางานวิจัยท้องถิ่น **ตอนที่ 2** กระบวนการวิจัยท้องถิ่น ประกอบด้วย กระบวนการวิจัยท้องถิ่น

ปัจจัยและหลักการสำคัญในกระบวนการท้องถิ่น และคุณค่า พลัง และความสุขจากงานวิจัยท้องถิ่น **ตอนที่ 3** การสร้างการมีส่วนร่วมในงานวิจัยท้องถิ่น ประกอบด้วยแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมในงานวิจัยท้องถิ่น แนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมในงานวิจัยท้องถิ่น และฐานหลักของการสร้างการมีส่วนร่วมในงานวิจัยท้องถิ่น **ตอนที่ 4** การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีแบบแผน ประกอบด้วย ความหมายและความสำคัญของการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม องค์ประกอบสำคัญในการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม และวิธีการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม **ตอนที่ 5** การจัดการในงานวิจัยท้องถิ่น ประกอบด้วย ความหมายและความสำคัญของข้อมูลในงานวิจัยท้องถิ่น การจัดเก็บข้อมูลในงานวิจัยท้องถิ่น และการจัดการและการใช้ประโยชน์จากข้อมูลในงานวิจัยท้องถิ่น **ตอนที่ 6** การเผยแพร่และการนำผลงานวิจัยท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์ ประกอบด้วย การเผยแพร่ผลงานวิจัยท้องถิ่น และการนำผลงานวิจัยท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์ **ตอนที่ 7** การพัฒนาทีมงานและเครือข่ายงานวิจัยท้องถิ่น ประกอบด้วย การพัฒนาทีมงาน เครือข่ายงานวิจัยท้องถิ่น และการศึกษาการพัฒนาทีมงานและเครือข่ายงานวิจัยท้องถิ่น **ตอนที่ 8** การบริหารโครงการวิจัยท้องถิ่น ประกอบด้วย กระบวนการบริหารโครงการวิจัยท้องถิ่น แนวทางการเขียนโครงการวิจัยท้องถิ่น และตัวอย่างข้อเสนอโครงการวิจัยท้องถิ่น

Anu และ Pernille (2011) ได้สร้างเครื่องมือสำหรับวัดผลและรวบรวมข้อมูลในโครงการที่เกิดจากการเสริมพลังชุมชนเพื่อแก้ปัญหาสุขภาพชุมชน 3 โครงการ คือ 1) โครงการชุมชนปลอดภัยจากยาเสพติด 2) ชุมชนปลอดภัยจาก HIV และ 3) โครงการคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งมีกระบวนการในการเสริมพลังชุมชน (Organizational Domains of Community Empowerment; ODCE) ได้แก่ การเปิดชุมชน การสร้างสมรรถนะชุมชน ทักษะการจัดการโครงการ และการสร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุน โดยมีกิจกรรมย่อย ดังนี้

1) การเปิดชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรม การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการแก้ปัญหาของชุมชน การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย การสร้างแรงจูงใจให้กับผู้นำ การสร้างและการสนับสนุนของเครือข่าย

2) การสร้างสมรรถนะของชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรม การฝึกอบรมเพื่อสร้างความตระหนักและสร้างความรู้ให้สมาชิกในชุมชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชน การเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติที่ดีการแบ่งปันข้อมูลเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิด ปัจจัย และทฤษฎีในการส่งเสริมสุขภาพให้ดียิ่งขึ้น

3) ทักษะการจัดการโครงการ ประกอบด้วยกิจกรรม การสอนการจัดการโครงการและทักษะการสร้างทีมงาน การฝึกอบรมสำหรับเทคนิคการวางแผน การนำไปปฏิบัติ และการประเมินผล คำแนะนำเกี่ยวกับการใช้ข้อมูลการเผยแพร่ข้อมูล ทักษะการสื่อสาร การพัฒนาคนในชุมชนให้มีความสามารถและความชำนาญในการใช้หลักฐานเพื่อระบุการแก้ปัญหา และการจัดการปัญหาในชุมชนให้ดียิ่งขึ้น

4) การสร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุน ประกอบด้วยกิจกรรม การฝึกอบรมสมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับทักษะการต่อรอง การสนับสนุนทางการเมืองและแหล่งทุน การส่งเสริมการเข้าถึงแหล่งความรู้และแหล่งข้อมูล และการคงอยู่ของความสามารถของสมาชิกในชุมชนเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหรือสังคม

Ann, Alan, Shalin, Pratima, และ Karen (2012) ได้ศึกษาเกี่ยวกับทักษะและความต้องการในการฝึกอบรมด้านการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (Community-Based Participatory Research ; CBPR) เพื่อกำหนดเป็นโครงสร้างพื้นฐานสำหรับการทำวิจัยที่มีส่วนร่วมของชุมชน โดยเก็บข้อมูลกับนักวิจัยด้านสุขภาพในมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดทั้งที่เคยมีประสบการณ์ทำวิจัยร่วมกับชุมชนและไม่เคยมีประสบการณ์ ผลการศึกษาพบว่าทักษะด้านการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ใน 6 ด้าน คือ วิธีการวิจัย การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูล การเผยแพร่ผลการวิจัย การสร้างความร่วมมือ และการอบรมให้กับชุมชน พบว่า

ในปัจจุบันนักวิจัยมีทักษะด้านวิธีการวิจัยสูงสุด (55.9%) และมีทักษะการฝึกอบรมให้กับชุมชนน้อยที่สุด (33.78%) สำหรับความต้องการในการฝึกอบรมการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ใน 5 ด้าน คือ ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการวิจัย การพัฒนาความร่วมมือ การระดมทุนของโครงการ การประเมินโครงการ และการเผยแพร่ผลงานวิจัย พบว่า นักวิจัยต้องการฝึกอบรมเกี่ยวกับการระดมทุนโครงการ การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชนมากที่สุด (51.5%) รองลงมาคือ การประเมินโครงการการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (47.1%) และการพัฒนาความร่วมมือด้านการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (44.1%)

Grant (2016) ได้ศึกษาทักษะที่จำเป็นสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรีในการเป็นวิจัยร่วมกับชุมชน กับนักศึกษามหาวิทยาลัย Virginia Commonwealth ซึ่งเป็น 1 ใน 54 มหาวิทยาลัยที่มูลนิธิคาร์เนกี (Carnegie Foundation) ได้จัดอันดับให้เป็นมหาวิทยาลัยที่มีความร่วมมือกับชุมชนในระดับสูงมาก ผลการวิจัยพบว่าสมรรถนะหลักสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรีในการเป็นนักวิจัยร่วมกับชุมชนได้แก่

1) ทักษะในด้านวิชาการ ได้แก่ ทักษะการคิดวิเคราะห์ ทักษะด้านเทคโนโลยี ทักษะด้านการตั้งเป้าหมาย และการมีส่วนร่วมของมหาวิทยาลัย

2) ทักษะในด้านการวิจัย ได้แก่ ทักษะด้านระเบียบวิธีวิจัย ทักษะการทำวิจัย การเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างผลวิจัยกับเศรษฐกิจ สังคมและการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม ทักษะการทบทวนวรรณกรรม ทักษะกระบวนการออกแบบการวิจัย ทักษะการเก็บรวบรวมข้อมูล และทักษะการประเมินผลการวิจัย

3) ทักษะการวิจัยร่วมกับชุมชน ได้แก่ ทักษะการระดมทรัพยากร การระดมทุน ทักษะความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยร่วมกับชุมชน ทักษะการมีส่วนร่วมกับชุมชน การมีส่วนร่วมของพลเมือง

4) การพัฒนาส่วนบุคคล ได้แก่ ทักษะด้านบุคคล และทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล คือ ความเข้าใจในความหลากหลายของเชื้อชาติ วัฒนธรรม มีความเข้าใจตนเอง มั่นใจในตนเอง ทักษะการแก้ปัญหา การจัดการความขัดแย้ง และการเข้าใจผู้อื่น

5) การพัฒนาด้านวิชาชีพ ได้แก่ ทักษะวิชาชีพ ทักษะการประสานงาน และทักษะด้านชุมชน

จากการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับการวิจัยชุมชน และการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ผู้วิจัยได้สรุปองค์ประกอบของสมรรถนะการวิจัยชุมชน ดังต่อไปนี้

ตาราง 12 องค์ประกอบของสมรรถนะการวิจัยชุมชนจากการการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับการวิจัยชุมชน และการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ประเด็น	นักวิชาการ										
	การวิเคราะห์กระบวนการวิจัยชุมชนและการวิจัยเพื่อ	กทกร ชิดวงศ์ (2546)	มหาวิทยาลัยเกษม	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนทร	อรุณี เวียงแสง (2550)	จุไรรัตน์ ปิยะวัชร (2561)	สุวรรณภา บัวพันธ์ (2554)	สมพันธ์ เตชะฉีก (2560)	ภัสวดี นิตินทรศรสุนทร (2553)	Anu Kasme, Pernille Tanggaard Andersen (2011)	Ann DiGirolamo, Alan C. Geller, Shalini A. Tendulkar, Grant Wolfe (2016)
ความรู้ความเข้าใจ											
การวิเคราะห์ชุมชน	✓							✓	✓		
การพัฒนาใจทวิวิจัย	✓	✓			✓		✓				
การทำวิจัยชุมชนและการวิจัยเพื่อท้องถิ่น	✓					✓	✓	✓	✓		✓
การพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย	✓							✓			
การติดตามและประเมินผลโครงการ	✓	✓						✓		✓	
การคิดเชิงระบบ		✓									
การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (PAR)		✓									
การวิจัยและพัฒนา		✓				✓				✓	✓
ประเด็นที่จะทำวิจัย				✓							
การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม				✓	✓				✓	✓	
การบริหารจัดการคน งาน และงบประมาณ				✓			✓		✓		
การเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล				✓		✓	✓	✓		✓	✓
การตรวจสอบข้อมูล							✓				
การสรุปทเรียน ถอดบทเรียน	✓				✓	✓	✓	✓		✓	
องค์ความรู้ และคืนข้อมูลสู่ชุมชน											
การเผยแพร่ และนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์									✓		✓
การสร้างและพัฒนาทีมงาน							✓		✓	✓	

ตาราง 12 (ต่อ)

ประเด็น	นักวิชาการ					
	การวิเคราะห์กระบวนการวิจัยชุมชนและการวิจัยเพื่อ กชกร ชินวงษ์ (2546) มหาวิทยาลัยเกริก มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ อรุณี เวียงแสง (2550) จุไรรัตน์ ปิยะวัชร (2561) สุวรรณภา บัวพันธ์ (2554) สมพันธ์ เตชะอธิก (2560) ภัสวดี นิตติเกษตรสุนทร (2553) Anu Kasmel, Pernille Tanggaard Andersen (2011) Ann DiGirolamo, Alan C. Geller, Shalini A. Tendulkar, Grant Wolfe (2016)					
การสร้างเครือข่ายงานวิจัยท้องถิ่น					✓	✓
การเขียนรายงานการวิจัย					✓	
ทักษะ						
การแก้ปัญหา					✓	✓
การตั้งคำถามวิจัย	✓			✓		
การประสานงาน		✓	✓			✓
การสื่อสาร		✓		✓		✓
การเขียน/การจดบันทึก			✓	✓	✓	✓
การเป็นผู้ฟังที่ดี				✓		
การนำเสนอข้อมูล					✓	
การสัมภาษณ์					✓	
การสร้างทีมงาน						✓
การเจรจาต่อรอง						✓
การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน						✓
การใช้เทคโนโลยี						✓
การระดมทรัพยากร						✓
การจัดการความขัดแย้ง						✓
เจตคติต่อการทำวิจัย						
มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สามารถทำงานกับ ร่วมกับชุมชนได้	✓		✓	✓		✓
มีความเพียรพยายาม	✓	✓	✓			
มุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน	✓			✓		✓

ตาราง 12 (ต่อ)

นักวิชาการ	การวิเคราะห์กระบวนการวิจัยชุมชนและการวิจัยเพื่อ	นักวิชาการ
กชกร ชินวงษ์ (2546)	มหาวิทยาลัยเกริก	
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์	อรุณี เวียงแสง (2550)	
จุไรรัตน์ ปิยะวัชร (2561)	สุวรรณา บัวพันธ์ (2554)	
สมพันธ์ เตชะอธิก (2560)	ภัศวลี นิตติเกษตรสุนทร (2553)	
Anu Kasmel, Pernille Tanggaard Andersen (2011)	Ann DiGirolamo, Alan C. Geller, Shalini A. Tendulkar,	
Grant Wolfe (2016)		
ประเด็น		
รับฟังและเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น	✓	✓
มีจิตอาสา	✓	✓
ใฝ่รู้	✓	✓
มีวุฒิภาวะที่ดี		✓
มีความเสียสละ		✓
มีวินัย		✓
มีความอ่อนน้อมถ่อมตน		✓
มีความเชื่อในกระบวนการ		✓
ทำวิจัยชุมชน		
มีความเอาใจใส่กับงาน		✓
มีความสามารถในการทำงานเป็นทีม		✓
มีความมั่นใจในตนเอง		✓

โดยสรุป เมื่อพิจารณาการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน และการวิจัยเพื่อท้องถิ่น แสดงให้เห็นว่านักวิจัยชุมชนต้องมีสมรรถนะการวิจัยชุมชนที่ส่งผลต่อการปฏิบัติการวิจัยชุมชนได้ประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน ทักษะการวิจัยชุมชน และเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน ดังต่อไปนี้

1) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน หมายถึง ความรู้ความเข้าใจของผู้นำชุมชนเกี่ยวกับมโนทัศน์ของการวิจัยชุมชน การพัฒนาจิตวิทยวิจัย กระบวนการวิจัยชุมชน การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การบริหารจัดการคน งาน งบประมาณ การเก็บรวบรวมและ

วิเคราะห์ข้อมูล การสรุปทเรียน ถอดบทเรียน และองค์ความรู้พร้อมคืนข้อมูลสู่ชุมชน การประเมินและติดตามผลโครงการ และการสร้างและพัฒนาที่มงาน

2) ทักษะการวิจัยชุมชน หมายถึง ความสามารถของผู้นำชุมชนในการนำกระบวนการวิจัยชุมชนที่ได้เรียนรู้ และฝึกฝนมาไปใช้ในการแก้ปัญหาชุมชนได้ ประกอบด้วย ทักษะการวิเคราะห์ วินิจฉัยปัญหา ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ทักษะการประสานงาน และทักษะการสื่อสาร

3) เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน หมายถึง ความรู้สึกของผู้นำชุมชนที่มีต่อการวิจัยชุมชน ซึ่งมีทิศทางทั้งทางบวกและลบ ประกอบด้วย ความรู้เชิงประเมินค่าถึงประโยชน์ของการวิจัยชุมชน ความรู้สึกที่มีต่อการวิจัยชุมชน และความพร้อมที่จะทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน

โดยสมรรถนะการวิจัยข้างต้นจะเป็นข้อมูลตั้งต้นสำหรับการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ประสบการณ์ด้านการวิจัยชุมชนหรือการวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือเป็นผู้นำชุมชน และนำข้อมูลสารสนเทศจากมุมมองของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์นั้น มาวิเคราะห์สร้างความคิดรวบยอด (Concept) และหาความเชื่อมโยงระหว่างความคิดรวบยอด เพื่อให้ได้ข้อสรุปสำหรับการอธิบาย และทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่ศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับ ลักษณะการวิจัยชุมชน การกำหนดตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน ของผู้นำชุมชนต่อไป

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายหลัก คือ เพื่อพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน จากการหาความหมายของการวิจัยชุมชน และสมรรถนะการวิจัยชุมชน จากมุมมองและทัศนของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์ การศึกษาเงื่อนไข กระบวนการฝึกอบรมองค์ประกอบหลักสูตร เพื่อพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมการเรียนรู้ วิถี และความต้องการของผู้นำชุมชน และประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของหลักสูตร

ผู้วิจัยได้เลือกการวิจัยด้วยวิธีแบบผสมผสานวิธีการ (Mixed method approach) ระหว่างวิธีการเชิงคุณภาพและวิธีการเชิงปริมาณ โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพเพื่อหาความเชื่อมโยงระหว่างความคิดรวบยอดเพื่อให้ได้ข้อสรุปสำหรับการอธิบาย และทำความเข้าใจในประเด็นเกี่ยวกับลักษณะการวิจัยชุมชน ตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน แล้วนำผลการวิจัยจากวิธีการเชิงคุณภาพไปพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน โดยใช้การยืนยันคุณภาพของหลักสูตรด้วยวิธีการเชิงปริมาณ ซึ่งการศึกษาในลักษณะนี้ Creswell (2011) เรียกว่าการออกแบบการวิจัยแบบการสำรวจตามกาลเวลา (Exploratory sequential) (QUAL → QUAN) โดยเน้นวิธีการทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยการศึกษาเริ่มต้นจากการศึกษาเชิงคุณภาพ จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน สมรรถนะการวิจัย ชุมชน และการพัฒนาชุมชน ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ และการพัฒนาหลักสูตร และการศึกษาการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ทรงคุณวุฒิ การศึกษาวัฒนธรรมการเรียนรู้และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน เพื่อเป็นกรอบในการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้ผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน โดยอาศัยผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเชิงคุณภาพและการศึกษาเชิงปริมาณร่วมกัน เหตุผลสำคัญของการเลือกใช้วิธีแบบผสมผสานวิธีการเนื่องจากผลการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ไม่สามารถนำเสนอรายละเอียดที่เพียงพอในการพัฒนารอบแนวคิดในการวิจัย รวมถึงการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

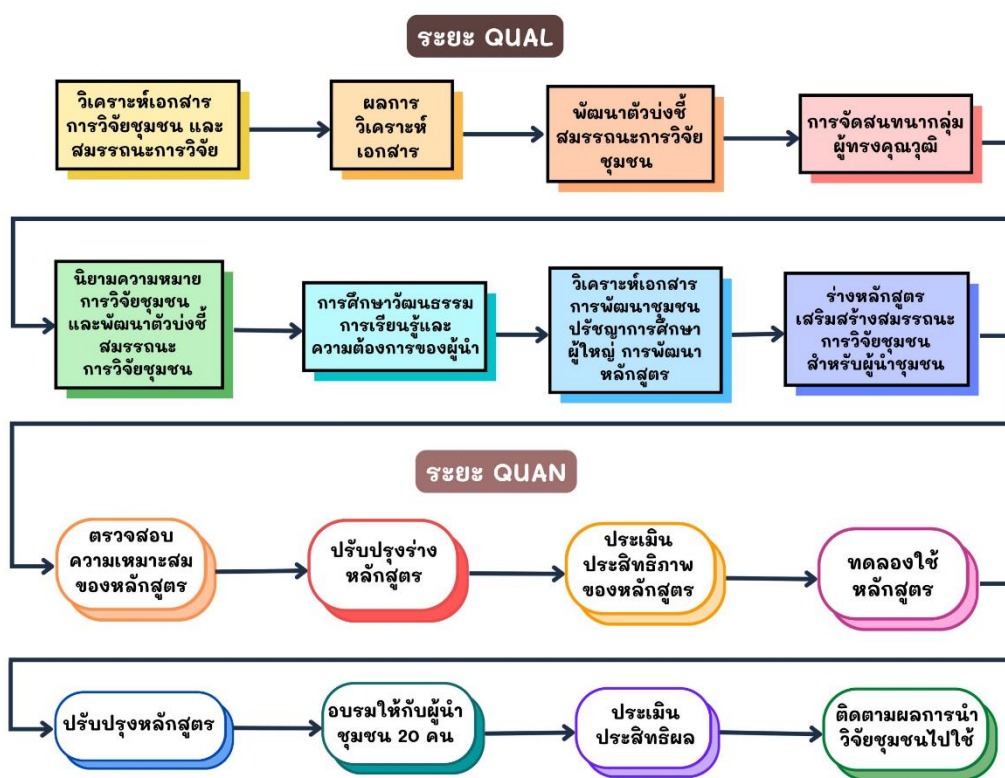
ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาและนำเสนอรายละเอียด ดังนี้

ระยะที่ 1 การใช้วิธีการเชิงคุณภาพเพื่อพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ระยะที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

ในระยะที่ 2 ใช้วิธีการเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์วัฒนธรรมการเรียนรู้ ความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน และพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน ด้วยรูปแบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน โดยใช้การยืนยันคุณภาพของหลักสูตรด้วยวิธีการเชิงปริมาณ

ระยะที่ 3 การใช้วิธีการเชิงปริมาณ เพื่อประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของหลักสูตร

ภาพประกอบ 8 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

จากขั้นตอนการดำเนินการวิจัยในภาพประกอบ 8 ผู้วิจัยได้แสดงรายละเอียดในการออกแบบการวิจัยโดยอาศัยออกแบบการเลือกกลุ่มตัวอย่าง (Sampling design) การออกแบบการพัฒนาเครื่องมือวิจัย (Measurement design) และการออกแบบการวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis design) ดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 การใช้วิธีการเชิงคุณภาพ เพื่อพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

เป็นการออกแบบการวิจัยโดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยเริ่มจากการศึกษาเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน การเสริมสร้างพลังชุมชน เพื่อทำความเข้าใจและการให้คำอธิบายที่เป็นข้อสรุปที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน และทำการศึกษาเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการศึกษาการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ประสบการณ์ด้านการวิจัยชุมชนหรือการวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือเป็นผู้นำชุมชน จำนวน 9 คน และนำข้อมูลสารสนเทศจากมุมมองของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์นั้น มาวิเคราะห์สร้างความคิดรวบยอด (Concept) และหาความเชื่อมโยงระหว่างความคิดรวบยอดเพื่อให้ได้ข้อสรุปสำหรับการอธิบาย และทำความเข้าใจในประเด็นเกี่ยวกับลักษณะการวิจัยชุมชน การกำหนดตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเชิงคุณภาพเบื้องต้น (Preliminary qualitative study)

การดำเนินการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นนี้ เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary research) เพื่อทำความเข้าใจความหมาย กระบวนการ ขั้นตอนการวิจัยชุมชน ตลอดจนตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน จากเอกสารปฐมภูมิ (Primary document) ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน และสมรรถนะการวิจัย ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยมีรายละเอียดการคัดเลือกเอกสาร ดังนี้

1. เป็นบทความ งานวิจัย เอกสาร ที่มีการศึกษาลักษณะ กระบวนการ ขั้นตอน ที่เกี่ยวข้องการวิจัยชุมชน และสมรรถนะการวิจัยชุมชน
2. เป็นงานวิจัยที่ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ (Hard copy) หรือเผยแพร่ในฐานข้อมูลวารสารวิชาการอิเล็กทรอนิกส์ (e-journal) ซึ่งเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการของทั้งในประเทศและต่างประเทศ

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูล โดยการสืบค้นงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน และสมรรถนะการวิจัย โดยใช้คำในการสืบค้น คือ “การวิจัยชุมชน” “Community research” “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” “Community-based research” “การวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน” “Community-engaged research” “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน” “Community based participatory action research” “การเสริมสร้างพลังชุมชน” “Community empowerment” ในการสืบค้นงานวิจัยที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ หรือเผยแพร่ใน

ฐานข้อมูลวารสารวิชาการอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการของทั้งในประเทศและต่างประเทศ

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบคำถามวิจัยในประเด็นความหมาย และลักษณะของ “สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน” โดยสรุปเป็นตารางสังเคราะห์และความเรียง

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ด้วยการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

การพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ด้วยการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน และนำข้อมูลสารสนเทศจากมุมมองของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์นั้น มาวิเคราะห์สร้างความคิดรวบยอด (Concept) และหาความเชื่อมโยงระหว่างความคิดรวบยอดเพื่อให้ได้ข้อสรุปสำหรับการอธิบาย และทำความเข้าใจประเด็นเกี่ยวกับลักษณะการวิจัยชุมชน การกำหนดตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน โดยใช้สารสนเทศที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นข้อมูลพื้นฐาน ประกอบการสนทนากลุ่ม มีรายละเอียดการดำเนินการดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) ของผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อศึกษามุมมองของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์ด้านการวิจัยชุมชน มีการดำเนินการดังนี้

1.1 เกณฑ์การคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ สำหรับการสนทนากลุ่ม จำนวน 9 คน มีดังนี้

1) ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีผลงานด้านการวิจัยร่วมกับชุมชน มีประสบการณ์ หรือมีผลงานเป็นที่ยอมรับด้านการวิจัยชุมชน การวิจัยเพื่อท้องถิ่น จำนวน 4 คน

2) นักวิชาการด้านการวิจัยเชิงพื้นที่ ปฏิบัติงานในหน่วยงานเกี่ยวกับการวิจัยท้องถิ่น หรืองานวิจัยเชิงพื้นที่ ไม่น้อยกว่า 3 ปี จำนวน 1 คน

3) ผู้นำชุมชน ที่มีประสบการณ์เป็นนักวิจัย หรือนักวิจัยร่วมในการทำวิจัยกับชุมชน จำนวน 2 คน

4) พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จำนวน 2 คน

1.2 ผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมกันคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่มตามเกณฑ์และคุณสมบัติที่กำหนดไว้ โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) จากนั้นได้ติดต่อประสานงานผู้ให้ข้อมูลดังกล่าวเพื่อขอเชิญร่วมการสนทนากลุ่มในการวิจัย โดยผ่าน

หนังสือขอความอนุเคราะห์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จากนั้นผู้วิจัยกำหนดเนื้อหาสาระประเด็นการสนทนากลุ่ม รวมถึงระยะเวลา สถานที่ และจัดเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลได้แก่ สมุดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูปรูป ฯลฯ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในระยะที่ 1 ของวิธีการเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ออกแบบแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มเพื่อศึกษามุมมองของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์ด้านการวิจัยชุมชน ได้สร้างประเด็นคำถามตามแนวทางของ Creswell (2021) ได้เสนอแนวคำถามเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการสัมภาษณ์ ประกอบด้วยคำถาม 4 ประเภท ดังนี้

2.1 คำถามนำ (Introduction question) เป็นคำถามเริ่มต้นการสนทนาแบบกว้าง ๆ เพื่อแนะนำตัว ชี้แจงเหตุผล วัตถุประสงค์ และสร้างความคุ้นเคย

2.2 คำถามเริ่มต้น (Ice-breaker question) เป็นคำถามที่ทำให้ได้ข้อมูลเบื้องต้น เพื่อนำไปสู่คำถามสำคัญ เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับหลักการ กระบวนการ ขั้นตอน ของการทำวิจัยชุมชน

2.3 คำถามหลัก (Sub-question) เป็นคำถามที่จะทำให้ได้ข้อมูลในการวิจัย เพื่อรวบรวมข้อมูลเพื่อตอบคำถามวิจัยเกี่ยวกับสมรรถนะที่จำเป็นสำหรับการเป็นนักวิจัยชุมชน และตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชนจากมุมมอง และทัศนะของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์

2.4 คำถามปิด (Closing question) เป็นคำถามชวนสรุปประเด็นที่ได้ระดมความคิดเห็นไปแล้วเพื่อตรวจสอบ ยืนยันความถูกต้องของกรอบแนวคิดที่อธิบายหลักการ กระบวนการ ขั้นตอนของการวิจัยชุมชน สมรรถนะการวิจัยชุมชน และตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน

ตาราง 13 ข้อคำถามในประเด็นสนทนากลุ่มการพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน

ประเภทคำถาม	ข้อคำถาม
คำถามนำ	<ol style="list-style-type: none"> 1. แนะนำตัวและชี้แจงวัตถุประสงค์ของการสนทนากลุ่ม และให้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มแนะนำตนเองเกี่ยวกับภูมิหลัง บทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการทำวิจัยร่วมกับชุมชนหรือท้องถิ่น 2. ขอให้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ด้วยความคิดเห็นที่แท้จริงของตนเองซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างมากในการกำหนดตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน และการพัฒนาหลักสูตร
คำถามเริ่มต้น	<ol style="list-style-type: none"> 1. ในมุมมองของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์ด้านการวิจัยชุมชน ท่านคิดว่าการวิจัยชุมชนคืออะไร มีกระบวนการขั้นตอนอย่างไรบ้าง 2. ผู้ที่จะสามารถทำวิจัยชุมชนได้สำเร็จต้องมีเงื่อนไข ปัจจัยอย่างไรบ้าง
คำถามหลัก	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้นำชุมชนควรมีสมรรถนะการวิจัยชุมชนด้านใดบ้าง 2. ตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน ของผู้นำชุมชน ในแต่ละด้านประกอบด้วยอะไรบ้าง 3. ตัวบ่งชี้ในแต่ละด้านตัวใดมีความสำคัญที่สุด โปรดจัดลำดับความสำคัญของตัวบ่งชี้ในแต่ละด้านพร้อมให้เหตุผลประกอบ 4. ประเด็นอื่น ๆ เพิ่มเติม เช่น ข้อเสนอแนะในการพัฒนาผู้นำชุมชน
คำถามปิด	สรุปแนวคิดที่ได้จากการสนทนากลุ่ม ให้ผู้ร่วมสนทนากลุ่มได้รับฟัง

3. การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม ดังนี้

3.1 ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากการวิจัยเอกสาร (Documentary research) เพื่อทำความเข้าใจความหมาย กระบวนการ ขั้นตอนการวิจัยชุมชน ตลอดจนตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน ในขั้นตอนที่ 1 มาเป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการดำเนินการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group)

ผลจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในขั้นตอนที่ 1 พบว่า สมรรถนะการวิจัยชุมชนที่ส่งผลกระทบต่อปฏิบัติการวิจัยชุมชนได้ประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน ทักษะการวิจัยชุมชน และเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน ดังต่อไปนี้

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน หมายถึง ความรู้ความเข้าใจของผู้นำชุมชนเกี่ยวกับมโนทัศน์ของการวิจัยชุมชน การพัฒนาโจทย์วิจัย กระบวนการวิจัยชุมชน การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การบริหารจัดการคน งาน งบประมาณ การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล การสรุปบทเรียน ถอดบทเรียน และองค์ความรู้พร้อมคืนข้อมูลสู่ชุมชน การประเมินและติดตามผลโครงการ และการสร้างและพัฒนาทีมงาน

ทักษะการวิจัยชุมชน หมายถึง ความสามารถของผู้นำชุมชนในการนำกระบวนการวิจัยชุมชนที่ได้เรียนรู้ และฝึกฝนมาไปใช้ในการแก้ปัญหาชุมชนได้ ประกอบด้วย ทักษะการวิเคราะห์ วินิจฉัยปัญหา ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ทักษะการประสานงาน และทักษะการสื่อสาร

เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน หมายถึง ความรู้สึกของผู้นำชุมชนที่มีต่อการวิจัยชุมชน ซึ่งมีทิศทางทั้งทางบวกและลบ ประกอบด้วย ความรู้เชิงประเมินค่าถึงประโยชน์ของการวิจัยชุมชน ความรู้สึกที่มีต่อการวิจัยชุมชน และความพร้อมที่จะทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน

3.2 มีการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยอาจารย์ที่ปรึกษาเกี่ยวกับความเหมาะสมและความสอดคล้องของคำถามก่อนนำไปใช้ในการสนทนากลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยประเด็นการสนทนากลุ่มและแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย รวมถึงการวิเคราะห์แบบสร้างข้อสรุป คือ การวิเคราะห์แบบอุปนัย (analytic induction) และนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนา (description) และพรรณนาวิเคราะห์ (analytical description)

ระยะที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

ใช้การศึกษาเชิงวิเคราะห์วัฒนธรรมการเรียนรู้และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน รวมทั้งข้อสรุปในปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน และตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน มาเป็นสารสนเทศในการกำหนดหัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม และจัดทำรายละเอียดหลักสูตร ประกอบด้วย หลักการและเหตุผล จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาสาระ กระบวนการ สื่อและแหล่งเรียนรู้ และการวัดและประเมินผลหลักสูตร โดยใช้แนวคิดในการใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Approach) มาบูรณาการร่วมกับการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้สอดคล้องกับปรัชญาหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่ต้องการเป็นผู้นำตนเองในการเรียน (Self-directed learning) และสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลาตามความต้องการ ความสนใจ และความสามารถของแต่ละบุคคล โดยในกระบวนการพัฒนาร่างหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน โดยใช้การยืนยันคุณภาพของหลักสูตรด้วยวิธีการเชิงปริมาณ มีรายละเอียดการดำเนินการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเชิงวิเคราะห์วัฒนธรรมการเรียนรู้และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน

ผู้วิจัยศึกษาเชิงวิเคราะห์วัฒนธรรมการเรียนรู้และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน ด้วยการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้นำชุมชน เพื่อศึกษาวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต วิธีการทำงาน และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน ในประเด็นแนวคิด ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน รูปแบบและเทคนิควิธีการฝึกอบรม การประสานงาน สถานที่ ระยะเวลาการอบรม โดยใช้เทคนิคการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ (Net – Working) เพื่อบูรณาการตัวนักวิจัยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ด้วยการผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มระหว่างนักวิจัยกับคนในชุมชนเพื่อร่วมมือกันปฏิบัติการในชุมชน โดยร่วมกันกำหนดจุดมุ่งหมาย กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ สร้างและพัฒนาแผนปฏิบัติการ ส่งเสริมบทบาทและกระบวนการตัดสินใจ พัฒนาระบบการติดต่อสื่อสาร และพัฒนาโครงสร้างเครือข่ายความร่วมมือ มีรายละเอียดการดำเนินการดังนี้

1. ข้อพิจารณาด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethical consideration)

การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ผู้วิจัยจะปฏิบัติตามหลักจริยธรรมในคน (Ethical consideration) โดยมีแนวทางในการปฏิบัติได้แก่

1) หลักความเคารพในบุคคล (Respect for Person) ผู้วิจัยขอความยินยอมจากผู้นำชุมชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย/กลุ่มตัวอย่าง ให้เข้าร่วมเป็นอาสาสมัครในการวิจัย

2) หลักการให้ประโยชน์ ไม่ก่อให้เกิดอันตราย (Beneficence/Non-maleficence) ผู้นำชุมชนที่เข้ารับการอบรมจะได้ใช้ประโยชน์จากสมรรถนะการวิจัยชุมชนเพื่อไปใช้ในการแก้ปัญหาของตนเองและชุมชน โดยผู้วิจัยจะเก็บรักษาความลับของกลุ่มเป้าหมาย/กลุ่มตัวอย่าง

3) หลักความยุติธรรม (Justice) โดยการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย/กลุ่มตัวอย่างเข้าและออกมีความชัดเจน ไม่มีอคติ

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้นำชุมชนจำนวน 10 คน เพื่อศึกษาวัฒนธรรมการเรียนรู้และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน ด้วยการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) มีการดำเนินการดังนี้

2.1 เกณฑ์การคัดเลือกผู้นำชุมชน ใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ผู้นำชุมชนที่มีความสนใจ และสมัครใจเข้าร่วมอบรมเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน

2.2 ผู้วิจัยได้ติดต่อประสานงานผู้ให้ข้อมูลดังกล่าวเพื่อขอเชิญร่วมการสนทนากลุ่มในการวิจัย โดยผ่านหนังสือขอความอนุเคราะห์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จากนั้นผู้วิจัยกำหนดเนื้อหาสาระประเด็นการสนทนากลุ่ม รวมถึงระยะเวลา สถานที่ และจัดเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลได้แก่ สมุดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป ฯลฯ

2.3 ผู้วิจัยดำเนินการจัดสนทนากลุ่ม โดยใช้เทคนิคการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ (Net – Working) เพื่อบูรณาการตัวนักวิจัยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ด้วยการผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มระหว่างนักวิจัยกับคนในชุมชนเพื่อร่วมมือกันปฏิบัติการในชุมชน โดยร่วมกันกำหนดจุดมุ่งหมาย กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ สร้างและพัฒนาแผนปฏิบัติการ ส่งเสริมบทบาทและกระบวนการตัดสินใจ พัฒนาระบบการติดต่อสื่อสาร และพัฒนาโครงสร้างเครือข่ายความร่วมมือ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ออกแบบแนวคำถามสำหรับศึกษาเชิงวิเคราะห์วัฒนธรรมการเรียนรู้และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน ตามแนวทางของ Creswell (2021) ดังนี้

ประเภทคำถาม	ข้อคำถาม
คำถามนำ	<ol style="list-style-type: none"> 1. แนะนำตัวและชี้แจงวัตถุประสงค์ของการสนทนากลุ่ม และให้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มแนะนำตนเองเกี่ยวกับภูมิหลัง บทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการทำวิจัยร่วมกับชุมชนหรือท้องถิ่น 2. ขอให้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ด้วยความคิดเห็นที่แท้จริงของตนเองซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างมากในการกำหนดตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน และการพัฒนาหลักสูตร
คำถามเริ่มต้น	<ol style="list-style-type: none"> 1. การวิจัยชุมชนในมุมมองของท่านเป็นอย่างไร 2. ท่านเคยทำวิจัยชุมชนหรือไม่ 3. ท่านสนใจจะพัฒนาทักษะด้านการวิจัยชุมชนหรือไม่
คำถามหลัก	<ol style="list-style-type: none"> 1. วัฒนธรรมการเรียนรู้ในชุมชน วิถีชีวิต วิถีการทำงาน กิจกรรมในชุมชน เครือข่ายทางสังคมของชุมชน เป็นอย่างไร 2. ถ้าจะมีการพัฒนาทักษะด้านการทำวิจัยชุมชน ในมุมมองของท่านควรมีรูปแบบ กระบวนการ อย่างไร
คำถามปิด	สรุปแนวคิดที่ได้จากการสนทนากลุ่ม ให้ผู้ร่วมสนทนากลุ่มได้รับฟัง

3. การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม ดังนี้

3.1 ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากการวิจัยเอกสาร (Documentary research) มาเป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการดำเนินการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group)

3.2 มีการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยอาจารย์ที่ปรึกษาเกี่ยวกับความเหมาะสมและความสอดคล้องของคำถามก่อนนำไปใช้ในการสนทนากลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยประเด็นการสนทนากลุ่มและแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย รวมถึงการวิเคราะห์แบบสร้างข้อสรุป คือ การวิเคราะห์แบบอุปนัย (analytic induction) และนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนา (description) และพรรณนาวิเคราะห์ (analytical description)

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาร่างหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

การพัฒนาร่างหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ในระยะที่ 1 และผลการวิเคราะห์วัฒนธรรมการเรียนรู้และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน มากำหนดหัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม และจัดทำรายละเอียดหลักสูตร โดยใช้แนวคิดในการใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Approach) บูรณาการร่วมกับการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้หลักสูตรมีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับความต้องการของผู้นำชุมชน

กระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรมีการผสมผสานรูปแบบการเรียนการสอนทั้งแบบไม่ประสานเวลา (Asynchronous) แบบประสานเวลา (Synchronous) และแบบเผชิญหน้า (Face-to-Face) โดยใช้สื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ โปรแกรมซูม (Zoom Meeting) และโปรแกรมไลน์ (Line) ผสานในกิจกรรมการเรียนการสอนบนสถานการณ์จริงของชุมชน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตั้งแต่ การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน การวางแผนแก้ปัญหา การดำเนินงาน และการประเมินผล และใช้การศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative study) เพื่อยืนยันคุณภาพ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การกำหนดหัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

1.1 ผู้วิจัยนำผลการพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชนในระยะที่ 1 มากำหนดเป็นหัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

“สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน” ประกอบด้วย ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน ทักษะการวิจัยชุมชน เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน และคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน เพื่อให้ผู้นำชุมชนสามารถทำวิจัยชุมชนเพื่อแก้ปัญหาที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนในปัจจุบันและพร้อมรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และชี้แนะ

การแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ชุมชนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน

1.2 การประเมินความสอดคล้องของสมรรถนะการวิจัยชุมชนในแต่ละตัวบ่งชี้กับ หัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม โดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัย ด้านการพัฒนาหลักสูตร และด้านการวิจัยชุมชน โดยมีรายละเอียดการ ดำเนินการดังนี้

1.2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บและรวบรวมข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 คน โดยผู้วิจัยได้ ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ไปยัง ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อขอให้ประเมินความสอดคล้องของสมรรถนะการวิจัยชุมชนในแต่ละตัวบ่งชี้กับ หัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม โดยผู้วิจัยได้นำแบบประเมินไปส่งและรับคืน ด้วยตนเอง

1.2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในขั้นตอนนี้คือ แบบประเมินความสอดคล้องของสมรรถนะ การวิจัยชุมชนในแต่ละตัวบ่งชี้กับหัวข้อการฝึกอบรมและวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

**แบบประเมินความสอดคล้องของสมรรถนะการวิจัยชุมชน หัวข้อการฝึกอบรม และ
วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน
สำหรับผู้นำชุมชน**

คำชี้แจง โปรดพิจารณาระดับความสอดคล้องของสมรรถนะการวิจัยชุมชน หัวข้อการ
ฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ในรายการประเมิน และ ทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง
ระดับความสอดคล้องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

ระดับ 1 หมายถึง สอดคล้อง

ระดับ 0 หมายถึง ไม่แน่ใจ

ระดับ -1 หมายถึง ไม่สอดคล้อง

หน่วย การเรียนรู้	รายการประเมิน		ระดับคะแนน		
	หัวข้อการฝึกอบรม	วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม	-1	0	+1
1. การสร้างการ มีส่วนร่วม และ กระบวนการ เรียนรู้ร่วมกับ ชุมชน	1.1 การจัดเวที สร้างกระบวนการ เรียนรู้การวิจัย ชุมชนร่วมกับคนใน ชุมชน	1. แสดงออกถึงความมุ่งมั่น ต้องการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ในการวิจัยชุมชนได้			
		2. แสดงออกถึงความต้องการ แก้ไขปัญหาและพัฒนาการ เปลี่ยนแปลงโดยใช้วิจัยชุมชน เป็นเครื่องมือทำงานร่วมกับ ผู้อื่น/หน่วยงาน อย่างมีส่วนร่วม ได้			
	1.2 มโนทัศน์การวิจัย ชุมชน	3. ระบุเป้าหมายและกรอบการ ทำงานร่วมกันได้			
		4. อธิบายความหมายของการ วิจัยชุมชนได้			
		5. ระบุขั้นตอนการทำวิจัยชุมชน ได้			
2. การสกัด โจทย์วิจัยและ ออกแบบ งานวิจัย	2.1 การศึกษาทุน ชุมชน	6. อธิบายบริบทชุมชน ทุนชุมชน ศักยภาพของชุมชนได้ถูกต้อง			
		7. ระบุปัญหาสำคัญในชุมชนได้			
	2.2 การสกัดโจทย์ วิจัย	8. ระบุปัญหาที่สำคัญ เป็น ประเด็นร่วมของชุมชนและ กระทบคนส่วนใหญ่ในชุมชนได้			

หน่วย การเรียนรู้	รายการประเมิน		ระดับคะแนน		
	หัวข้อการฝึกอบรม	วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม	-1	0	+1
2.3 การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Analysis)	9. ระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหา วิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของปัญหา กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ และกลุ่มผู้สนับสนุนการแก้ไขปัญหาได้	10. ประเมินจังหวะและโอกาสในการขับเคลื่อนโครงการเพื่อให้			

เกณฑ์การให้คะแนน

1 คือ แน่ใจว่าสมรรถนะการวิจัยชุมชน หัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมสอดคล้องกัน

0 คือ ไม่แน่ใจว่าแน่ใจว่าสมรรถนะการวิจัยชุมชน หัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมสอดคล้องกัน

-1 คือ แน่ใจว่าสมรรถนะการวิจัยชุมชน หัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมสอดคล้องกันไม่สอดคล้องกัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การประเมินผลความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในด้านความสอดคล้อง โดยหาค่าดัชนีชี้วัดความสอดคล้อง (IOC : Index of Consistency) โดยต้องมีค่า IOC เท่ากับหรือมากกว่า 0.5 แสดงว่าสมรรถนะการวิจัยชุมชนในแต่ละตัวบ่งชี้กับหัวข้อการฝึกอบรมและวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมมีความสอดคล้องกัน

2. การจัดทำรายละเอียดร่างหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ผู้วิจัยได้จัดทำรายละเอียดร่างหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน โดยนำผลการพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ในระยะที่ 1 และผลการวิเคราะห์วัฒนธรรมการเรียนรู้และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน หัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม มาจัดทำรายละเอียดร่างหลักสูตรที่มีการผสมผสานรูปแบบการเรียนการสอนทั้งแบบไม่ประสานเวลา (Asynchronous) แบบประสานเวลา (Synchronous) และแบบเผชิญหน้า (Face-to-Face) โดยใช้สื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ โปรแกรมชุมชน

(Zoom Meeting) และโปรแกรมไลน์ (Line) ผสานในกิจกรรมการเรียนการสอนบนสถานการณ์จริง ของชุมชน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยมีหลักการสำคัญ ดังนี้

การเรียนรู้แบบผสมผสาน มีรูปแบบการจัดการเรียนรู้ 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) แบบ ไม่ประสานเวลา (Asynchronous) คือการใช้ระบบเครือข่ายสนับสนุนการเรียนการสอนในห้องเรียน สำหรับนัดหมาย แจ้งงานที่มอบหมาย รับ-ส่งการบ้าน 2) แบบประสานเวลา (Synchronous) คือการจัดการเรียนการสอนผ่านระบบเครือข่าย (Online Learning) ที่ผู้เรียนสามารถปรึกษางาน ตั้งประเด็นถามตอบ สนทนาแบบโต้ตอบทันที 3) แบบเผชิญหน้า (Face-to-Face) คือการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนปกติ และให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง

สื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งในการวิจัยนี้ใช้สื่อสังคมออนไลน์แบบเป็นทางการ ได้แก่ โปรแกรมซูม (Zoom Meeting) ใช้ในการเรียนสอน สามารถสื่อสารได้สองทาง มองเห็นและได้ยินเสียงผู้เรียนทุกคน สร้างข้อความแบบสนทนากลุ่ม และแบบตัวต่อตัวได้ สามารถสนทนาแบบโต้ตอบทันที นำเสนอเอกสารต่างๆ เช่น PowerPoint word pdf นำเสนอหน้าจอของผู้สอน อีกทั้งยังสามารถบันทึกวิดีโอ การสอนไปพร้อมกัน และสื่อสังคมออนไลน์แบบไม่เป็นทางการ ได้แก่ โปรแกรมไลน์ (Line) ใช้เพื่อกระตุ้นเตือนการส่งงานต่าง ๆ การแจ้งงานที่มอบหมายล่วงหน้า แสดงความรู้สึก การนัดหมาย

แนวคิดชุมชนเป็นฐาน ที่มุ่งทำงานกับชุมชนเป็นพื้นที่เป้าหมาย ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาร่วมดำเนินงาน เกิดการปฏิบัติงานจากสถานการณ์จริงในชุมชน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 1) การศึกษาชุมชน 2) การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน 3) การวางแผนแก้ปัญหา 4) การดำเนินงาน 5) การประเมินผล

โดยมีรายละเอียดของหลักสูตร ดังนี้

2.1 หลักการและเหตุผล คือ การสะท้อนให้เห็นถึงเหตุผล ความจำเป็นที่ต้องพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

2.2 จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เป็นส่วนที่ระบุถึงความต้องการที่จะทำให้เกิดขึ้นกับผู้นำชุมชน เมื่อผู้เรียนจบหลักสูตรแล้ว ประกอบด้วย ความรู้ในเนื้อหาสาระ ทักษะกระบวนการ เจตคติ

2.3 เนื้อหาสาระ แสดงถึง เนื้อหาสาระ ประสบการณ์ ที่ผู้เรียนต้องเรียนรู้ไป ตามลำดับขั้นตอนเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยต้อง มีแนวคิด หลักการ ที่เป็นประโยชน์ และตรงตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร สอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียน และกระตุ้น

ให้ผู้เรียนเกิดความอยากเรียนรู้มากขึ้น ตามหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ มีความแตกต่างที่ลุ่มลึกกว่า ประสบการณ์และความรู้ที่ผู้เข้าอบรมมีมาก่อน ประกอบด้วย การพัฒนาจิตวิทยาวิจัยชุมชน กระบวนการวิจัยชุมชน การวิเคราะห์และสรุปทเรียน และการฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน

2.4 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ผู้สอนต้องดำเนินการ จัดการเรียนการสอน จัดประสบการณ์ ให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะการเรียนรู้ มีกระบวนการคิด และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม โดยคำนึงถึง สิ่งต่อไปนี้ วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ภูมิหลังของผู้เข้าฝึกอบรม และวิธีการอบรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าฝึกอบรมได้ฝึกฝนทักษะที่ตรงกับการปฏิบัติงานจริง ประกอบด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ ห้องเรียนปกติ และการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์

2.5 สื่อและแหล่งเรียนรู้ หมายถึง เครื่องมือ สื่อการเรียนรู้ วัสดุทัศนูปกรณ์ ที่ช่วย ส่งเสริมคุณภาพ และประสิทธิภาพการเรียนการสอน และสื่อสังคมออนไลน์ โดยสื่อสังคมออนไลน์ ที่ใช้ในงานวิจัยนี้แบ่งเป็น 2 รูปแบบคือ

รูปแบบที่ 1 แบบทางการ ผู้วิจัยใช้แพลตฟอร์มการประชุมออนไลน์ โปรแกรม ชุม (Zoom Meeting) ช่วยในการเรียนสอน ซึ่งผู้เรียนสามารถปรึกษางาน ติดต่อสื่อสาร ตั้งประเด็น ถามตอบในเรื่องที่สนใจ สนทนาแบบโต้ตอบทันที

รูปแบบที่ 2 แบบไม่เป็นทางการ ใช้เพื่อกระตุ้นเตือนการส่งงานต่าง ๆ แสดง ความรู้สึก ค้นหาข้อมูลได้ทุกวัน โดยใช้โปรแกรม ไลน์ (Line)

2.6 การวัดและประเมินผล หมายถึง การประเมินคุณภาพการจัดการเรียนรู้ และผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนหลังการจัดการเรียนการสอน ในการวิจัยนี้การวัดและประเมินผล ประกอบด้วย 1 การวัดสมรรถนะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน ประกอบด้วย แบบทดสอบความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน แบบวัดทักษะการวิจัยชุมชน แบบสอบถามเจตคติต่อการทำ วิจัยชุมชน และแบบวัดคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน 2. การสอบถามความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

(ร่าง)

หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

1. หลักการและเหตุผล

การพัฒนาชุมชนมีกระบวนการ วิธีการที่หลากหลาย แต่โดยหลักการแล้วมีเป้าหมายสำคัญ 2 ประการ คือ 1) การพัฒนาคนให้มีความสุข ให้เป็นคนที่มีความรู้ มีคุณธรรม มีความสุขสงบ จิตใจที่เยือกเย็น อารมณ์แจ่มใส มั่นคง ไม่มีความเครียด สุขุม มีเมตตา กรุณา เอื้ออาทรต่อผู้อื่น รู้จักประมาณตน มีความพอเพียง เข้าใจในสังขารของชีวิตมองโลกในแง่ดี มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง 2) การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง มีจิตสำนึกชุมชน สำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะรับผิดชอบปัญหาต่าง ๆ ร่วมกับบุคคลอื่น มีจิตวิญญาณชุมชน เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง มีการจัดการชุมชนที่ดี มีเครือข่าย มีภาวะผู้นำชุมชน เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ เป็นชุมชนสงบสุข และเป็นชุมชนที่ยั่งยืน (โกวิท พวงงาม, 2553)

“ชุมชนเข้มแข็งเป็นหัวใจของการพัฒนาในทุกเรื่อง” และ “การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องเริ่มจากฐานราก” (ประเวศ วะสี, 2561) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จึงเป็นประเด็นสำคัญต่อการพัฒนาประเทศเพื่อเป็นฐานรองรับการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากร ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันทุกด้าน ซึ่งหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน รวมไปถึงภาคีการพัฒนาต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ จึงต้องผนึกกำลังดำเนินงานการเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนให้สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ด้วยการกระตุ้นและสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งพัฒนาศักยภาพให้คนในชุมชน “ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้” อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว ด้วยความเชื่อที่ว่า การสร้างความเข้มแข็งของ “ชุมชน” ซึ่งเป็น “ทุน” และ “ฐาน” ทางสังคมที่สำคัญให้สามารถจัดการ ดูแล และแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง จะเป็นรากฐานที่มั่นคงต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมของประเทศได้อย่างยั่งยืน

การสร้างชุมชนให้เข้มแข็งเป็นเรื่องของการจัดการศักยภาพและทรัพยากรในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาและขับเคลื่อนชุมชนโดยคนในชุมชนเอง เมื่อชุมชนใดมีความรู้และทักษะที่เหมาะสมในบริบทของชุมชนตนเอง ก็จะทำให้ชุมชนนั้นสามารถผ่านพ้นวิกฤติและก้าวไปสู่การพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็งได้ ดังนั้น “ความรู้” คือพื้นฐานสำคัญในการพัฒนา “การวิจัย” เป็นกระบวนการหนึ่งในการเสริมสร้างองค์ความรู้เพื่อนำไปปรับปรุง และพัฒนาวิถีการดำรงชีวิตให้ดีขึ้น ความรู้ที่ได้จากการวิจัยจึงเป็นพลังที่สำคัญในการได้มาซึ่งข้อมูลความรู้อันสามารถนำไปแก้ปัญหาและพัฒนาประเทศได้อย่างถูกต้อง และเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในด้านเศรษฐกิจ การพัฒนานวัตกรรม หรือในด้านสังคมที่

จะช่วยให้ประชาชนและชุมชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น การวิจัยและพัฒนาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพึ่งตนเอง สร้างการเปลี่ยนแปลงและการปฏิรูปอย่างต่อเนื่องบนฐานความรู้ (สุทธิพร จิตต์มิตรภาพ, 2557)

หลายสิบปีที่ผ่านมางานวิจัยในประเทศไทยมักถูกตั้งโจทย์โดยนักวิชาการ หน่วยงานต่าง ๆ เพื่อทดสอบทฤษฎี หรือหาคำตอบที่สนใจ หรือเข้าไปทำวิจัยในท้องถิ่นเพื่อการวางแผน กำหนดนโยบาย เพื่อคลี่คลายปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศ โจทย์การวิจัยหรือปัญหาการวิจัยที่มาจากชาวบ้านหรือชุมชนอย่างแท้จริง นักวิจัยซึ่งเป็นนักวิชาการหรือนักพัฒนาภาคเอกชน มักจะมีบทบาทหลักในการทำวิจัย โดยนักวิจัยมักจะเข้ามาเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนในชนบทในระยะเวลาอันสั้น และมักเป็นการเก็บข้อมูลเพียงบางมิติที่นักวิจัยสนใจ ไม่รอบด้านและไม่ครบถ้วน และตัวนักวิจัยเองมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมกับคนในท้องถิ่น จึงทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลผิดพลาดได้โดยง่าย นำไปสู่การให้ข้อเสนอแนะที่ไม่ตรงกับปัญหา หรือปฏิบัติได้ยากภายใต้บริบทของวัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมถึงไม่มีแนวทางการพัฒนาในโครงการวิจัย ทำให้งานวิจัยก็ไม่ได้นำไปสู่การแก้ปัญหาของชุมชน (ทวิป ศิริวิศมี, 2549; สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค, 2548)

สถาบันวิทยาลัยชุมชนซึ่งเป็นสถานศึกษาที่จัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญา ซึ่งมีพันธกิจด้านการจัดการศึกษา วิจัย ให้บริการทางวิชาการ ทำนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรม ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อสร้างความเข้มแข็งท้องถิ่นและชุมชน และการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมี “ชุมชน” เป็นหน่วยวัดความสำเร็จของการพัฒนา ที่เน้นบทบาทให้ “วิทยาลัยชุมชนเป็นข้อต่อที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ทางวิชาการไปสู่การพัฒนาหรือสร้างนวัตกรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาในระดับพื้นที่หรือชุมชน การสร้างศักยภาพคนที่ใช้ความรู้เป็นฐาน และสร้างความเข้มแข็งชุมชน คนไม่ทิ้งถิ่น และเกิดความยั่งยืน” ดังนั้น “การวิจัยชุมชน” จึงเป็นอีกพันธกิจหนึ่งที่สถาบันวิทยาลัยชุมชนต้องสร้างองค์ความรู้ให้กับชุมชน ให้ชุมชนมีสมรรถนะการวิจัยชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนในปัจจุบันและพร้อมรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และชี้้นำการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ชุมชนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป

2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร

หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้นำชุมชนได้เรียนรู้ มีประสบการณ์ และความชำนาญเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความรู้ และทักษะ อันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรม ให้สามารถปฏิบัติการวิจัยชุมชนได้มีประสิทธิภาพ

3. เนื้อหาสาระ

3.1 การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้

3.2 การสกัดโจทย์วิจัยและออกแบบงานวิจัย

3.3 การปฏิบัติการวิจัยชุมชนที่มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันตลอดกระบวนการ

3.4 การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ การถอดบทเรียน และสรุปบทเรียน การเขียนรายงาน

วิจัย

4. กระบวนการฝึกอบรม

4.1 การฝึกอบรมภาคทฤษฎี

4.2 การฝึกอบรมภาคปฏิบัติ

4.3 การเรียนรู้ผ่านสื่อสังคมออนไลน์

5. สื่อและแหล่งการเรียนรู้

5.1 เอกสารหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

5.2 ชุดกิจกรรม และใบงาน

5.3 สื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ แพลตฟอร์มการประชุมออนไลน์ โปรแกรมซูม (Zoom

Meeting), ไลน์ (Line)

6. ระยะเวลา

หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชนใช้ระยะเวลาในการฝึกอบรมทั้งสิ้น 30 ชั่วโมง

7. การวัดและประเมินผล

7.1 สมรรถนะการวิจัยชุมชนก่อนและหลังการฝึกอบรม

1) การทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน

2) การวัดทักษะการวิจัยชุมชน

3) การสอบถามเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน

7.2 การสอบถามความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ตาราง 14 แสดง (ร่าง) เนื้อหาสาระของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

หน่วยการเรียนรู้	หัวข้อการฝึกอบรม	รูปแบบการผสมผสาน	สื่อสังคมออนไลน์		แนวคิดชุมชนเป็นฐาน
			โปรแกรม ชุม	โปรแกรม ไลน์	
1. การสร้างการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้กับชุมชน	1. การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้การวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน	แบบเผชิญหน้า		✓	
	2. มโนทัศน์การวิจัยชุมชน	แบบประสานเวลา	✓	✓	
2. การสกัดโจทย์วิจัยและออกแบบงานวิจัย	3. การศึกษาทุนชุมชน	แบบประสานเวลาและแบบไม่ประสานเวลา	✓	✓	1. การศึกษาชุมชน
	4. การสกัดโจทย์วิจัย	แบบประสานเวลา	✓	✓	2. การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน
	5. การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder analysis)	แบบประสานเวลา	✓	✓	3. การวางแผนแก้ปัญหา
6. กระบวนการวิจัยและการออกแบบการวิจัย	แบบประสานเวลา		✓	✓	3. การวางแผนแก้ปัญหา

ตาราง 14 (ต่อ)

หน่วยการเรียนรู้	หัวข้อการฝึกอบรม	รูปแบบการผสมผสาน	สื่อสังคมออนไลน์		แนวคิดชุมชนเป็นฐาน
			โปรแกรม ชุมชน	โปรแกรม ไลน์	
3. การปฏิบัติการวิจัยชุมชน	7. เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน	แบบ ประสานเวลา	✓	✓	
	8. ฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน	แบบ เผชิญหน้า		✓	4. การดำเนินงาน
4. การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์	9. การสังเคราะห์ข้อมูลความรู้จากการเขียนรายงานวิจัย	แบบ ประสานเวลา	✓	✓	5. การประเมินผล
	10. แผนชุมชนและการนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย	แบบ ประสานเวลา และแบบไม่ ประสานเวลา	✓	✓	

ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบความเหมาะสมของร่างหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

การตรวจสอบความเหมาะสมของร่างหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน เพื่อประเมินหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น

1. ผู้ประเมินความเหมาะสมของหลักสูตร

ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัย ด้านการพัฒนาหลักสูตร และด้านการวิจัยชุมชน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

1.2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บและรวบรวมข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 คน โดยผู้วิจัยได้ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ไปยังผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 คน เพื่อขอให้ประเมินความสอดคล้อง และความเหมาะสมของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน โดยผู้วิจัยได้นำแบบประเมินไปส่งและรับคืนด้วยตนเอง

**แบบประเมินความเหมาะสมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน
สำหรับผู้นำชุมชน**

มีเกณฑ์การประเมิน ดังนี้

มีความเหมาะสม	มากที่สุด	กำหนดคะแนนเป็น	5
มีความเหมาะสม	มาก	กำหนดคะแนนเป็น	4
มีความเหมาะสม	ปานกลาง	กำหนดคะแนนเป็น	3
มีความเหมาะสม	น้อย	กำหนดคะแนนเป็น	2
มีความเหมาะสม	น้อยที่สุด	กำหนดคะแนนเป็น	1

ประเด็นการประเมิน	เกณฑ์การประเมิน				
	5	4	3	2	1
1. แนวคิด หลักการ เหตุผล ของการพัฒนาหลักสูตร					
2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร					
3. โครงสร้างของเนื้อหาหลักสูตร					
4. ขอบเขต เนื้อหา หัวข้อการฝึกอบรมของหลักสูตร					
5. วัตถุประสงค์ของแต่ละหัวข้อการฝึกอบรมตามหลักสูตร					
6. เทคนิคและวิธีการในการอบรมตามหลักสูตร					
7. ระยะเวลาในการอบรมตามหลักสูตร					
8. การประเมินผลของแต่ละหัวข้อการฝึกอบรมตามหลักสูตร					
9. การประเมินผลอบรมตามหลักสูตร					
10. หลักสูตรสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง					

1.2.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ดังนี้

การประเมินผลความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในด้านความเหมาะสม โดยมีเกณฑ์

เกณฑ์การให้คะแนน

ระดับ 5	หมายถึง	เหมาะสมมากที่สุด
ระดับ 4	หมายถึง	เหมาะสมมาก
ระดับ 3	หมายถึง	เหมาะสมปานกลาง
ระดับ 2	หมายถึง	เหมาะสมน้อย
ระดับ 1	หมายถึง	เหมาะสมน้อยที่สุด

เกณฑ์การแปลความหมาย (ประคอง กรรณสูต, 2538, น. 77)

ค่าเฉลี่ย 4.50 – 5.00	หมายถึง	มีเหมาะสมในระดับมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.50 – 4.49	หมายถึง	มีเหมาะสมในระดับมาก
ค่าเฉลี่ย 2.50 – 3.49	หมายถึง	มีเหมาะสมระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.50 – 2.49	หมายถึง	มีเหมาะสมในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.49	หมายถึง	มีเหมาะสมในระดับน้อยที่สุด

การศึกษาความเหมาะสมของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน โดยการนำคำตอบของผู้เชี่ยวชาญจากแบบประเมินซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มาวิเคราะห์ผล เพื่อหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วแปลความหมายค่าเฉลี่ย การพิจารณาค่าเฉลี่ยคะแนนความเหมาะสม ถ้ามีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป ถือว่าประเด็นนั้นมีความเหมาะสม

ขั้นตอนที่ 4 การปรับปรุงร่างหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ขั้นตอนนี้เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการประเมินร่างหลักสูตรจากผู้เชี่ยวชาญ นำมาปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร โดยประเด็นที่ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันให้เพิ่มเติม ผู้วิจัยจะนำข้อเสนอแนะไปเพิ่มเติมไว้ในหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 5 การจัดทำเอกสารประกอบหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

การจัดทำเอกสารประกอบหลักสูตรมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้ใช้หลักสูตรสามารถนำหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นไปใช้อย่างสะดวก ถูกต้อง เหมาะสม และประสบผลสำเร็จ ตรงตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยเอกสารประกอบหลักสูตรที่จัดทำขึ้น ประกอบด้วย

5.1 คู่มือหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ประกอบด้วย แผนการฝึกอบรม แนวทางการฝึกอบรม และการวัดประเมินผล

5.2 เอกสารประกอบการฝึกอบรม ประกอบด้วย ใบงาน กิจกรรมประจำหน่วย

5.3 สื่อสังคมออนไลน์สำหรับการใช้ในการเรียนการสอน ได้แก่ โปรแกรมซูม (Zoom Meeting), ไลน์ (Line)

ระยะที่ 3 การประเมินประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

การศึกษาในระยะที่ 3 เป็นการนำหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการใช้หลักสูตร ประกอบด้วยผู้บริหารวิทยาลัยชุมชน 3 คน และผู้นำชุมชน จำนวน 6 คน ประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตรและนำไปทดลองใช้กับผู้นำชุมชนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างเพื่อศึกษาความเหมาะสมของกิจกรรม เนื้อหา ภาษา และเวลา ก่อนที่จะนำไปอบรมให้กับผู้นำชุมชน แล้วประเมินประสิทธิผลของหลักสูตร โดยมีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

การประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน เป็นประเมินความสำเร็จของการใช้หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน กับผู้นำชุมชน ถึงการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า เต็มศักยภาพ โดยยึดรูปแบบการประเมินที่พัฒนาโดย The Joint Committee on Standards of Education Evaluation ซึ่งได้ปรับปรุงเพิ่มเติมมาตรฐานการประเมินอีก 1 ด้าน ในปี ค.ศ. 2010 รวมเป็น 5 ด้าน ดังนี้

ความเป็นประโยชน์ (Utility Standards) หมายถึง หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นเป็นประโยชน์กับชุมชน สามารถเสริมสร้างให้ผู้นำชุมชนมีสมรรถนะการวิจัยชุมชน

ความเป็นไปได้ (Feasibility Standards) หมายถึง หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีวิธีการและกระบวนการที่สามารถปฏิบัติได้จริง ประหยัดเวลา งบประมาณ และบุคลากร มีความคุ้มค่า

ความเหมาะสม (Propriety Standards) หมายถึง หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมกับชุมชน บริบทของชุมชน และผู้นำชุมชน เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และประสบการณ์ของผู้นำชุมชน

ความถูกต้องและครอบคลุม (Accuracy Standards) หมายถึง หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพ น่าเชื่อถือ เนื้อหาสาระถูกต้อง ครอบคลุม และครบถ้วน

ความรับผิดชอบ (Accountability Standards) หมายถึง หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมาจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง คำนึงถึงความถูกต้องและสำนึกรับผิดชอบต่อชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน

โดยมีการดำเนินงาน ดังนี้

1. ผู้ทรงคุณวุฒิ

1.1 ผู้บริหารวิทยาลัยชุมชน จำนวน 3 คน มีคุณสมบัติคือ จบการศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาตรี ดำรงตำแหน่งผู้ด้านการบริหารในวิทยาลัยชุมชนไม่น้อยกว่า 3 ปี

1.2 ผู้นำชุมชน จำนวน 6 คน มีคุณสมบัติ คือ จบการศึกษาไม่ต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนต้น ดำรงตำแหน่งผู้นำชุมชนไม่น้อยกว่า 2 ปี และมีประสบการณ์ในการทำวิจัยร่วมกับชุมชน

2. ตัวแปรที่ศึกษา

ประสิทธิภาพของหลักสูตร ประกอบด้วย ความเป็นประโยชน์ (Utility Standards) ความเป็นไปได้ (Feasibility Standards) ความเหมาะสม (Propriety Standards) ความถูกต้องและครอบคลุม (Accuracy Standards) ความรับผิดชอบต่อชุมชน (Accountability Standards)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บและรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลทั้ง 9 คน โดยผู้วิจัยได้ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ไปยังผู้ให้ข้อมูลทั้ง 9 คน เพื่อขอให้ประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือแบบสอบถามประสิทธิภาพของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ใน 5 ด้าน คือ ด้านความเป็นประโยชน์ ด้านความเป็นไปได้ ด้านความเหมาะสม ด้านความถูกต้องครอบคลุม และด้านความรับผิดชอบต่อชุมชน ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

**แบบสอบถามประสิทธิภาพของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำ
ชุมชน**

คำชี้แจง โปรดพิจารณาประสิทธิภาพของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน
สำหรับผู้นำชุมชน ในองค์ประกอบต่าง ๆ ตามรายการประเมิน และทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่
ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

ระดับ 5 หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด

ระดับ 4 หมายถึง เห็นด้วยมาก

ระดับ 3 หมายถึง เห็นด้วยปานกลาง

ระดับ 2 หมายถึง เห็นด้วยน้อย

ระดับ 1 หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด

หัวข้อการฝึกอบรม	ความเป็นประโยชน์					ความเป็นไปได้					ความเหมาะสม					ความถูกต้องและ ครบคลุม					ความรับผิดชอบ				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
1. การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้การวิจัย ชุมชนร่วมกับกับคนในชุมชน																									
2. มโนทัศน์การวิจัยชุมชน																									
3. การศึกษาทุนชุมชน																									
4. การสกัดโจทย์วิจัย																									
5. การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Analysis)																									
6. กระบวนการวิจัยและการออกแบบการวิจัย																									
7. เทคนิคและวิธีการรวบรวมข้อมูลชุมชน																									
8. ฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน																									
9. การสังเคราะห์ข้อมูลความรู้ผู้การเขียนรายงาน วิจัย																									
10. แผนชุมชน และการนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอ เชิงนโยบาย																									
11. ภาพรวมของหลักสูตร																									

เกณฑ์การให้คะแนน

ระดับ 5	หมายถึง	เห็นด้วยมากที่สุด
ระดับ 4	หมายถึง	เห็นด้วยมาก
ระดับ 3	หมายถึง	เห็นด้วยปานกลาง
ระดับ 2	หมายถึง	เห็นด้วยน้อย
ระดับ 1	หมายถึง	เห็นด้วยน้อยที่สุด

เกณฑ์การแปลความหมาย (ประคอง กรรณสูต, 2538, น. 77)

ค่าเฉลี่ย 4.50 – 5.00	หมายถึง	มีประสิทธิภาพในระดับมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.50 – 4.49	หมายถึง	มีประสิทธิภาพในระดับมาก
ค่าเฉลี่ย 2.50 – 3.49	หมายถึง	มีประสิทธิภาพระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.50 – 2.49	หมายถึง	มีประสิทธิภาพในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.49	หมายถึง	มีประสิทธิภาพในระดับน้อยที่สุด

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาประสิทธิภาพของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน โดยการนำคำตอบของผู้เชี่ยวชาญจากแบบประเมินซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มาวิเคราะห์ผล เพื่อหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วแปลความหมายค่าเฉลี่ย การพิจารณาค่าเฉลี่ยคะแนนความเหมาะสม ถ้ามีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป ถือว่าประเด็นนั้นมีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนที่ 2 การนำหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ไปทดลองใช้

ในขั้นตอนนี้เป็นการนำหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น ไปทดลองใช้กับผู้นำชุมชนในจังหวัดสระแก้ว จำนวน 10 คน เพื่อศึกษาความเหมาะสมของกิจกรรม เนื้อหา ภาษา และเวลา

1. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้นำชุมชนในจังหวัดสระแก้ว จำนวน 10 คน โดยมีคุณสมบัติดังนี้

- 1) เป็นผู้สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนต้น
- 2) มีความโดดเด่นในการเป็นผู้นำและเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน/ผลักดัน กิจกรรมในชุมชน
- 3) เคยมีส่วนร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมของหน่วยงานภาครัฐ

2. ประเด็นที่ศึกษา

ความเหมาะสมของกิจกรรม เนื้อหา ภาษา และเวลา

3. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

- 1) ผู้วิจัยส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ไปยังหน่วยงานของกลุ่มเป้าหมายเพื่อขอความร่วมมือทดลองใช้หลักสูตร
- 2) ผู้วิจัยชี้แจงการดำเนินการและนัดหมายเวลา
- 3) ผู้วิจัยทดลองใช้หลักสูตรกับกลุ่มเป้าหมาย
- 4) ผู้วิจัยวิเคราะห์ความเหมาะสมของหลักสูตรในด้านกิจกรรม เนื้อหา ภาษา และเวลา

ขั้นตอนที่ 3 การนำหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ไปอบรมให้กับผู้นำชุมชน และประเมินประสิทธิผลของหลักสูตร

ในขั้นตอนนี้เป็นการนำหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นไปอบรมให้กับผู้นำชุมชน แล้วประเมินผลสำเร็จของการใช้หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ประกอบด้วย 1) สมรรถนะการวิจัยชุมชน ซึ่งได้แก่ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน ทักษะการทำวิจัยชุมชน เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน และคุณลักษณะนักวิจัยชุมชน 2) ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมต่อการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้นำชุมชนในจังหวัดชัยนาท กำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้โปรแกรม G* Power ขนาดอิทธิพลเท่ากับ .65 ค่าอำนาจทดสอบ (power of test) เท่ากับ 0.80 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง 17 คน แต่เพื่อป้องกันการสูญหายของตัวอย่าง จึงใช้จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ 20 คน โดยใช้การเลือกแบบเจาะจงจากผู้นำชุมชนที่มีความสนใจ และสมัครใจเข้าร่วมการอบรมเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน จากอำเภอสรรคบุรี ในจังหวัดชัยนาท โดยมีคุณสมบัติ ดังนี้

- 1) เป็นผู้สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนต้น
- 2) มีความโดดเด่นในการเป็นผู้นำและเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน/ผลักดัน กิจกรรมในชุมชน

ในการวิจัยครั้งนี้จึงเลือกกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้นำชุมชนในอำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ซึ่งเป็นจังหวัดที่วิทยาลัยชุมชนได้ลงพื้นที่เพื่อให้ความรู้และแก้ไขปัญหาความยากจน รวมทั้งชุมชนมีการจัดเวทีประชาคมผู้นำชุมชนเป็นประจำ ผู้นำชุมชนมีความตื่นตัว มี

พร้อมที่จะเรียนรู้ มีการรวมกลุ่มในชุมชนที่เข้มแข็ง มีใจ และตั้งใจ “เลือกชุมชนที่มีทุนทางสังคมอยู่ก่อนแล้ว เพราะเวลายังน้อยการสร้างศักยภาพคนในชุมชนให้มีความพร้อมต้องใช้เวลา จึงเป็นการดีที่จะค้นหาชุมชนที่มีโครงสร้างพื้นฐานดี พอมีทุนที่จะต่อยอด โดยมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง มีใจและตั้งใจ มีเครือข่าย มีวิสัยทัศน์และพร้อมที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ และต่อยอดได้” (มณฑา เก่งการพานิช และ คณะ, 2557)

2. ตัวแปรที่ศึกษา

2.1 ตัวแปรตาม

1) สมรรถนะการวิจัยชุมชน ซึ่งได้แก่ 1) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน 2) ทักษะการทำวิจัยชุมชน 3) เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน และ 4) คุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน

2) ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมต่อการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

2.2 ตัวแปรทดลอง คือ หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน

3. แผนดำเนินการทดลองและการจัดเก็บข้อมูล

การศึกษามผลการใช้หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงทดลองแบบหนึ่งกลุ่มมีการทดสอบก่อนและหลังการใช้หลักสูตร เรียน (One group pretest-posttest design) (ยุทธิ โกยวรรณ, 2559, น. 81) เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มที่มีความเฉพาะเจาะจง โดยใช้แบบแผนการทดลองดังภาพประกอบที่ 9

E	O ₁	X	O ₂
---	----------------	---	----------------

ภาพประกอบ 9 แสดงแบบแผนการวิจัยเชิงทดลอง

E	คือ	กลุ่มเป้าหมายผู้นำชุมชน
O ₁	แทน	การทดสอบ/การวัดสมรรถนะการวิจัยชุมชนก่อนใช้หลักสูตร
X	แทน	การฝึกอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน
O ₂	แทน	- การทดสอบ/การวัดสมรรถนะการวิจัยชุมชนหลังใช้หลักสูตรเสร็จสิ้น

- การวัดความพึงพอใจของผู้เข้าอบรมต่อหลักสูตรเสริมสร้าง

สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

4. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

1) ผู้วิจัยส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ไปยังหน่วยงานของกลุ่มเป้าหมายเพื่อขอความร่วมมือเข้าร่วมอบรมเพื่อพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชน

2) ผู้วิจัยชี้แจงการดำเนินการและนัดหมายเวลาในการจัดฝึกอบรม

3) ผู้วิจัยดำเนินการฝึกอบรมกับกลุ่มเป้าหมาย

4) ผู้วิจัยประเมินประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

5. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในระยะที่ 3 นี้ ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1) เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง คือ หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน และ 2) เครื่องมือที่ใช้ในการวัดตัวแปรตาม ดังนี้

5.1 สมรรถนะการวิจัยชุมชน

1) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน

1.1) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน คือ แบบทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน ใช้วัดความรู้ความเข้าใจก่อนและหลังการฝึกอบรม เป็นแบบทดสอบแบบเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 30 ข้อ

1.2) การสร้างเครื่องมือ

1) ศึกษาจุดมุ่งหมายของหลักสูตร วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม เนื้อหาสาระในแต่ละหน่วย การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อและแหล่งเรียนรู้ ของหลักสูตร

2) สร้างแบบทดสอบเป็นแบบเลือกตอบ 4 ตัวเลือก คลอบคลุมจุดประสงค์และเนื้อหาสาระของหลักสูตร

1.3) การตรวจสอบคุณภาพของแบบทดสอบ โดยดำเนินการดังนี้

1) การหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบทดสอบ (Content validity)

ผู้วิจัยนำแบบทดสอบฉบับร่าง พร้อมกับรายละเอียดเกี่ยวกับหัวข้อวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย กรอบแนวคิดในการวิจัย นิยามเชิงปฏิบัติการของตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย และตารางวิเคราะห์เนื้อหาพฤติกรรม (Table of specification) ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ซึ่งเป็น

ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย การพัฒนาหลักสูตร และด้านการวิจัยชุมชน ตรวจสอบคุณภาพของแบบทดสอบในด้านความตรงเชิงเนื้อหา โดยพิจารณาความสอดคล้องและเหมาะสมของข้อคำถามเป็นรายข้อกับนิยามเชิงปฏิบัติการ (Item Objective Congruence : IOC) โดยการให้ดัชนี IOC ที่มีลักษณะการให้คะแนน คือ

-1 หมายถึง ข้อคำถามไม่สอดคล้องกับนิยามเชิงปฏิบัติการที่ต้องการวัด

0 หมายถึง ไม่อาจตัดสินว่าข้อคำถามมีความสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับนิยามเชิงปฏิบัติการที่ต้องการวัด

1 หมายถึง ข้อคำถามมีความสอดคล้องกับนิยามเชิงปฏิบัติการที่ต้องการวัด

สำหรับผลการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ศิริชัย กาญจนวาสี (2544) กำหนดว่า เกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินความตรงเชิงเนื้อหา คือ ค่าดัชนี IOC ที่คำนวณได้ต้องมากกว่า 0.5 ($IOC > 0.5$) จึงจะถือว่าข้อคำถามสอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย รายละเอียดการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ดังตาราง 15

ตาราง 15 คุณภาพของความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม	ข้อสอบ	ค่า IOC
1. อธิบายความหมายของการวิจัยชุมชนได้	1. ข้อใดคือความหมายของ “การวิจัยชุมชน” ก. การวิจัยเพื่อพัฒนานวัตกรรมเพื่อเพิ่มผลิตภาพการผลิตในชุมชน ข. การวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาชุมชน ค. การวิจัยเพื่อมุ่งสร้างองค์ความรู้ใหม่ การวิจัยเพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพภาพชีวิตคนในชุมชน	1
	2. ข้อใดไม่ใช่ลักษณะของการวิจัยชุมชน ก. การนำเสนอผลการวิจัยต้องใช้สถิติขั้นสูง ข. สามารถใช้ข้อมูลในชุมชนในการหาคำตอบ ค. อาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ง. การวิจัยที่มีส่วนร่วมจากคนในชุมชน	0.8

ผู้วิจัยปรับปรุงภาษาที่ใช้ในแบบทดสอบตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และนำแบบทดสอบไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบอีกครั้ง รายละเอียดดังตาราง 16

ตาราง 16 การปรับปรุงข้อคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

ข้อสอบ	ค่า IOC	ข้อสอบ
1. ข้อใดคือความหมายของ “การวิจัยชุมชน” ก. การวิจัยเพื่อพัฒนานวัตกรรมเพื่อเพิ่มผลผลิตการผลิตในชุมชน ข. การวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาชุมชน ค. การวิจัยเพื่อมุ่งสร้างองค์ความรู้ใหม่ ง. การวิจัยเพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพภาพชีวิตคนในชุมชน	1	1. ข้อใดคือความหมายของ “การวิจัยชุมชน” ก. การวิจัยเพื่อมุ่งสร้างองค์ความรู้ใหม่ ข. การวิจัยเพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพภาพชีวิตคนในชุมชน ค. การวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาชุมชน ง. การวิจัยเพื่อพัฒนานวัตกรรมเพื่อเพิ่มผลผลิตการผลิตในชุมชน
2. ข้อใดไม่ใช่ลักษณะของการวิจัยชุมชน ก. การนำเสนอผลการวิจัยต้องใช้สถิติขั้นสูง ข. สามารถใช้ข้อมูลในชุมชนในการหาคำตอบ ค. อาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ง. การวิจัยที่มีส่วนร่วมจากคนในชุมชน	0.8	2. ข้อใดไม่ใช่ลักษณะของการวิจัยชุมชน ก. การวิจัยที่มีส่วนร่วมจากคนในชุมชน ข. อาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ค. สามารถใช้ข้อมูลในชุมชนในการหาคำตอบ ง. การนำเสนอผลการวิจัยต้องใช้สถิติขั้นสูง

2) การหาคุณภาพของแบบทดสอบเป็นรายข้อ โดยนำแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชนที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้นำชุมชนที่เคยทำวิจัยร่วมกับชุมชน จำนวน 30 คน แล้วนำผลมาวิเคราะห์หาค่าความยากง่าย (p) และอำนาจจำแนก (r) โดยนำผลการทดลองมาตรวจให้คะแนน แล้วเรียงลำดับกระดาษคำตอบจากคะแนนมากไปยังคะแนนน้อย เพื่อแบ่งเป็น กลุ่มสูงและกลุ่มต่ำ โดยใช้เทคนิค 50% (บุญชม ศรีสะอาด, 2545)

ทั้งนี้ผลการคัดเลือกแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชนที่ได้รับการวิเคราะห์แล้วจำนวน 26 ข้อ โดยครอบคลุมเนื้อหาและพฤติกรรมที่ต้องการวัด มี

ความยากง่าย (p) ระหว่าง 0.5 ถึง 0.7 และมีค่าอำนาจจำแนก (r) ตั้งแต่ 0.2 ถึง 0.7 (รายละเอียดของผลการวิเคราะห์ได้จากภาคผนวก)

3) การหาความเชื่อมั่นของแบบทดสอบ

ผู้วิจัยนำแบบทดสอบที่ได้รับการวิเคราะห์ความยากง่ายและอำนาจจำแนกรายข้อแล้ว จัดทำแบบทดสอบ จำนวน 26 ข้อ ที่คัดไว้ไปวิเคราะห์ความเชื่อมั่น โดยใช้สูตรของคูเดอร์-รอสซาร์ดสัน (KR-20) เท่ากับ 0.91 และนำแบบทดสอบที่หาค่าความเชื่อมั่นแล้วมาจัดทำเป็นแบบทดสอบฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปทดสอบต่อไป มีสูตรในการคำนวณ ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2553)

$$KR_{20} = \frac{K}{K-1} \left[1 - \frac{\sum p_i q_i}{s_x^2} \right]$$

KR_{20} แทน ค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบ

K แทน จำนวนข้อของแบบทดสอบ

p_i แทน สัดส่วนของผู้ที่ตอบถูกในข้อที่ i

q_i แทน สัดส่วนของผู้ที่ตอบผิดในข้อที่ i

s_x^2 แทน ค่าความแปรปรวนของคะแนนรวมทั้งหมด

2) ทักษะการวิจัยชุมชน

2.1) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวัดทักษะการวิจัยชุมชน คือ แบบวัดทักษะการวิจัยชุมชน โดยผู้วิจัยกำหนดสถานการณ์ให้ผู้เข้ารับการอบรมปฏิบัติภารกิจวิจัยชุมชน แล้ววัดทักษะการวิจัยชุมชนจากผลการปฏิบัติ โดยแบบวัดเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ กำหนดเกณฑ์การให้คะแนนแต่ละระดับ (rubric) ตั้งแต่ 0 – 3 จำนวน 13 ข้อ

2.2) การสร้างเครื่องมือ

1) ศึกษาจุดมุ่งหมายของหลักสูตร วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม เนื้อหาสาระในแต่ละหน่วย การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อและแหล่งเรียนรู้ ของหลักสูตร แล้วนำมาสร้างเป็นสถานการณ์ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติภารกิจวิจัยชุมชน

2) เกณฑ์การให้คะแนน ศึกษาแบบประเมินคุณภาพงานวิจัย และเกณฑ์การประเมินคุณภาพงานวิจัย โดยใช้แบบประเมินคุณภาพงานวิจัยของ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2552) ซึ่งพัฒนาขึ้นโดย นางลักษณวี วิรัชชัย และคณะ โดยนำมาปรับให้เหมาะสมกับสมรรถนะการวิจัยชุมชนที่ต้องการ และบริบทของการทำวิจัยชุมชน

เกณฑ์การประเมิน

เกณฑ์การแปลความหมาย			
ชุมชน ในระดับมากที่สุด	ค่าเฉลี่ย 2.41 – 3.00	หมายถึง	มีทักษะการทำวิจัย
ชุมชน ในระดับมาก	ค่าเฉลี่ย 1.81 – 2.40	หมายถึง	มีทักษะการทำวิจัย
ชุมชน ในระดับปานกลาง	ค่าเฉลี่ย 1.21 – 1.80	หมายถึง	มีทักษะการทำวิจัย
ชุมชน ในระดับน้อย	ค่าเฉลี่ย 0.61 – 1.20	หมายถึง	มีทักษะการทำวิจัย
ชุมชน ในระดับน้อยที่สุด	ค่าเฉลี่ย 0 - 0.60	หมายถึง	มีทักษะการทำวิจัย

1.3) การตรวจสอบคุณภาพ โดยดำเนินการดังนี้

1) การหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity)

ผู้วิจัยนำแบบวัดทักษะการวิจัยชุมชนฉบับร่าง พร้อมกับรายละเอียดเกี่ยวกับหัวข้อวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย กรอบแนวคิดในการวิจัย นิยามเชิงปฏิบัติการของตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย และตารางวิเคราะห์เนื้อหาพฤติกรรม (Table of specification) สถานการณ์ที่กำหนด ข้อคำถาม และเกณฑ์การให้คะแนน ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย การพัฒนาหลักสูตร และด้านการวิจัยชุมชน ตรวจสอบคุณภาพของแบบทดสอบในด้านความตรงเชิงเนื้อหา โดยพิจารณาความสอดคล้องและเหมาะสมของข้อคำถามเป็นรายข้อกับนิยามเชิงปฏิบัติการ (Item Objective Congruence :IOC) โดยการให้ดัชนี IOC ที่มีลักษณะการให้คะแนน คือ

-1 หมายถึง ข้อคำถามไม่สอดคล้องกับนิยามเชิงปฏิบัติการที่ต้องการวัด

0 หมายถึง ไม่อาจตัดสินว่าข้อคำถามมีความสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับนิยามเชิงปฏิบัติการที่ต้องการวัด

1 หมายถึง ข้อคำถามมีความสอดคล้องกับนิยามเชิงปฏิบัติการที่ต้องการวัด

สำหรับผลการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ศิริชัย กาญจนวาสี (2544) กำหนดว่า เกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินความตรงเชิงเนื้อหา คือ ค่าดัชนี IOC ที่คำนวณได้ต้อง

มากกว่า 0.5 (IOC>0.5) จึงจะถือว่าข้อคำถามสอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย รายละเอียดการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ดังตาราง 17

ตาราง 17 คุณภาพของความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบวัดทักษะการวิจัยชุมชน

นิยาม	ประเด็นการประเมิน	IOC																								
<p>ทักษะการวิจัยชุมชน หมายถึง ความสามารถของผู้นำชุมชนในการนำความรู้ไปฝึกฝนจนเกิดทักษะการเรียนรู้ และจัดการงานวิจัยชุมชนให้ไปสู่เป้าหมายได้สำเร็จ ประกอบด้วย การตั้งเป้าหมาย การจัดเวทีการวิเคราะห์เครือข่าย การจัดการความสัมพันธ์กับเครือข่าย การสรุปและสังเคราะห์ร่วม และการประเมินจังหวะและโอกาสในการขับเคลื่อนโครงการเพื่อให้ได้รับความร่วมมือ/การสนับสนุนจากภาคีต่างๆ</p>	<p>1. ระบุปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้</p> <table border="1" data-bbox="595 752 1222 1223"> <tr> <td>0</td> <td>หมายถึง</td> <td>ไม่สามารถระบุปัญหาของชุมชนได้</td> </tr> <tr> <td>1</td> <td>หมายถึง</td> <td>สามารถระบุปัญหาสำคัญ ที่เป็นประเด็นร่วมของชุมชนได้</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>หมายถึง</td> <td>สามารถระบุปัญหาที่เป็นประเด็นร่วม และเร่งด่วนของชุมชนได้</td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>หมายถึง</td> <td>สามารถระบุปัญหาที่เป็นประเด็นร่วม และเร่งด่วนของชุมชน จากกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนได้</td> </tr> </table> <p>2. ระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาได้ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้</p> <table border="1" data-bbox="595 1379 1222 1951"> <tr> <td>0</td> <td>หมายถึง</td> <td>ไม่สามารถระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาได้</td> </tr> <tr> <td>1</td> <td>หมายถึง</td> <td>สามารถระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาวิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของปัญหาได้</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>หมายถึง</td> <td>สามารถระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาวิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของปัญหา และกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบได้</td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>หมายถึง</td> <td>สามารถระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาวิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของปัญหา กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ และกลุ่มผู้สนับสนุนการแก้ไขปัญหาได้</td> </tr> </table>	0	หมายถึง	ไม่สามารถระบุปัญหาของชุมชนได้	1	หมายถึง	สามารถระบุปัญหาสำคัญ ที่เป็นประเด็นร่วมของชุมชนได้	2	หมายถึง	สามารถระบุปัญหาที่เป็นประเด็นร่วม และเร่งด่วนของชุมชนได้	3	หมายถึง	สามารถระบุปัญหาที่เป็นประเด็นร่วม และเร่งด่วนของชุมชน จากกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนได้	0	หมายถึง	ไม่สามารถระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาได้	1	หมายถึง	สามารถระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาวิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของปัญหาได้	2	หมายถึง	สามารถระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาวิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของปัญหา และกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบได้	3	หมายถึง	สามารถระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาวิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของปัญหา กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ และกลุ่มผู้สนับสนุนการแก้ไขปัญหาได้	1
0	หมายถึง	ไม่สามารถระบุปัญหาของชุมชนได้																								
1	หมายถึง	สามารถระบุปัญหาสำคัญ ที่เป็นประเด็นร่วมของชุมชนได้																								
2	หมายถึง	สามารถระบุปัญหาที่เป็นประเด็นร่วม และเร่งด่วนของชุมชนได้																								
3	หมายถึง	สามารถระบุปัญหาที่เป็นประเด็นร่วม และเร่งด่วนของชุมชน จากกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนได้																								
0	หมายถึง	ไม่สามารถระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาได้																								
1	หมายถึง	สามารถระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาวิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของปัญหาได้																								
2	หมายถึง	สามารถระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาวิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของปัญหา และกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบได้																								
3	หมายถึง	สามารถระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาวิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของปัญหา กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ และกลุ่มผู้สนับสนุนการแก้ไขปัญหาได้																								

2) การหาคุณภาพของแบบวัดทักษะการวิจัยชุมชนเป็นรายข้อ โดยนำแบบวัดทักษะการวิจัยชุมชนที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้นำชุมชนที่เคยทำวิจัยร่วมกับชุมชน จำนวน 30 คน แล้วนำผลมาวิเคราะห์หาค่าอำนาจจำแนก (r)

ทั้งนี้ผลการคัดเลือกแบบวัดทักษะการวิจัยชุมชนที่ได้รับการวิเคราะห์แล้วจำนวน 13 ข้อ โดยครอบคลุมเนื้อหาและพฤติกรรมที่ต้องการวัด มีค่าอำนาจจำแนก (r) ตั้งแต่ 0.3 ถึง 0.8 (รายละเอียดของผลการวิเคราะห์ดูได้จากภาคผนวก)

3) การหาความเชื่อมั่นของแบบวัดทักษะการวิจัยชุมชน

ผู้วิจัยนำแบบวัดทักษะการวิจัยชุมชนที่ได้รับการวิเคราะห์ความยากง่ายและอำนาจจำแนกรายข้อแล้ว จัดทำแบบทดสอบ จำนวน 26 ข้อ ที่คิดไว้ไปวิเคราะห์ความเชื่อมั่นโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Method) เท่ากับ 0.93 และนำแบบวัดทักษะการวิจัยชุมชนที่หาค่าความเชื่อมั่นแล้วมาจัดทำเป็นแบบแบบวัดทักษะการวิจัยชุมชนฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปทดสอบต่อไป มีสูตรในการคำนวณ ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2553)

$$\alpha = \frac{K}{K-1} \left[1 - \frac{\sum S_i^2}{S_x^2} \right]$$

เมื่อ α	แทน	ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือวัด
K	แทน	จำนวนข้อของแบบสอบถาม
S_i^2	แทน	ค่าความแปรปรวนของคะแนนแต่ละส่วนย่อยหรือแต่ละข้อ
S_x^2	แทน	ค่าความแปรปรวนของคะแนนรวมทั้งฉบับของเครื่องมือวัด

3) เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน

3.1) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถามเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด มีโดย ให้ผู้นำชุมชนแสดงความรู้สึกของตนเองต่อการวิจัยชุมชน จำนวน 15 ข้อ

3.2) การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบสอบถามเจตคติ และศึกษาจุดมุ่งหมายของหลักสูตร วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม เนื้อหาสาระในแต่ละหน่วย การจัด

กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อและแหล่งเรียนรู้ ของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

2) สร้างข้อคำถามเพื่อสอบถามเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน ในด้าน ความรู้เชิงประเมินค่าถึงประโยชน์ของการวิจัยชุมชน ความรู้สึกที่มีต่อการวิจัยชุมชน และความพร้อมที่จะทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน

เกณฑ์การแปลความหมาย (ประคอง กรรณสูต, 2538, น. 77)

ค่าเฉลี่ย 4.50 – 5.00 หมายถึง มีเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน ในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.50 – 4.49 หมายถึง มีเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 2.50 – 3.49 หมายถึง มีเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.50 – 2.49 หมายถึง มีเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน ในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.49 หมายถึง มีเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน ในระดับน้อยที่สุด

3.3) การตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน

1) การหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถาม (Content validity)

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามฉบับร่าง พร้อมกับรายละเอียดเกี่ยวกับหัวข้อวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย กรอบแนวคิดในการวิจัย นิยามเชิงปฏิบัติการของตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ข้อคำถาม และเกณฑ์การให้คะแนน ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย การพัฒนาหลักสูตร และด้านการวิจัยชุมชน ตรวจสอบคุณภาพของแบบทดสอบในด้านความตรงเชิงเนื้อหา โดยพิจารณาความสอดคล้องและเหมาะสมของข้อคำถามเป็นรายข้อกับนิยามเชิงปฏิบัติการ (Item Objective Congruence :IOC) โดยการใช้ดัชนี IOC ที่มีลักษณะการให้คะแนนคือ

-1 หมายถึง ข้อคำถามไม่สอดคล้องกับนิยามเชิงปฏิบัติการที่ต้องการวัด
0 หมายถึง ไม่อาจตัดสินว่าข้อคำถามมีความสอดคล้องหรือไม่
สอดคล้องกับนิยามเชิงปฏิบัติการที่ต้องการวัด

1 หมายถึง ข้อคำถามมีความสอดคล้องกับนิยามเชิงปฏิบัติการที่
ต้องการวัด

สำหรับผลการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ศิริชัย กาญจนวาสี (2544) กำหนดว่า เกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินความตรงเชิงเนื้อหา คือ ค่าดัชนี IOC ที่คำนวณได้ต้องมากกว่า 0.5 ($IOC > 0.5$) จึงจะถือว่าข้อคำถามสอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย รายละเอียดการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ดังตาราง 18

ตาราง 18 คุณภาพของความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถามเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน

นิยาม	ประเด็นการประเมิน	IOC
เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน หมายถึง ความรู้สึกของผู้นำชุมชนที่มีต่อการวิจัยชุมชน ซึ่งมีทิศทางทั้งทางบวกและลบ ประกอบด้วย การประเมินค่าถึงประโยชน์ของการวิจัยชุมชน ความรู้สึกที่มีต่อการวิจัยชุมชน และความพร้อมที่จะทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน	1. การวิจัยชุมชนเป็นเรื่องที่ทำทลายความสามารถของข้าพเจ้า	1
	2. การทำงานวิจัยชุมชนหรือมีส่วนร่วมในการวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชนทำให้ข้าพเจ้ามีความภูมิใจในตนเอง	1
	3. การวิจัยชุมชนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนได้จริง	1

ผู้วิจัยปรับปรุงภาษาที่ใช้ในแบบสอบถามตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และนำแบบสอบถามไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบอีกครั้ง รายละเอียดดังตาราง

ตาราง 19 การปรับปรุงข้อคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

ประเด็นการประเมิน	IOC	ประเด็นการประเมิน
1. การวิจัยชุมชนเป็นเรื่องที่ทำทลาย ความสามารถของข้าพเจ้า	1	1. การวิจัยชุมชนเป็นเรื่องที่ทำทลาย ความสามารถของข้าพเจ้า
2. การทำงานวิจัยชุมชนหรือมีส่วนร่วมในการ วิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชนทำให้ ข้าพเจ้ามีความภูมิใจในตนเอง	1	2. การทำงานวิจัยชุมชนหรือมีส่วนร่วมในการ วิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชนทำให้ ข้าพเจ้ามีความภูมิใจในตนเอง
3. การวิจัยชุมชนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ใน การพัฒนาชุมชนได้จริง	1	3. การวิจัยชุมชนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ใน การพัฒนาชุมชนได้จริง

2) การหาคุณภาพของแบบสอบถามเป็นรายข้อ โดยนำแบบสอบถามเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชนที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้นำชุมชนที่เคยทำวิจัยร่วมกับชุมชน จำนวน 30 คน แล้วนำผลมาวิเคราะห์หาค่าอำนาจจำแนก (r)

ทั้งนี้ผลการคัดเลือกแบบสอบถามที่ได้รับการวิเคราะห์แล้วจำนวน 15 ข้อ โดยครอบคลุมเนื้อหาและพฤติกรรมที่ต้องการวัด มีค่าอำนาจจำแนก (r) ตั้งแต่ 0.5 ถึง 0.8 (รายละเอียดของผลการวิเคราะห์ดูได้จากภาคผนวก)

3) การหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้รับการวิเคราะห์อำนาจจำแนกรายข้อแล้วจัดทำแบบสอบถาม จำนวน 15 ข้อ ที่ตัดไว้ไปวิเคราะห์ความเชื่อมั่น โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Method) เท่ากับ 0.94 และนำแบบทดสอบที่หาค่าความเชื่อมั่นแล้วมาจัดทำเป็นแบบทดสอบแบบสมบูรณ เพื่อนำไปใช้ต่อไป

4) คุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน

4.1) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถามคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด จำนวน 15 ข้อ

4.2) การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบสอบถามคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน และศึกษาจุดมุ่งหมายของหลักสูตร วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม เนื้อหาสาระในแต่ละหน่วย การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อและแหล่งเรียนรู้ ของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

2) สร้างข้อคำถามเพื่อวัดคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน ในประเด็นการเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น มีความเป็นกลาง ตัดสินใจบนฐานข้อมูล มุ่งมั่น อดทน อดกลั้น ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ละเอียด รอบคอบ มีไหวพริบ วิเคราะห์ ตั้งคำถามเพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ต้องการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการเปลี่ยนแปลงโดยใช้วิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือทำงานร่วมกับผู้อื่น/หน่วยงาน อย่างมีส่วนร่วม มีความมุ่งมั่นต้องการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในการวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน โดยมีเกณฑ์การแปลความหมาย ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.50 – 5.00 หมายถึง มีคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน ในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.50 – 4.49 หมายถึง มีคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 2.50 – 3.49 หมายถึง มีคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.50 – 2.49 หมายถึง มีคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน ในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.49 หมายถึง มีคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน ในระดับน้อยที่สุด

4.3) การตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถาม โดยดำเนินการดังนี้

1) การหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถาม (Content validity)

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามฉบับร่าง พร้อมกับรายละเอียดเกี่ยวกับหัวข้อวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย กรอบแนวคิดในการวิจัย นิยามเชิงปฏิบัติการของตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย และตารางวิเคราะห์เนื้อหาพฤติกรรม (Table of specification) สถานการณ์ที่กำหนด ข้อคำถาม และเกณฑ์การให้คะแนน ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย การพัฒนาหลักสูตร และด้านการวิจัยชุมชน ตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามในด้านความตรงเชิงเนื้อหา โดยพิจารณาความสอดคล้องและเหมาะสมของข้อคำถามเป็นรายข้อกับนิยามเชิงปฏิบัติการ (Item Objective Congruence : IOC) โดยการใช้ดัชนี IOC ที่มีลักษณะการให้คะแนนคือ

-1 หมายถึง ข้อคำถามไม่สอดคล้องกับนิยามเชิงปฏิบัติการที่ต้องการวัด
0 หมายถึง ไม่อาจตัดสินว่าข้อคำถามมีความสอดคล้องหรือไม่
สอดคล้องกับนิยามเชิงปฏิบัติการที่ต้องการวัด

1 หมายถึง ข้อคำถามมีความสอดคล้องกับนิยามเชิงปฏิบัติการที่ต้องการวัด

สำหรับผลการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ศิริชัย กาญจนวาสี (2544) กำหนดว่า เกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินความตรงเชิงเนื้อหา คือ ค่าดัชนี IOC ที่คำนวณได้ต้องมากกว่า 0.5 ($IOC > 0.5$) จึงจะถือว่าข้อคำถามสอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย รายละเอียดการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ดังตาราง 20

ตาราง 20 คุณภาพของความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถามคุณลักษณะนักวิจัยชุมชน

นิยาม	ประเด็นการประเมิน	IOC
คุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน ประกอบด้วย การเคารพความคิดเห็นของผู้อื่นมีความเป็นกลาง ตัดสินใจบนฐานข้อมูล มุ่งมั่น อดทน อดกลั้น ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ละเอียดรอบคอบ มีไหวพริบ คิดวิเคราะห์ ตั้งคำถามเพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ต้องการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการเปลี่ยนแปลง โดยใช้วิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือทำงานร่วมกับผู้อื่น/หน่วยงาน อย่างมีส่วนร่วม และมีความมุ่งมั่น ต้องการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในการวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน	1. เมื่อมีการจัดเวทีระดมความคิดเห็นข้าพเจ้าจะรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเสมอ	1
	2. เมื่อมีผู้โต้แย้งความคิดเห็นของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะรับฟังอย่างตั้งใจ และไม่มีอคติ	1
	3. ข้าพเจ้ายินดีรับฟังเหตุผลของผู้อื่นที่มีความคิดเห็นต่าง เพื่อนำไปพิจารณาพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้น	1

ผู้วิจัยปรับปรุงภาษาที่ใช้ในแบบสอบถามตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และนำแบบสอบถามไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบอีกครั้ง รายละเอียดดังตาราง 21

ตาราง 21 การปรับปรุงข้อคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

ประเด็นการประเมิน	IOC	ประเด็นการประเมิน
1. เมื่อมีการจัดเวทีระดมความคิดเห็นข้าพเจ้า จะรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเสมอ	1	1. เมื่อมีการจัดเวทีระดมความคิดเห็นข้าพเจ้า จะรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
2. เมื่อมีผู้โต้แย้งความคิดเห็นของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะรับฟังอย่างตั้งใจ และไม่มีอคติ	1	2. เมื่อมีผู้โต้แย้งความคิดเห็นของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะรับฟังอย่างตั้งใจ และไม่มีอคติ
3. ข้าพเจ้ายินดีรับฟังเหตุผลของผู้อื่นที่มีความคิดเห็นต่าง เพื่อนำไปพิจารณาพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้น	1	3. ข้าพเจ้ายินดีรับฟังเหตุผลของผู้อื่นที่มีความคิดเห็นต่าง เพื่อนำไปพิจารณาพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้น

2) การหาคุณภาพของแบบสอบถามเป็นรายข้อ โดยนำแบบสอบถามคุณลักษณะนักวิจัยชุมชนที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้นำชุมชนที่เคยทำวิจัยร่วมกับชุมชน จำนวน 30 คน แล้วนำผลมาวิเคราะห์หาค่าอำนาจจำแนก (r)

ทั้งนี้ผลการคัดเลือกแบบสอบถามคุณลักษณะนักวิจัยชุมชนที่ได้รับการวิเคราะห์แล้วจำนวน 15 ข้อ โดยครอบคลุมเนื้อหาและพฤติกรรมที่ต้องการวัด มีค่าอำนาจจำแนก (r) ตั้งแต่ 0.5 ถึง 0.9 (รายละเอียดของผลการวิเคราะห์ได้จากภาคผนวก)

3) การหาความเชื่อมั่นของแบบทดสอบ

ผู้วิจัยนำแบบทดสอบที่ได้รับการวิเคราะห์อำนาจจำแนกรายข้อแล้วจัดทำแบบสอบถาม จำนวน 15 ข้อ ที่คัดไว้ไปวิเคราะห์ความเชื่อมั่น โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Method) เท่ากับ 0.95 และนำแบบสอบถามที่หาค่าความเชื่อมั่นแล้วมาจัดทำเป็นแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปใช้ต่อไป

3.2 ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

1) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมต่อการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด จำนวน 10 ข้อ

2) การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1) ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบสอบถามความพึงพอใจ และศึกษาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

2.2) สร้างข้อคำถามเพื่อสอบถามความพึงพอใจต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ในด้านเนื้อหาสาระ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านสื่อการเรียนรู้ ด้านการวัดและประเมินผล ด้านบรรยากาศในการเรียนรู้ และด้านประโยชน์ที่ได้รับ

เกณฑ์การแปลความหมาย (ประคอง กรรณสูต, 2538, น. 77)

ค่าเฉลี่ย 4.50 – 5.00	หมายถึง	พึงพอใจมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.50 – 4.49	หมายถึง	มีพึงพอใจมาก
ค่าเฉลี่ย 2.50 – 3.49	หมายถึง	พึงพอใจปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.50 – 2.49	หมายถึง	พึงพอใจน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.49	หมายถึง	พึงพอใจน้อยที่สุด

4.3) การตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถาม โดยดำเนินการดังนี้

1) การหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถาม (Content validity)

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามฉบับร่าง พร้อมกับรายละเอียดเกี่ยวกับหัวข้อวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย กรอบแนวคิดในการวิจัย นิยามเชิงปฏิบัติการของตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย และตารางวิเคราะห์เนื้อหาพฤติกรรม (Table of specification) สถานการณ์ที่กำหนด ข้อคำถาม และเกณฑ์การให้คะแนน ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย การพัฒนาหลักสูตร และด้านการวิจัยชุมชน ตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามในด้านความตรงเชิงเนื้อหา โดยพิจารณาความสอดคล้องและเหมาะสมของข้อคำถามเป็นรายข้อกับนิยามเชิงปฏิบัติการ (Item Objective Congruence :IOC) โดยการใช้ดัชนี IOC ที่มีลักษณะการให้คะแนน คือ

-1 หมายถึง ข้อคำถามไม่สอดคล้องกับนิยามเชิงปฏิบัติการที่ต้องการวัด
0 หมายถึง ไม่อาจตัดสินว่าข้อคำถามมีความสอดคล้องหรือไม่
สอดคล้องกับนิยามเชิงปฏิบัติการที่ต้องการวัด

1 หมายถึง ข้อคำถามมีความสอดคล้องกับนิยามเชิงปฏิบัติการที่
ต้องการวัด

สำหรับผลการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ศิริชัย กาญจนวาสี (2544) กำหนดว่า เกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินความตรงเชิงเนื้อหา คือ ค่าดัชนี IOC ที่คำนวณได้ต้องมากกว่า 0.5 ($IOC > 0.5$) จึงจะถือว่าข้อคำถามสอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย รายละเอียดการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ดังตาราง 22

ตาราง 22 คุณภาพของความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

นิยาม	ประเด็นการประเมิน	IOC
ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน หมายถึง การแสดงออกถึงความรู้สึกของผู้นำชุมชนต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน ด้านเนื้อหาสาระ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านการวัดและประเมินผล ด้านบรรยากาศการเรียนรู้ และด้านประโยชน์ที่ได้รับ	1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นประโยชน์ต่อผู้นำชุมชนและชุมชน	1
	2. เนื้อหาสาระมีความยากง่ายในระดับที่เหมาะสม	1
	3. กิจกรรมในหลักสูตรเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนได้ปฏิบัติจริง	1

ผู้วิจัยปรับปรุงภาษาที่ใช้ในแบบสอบถามตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และนำแบบสอบถามไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบอีกครั้ง รายละเอียดดังตาราง 23

ตาราง 23 การปรับปรุงข้อคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

ประเด็นการประเมิน	IOC	ประเด็นการประเมิน
1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นประโยชน์ต่อผู้นำชุมชนและชุมชน	1	1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นประโยชน์ต่อผู้นำชุมชนและชุมชน
2. เนื้อหาสาระมีความยากง่ายในระดับที่เหมาะสม	1	2. เนื้อหาสาระที่อบรมมีความยากง่ายในระดับที่เหมาะสม
3. กิจกรรมในหลักสูตรเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนได้ปฏิบัติจริง	1	3. กิจกรรมในหลักสูตรเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนได้ฝึกปฏิบัติจริง

2) การหาคุณภาพของแบบสอบถามเป็นรายข้อ โดยนำแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน ที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้นำชุมชนที่เคยทำวิจัยร่วมกับชุมชน จำนวน 30 คน แล้วนำผลมาวิเคราะห์หาค่าอำนาจจำแนก (r)

ทั้งนี้ผลการคัดเลือกแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน ที่ได้รับการวิเคราะห์แล้วจำนวน 15 ข้อ โดยครอบคลุมเนื้อหาและพฤติกรรมที่ต้องการวัด มีค่าอำนาจจำแนก (r) ตั้งแต่ 0.4 ถึง 0.9 (รายละเอียดของผลการวิเคราะห์ได้จากภาคผนวก)

3) การหาความเชื่อมั่นของแบบทดสอบ

ผู้วิจัยนำแบบทดสอบที่ได้รับการวิเคราะห์อำนาจจำแนกรายข้อแล้วจัดทำแบบสอบถาม จำนวน 15 ข้อ ที่คัดไว้ไปวิเคราะห์ความเชื่อมั่น โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Method) เท่ากับ 0.94 และนำแบบสอบถามที่หาค่าความเชื่อมั่นแล้วมาจัดทำเป็นแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปใช้ต่อไป

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งเนื้อหาสาระตามความมุ่งหมายของการวิจัย ดังนี้

ตอนที่ 1 การพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

ตอนที่ 3 การประเมินประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ตอนที่ 1 การพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพ (qualitative research) ในประเด็นเกี่ยวกับความหมาย ลักษณะของการวิจัยชุมชน ตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ด้วยการศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นนี้ เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary research) เพื่อทำความเข้าใจความหมาย กระบวนการ ขั้นตอนการวิจัยชุมชน ตลอดจนตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน จากเอกสารปฐมภูมิ (Primary document) ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน และสมรรถนะการวิจัย ทั้งในประเทศและต่างประเทศ และใช้สารสนเทศที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ประสบการณ์ด้านการวิจัยชุมชนหรือการวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือเป็นผู้นำชุมชน เพื่อศึกษามุมมองและทัศนะของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์ ดังนี้

1. กระบวนการ ขั้นตอนการวิจัยชุมชนและตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน

ผลการวิจัยเอกสาร (Documentary research) เพื่อทำความเข้าใจความหมายที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน และสมรรถนะการวิจัย พบว่า

การวิจัยชุมชน หมายถึง กระบวนการที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยใช้กระบวนการทำวิจัย โดยนักวิจัยชุมชนต้องมีสมรรถนะการวิจัยชุมชนเพื่อให้ปฏิบัติการวิจัยชุมชนได้ประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน ทักษะการวิจัยชุมชน และเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน ดังต่อไปนี้

1) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน หมายถึง ความรู้ความเข้าใจของผู้นำชุมชนเกี่ยวกับมโนทัศน์ของการวิจัยชุมชน การพัฒนาจิตวิทยวิจัย กระบวนการวิจัยชุมชน การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การบริหารจัดการคน งาน งบประมาณ การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล การสรุปทบทเรียน ถอดบทเรียน และองค์ความรู้พร้อมคืนข้อมูลสู่ชุมชน การประเมินและติดตามผลโครงการ และการสร้างและพัฒนาทีมงาน

2) ทักษะการวิจัยชุมชน หมายถึง ความสามารถของผู้นำชุมชนในการนำกระบวนการวิจัยชุมชนที่ได้เรียนรู้ และได้ฝึกฝนมาไปใช้ในการแก้ปัญหาชุมชนได้ ประกอบด้วย ทักษะการวิเคราะห์ วินิจฉัยปัญหา ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ทักษะการประสานงาน และทักษะการสื่อสาร

3) เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน หมายถึง ความรู้สึกของผู้นำชุมชนที่มีต่อการวิจัยชุมชน ซึ่งมีทิศทางทั้งทางบวกและลบ ประกอบด้วย ความรู้เชิงประเมินค่าถึงประโยชน์ของการวิจัยชุมชน ความรู้สึกที่มีต่อการวิจัยชุมชน และความพร้อมที่จะทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน

2. การพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ด้วยการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

สารสนเทศที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการสนทนากลุ่มด้วยการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 9 คน และนำข้อมูลสารสนเทศจากมุมมองของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์ มาวิเคราะห์สร้างความคิดรวบยอด (Concept) และหาความเชื่อมโยงระหว่างความคิดรวบยอดเพื่อให้ได้ข้อสรุปสำหรับการอธิบาย และทำความเข้าใจประเด็นเกี่ยวกับลักษณะการวิจัยชุมชน การกำหนดตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน ดังนี้

2.1 ความหมายของการวิจัยชุมชน

การวิจัยชุมชนเป็นกระบวนการที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยใช้กระบวนการทำวิจัย เพื่อสร้างความรู้ และกลไกการจัดการปัญหาที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนในปัจจุบัน พร้อมรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และชี้้นำการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

2.2 กระบวนการวิจัยชุมชน ประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ คือ

1) ค้นหาประเด็นวิจัย ปัญหาร่วมของชุมชน และสนใจจากชุมชนให้คมชัด

2) วิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้อง (Stakeholder) ปัญหาเกี่ยวข้องกับใครบ้าง ทั้งกลุ่มที่เป็นเจ้าของปัญหา ผู้ได้รับผลกระทบ และผู้ที่สามารถให้การสนับสนุนการแก้ปัญหาได้ (อาทิ ในด้านงบประมาณ ความรู้)

3) จัดกระบวนการหารือในชุมชน โดยเชิญผู้เกี่ยวข้องเข้าร่วมเรียนรู้และวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน เพื่อให้เกิดการวิเคราะห์ปัญหา เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน จากปัญหาของตนเอง ซึ่งจะต้องมีการตั้งคำถามเพื่อให้ชุมชนได้วิเคราะห์

4) พลิกจากมุมมองของปัญหาให้เป็นเป้าหมายที่ชุมชนต้องการเห็นร่วมกัน เพื่อใช้เป้าหมายนี้เป็นเครื่องมือยึดโยงกิจกรรมและการทำงานเพื่อแก้ปัญหาทั้งหมดเข้าด้วยกัน

5) จัดกระบวนการให้ชุมชนได้วิเคราะห์องค์ประกอบหรือปัจจัยสำคัญที่จะเอื้อให้บรรลุเป้าหมายได้ โดยใช้หลักตรรกะเหตุผล (logical thinking)

6) เขียนกรอบการทำงานวิจัยเพื่อแก้ปัญหาที่มีความชัดเจนของเป้าหมาย กรอบงานด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหา

7) ออกแบบงานวิจัย โดยมีกำหนดแนวทางการทำงานและกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา

8) ดำเนินการตามแผนการดำเนินงาน เน้นให้มีปฏิบัติการจริงของการแก้ปัญหาตามแนวทางที่กำหนดไว้ โดยเปิดให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามาเรียนรู้ร่วมกันตลอดกระบวนการ

9) ถอดบทเรียนหลังจากทำกิจกรรมแล้วทุกครั้ง เพื่อวิเคราะห์ข้อเรียนรู้ที่ได้ วิธีการทำงานและผลที่เกิดขึ้นนำไปสู่การปรับแผนการดำเนินงานเพื่อการแก้ปัญหา เข้าสู่วงจรการเรียนรู้เพื่อยกระดับปฏิบัติการในครั้งต่อไป

10) สรุปผลขั้นสุดท้ายเมื่อโครงการสิ้นสุด เพื่อวิเคราะห์ผลของปฏิบัติการที่เกิดขึ้น และวิเคราะห์เหตุปัจจัยของความสำเร็จ/ความล้มเหลว

2.3 สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน จะทำให้ผู้นำชุมชนสามารถทำวิจัยชุมชนเพื่อแก้ปัญหาที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนในปัจจุบันและพร้อมรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และชี้แนะการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ชุมชนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนประกอบด้วย ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน ทักษะการวิจัยชุมชน เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน และคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน ดังนี้

1) **ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน** หมายถึง ความรู้ความเข้าใจของผู้นำชุมชนในด้านกระบวนการวิจัย และมนทัศน์การวิจัยชุมชน การวิเคราะห์บริบทและปัญหาของชุมชน การทำแผนชุมชน และประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาชุมชน

2) **ทักษะการวิจัยชุมชน** หมายถึง ความสามารถของผู้นำชุมชนในการนำความรู้ไปฝึกฝนจนเกิดทักษะการเรียนรู้ และจัดการงานวิจัยชุมชนให้ไปสู่เป้าหมายได้สำเร็จ ประกอบด้วย การตั้งเป้าหมาย การจัดเวที การวิเคราะห์เครือข่าย การจัดการความสัมพันธ์กับเครือข่าย การสรุป และสังเคราะห์ร่วม และการประเมินจังหวะและโอกาสในการขับเคลื่อนโครงการเพื่อให้ได้รับความร่วมมือ/การสนับสนุนจากภาคีต่างๆ

3) **เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน** หมายถึง ความรู้สึกของผู้นำชุมชนที่มีต่อการวิจัยชุมชน ซึ่งมีทิศทางทั้งทางบวกและลบ ประกอบด้วย การประเมินค่าถึงประโยชน์ของการวิจัยชุมชน ความรู้สึกที่มีต่อการวิจัยชุมชน และความพร้อมที่จะทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน

4) **คุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน** หมายถึง ลักษณะประจำตัวของนักวิจัยชุมชน ประกอบด้วย การเคารพความคิดเห็นของผู้อื่นมีความเป็นกลาง ตัดสินใจบนฐานข้อมูล มุ่งมั่น อดทน อดกลั้น ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ละเอียด รอบคอบ มีไหวพริบ คิด วิเคราะห์ ตั้งคำถามเพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ต้องการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการเปลี่ยนแปลงโดยใช้วิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือทำงานร่วมกับผู้อื่น/หน่วยงาน อย่างมีส่วนร่วม และมีความมุ่งมั่นต้องการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในการวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน

ผลจากการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิพบว่ามุมมองของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์การวิจัยชุมชนได้เห็นว่า “คุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน” มีความจำเป็นต่อการเป็นนักวิจัยชุมชน เนื่องจากนักวิจัยชุมชนต้องทำงานในพื้นที่ร่วมกับชุมชน และภาคีที่เกี่ยวข้อง จึงต้องมีคุณลักษณะเฉพาะของการเป็นนักวิจัยชุมชน ซึ่งแตกต่างจากนักวิจัยโดยทั่วไป

2.4 ตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน

จากการศึกษาวิจัยเอกสารและรวบรวมข้อมูลสารสนเทศจากมุมมองของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์มาวิเคราะห์สร้างความคิดรวบยอด (Concept) และหาความเชื่อมโยงระหว่างความคิดรวบยอด เพื่อหาข้อสรุปสำหรับการอธิบาย และทำความเข้าใจในประเด็นเกี่ยวกับลักษณะการวิจัยชุมชน สามารถแสดงตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ดังตาราง

ตาราง 24 แสดงองค์ประกอบ และตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

องค์ประกอบสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน		ตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน
องค์ประกอบที่ 1	ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน	1.1 ความรู้เกี่ยวกับการวิจัย 1.1.1 ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการวิจัย 1.1.2 ความรู้เกี่ยวกับมโนทัศน์การวิจัยชุมชน 1.2. ความรู้เฉพาะด้านสำหรับนักวิจัยชุมชน 1.2.1 ความรู้เกี่ยวกับบริบทชุมชนและปัญหา 1.2.2 ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำแผนชุมชนและการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาชุมชน
องค์ประกอบที่ 2	ทักษะการวิจัยชุมชน	2.1 ทักษะการเรียนรู้ (Learning Skills) 2.2 ทักษะการเป็นนักวิจัยชุมชน 2.2.1 ทักษะการจัดการไปสู่เป้าหมาย 2.2.2 ทักษะการจัดการข้อมูลและความรู้
องค์ประกอบที่ 3	เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน	3.1 การประเมินค่าถึงประโยชน์ของการวิจัยชุมชน 3.2 ความรู้สึกที่มีต่อการวิจัยชุมชน 3.3 ความพร้อมที่จะทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน
องค์ประกอบที่ 4	คุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน	4.1 การเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น 4.2 ความเป็นกลาง 4.3 การตัดสินใจบนฐานข้อมูล 4.4 มุ่งมั่น อดทน อดกลั้น ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค 4.5 ละเอียด รอบคอบ มีไหวพริบ 4.6 วิเคราะห์ ตั้งคำถามเพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ 4.7 ความต้องการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการเปลี่ยนแปลงโดยใช้วิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือทำงานร่วมกับผู้อื่น/หน่วยงาน อย่างมีส่วนร่วม 4.8 มีความมุ่งมั่นต้องการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในการวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน

ตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

การพัฒนาหลักสูตรใช้ผลการศึกษาเชิงวิเคราะห์วัฒนธรรมการเรียนรู้และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน รวมทั้งข้อสรุปในปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน และตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน มาเป็นสารสนเทศในการกำหนดหัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม และจัดทำรายละเอียดหลักสูตรประกอบด้วย หลักการและเหตุผล จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาสาระ กระบวนการ สื่อและแหล่งเรียนรู้ และการวัดและประเมินผลหลักสูตร โดยใช้แนวคิดในการใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Approach) มาบูรณาการร่วมกับการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้สอดคล้องกับปรัชญาหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่ต้องการเป็นผู้นำตนเองในการเรียน (Self-directed learning) และสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลาตามความต้องการ ความสนใจและความสามารถของแต่ละบุคคล โดยในกระบวนการพัฒนาร่างหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน โดยใช้การยืนยันคุณภาพของหลักสูตรด้วยวิธีการเชิงปริมาณ ดังนี้

1. การศึกษาเชิงวิเคราะห์วัฒนธรรมการเรียนรู้และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน

การศึกษาเชิงวิเคราะห์วัฒนธรรมการเรียนรู้และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน ด้วยการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้นำชุมชน อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท จำนวน 10 คน เพื่อศึกษาความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน โดยมีคำถามที่สำคัญดังนี้

1. การวิจัยชุมชนในมุมมองของท่านเป็นอย่างไร
2. ท่านเคยทำวิจัยชุมชนหรือไม่
3. ท่านสนใจจะพัฒนาทักษะด้านการวิจัยชุมชนหรือไม่
4. วัฒนธรรมการเรียนรู้ในชุมชน วิถีชีวิต วิถีการทำงาน กิจกรรมในชุมชน

เครือข่ายทางสังคมของชุมชน เป็นอย่างไร

ถ้าจะมีการพัฒนาทักษะด้านการทำวิจัยชุมชน ในมุมมองของท่านควรมีรูปแบบ กระบวนการ อย่างไร

ผลจากการการศึกษาเชิงวิเคราะห์วัฒนธรรมการเรียนรู้และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน พบว่าผู้นำชุมชนยังมีทัศนคติต่อการวิจัยว่าเป็นเรื่องที่ยาก ไกลตัว และยังไม่เคยได้รับการอบรมมาก่อน การวิจัยชุมชนนับว่าเป็นเรื่องใหม่สำหรับผู้นำชุมชน แต่เมื่อได้ทราบถึงประโยชน์และการนำวิจัยชุมชนไปใช้ในการแก้ปัญหาชุมชน ในฐานะผู้นำความคิด ผู้นำการเปลี่ยนแปลง มีความเห็นว่าวิจัยชุมชนเป็นเรื่องที่ควรศึกษา เพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน

เงื่อนไขสำคัญของการฝึกอบรมเพื่อให้ผู้นำชุมชนเกิดสมรรถนะการวิจัยชุมชนคือ เนื้อหาของหลักสูตรต้องสอดคล้องกับวิถีชุมชน วิถีชีวิตของผู้นำชุมชนที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ที่หลากหลายในเวลาราชการ และรูปแบบการฝึกอบรมควรเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และเพิ่มเติมองค์ความรู้ในส่วนที่ผู้นำชุมชนยังไม่มี หรือมีน้อย รวมถึงความไว้วางใจ และการเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกันระหว่างผู้สอนและผู้อบรมจะทำให้การอบรมประสบความสำเร็จ สามารถสรุปรายละเอียดดัง ตาราง 25

ตาราง 25 ผลการศึกษาเชิงวิเคราะห์วัฒนธรรมการเรียนรู้และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน

ประเด็น	ผลการศึกษา
วัฒนธรรมการเรียนรู้ในชุมชน วิถีชีวิต วิถีการทำงาน กิจกรรมในชุมชน เครือข่ายทางสังคมของชุมชน	ผู้นำในชุมชนมีทั้งผู้นำที่เป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำแบบไม่เป็นทางการ ซึ่งมีส่วนสำคัญในการพัฒนาชุมชน รวมถึงการแก้ปัญหาสำคัญในชุมชน การประกอบอาชีพของคนในชุมชน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวน สัมโอบ วิถีชีวิตในชุมชนอยู่กันแบบพี่น้อง พี่พาคอาศัยซึ่งกันและกัน มีการเกื้อกูลกันทางสังคม มีกลุ่มในชุมชนทั้งกลุ่มสวัสดิการและกลุ่มอาชีพ และหากชุมชนมีกิจกรรมที่ต้องการความร่วมมือจากคนในชุมชนก็จะสื่อสารผ่านทางกลุ่มไลน์เป็นหลัก
ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน	ยังไม่เคยได้รับการอบรมอบรม และไม่เคยทำวิจัยชุมชน
ความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน	
ความต้องการในการอบรม	หากมีการอบรม ยินดีเข้าร่วมการอบรม เพราะเห็นความสำคัญและประโยชน์ที่จะใช้การวิจัยชุมชนในการแก้ปัญหาชุมชน
เนื้อหาที่ผู้นำชุมชนสนใจ และมีความเห็นว่าสำคัญสำหรับใช้ในการพัฒนาชุมชน	1. การวิเคราะห์ชุมชน และปัญหาของชุมชน 2. การจัดเวทีชุมชน 3. การบันทึกข้อมูล การจัดการข้อมูล และประมวลผลข้อมูล 4. การประสานงานหน่วยงานภาคีภายนอก 5. การวางแผนเชิงกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาตำบล

ตาราง 25 (ต่อ)

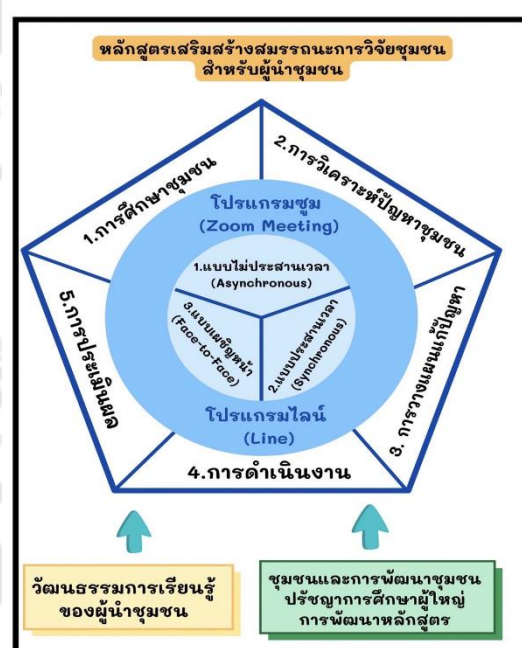
ประเด็น	ผลการศึกษา
ระยะเวลา และสถานที่	ต้องการให้มีการอบรม 3 – 4 วัน แต่เนื่องจากสถานการณ์แพร่ระบาดของ COVID-19 และหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้นำชุมชนในหลาย ๆ ด้าน จึงต้องการให้มีการอบรมที่ยืดหยุ่นทั้งในเรื่องเวลา และสถานที่
ประเด็นปัญหาที่เป็นปัญหาร่วมของคนในชุมชน ในทัศนะของผู้นำชุมชน	<ol style="list-style-type: none"> 1. การแก้ไขปัญหาปากท้อง ความยากจนของคนในชุมชน 2. การสร้างความร่วมมือให้เกิดในชุมชน 3. การจัดการด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในชุมชน 4. การบริหารจัดการน้ำ 5. ตลาดสินค้าชุมชน การบริหารจัดการวิสาหกิจ และกลุ่มอาชีพในชุมชน

ผลการศึกษาเชิงวิเคราะห์วัฒนธรรมการเรียนรู้และความต้องการในการพัฒนาตนเองด้านการวิจัยชุมชน จะทำให้การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ตรงตามความต้องการของผู้นำชุมชน สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ซึ่งผู้ใหญ่ต้องการจะเรียนเมื่อรู้สึกขาดความรู้และประสบการณ์ในการแก้ปัญหาปัจจุบัน และต้องการนำความรู้ไปใช้ในอนาคตอันใกล้ เกิดการเรียนรู้ได้ดีเมื่อสิ่งที่เรียนรู้ตรงกับความต้องการ ความสนใจ และประสบการณ์ที่ผ่านมา โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self-Directing) ที่ผู้เรียนแต่ละคนได้แสวงหาความรู้ใหม่ๆ หรือพัฒนาทักษะที่ต้องการ ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่เริ่มจากการวินิจฉัยความต้องการของตนเองว่าต้องการจะเรียนรู้เรื่องใด มีการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง วางแผนการเรียนรู้และประเมินผลการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยผู้สอนช่วยอำนวยความสะดวกในเรื่องการจัดเตรียมสื่อต่างๆ โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียนรู้ของตนเองและลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

2. ร่างหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน นำผลการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative study) จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน สมรรถนะการวิจัย ชุมชนและการพัฒนาชุมชน ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ และการพัฒนาหลักสูตร และการศึกษาการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ทรงคุณวุฒิ การศึกษา

วัฒนธรรมการเรียนรู้และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน มาเป็นกรอบในการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้ผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน โดยหลักสูตรมีการผสมผสานรูปแบบ การเรียนการสอนทั้งแบบไม่ประสานเวลา (Asynchronous) แบบประสานเวลา (Synchronous) และแบบเผชิญหน้า (Face-to-Face) โดยใช้สื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ โปรแกรมซูม (Zoom Meeting) และโปรแกรมไลน์ (Line) ผสานในกิจกรรมการเรียนการสอนบนสถานการณ์จริงของ ชุมชน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตั้งแต่ การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหา ชุมชน การวางแผนแก้ปัญหา การดำเนินงาน และการประเมินผล

ภาพประกอบ 10 กรอบการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน

โดยหลักสูตรมีรายละเอียดดังนี้

2.1 หน่วยการเรียนรู้ หัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

ผู้วิจัยนำผลการพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำ ชุมชน

“สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน” ประกอบด้วย ความรู้ความ เข้าใจเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน ทักษะการวิจัยชุมชน เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน และ

คุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน เพื่อให้ผู้นำชุมชนสามารถทำวิจัยชุมชนเพื่อแก้ปัญหาที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนในปัจจุบันและพร้อมรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และชี้้นำการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ชุมชนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน รวมถึงนัยยะ และกระบวนการวิจัยชุมชนซึ่งเป็นผลจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ของผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ประสบการณ์ด้านการวิจัยชุมชนหรือการวิจัยเพื่อท้องถิ่น และผลการวิเคราะห์วัฒนธรรมการเรียนรู้และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน มากำหนดเป็นหน่วยการเรียนรู้ ของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน จำนวน 4 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 : การสร้างการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้กับชุมชน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 : การสกัดโจทย์วิจัยและออกแบบงานวิจัย

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 : การปฏิบัติการวิจัยชุมชน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 : การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ การถอดบทเรียนสรุปบทเรียน และการเขียนรายงานวิจัย

โดยในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ ประกอบด้วยหัวข้อการฝึกอบรม มีวัตถุประสงค์ของการอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ดังตาราง 26

ตาราง 26 หัวข้อการฝึกอบรม วัตถุประสงค์การอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน

หัวข้อการฝึกอบรม	วัตถุประสงค์ของการอบรม	วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม
หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 : การสร้างการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้กับชุมชน		
1.การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้การวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน	1. กระตุ้นความสนใจให้ไขปัญหาชุมชน 2. เพื่อดึงเป้าหมายและวางกรอบการทำงานร่วมกันกับชุมชน	1. แสดงออกถึงความมุ่งมั่นต้องการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในการวิจัยชุมชนได้ 2. แสดงออกถึงความต้องการแก้ไขปัญหและพัฒนาการเปลี่ยนแปลงโดยใช้วิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือทำงานร่วมกับผู้อื่น/หน่วยงาน อย่างมีส่วนร่วมได้

ตาราง 26 (ต่อ)

หัวข้อการฝึกอบรม	วัตถุประสงค์ของการอบรม	วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม
		3. ระบุเป้าหมายและกรอบการทำงานร่วมกันได้
2. มโนทัศน์การวิจัยชุมชน	3. เพื่อให้ นักวิจัยชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับการวิจัยชุมชน และกระบวนการวิจัยชุมชน	4. อธิบายความหมายของการวิจัยชุมชนได้ 5. ระบุขั้นตอนการทำวิจัยชุมชนได้
หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 : การสกัดใจวิทยวิจัยและออกแบบงานวิจัย		
3. การศึกษาทุนชุมชน	4. เพื่อให้ นักวิจัยชุมชนรู้ เข้าใจ บริบทชุมชน ทุนชุมชน ศักยภาพของชุมชน และ ปัญหาของชุมชน	6. อธิบายบริบทชุมชน ทุนชุมชน ศักยภาพของชุมชนได้ถูกต้อง 7. ระบุปัญหาสำคัญในชุมชนได้
4. การสกัดใจวิทยวิจัย	5. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจากปัญหาของตนเอง 6. เพื่อวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาด้วยการวิเคราะห์เชิงระบบ (System Analysis) 7. พลิกจากมุมมองของปัญหาให้เป็นเป้าหมายที่ชุมชนต้องการเห็นร่วมกัน เพื่อให้เป้าหมายนี้เป็นเครื่องมือยึดโยงกิจกรรมและการทำงานเพื่อแก้ปัญหาทั้งหมดเข้าด้วยกัน	8. ระบุปัญหาที่สำคัญ เป็นประเด็นร่วมของชุมชนและกระทบคนส่วนใหญ่ในชุมชนได้
5. การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Analysis)	8. เพื่อให้ นักวิจัยชุมชน วิเคราะห์ความเกี่ยวข้องของบุคคล/หน่วยงานที่จะมามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ปัญหา วิจัย ทั้งกลุ่มที่เป็นเจ้าของปัญหา ผู้ได้รับผลกระทบ และผู้	9. ระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาวิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของปัญหา กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ และกลุ่มผู้สนับสนุนการแก้ไขปัญหาได้ 10. ประเมินจังหวะและโอกาสในการขับเคลื่อนโครงการเพื่อให้ได้รับความร่วมมือ/การสนับสนุนจากภาคีต่างๆได้ถูกต้อง

ตาราง 26 (ต่อ)

หัวข้อการฝึกอบรม	วัตถุประสงค์ของการอบรม	วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม
	การแก้ปัญหาได้ (อาทิ ในด้าน งบประมาณ ความรู้)	
6. กระบวนการวิจัยและ การออกแบบการวิจัย	9. เพื่อให้ นักวิจัยชุมชนมี ความรู้เกี่ยวกับ กระบวนการวิจัย และสามารถ ออกแบบการวิจัยได้	11. อธิบายกระบวนการวิจัยได้ 12. ออกแบบการวิจัย ระบุกรอบการวิจัย แผนงานกิจกรรมได้ 13. ระบุองค์ประกอบหรือปัจจัยสำคัญที่จะ เอื้อให้งานวิจัยบรรลุเป้าหมายได้ โดยใช้ หลักตรรกะเหตุผล (logical thinking) ได้ ถูกต้อง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 : การปฏิบัติการวิจัยชุมชน		
7. เทคนิคและวิธีการเก็บ รวบรวมข้อมูลชุมชน	10. เพื่อให้ นักวิจัยชุมชนมี ความรู้ความเข้าใจ และฝึก เทคนิค วิธีการเก็บรวบรวม ข้อมูลจากชุมชน ได้แก่ การจัด เวทีแบบมีส่วนร่วม การตั้ง คำถาม Mind Map การบันทึก และสรุปเวทีเชิงสังเคราะห์ การ สังเกต การสัมภาษณ์	14. จัดเวทีแบบมีส่วนร่วม ตั้งคำถาม ทำ Mind Map บันทึกและสรุปเวทีเชิง สังเคราะห์ สังเกต สัมภาษณ์ ได้
8. ฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน	11. เพื่อให้ นักวิจัยชุมชนได้ฝึก ปฏิบัติการวิจัยชุมชน ตาม แผนการวิจัย เน้นให้มีปฏิบัติการ จริงของการแก้ปัญหาตาม แนวทางที่กำหนดไว้ โดยเปิดให้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามาเรียนรู้ ร่วมกันตลอดกระบวนการ 12. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ ให้นักวิจัยชุมชนโดยการถอด บทเรียนหลังจากทำกิจกรรมแล้ว	15. ปฏิบัติการวิจัยชุมชนตามแผนการวิจัย ที่กำหนดไว้ได้ถูกต้อง 16. ระบุผลของกิจกรรมว่าบรรลุ วัตถุประสงค์หรือไม่ เสร็จสิ้น/ปัจจัย กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้

ตาราง 26 (ต่อ)

หัวข้อการฝึกอบรม	วัตถุประสงค์ของการอบรม	วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม
	<p>ทุกครั้งที่ได้เรียนรู้อะไรบ้าง</p> <p>เกี่ยวกับวิธีการทำงานและผลที่เกิดขึ้นนำไปสู่การปรับแผนการดำเนินงานเพื่อการแก้ปัญหา</p> <p>เข้าสู่วงจรการเรียนรู้เพื่อยกระดับปฏิบัติการในครั้งต่อไป</p>	
หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 : การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ การถอดบทเรียน สรุปบทเรียน และการเขียนรายงานวิจัย		
9. การสังเคราะห์ข้อมูล ความรู้สู่การเขียนรายงานวิจัย	13. เพื่อให้ให้นักวิจัยชุมชนสามารถอธิบายการประมวลผลข้อมูล สรุปประเด็น ถอดบทเรียน	17. อธิบายรูปแบบการเขียนรายงานการวิจัยได้ถูกต้อง
		18. อธิบายแนวทางการนำผลการวิจัยไปสู่การใช้ประโยชน์ได้
10. แผนชุมชน และการนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย	14. เพื่อให้ให้นักวิจัยชุมชนมีความรู้ความเข้าใจแนวทางการทำแผนชุมชน	19. อธิบายองค์ประกอบของแผนชุมชนได้
	15. เพื่อให้ให้นักวิจัยเข้าใจแนวทางการบรรจุข้อเสนอโครงการในแผนระดับท้องถิ่นได้	20. อธิบายกระบวนการทำแผนชุมชนได้
		21. อธิบายแนวทางการนำผลการวิจัยไปใช้ในการกำหนดนโยบายในระดับท้องถิ่นได้

2.2 การประเมินความสอดคล้องของสมรรถนะการวิจัยชุมชนในแต่ละตัวบ่งชี้กับหัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม โดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัย ด้านการพัฒนาหลักสูตร และด้านการวิจัยชุมชน โดยผู้ทรงคุณวุฒิได้ตอบแบบประเมินจำนวน 4 คน และอีก 1 คน ได้ให้ข้อเสนอแนะและแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร รายละเอียดดังตาราง 27

ตาราง 27 ค่าดัชนีความสอดคล้องของหน่วยการเรียนรู้ หัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

หน่วยการเรียนรู้	รายการประเมิน		ดัชนีความสอดคล้อง	ความหมาย
	หัวข้อการฝึกอบรม	วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม		
1. การสร้างการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน	1.1 การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้การวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน	1. แสดงออกถึงความมุ่งมั่น	0.75	สอดคล้อง
		ต้องการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในการวิจัยชุมชนได้		
	1.2 มโนทัศน์การวิจัยชุมชน	2. แสดงออกถึงความต้องการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการเปลี่ยนแปลงโดยใช้วิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือทำงานร่วมกับผู้อื่น/หน่วยงาน อย่างมีส่วนร่วมได้	0.75	สอดคล้อง
		3. ระบุเป้าหมายและกรอบการทำงานร่วมกันได้	0.75	สอดคล้อง
		4. อธิบายความหมายของการวิจัยชุมชนได้	1.00	สอดคล้อง
		5. ระบุขั้นตอนการทำวิจัยชุมชนได้	1.00	สอดคล้อง
2. การสกัดโจทย์วิจัยและออกแบบงานวิจัย	2.1 การศึกษาทุนชุมชน	6. อธิบายบริบทชุมชน ทุนชุมชน ศักยภาพของชุมชนได้ถูกต้อง	0.75	สอดคล้อง
		7. ระบุปัญหาสำคัญในชุมชนได้	0.75	สอดคล้อง
	2.2 การสกัดโจทย์วิจัย	8. ระบุปัญหาที่สำคัญ เป็นประเด็นร่วมของชุมชนและกระทบคนส่วนใหญ่ในชุมชนได้	0.75	สอดคล้อง
		2.3 การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Analysis)	9. ระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหา วิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของปัญหา กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ และกลุ่มผู้สนับสนุนการแก้ไขปัญหาได้	1.00
		10. ประเมินจังหวะและโอกาสในการขับเคลื่อนโครงการเพื่อให้	1.00	สอดคล้อง

ตาราง 27 (ต่อ)

หน่วย การเรียนรู้	รายการประเมิน		ดัชนีความ สอดคล้อง	ความหมาย
	หัวข้อการฝึกอบรม	วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม		
		ได้รับความร่วมมือ/การสนับสนุน จากภาคีต่างๆ ได้ถูกต้อง		
	2.4 กระบวนการวิจัย และการออกแบบการ วิจัย	11. อธิบายกระบวนการวิจัยได้ 12. ออกแบบการวิจัย ระบุกรอบ การวิจัย แผนงานกิจกรรมได้ 13. ระบุองค์ประกอบหรือปัจจัย สำคัญที่จะเอื้อให้งานวิจัยบรรลุ เป้าหมายได้ โดยใช้หลักตรรกะ เหตุผล (logical thinking) ได้ ถูกต้อง	1.00 0.75 1.00	สอดคล้อง สอดคล้อง สอดคล้อง
3. การ ปฏิบัติการ วิจัยชุมชน	3.1 เทคนิคและ วิธีการเก็บรวบรวม ข้อมูลชุมชน	14. จัดเวทีแบบมีส่วนร่วม ตั้งคำถาม ทำ Mind Map บันทึก และสรุปเวที เชิงสังเคราะห์ สังเกต สัมภาษณ์ ได้	0.75	สอดคล้อง
	3.2 ฝึกปฏิบัติการ วิจัยชุมชน	15. ปฏิบัติการวิจัยชุมชนตาม แผนการวิจัยที่กำหนดไว้ได้ ถูกต้อง 16. ระบุผลของกิจกรรมว่าบรรลุ วัตถุประสงค์หรือไม่ เสนองัย/ ปัจจัย กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้	1.00 0.75	สอดคล้อง สอดคล้อง
4. การจัดการ ข้อมูล การ วิเคราะห์ การถอด บทเรียน และ สรุปบทเรียน และการ	4.1 การสังเคราะห์ ข้อมูลความรู้สู่การ เขียนรายงานวิจัย	17. อธิบายรูปแบบการเขียน รายงานการวิจัยได้ถูกต้อง	1.00	สอดคล้อง

ตาราง 27 (ต่อ)

หน่วย การเรียนรู้	รายการประเมิน		ดัชนีความ สอดคล้อง	ความหมาย
	หัวข้อการฝึกอบรม	วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม		
เขียนรายงานวิจัย	ไปสู่ข้อเสนองานวิจัย	20. อธิบายกระบวนการทำแผนชุมชนได้	1.00	สอดคล้อง
		21. อธิบายแนวทางการนำผลการวิจัยไปใช้ในการกำหนดนโยบายในระดับท้องถิ่นได้	1.00	สอดคล้อง

ผลการประเมินความสอดคล้องของสมรรถนะการวิจัยชุมชนในแต่ละตัวบ่งชี้กับหัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม พบว่าทุกหัวข้อมีความสอดคล้องกัน จึงได้นำไปเป็นสารสนเทศในการจัดทำรายละเอียดร่างหลักสูตร

2.3 การจัดทำรายละเอียดร่างหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ร่างหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ได้นำผลการพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ในระยะที่ 1 และผลการวิเคราะห์วัฒนธรรมการเรียนรู้และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน หัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม มาจัดทำรายละเอียดร่างหลักสูตรที่มีการผสมผสานรูปแบบการเรียนการสอนทั้งแบบไม่ประสานเวลา (Asynchronous) แบบประสานเวลา (Synchronous) และแบบเผชิญหน้า (Face-to-Face) โดยใช้สื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ โปรแกรมซูม (Zoom Meeting) และโปรแกรมไลน์ (Line) ผสานในกิจกรรมการเรียนการสอนบนสถานการณ์จริงของชุมชน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน รวมถึง เงื่อนไขสำคัญของการฝึกอบรมเพื่อให้ผู้นำชุมชนเกิดสมรรถนะการวิจัยชุมชนคือ เนื้อหาของหลักสูตรต้องสอดคล้องกับวิถีชุมชน วิถีชีวิตของผู้นำชุมชนที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ที่หลากหลายในเวลาราชการ และรูปแบบการฝึกอบรมควรเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และเพิ่มเติมองค์ความรู้ในส่วนที่ผู้นำชุมชนยังไม่มี หรือมีน้อย รวมถึง ความไว้วางใจ และการเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกันระหว่างผู้สอนและผู้อบรมจะทำให้การอบรมประสบความสำเร็จ มากำหนดร่างรายละเอียดหลักสูตร โดยมีหลักการสำคัญ ดังนี้

การเรียนรู้แบบผสมผสาน มีรูปแบบการจัดการเรียนรู้ 3 รูปแบบ ได้แก่
 1) แบบไม่ประสานเวลา (Asynchronous) คือการใช้ระบบเครือข่ายสนับสนุนการเรียนการสอนในห้องเรียน สำหรับนัดหมาย ใช้งานที่มอบหมาย รับ-ส่งการบ้าน 2) แบบประสานเวลา (Synchronous) คือการจัดการเรียนการสอนผ่านระบบเครือข่าย (Online Learning) ที่ผู้เรียนสามารถปรึกษางาน ตั้งประเด็นถามตอบ สนทนาแบบโต้ตอบทันที 3) แบบเผชิญหน้า (Face-to-Face) คือการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนปกติ และให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง

สื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งในการวิจัยนี้ใช้สื่อสังคมออนไลน์แบบเป็นทางการได้แก่ โปรแกรมซูม (Zoom Meeting) ใช้ในการเรียนสอน สามารถสื่อสารได้สองทาง มองเห็นและได้ยินเสียงผู้เรียนทุกคน สร้างข้อความแบบสนทนาในกลุ่ม และแบบตัวต่อตัวได้ สามารถสนทนาแบบโต้ตอบทันที นำเสนอเอกสารต่างๆ เช่น PowerPoint word pdf นำเสนอหน้าจอของผู้สอน อีกทั้งยังสามารถบันทึกวิดีโอ การสอนไปพร้อมกัน และสื่อสังคมออนไลน์แบบไม่เป็นทางการได้แก่ โปรแกรมไลน์ (Line) ใช้เพื่อกระตุ้นเตือนการส่งงานต่าง ๆ การแจ้งงานที่มอบหมายล่วงหน้า แสดงความรู้สึก การนัดหมาย

แนวคิดชุมชนเป็นฐาน ที่มุ่งทำงานกับชุมชนเป็นพื้นที่เป้าหมาย ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาร่วมดำเนินงาน เกิดการปฏิบัติงานจากสถานการณ์จริงในชุมชน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 1) การศึกษาชุมชน 2) การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน 3) การวางแผนแก้ปัญหา 4) การดำเนินงาน 5) การประเมินผล

โดยมีรายละเอียดของหลักสูตร ดังนี้

1. หลักการและเหตุผล

การพัฒนาชุมชนมีกระบวนการ วิธีการที่หลากหลาย แต่โดยหลักการแล้ว มีเป้าหมายสำคัญ 2 ประการ คือ 1) การพัฒนาคนให้มีความสุข ให้เป็นคนที่มีความรู้ มีคุณธรรม มีความสุขสงบ จิตใจที่เยือกเย็น อารมณ์แจ่มใส มั่นคง ไม่มีความเครียด สุขุม มีเมตตา กรุณา เอื้ออาทรต่อผู้อื่น รู้จักประมาณตน มีความพอเพียง เข้าใจในสังคมนิยมของชีวิตมองโลกในแง่ดี มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง 2) การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง มีจิตสำนึกรักชุมชน สำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะรับผิดชอบปัญหาต่าง ๆ ร่วมกับบุคคลอื่น มีจิตวิญญาณชุมชน เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง มีการจัดการชุมชนที่ดี มีเครือข่าย มีภาวะผู้นำชุมชน เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ เป็นชุมชนสงบสุข และเป็นชุมชนที่ยั่งยืน (โกวิท วัฒนงาม, 2553)

“ชุมชนเข้มแข็งเป็นหัวใจของการพัฒนาในทุกเรื่อง” และ “การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องเริ่มจากฐานราก” (ประเวศ วะสี, 2561) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จึงเป็นประเด็น

สำคัญต่อการพัฒนาประเทศเพื่อเป็นฐานรองรับการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากร ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันทุกด้าน ซึ่งหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน รวมไปถึงภาคีการพัฒนาต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ จึงต้องผนึกกำลังดำเนินงานการเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนให้สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ด้วยการกระตุ้นและสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งพัฒนาศักยภาพให้คนในชุมชน “ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้” อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว ด้วยความเชื่อที่ว่า การสร้างความเข้มแข็งของ “ชุมชน” ซึ่งเป็น “ทุน” และ “ฐาน” ทางสังคมที่สำคัญให้สามารถจัดการ ดูแล และแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง จะเป็นรากฐานที่มั่นคงต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมของประเทศได้อย่างยั่งยืน

การสร้างชุมชนให้เข้มแข็งเป็นเรื่องของการจัดการศักยภาพและทรัพยากรในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาและขับเคลื่อนชุมชนโดยคนในชุมชนเอง เมื่อชุมชนได้มีความรู้และทักษะที่เหมาะสมในบริบทของชุมชนตนเอง ก็จะทำให้ชุมชนนั้นสามารถผ่านพ้นวิกฤติและก้าวไปสู่การพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็งได้ ดังนั้น “ความรู้” คือพื้นฐานสำคัญในการพัฒนา “การวิจัย” เป็นกระบวนการหนึ่งในการเสริมสร้างองค์ความรู้เพื่อนำไปปรับปรุง และพัฒนาวิถีการดำรงชีวิตให้ดีขึ้น ความรู้ที่ได้จากการวิจัยจึงเป็นพลังที่สำคัญในการได้มาซึ่งข้อมูลความรู้อันสามารถนำไปแก้ปัญหาและพัฒนาประเทศได้อย่างถูกต้อง และเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในด้านเศรษฐกิจ การพัฒนานวัตกรรม หรือในด้านสังคมที่จะช่วยให้ประชาชนและชุมชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น การวิจัยและพัฒนาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพึ่งตนเอง สร้างการเปลี่ยนแปลงและการปฏิรูปอย่างต่อเนื่องบนฐานความรู้ (สุทธิพร จิตต์มิตรภาพ, 2557)

หลายสิบปีที่ผ่านมางานวิจัยในประเทศไทยมักถูกตั้งโจทย์โดยนักวิชาการ หน่วยงานต่างๆ เพื่อทดสอบทฤษฎี หรือหาคำตอบที่สนใจ หรือเข้าไปทำวิจัยในห้องถิ่นเพื่อการวางแผน กำหนดนโยบาย เพื่อคลี่คลายปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศ โจทย์การวิจัยหรือปัญหาการวิจัยที่มาจากชาวบ้านหรือชุมชนอย่างแท้จริง นักวิจัยซึ่งแก่นักวิชาการหรือนักพัฒนาภาคเอกชน มักจะมีบทบาทหลักในการทำวิจัย โดยนักวิจัยจะเข้ามาเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนในชนบทในระยะเวลาอันสั้น และมักเป็นการเก็บข้อมูลเพียงบางมิติที่นักวิจัยสนใจ ไม่รอบด้านและไม่ครบถ้วน และตัวนักวิจัยเองมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมกับคนในห้องถิ่น จึงทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลผิดพลาดได้โดยง่าย นำไปสู่การให้ข้อเสนอแนะที่ไม่ตรงกับปัญหา หรือปฏิบัติได้ยากภายใต้บริบทของวัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมถึงไม่มีแนวทางการ

พัฒนาในโครงการวิจัย ทำให้งานวิจัยก็ไม่ได้นำไปสู่การแก้ปัญหาของชุมชน (ทวีป ศิริรัศมี, 2549; สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค, 2548)

สถาบันวิทยาลัยชุมชนซึ่งเป็นสถานศึกษาที่จัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญา ซึ่งมีพันธกิจด้านการจัดการศึกษา วิจัย ให้บริการทางวิชาการ ทำนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรม ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อสร้างความเข้มแข็งท้องถิ่นและชุมชน และการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมี “ชุมชน” เป็นหน่วยวัดความสำเร็จของการพัฒนา ที่เน้นบทบาทให้ “วิทยาลัยชุมชนเป็นข้อต่อที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ทางวิชาการไปสู่การพัฒนาหรือสร้างนวัตกรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาในระดับพื้นที่หรือชุมชน การสร้างศักยภาพคนที่ใช้ความรู้เป็นฐาน และสร้างความเข้มแข็งชุมชนคนไม่ทิ้งถิ่น และเกิดความยั่งยืน” ดังนั้น “การวิจัยชุมชน” จึงเป็นอีกพันธกิจหนึ่งที่สถาบันวิทยาลัยชุมชนต้องสร้างองค์ความรู้ให้กับชุมชน ให้ชุมชนมีสมรรถนะการวิจัยชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนในปัจจุบันและพร้อมรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และขึ้นำการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ชุมชนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป

2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร

หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้นำชุมชนได้เรียนรู้และพัฒนา มีประสบการณ์ และความชำนาญเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม ให้สามารถปฏิบัติการวิจัยชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. โครงสร้างเนื้อหา

โครงสร้างเนื้อหาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ประกอบด้วย 4 หน่วยการเรียนรู้ 10 หัวข้อการอบรม ดังนี้

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 การสร้างการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้กับชุมชน

หัวข้อการอบรมที่ 1 การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้การวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน

หัวข้อการอบรมที่ 2 มโนทัศน์การวิจัยชุมชน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 การสกัดใจทวิวิจัยและออกแบบงานวิจัย

หัวข้อการอบรมที่ 3 การศึกษาทุนชุมชน

หัวข้อการอบรมที่ 4 การสกัดใจทวิวิจัย

หัวข้อการอบรมที่ 5 การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
(Stakeholder Analysis)

หัวข้อการอบรมที่ 6 กระบวนการวิจัยและการออกแบบการวิจัย

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 การปฏิบัติการวิจัยชุมชน

หัวข้อการอบรมที่ 7 เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน

หัวข้อการอบรมที่ 8 ฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน

**หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ การถอด
บทเรียน สรุปบทเรียน และการเขียนรายงานวิจัย**

หัวข้อการอบรมที่ 9 การสังเคราะห์ข้อมูลความรู้สู่การเขียน
รายงานวิจัย

หัวข้อการอบรมที่ 10 แผนชุมชน และการนำผลการวิจัยไปสู่
ข้อเสนอเชิงนโยบาย

4. กระบวนการฝึกอบรม

- 4.1 การฝึกอบรมภาคทฤษฎี
- 4.2 การฝึกอบรมภาคปฏิบัติ
- 4.3 การเรียนรู้ผ่านสื่อสังคมออนไลน์

5. สื่อและแหล่งการเรียนรู้

5.1 เอกสารหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำ
ชุมชน

5.2 ชุดกิจกรรม และใบงาน

5.3 สื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ โปรแกรมซูม (Zoom Meeting), ไลน์ (Line)

6. ระยะเวลา

หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำ
ชุมชนใช้ระยะเวลาในการฝึกอบรม 30 ชั่วโมง

7. การวัดและประเมินผล

7.1 สมรรถนะการวิจัยชุมชนก่อนและหลังการฝึกอบรม

- 1) การทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน
- 2) การวัดทักษะการวิจัยชุมชน
- 3) การสอบถามเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน
- 4) การสอบถามคุณลักษณะนักวิจัยชุมชน

7.2 การสอบถามความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมต่อหลักสูตร
เสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

8. เนื้อหาสาระของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

การอบรมใช้เวลา 30 ชั่วโมง โดยมีรายละเอียดการฝึกอบรมในแต่ละ
หัวข้อ ดังนี้

หน่วยการเรียนรู้	หัวข้อการฝึกอบรม	รูปแบบการ ผสมผสาน	สื่อสังคมออนไลน์		แนวคิดชุมชน เป็นฐาน
			โปรแกรม ชุม	โปรแกรม ไลน์	
1. การสร้างการ มีส่วนร่วมและ กระบวนการ เรียนรู้กับชุมชน	1. การจัดเวทีสร้าง กระบวนการเรียนรู้ การวิจัยชุมชนร่วมกับ คนในชุมชน	แบบ เผชิญหน้า		✓	
	2. มโนทัศน์การวิจัย ชุมชน	แบบประสาน เวลา	✓	✓	
2. การสกัดโจทย์ วิจัยและออกแบบ งานวิจัย	3. การศึกษาทุน ชุมชน	แบบ ประสานเวลา และแบบไม่ ประสานเวลา	✓	✓	1. การศึกษา ชุมชน
	4. การสกัดโจทย์วิจัย	แบบ ประสานเวลา	✓	✓	2. การ วิเคราะห์ ปัญหาชุมชน
3. การปฏิบัติการ	5. การวิเคราะห์ผู้มีส่วน ได้ส่วนเสีย (Stakeholder analysis)	แบบ ประสานเวลา	✓	✓	3. การ วางแผน แก้ปัญหา
	6. กระบวนการวิจัย และการออกแบบการ วิจัย	แบบ ประสานเวลา	✓	✓	3. การ วางแผน แก้ปัญหา
	7. เทคนิคและวิธีการ	แบบ	✓	✓	

หน่วยการเรียนรู้	หัวข้อการฝึกอบรม	รูปแบบการผสมผสาน	สื่อสังคมออนไลน์		แนวคิดชุมชนเป็นฐาน
			โปรแกรม	โปรแกรมไลน์	
วิจัยชุมชน	เก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน	ประสานเวลา			
	8. ฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน	แบบเผชิญหน้า		✓	4. การดำเนินงาน
4. การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์	9. การสังเคราะห์ข้อมูลความรู้สู่การเขียนรายงานวิจัย	แบบประสานเวลา	✓	✓	5. การประเมินผล
การถอดบทเรียนสรุปบทเรียนและการเขียนรายงานการวิจัย	10. แผนชุมชนและการนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย	แบบประสานเวลาและแบบไม่ประสานเวลา	✓	✓	

9. สื่อและแหล่งเรียนรู้

รูปแบบที่ 1 แบบทางการใช้โปรแกรมซูม (Zoom Meeting) ช่วยในการเรียนสอน ใช้ในการเรียนสอน สามารถสื่อสารได้สองทาง มองเห็นและได้ยินเสียงผู้เรียนทุกคน สร้างข้อความแบบสนทนากลุ่ม และแบบตัวต่อตัวได้ สามารถสนทนาแบบโต้ตอบทันที นำเสนอเอกสารต่างๆ เช่น PowerPoint word pdf นำเสนอหน้าจอของผู้สอน อีกทั้งยังสามารถบันทึกวิดีโอ การสอนไปพร้อมกัน

โปรแกรมซูม (Zoom Meeting) เป็นสื่อการเรียนการสอนรูปแบบใหม่สำหรับผู้นำชุมชน ซึ่งจากแต่เดิมมีการอบรมเฉพาะแบบเผชิญหน้าเท่านั้น ซึ่งประโยชน์ของการใช้โปรแกรมซูมจะทำให้ง่ายขึ้น และข้อจำกัดเรื่องเวลาและสถานที่เรียนของผู้เรียนหมดไป

รูปแบบที่ 2 แบบไม่เป็นทางการ ใช้โปรแกรมไลน์ (Line) เพื่อกระตุ้นเตือนการส่งงานต่าง ๆ การแจ้งงานที่มอบหมายล่วงหน้า แสดงความรู้สึก การนัดหมาย

2.3 การตรวจสอบความเหมาะสมของร่างหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ผู้วิจัยได้นำโครงร่างหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ที่พัฒนาขึ้น ไปขอให้ผู้เชี่ยวชาญ ด้านการวิจัย ด้านการพัฒนาหลักสูตร และด้านการวิจัยชุมชน จำนวน 5 ท่าน พิจารณาตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม ความเป็นไปได้ เพื่อให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน โดยใช้แบบประเมินความเหมาะสม และความสอดคล้องของหลักสูตร โดย 4 ท่าน ประเมินตามแบบประเมิน และอีก 1 ท่าน ได้ให้ความเห็นในภาพรวม จากนั้นนำมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยและค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Congruence) ผลการตรวจสอบดังแสดงไว้ในตาราง 28

ตาราง 28 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ประเด็นการประเมิน	M	S.D.	ระดับความเหมาะสม
1. แนวคิด หลักการ เหตุผล ของการพัฒนาหลักสูตร	5.00	0.00	มากที่สุด
2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร	4.75	0.50	มากที่สุด
3. โครงสร้างของเนื้อหาหลักสูตร	4.50	0.58	มากที่สุด
4. ขอบเขต เนื้อหา หัวข้อการฝึกอบรมของหลักสูตร	4.50	0.58	มากที่สุด
5. วัตถุประสงค์ของแต่ละหัวข้อการฝึกอบรมตามหลักสูตร	4.25	0.96	มาก
6. เทคนิคและวิธีการในการอบรมตามหลักสูตร	4.25	0.96	มาก
7. ระยะเวลาในการอบรมตามหลักสูตร	4.00	0.82	มาก
8. การประเมินผลของแต่ละหัวข้อการฝึกอบรมตามหลักสูตร	4.50	0.58	มากที่สุด
9. การประเมินผลอบรมตามหลักสูตร	4.25	0.50	มาก
10. หลักสูตรสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง	4.50	0.58	มากที่สุด

จากตาราง 28 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 4.00 – 5.00 ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงว่าหลักสูตรมีความเหมาะสม โดยในข้อที่ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ ผู้วิจัยได้รวบรวมเพื่อนำไปปรับปรุงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปปรับปรุงหลักสูตรให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังนี้

1) กระบวนการฝึกอบรม

การฝึกอบรมควรเน้นการฝึกปฏิบัติและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของผู้นำชุมชน มากกว่าการบรรยาย

2) เนื้อหาการอบรม

หัวข้อการอบรมที่ 3 การศึกษาทุนชุมชน ควรเพิ่มเนื้อหาการให้ความหมายทุนชุมชน และแนวทางการศึกษาทุนชุมชน

หัวข้อการอบรมที่ 10 แผนชุมชนและการนำผลวิจัยไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย ต้องมีกิจกรรมการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน และอุปสรรคของชุมชน หากใช้การอธิบายอย่างเดียวชุมชนอาจไม่เพียงพอให้ผู้นำชุมชนมีความรู้ความเข้าใจได้

3) ผู้เชี่ยวชาญได้ให้แนวคิดการอบรมนักวิจัยชุมชน และให้นำไปปรับใช้ในการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

ขั้นที่ 1 การนำเข้าสู่การอบรม

1.1) ความหมายของการวิจัยชุมชน

1.2) การนำไปใช้ และตัวอย่าง

1.3) ประโยชน์ของการวิจัยชุมชน ตามการรับรู้ของท่าน

ขั้นที่ 2 การปฏิบัติการ

2.1) เลือกประเด็นที่สนใจ พร้อมเหตุผลในการเลือก

2.2) อธิบายประเด็นที่สนใจอย่างละเอียด เพื่อค้นหาคำถามหลักที่แท้จริง โดยใช้ทักษะการตั้งคำถาม และทักษะการฟัง ทักษะการบันทึกข้อมูล ทักษะการจัดกระบวนการระดมสมอง และการอภิปราย

2.4) หาแนวทางค้นหาคำตอบที่ถูกต้อง แหล่งข้อมูล ผู้ให้ข้อมูล วิธีการรวบรวมข้อมูล โดยการใช้เครื่องมือสื่อความคิดในการศึกษาชุมชน (Conceptual tools) เช่น แผนความคิด (Mind Map) ผังเครือญาติ (family tree)

2.5) แบ่งภาระงาน

ขั้นที่ 3 การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

3.1) จะสามารถยืนยันความถูกต้องของข้อมูลได้อย่างไร

3.2) วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ถ้าข้อมูลไม่ถูกต้อง หรือข้อมูลไม่เพียงพอ จะต้องดำเนินการอย่างไร

ขั้นที่ 4 การจัดการข้อมูล

4.1) วิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุ

4.2) ระบุแนวทางแก้ปัญหา

4.3) ค้นหาองค์ความรู้เพิ่มเติมเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและแสวงหาช่องทางในการแก้ปัญหาที่เหมาะสม

4.4) พัฒนาต้นแบบและทดสอบ

ขั้นที่ 5 สร้างมั่นใจว่าข้อเรียนรู้ที่ค้นพบ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีแก้ปัญหา) เป็นจริงและสามารถนำไปปฏิบัติได้ใน คน กลุ่มคน ชุมชน หรือท้องถิ่น นั้น

จากข้อเสนอทั้งหมดเหล่านี้ ผู้วิจัยนำไปปรับปรุงหลักสูตรการเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน และจัดทำเอกสารประกอบหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน ประกอบด้วย

1) คู่มือหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ประกอบด้วย แผนการฝึกอบรม แนวทางการฝึกอบรม และการวัดประเมินผล

2) เอกสารประกอบการฝึกอบรม ประกอบด้วย ใบงาน กิจกรรมประจำหน่วย

3) สื่อสังคมออนไลน์สำหรับการเรียนการสอน ได้แก่ โปรแกรมซูม (Zoom Meeting), ไลน์ (Line)

3. การประเมินประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ผู้วิจัยได้นำหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ที่พัฒนาขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตร และนำไปทดลองใช้กับผู้นำชุมชนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างเพื่อศึกษาความเหมาะสมของกิจกรรม เนื้อหา ภาษา และเวลา ก่อนที่จะนำไปอบรมให้กับผู้นำชุมชน แล้วประเมินประสิทธิผลของหลักสูตร และติดตามผลการนำวิจัยชุมชนไปใช้ในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ของผู้นำชุมชน โดยมีผลการดำเนินการ ดังนี้

3.1 การประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัย ชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ผู้วิจัยได้นำหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ที่พัฒนาขึ้น ไปให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร จำนวน 9 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารวิทยาลัยชุมชน จำนวน 3 คน และผู้นำชุมชน จำนวน 6 คน ประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตร ใน 5 ด้าน คือ ความเป็นประโยชน์ (Utility Standards) ความเป็นไปได้ (Feasibility Standards) ความเหมาะสม (Propriety Standards) ความถูกต้องและครอบคลุม (Accuracy Standards) และ ความรับผิดชอบ (Accountability Standards) ผลการประเมินดังแสดงไว้ในตาราง 29

ตาราง 29 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนประเมินประสิทธิผลภาพของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

หัวข้อการฝึกอบรม	ความเป็นประโยชน์			ความเป็นไปได้			ความเหมาะสม			ความถูกต้องและครบคลุม			ความรับผิดชอบ		
	M	S.D.	ระดับ	M	S.D.	ระดับ	M	S.D.	ระดับ	M	S.D.	ระดับ	M	S.D.	ระดับ
1. การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้การวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน	4.89	0.33	มากที่สุด	4.29	0.71	มาก	4.89	0.33	มากที่สุด	4.67	0.50	มากที่สุด	4.56	0.73	มากที่สุด
2. มโนทัศน์การวิจัยชุมชน	4.78	0.44	มากที่สุด	4.02	0.50	มาก	4.67	0.50	มากที่สุด	4.22	0.44	มาก	4.44	0.53	มาก
3. การศึกษาชุมชน	4.67	0.71	มากที่สุด	4.38	0.44	มาก	4.89	0.33	มากที่สุด	4.78	0.44	มากที่สุด	4.67	0.50	มากที่สุด
4. การสกัดใจวิจัย	4.56	0.53	มากที่สุด	4.02	0.50	มาก	4.89	0.33	มากที่สุด	4.56	0.53	มากที่สุด	4.89	0.33	มากที่สุด
5. การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Analysis)	4.67	0.50	มากที่สุด	4.20	0.53	มาก	4.67	0.50	มากที่สุด	4.56	0.53	มากที่สุด	4.78	0.44	มากที่สุด
6. กระบวนการวิจัยและการออกแบบการวิจัย	4.56	0.73	มากที่สุด	4.46	0.33	มาก	4.56	0.53	มากที่สุด	4.56	0.53	มากที่สุด	4.67	0.50	มากที่สุด
7. เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน	4.67	0.50	มากที่สุด	4.38	0.44	มาก	4.67	0.50	มากที่สุด	4.67	0.50	มากที่สุด	4.78	0.44	มากที่สุด
8. ฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน	4.56	0.53	มากที่สุด	4.21	0.53	มาก	4.56	0.73	มากที่สุด	4.56	0.73	มากที่สุด	4.67	0.50	มากที่สุด
9. การสังเคราะห์ข้อมูลความรู้สู่การเขียนรายงานวิจัย	4.44	0.53	มาก	4.20	0.53	มาก	4.67	0.50	มากที่สุด	4.44	0.73	มาก	4.56	0.53	มากที่สุด
10. แผนชุมชน และการนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย	4.56	0.53	มากที่สุด	4.10	0.53	มาก	4.56	0.53	มากที่สุด	4.33	0.50	มาก	4.44	0.53	มาก
11. ภาพรวมของหลักสูตร	4.67	0.50	มากที่สุด	4.11	0.53	มาก	4.78	0.44	มากที่สุด	4.56	0.53	มากที่สุด	4.56	0.53	มากที่สุด

ผลการประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน พบว่าภาพรวมของหลักสูตรมีประสิทธิภาพในด้านความเป็นประโยชน์ ความเหมาะสม ความถูกต้องครอบคลุม และความรับผิดชอบ ในระดับมากที่สุด และด้านความเป็นไปได้ในระดับมาก โดยมีรายละเอียดประสิทธิภาพของหลักสูตรในแต่ละด้าน ดังนี้

ด้านความเป็นประโยชน์ (Utility Standards) พบว่า หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ในหัวข้อการฝึกอบรม เรื่อง การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้การวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน มโนทัศน์การวิจัยชุมชน การศึกษาทุนชุมชน การสกัดใจพิวิจัย การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กระบวนการวิจัยและการออกแบบการวิจัย เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน การฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน มีความเป็นประโยชน์ในระดับมากที่สุด และ ในหัวข้อการอบรมการสังเคราะห์ข้อมูลความรู้สู่การเขียนรายงานวิจัย แผนชุมชน และการนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย มีความเป็นประโยชน์ในระดับมาก

ด้านความเป็นไปได้ (Feasibility Standards) พบว่า หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ในหัวข้อการฝึกอบรม เรื่อง การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้การวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน มโนทัศน์การวิจัยชุมชน การศึกษาทุนชุมชน การสกัดใจพิวิจัย การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กระบวนการวิจัยและการออกแบบการวิจัย เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน การฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน การสังเคราะห์ข้อมูลความรู้สู่การเขียนรายงานวิจัย แผนชุมชน และการนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย มีความเป็นไปได้ในระดับมาก

ด้านความเหมาะสม (Propriety Standards) พบว่า หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ในหัวข้อการฝึกอบรม เรื่อง การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้การวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน มโนทัศน์การวิจัยชุมชน การศึกษาทุนชุมชน การสกัดใจพิวิจัย การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กระบวนการวิจัยและการออกแบบการวิจัย เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน การฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน การสังเคราะห์ข้อมูลความรู้สู่การเขียนรายงานวิจัย แผนชุมชน และการนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด

ด้านความถูกต้องและครอบคลุม (Accuracy Standards) พบว่า ในหัวข้อการฝึกอบรม เรื่อง การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้การวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน การศึกษาทุนชุมชน การสกัดใจพิวิจัย การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กระบวนการวิจัยและการออกแบบการวิจัย เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน การฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน มีความถูกต้องครอบคลุมในระดับมากที่สุด และในหัวข้อการฝึกอบรม มโนทัศน์การวิจัยชุมชน การสังเคราะห์ข้อมูลความรู้สู่การเขียน

รายงานวิจัย แผนชุมชน และการนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย มีความถูกต้องครอบคลุมในระดับมาก

ด้านความรับผิดชอบ (Accountability Standards) พบว่า หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ในหัวข้อการฝึกอบรม เรื่อง การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้การวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน การศึกษาทุนชุมชน การสกัดโจทย์วิจัย การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กระบวนการวิจัยและการออกแบบการวิจัย เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน การฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน การสังเคราะห์ข้อมูลความรู้สู่การเขียนรายงานวิจัย แผนชุมชน และการนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย มีความรับผิดชอบ ในระดับมากที่สุด และในหัวข้อมโนทัศน์การวิจัยชุมชน แผนชุมชน และการนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย มีความรับผิดชอบ ในระดับมาก

3.2 การทดลองใช้หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ผู้วิจัยนำหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ไปทดลองใช้กับผู้นำชุมชนในจังหวัดสระแก้ว จำนวน 10 คน เพื่อศึกษาความเหมาะสมของกิจกรรม เนื้อหา ภาษา และเวลา และประเมินความพึงพอใจต่อหลักสูตร มีผลการศึกษาดังนี้

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ประเมินหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน พบว่ามีความเหมาะสมของกิจกรรม เนื้อหา ภาษาและเวลา โดยให้ความเห็นดังนี้

1) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร

หลักสูตรมีประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่ผู้นำชุมชน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาชุมชนได้จริง

2) เนื้อหาของหลักสูตร

เนื้อหาการฝึกอบรมเป็นประโยชน์ ช่วยเสริมสมรรถนะนักวิจัยชุมชน แต่ในขั้นการทดลองปฏิบัติการ การวิเคราะห์ทุนชุมชน เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ควรเพิ่มเวลาในการฝึกปฏิบัติ รวมถึงในหัวข้อการอบรม การเขียนรายงานการวิจัยเป็นเรื่องที่ยาก ผู้นำชุมชนยังขาดทักษะและความถนัด

3) เอกสารประกอบการฝึกอบรม

เอกสารประกอบกิจกรรม ใบบาง คู่มือ เอกสาร มีความเหมาะสม เข้าใจง่าย

4) สื่อและกิจกรรมการอบรม

4.1) สื่อมีความหลากหลายแต่ควรมีกรณีศึกษาที่น่าสนใจ จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทำให้เกิดเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง

4.2) การใช้โปรแกรมซูม (Zoom Meeting) สำหรับอบรมให้กับผู้นำชุมชน เป็นเรื่องใหม่ ผู้นำชุมชนต้องได้รับการฝึกฝนการใช้งาน และการมีสัญญาณโทรศัพท์ที่พร้อม จะช่วยให้การอบรมมีประสิทธิภาพ

4.3) รูปแบบการอบรมไม่ควรเป็นบรรยายแบบต่อเนื่อง มีการแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ และเติมองค์ความรู้ในส่วนที่ผู้นำชุมชนยังไม่มี เน้นการทำกิจกรรม และฝึกปฏิบัติจริง และในเนื้อหาที่ผู้นำชุมชนมีความรู้อยู่บ้างแล้ว เช่น ทักษะชุมชน อาจปรับเปลี่ยนวิธีการอบรม จากบรรยายเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์

4.4) ควรมีระบบพี่เลี้ยง หรือระบบการให้คำปรึกษาหลังจากฝึกอบรม เสร็จแล้ว

5) การวัดและประเมินผล

แบบทดสอบมีจำนวนข้อสอบมากและมีความยาก เกิดความเครียดในการทดสอบ

6) ระยะเวลาในการฝึกอบรม

หากสามารถปรับเวลาเรียนเป็นช่วงเย็น หรือช่วงค่ำ จะเหมาะสม และสอดคล้องกับบริบทของผู้นำชุมชน

โดยสรุปผลการศึกษานำร่องการทดลองใช้หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัย ชุมชนสำหรับ ผู้นำชุมชน โดยภาพรวมผู้นำชุมชนมีความพึงพอใจต่อหลักสูตร หลักสูตรเป็น ประโยชน์ต่อผู้นำชุมชนและชุมชน เนื้อหาสาระที่อบรมมีความยากง่ายในระดับที่เหมาะสม กิจกรรมในหลักสูตรเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนได้ฝึกปฏิบัติจริง เอกสารการฝึกอบรมเข้าใจง่าย สื่อ การอบรมช่วยส่งเสริมความเข้าใจในเนื้อหา กิจกรรมในหลักสูตรเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมและ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น การวัดและประเมินผลมีความง่ายเหมาะสม ระยะเวลาในการ ฝึกอบรมมีความเหมาะสม กิจกรรมยืดหยุ่นและเหมาะสม และสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ ได้จริง แต่ควรปรับส่วนของกระบวนการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความถนัดและความสนใจ รวมถึงเวลาในการเรียนการสอนให้สอดคล้อง เหมาะสมกับผู้นำชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้นำผลการศึกษานำร่องไปขอคำปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโท และปรับปรุงให้เหมาะสมก่อนนำไป ทดลองใช้จริง

3.3 การประเมินประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ผู้วิจัยได้นำหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นไปอบรมให้กับผู้นำชุมชน จำนวน 20 คน ในอำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท แล้วประเมินผลสำเร็จของการใช้หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ประกอบด้วย 1) สมรรถนะการวิจัยชุมชน ซึ่งได้แก่ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน ทักษะการวิจัยชุมชน เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน และคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน 2) ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมต่อการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผลการประเมินผลการใช้หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

1) สมรรถนะการวิจัยชุมชน

ผลการประเมินสมรรถนะการวิจัยชุมชนก่อนและหลังการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน รายละเอียดดังตาราง 30 – 35

1.1) การเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชนก่อนและหลังการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ผลการการเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชนก่อนและหลังการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน รายละเอียดดังตาราง 30

ตาราง 30 การเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชนก่อนและหลังการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

การทดสอบ	n	M	S.D.	t-test	p-value
ทดสอบก่อนอบรม	20	15.65	3.89	6.19*	<0.01
ทดสอบหลังอบรม	20	20.80	2.17		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตาราง 30 พบว่า ผลทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชนก่อนและหลังการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน พบว่า ก่อนการฝึกอบรม

ผู้นำชุมชนมีคะแนนเฉลี่ยความรู้ความเข้าใจ ($M = 15.65$ S.D. = 3.89) หลังอบรมผู้นำชุมชนมีคะแนนเฉลี่ยความรู้ความเข้าใจ ($M = 20.80$ S.D. = 2.17) โดยคะแนนเฉลี่ยความรู้ความเข้าใจของผู้นำชุมชนหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่าหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชนทำให้ผู้นำชุมชนมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้น

1.2) การประเมินทักษะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชนหลังการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

เมื่อผู้นำชุมชนได้อบรมตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ และฝึกปฏิบัติออกแบบการวิจัย รวมถึงปฏิบัติการวิจัยชุมชน ผู้สอนได้ประเมินความสามารถผู้นำชุมชนที่แสดงออกถึงทักษะการวิจัยชุมชน ดังตาราง 31

ตาราง 31 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของการประเมินทักษะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชนที่เข้ารับการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ประเด็นการประเมิน	M	S.D.	ความหมาย
1. ทักษะการเรียนรู้	2.56	0.22	มากที่สุด
2. ทักษะการเป็นนักวิจัยชุมชน			
2.1 ทักษะการจัดการไปสู่เป้าหมาย	2.65	0.33	มาก
2.2 ทักษะการจัดการข้อมูลและความรู้	2.20	0.41	มาก

จากตาราง 31 ผลการประเมินทักษะการวิจัยชุมชนจากการปฏิบัติจริงของผู้นำชุมชนโดยวิทยากรหลังอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน พบว่าผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีทักษะในทุกหัวข้อผ่านเกณฑ์การประเมินระดับมาก โดยผู้นำชุมชนมีทักษะการวิจัยชุมชนด้านทักษะการจัดการไปสู่เป้าหมายมากที่สุด ($M = 2.65$ S.D. = 0.33) รองลงมาคือ ทักษะการเรียนรู้ ($M = 2.56$ S.D. = 0.22) และทักษะการจัดการข้อมูลและความรู้ ($M = 2.20$ S.D. = 0.41) และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่าหัวข้อการประเมินที่ผู้นำชุมชนมีทักษะมากที่สุดคือการจัดการกระบวนการแบบมีส่วนร่วม ($M = 2.80$ S.D. = 0.52) และหัวข้อที่ผู้นำชุมชนมีค่าเฉลี่ยทักษะต่ำที่สุดคือ การเลือกใช้สถิติการวิเคราะห์ และการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้ถูกต้อง ($M = 2.20$ S.D. = 0.41)

1.3) การเปรียบเทียบเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชนก่อนและหลังการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ผลประเมินเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชนก่อนและหลังการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน รายละเอียดดังตาราง 32

ตาราง 32 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของการประเมินเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชนก่อนและหลังการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ประเด็นการประเมิน	ก่อนอบรม			หลังอบรม		
	M	S.D.	ความหมาย	M	S.D.	ความหมาย
1. การประเมินค่าถึงประโยชน์ของการวิจัยชุมชน	2.97	0.65	ปานกลาง	4.61	0.25	มากที่สุด
2. ความรู้สึกที่มีต่อการวิจัยชุมชน	2.98	0.85	ปานกลาง	4.40	0.41	มากที่สุด
3. ความพร้อมที่จะทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน	2.68	0.61	ปานกลาง	4.68	0.46	มากที่สุด

จากตาราง 32 การประเมินเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชนก่อนและหลังการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน พบว่า ก่อนอบรมมีเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชนในระดับปานกลาง ทั้งในด้านการประเมินค่าถึงประโยชน์ของการทำวิจัยชุมชน ($M = 2.97$ $S.D. = 0.65$) ความรู้สึกที่มีต่อการทำวิจัยชุมชน ($M = 2.98$ $S.D. = 0.85$) และความพร้อมที่จะทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน ($M = 2.68$ $S.D. = 0.61$) และหลังการฝึกอบรมมีเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชนในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยเฉพาะในด้านความพร้อมที่จะทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำวิจัยชุมชน ซึ่งก่อนการอบรมผู้นำชุมชนมีความพร้อมที่จะทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชนน้อยที่สุด แต่เมื่อหลังการอบรมเสร็จสิ้นผู้นำชุมชนมีความพร้อมที่จะทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชนสูงที่สุด ($M = 4.68$ $S.D. = 0.46$) โดยผู้นำชุมชนรู้สึกว่าการวิจัยชุมชนเป็นเรื่องที่ทำหายความสามารถ และเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน รวมถึงทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้บนฐานข้อมูล และความรู้ และค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือความรู้สึกที่มีต่อการวิจัยชุมชน ($M = 4.40$ $S.D. = 0.41$)

ตาราง 33 การเปรียบเทียบเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชนก่อนและหลังการอบรม
หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

การประเมิน	n	M	S.D.	t-test	p-value
ก่อนอบรม	20	2.91	.18	12.41*	<0.01
หลังอบรม	20	4.58	.17		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการวิเคราะห์ตาราง 33 พบว่า หลังการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนมีเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชนสูงกว่าก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

1.4) การเปรียบเทียบคุณลักษณะนักวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชนก่อนและหลังการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ผลการเปรียบเทียบคุณลักษณะนักวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชนก่อนและหลังการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน รายละเอียดดังตาราง 34

ตาราง 34 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของการประเมินคุณลักษณะนักวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชนก่อนและหลังการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ประเด็นการประเมิน	ก่อนอบรม			หลังอบรม		
	M	S.D.	ความหมาย	M	S.D.	ความหมาย
1. การเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น	2.90	0.50	ปานกลาง	4.10	0.58	มาก
2. มีความเป็นกลาง	2.80	0.75	ปานกลาง	4.30	0.49	มาก
3. ตัดสินใจบนฐานข้อมูล	2.70	0.76	ปานกลาง	4.08	0.28	มาก
4. มุ่งมั่น อดทนอดกลั้น ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค	2.75	0.80	ปานกลาง	4.13	0.63	มาก
5. ละเอียด รอบคอบ มีไหวพริบ	2.90	0.96	ปานกลาง	4.25	0.78	มาก
6. วิเคราะห์ ตั้งคำถามเพื่อพัฒนาตนเอง อยู่เสมอ	2.70	0.83		4.40	0.38	มาก

ตาราง 34 (ต่อ)

ประเด็นการประเมิน	ก่อนอบรม			หลังอบรม		
	M	S.D.	ความหมาย	M	S.D.	ความหมาย
7. ต้องการแก้ปัญหาและพัฒนาการเปลี่ยนแปลงโดยใช้วิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือทำงานร่วมกับผู้อื่น/หน่วยงาน อย่างมีส่วนร่วม	2.57	0.67	ปานกลาง	4.35	0.52	มาก
8. มีความมุ่งมั่นต้องการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในการวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน	2.80	0.77	ปานกลาง	4.30	0.80	มาก

จากตาราง 34 การประเมินคุณลักษณะนักวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชนก่อนและหลังการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน พบว่า ก่อนอบรมผู้นำชุมชนมีคุณลักษณะนักวิจัยชุมชนในระดับปานกลาง และหลังการฝึกอบรมมีคุณลักษณะนักวิจัยชุมชนในระดับมาก โดยมีคุณลักษณะด้านวิเคราะห์ ตั้งคำถามเพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ มากที่สุด ($M=4.40$ $S.D. = 0.38$) รองลงมาคือ ต้องการแก้ปัญหาและพัฒนาการเปลี่ยนแปลงโดยใช้วิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือทำงานร่วมกับผู้อื่น/หน่วยงาน อย่างมีส่วนร่วม ($M=4.35$ $S.D. = 0.52$) และค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ การตัดสินใจบนฐานข้อมูล ($M=4.08$ $S.D. = 0.28$)

ตาราง 35 การเปรียบเทียบคุณลักษณะนักวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชนก่อนและหลังการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

การประเมิน	n	M	S.D.	t-test	p-value
ก่อนอบรม	20	2.74	.12	12.77*	<0.01
หลังอบรม	20	4.21	.23		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการวิเคราะห์ตาราง 35 พบว่า หลังอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชนมีคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชนสูงกว่าก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2) ความพึงพอใจต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ผลประเมินความพึงพอใจของผู้นำชุมชนต่อการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน รายละเอียดดังตาราง 36

ตาราง 36 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนความพึงพอใจของผู้นำชุมชน ต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ประเด็น	M	S.D.	ความหมาย
1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นประโยชน์ต่อผู้นำชุมชนและชุมชน	4.70	0.47	มากที่สุด
2. เนื้อหาสาระที่อบรมมีความยากง่ายในระดับที่เหมาะสม	4.35	0.59	มาก
3. กิจกรรมในหลักสูตรเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนได้ฝึกปฏิบัติจริง	4.50	0.51	มาก
4. เอกสารประกอบการฝึกอบรมเข้าใจง่าย	4.70	0.47	มากที่สุด
5. สื่อการอบรมช่วยส่งเสริมความเข้าใจ	4.65	0.49	มากที่สุด
6. กิจกรรมในหลักสูตรเปิดโอกาสการมีส่วนร่วม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น	4.35	0.59	มาก
7. การวัดและประเมินผลมีความยากง่ายพอเหมาะ	4.30	0.57	มาก
8. ระยะเวลาในการฝึกอบรมมีความเหมาะสม	4.50	0.51	มาก
9. การจัดการกระบวนการอบรมช่วยส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้	4.60	0.50	มากที่สุด
10. ผู้นำชุมชนสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้จริง	4.55	0.60	มากที่สุด

จากตาราง 36 การประเมินความพึงพอใจของผู้นำชุมชนต่อการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน พบว่า ผู้นำชุมชนมีความพึงพอใจต่อการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ในระดับมากที่สุด โดยมีความเห็นว่า จุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นประโยชน์ต่อผู้นำชุมชนและชุมชน $M=4.70$ ($S.D. = 0.47$) เอกสารประกอบการฝึกอบรมเข้าใจง่าย $M=4.70$ ($S.D. = 0.47$) และสื่อการอบรมช่วยส่งเสริมความเข้าใจในเนื้อหา $M=4.65$ ($S.D. = 0.49$)

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้จัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับผู้นำชุมชนถึงประโยชน์ของการอบรม และการนำไปใช้ พบว่า ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่พึงพอใจต่อการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน เนื่องจากเห็นว่ามีความประโยชน์ในการฝึกฝนตนเอง เป็นความรู้ที่จำเป็นสำหรับการนำไปใช้ในการแก้ปัญหาชุมชน และได้สะท้อนความคิดเห็นนี้

1) ความรู้ที่ได้จากการอบรม พบว่า ผู้นำชุมชนได้รับความรู้จากการอบรมครั้งนี้ ทั้งในด้านทฤษฎีการวิเคราะห์ปัญหา การจัดการข้อมูล การแก้ปัญหา สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในชุมชนได้จริง ... ได้ความรู้จากการเข้าร่วมการวิจัยชุมชนครั้งนี้มาก ได้เพื่อน ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น อาจารย์เป็นกันเอง ทำให้บรรยากาศในการเรียนไม่น่าเบื่อ และสามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในชุมชนของตนเองได้

(ผู้เรียนคนที่ 3, 10 เมษายน 2565)

... ได้ความรู้เพิ่มเติม สามารถวิเคราะห์ปัญหาในชุมชน และนำมาแก้ปัญหาในชุมชนได้

(ผู้เรียนคนที่ 5, 10 เมษายน 2565)

... ได้หลักการวิเคราะห์การแก้ปัญหา และเรียงลำดับการแก้ปัญหาในชุมชน

(ผู้เรียนคนที่ 10, 10 เมษายน 2565)

... ได้รู้วิธีการในการแก้ปัญหา การหาข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อแก้ปัญหา

(ผู้เรียนคนที่ 15, 10 เมษายน 2565)

... อาจารย์สอนดีมากค่ะ มีความรู้เพิ่มมากขึ้น แลกเปลี่ยนมุมมองกันและกัน ได้ข้อมูลพื้นฐานปัญหา และแนวทางการแก้ปัญหาของชุมชน ของอำเภอสวรรคบุรี

(ผู้เรียนคนที่ 17, 10 เมษายน 2565)

2) ระยะเวลา และรูปแบบการจัดอบรมมีความเหมาะสม สอดคล้องกับวัฒนธรรมการเรียนรู้ และวิถีของผู้นำชุมชน

... ช่วงเวลาในการอบรมเหมาะสม สามารถนำไปใช้ได้จริง และได้ความรู้จากการอบรมครั้งนี้อย่างมาก สามารถนำไปใช้ในชุมชนของตนเองได้

(ผู้เรียนคนที่ 7, 10 เมษายน 2565)

... เป็นวิธีการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทำให้มีข้อมูลเพิ่มขึ้น

(ผู้เรียนคนที่ 4, 10 เมษายน 2565)

... อยากให้มีการอบรมแบบนี้อีก ได้ความรู้จากการอบรมครั้งนี้มาก สามารถนำไปใช้ได้

จริง

(ผู้เรียนคนที่ 3, 10 เมษายน 2565)

3) เนื้อหา และภาษา ค่อนข้างเป็นทางการ และใช้คำศัพท์ที่ยาก ซึ่งเป็นข้อควรระวัง และคำนึงถึงสำหรับการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรต่อไป

... “ใช้ศัพท์วิชาการ ยากไป ทำให้เข้าใจยาก”

ผู้เรียนคนที่ 9, 10 เมษายน 2565)

3) การติดตามผลการนำวิจัยชุมชนไปใช้ในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ของผู้นำชุมชน

ผลการติดตามการนำวิจัยชุมชนไปใช้ในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ของผู้นำชุมชน โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มไลน์ (Line) และการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำเสนอผลการนำวิจัยชุมชนไปใช้ในการแก้ปัญหาชุมชนและการสะท้อนผลการนำไปใช้ พบว่า ผู้นำชุมชนนำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาความยากจนตามนโยบายคณะกรรมการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ศจพ.) ของจังหวัดชัยนาท รวมถึงใช้กลุ่มไลน์ (Line) ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาชุมชน การเก็บข้อมูลของชุมชน และพบกรณีของผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลโพงาม อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ที่นำความรู้จากการอบรมไปใช้ในการแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการน้ำในชุมชน เนื่องจากในเดือนเมษายนของทุกปี จะเป็นฤดูกาลทำนาปี แต่ชลประทานยังไม่ปล่อยน้ำให้ใช้สำหรับทำนา ดังนั้นน้ำที่ใช้ในการทำนาส่วนใหญ่จะเป็นน้ำจากแม่น้ำที่ถูกวิดเข้าไปยังคูคลองสายต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เพื่อใช้ในการทำนา ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ต้นน้ำจะสูบน้ำเข้านาตนเอง ทำให้ปลายน้ำไม่มีน้ำทำนา ต้องซื้อน้ำต้นทุนการผลิตสูง ผลผลิตตกต่ำ เกิดปัญหาความขัดแย้งในชุมชนหมู่ที่ 1 ตำบลโพงาม

ผู้นำชุมชนได้นำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปใช้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดย ชวนคนในชุมชนร่วมวิเคราะห์ปัญหาที่แท้จริง จากสถานการณ์ “น้ำไม่เพียงพอในการทำนา” มีสาเหตุจากอะไร ซึ่งจากการระดมความคิดเห็นของคนในหมู่บ้านพบว่า หมู่บ้านยังไม่มีระบบการบริหารจัดการน้ำในชุมชน ดังนั้นเพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น ผู้นำชุมชนจึงนำความรู้จากการอบรมไปทำผังทรัพยากรของหมู่บ้าน ประกอบด้วย เส้นทางน้ำ บริเวณพื้นที่ทำนา และปริมาณความต้องการใช้น้ำ และจัดประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อกำหนดกลุ่มพื้นที่ในการทำนา แจ่งเกษตรกรในแต่ละกลุ่มพื้นที่ให้กำหนดวันที่จะสูบน้ำเข้านา และหว่านข้าว เพื่อกำหนดปฏิทิน และแผนการสูบน้ำ กำหนดกติกา และข้อตกลงร่วม รวมถึงบทลงโทษผู้ที่ลักลอบสูบน้ำ และจัดเวทีประชาคมร่วมของคนเกษตรในหมู่บ้านเพื่อรับทราบข้อตกลง กำหนดเป็นแนวทางในการบริหารจัดการน้ำของหมู่บ้านร่วมกัน

จากผลการวิจัยชุมชนในการแก้ปัญหาการบริหารจัดการน้ำในชุมชน พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ปฏิบัติตามข้อตกลง แต่ก็ยังมีเกษตรกรบางคนที่ไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงในชุมชนจึงได้แก้ปัญหาโดยให้ผู้ใหญ่บ้านเข้าไปพูดคุยถึงปัญหาและความจำเป็นที่ไม่สามารถปฏิบัติตามข้อตกลงได้ และหาทางแก้ปัญหาพร้อมกัน

เมื่อจัดเวทีถอดบทเรียนระหว่างผู้นำชุมชนพบว่า การนำความรู้ด้านการวิจัยชุมชนไปช่วยในการแก้ปัญหาในชุมชน พบว่า ชุมชนเห็นด้วยและยอมรับกับข้อเสนอต่าง ๆ เนื่องจากมีข้อมูลประกอบการเสนอทางเลือก และการตัดสินใจ แต่ยังคงติดขัดในการดำเนินการวิจัยหลายเรื่อง เช่น การทำเส้นทางน้ำ และการสำรวจข้อมูลการใช้น้ำ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ยาก และยังไม่ชำนาญ จึงอยากให้มีการประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้นำชุมชนต่อไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำปัญหา อุปสรรค จากการทำงานมาปรึกษาหารือร่วมกัน และต้องการพี่เลี้ยงในการให้คำแนะนำ

ผลการการนำวิจัยชุมชนไปใช้ในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ของผู้นำชุมชน พบว่า ผลที่เกิดขึ้นประกอบด้วย 1) ผลลัพธ์ของการปฏิบัติการ 2)) เนื้อหาของกระบวนการที่เกิดขึ้น ระหว่างการดำเนินการวิจัย ซึ่งสะท้อนรูปแบบวิธีการพัฒนา และแก้ไขปัญหของชุมชน และ 3) ท่าที และความรู้สึกร่วมของชุมชน ที่ได้ร่วมการเปลี่ยนแปลงชุมชนไปสู่ภาพที่พึงประสงค์ และการเป็นชุมชน ที่มีศักยภาพในการจัดการกับปัญหาของตนเอง ซึ่งสะท้อนถึงประสิทธิผลของหลักสูตรที่ใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน มีความมุ่งหมายเพื่อ 1) เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน 2) เพื่อพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน 3) เพื่อประเมินประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน มีการดำเนินการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

การดำเนินการวิจัยใช้การวิจัยด้วยวิธีแบบผสมผสานวิธีการ (Mixed method approach) ระหว่างวิธีการเชิงคุณภาพและวิธีการเชิงปริมาณ โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพเพื่อหาความเชื่อมโยงระหว่างความคิดรวบยอดเพื่อให้ได้ข้อสรุปสำหรับการอธิบาย และทำความเข้าใจในประเด็นเกี่ยวกับลักษณะการวิจัยชุมชน ตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน แล้วนำผลการวิจัยจากวิธีการเชิงคุณภาพไปพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน โดยใช้การยืนยันคุณภาพของหลักสูตรด้วยวิธีการเชิงปริมาณ ซึ่งการศึกษาในลักษณะนี้ Creswell (2011) เรียกว่าการออกแบบการวิจัยแบบการสำรวจตามกาลเวลา (Exploratory sequential) (QUAL → QUAN) โดยเน้นการวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยการศึกษาเริ่มต้นจากการศึกษาเชิงคุณภาพ จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน สมรรถนะการวิจัย ชุมชน และการพัฒนาชุมชน ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ และการพัฒนาหลักสูตร และการศึกษาการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ทรงคุณวุฒิ การศึกษาวัฒนธรรมการเรียนรู้และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน เพื่อเป็นกรอบในการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน โดยอาศัยผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเชิงคุณภาพและการศึกษาเชิงปริมาณร่วมกัน เหตุผลสำคัญของการเลือกใช้วิธีแบบผสมผสานวิธีการเนื่องจากผลการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ไม่สามารถนำเสนอรายละเอียดที่เพียงพอในการพัฒนารอบแนวคิดในการวิจัย รวมถึงการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน โดยมีการศึกษา 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 การใช้วิธีการเชิงคุณภาพเพื่อพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ระยะที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน โดย ใช้การวิจัยคุณเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์วัฒนธรรมการเรียนรู้ ความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชน ของผู้นำชุมชน และพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน ด้วยรูปแบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน และใช้การยืนยันคุณภาพของหลักสูตรด้วยวิธีการเชิงปริมาณ

ระยะที่ 3 การใช้วิธีการเชิงปริมาณ เพื่อประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของหลักสูตร

สรุปผลการวิจัย

สามารถสรุปผลการวิจัยตามความมุ่งหมายของการวิจัย ดังนี้

1. การพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

จากผลการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์ เอกสาร งานวิจัยเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน การเสริมสร้างพลังชุมชน และการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ที่มีความรู้ ประสบการณ์ด้านการวิจัยชุมชน หรือการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อนิยามความหมายการวิจัยชุมชน กระบวนการ และตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ดังนี้

1.1 “การวิจัยชุมชน” เป็นกระบวนการที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยใช้กระบวนการทำวิจัย เพื่อสร้างความรู้ และกลไกการจัดการปัญหาที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนในปัจจุบัน พร้อมรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และชี้้นำการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

1.2 การวิจัยชุมชนมีกระบวนการ ดังนี้

1) ค้นหาประเด็นวิจัย ปัญหาร่วมของชุมชน และสนใจภัยจากชุมชนให้คมชัด

2) วิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้อง (Stakeholder) ปัญหาเกี่ยวข้องกับใครบ้าง ทั้งกลุ่มที่เป็นเจ้าของปัญหา ผู้ได้รับผลกระทบ และผู้ที่สามารถให้การสนับสนุนการแก้ปัญหาได้ (อาทิ ในด้านงบประมาณ ความรู้)

3) จัดกระบวนการหารือในชุมชน โดยเชิญผู้เกี่ยวข้องเข้าร่วมเรียนรู้และวิเคราะห์ปัญหาด้วยกัน เพื่อให้เกิดการวิเคราะห์ปัญหา เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน จากปัญหาของตนเอง ซึ่งจะต้องมีการตั้งคำถามเพื่อให้ชุมชนได้วิเคราะห์

4) พลิกจากมุมของปัญหาให้เป็นเป้าหมายที่ชุมชนต้องการเห็นร่วมกัน เพื่อใช้เป้าหมายนี้เป็นเครื่องมือยึดโยงกิจกรรมและการทำงานเพื่อแก้ปัญหาทั้งหมดเข้าด้วยกัน

5) จัดกระบวนการให้ชุมชนได้วิเคราะห์ห้วงค์ประกอบหรือปัจจัยสำคัญที่จะเอื้อให้บรรลุเป้าหมายได้ โดยใช้หลักตรรกะเหตุผล (logical thinking)

6) เขียนกรอบการทำงานวิจัยเพื่อแก้ปัญหาที่มีความชัดเจนของเป้าหมาย กรอบงานด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหา

7) ออกแบบงานวิจัย โดยมีกำหนดแนวทางการทำงานและกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา

8) ดำเนินการตามแผนการดำเนินงาน เน้นให้มีปฏิบัติการจริงของการแก้ปัญหาตามแนวทางที่กำหนดไว้ โดยเปิดให้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามาเรียนรู้ร่วมกันตลอดกระบวนการ

9) ถอดบทเรียนหลังจากทำกิจกรรมแล้วทุกครั้งว่าได้เรียนรู้อะไรบ้างเกี่ยวกับวิธีการทำงานและผลที่เกิดขึ้นนำไปสู่การปรับแผนการดำเนินงานเพื่อการแก้ปัญหา เข้าสู่วงจรการเรียนรู้เพื่อยกระดับปฏิบัติการในครั้งต่อไป

10) สรุปผลขั้นสุดท้ายเมื่อโครงการสิ้นสุด เพื่อวิเคราะห์ผลของปฏิบัติการที่เกิดขึ้น และวิเคราะห์เหตุปัจจัยของความสำเร็จ/ความล้มเหลว

1.3 ตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ประกอบด้วย ด้านความรู้ความเข้าใจของผู้นำชุมชนเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน ทักษะการวิจัยชุมชน เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน และคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน ดังนี้

1) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน หมายถึง ความรู้ความเข้าใจของผู้นำชุมชนในด้านกระบวนการวิจัย และมนทัศน์การวิจัยชุมชน การวิเคราะห์บริบทและปัญหาของชุมชน การทำแผนชุมชน และประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาชุมชน

2) ทักษะการวิจัยชุมชน หมายถึง ความสามารถของผู้นำชุมชนในการนำความรู้ไปฝึกฝนจนเกิดทักษะการเรียนรู้ และจัดการงานวิจัยชุมชนให้ไปสู่เป้าหมายได้สำเร็จ ประกอบด้วย การตั้งเป้าหมาย การจัดเวที การวิเคราะห์เครือข่าย การจัดการความสัมพันธ์กับ

เครือข่าย การสรุป และสังเคราะห์ร่วม และการประเมินจังหวะและโอกาสในการขับเคลื่อนโครงการเพื่อให้ได้รับความร่วมมือ/การสนับสนุนจากภาคีต่างๆ

3) เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน หมายถึง ความรู้สึกของผู้นำชุมชนที่มีต่อการวิจัยชุมชน ซึ่งมีทิศทางทั้งทางบวกและลบ ประกอบด้วย การประเมินค่าถึงประโยชน์ของการวิจัยชุมชน ความรู้สึกที่มีต่อการวิจัยชุมชน และความพร้อมที่จะทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน

4) คุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน หมายถึง คุณลักษณะเฉพาะของนักวิจัยชุมชน ประกอบด้วย การเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น มีความเป็นกลาง ตัดสินใจบนฐานข้อมูล มุ่งมั่น อดทน อดกลั้น ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ละเอียด รอบคอบ มีไหวพริบ คิด วิเคราะห์ ตั้งคำถามเพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ต้องการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการเปลี่ยนแปลงโดยใช้วิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือทำงานร่วมกับผู้อื่น/หน่วยงาน อย่างมีส่วนร่วม และมีความมุ่งมั่นต้องการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในการวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน

2) การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ในระยะที่ 1 และผลการวิเคราะห์วัฒนธรรมการเรียนรู้และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน มากำหนดหัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม และจัดทำรายละเอียดหลักสูตร โดยใช้แนวคิดในการใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Approach) บูรณาการร่วมกับการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้หลักสูตรมีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับความต้องการของผู้นำชุมชน

กระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรมีการผสมผสานรูปแบบการเรียนการสอนทั้งแบบไม่ประสานเวลา (Asynchronous) แบบประสานเวลา (Synchronous) และแบบเผชิญหน้า (Face-to-Face) โดยใช้สื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ โปรแกรมซูม (Zoom Meeting) และโปรแกรมไลน์ (Line) ผสานในกิจกรรมการเรียนการสอนบนสถานการณ์จริงของชุมชน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตั้งแต่ การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน การวางแผนแก้ปัญหา การดำเนินงาน และการประเมินผล และใช้การศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative study) เพื่อยืนยันคุณภาพ โดยมีรายละเอียดหลักสูตร ดังนี้

เงื่อนไขสำคัญของการฝึกอบรมเพื่อให้ผู้นำชุมชนเกิดสมรรถนะการวิจัยชุมชนคือ เนื้อหาของหลักสูตรต้องสอดคล้องกับวิถีชุมชน วิถีชีวิตของผู้นำชุมชนที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ที่หลากหลายในเวลาราชการ และรูปแบบการฝึกอบรมควรเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และเพิ่มเติมองค์ความรู้ในส่วนที่ผู้นำชุมชนยังไม่มี หรือมีน้อย รวมถึงความไว้วางใจ และการเป็น กัลยาณมิตรที่ดีต่อกันระหว่างผู้สอนและผู้อบรมจะทำให้การอบรมประสบความสำเร็จ

2.1 หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน มีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ผู้นำชุมชนได้เรียนรู้และพัฒนา มีประสบการณ์ และความชำนาญเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรม ให้สามารถปฏิบัติการวิจัยชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย 4 หน่วยการเรียนรู้ 10 หัวข้อการอบรม

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 การสร้างการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้กับชุมชน

หัวข้อการอบรมที่ 1 การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้การวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน

หัวข้อการอบรมที่ 2 มโนทัศน์การวิจัยชุมชน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 การสกัดโจทย์วิจัยและออกแบบงานวิจัย

หัวข้อการอบรมที่ 3 การศึกษาทุนชุมชน

หัวข้อการอบรมที่ 4 การสกัดโจทย์วิจัย

หัวข้อการอบรมที่ 5 การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Analysis)

หัวข้อการอบรมที่ 6 กระบวนการวิจัยและการออกแบบการวิจัย

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 การปฏิบัติการวิจัยชุมชน

หัวข้อการอบรมที่ 7 เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน

หัวข้อการอบรมที่ 8 ฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ การถอดบทเรียน สรุปบทเรียน และการเขียนรายงานวิจัย

หัวข้อการอบรมที่ 9 การสังเคราะห์ข้อมูลความรู้สู่การเขียนรายงานวิจัย

หัวข้อการอบรมที่ 10 แผนชุมชน และการนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย

2.2 หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ได้นำสื่อสังคมออนไลน์มาผสมผสานในการจัดการเรียนรู้ ด้วยการออกแบบหลักสูตรที่สนับสนุนเวลา และสถานที่การเรียนรู้ที่ต่างกัน ช่วยให้เกิดความสะดวกในการเรียนผ่านระบบออนไลน์ โดยมีรูปแบบที่สอดคล้องกับสภาพชีวิตและสังคม เหมาะสมกับวัย ความต้องการ ความสนใจ และประสบการณ์ของผู้นำ และเอื้ออำนวยต่อลักษณะการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ คือ 1) ช่วยกระตุ้นความสนใจ และก่อให้เกิดความต้องการการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา 2) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการคิด อภิปราย หรือทำกิจกรรม 3) คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ทั้งในด้านความถนัด แนวคิด ประสบการณ์ ความสนใจ 4) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทดลองปรับใช้ทฤษฎี หลักการ และมีการให้ผลย้อนกลับ จะทำให้เรียนรู้ได้เร็วขึ้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) หลักการและเหตุผล

การพัฒนาชุมชนมีกระบวนการ วิธีการที่หลากหลาย แต่โดยหลักการแล้วมีเป้าหมายสำคัญ 2 ประการ คือ 1) การพัฒนาคนให้มีความสุข ให้เป็นคนที่มีความรู้ มีคุณธรรม มีความสุขสงบ จิตใจที่เยือกเย็น อารมณ์แจ่มใส มั่นคง ไม่มีความเครียด สุขุม มีเมตตา กรุณา เอื้ออาทรต่อผู้อื่น รู้จักประมาณตน มีความพอเพียง เข้าใจในสังขารของชีวิตมองโลกในแง่ดี มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง 2) การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง มีจิตสำนึกรักชุมชน สำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะรับผิดชอบปัญหาต่าง ๆ ร่วมกับบุคคลอื่น มีจิตวิญญาณชุมชน เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง มีการจัดการชุมชนที่ดี มีเครือข่าย มีภาวะผู้นำ ชุมชน เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ เป็นชุมชนสงบสุข และเป็นชุมชนที่ยั่งยืน (โกวิทย์ พวงงาม, 2553)

“ชุมชนเข้มแข็งเป็นหัวใจของการพัฒนาในทุกเรื่อง” และ “การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องเริ่มจากฐานราก” (ประเวศ วะสี, 2561) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จึงเป็นประเด็นสำคัญต่อการพัฒนาประเทศเพื่อเป็นฐานรองรับการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากร ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันทุกด้าน ซึ่งหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน รวมไปถึงภาคีการพัฒนาต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ จึงต้องผนึกกำลังดำเนินงานการเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนให้สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ด้วยการกระตุ้นและสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งพัฒนาศักยภาพให้คนในชุมชน “ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้” อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว ด้วยความเชื่อว่าการสร้างความเข้มแข็งของ “ชุมชน” ซึ่งเป็น “ทุน” และ “ฐาน” ทางสังคมที่สำคัญให้สามารถจัดการ ดูแล และแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง จะเป็นรากฐานที่มั่นคงต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมของประเทศได้อย่างยั่งยืน

การสร้างชุมชนให้เข้มแข็งเป็นเรื่องของการจัดการศักยภาพและทรัพยากรในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาและขับเคลื่อนชุมชนโดยคนในชุมชนเอง เมื่อชุมชนใดมีความรู้และทักษะที่เหมาะสมในบริบทของชุมชนตนเอง ก็จะทำให้ชุมชนนั้นสามารถผ่านพ้นวิกฤติและก้าวไปสู่การพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็งได้ ดังนั้น “ความรู้” คือพื้นฐานสำคัญในการพัฒนา “การวิจัย” เป็นกระบวนการหนึ่งในการเสริมสร้างองค์ความรู้เพื่อนำไปปรับปรุง และพัฒนาวิถีการดำรงชีวิตให้ดีขึ้น ความรู้ที่ได้จากการวิจัยจึงเป็นพลังที่สำคัญในการได้มาซึ่งข้อมูลความรู้อันสามารถนำไปแก้ปัญหาและพัฒนาประเทศได้อย่างถูกต้อง และเกิดการพัฒนายั่งยืนทั้งในด้านเศรษฐกิจ การพัฒนานวัตกรรม หรือในด้านสังคมที่จะช่วยให้ประชาชนและชุมชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น การวิจัยและพัฒนาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพึ่งตนเอง สร้างการเปลี่ยนแปลงและการปฏิรูปอย่างต่อเนื่องบนฐานความรู้ (สุทธิพร จิตต์มิตรภาพ, 2557)

หลายสิบปีที่ผ่านมางานวิจัยในประเทศไทยมักถูกตั้งโจทย์โดยนักวิชาการ หน่วยงานต่างๆ เพื่อทดสอบทฤษฎี หรือหาคำตอบที่สนใจ หรือเข้าไปทำวิจัยในท้องถิ่นเพื่อการวางแผน กำหนดนโยบาย เพื่อคลี่คลายปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศ โจทย์การวิจัยหรือปัญหาการวิจัยที่มาจากชาวบ้านหรือชุมชนอย่างแท้จริง นักวิจัยซึ่งเป็นนักวิชาการหรือนักพัฒนาภาคเอกชน มักจะมีบทบาทหลักในการทำวิจัย โดยนักวิจัยจะเข้ามาเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนในชนบทในระยะเวลาอันสั้น และมักเป็นการเก็บข้อมูลเพียงบางมิติที่นักวิจัยสนใจ ไม่รอบด้านและไม่ครบถ้วน และตัวนักวิจัยเองมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมกับคนในท้องถิ่น จึงทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลผิดพลาดได้โดยง่าย นำไปสู่การให้ข้อเสนอแนะที่ไม่ตรงกับปัญหา หรือปฏิบัติได้ยากภายใต้บริบทของวัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมถึงไม่มีแนวทางการพัฒนาในโครงการวิจัย ทำให้งานวิจัยก็ไม่ได้นำไปสู่การแก้ปัญหาของชุมชน (ทวีป ศิริรัตน์, 2549; สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค, 2548)

สถาบันวิทยาลัยชุมชนซึ่งเป็นสถานศึกษาที่จัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญา ซึ่งมีพันธกิจด้านการจัดการศึกษา วิจัย ให้บริการทางวิชาการ ทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อสร้างความเข้มแข็งท้องถิ่นและชุมชน และการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมี “ชุมชน” เป็นหน่วยวัดความสำเร็จของการพัฒนา ที่เน้นบทบาทให้ “วิทยาลัยชุมชนเป็นข้อต่อที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ทางวิชาการไปสู่การพัฒนาหรือสร้างนวัตกรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาในระดับพื้นที่หรือชุมชน การสร้างศักยภาพคนที่ใช้ความรู้เป็นฐาน และสร้างความเข้มแข็งชุมชน คนไม่ทิ้งถิ่น และเกิดความยั่งยืน” ดังนั้น “การวิจัยชุมชน” จึงเป็นอีกพันธกิจหนึ่งที่สถาบันวิทยาลัยชุมชนต้องสร้างองค์ความรู้ให้กับชุมชน ให้ชุมชนมีสมรรถนะการ

วิจัยชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาที่ตอบสนองของความต้องการของชุมชนในปัจจุบันและพร้อมรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และชี้้นำการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ชุมชนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป

2) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร

หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้นำชุมชนได้เรียนรู้และพัฒนา มีประสบการณ์ และความชำนาญเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรม ให้สามารถปฏิบัติการวิจัยชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) โครงสร้างเนื้อหา

โครงสร้างเนื้อหาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ประกอบด้วย 4 หน่วยการเรียนรู้ 10 หัวข้อการอบรม

4) กระบวนการฝึกอบรม

- 4.1 การฝึกอบรมภาคทฤษฎี
- 4.2 การฝึกอบรมภาคปฏิบัติ
- 4.3 การเรียนรู้ผ่านสื่อสังคมออนไลน์

5) สื่อและแหล่งการเรียนรู้

- 5.1 เอกสารหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน
- 5.2 ชุดกิจกรรม และใบงาน
- 5.3 สื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ โปรแกรมซูม (Zoom Meeting), ไลน์ (Line)

6) ระยะเวลา

หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชนใช้ระยะเวลาในการฝึกอบรม 30 ชั่วโมง

7) การวัดและประเมินผล

7.1) สมรรถนะการวิจัยชุมชนก่อนและหลังการฝึกอบรม ได้แก่ 1) การทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน 2) การวัดทักษะการวิจัยชุมชน 3) การสอบถามเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน และ 4) การประเมินคุณลักษณะนักวิจัยชุมชน

7.2) การสอบถามความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

8) เนื้อหาสาระของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

การอบรมใช้เวลา 45 ชั่วโมง โดยมีรูปแบบการเรียนรู้ทั้งแบบห้องเรียนปกติ เรียนรู้ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ และการฝึกปฏิบัติ

9) สื่อและแหล่งเรียนรู้

รูปแบบที่ 1 แบบทางการ ใช้โปรแกรมซูม (Zoom Meeting) ช่วยในการเรียนสอน ซึ่งผู้เรียนสามารถสนทนาแบบโต้ตอบทันที

รูปแบบที่ 2 แบบไม่เป็นทางการ ใช้เพื่อกระตุ้นเตือนการส่งงานต่าง ๆ แสดงความรู้สึก ค้นหาข้อมูลได้ทุกวัน โดยใช้โปรแกรมไลน์ (Line)

2.3 ความสอดคล้องและเหมาะสมของร่างหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน พบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้องของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชนแต่ละข้อมีค่าระหว่าง 0.75-1.00 แสดงว่าผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันว่าหัวข้อการฝึกอบรม วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม สาระสำคัญ เนื้อหาการฝึกอบรม กิจกรรมการฝึกอบรม และการวัดและประเมินผล ของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน มีความสอดคล้องกัน และค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 4.00 – 5.00 ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงว่าหลักสูตรมีความเหมาะสม

3. ประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

3.1 หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน มีประสิทธิภาพในด้านความเป็นประโยชน์ ความเหมาะสม ความถูกต้องครอบคลุม และความรับผิดชอบ ในระดับมากที่สุด และด้านความเป็นไปได้ในระดับมาก ดังนี้

1) ด้านความเป็นประโยชน์ (Utility Standards) พบว่า หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ในหัวข้อการฝึกอบรม เรื่อง การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้การวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน มโนทัศน์การวิจัยชุมชน การศึกษาทุนชุมชน การสกัดใจทวิวิจัย การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กระบวนการวิจัยและการออกแบบการวิจัย เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน การฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน มีความเป็นประโยชน์ในระดับมากที่สุด และ ในหัวข้อการอบรมการสังเคราะห์ข้อมูลความรู้สู่การเขียนรายงานวิจัย แผนชุมชน และการนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย มีความเป็นประโยชน์ในระดับมาก

2) ด้านความเป็นไปได้ (Feasibility Standards) พบว่า หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ในหัวข้อการฝึกอบรม เรื่อง การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้การวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน มโนทัศน์การวิจัยชุมชน การศึกษาทุนชุมชน การสกัดใจพหุวิจัย การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กระบวนการวิจัยและการออกแบบการวิจัย เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน การฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน การสังเคราะห์ข้อมูลความรู้สู่การเขียนรายงานวิจัย แผนชุมชน และการนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย มีความเป็นไปได้ในระดับมาก

3) ด้านความเหมาะสม (Propriety Standards) พบว่า หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ในหัวข้อการฝึกอบรม เรื่อง การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้การวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน มโนทัศน์การวิจัยชุมชน การศึกษาทุนชุมชน การสกัดใจพหุวิจัย การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กระบวนการวิจัยและการออกแบบการวิจัย เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน การฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน การสังเคราะห์ข้อมูลความรู้สู่การเขียนรายงานวิจัย แผนชุมชน และการนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด

4) ด้านความถูกต้องและครอบคลุม (Accuracy Standards) พบว่า ในหัวข้อการฝึกอบรม เรื่อง การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้การวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน การศึกษาทุนชุมชน การสกัดใจพหุวิจัย การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กระบวนการวิจัยและการออกแบบการวิจัย เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน การฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน มีความถูกต้องครอบคลุมในระดับมากที่สุด และในหัวข้อการฝึกอบรม มโนทัศน์การวิจัยชุมชน การสังเคราะห์ข้อมูลความรู้สู่การเขียนรายงานวิจัย แผนชุมชน และการนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย มีความถูกต้องครอบคลุมในระดับมาก

5) ด้านความรับผิดชอบ (Accountability Standards) พบว่า หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ในหัวข้อการฝึกอบรม เรื่อง การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้การวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน การศึกษาทุนชุมชน การสกัดใจพหุวิจัย การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กระบวนการวิจัยและการออกแบบการวิจัย เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน การฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน การสังเคราะห์ข้อมูลความรู้สู่การเขียนรายงานวิจัย แผนชุมชน และการนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย มีความรับผิดชอบ ในระดับมากที่สุด และในหัวข้อมโนทัศน์การวิจัยชุมชน แผนชุมชน และการนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย มีความรับผิดชอบ ในระดับมาก

3.2 เมื่อนำหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ที่พัฒนาขึ้นไปอบรมให้กับผู้นำชุมชน จำนวน 20 คน ในอำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท แล้วประเมินผลสำเร็จของการใช้หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ประกอบด้วย 1) สมรรถนะการวิจัยชุมชน ซึ่งได้แก่ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน ทักษะการวิจัยชุมชน เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน และคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน 2) ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมต่อการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผลการประเมินผลการใช้หลักสูตรพบว่า ผู้นำชุมชนมีคะแนนเฉลี่ยสมรรถนะการวิจัยชุมชนโดยรวมหลังการอบรมสูงกว่าก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้ง 4 ด้าน คือ ความรู้เกี่ยวกับการวิจัยชุมชน ทักษะการวิจัยชุมชน เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน คุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน ดังนี้

1) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน พบว่า ก่อนการฝึกอบรมผู้นำชุมชนมีคะแนนเฉลี่ยความรู้ความเข้าใจ หลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่าหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชนทำให้นักวิจัยชุมชนมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้น

2) ทักษะการวิจัยชุมชน พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีทักษะในทุกหัวข้อผ่านเกณฑ์การประเมินระดับมาก โดยผู้นำชุมชนมีทักษะการวิจัยชุมชนด้านทักษะการจัดการไปสู่เป้าหมายมากที่สุด รองลงมาคือทักษะการเรียนรู้ และทักษะการจัดการข้อมูลและความรู้ โดยหัวข้อการประเมินที่ผู้นำชุมชนมีทักษะมากที่สุดคือ การจัดการกระบวนการแบบมีส่วนร่วม และหัวข้อที่ผู้นำชุมชนมีทักษะน้อยที่สุดคือ การเลือกใช้สถิติการวิเคราะห์ และการนำเสนอผลการวิเคราะห์ ข้อมูลได้ถูกต้อง

3) เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน พบว่า หลังการฝึกอบรมผู้นำชุมชนมีเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชนในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะในด้านความพร้อมที่จะทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำวิจัยชุมชน โดยผู้นำชุมชนรู้สึกว่าการวิจัยชุมชนเป็นเรื่องที่ทำหายความสามารถ และเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน รวมถึงทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้บนฐานข้อมูลและความรู้

4) คุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน พบว่า หลังการฝึกอบรมมีคุณลักษณะนักวิจัยชุมชนในระดับมาก โดยเฉพาะคุณลักษณะด้านวิเคราะห์ ตั้งคำถามเพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ แต่คุณลักษณะที่มีน้อยที่สุดคือ การตัดสินใจบนฐานข้อมูล

5) ความพึงพอใจต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน พบว่า ผู้นำชุมชนมีความพึงพอใจต่อการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ในระดับมากที่สุด โดยมีความเห็นว่า จุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นประโยชน์ต่อผู้นำชุมชนและชุมชน เอกสารประกอบการฝึกอบรมเข้าใจง่าย และสื่อการอบรมช่วยส่งเสริมความเข้าใจในเนื้อหา ผู้นำชุมชนเห็นถึงประโยชน์ของการอบรม และการนำไปใช้ในการแก้ปัญหาชุมชน

3.3 ผลการติดตามผลการนำวิจัยชุมชนไปใช้ในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ของผู้นำชุมชน จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มไลน์ (Line) และการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำเสนอผลการนำวิจัยชุมชนไปใช้ในการแก้ปัญหาชุมชนและการสะท้อนผลการนำไปใช้ พบว่า ผู้นำชุมชนนำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาความยากจนตามนโยบายคณะกรรมการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ศ.จ.พ.) ของจังหวัดชัยนาท รวมถึงใช้กลุ่มไลน์ (Line) ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาชุมชน การเก็บข้อมูลของชุมชน และพบกรณีของผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลโพงาม อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ที่นำความรู้จากการอบรมไปใช้ในการแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการน้ำในชุมชน โดยมีข้อเสนอแนะหลังจากนำความรู้ไปใช้ พบว่าชุมชนเห็นด้วยและยอมรับกับข้อเสนอต่าง ๆ เนื่องจากมีข้อมูลประกอบการเสนอทางเลือก และการตัดสินใจ แต่ยังติดขัดในการดำเนินการวิจัยหลายเรื่อง เช่น การทำเส้นทางน้ำ และการสำรวจข้อมูลการใช้น้ำ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ยาก และยังไม่ชำนาญ จึงอยากให้มีการประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้นำชุมชนต่อไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำปัญหา อุปสรรค จากการทำงานมาปรึกษาหารือร่วมกัน และต้องการพี่เลี้ยงในการให้คำแนะนำ

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย มีประเด็นการอภิปราย ตามลำดับดังนี้

1. จากผลการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ที่มีความรู้ ประสบการณ์ด้านการวิจัยชุมชน หรือการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้กำหนดนิยามของ “การวิจัยชุมชน” เป็นกระบวนการที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยใช้กระบวนการทำวิจัย เพื่อสร้างความรู้ และกลไกการจัดการปัญหาที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนในปัจจุบัน พร้อมรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และขึ้นนำการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ปิยะวัตติ บุญ-หลง (2543) ได้กล่าวว่า ซึ่งงานวิจัยชุมชนจะแตกต่างจากงานวิจัยประเภทอื่น เนื่องจากไม่ได้มุ่งเน้น “ผลงานวิจัย” เป็นหลัก แต่มองการวิจัยเป็น

“กระบวนการ” ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการไปเสริมพลัง (empower) แก่ชุมชน อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน โดยการวิจัยชุมชนเป็นการวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตั้งแต่กระบวนการคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และการค้นหาคำตอบอย่างบนระบบบนฐานข้อมูล ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาชุมชน ด้วยการปฏิบัติการลงมือจริง (Action Research) และสอดคล้องกับกาญจนา แก้วเทพ (2552) ที่กล่าวว่าเป้าหมายสูงสุดของงานวิชาการจะปรากฏอยู่ในรูปแบบของ “เอกสารรายงานผลการวิจัย” (Explicit Knowledge) แต่ความรู้ที่เกิดจากการวิจัยกับชุมชนจะฝังอยู่ใน “ตัวคน” (Tacit Knowledge) เพื่อนำไปแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน

2. กระบวนการเริ่มต้นการทำวิจัยชุมชนที่สำคัญคือ การค้นหาประเด็นวิจัย ปัญหาพร้อมของชุมชน และสนใจจากชุมชนให้คมชัด เพื่อนำไปสู่การออกแบบการวิจัย และการวางแผนปฏิบัติการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล และปฏิบัติจริงเพื่อสร้างรูปธรรมในการตอบโจทย์วิจัยหรือแก้ปัญหาในพื้นที่วิจัย ซึ่งกาญจนา แก้วเทพ (2552) กล่าวว่า งานวิจัยท้องถิ่นมีหลักสำคัญคือโจทย์ต้องมาจากความต้องการของชุมชน โดยชุมชนอาจจะเป็นริเริ่มเอง หรือจะมีการจุดประกายจากชุมชนภายนอกแต่ในสุดท้ายแล้วชุมชนจะต้องตัดสินใจเองว่าโจทย์วิจัยนั้นเป็นความต้องการของชุมชนหรือไม่ การตั้งโจทย์ที่ถูกต้อง จึงเป็น “หัวใจของการแก้ปัญหาที่แท้จริง” โจทย์วิจัยและปัญหาการวิจัย เป็นเรื่องของคนในชุมชน ที่ผ่านการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันมาแล้ว คนในชุมชนส่วนใหญ่ต้องการแก้ปัญหานี้ อยากให้ทำวิจัยเรื่องนี้ และมีคนในชุมชนหลายกลุ่มอาสาทำงานร่วมกัน ที่สำคัญเป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนโดยตรงและเห็นปรากฏการณ์ของปัญหาชัดเจน โจทย์วิจัยต้องมาจากปัญหาหรือความต้องการของชุมชน และยกระดับความรู้ ทักษะการแก้ปัญหา ของชาวบ้านผ่านการศึกษาค้นคว้าข้อมูล ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ได้กล่าวถึงการพัฒนาโจทย์วิจัย ในเอกสารการพัฒนาโจทย์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไว้ว่า การพัฒนาโจทย์วิจัยถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญและเป็นหัวใจของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยมีฐานคิด/วิถีคิด 4 ประการ คือ 1) โจทย์วิจัยต้องมาจากปัญหาความต้องการของชุมชน 2) โจทย์วิจัยต้องมีความเป็นไปได้ที่จะประสบผลสำเร็จ 3) โจทย์วิจัยต้องยกระดับทักษะการแก้ปัญหาของชาวบ้านผ่านการศึกษาค้นคว้าข้อมูล 4) ทุกคนที่เข้าร่วมมีความเข้าใจต่อโจทย์วิจัยอย่างชัดเจน ดังนั้น การแก้ปัญหาให้ตรงจุดต้องเกิดจาก “จับใจหมั่น” นำไปสู่ “การจัดการแม่นยำ”

3. สมรรถนะการวิจัยชุมชนจะเสริมสร้างให้ผู้นำชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน มีทักษะการวิจัยชุมชนมี เจตคติที่ดีต่อการทำวิจัยชุมชน และมีคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน สามารถปฏิบัติการวิจัยชุมชนได้มีประสิทธิภาพ สามารถนำความรู้ไปใช้แก้ปัญหาในชุมชน มี

ความตื่นตัว ตระหนักที่จะศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะจบการอบรมไปแล้วก็ตาม และสามารถถ่ายโอนการเรียนรู้และทักษะที่เกิดจากการเรียนจากสถานการณ์หนึ่งไปยังอีกสถานการณ์หนึ่งได้ ซึ่งจะนำไปสู่พัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยมีกระบวนการทำงานอย่างเป็นเหตุเป็นผล พึ่งพาตนเองได้ นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ David McClelland (1973 อ้างถึงใน สุรชัย พรหมพันธุ์, 2554, น. 186-187) แห่งมหาวิทยาลัย Harvard ได้แสดงความเห็นเรื่อง Competency ในบทความชื่อ Testing for Competence Rather Than Intelligence ว่า IQ (ประกอบด้วยความถนัด หรือความเชี่ยวชาญทางวิชาการ ความรู้ และความมุ่งมั่นสู่ความสำเร็จ) ไม่ใช่ตัวชี้วัดที่ดีของผลงาน และความสำเร็จโดยรวมแต่ Competency กลับเป็นสิ่งที่สามารถคาดการณ์ความสำเร็จในงานได้ดีกว่า ซึ่ง Competency ในความหมายของ David McClelland จึงหมายถึง ผลการปฏิบัติงานที่เป็นเลิศ ซึ่งประกอบด้วย 1) ความรู้ (Knowledge) 2) ทักษะ (Skill) 3) คุณลักษณะหรือพฤติกรรมที่แสดงออก (Attributes/Behavior) เช่น อุปนิสัย (Trait) บทบาททางสังคม (Social role) การรับรู้ตนเอง (Self-Image) และแรงจูงใจ (Motive) และงานวิจัยของ สุพรรณิ ลินโพธิ์ (2546) ได้ให้ความหมายสมรรถภาพการวิจัยในชั้นเรียนเป็นการแสดงออกของครูที่มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ และทัศนคติที่ดีของครู ในการสร้างความรู้ ความจริง การแสวงหาวิธีการหรือนวัตกรรมและพัฒนาการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการวิจัยโดยนำผลการวิจัยไปสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน ผู้สอนที่มีการพัฒนาการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบต่อไป จากข้อค้นพบ สรุปได้ว่า สมรรถนะการวิจัยชุมชนชน ประกอบด้วย 1) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจของผู้นำชุมชนในด้านกระบวนการวิจัย และมโนทัศน์การวิจัยชุมชน การวิเคราะห์บริบทและปัญหาของชุมชน การทำแผนชุมชน และประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาชุมชน 2) ทักษะการวิจัยชุมชน ประกอบด้วย ความสามารถของผู้นำชุมชนในการนำความรู้ไปฝึกฝนจนเกิดทักษะการเรียนรู้ และจัดการงานวิจัยชุมชนให้ไปสู่เป้าหมายได้สำเร็จ ประกอบด้วย การตั้งเป้าหมาย การจัดเวที การวิเคราะห์เครือข่าย การจัดการความสัมพันธ์กับเครือข่าย การสรุปและสังเคราะห์ร่วม และการประเมินจังหวะและโอกาสในการขับเคลื่อนโครงการเพื่อให้ได้รับความร่วมมือ/การสนับสนุนจากภาคีต่างๆ 3) เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน ได้แก่ ความรู้สึกของผู้นำชุมชนที่มีต่อการวิจัยชุมชน ซึ่งมีทิศทางทั้งทางบวกและลบ ประกอบด้วย การประเมินค่าถึงประโยชน์ของการวิจัยชุมชน ความรู้สึกที่มีต่อการวิจัยชุมชน และความพร้อมที่จะทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน และ 4) คุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน ได้แก่ คุณลักษณะเฉพาะของนักวิจัยชุมชน ประกอบด้วย การเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น ความเป็นกลาง ตัดสินใจบนฐานข้อมูล มุ่งมั่น อดทน อดกลั้น ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ละเอียด รอบคอบ มีไหวพริบ คิด วิเคราะห์ ตั้งคำถามเพื่อพัฒนาตนเอง

อยู่เสนอ ต้องการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการเปลี่ยนแปลงโดยใช้วิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือทำงานร่วมกับผู้อื่น/หน่วยงาน อย่างมีส่วนร่วม และมีความมุ่งมั่นต้องการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในการวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ ปรีดี เบ็ญการ (2548) ได้ศึกษาถึงการส่งเสริมการรับรู้ความสามารถของตนในกระบวนการพัฒนาวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนของครู โดยกำหนดความสามารถในการทำวิจัยเป็นทักษะที่แสดงออกมาใน 3 ลักษณะ คือ 1) ความรู้พื้นฐานด้านวิธีวิทยาการวิจัย ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ ด้านระเบียบวิธีวิจัย ด้านการวางแผนการวิจัย ด้านการเขียนรายงานการวิจัย 2) ทักษะการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน ประกอบด้วย 8 ด้าน คือ การสำรวจและวิเคราะห์ปัญหาการวิจัย การระบุปัญหาการวิจัย การกำหนดแนวคิดการวิจัย การกำหนดนวัตกรรมการวิจัย การกำหนดแนวทางการแก้ปัญหา การวางแผนการรวบรวมข้อมูล การสะท้อนผล และการนำเสนอผลการวิจัย 3) เจตคติต่อการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน บุญสิทธิ์ ไชยชนะ (2552) ได้ศึกษาผลการใช้โปรแกรมส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองด้านบทบาทครูนักวิจัยและสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนที่มีต่อนักศึกษาครู ในชั้นการฝึกประสบการณ์วิชาชีพระดับปริญญาตรี โดยสรุปได้ว่าสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนของนักศึกษาวิชาชีพระดับปริญญาตรี มี 3 องค์ประกอบคือ 1) ความรู้เกี่ยวกับการวิจัยในชั้นเรียน หมายถึง ความสามารถของนักศึกษาครูเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัย ประกอบด้วย ความสำคัญของการวิจัยในชั้นเรียน การสำรวจและวิเคราะห์ปัญหาการวิจัยในชั้นเรียน การกำหนดปัญหาการวิจัยในชั้นเรียน การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสร้างและกำหนดนวัตกรรมการวิจัยในชั้นเรียน การออกแบบการวิจัยในชั้นเรียน การเขียนเค้าโครงการวิจัยในชั้นเรียน การใช้นวัตกรรมในการแก้ปัญหาผู้เรียน การวิเคราะห์ข้อมูลและรายงานผลการแก้ปัญหา การสรุปและอภิปรายผลการวิจัย และการเขียนรายงานการวิจัย 2) เจตคติต่อการทำวิจัยในชั้นเรียน หมายถึง ความรู้เชิงประเมินค่าถึงประโยชน์ของการทำวิจัยในชั้นเรียน ความรู้สึกที่มีต่อการทำวิจัยในชั้นเรียน ความพร้อมที่จะทำกิจกรรมการวิจัยในชั้นเรียนของนักศึกษาครู 3) ทักษะของการวิจัยในชั้นเรียน หมายถึง ความสามารถของนักศึกษาครูในการผลิตหรือกระทำชิ้นงานตามขั้นตอนของการวิจัยในชั้นเรียนโดยเป็นชิ้นงานหรือร่องรอยและหลักฐานของชิ้นงานนั้น ๆ ซึ่งประกอบด้วย การสำรวจและวิเคราะห์ปัญหาการวิจัยในชั้นเรียน การกำหนดปัญหาการวิจัยในชั้นเรียน การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสร้างและกำหนดนวัตกรรมการวิจัยในชั้นเรียน การออกแบบการวิจัยในชั้นเรียน การเขียนเค้าโครงการวิจัยในชั้นเรียน การใช้นวัตกรรมในการแก้ปัญหาผู้เรียน การวิเคราะห์ข้อมูลและรายงานผลการแก้ปัญหา การสรุปและอภิปรายผลการวิจัย และการเขียนรายงานการวิจัย

4. หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน มีความสอดคล้องระหว่างหัวข้อการฝึกอบรม วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม สาระสำคัญ เนื้อหาการฝึกอบรม กิจกรรมการ

ฝึกอบรม และการวัดและประเมินผล รวมถึงมีความเหมาะสมสำหรับอบรมให้กับผู้นำชุมชนทั้งในด้านแนวคิด หลักการ เหตุผลของการพัฒนาหลักสูตร จุดมุ่งหมาย โครงสร้างเนื้อหา ขอบเขตเนื้อหา หัวข้อ การฝึกอบรม วัตถุประสงค์ของแต่ละหัวข้อการฝึกอบรม เทคนิควิธีการในการอบรม ระยะเวลา การประเมินผลการอบรม และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ในระดับมาก และผู้นำชุมชนมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรในระดับมากที่สุด เนื่องจาก กระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรมีการผสมผสานรูปแบบการเรียนการสอนทั้งแบบไม่ประสานเวลา (Asynchronous) แบบประสานเวลา (Synchronous) และแบบเผชิญหน้า (Face-to-Face) โดยใช้สื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ โปรแกรมซูม (Zoom Meeting) และโปรแกรมไลน์ (Line) ผสานในกิจกรรมการเรียนการสอนบนสถานการณ์จริงของชุมชน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตั้งแต่ การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน การวางแผนแก้ปัญหา การดำเนินงาน และการประเมินผล และเมื่อพิจารณาผลการศึกษาความพึงพอใจรายด้านพบว่าผู้นำชุมชนมีความพึงพอใจต่อสื่อการอบรมมากที่สุด แสดงให้เห็นว่ารูปแบบการเรียนรู้ผสมผสาน ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ สอดคล้องกับความต้องการและประสบการณ์ของผู้นำชุมชน สามารถสนับสนุนเวลาและสถานที่เรียนที่ต่างกัน สอดคล้องกับสภาพชีวิตและสังคม เหมาะสมกับวัย ความต้องการ ความสนใจ และประสบการณ์ของผู้นำ ซึ่งสอดคล้องกับ กนกพร ฉันทนารุ่งภักดิ์, (2548) ที่กล่าวว่า การเรียนแบบผสมผสานเป็นการเรียนที่ช่วยให้ผู้เรียนได้ทั้งความรู้จากสื่อการเรียน และเพิ่มความเข้าใจด้วยการเรียนและซักถามกับผู้สอนโดยตรง การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมากขึ้นกว่าการเรียนการสอนเพียงรูปแบบเดียวเท่านั้น และตอบสนองความแตกต่างในเรื่องมูลค่าและเวลาทำให้เกิดการพัฒนาที่มีความสมบูรณ์

5. หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน มีประสิทธิภาพในด้านความเป็นประโยชน์ ความเหมาะสม ความถูกต้องครอบคลุม และความรับผิดชอบ ในระดับมากที่สุด เนื่องจาก ผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร เห็นประโยชน์ของการนำวิจัยชุมชนไปใช้ในการแก้ปัญหาชุมชน รวมถึงกระบวนการออกแบบหลักสูตรมีความสอดคล้องและเหมาะสมกับผู้นำชุมชน นำสื่อสังคมออนไลน์มาผสมผสานในการจัดการเรียนรู้ ด้วยการออกแบบหลักสูตรที่สนับสนุนเวลาและสถานที่เรียนที่ต่างกัน ช่วยให้เกิดความสะดวกในการเรียนผ่านระบบออนไลน์ โดยมีรูปแบบที่สอดคล้องกับสภาพชีวิตและสังคม เหมาะสมกับวัย ความต้องการ ความสนใจ และประสบการณ์ของผู้นำ และเอื้ออำนวยต่อลักษณะการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ คือ 1) ช่วยกระตุ้นความสนใจ และก่อให้เกิดความต้องการการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา 2) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการคิด อภิปราย หรือทำกิจกรรม 3) คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ทั้งในด้านความถนัด แนวคิด ประสบการณ์ ความสนใจ 4) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทดลองปรับใช้ทฤษฎี หลักการ และมีการให้ผลย้อนกลับ จะทำให้

เรียนรู้ได้เร็วขึ้น แต่มีประสิทธิภาพในด้านความเป็นไปได้ในระดับมาก ซึ่งน้อยกว่าด้านอื่นๆ เนื่องจากผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความเห็นว่าหลักสูตรยังมีความเป็นวิชาการ มีความต่างกับวัฒนธรรมการเรียนรู้ของผู้นำชุมชนซึ่งเป็นผู้ใหญ่ที่จะเรียนต่อเมื่อรู้สึกขาดความรู้และประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาปัจจุบัน ดังนั้นผู้ใหญ่จึงต้องการที่จะนำความรู้ไปใช้ในอนาคตรุ่นถัดไป หรือโดยเร็วที่สุด จึงต้องเรียนรู้โดยอาศัยปัญหาเป็นศูนย์กลางการเรียนการสอน Malcolm S. Knowles (1978 อ้างถึงใน สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, 2547, น. 247-248) และหลักของการวิจัยชุมชน ที่กระบวนการวิจัยเป็น “เครื่องมือ” ให้ชุมชนสามารถคิด วิเคราะห์ วางแผนในการจัดการปัญหาด้วยตนเอง ปรับกระบวนการทัศนคติจากแต่เดิมเป็นผู้รอคอยความช่วยเหลือจากภายนอกมาเป็นการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก เพื่อสร้างความรู้ กลไกการจัดการปัญหา และการพึ่งตนเองของชุมชนท้องถิ่น จึงได้ปรับรูปแบบการอบรมให้เน้นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการปฏิบัติจริง ซึ่งสอดคล้องกับ จำนวน อติวัฒน์สิทธิ์ (2558, น. 6) ได้กล่าวถึงการวิจัยชุมชน เป็นการวิจัยเพื่อมุ่งฝึกอบรมให้ผู้ร่วมวิจัยที่เป็นชาวบ้านมีโอกาสพัฒนาตนเอง เรียนรู้วิธีมองปรากฏการณ์ต่างๆ รอบตนเองอย่างเป็นระบบ และมีวัตถุประสงค์ชัดเจน ส่วนผลการศึกษาวิจัยเป็นผลพลอยได้ (By-product) มีการออกแบบการวิจัยแบบง่ายไม่สลับซับซ้อน เป็นการวิจัยที่มีหลักการแบบง่าย ซึ่งชาวบ้านสามารถประยุกต์ใช้ได้และเข้าใจได้ง่าย เช่น การตั้งคำถามแบบง่าย ๆ เพื่อให้ชาวบ้านตอบได้ด้วยภาษาที่เข้าใจชัดเจน การนำเสนอผลการวิจัยควรนำเสนอแบบเข้าใจง่าย ไม่ยาวเกินไป ควรนำเสนอผลการวิจัยเป็นการพรรณนา และมีภาพประกอบ หรือใช้สถิติตัวอย่างง่าย เช่น ค่าเฉลี่ย ร้อยละ

6. ผลการศึกษาประสิทธิภาพของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน ไปอบรมให้กับผู้นำชุมชน พบว่า ผู้นำชุมชนมีคะแนนเฉลี่ยสมรรถนะการวิจัยชุมชนโดยรวมหลังการอบรมสูงกว่าก่อนการอบรม ทั้ง 4 ด้าน คือ ความรู้เกี่ยวกับการวิจัยชุมชน ทักษะการวิจัยชุมชน เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน คุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาหลักสูตรใช้แนวคิดในการใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Approach) คือ การพัฒนาที่เกิดจากความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ชุมชนคิดและตัดสินใจบนฐานความต้องการของชุมชน และเน้นหลักการมีส่วนร่วม มาบูรณาการร่วมกับการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้สอดคล้องกับปรัชญาหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่ต้องการเป็นผู้นำตนเองในการเรียน (Self-directed learning) และสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลาตามความต้องการ ความสนใจ และความสามารถของแต่ละบุคคล ส่งผลให้ผู้นำชุมชนมีเจตคติที่ดีต่อการทำวิจัยชุมชน รู้สึกว่าการวิจัยชุมชนเป็นเรื่องที่ทำทลายความสามารถ และเป็นประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน มีความสนใจ ตั้งใจ และพร้อมที่จะเรียนรู้ เกิดความรู้และทักษะ และคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน นอกจากนี้ผู้นำชุมชนได้นำความรู้จากการอบรมไปใช้ในการพัฒนาแก้ปัญหาชุมชน และเกิดผลสำเร็จ เนื่องจาก ลักษณะของผู้นำชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

ครั้งนี้เป็นผู้ใฝ่รู้ มีแนวคิดของนักพัฒนา ผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง พร้อมในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองสูง สังกัดได้จากความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ การแสดงออก และการสะท้อนความเห็นขณะร่วมกิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สมคิด อิศระวัฒน์ (2542, น. 82-84) กล่าวว่า การที่บุคคลมีพฤติกรรมการเรียนรู้แบบเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self – Directed Learning) แล้วจะนำไปสู่การเป็นบุคคลที่ใฝ่รู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learner) โดยมีลักษณะดังนี้ 1) สมัยครใจที่จะเรียนด้วยตนเอง (Voluntarily to Learn) 2) ตนเป็นแหล่งข้อมูลของตน (Self – Resourceful) บอกได้ว่าสิ่งที่ตนจะเรียนคืออะไร รู้ว่าทักษะและข้อมูลที่ต้องการและวิธีการประเมินผล การเรียนรู้ ผู้เรียนต้องเป็นผู้จัดการการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้ด้วยตนเอง (Manager of change) ตระหนักในความสามารถของตนเอง ตัดสินใจได้มีการรับผิดชอบต่อหน้าที่และบทบาทในการเป็นผู้เรียนรู้ที่ดี 3) ผู้เรียนต้องรู้วิธีการที่จะเรียน (Know How to Learn) ทราบขั้นตอนการเรียนรู้ของตน รู้ว่าตนจะไปสู่จุดที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างไร รวมถึงผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมอบรมเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนโดย“ศักยภาพของผู้นำชุมชนส่งผลต่อการพัฒนาชุมชน การสร้างความเชื่อมั่นให้คนในชุมชนยอมรับ ย่อมจะทำให้เกิดความร่วมมือของคนในชุมชนต่อไป”

7. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยได้หนุนเสริมระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในรูปแบบของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Node) และพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Research Counsellors : RC) ในเชิงพื้นที่ และประเด็น เพื่อกระจายโอกาสสู่ชุมชนท้องถิ่น และเป็นกลไกสำคัญในการบริหารจัดการโครงการวิจัยให้ประสบความสำเร็จ แต่สำหรับในการวิจัยชุมชนซึ่งมีรูปแบบการบริหารจัดการโครงการที่ไม่เป็นทางการ สามารถใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นกลไกหนุนเสริมระบบพี่เลี้ยง การปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้นำชุมชนเอง หรือผู้นำชุมชนกับผู้สอน ก็ช่วยให้การทำวิจัยชุมชนคงอยู่ ชุมชนสามารถคิด วิเคราะห์ วางแผนในการจัดการปัญหาด้วยตนเอง ฟังพาตนเองเป็นหลัก เพื่อสร้างความรู้ กลไกการจัดการปัญหา นับเป็นการพัฒนาจากฐานล่างและเป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะไขไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การวิจัยชุมชนเป็นกระบวนการวิจัยที่ช่วยให้คนในชุมชนตระหนักถึงปัญหาของตนเอง กระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความรู้ ความคิด ร่วมคิดร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ซึ่งจะตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนได้ดีที่สุด สามารถแก้ไขปัญหาได้ตรงประเด็น ตรงตามต้องการ ซึ่งเมื่อชุมชนสามารถแก้ปัญหาได้ก็จะทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งวัดได้จากการฟังพาตนเอง จัดการตนเอง

จัดการปัญหาในชุมชนได้ เกิดการรวมกลุ่ม การสร้างเครือข่าย เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาให้ผู้นำชุมชนสามารถเป็นนักวิจัยชุมชนได้ต้องเลือกจากคนที่มีลักษณะสำคัญ คือ การเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น ความเป็นกลาง ตัดสินใจบนฐานข้อมูล มุ่งมั่น อดทน อดกลั้น ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ละเอียด รอบคอบ มีไหวพริบ คิด วิเคราะห์ ตั้งคำถามเพื่อพัฒนาตนเอง อยู่เสมอ ต้องการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการเปลี่ยนแปลงโดยใช้วิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือทำงาน ร่วมกับผู้อื่น/หน่วยงาน อย่างมีส่วนร่วม และมีความมุ่งมั่นต้องการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในการ วิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน โดยเป็นผู้นำทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีการผสมทีม วิจัยที่เป็นเยาวชนรุ่นใหม่ในชุมชนให้เข้าไปเรียนรู้ ปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีของการรักชุมชน และเปิด โอกาสการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บรรจุโครงการ แผนงาน แนวทางการแก้ไขปัญหาที่มาจากข้อค้นพบจากการวิจัยในแผนชุมชน เพื่อได้รับ งบประมาณและการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงมีข้อเสนอแนะเพื่อการ พัฒนา ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนและการ พัฒนาเชิงพื้นที่ ดังนี้

1.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัด อำเภอ และองค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น ควรให้ความสำคัญ และสนับสนุนส่งเสริมการทำวิจัยชุมชน ใช้การวิจัยชุมชนเป็นกลไกใน การขับเคลื่อนการพัฒนา และแก้ปัญหาชุมชนบนฐานความรู้ ให้กับคนในชุมชน ให้ชุมชนสามารถ คิดวิเคราะห์ วางแผนในการจัดการปัญหาด้วยตนเองและปัญหาของชุมชน นำไปสู่การเรียนรู้อย่าง ต่อเนื่อง เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมถึงการนำผลการวิจัยไปใช้ในการทำแผนพัฒนาตำบลเพื่อ สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนต่อไป

1.2 ควรจัดฝึกอบรมตามหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับ ผู้นำชุมชน อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้นำชุมชนมีความรู้ ทักษะ ในการทำวิจัยชุมชน สามารถจัดการ ปัญหาและพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง

1.3 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรสนับสนุนองค์ความรู้ และงบประมาณ เพื่อดำเนินกิจกรรมของผู้นำชุมชน และติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้นำชุมชนอย่าง ต่อเนื่อง

1.4 ผู้นำชุมชนที่ผ่านการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับชุมชนควรทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ไปยังผู้นำชุมชนกลุ่มอื่น เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และถ่ายทอดความรู้จากชุมชนสู่ชุมชน ซึ่งเป็นทิศทางที่ก่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืนในที่สุด จะสร้างให้ชุมชนเข้มแข็งจากคนภายในชุมชนเอง

2. ข้อเสนอแนะในการนำหลักสูตรไปใช้

เพื่อให้การนำหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

2.1 ผู้นำมีประสบการณ์ในการแก้ปัญหาชุมชน มีความรู้ในทางปฏิบัติที่ลุ่มลึก แต่ขาดการจัดระบบ การเรียบเรียง และถอดบทเรียน ดังนั้นในการอบรมควรปรับเปลี่ยนการบรรยายเนื้อหา เป็นแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ และการฝึกปฏิบัติ

2.2 ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ยังขาดทักษะการจดบันทึก ดังนั้นในกระบวนการวิจัยจริงควรให้มีเด็กรุ่นใหม่ เช่น คนรุ่นใหม่ที่ถูกพัฒนาพื้นที่ หรือนักศึกษา U2T มาร่วมการฝึกอบรมเพื่อทำหน้าที่บันทึกองค์ความรู้

2.3 ผู้นำชุมชนยังต้องการพี่เลี้ยงอย่างต่อเนื่องเพื่อเป็นที่ปรึกษา ดังนั้นช่องทางสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์จึงเป็นสิ่งจำเป็น สำหรับการปรึกษาหารือ แก้ไขปัญหา และพัฒนางานร่วมกัน

2.4 เพื่อประสานความร่วมมือในระดับอำเภอ หรือจังหวัด มาร่วมกันแก้ปัญหาชุมชน สนับสนุนการดำเนินงานของชุมชน ดังนั้นในการอบรมครั้งต่อไปอาจมีการเชิญหน่วยงานที่เป็นหน่วยหลักของในพื้นที่มาให้ความรู้ เช่น แนวคิดการตลาด ได้แก่ หอการค้าจังหวัด อุตสาหกรรมจังหวัด SME แนวคิดเกษตรอัจฉริยะ ได้แก่ เกษตรจังหวัด พลังงานจังหวัด เป็นต้น

2.5 การแก้ไขปัญหาชุมชนยังต้องการงบประมาณในการดำเนินการ เนื้อหาการอบรมควรเพิ่มช่องทางการขอสนับสนุนในประเด็นต่าง ๆ รวมถึงการเขียนโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุน เช่น การฝึกอาชีพ ได้แก่ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน กสศ. เป็นต้น

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยมีข้อเสนอเพื่อการศึกษาวิจัย สำหรับการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ดังนี้

3.1 ควรศึกษาวิจัยเพื่อติดตามประเมินผลการดำเนินงานของผู้นำชุมชน และถอดบทเรียนปัจจัย กลไก เงื่อนไข อุปสรรค และความสำเร็จ ของการนำความรู้จากการอบรมไปใช้ปฏิบัติการจริง

3.2 ควรศึกษาเปรียบเทียบประเมินความเข้มแข็งของชุมชน การแก้ปัญหา และพัฒนาชุมชนระหว่างชุมชนที่ผู้นำชุมชนผ่านการอบรม และไม่ได้รับการอบรมหลักสูตร เสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

บรรณานุกรม

- Ann, D., Alan, C. G., Shalin, i. A. T., Pratima, P., and Karen, H. (2012). Community-Based Participatory Research Skills and Training Needs in a Sample of Academic Researchers from a Clinical and Translational Science Center in the Northeast. . Clin Trans Sci, 5(3), 301-305.
- Anu, K., and Pernille, T. A. (2011). Measurement of Community Empowerment in Three Community Programs in Rapla (Estonia). International Journal of Environmental Research and Public Health, 8, 799-817.
- Bersin, J. (2004). The blended learning book: Best practices, proven methodologies, and lessons learned. San Francisco: Pfeiffe.
- Bolhuis, S. (2003, june). Towards process – oriented teaching for self – directed lifelong learning: a multidimensional perspective. Learning and Instruction, 3(3), 327 – 347.
- Bonk, C. J., and Graham, C. R. (2006). *The Handbook of Blended Learning*. San Francisco CA: Pfeiffer.
- Candy, P. C. (1991). *Self - Directed for Lifelong Learning : a Comprehensive Guide to Theory and Practice*. San Francisco: Jossey – Bass.
- Careers Research and Advisory Centre (CRAC) Limited. (2010). Researcher Development Framework. Retrieved from www.vitae.ac.uk/rdfconditionsofuse
- Crow, A. W. (1980). *Introduction to education*. New Delhi: Euraga.
- Driscoll, M. (2002). Blended Learning: let's get beyond the hype. Retrieved from <http://elearningmag.com/ltimagazine>
- Elias, John; Merriam, and Sharan. (2005). *Philosophical foundations of adult education* (3rd ed.). Malabar: Fla: Krieger Pub.
- Garnham, C., and Robert Kaleta. (2002). *Introduction to Hybrid Courses : Teaching with Technology Today*. <http://www.uwsa.edu/ttt/articles/garnham.htm>
- Garrison, N. D. V. (2008). *Blended Learning in Higher Education*. Printed in the United States of America.
- George, L. O., Namrata, J., Rajesh, T., and Budd, H. (2015). *Despite knowledge*

- democracy and community-based participatory action research: Voices from the global south and excluded north still missing. *Action Research*, 13(3), 219–229.
- Gerald Grow, O. (1996, March). Teaching Learners to be Self – Directed. *Adult Education Quarterly*, 41(3), 125 – 149.
- Good, C. V. (1973). *Dictionary of Education*. New York: Mc Graw Hill Book, Inc.
- Graham, C. R. (2005). Blended learning systems: Definition, current trends, and future directions. *Handbook of blended learning: Global perspectives, local designs*. San Francisco: CA: Pfeiffer Publishing.
- Grant, W. (2016). Core Competencies for Undergraduate. *Community-Engaged Research*. Retrieved from <http://scholarscompass.vcu.edu>
- Griffin, C. (1993). *Curriculum Theory in Adult Lifelong Education*. London: Antony Rowe Lid.
- Hamilton, R., and Ghatala, E. (1994). *Learning and Instruction*. New York: Mac Graw–Hill.
- Hiemstra, R. (1997). Self - directed Learning *The International Encyclopediam* (2nd ed.). Great Britain: BPC Wheatons Ltd, Exeter.
- Ife, J. W. (1999). *Community Development, Creating Community Alternatives vision Analysis and Practice*. Australia: Longman.
- Knowles, S. (1975). *Self-Directed Learning : A Guide for Learners and Teachers*. Chicago: Association Press.
- Matthew, J. (2019). *WORKING WITH COMMUNITY RESEARCHERS*. Retrieved from <https://cles.org.uk>
- Neil, M. W. (1981). *The Open University : a research study on international collaboration between institutions of distance learning*. Milton Keynes: The Open University.
- Oliva, P. F. (1992). *Developing the curriculum*. New York: Harper Collins.
- Ornstein, A., and Hunkins, F. (2012). *Curriculum Foundations, Principles and Issues* (2nd ed.). Boston: Allyn Bacon.
- Phillips, D. C. (1976). *Holistic Thought in Social Science*. California: Stanford University Press.
- Poore, M. (2013). *Using social media in the classroom a best practice guide*. U.K: SAGA

Publication.

Rovia, A. P., and Jordan, H. M. (2004). Blended learning and sense of community: A comparative analysis with traditional and fully on-line graduate course.

<http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/192/795>

Saylor, J. G., W. , Alexander, and Lewis , A. J. (1981). Curriculum Planning for Better Teaching and Learning (4th ed.). New York: Holt, Rinehart and Winsto.

Saylor. J.G., and Alexander, W. M. (1974). Curriculum planning for better teaching and learning (4th ed.). New York holt,Rinehart and Winston.

Schoech, D. (2004). Concept of System Theory. Arlington School of Social Work: University of Texas.

SEO. (2011). Social media Marketing (SMM). Retrieved from

<http://www.seo.co.th/smm.php>

Skager, R. W., and Dave, R. H. (1978). Curriculum Evaluation for Lifelong Education. Toronto: Peigamon Press.

Taba, H. (1962). Curriculum development : Theory and practice. New York: Harcourt, Brace & World.

Thorne, k. (2003). Blended Learning: how to integrate online &tradition learning.

Tough, A. (1979). The Adult's Learning Projects: A Fresh Approach to Theory and Practice in Adult Learning (2 nd ed.). Toronto: Ontario Institute for studies in Adult.

Treffinger, D. J. (1995). Self – directed Learning. . in C. J. Maker and A. B. Nielson Teaching Models in Education of the Gifted (2 nd ed.).

Tyler, R. W. (1949). Basic principle of curriculum and instruction. Chicago: The University of Chicago press.

Whitelock, D., and Jelfs, A. (2003). Journal Of Educational Media Special Issue on Blended Learning. Journal of Educational Media, 28, 2-3.

Williamson, A. (2013). Social Media Guidelines for Parliaments.

<http://www.ipu.org/PDF/publications/SMG2013EN.pdf>

กชกร ชินะวงศ์. (2546). งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสื่อความหมายผ่านฐานคิดและประสบการณ์.

เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค.

- กนกกร ปราชญ์นคร. (2550). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเสริมสร้างสมรรถนะข้าราชการประจำ ศูนย์ปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติด. (ปริญญาณิพนธ์ปริญาดุขฎฐิบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- กนกพร ฉันทนารุ่งภักดี. (2548). การพัฒนาการเรียนการสอนบนเว็บแบบผสมผสานด้วยการเรียน การสอนแบบร่วมมือในกลุ่มการเรียนรู้คณิตศาสตร์ นักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (วิทยานิพนธ์ปริญามหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ. (จุลสารส่งเสริม การเรียนรู้ของชุมชน).
- กรมพัฒนาชุมชน. (2547). แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ด้วยระบบมาตรฐานงาน ชุมชน. กรุงเทพฯ: ปีทีเอส เพรส
- กรมพัฒนาชุมชน. (2553). หน้าที่และบทบาทของผู้นำชุมชน. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
- กรมพัฒนาชุมชน. (2561). โครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี. จุลสารส่งเสริมการเรียนรู้ของ ชุมชน, 12(3), 1-8.
- กรมพัฒนาชุมชน. (2562). กระบวนการพัฒนาชุมชน. สืบค้นจาก: <http://nakhonsawan.cdd.go.th/wp-content/uploads/sites/24/2017/07/development.pdf>
- กวี วงศ์พุด. (2535). ภาวะผู้นำ (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพการบัญชี.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2553). คุณลักษณะ: & ; วิธีวิทยางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. เชียงใหม่: หจก.วนิดา การพิมพ์.
- กาญจนา คุณารักษ์. (2540). หลักสูตรและการสอน. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขต พระราชวังสนามจันทร์.
- กาญจนา ทองทั่ว. (2555). งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. สืบค้นจาก km_sci.ubu.ac/th/wp-content/uploads/2012/11/what_CBR_is.pdf
- กานดา รุณนะพงศา สายแก้ว, และ คณะ. (2554). การใช้เฟสบุ้ก ูเกิดดออส์ ูเฒิล เพื่อการเรียน การ สอน. : อัดสำเนา.
- กุลชัย กุลตวนิช. (2554). เฟสบุ้ค: การจัดการเรียนการสอนผสมผสานตามแนวคิดโซเซียลคอนสตรัคติวิสต์ (Social Constructivism). <http://www.niteschan.com/nec2011/2>
- กุลยา ตันติผลาชีวะ. (2537). การพัฒนารูปแบบการฝึกปฏิบัติการพยาบาลเน้นชุมชนสำหรับ นักศึกษาพยาบาล : วิธีการเชิงสมรรถนะ. (ปริญญาณิพนธ์ปริญาดุขฎฐิบัณฑิต).

- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- เกษม วัฒนชัย. (2548). คมทัศน์ทางวิวัฒนาการวิทยาลัยชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักบริหารงานวิทยาลัยชุมชน.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2553). การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- ชนิษฐา นันทบุตร. (2556). คู่มือการพัฒนาทักษะการวิจัยชุมชน ด้วยการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ.
- เชมณัฐ มิ่งศิริธรรม. (2552, มกราคม – มีนาคม). การเรียนรู้ด้วยการนำตนเองบนเครือข่าย.
- วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 32(1), 6-13.
- คมสัน คณาพร. (2540). แนวคิดสู่การปฏิบัติ: การเรียนรู้โดยการชี้นำตนเองสำหรับผู้ใหญ่ (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ: ข้าวฟ่าง.
- ครรชิต พุทธิโกษา. (2554). คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- จักรี ศรีจารุเมธีญาณ, และ พระณัด วท.ตมโน. (2560). ภาวะผู้นำกับการพัฒนาชุมชน. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 6(ฉบับพิเศษ), 527-537.
- จารุวัจน์ สองเมือง. (2554). เครือข่ายสังคมออนไลน์กับห้องเรียน. สืบค้นจาก <http://tawasau.yiu.ac.th/jaruwut/?p=41>
- จำนง อติวัฒนสิทธิ์. (2558, ตุลาคม). การวิจัยชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน ในยุครวมกลุ่มเป็นเครือข่ายเศรษฐกิจและสังคมอาเซียน. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, 6(2).
- จุไรรัตน์ ปิยะวัชร. (2561, มกราคม - กุมภาพันธ์). การพัฒนาศักยภาพคนหนุ่มวัยในยุคร Thailand 4.0. จดหมายข่าว งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น, 19(1), 16-17.
- จุไรรัตน์ ทองคำชื่นวิวัฒน์. (2552). เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Online Social Network). http://ngnforum.ntc.or.th/index.php?option=com_content&task=view&id=76&Itemid=1
- ใจทิพย์ เข็้อรัตนพงษ์. (2539). การพัฒนาหลักสูตร: หลักการและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: อลีนเพรส.
- ชมพันธ์ กุญชร ณ อยุธยา. (2530). การฝึกหัดครูแบบสมรรถนะฐาน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน.
- ชรินทร์ อาสาวดิรธ, และ คณะ. (2546). ปรัชญา แนวคิดพื้นฐาน หลักการ กระบวนการทำงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: ชุมชนการเรียนรู้ด้วยตนเอง หลักสูตรนักบริหารงานพัฒนาชุมชนระดับ

ตัน (นพต.).

ชัยฤทธิ พิสุวรรณ. (2544). การศึกษาผู้ใหญ่ ปรชญาการศึกษาตะวันตกและการปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ชูชัย สมितिไกร. (2556). การฝึกอบรมบุคลากรในองค์การ กรุงเทพฯ (พิมพ์ครั้งที่ 8). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชูศักดิ์ สุทธิสา. (2561, เมษายน-พฤษภาคม). งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. จดหมายข่าว งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น, 9(1), 4-7.

ชูศรี วงศ์รัตนะ. (2560). เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ: อมรรการพิมพ์.

จิตติรัศญาณ์ แก่นเพชร. (2559). การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ด้วยการนาตนเองผ่านสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมกันของผู้เรียนระดับบัณฑิตศึกษา. (ปริญญาานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.

ณัฐพล บัวอุไร. (2555). ผลการจัดการเรียนการสอนโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์ตามทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง วิชาการสร้างงานสื่อผสมเรื่องคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการลำลูกกา. (ปริญญาานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

ดวงเดือน จันทร์เจริญ. (2555, เมษายน - มิถุนายน). ปรชญาการศึกษาผู้ใหญ่กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. วารสารนักบริหาร, 32(2), 209-215.

ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง. (2556). ชุมชน. สงขลา: นำศิลป์โฆษณา

ทวีป ศิริรัศมี. (2549, มกราคม-มิถุนายน). การศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตสินค้าของที่ระลึกในจังหวัดนครปฐมและจังหวัดใกล้เคียง. วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย, 1(1), 135-142.

ธัชพงศ์ เศรษฐบุตตร. (2556). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมพนักงานใหม่สาขาบริหารธุรกิจเพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม. (ปริญญาานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, กรุงเทพฯ.

ธำรง บัวศรี. (2542). ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบและพัฒนา. กรุงเทพฯ: ธนัชการพิมพ์.

ธีรพงษ์ แก้วหาวงษ์. (2543). กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ประชาคม ประชาสังคม (พิมพ์ครั้งที่ 4). ขอนแก่น: คลังน่านาวิทยา.

ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์. (2554). ชุมชนศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- นงลักษณ์ แพงเรือน. (2558). การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษ เพื่อให้ข้อมูลตามแนวคิดฐานสมรรถนะ สำหรับผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย. (ปริญญานิพนธ์ปริญญาคุุษาฎีบัณฑิต). ฟ้าลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- เนตร์พัฒนา ยาวีราช. (2549). ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญสิทธิ์ ไชยชนะ. (2552). ผลการใช้โปรแกรมส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองด้านบทบาทคุณนักรวิจัยและสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนที่มีต่อนักศึกษาคู ในชั้นการฝึกประสบการณ์วิชาชีพรูแบบเต็มรูป (ปริญญานิพนธ์ปริญญาคุุษาฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- ประคอง กรวรรณสูต. (2538). สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2561). การประชุม Kick off สานใจ สานพลัง ภาคีสันับสนุนปฏิรูปชุมชนเข้มแข็ง ครั้งที่ 1/2561. สืบค้นจาก https://www.healthstation.in.th/mobile/viewvideo.php?video_id=4320
- ประสิทธิ์ ทองอุ่น, และ คณะ. (2542). พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาคน. กรุงเทพฯ: เวิร์ดเวฟเอ็ดดูเคชัน.
- ปรัชญนันท์ นิลสุข, และ ปณิตา วรณพิรุณ. (2556, มกราคม – มีนาคม). การจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน : สัดส่วนการผสมผสาน. วารสารพัฒนาเทคนิคการศึกษา, 25(85), 30-36.
- ปรีดี เบญจคาร. (2548). การส่งเสริมการรับรู้ความสามารถของตนในกระบวนการพัฒนาการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนของครู. (ปริญญานิพนธ์ปริญญาคุุษาฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร, และ คณะ. (2546). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปิยะวัติ บุญ-หลง, และ คณะ. (2543). การวิจัยเพื่อท้องถิ่น การวิจัยเพื่อท้องถิ่น: รากฐานแห่งพลังปัญญา (35-42). เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).
- พระมหาสุทิตย์ อากาศโร. (2547). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส).
- พัฒน์ บุญยรัตพันธุ์. (2549). การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: เลิฟและลิฟเพรส.

- พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, และ คณะ. (2553). ปรัชญาการศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พีรพัฒน์ พันศิริ. (2559). การพัฒนาองค์กรชุมชน ใน เอกสารประกอบการสอน คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- ภักดี รัตนมุขย์. (2561). Thailand 4.0 ตอบโจทย์ประเทศไทย “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน”. กรุงเทพฯ: ปัญญาชน.
- ภัสวลี นิติเกษตรสุนทร, และ คณะ. (2553). ชุดฝึกอบรมทางไกลเรื่องการวิจัยท้องถิ่น. นนทบุรี. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ภาวิดา เจริญจินดารัตน์, และ ดวงกมล ปานรศทิพ ธรรมาธิวัฒน์. (2561). งานวิจัยท้องถิ่นเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน. วารสารเกษตรพระจอมเกล้า, 36(2), 152 - 161.
- มณฑา เก่งการพานิช, และ คณะ. (2557). บันทึกไว้ “เป็นบทเรียน” การควบคุมบุหรี่ (มวนเองหรือยาสูบ) โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน. กรุงเทพฯ: เจริญดีมั่งคั่งการพิมพ์.
- มณฑิชา ชนะสิทธิ์. (2539). การศึกษาสภาพและปัญหาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาท้องถิ่น สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสงขลา. (ปริญญาานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- มหาวิทยาลัยเกริก. (ม.ป.พ.). คู่มือเทคนิคการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับชุมชนเมือง. สืบค้นจาก <http://.research.krirk.ac.th>
- ยงยุทธ แสนประสิทธิ์. (2558). การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชน. ใน รวมบทความวิถีวิทยา และทฤษฎีเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์ในชุมชนและโรงเรียน (111-130): สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มศว ครอบรอบ ๒๐ ปี 25 สิงหาคม 2558.
- ยุทธ ไกยวรรณ. (2559). การวางแผนการทดลองสำหรับการวิจัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รังสรรค์ ประเสริฐศรี. (2544). ภาวะผู้นำ. กรุงเทพฯ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- รุ่ง แก้วแดง. (2540). ปฏิวัติการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
- เรียม ศรีทอง. (2542). พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน. กรุงเทพฯ: เวิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น.
- ล้วน สายยศ, และ อังคณา สายยศ. (2543). เทคนิคการวัดผลการเรียนรู้. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2562). เฟซบุ๊ก.

<https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B9%80%E0%B8%9F%E0%B8%8B%E0%B8%9>

A

วิชัย วงษ์ใหญ่. (2554). การพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อาร์ แอนด์ ปรีนธ์.

วิเชียร วิทยอุดม. (2548). ภาวะผู้นำ. กรุงเทพฯ: ธีระฟิล์มและไซเท็กซ์.

วิทยา สุจริตรนารักษ์, และ คณะ. (2560, กรกฎาคม-ธันวาคม). การใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อพัฒนาทุนทางสังคมกรณีศึกษา ชุมชนพื้นที่ภาคกลาง. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี, 9(2), 205 -2011.

ศราวุธ ชาติโสม. (2555). *YouTube Marketing*. กรุงเทพฯ: ream & Passion.

ศรีศักดิ์ จามรมาน. (2554). การใช้เฟซบุ๊กเป็นศูนย์แห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษา. สืบค้นจาก

http://www.dmaonline.in.th/index.php?modules=article&f=view&cat_id=3&id=58

ศิริชัย กาญจนวาสี. (2556). ทฤษฎีการทดสอบแบบดั้งเดิม (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์

สังกัด อุทยานันท์. (2532). พื้นฐานและหลักการพัฒนากลยุทธ์. กรุงเทพฯ: มิตรสยาม.

สัจจวรรณ ทรรพวสุ. (2548). กลยุทธ์และการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

สนธยา พลศรี. (2547). ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ สภาวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย. (2553). การใช้สื่อสังคม

ออนไลน์ของสื่อมวลชน พ.ศ. 2553; ร่างแนวปฏิบัติ. สืบค้นจาก <http://www.itpc.or.th/>

สมคิด บางโม. (2553). เทคนิคการฝึกอบรมและการประชุม (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ดรการพิมพ์.

สมคิด อิศระวัฒน์. (2542). รายงานการวิจัยเรื่อง ลักษณะการอบรมและเลี้ยงดูเด็กของคนไทยซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง. กรุงเทพฯ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

สมบัติ สุวรรณพิทักษ์. (2543). เทคนิคการสอนแนวใหม่ ; กองพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน.

กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

สมพันธ์ เตชะอธิก. (2560). คู่มือการวิจัยแก้ไขปัญหาชุมชน. ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2536). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม: แนวทางศึกษา วิเคราะห์และวางแผน. ขอนแก่น: คลังน่านาวิทยา.

- สันต์ ธรรมบำรุง. (2527). หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรสิงห์.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2547). การบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. (2562). ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. สืบค้นจาก vijai.trf.th/node_n.asp.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค. (2548). รายงานประจำปี 2548. สืบค้นจาก <https://www.trf.or.th>
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2551). คู่มือการประเมินผลการปฏิบัติราชการ. สืบค้นจาก http://www.personnel.moi.go.th/work/work2/assess/assess_new/practice/C_2/2_1.pdf
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). สรุปสาระสำคัญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560 – 2564. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) (สพธอ.). (2562). สืบค้นจาก <https://www.etcha.or.th/documents-for-download.html>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2552). รายงานการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพ การศึกษาไทย: การวิเคราะห์ห่อภิมาณ (Meta-Analysis.). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2551). สมรรถนะครูและแนวทางการพัฒนาครูในสังคมที่ เปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- สิทธิณัฐ ประพุกธนิตสาร. (2545). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: แนวคิดและแนวปฏิบัติ. เชียงใหม่: วนิตาเพรส.
- สุทธิพร จิตต์มิตรภาพ. (2557, มกราคม - มีนาคม). การพัฒนาระบบวิจัยเพื่อความก้าวหน้าอย่าง ยั่งยืน. วารสารเศรษฐกิจและสังคม, 51(1), 2-6.
- สุนีย์ ภูพันธ์. (2546). แนวคิดพื้นฐานการสร้างและการพัฒนาหลักสูตร. เชียงใหม่: เชียงใหม่โรงพิมพ์ แสงศิลป์.
- สุพรรณิ สินโพธิ์. (2546). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสมรรถนะการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนของครู ประถมศึกษา โดยการใช้การวิเคราะห์โหมเดลเชิงเส้นตรงระดับลดหลั่น. (ปริญญาานิพนธ์

- ปริญญาามหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- สุมิตร คุณานุกร. (2520). หลักสูตรและการสอน (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ชวนชม.
- สุรชัย พรหมพันธุ์. (2554). ข้าแหละสมรรถนะเพื่อการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปัญญาชน.
- สุรพล พยอมแย้ม. (2545). ปฏิบัติการจิตวิทยาในงานชุมชน. กาญจนบุรี: สหภาพพัฒนาการพิมพ์.
- สุรพล เศรษฐบุตร. (2550). การพัฒนาชุมชน [เอกสารประกอบการสอน]. เชียงใหม่: ภาควิชา
เศรษฐศาสตร์เกษตรและส่งเสริมเผยแพร่การเกษตร คณะเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ. (2549). การสื่อสารเพื่อการพัฒนา : พัฒนาการ แนวคิด สภาพการณ์ในสังคมไทย
(พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- สุริชัย หวันแก้ว. (2559, กรกฎาคม - สิงหาคม). แม้เพียงให้ความรู้ท้องถิ่นมีที่ยืน ก็เป็นก้าวแรกของ
ความเป็นธรรมทางสังคมแล้ว – บทบาทของงานวิจัยท้องถิ่น. จดหมายข่าวประชาคมวิจัย,
128(22).
- สุวรรณ บัวพันธ์. (2554, มกราคม - มิถุนายน). โครงการพัฒนากระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัย
ที่มีคุณภาพ สำหรับพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย
อุบลราชธานี, 7(1), 153 – 171.
- สุวัฒน์ วัฒนวงศ์. (2547). จิตวิทยาเพื่อการอบรมผู้ใหญ่ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสรี พงศ์พิศ. (2550). คู่มือศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน. โครงการวิจัยและพัฒนาสื่อการ
เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนและการฝึกอบรมจัดทำแผนชุมชนเพื่อแก้ปัญหาความยากจน
ของเกษตรกร. (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- อดิฏฐ์ เชื้อไทย. (2556). Line. กรุงเทพฯ: ประชาสัมพันธ์สำนักพิมพ์.
- อรอุมา รุ่งเรืองวณิชกุล. (2556). การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะครูนักวิจัยด้วยการบูร
ณาการกระบวนการเรียนรู้สำหรับข้าราชการครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
มัธยมศึกษา เขต 2. (ปริญญาานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,
กรุงเทพฯ.
- อรุณี เวียงแสง, และ คณะ. (2550). จากคนสามหมอกสู่คนสามน้ำ : จากหลักการสู่ปฏิบัติการ
งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค.
- อัศวิน หนูจ้อย. (2559). การพัฒนาผู้นำชุมชนแห่งการเรียนรู้. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,,
กรุงเทพฯ. (ปริญญาานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต).

- อาคม วัดโธสง. (2547). หน้าที่ผู้นำในการบริหารการศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 2). สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- อาทิตย์ โพธิ์ศรีทอง. (2559). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมครูเพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ทางด้านดนตรีในศตวรรษที่ 21. (ปริญญาานิพนธ์ปริญญาคุศฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน:พลวัตและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อาแว มะแส. (2558). การส่งเสริมการดำรงชีพอย่างยั่งยืนในชนบทด้วยการพัฒนาบนฐานชุมชน. วารสารพัฒนาสังคม, 17(1), 89-109.
- อิทธิพัทธ์ สุวทันพรกุล. (2561). การวิจัยทางการศึกษา แนวคิดและการประยุกต์ใช้. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาคผนวก ก

1. รายชื่อผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group) การพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน
2. รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจประเมินความสอดคล้องของสมรรถนะการวิจัยชุมชนในแต่ละตัวบ่งชี้กับหัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม
3. รายชื่อผู้เชี่ยวชาญประเมินความสอดคล้อง และความเหมาะสมของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน
4. รายชื่อผู้เชี่ยวชาญประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน
5. รายชื่อผู้เชี่ยวชาญประเมินความสอดคล้องระหว่างเนื้อหาเกี่ยวกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม และความครอบคลุมจุดมุ่งหมาย ความเหมาะสมของเนื้อหา ภาษาของแบบวัดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน แบบวัดทักษะการวิจัยชุมชน และแบบวัดคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน และการประเมินคุณภาพของแบบวัดความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

1. รายชื่อผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group) การพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

1.1 ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย	กรรมการบริหารหน่วยบริหาร
และจัดการทุน
ด้านการพัฒนาระดับพื้นที่
อดีตผู้อำนวยการฝ่ายชุมชนและสังคม
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
1.2 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สัมพันธ์ เตชะอธิก	อาจารย์คณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อดีตนายกสมาคมพัฒนาชุมชน
ท้องถิ่นและสังคม
1.3 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จิตติ มงคลชัยอรัญญา	ผู้อำนวยการฝ่ายบริการวิชาการ
เพื่อชุมชนและสังคม
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
1.4 รองศาสตราจารย์ ดร. เอนก ชิตเกษร	ผู้อำนวยการสำนักวิจัยและบริการ
วิชาการ มหาวิทยาลัยพายัพ
1.5 นายวิเชียร สอนจันทร์	พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ
1.6 นายประมวล ดวงนิล	พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ
1.7 นางสาวดารารัตน์ โพธิ์รักษา	เจ้าหน้าที่หน่วยบริหารและจัดการทุน
ด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.)
อดีตเจ้าหน้าที่บริหารโครงการ สกว.
ฝ่ายท้องถิ่น
1.8 นางสาวพวงศรีรัตน์ ยันต์บัวเงิน	ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบล
โพงาม อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท
1.9 ดร.จรรยา กลัดล้อม	ประธานคณะประสานงานขบวน
องค์กรชุมชน จังหวัดชัยนาท

2. รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจประเมินความสอดคล้องของสมรรถนะการวิจัยชุมชนในแต่ละตัวบ่งชี้ กับหัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

- 2.1 รองศาสตราจารย์ ดร. วิเชียร ชูติมาสกุล อาจารย์คณะเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร
- 2.2 รองศาสตราจารย์ ดร. ไพโรจน์ สติรยากร คณบดีคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร
- 2.3 รองศาสตราจารย์ ดร. เอนก ชิตเกษร ผู้อำนวยการสำนักวิจัยและบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยพายัพ
ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย
- 2.4 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สัมพันธ์ เตชะอธิก อาจารย์คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อดีตนายกสมาคมพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและสังคม
ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยชุมชน
- 2.5 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จิตติ มงคลชัยอรัญญา ผู้อำนวยการฝ่ายบริการวิชาการเพื่อชุมชนและสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยชุมชน

3. รายชื่อผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน
สำหรับผู้นำชุมชน

3.1 รองศาสตราจารย์ ดร.ไพโรจน์ สติรยากร	คณบดีคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า
พระนครเหนือ
3.2 รองศาสตราจารย์ ดร. เอนก ชิตเกษร	ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร
ผู้อำนวยการสำนักวิจัยและบริการ
วิชาการ มหาวิทยาลัยพายัพ
ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย
3.3 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สัมพันธ์ เตชะอธิก	อาจารย์คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อดีตนายกสมาคมพัฒนาชุมชนท้องถิ่น
และสังคม
3.4 ดร. กวรรณิกา สุภาภา	ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยชุมชน
ผู้อำนวยการวิทยาลัยชุมชนตราด
ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยชุมชน
3.5 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จิตติ มงคลชัยอรัญญา	ผู้อำนวยการฝ่ายบริการวิชาการเพื่อ
ชุมชนและสังคม
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยชุมชน

4. รายชื่อผู้เชี่ยวชาญประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน
สำหรับผู้นำชุมชน

4.1 ดร.กวรรณิกา สุภาภา	ผู้อำนวยการวิทยาลัยชุมชนตราด
4.2 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร ดำรงรักษ์	ผู้อำนวยการวิทยาลัยชุมชนปัตตานี
4.3 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ รามฤทธิ์	ผู้อำนวยการวิทยาลัยชุมชนบุรีรัมย์
4.4 นางสาวพงศ์รัตน์ ยนต์บัวเงิน	ผู้นำชุมชน
4.5 ดร.จรรยา กลัดล้อม	ผู้นำชุมชน
4.6 นางสาวสุภาภรณ์ กลัดสุข	ผู้นำชุมชน
4.7 นายประพันธ์ ภู่อุดแสง	ผู้นำชุมชน
4.8 นางทิพย์วัน เนตรนาค	ผู้นำชุมชน
4.9 นางสาวชุตติกาญจน์ เศรษฐโสภณ	ผู้นำชุมชน

5. รายชื่อผู้เชี่ยวชาญประเมินความสอดคล้องระหว่างเนื้อหาเกี่ยวกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม และ ความครอบคลุมจุดมุ่งหมาย ความเหมาะสมของเนื้อหา ภาษาของแบบวัดความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการวิจัยชุมชน แบบวัดทักษะการวิจัยชุมชน และแบบวัดคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน และการประเมินคุณภาพของแบบวัดความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมต่อหลักสูตรเสริมสร้าง สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

5.1 รองศาสตราจารย์ ดร.ไพโรจน์ สติรยากร	คณบดีคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า
พระนครเหนือ
ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร
5.2 รองศาสตราจารย์ ดร. เอนก ชิตเกษร	ผู้อำนวยการสำนักวิจัยและบริการ
วิชาการ มหาวิทยาลัยพายัพ
ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย
5.3 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อรุณา เจริญสุข	หัวหน้าภาควิชาการวัดผล
และวิจัยการศึกษา
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย
5.4 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สัมพันธ์ เตชะอธิก	อาจารย์คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อดีตนายกสมาคมพัฒนาชุมชนท้องถิ่น
และสังคม
5.5 ดร. กรรณิกา สุภาภา	ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยชุมชน
ผู้อำนวยการวิทยาลัยชุมชนตราด
ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยชุมชน

ภาคผนวก ข

หนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญ

1. หนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group) การพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน
2. หนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบประเมินความสอดคล้องของสมรรถนะการวิจัยชุมชนในแต่ละตัวบ่งชี้กับหัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม
3. หนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน
4. หนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญประเมินความสอดคล้องระหว่างเนื้อหาเกี่ยวกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม และความครอบคลุมจุดมุ่งหมาย ความเหมาะสมของเนื้อหา ภาษาของแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน แบบวัดทักษะการวิจัยชุมชน และแบบวัดคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน และการประเมินคุณภาพของแบบวัดความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน
5. หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

1. หนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group) การพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ที่ อว 8718/

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
114 สุขุมวิท 23 แขวงคลองเตยเหนือ
เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110

16 กรกฎาคม 2564

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group)
เรียน ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย

เนื่องด้วย นางสาวสุธิมา เทียนงาม นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาวิชาการวัด ประเมิน และวิจัยการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ทำปริญญาโท เรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้ผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิไลลักษณ์ ลังกา รองศาสตราจารย์ ดร.อิทธิพัทธ์ สุวทันพรกุล และรองศาสตราจารย์ ดร.ฐาปณีย์ ธรรมเมธา เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโท

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยขอเรียนเชิญ ท่าน เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group) ในหัวข้อ เรื่อง “การพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน” ในวันที่ 27 กรกฎาคม 2564 เวลา 10.00 น. ด้วยการประชุมผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ทั้งนี้ นิสิตได้ติดต่อประสานงานเบื้องต้นกับท่านแล้ว และจะประสานงานในรายละเอียดดังกล่าวต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group) ให้ นางสาวสุธิมา เทียนงาม และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

สีลาภรณ์ บัวสาย

(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)
รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. 0 2649 5064

หมายเหตุ : สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมกรุณาติดต่อ นิสิต โทรศัพท์ 092-6920990

2. หนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญตรวจประเมินความสอดคล้องของสมรรถนะการวิจัยชุมชนในแต่ละตัวบ่งชี้กับหัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

ที่ อว 8718/1782

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
114 สุขุมวิท 23 แขวงคลองเตยเหนือ
เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110

11 สิงหาคม 2564

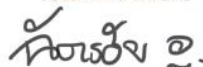
เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญ
เรียน ดร.สมพันธ์ เตชะอธิก

เนื่องด้วย นางสาวสุธิมา เทียนงาม นิสิตระดับปริญญาเอก การวัด ประเมิน และวิจัยการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ทำปริญญาโท เรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้ผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิไลลักษณ์ ลังกา รองศาสตราจารย์ ดร.อิทธิพัทธ์ สุวทันพรกุล และรองศาสตราจารย์ ดร. ฐานันท์ ธรรมเมธา เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโท

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยขอเรียนเชิญ ท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจการประเมินความสอดคล้องของสมรรถนะการวิจัยชุมชนในแต่ละตัวบ่งชี้กับหัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ทั้งนี้ นิสิตได้ติดต่อประสานงานเบื้องต้นกับท่านแล้ว และจะประสานงานในรายละเอียดดังกล่าวต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญให้ นางสาวสุธิมา เทียนงาม และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)

รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. 0 2649 5064

หมายเหตุ : สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมกรุณาติดต่อ นิสิต โทรศัพท์ .092 692 0990

3. หนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ที่ อว 8718/869

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
114 สุขุมวิท 23 แขวงคลองเตยเหนือ
เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110

5 เมษายน 2565

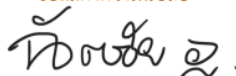
เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เชิญผู้เชี่ยวชาญ
เรียน ดร.กรรณิกา สุภาภา

เนื่องด้วย นางสาวสุธิมา เทียนงาม นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาวิชาการวัดประเมิน และวิจัย การศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ทำปริญญาโท เรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้ผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิไลลักษณ์ ลังกา รองศาสตราจารย์ ดร.อิทธิพัทธ์ สுவทันพรกุล และรองศาสตราจารย์ ดร.ฐาปนีย์ ธรรมเมธา เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโท

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยขอเรียนเชิญ ท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญในหัวข้อเรื่อง “การประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ” และในหัวข้อเรื่อง “การประเมินความสอดคล้องระหว่างเนื้อหาหลักสูตรประสงค์เชิงพฤติกรรม และความครอบคลุมจุดมุ่งหมาย ความเหมาะสมของเนื้อหา ภาษาของแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน แบบวัดทักษะการวิจัยชุมชน และแบบวัดคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน และการประเมินคุณภาพของแบบวัดความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน” ทั้งนี้ นิสิตได้ติดต่อประสานงานเบื้องต้นกับท่านแล้ว และจะประสานงานในรายละเอียดดังกล่าวต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญให้ นางสาวสุธิมา เทียนงาม และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)
รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. 0 2649 5064

หมายเหตุ : สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมกรุณาติดต่อ นิสิต โทรศัพท์ 092 692 0990

4. หนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญประเมินความสอดคล้องระหว่างเนื้อหาเกี่ยวกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม และความครอบคลุมจุดมุ่งหมาย ความเหมาะสมของเนื้อหา ภาษาของแบบวัดความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการวิจัยชุมชน แบบวัดทักษะการวิจัยชุมชน และแบบวัดคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน และการประเมินคุณภาพของแบบวัดความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมต่อหลักสูตรเสริมสร้าง สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ที่ อว 8718/336

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
114 สุขุมวิท 23 แขวงคลองเตยเหนือ
เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110

7 กุมภาพันธ์ 2565

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เชิญผู้เชี่ยวชาญ
เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.ไพโรจน์ สติระยากร

เนื่องด้วย นางสาวสุธิดา เทียนงาม นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาวิชาการวัดประเมิน และวิจัย การศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ทำปริญญาโท เรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้าง สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้ผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิไลลักษณ์ ลังกา รองศาสตราจารย์ ดร.อิทธิพัทธ์ สุวทันพรกุล และรองศาสตราจารย์ ดร.ฐาปณีย์ ธรรมเมธา เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโท

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยขอเรียนเชิญ ท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญในหัวข้อเรื่อง “การประเมินความ สอดคล้องระหว่างเนื้อหาเกี่ยวกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม และความครอบคลุมจุดมุ่งหมาย ความเหมาะสมของเนื้อหา ภาษาของแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน แบบวัดทักษะการวิจัยชุมชน และแบบวัดคุณลักษณะ ของนักวิจัยชุมชน และการประเมินคุณภาพของแบบวัดความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมต่อหลักสูตรเสริมสร้าง สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน” ทั้งนี้ นิสิตได้ติดต่อประสานงานเบื้องต้นกับท่านแล้ว และจะ ประสานงานในรายละเอียดดังกล่าวต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญให้ นางสาวสุธิดา เทียนงาม และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)

รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. 0 2649 5064

หมายเหตุ : สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมกรุณาติดต่อ นิสิต โทรศัพท์ 092 692 0990

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน งานบริหารและธุรการ บัณฑิตวิทยาลัย โทร. 15644
 ที่ อว 8718.1/678 วันที่ 16 มีนาคม 2565
 เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญ
 เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรอุมา เจริญสุข

เนื่องด้วย นางสาวสุธิมา เทียนงาม นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาวิชาการวัดประเมิน และวิจัย การศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ทำปริญญานิพนธ์ เรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้าง สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้ผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิไลลักษณ์ ลังกา รองศาสตราจารย์ ดร.อิทธิพัทธ์ สุวทันพรกุล และรองศาสตราจารย์ ดร.ฐาปนีย์ ธรรมเมธา เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยขอเรียนเชิญ ท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญในหัวข้อเรื่อง “การประเมิน ความสอดคล้องระหว่างเนื้อหาเกี่ยวกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม และความครอบคลุมจุดมุ่งหมาย ความเหมาะสม ของเนื้อหา ภาษาของแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน แบบวัดทักษะการวิจัยชุมชน และแบบวัด คุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน และการประเมินคุณภาพของแบบวัดความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรม ต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน” ทั้งนี้ นิสิตได้ติดต่อประสานงานเบื้องต้นกับ ท่านแล้ว และจะประสานงานในรายละเอียดดังกล่าวต่อไป สามารถสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ โทร. 092 692 0990

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญให้ นางสาวสุธิมา เทียนงาม และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)

รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

5. หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ที่ อว 8718/1621

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
114 สุขุมวิท 23 แขวงคลองเตยเหนือ
เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110

16 กรกฎาคม 2564

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน กำนันตำบลโพงาม

เนื่องด้วย นางสาวสุธิมา เทียนงาม นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาวิชาการวัด ประเมิน และวิจัย การศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้ผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน" โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิไลลักษณ์ สังกา รองศาสตราจารย์ ดร.อิทธิพัทธ์ สุวพันธ์กุล และรองศาสตราจารย์ ดร.ธูปนีย์ ธรรมเมธา เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ในการนี้ นิสิตขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูล โดยใช้แบบสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม (Focus group) เรื่อง "วัฒนธรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต วิธีการทำงาน และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน" กับ ผู้นำชุมชนในตำบลโพงาม จำนวน 10 คน ที่มีความสนใจ และสมัครใจเข้าร่วมอบรมเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลในการวิจัย และขอใช้สถานที่ กลุ่มพัฒนาอาชีพตำบลโพงาม หมู่ที่ 13 ระหว่างเดือนสิงหาคม 2564 จนถึงเดือนกันยายน 2564 ทั้งนี้ นิสิตจะเป็นผู้ประสานงานในรายละเอียดดังกล่าวต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาขอความอนุเคราะห์ และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)
รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. 0 2649 5064

หมายเหตุ : สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมกรุณาติดต่อ นิสิต โทรศัพท์ 092-6920990

ภาคผนวก ค
การหาคุณภาพของเครื่องมือ

1. ค่าดัชนีความสอดคล้องของหน่วยการเรียนรู้ หัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน
2. คุณภาพของความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน
3. การปรับปรุงข้อคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ
4. ค่าความยาก (p) และค่าอำนาจจำแนก (r) และความเชื่อมั่น โดยใช้สูตรของคูเดออร์ริชาร์ดสัน (KR-20) ของแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจด้านการวิจัยชุมชน
5. คุณภาพของความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบวัดทักษะการวิจัยชุมชน
6. การปรับปรุงข้อคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ
7. ค่าอำนาจจำแนก (r) และค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficiency) ของแบบวัดทักษะการวิจัยชุมชน
8. คุณภาพของความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถามเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน
9. การปรับปรุงข้อคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ
10. ค่าอำนาจจำแนก (r) และค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficiency) ของแบบสอบถามเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน
11. คุณภาพของความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถามคุณลักษณะนักวิจัยชุมชน
12. การปรับปรุงข้อคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ
13. ค่าอำนาจจำแนก (r) และค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficiency) ของแบบสอบถามคุณลักษณะนักวิจัยชุมชน
14. คุณภาพของความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน
15. การปรับปรุงข้อคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ
16. ค่าอำนาจจำแนก (r) และค่าความเชื่อมั่นด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficiency) ของแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

1. ค่าดัชนีนี้ความสอดคล้องของหน่วยการเรียนรู้ หัวข้อการฝึกอบรม และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

หน่วยการเรียนรู้	รายการประเมิน		ผู้เชี่ยวชาญ				IOC
	หัวข้อการฝึกอบรม	วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม	1	2	3	4	
1. การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้การวิจัยชุมชน	1.1 การสร้างการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน	1. แสดงออกถึงความมุ่งมั่นต้องการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในการวิจัยชุมชนได้	0	1	1	1	0.75
		2. แสดงออกถึงความต้องการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการเปลี่ยนแปลงโดยใช้วิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือทำงานร่วมกับผู้อื่น/หน่วยงาน อย่างมีส่วนร่วมได้	1	1	0	1	0.75
		3. ระบุเป้าหมายและกรอบการทำงานร่วมกันได้	1	1	1	0	0.75
	1.2 มโนทัศน์การวิจัยชุมชน	4. อธิบายความหมายของการวิจัยชุมชนได้	1	1	1	1	1.00
		5. ระบุขั้นตอนการทำวิจัยชุมชนได้	1	1	1	1	1.00
	2. การสกัดโจทย์วิจัยและออกแบบงานวิจัย	2.1 การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม	6. อธิบายบริบทชุมชน ทูมชุมชน ศักยภาพของชุมชนได้ถูกต้อง	0	1	1	1
7. ระบุปัญหาสำคัญในชุมชนได้			0	1	1	1	0.75
2.2 การสกัดโจทย์วิจัย		8. ระบุปัญหาที่สำคัญ เป็นประเด็นร่วมของชุมชนและกระทบคนส่วนใหญ่ในชุมชนได้	1	0	1	1	0.75
2.3 การวิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้อง (Stakeholder Analysis)		9. ระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาวิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของปัญหา กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ และกลุ่มผู้สนับสนุนการแก้ไข	1	1	1	1	1.00

หน่วย การเรียนรู้	รายการประเมิน		ผู้เชี่ยวชาญ				IOC
	หัวข้อการฝึกอบรม	วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม	1	2	3	4	
		ปัญหาได้					
		10. ประเมินจังหวะและโอกาสในการขับเคลื่อนโครงการเพื่อให้ได้รับความร่วมมือ/การสนับสนุนจากภาคีต่างๆได้ถูกต้อง	1	1	1	1	1.00
	2.4 กระบวนการวิจัยและการออกแบบการวิจัย	11. อธิบายกระบวนการวิจัยได้	1	1	1	1	1.00
		12. ออกแบบการวิจัย ระบุกรอบการวิจัย แผนงานกิจกรรมได้	0	1	1	1	0.75
		13. ระบุองค์ประกอบหรือปัจจัยสำคัญที่จะเอื้อให้งานวิจัยบรรลุเป้าหมายได้ โดยใช้หลักตรรกะเหตุผล (logical thinking) ได้ถูกต้อง	1	1	1	1	1.00
3. การปฏิบัติการวิจัยชุมชนที่มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันตลอดกระบวนการ	3.1 เทคนิคและวิธีการศึกษาชุมชน	14. จัดเวทีแบบมีส่วนร่วม ตั้งคำถาม ทำ Mind Map บันทึกและสรุปเวทีเชิงสังเคราะห์ สังเกตสัมภาษณ์ได้	1	0	1	1	0.75
	3.2 ปฏิบัติการวิจัยชุมชน	15. ปฏิบัติการวิจัยชุมชนตามแผนการวิจัยที่กำหนดไว้ได้ถูกต้อง	1	1	1	1	1.00
		16. ระบุผลของกิจกรรมว่าบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ เสีนไข/ปัจจัย กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้	0	1	1	1	0.75
4. การจัดการข้อมูล การ	4.1 การสังเคราะห์ข้อมูลความรู้สู่การ	17. อธิบายรูปแบบการเขียนรายงานการวิจัยได้ถูกต้อง	1	1	1	1	1.00

หน่วย การเรียนรู้	รายการประเมิน		ผู้เชี่ยวชาญ				IOC
	หัวข้อการฝึกอบรม	วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม	1	2	3	4	
วิเคราะห์ การถอด บทเรียน และ สรุปบทเรียน	เขียนรายงานวิจัย	18. อธิบายแนวทางการนำ ผลการวิจัย ไปสู่การใช้ ประโยชน์ได้	1	1	1	1	1.00
การเขียน รายงานวิจัย	4.2 แผนชุมชน และ การเชื่อมโยง	19. อธิบายองค์ประกอบของ แผนชุมชนได้	1	1	1	1	1.00
	ผลการวิจัยไปสู่ ข้อเสนอเชิงนโยบาย	20. อธิบายกระบวนการทำ แผนชุมชนได้	1	1	1	1	1.00
		21. อธิบายแนวทางการนำ ผลการวิจัยไปใช้ในการกำหนด นโยบายในระดับท้องถิ่นได้	1	1	1	1	1.00

2. คุณภาพของความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม	ข้อสอบ	ผู้เชี่ยวชาญ					IOC
		1	2	3	4	5	
1. อธิบายความหมายของการวิจัยชุมชนได้	1. ข้อใดคือความหมายของ “การวิจัยชุมชน” ก. การวิจัยเพื่อมุ่งสร้างองค์ความรู้ใหม่ ข. การวิจัยเพื่อขยายระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ค. การวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาชุมชน ง. การวิจัยเพื่อพัฒนานวัตกรรมเพื่อเพิ่มผลผลิตการผลิตในชุมชน	1	1	1	1	1	1
	2. ข้อใดไม่ใช่ลักษณะของการวิจัยชุมชน ก. การวิจัยที่มีส่วนร่วมจากคนในชุมชน ข. อาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ค. สามารถใช้ข้อมูลในชุมชนในการหาคำตอบ ง. การนำเสนอผลการวิจัยต้องให้สถิติขั้นสูง	1	0	1	1	1	0.8
2. ระบุขั้นตอนการทำวิจัยชุมชนได้	3. ข้อใดเป็นจุดเริ่มต้นของการวิจัยชุมชน ก. การกำหนดคำถามวิจัย ข. การค้นหาปัญหาในชุมชน ค. การหาแนวทางแก้ปัญหา ง. การวินิจฉัยปัญหาที่เกิดขึ้น	1	1	1	1	1	1
	4. ขั้นตอนที่มีความสำคัญมากที่สุดในการทำวิจัยชุมชนคือข้อใด ก. การถอดบทเรียน ข. การกำหนดปัญหาวิจัย ค. การวิเคราะห์ผู้ที่เกี่ยวข้อง ง. การออกแบบงานวิจัย	1	1	1	1	1	1
3. อธิบายบริบทชุมชนทุนชุมชน ศักยภาพ	5. ข้อใดไม่ใช่จุดมุ่งหมายของการศึกษาทุนชุมชน	1	1	1	1	1	1

วัตถุประสงค์เชิง พฤติกรรม	ข้อสอบ	ผู้เชี่ยวชาญ					IOC
		1	2	3	4	5	
ของชุมชน	ก. เพื่อเข้าใจพฤติกรรมของคนใน ชุมชน ข. เพื่อเข้าใจการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ค. เพื่อเป็นข้อมูลในการทำ แผนพัฒนาชุมชน ง. เพื่ออธิบายลักษณะพื้นฐานของ ความเป็นชุมชน						
	6. ภูมิปัญญา ผู้รู้ในชุมชน เป็นทุนชุมชนด้าน ใด ก. ทุนทางสังคม ข. ทุนทางเศรษฐกิจ ค. ทุนทางวัฒนธรรม ง. ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ	1	1	1	1	1	1
	7. ชุมชนมีป่าชุมชนที่คนในชุมชนสามารถเข้า ไปหาของป่า เก็บกิ่งไม้มาทำฟืนเผาถ่านได้ แสดงว่าชุมชนมีทุนชุมชนด้านใด ก. ทุนทางสังคม ข. ทุนทางเศรษฐกิจ ค. ทุนทางวัฒนธรรม ง. ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ	1	1	1	1	1	1
4. อธิบาย กระบวนการวิจัยและ การออกแบบได้	8. จงเรียงลำดับขั้นตอนการทำวิจัยชุมชน ก. วิเคราะห์ปัญหา-สำรวจชุมชน- ออกแบบการแก้ปัญหา-พัฒนา นวัตกรรม-ใช้นวัตกรรม-สรุปผล- ถอดบทเรียน ข. สำรวจชุมชน-วิเคราะห์ปัญหา- ออกแบบการแก้ปัญหา-พัฒนา นวัตกรรม-ใช้นวัตกรรม- สรุปผล-ถอดบทเรียน ค. สำรวจชุมชน-วิเคราะห์ปัญหา- ออกแบบการแก้ปัญหา-พัฒนา นวัตกรรม-ใช้นวัตกรรม-ถอด	1	1	1	1	1	1

วัตถุประสงค์เชิง พฤติกรรม	ข้อสอบ	ผู้เชี่ยวชาญ					IOC
		1	2	3	4	5	
	บทเรียน-สรุปผล ง. วิเคราะห์ปัญหา-ออกแบบการ แก้ปัญหา-สำรวจชุมชน-พัฒนา นวัตกรรม-ใช้นวัตกรรม-สรุปผล- ถอดบทเรียน						
	9. การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยมี ประโยชน์ที่สำคัญในข้อใด ก. ช่วยให้แก้ปัญหาการวิจัย ข. ช่วยกำหนดสมมติฐานการวิจัย ค. ช่วยกำหนดแบบแผนการวิจัย ง. ช่วยออกแบบเครื่องมือในการวิจัย	1	1	1	1	1	1
	10. การวิจัยชุมชนอาจใช้วิธีการใดแทน การศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ ก. การฝึกอบรม ข. การศึกษาชุมชน ค. การประชุมเชิงปฏิบัติการ ง. การจัดเวทีแลกเปลี่ยนระหว่างผู้ มีประสบการณ์	1	1	1	1	1	1
	11. ข้อใดไม่ใช่คุณลักษณะของสมมติฐานการ วิจัยที่ดี ก. กำหนดจากแนวคิดของผู้วิจัย ข. แสดงความสัมพันธ์ของตัวแปร ค. มีหลักการหรือเหตุผลอ้างอิง ง. สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และ กรอบแนวคิดการวิจัย	1	1	0	1	0	0.6
	12. จากสมมติฐานการวิจัย “ช่องทาง การตลาดที่หลากหลายส่งผลต่อยอดขายของ วิสาหกิจ” ถ้าต้องการให้ยอดขายเพิ่มขึ้นควรทำอย่างไร ก. ขายออนไลน์ ข. ขยายร้านให้ใหญ่ขึ้น ค. ปรับปรุงคุณภาพผลิตภัณฑ์	1	1	1	0	1	0.8

วัตถุประสงค์เชิง พฤติกรรม	ข้อสอบ	ผู้เชี่ยวชาญ					IOC
		1	2	3	4	5	
	ง. เพิ่มรูปแบบของผลิตภัณฑ์						
	13. ข้อใดไม่สามารถจัดเป็นตัวแปรได้ ก. เพศ ข. อายุ ค. รายได้ ง. อาชีพเกษตรกร	1	1	1	1	1	1
	14. ข้อใดไม่ใช่ความสำคัญของการกำหนด กรอบแนวคิดการวิจัย ก. เพื่อให้วางแผนเก็บข้อมูลได้ ครอบคลุม ข. เชื่อมโยงไปสู่ทิศทางการทำวิจัยที่ เหมาะสม ค. เพื่อแสดงที่มาของแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ง. แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของตัว แปรต่าง ๆ ที่ศึกษา	1	1	1	1	1	1
5. สามารถนำโจทย์ วิจัยไปออกแบบการ วิจัย ระบุกรอบการ วิจัย แผนงานกิจกรรม ได้	15. ข้อใดเป็นจุดประสงค์ของการออกแบบการ วิจัย ก. เพื่อทดสอบสมมุติฐาน ข. เพื่อหาสาเหตุของการวิจัย ค. เพื่อหาคำตอบให้กับปัญหาวิจัย ง. เพื่อให้มีความเที่ยงตรงภายนอก	1	1	1	1	1	1
	“ตำบลโพงงาม อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบ อาชีพทำนา แต่เนื่องจากช่วงหลายปีที่ผ่านมา ประสบภาวะภัยแล้ง ชลประทานไม่สามารถส่ง น้ำให้เพียงพอสำหรับการทำนา ทำให้เกษตรกร แย่งกันสูบน้ำ ต้องซื้อน้ำจากเอกชน ส่งผลให้ ต้นทุนในการผลิตสูง ผลผลิตตกต่ำ ประสบ ภาวะขาดทุน เกิดปัญหาความขัดแย้ง และ ปัญหาหนี้สินในชุมชน						

วัตถุประสงค์เชิง พฤติกรรม	ข้อสอบ	ผู้เชี่ยวชาญ					IOC												
		1	2	3	4	5													
	<p>เมื่อปัญหาการขาดแคลนน้ำขยายวงกว้างผู้นำชุมชนจึงได้ร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหา เริ่มจากการสัมภาษณ์ชาวนาและเกษตรกรในชุมชนพบว่าสาเหตุหลักประการหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรยังปลูกข้าว แม้ประสบปัญหาขาดทุน คือ การขาดองค์ความรู้ในการปลูกพืชอื่น รวมถึงองค์ความรู้ด้านการตลาด แต่ในชุมชนยังมีกลุ่มเกษตรกรบางกลุ่มที่พออยู่ได้ด้วยการปลูกพืชสมุนไพรคือขมิ้นชัน ซึ่งเป็นพืชใช้น้ำน้อย มีตลาดรับซื้อที่แน่นอนทั้งในจังหวัดคือโรงพยาบาลสรรคบุรี โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และตลาดภายนอกจังหวัดคือโรงพยาบาลอินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี</p> <p>ผู้นำชุมชนจึงไปศึกษาข้อมูลการผลิตข้าวและขมิ้นชัน พบว่าขมิ้นชันให้รายได้สุทธิต่อไร่ต่อรอบการผลิตสูงกว่าการปลูกข้าวสิบเท่า จึงเห็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตรด้วยการปรับวิธีการเพาะปลูกของเกษตรกรจากการปลูกข้าวเป็นการรวมกลุ่มปลูกสมุนไพรในพื้นที่บางส่วนและพัฒนามาตรฐานการปลูกให้ได้ GAP โดยใช้องค์ความรู้จากคนในชุมชนและภาคีเครือข่าย”</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>รายละเอียด</th> <th>ข้าว</th> <th>ขมิ้นชัน</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>ต้นทุนการผลิต บาท/ไร่</td> <td>4,300</td> <td>8,307</td> </tr> <tr> <td>ผลผลิตเฉลี่ย กก./ไร่</td> <td>773.11</td> <td>3,000</td> </tr> <tr> <td>ราคาที่เกษตรกร ขายได้ บาท/กก.</td> <td>7.34</td> <td>45</td> </tr> </tbody> </table>	รายละเอียด	ข้าว	ขมิ้นชัน	ต้นทุนการผลิต บาท/ไร่	4,300	8,307	ผลผลิตเฉลี่ย กก./ไร่	773.11	3,000	ราคาที่เกษตรกร ขายได้ บาท/กก.	7.34	45						
รายละเอียด	ข้าว	ขมิ้นชัน																	
ต้นทุนการผลิต บาท/ไร่	4,300	8,307																	
ผลผลิตเฉลี่ย กก./ไร่	773.11	3,000																	
ราคาที่เกษตรกร ขายได้ บาท/กก.	7.34	45																	

วัตถุประสงค์เชิง พฤติกรรม	ข้อสอบ		ผู้เชี่ยวชาญ					IOC	
			1	2	3	4	5		
	ผลตอบแทนต่อ ไร่	5,674.63	135,000						
	รายได้สุทธิ/ไร่/ รอบการผลิต	1,374.47	126,693						
	ที่มา : ข้อมูลพื้นฐานด้านการเกษตร และสหกรณ์ของจังหวัดชัยนาท ประจำปี งบประมาณ พ.ศ. 2563 ข้อมูลเพื่อการวางแผนการพัฒนา เกษตรรายสินค้า ปีงบประมาณ 2562 เรื่อง พืชสมุนไพร จังหวัดชัยนาท จงใช้ข้อมูลข้างต้นตอบคำถามข้อ 16 - 23 ดังต่อไปนี้								
	16. ปัญหาหลักเริ่มต้นของตำบลโพงามคือข้อ ใด ก. ปัญหาหนี้สินในชุมชน ข. ผลผลิตข้าวตกต่ำ ค. การขาดแคลนน้ำในการทำนา ง. การขาดองค์ความรู้เรื่องมาตรฐาน GAP		1	1	1	1	1	1	
	17. โจทย์วิจัยในครั้งนี้คือ ก. การแก้ปัญหาหนี้สินชุมชน ข. การแก้ปัญหาผลผลิตข้าวตกต่ำ ค. การแก้ปัญหาความขัดแย้งในชุมชน ง. การแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ในการทำนา		1	1	1	1	1	1	
	18. คำถามการวิจัยครั้งนี้คือข้อใด ก. การแก้ปัญหาหนี้สินชุมชนสามารถ ได้อย่างไรบ้าง ข. การแก้ปัญหาผลผลิตข้าวข้าวตกต่ำ สามารถทำได้อย่างไรบ้าง ค. การแก้ปัญหาความขัดแย้งใน		1	0	0	0	1	0.4 ตัด ทิ้ง	

วัตถุประสงค์เชิง พฤติกรรม	ข้อสอบ	ผู้เชี่ยวชาญ					IOC
		1	2	3	4	5	
	ชุมชนสามารถได้อย่างไรบ้าง ง. การแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ในการทำนาสามารถทำได้ อย่างไรบ้าง						
	19. “สาเหตุหลักประการหนึ่งที่ทำให้เกษตรกร ยังปลูกข้าว แม้ประสบปัญหาขาดทุน คือ การ ขาดองค์ความรู้ในการปลูกพืชอื่น” การสรุป ข้อมูลดังกล่าวใช้สถิติในข้อใด ก. ความถี่ ข. มัธยฐาน ค. ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ง. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์	1	0	0	0	1	0.4 ตัด ทิ้ง
	20. “ขมิ้นชันให้รายได้สุทธิต่อไร่ต่อรอบการ ผลิตสูงกว่าการปลูกข้าวสปีทอ” ข้อสรุป ดังกล่าวเกิดจากขั้นตอนใดของการวิจัย ก. การตั้งสมมติฐานการวิจัย ข. การสรุปผลการวิจัย ค. การถอดบทเรียน ง. การทบทวนเอกสารงานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง	1	1	1	0	1	0.8
	21. “ปรับวิถีการเพาะปลูกของเกษตรกรจาก การปลูกข้าวเป็นการรวมกลุ่มปลูกสมุนไพรใน พื้นที่บางส่วนและพัฒนามาตรฐานการปลูก ให้ได้ GAP โดยใช้องค์ความรู้จากคนใน ชุมชน” องค์ความรู้จากคนในชุมชนเป็นทุน ชุมชนด้านใด ก. ทุนทางสังคม ข. ทุนทางเศรษฐกิจ ค. ทุนทางวัฒนธรรม ง. ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ	1	1	1	1	1	1

วัตถุประสงค์เชิง พฤติกรรม	ข้อสอบ	ผู้เชี่ยวชาญ					IOC
		1	2	3	4	5	
	<p>22. สมมุติฐานการวิจัยในข้อใดสอดคล้องกับสถานการณ์ที่กำหนดให้มากที่สุด</p> <p>ก. การปลูกสมุนไพรมีรายได้สูงกว่าการปลูกข้าว</p> <p>ข. ควรส่งเสริมการปลูกสมุนไพรมากกว่าการปลูกข้าว</p> <p>ค. ควรเลิกปลูกข้าวแล้วมาปลูกสมุนไพแทน</p> <p>ง. การปรับวิธีการปลูกข้าวเป็นการปลูกสมุนไพรมีรายได้สูงกว่าการปลูกข้าว</p>	1	1	1	1	1	1
	<p>ถ้าเกษตรกรต้องการทดลองปลูกข้าวและขมิ้นชัน เพื่อเปรียบเทียบรายรับที่ได้</p> <p>จงตอบคำถามข้อ 23- 25</p> <p>23. ตัวแปรต้นและตัวแปรตามคือข้อใด</p> <p>ก. ตัวแปรต้น : ข้าว ตัวแปรตาม : ราคาขาย</p> <p>ข. ตัวแปรต้น : ชนิดของพืช ตัวแปรตาม : รายได้สุทธิ</p> <p>ค. ตัวแปรต้น : ขมิ้นชัน ตัวแปรตาม : รายได้สุทธิ</p> <p>ง. ตัวแปรต้น : ชนิดของพืช ตัวแปรตาม : ราคาขาย</p>	1	1	1	1	1	1
	<p>24. เกษตรต้องเก็บรวบรวมข้อมูลใดบ้าง</p> <p>ก. จำนวนผลผลิต ราคาซื้อ</p> <p>ข. ต้นทุนการผลิต จำนวนผลผลิต</p> <p>ค. ต้นทุนการผลิต ราคาผลผลิตที่ขายได้</p> <p>ง. จำนวนผลผลิต ราคาผลผลิตที่ขายได้</p>	1	1	1	1	1	1
	25. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	1	1	1	1	1	1

วัตถุประสงค์เชิง พฤติกรรม	ข้อสอบ	ผู้เชี่ยวชาญ					IOC
		1	2	3	4	5	
	<p>รายได้ของเกษตรกรจากการปลูกข้าวและ ขมื่นชั้น ข้อใดเหมาะสมที่สุด</p> <p>ก. แบบทดสอบ ข. แบบสัมภาษณ์ ค. แบบบันทึกการขาย ง. แบบสังเกตพฤติกรรม</p>						
	<p>26. ข้อใดไม่ใช่ “ภาคีเครือข่ายในการปลูกพืช สมุนไพร”</p> <p>ก. เกษตรอำเภอ ข. ปศุสัตว์อำเภอ ค. โรงพยาบาลสรรคบุรี ง. สาธารณสุขจังหวัดชัยนาท</p>	-1	0	0	0	1	0 ตัด ทิ้ง
	<p>27. ข้อใดไม่ใช่เหตุผลในการเลือกส่งเสริมการ ปลูกขมื่นชั้นในชุมชน</p> <p>ก. ใช้ตลาดนำการผลิต ข. มีองค์ความรู้ในชุมชน ค. เป็นพืชใช้น้ำน้อย ง. โรงพยาบาลส่งเสริมให้ปลูก</p>	-1	0	0	0	1	0 ตัด ทิ้ง
6. เขียนรายงานการ วิจัยได้ถูกต้อง	<p>28. การเขียนรายงานการวิจัยส่วนเนื้อหา เรียงลำดับตามข้อใด</p> <p>ก. บทนำ เอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิเคราะห์ข้อมูล วิธีดำเนินการวิจัย สรุปผล ข้อเสนอแนะ อภิปรายผล ข. บทนำ เอกสารการวิจัยที่ เกี่ยวข้อง วิธีดำเนินการวิจัย ผล การวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผล อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ ค. บทนำ วิธีดำเนินการวิจัย เอกสาร การวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิเคราะห์ ข้อมูล สรุปผล อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ</p>	1	1	1	1	1	1

วัตถุประสงค์เชิง พฤติกรรม	ข้อสอบ	ผู้เชี่ยวชาญ					IOC
		1	2	3	4	5	
	ง. บทนำ วิธีดำเนินการวิจัย เอกสาร การวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิเคราะห์ ข้อมูล สรุปผล ข้อเสนอแนะ อภิปรายผล						
7. อธิบาย องค์ประกอบของแผน ชุมชนได้	29. จุดมุ่งหมายหลักของการจัดทำแผนชุมชน คือข้อใด ง. เพื่อสร้างพลังชุมชน จ. เพื่อยกระดับศักยภาพตำบล ฉ. เพื่อขอสนับสนุนงบประมาณจาก ภาครัฐ ช. เพื่อเป็นเครื่องมือในการ แก้ปัญหาชุมชน	1	1	1	1	1	1
8. อธิบาย กระบวนการทำแผน ชุมชนได้	30. เป้าหมายของการทำแผนชุมชนคือข้อใด ก. ใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา ข. ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการชุมชน ค. ใช้เป็นเครื่องมือในการขอ งบประมาณ ง. ใช้เป็นเครื่องมือในการประสาน ความร่วมมือกับหน่วยงานราชการ	1	1	1	1	1	1

3. การปรับปรุงข้อคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

ข้อสอบ	ค่า IOC	ข้อสอบ
<p>1. ข้อใดคือความหมายของ “การวิจัยชุมชน”</p> <p>ก. การวิจัยเพื่อพัฒนานวัตกรรมเพื่อเพิ่มผลผลิตการผลิตในชุมชน</p> <p>ข. การวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาชุมชน</p> <p>ค. การวิจัยเพื่อมุ่งสร้างองค์ความรู้ใหม่</p> <p>ง. การวิจัยเพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน</p>	1	<p>1. ข้อใดคือความหมายของ “การวิจัยชุมชน”</p> <p>ก. การวิจัยเพื่อมุ่งสร้างองค์ความรู้ใหม่</p> <p>ข. การวิจัยเพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน</p> <p>ค. การวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาชุมชน</p> <p>ง. การวิจัยเพื่อพัฒนานวัตกรรมเพื่อเพิ่มผลผลิตการผลิตในชุมชน</p>
<p>2. ข้อใดไม่ใช่ลักษณะของการวิจัยชุมชน</p> <p>ก. การนำเสนอผลการวิจัยต้องใช้สถิติขั้นสูง</p> <p>ข. สามารถใช้ข้อมูลในชุมชนในการหาคำตอบ</p> <p>ค. อาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน</p> <p>ง. การวิจัยที่มีส่วนร่วมจากคนในชุมชน</p>	0.8	<p>2. ข้อใดไม่ใช่ลักษณะของการวิจัยชุมชน</p> <p>ก. การวิจัยที่มีส่วนร่วมจากคนในชุมชน</p> <p>ข. อาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน</p> <p>ค. สามารถใช้ข้อมูลในชุมชนในการหาคำตอบ</p> <p>ง. การนำเสนอผลการวิจัยต้องใช้สถิติขั้นสูง</p>
<p>3. ข้อใดเป็นจุดเริ่มต้นของการวิจัยชุมชน</p> <p>ก. การหาแนวทางแก้ปัญหา</p> <p>ข. การกำหนดคำถามวิจัย</p> <p>ค. การวินิจฉัยปัญหาที่เกิดขึ้น</p> <p>ง. การวิเคราะห์ปัญหาในชุมชน</p>	1	<p>3. ข้อใดเป็นจุดเริ่มต้นของการวิจัยชุมชน</p> <p>ก. การกำหนดคำถามวิจัย</p> <p>ข. การค้นหาปัญหาในชุมชน</p> <p>ค. การหาแนวทางแก้ปัญหา</p> <p>ง. การวินิจฉัยปัญหาที่เกิดขึ้น</p>
<p>4. ขั้นตอนที่มีความสำคัญมากที่สุดในการทำวิจัยชุมชนคือข้อใด</p> <p>ก. การวิเคราะห์ผู้ที่เกี่ยวข้อง</p> <p>ข. การออกแบบงานวิจัย</p> <p>ค. การสกัดโจทย์วิจัย</p> <p>ง. การถอดบทเรียน</p>	1	<p>4. ขั้นตอนที่มีความสำคัญมากที่สุดในการทำวิจัยชุมชนคือข้อใด</p> <p>ก. การถอดบทเรียน</p> <p>ข. การกำหนดปัญหาวิจัย</p> <p>ค. การวิเคราะห์ผู้ที่เกี่ยวข้อง</p> <p>ง. การออกแบบงานวิจัย</p>
<p>5. ข้อใดไม่ใช่จุดมุ่งหมายของการศึกษาทุนชุมชน</p> <p>ก. เพื่อเข้าใจพฤติกรรมของคนในชุมชน</p> <p>ข. เพื่อเป็นข้อมูลในการทำแผนพัฒนาชุมชน</p> <p>ค. เพื่อเข้าใจการเปลี่ยนแปลงในชุมชน</p>	1	<p>5. ข้อใดไม่ใช่จุดมุ่งหมายของการศึกษาทุนชุมชน</p> <p>a. เพื่อเข้าใจพฤติกรรมของคนในชุมชน</p> <p>ข. เพื่อเข้าใจการเปลี่ยนแปลงในชุมชน</p> <p>ค. เพื่อเป็นข้อมูลในการทำแผนพัฒนาชุมชน</p>

ข้อสอบ	ค่า IOC	ข้อสอบ
ง. เพื่ออธิบายลักษณะพื้นฐานของความเป็นชุมชน		ง. เพื่ออธิบายลักษณะพื้นฐานของความเป็นชุมชน
6. ภูมิปัญญา ผู้รู้ในชุมชน เป็นทุนชุมชนด้านใด ก. ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ข. ทุนทางสังคม ค. ทุนทางเศรษฐกิจ ง. ทุนทางวัฒนธรรม	1	6. ภูมิปัญญา ผู้รู้ในชุมชน เป็นทุนชุมชนด้านใด ก. ทุนทางสังคม ข. ทุนทางเศรษฐกิจ ค. ทุนทางวัฒนธรรม ง. ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ
7. ชุมชนมีป่าชุมชนที่คนในชุมชนสามารถเข้าไปหาของป่า เก็บกิ่งไม้มาทำฟืนเผาถ่านได้ แสดงว่าชุมชนมีทุนชุมชนด้านใด ก. ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ข. ทุนทางสังคม ค. ทุนทางเศรษฐกิจ ง. ทุนทางวัฒนธรรม	1	7. ชุมชนมีป่าชุมชนที่คนในชุมชนสามารถเข้าไปหาของป่า เก็บกิ่งไม้มาทำฟืนเผาถ่านได้ แสดงว่าชุมชนมีทุนชุมชนด้านใด ก. ทุนทางสังคม ข. ทุนทางเศรษฐกิจ ค. ทุนทางวัฒนธรรม ง. ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ
8. จงเรียงลำดับขั้นตอนการทำวิจัยชุมชน ก. วิเคราะห์ปัญหา-สำรวจชุมชน-ออกแบบการแก้ปัญหา-พัฒนานวัตกรรม-ใช้นวัตกรรม-สรุปผล-ถอดบทเรียน ข. สำรวจชุมชน-วิเคราะห์ปัญหา-ออกแบบการแก้ปัญหา-พัฒนานวัตกรรม-ใช้นวัตกรรม-สรุปผล-ถอดบทเรียน ค. สำรวจชุมชน-วิเคราะห์ปัญหา-ออกแบบการแก้ปัญหา-พัฒนานวัตกรรม-ใช้นวัตกรรม-ถอดบทเรียน-สรุปผล ง. วิเคราะห์ปัญหา-ออกแบบการแก้ปัญหา-สำรวจชุมชน-พัฒนา นวัตกรรม-ใช้นวัตกรรม-สรุปผล-ถอดบทเรียน	1	8. จงเรียงลำดับขั้นตอนการทำวิจัยชุมชน ก. วิเคราะห์ปัญหา-สำรวจชุมชน-ออกแบบการแก้ปัญหา-พัฒนา นวัตกรรม-ใช้นวัตกรรม-สรุปผล-ถอด บทเรียน ข. สำรวจชุมชน-วิเคราะห์ปัญหา- ออกแบบการแก้ปัญหา-พัฒนา นวัตกรรม-ใช้นวัตกรรม-สรุปผล- ถอดบทเรียน ค. สำรวจชุมชน-วิเคราะห์ปัญหา- ออกแบบการแก้ปัญหา-พัฒนา นวัตกรรม-ใช้นวัตกรรม-ถอดบทเรียน- สรุปผล ง. วิเคราะห์ปัญหา-ออกแบบกา รแก้ปัญหา-สำรวจชุมชน-พัฒนา นวัตกรรม-ใช้นวัตกรรม-สรุปผล-ถอด บทเรียน
9. การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยมี	1	9. การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยมี

ข้อสอบ	ค่า IOC	ข้อสอบ
<p>ประโยชน์ที่สำคัญในข้อใด</p> <p>ก. ช่วยให้แก้ปัญหาการวิจัย</p> <p>ข. ช่วยให้ได้ชื่อเรื่องการวิจัย</p> <p>ค. ช่วยให้ได้วิธีการวิจัยที่เหมือนคนอื่น</p> <p>ง. ช่วยกำหนดแบบแผนการวิจัย</p>		<p>ประโยชน์ที่สำคัญในข้อใด</p> <p>ก. ช่วยให้แก้ปัญหาการวิจัย</p> <p>ข. ช่วยกำหนดสมมติฐานการวิจัย</p> <p>ค. ช่วยกำหนดแบบแผนการวิจัย</p> <p>ง. ช่วยออกแบบเครื่องมือในการวิจัย</p>
<p>10. การวิจัยชุมชนอาจใช้วิธีการใดแทนการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้</p> <p>ก. การจัดเวทีแลกเปลี่ยนระหว่างผู้มีประสบการณ์</p> <p>ข. การฝึกอบรม</p> <p>ค. การประชุมเชิงปฏิบัติการ</p> <p>ง. การศึกษาชุมชน</p>	1	<p>10. การวิจัยชุมชนอาจใช้วิธีการใดแทนการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้</p> <p>ก. การฝึกอบรม</p> <p>ข. การศึกษาชุมชน</p> <p>ค. การประชุมเชิงปฏิบัติการ</p> <p>ง. การจัดเวทีแลกเปลี่ยนระหว่างผู้มีประสบการณ์</p>
<p>11. ข้อใดไม่ใช่คุณลักษณะของสมมติฐานการวิจัยที่ดี</p> <p>ก. สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดการวิจัย</p> <p>ข. ระบุทิศทางความสัมพันธ์ของตัวแปร</p> <p>ค. มีความเป็นไปได้ที่จะประสบความสำเร็จในการวิจัย</p> <p>ง. มีหลักการหรือเหตุผลอ้างอิง</p>	0.6	<p>11. ข้อใดไม่ใช่คุณลักษณะของสมมติฐานการวิจัยที่ดี</p> <p>ก. กำหนดจากแนวคิดของผู้วิจัย</p> <p>ข. แสดงความสัมพันธ์ของตัวแปร</p> <p>ค. มีหลักการหรือเหตุผลอ้างอิง</p> <p>ง. สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดการวิจัย</p>
<p>12. จากสมมติฐานการวิจัย “ช่องทางการตลาดที่หลากหลายส่งผลต่อยอดขายของวิสาหกิจ” ถ้าต้องการให้ยอดขายเพิ่มขึ้นควรทำอย่างไร</p> <p>ก. ขยายร้านให้ใหญ่ขึ้น</p> <p>ข. ปรับปรุงคุณภาพผลิตภัณฑ์</p> <p>ค. ขายออนไลน์</p> <p>ง. เพิ่มรูปแบบของผลิตภัณฑ์</p>	0.8	<p>12. จากสมมติฐานการวิจัย “ช่องทางการตลาดที่หลากหลายส่งผลต่อยอดขายของวิสาหกิจ” ถ้าต้องการให้ยอดขายเพิ่มขึ้นควรทำอย่างไร</p> <p>ก. ขายออนไลน์</p> <p>ข. ขยายร้านให้ใหญ่ขึ้น</p> <p>ค. ปรับปรุงคุณภาพผลิตภัณฑ์</p> <p>ง. เพิ่มรูปแบบของผลิตภัณฑ์</p>
<p>13. ข้อใดไม่ใช่ลักษณะของตัวแปร</p> <p>ก. รายได้</p> <p>ข. อายุ</p> <p>ค. บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ</p> <p>ง. เพศ</p>	1	<p>13. ข้อใดไม่สามารถจัดเป็นตัวแปรได้</p> <p>ก. เพศ</p> <p>ข. อายุ</p> <p>ค. รายได้</p> <p>ง. อาชีพเกษตรกร</p>

ข้อสอบ	ค่า IOC	ข้อสอบ
<p>14. การกำหนดกรอบแนวคิดมีความสำคัญอย่างไรต่อการวิจัย</p> <p>ก. แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ ที่ศึกษา</p> <p>ข. ทำให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีกับสิ่งที่ศึกษา</p> <p>ค. ให้งานวิจัยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์</p> <p>ง. ถูกทุกข้อ</p>	1	<p>14. ข้อใดไม่ใช่ความสำคัญของการกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย</p> <p>ก. เพื่อให้วางแผนเก็บข้อมูลได้ครอบคลุม</p> <p>ข. เชื่อมโยงไปสู่ทิศทางการทำวิจัยที่เหมาะสม</p> <p>ค. เพื่อแสดงที่มาของแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง</p> <p>ง. แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ ที่ศึกษา</p>
<p>15. ข้อใดเป็นจุดประสงค์ของการออกแบบการวิจัย</p> <p>ก. เพื่อทดสอบสมมติฐาน</p> <p>ข. เพื่อหาสาเหตุของการวิจัย</p> <p>ค. เพื่อตอบคำถามวิจัย</p> <p>ง. เพื่อให้มีความเที่ยงตรงภายนอก</p>	1	<p>15. ข้อใดเป็นจุดประสงค์ของการออกแบบการวิจัย</p> <p>ก. เพื่อทดสอบสมมติฐาน</p> <p>ข. เพื่อหาสาเหตุของการวิจัย</p> <p>ค. เพื่อหาคำตอบให้กับปัญหาวิจัย</p> <p>ง. เพื่อให้มีความเที่ยงตรงภายนอก</p>
<p>“ตำบลโพงาม อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา แต่เนื่องจากช่วงหลายปีที่ผ่านมาประสบภาวะภัยแล้ง ชลประทานไม่สามารถส่งน้ำให้เพียงพอสำหรับการทำนา ทำให้เกษตรกร แย่งกันสูบน้ำ ต้องซื้อน้ำจากเอกชน ส่งผลให้ต้นทุนในการผลิตสูง ผลผลิตตกต่ำ ประสบภาวะขาดทุน เกิดปัญหาความขัดแย้ง และปัญหานี้ขึ้นในชุมชน</p> <p>เมื่อปัญหาการขาดแคลนน้ำขยายวงกว้างผู้นำชุมชนจึงได้ร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหา เริ่มจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านและเกษตรกรในชุมชนพบว่าสาเหตุหลักประการหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรยังปลูกข้าว แม้ประสบปัญหาขาดทุน คือ การขาดองค์ความรู้ในการปลูกพืชอื่น รวมถึงองค์ความรู้ด้านการตลาด แต่ในชุมชนยังมีกลุ่มเกษตรกรบางกลุ่มที่พออยู่ได้ด้วยปลูกพืชสมุนไพรคือขมิ้นชัน ซึ่งเป็นพืชใช้น้ำน้อย มีตลาดรับซื้อที่แน่นอนทั้งในจังหวัดคือโรงพยาบาลสรรค</p>		<p>“ตำบลโพงาม อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา แต่เนื่องจากช่วงหลายปีที่ผ่านมาประสบภาวะภัยแล้ง ชลประทานไม่สามารถส่งน้ำให้เพียงพอสำหรับการทำนา ทำให้เกษตรกร แย่งกันสูบน้ำ ต้องซื้อน้ำจากเอกชน ส่งผลให้ต้นทุนในการผลิตสูง ผลผลิตตกต่ำ ประสบภาวะขาดทุน เกิดปัญหาความขัดแย้ง และปัญหานี้ขึ้นในชุมชน</p> <p>เมื่อปัญหาการขาดแคลนน้ำขยายวงกว้างผู้นำชุมชนจึงได้ร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหา เริ่มจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านและเกษตรกรในชุมชนพบว่าสาเหตุหลักประการหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรยังปลูกข้าว แม้ประสบปัญหาขาดทุน คือ การขาดองค์ความรู้ในการปลูกพืชอื่น รวมถึงองค์ความรู้ด้านการตลาด แต่ในชุมชนยังมีกลุ่มเกษตรกรบางกลุ่มที่พออยู่ได้ด้วยปลูกพืชสมุนไพรคือขมิ้นชัน ซึ่งเป็นพืชใช้น้ำน้อย มีตลาดรับซื้อที่แน่นอนทั้งในจังหวัดคือโรงพยาบาลสรรค</p>

ข้อสอบ	ค่า IOC	ข้อสอบ																																				
<p>บุรี โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และตลาด ภายนอกจังหวัดคือโรงพยาบาลอินทร์บุรี จังหวัด สิงห์บุรี</p> <p>ผู้นำชุมชนจึงไปศึกษาข้อมูลการผลิต ข้าวและขมิ้นชัน พบว่าขมิ้นชันให้รายได้สุทธิต่อ ไร่ต่อรอบการผลิตสูงกว่าการปลูกข้าวสปีทเท่า จึง เห็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำ ในการทำการเกษตรด้วยการปรับวิธีการ เพาะปลูกของเกษตรกรจากการปลูกข้าวเป็นการ รวมกลุ่มปลูกสมุนไพรในพื้นที่บางส่วนและ พัฒนามาตรฐานการปลูกให้ได้ GAP โดยใช้องค์ ความรู้จากคนในชุมชนและภาคีเครือข่าย”</p> <table border="1" data-bbox="300 1010 783 1585"> <thead> <tr> <th>รายละเอียด</th> <th>ข้าว</th> <th>ขมิ้นชัน</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>ต้นทุนการผลิต บาท/ไร่</td> <td>4,300</td> <td>8,307</td> </tr> <tr> <td>ผลผลิตเฉลี่ย กก./ไร่</td> <td>773.1 1</td> <td>3,000</td> </tr> <tr> <td>ราคาที่เกษตรกร ขายได้ บาท/กก.</td> <td>7.34</td> <td>45</td> </tr> <tr> <td>ผลตอบแทนต่อไร่</td> <td>5,674 .63</td> <td>135,000</td> </tr> <tr> <td>รายได้สุทธิ/ไร่/รอบ การผลิต</td> <td>1,374 .47</td> <td>126,693</td> </tr> </tbody> </table> <p>ที่มา : ข้อมูลพื้นฐานด้านการเกษตร และสหกรณ์ของจังหวัดชัยนาท ประจำปี งบประมาณ พ.ศ. 2563</p> <p>ข้อมูลเพื่อการวางแผนการพัฒนา เกษตรรายสินค้า ปีงบประมาณ 2562 เรื่อง พืช สมุนไพร จังหวัดชัยนาท</p> <p>จงใช้ข้อมูลข้างต้นตอบคำถามข้อ 16 - 23 ดังต่อไปนี้</p>	รายละเอียด	ข้าว	ขมิ้นชัน	ต้นทุนการผลิต บาท/ไร่	4,300	8,307	ผลผลิตเฉลี่ย กก./ไร่	773.1 1	3,000	ราคาที่เกษตรกร ขายได้ บาท/กก.	7.34	45	ผลตอบแทนต่อไร่	5,674 .63	135,000	รายได้สุทธิ/ไร่/รอบ การผลิต	1,374 .47	126,693		<p>บุรี โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และตลาด ภายนอกจังหวัดคือโรงพยาบาลอินทร์บุรี จังหวัด สิงห์บุรี</p> <p>ผู้นำชุมชนจึงไปศึกษาข้อมูลการผลิตข้าว และขมิ้นชัน พบว่าขมิ้นชันให้รายได้สุทธิต่อไร่ต่อ รอบการผลิตสูงกว่าการปลูกข้าวสปีทเท่า จึงเห็น แนวทางในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำใน การทำการเกษตรด้วยการปรับวิธีการเพาะปลูก ของเกษตรกรจากการปลูกข้าวเป็นการรวมกลุ่ม ปลูกสมุนไพรในพื้นที่บางส่วนและพัฒนา มาตรฐานการปลูกให้ได้ GAP โดยใช้องค์ความรู้ จากคนในชุมชนและภาคีเครือข่าย”</p> <table border="1" data-bbox="890 1010 1374 1585"> <thead> <tr> <th>รายละเอียด</th> <th>ข้าว</th> <th>ขมิ้นชัน</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>ต้นทุนการผลิต บาท/ไร่</td> <td>4,300</td> <td>8,307</td> </tr> <tr> <td>ผลผลิตเฉลี่ย กก./ไร่</td> <td>773.11</td> <td>3,000</td> </tr> <tr> <td>ราคาที่เกษตรกร ขายได้ บาท/กก.</td> <td>7.34</td> <td>45</td> </tr> <tr> <td>ผลตอบแทนต่อ ไร่</td> <td>5,674.63</td> <td>135,000</td> </tr> <tr> <td>รายได้สุทธิ/ไร่/ รอบการผลิต</td> <td>1,374.47</td> <td>126,693</td> </tr> </tbody> </table> <p>ที่มา : ข้อมูลพื้นฐานด้านการเกษตรและ สหกรณ์ของจังหวัดชัยนาท ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563</p> <p>ข้อมูลเพื่อการวางแผนการพัฒนาเกษตร รายสินค้า ปีงบประมาณ 2562 เรื่อง พืชสมุนไพร จังหวัดชัยนาท</p> <p>จงใช้ข้อมูลข้างต้นตอบคำถามข้อ 16 - 23 ดังต่อไปนี้</p>	รายละเอียด	ข้าว	ขมิ้นชัน	ต้นทุนการผลิต บาท/ไร่	4,300	8,307	ผลผลิตเฉลี่ย กก./ไร่	773.11	3,000	ราคาที่เกษตรกร ขายได้ บาท/กก.	7.34	45	ผลตอบแทนต่อ ไร่	5,674.63	135,000	รายได้สุทธิ/ไร่/ รอบการผลิต	1,374.47	126,693
รายละเอียด	ข้าว	ขมิ้นชัน																																				
ต้นทุนการผลิต บาท/ไร่	4,300	8,307																																				
ผลผลิตเฉลี่ย กก./ไร่	773.1 1	3,000																																				
ราคาที่เกษตรกร ขายได้ บาท/กก.	7.34	45																																				
ผลตอบแทนต่อไร่	5,674 .63	135,000																																				
รายได้สุทธิ/ไร่/รอบ การผลิต	1,374 .47	126,693																																				
รายละเอียด	ข้าว	ขมิ้นชัน																																				
ต้นทุนการผลิต บาท/ไร่	4,300	8,307																																				
ผลผลิตเฉลี่ย กก./ไร่	773.11	3,000																																				
ราคาที่เกษตรกร ขายได้ บาท/กก.	7.34	45																																				
ผลตอบแทนต่อ ไร่	5,674.63	135,000																																				
รายได้สุทธิ/ไร่/ รอบการผลิต	1,374.47	126,693																																				

ข้อสอบ	ค่า IOC	ข้อสอบ
16. ปัญหาหลักเริ่มต้นของตำบลโพงามคือข้อใด ก. ปัญหาหนี้สินในชุมชน ข. ผลผลิตข้าวตกต่ำ ค. การขาดแคลนน้ำในการทำนา ง. การขาดองค์ความรู้เรื่องมาตรฐาน GAP	1	16. ปัญหาหลักเริ่มต้นของตำบลโพงามคือข้อใด ก. ปัญหาหนี้สินในชุมชน ข. ผลผลิตข้าวตกต่ำ ค. การขาดแคลนน้ำในการทำนา ง. การขาดองค์ความรู้เรื่องมาตรฐาน GAP
17. โจทย์วิจัยในครั้งนี้คือ ก. การแก้ปัญหาผลผลิตข้าวตกต่ำ ข. การแก้ปัญหาความขัดแย้งในชุมชน ค. การแก้ปัญหาหนี้สินชุมชน ง. การแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในการทำนา	1	17. โจทย์วิจัยในครั้งนี้คือ ก. การแก้ปัญหาหนี้สินชุมชน ข. การแก้ปัญหาผลผลิตข้าวตกต่ำ ค. การแก้ปัญหาความขัดแย้งในชุมชน ง. การแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในการทำนา
18. คำถามการวิจัยครั้งนี้คือข้อใด ก. จะแก้ปัญหาผลผลิตข้าวข้าวตกต่ำได้อย่างไรบ้าง ข. จะแก้ปัญหาความขัดแย้งในชุมชนได้อย่างไรบ้าง ค. จะแก้ปัญหาหนี้สินชุมชนได้อย่างไรบ้าง ง. จะแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในการทำนาได้อย่างไรบ้าง	0.4 <u>ตัด</u> <u>ทิ้ง</u>	
19. “สาเหตุหลักประการหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรยังปลูกข้าว แม้ประสบปัญหาขาดทุน คือ การขาดองค์ความรู้ในการปลูกพืชอื่น” การสรุปข้อมูลดังกล่าวใช้สถิติในข้อใด ก. ความถี่ ข. ร้อยละ ค. ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ง. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์	0.4 <u>ตัด</u> <u>ทิ้ง</u>	
20. “ขมื่นชั้นให้รายได้สุทธิต่อไร่ต่อรอบการผลิตสูงกว่าการปลูกข้าวสิบ” อยู่ในขั้นตอนใดของการ	0.8	20. “ขมื่นชั้นให้รายได้สุทธิต่อไร่ต่อรอบการผลิตสูงกว่าการปลูกข้าวสิบเท่า” ข้อสรุปดังกล่าวเกิดจาก

ข้อสอบ	ค่า IOC	ข้อสอบ
<p>ออกแบบการวิจัย</p> <p>ก. การตั้งสมมติฐานการวิจัย</p> <p>ข. การทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง</p> <p>ค. การสรุปผลการวิจัย</p> <p>ง. การถอดบทเรียน</p>		<p>ขั้นตอนใดของการวิจัย</p> <p>ก. การตั้งสมมติฐานการวิจัย</p> <p>ข. การสรุปผลการวิจัย</p> <p>ค. การถอดบทเรียน</p> <p>ง. การทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง</p>
<p>21. “ปรับวิธีการเพาะปลูกของเกษตรกรจากการปลูกข้าวเป็นการรวมกลุ่มปลูกสมุนไพรมันในพื้นที่บางส่วนและพัฒนามาตรฐานการปลูกให้ได้ GAP โดยใช้องค์ความรู้จากคนในชุมชน” องค์ความรู้จากคนในชุมชนเป็นทุนชุมชนด้านใด</p> <p>ก. ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ</p> <p>ข. ทุนทางสังคม</p> <p>ค. ทุนทางเศรษฐกิจ</p> <p>ง. ทุนทางวัฒนธรรม</p>	1	<p>21. “ปรับวิธีการเพาะปลูกของเกษตรกรจากการปลูกข้าวเป็นการรวมกลุ่มปลูกสมุนไพรมันในพื้นที่บางส่วนและพัฒนามาตรฐานการปลูกให้ได้ GAP โดยใช้องค์ความรู้จากคนในชุมชน” องค์ความรู้จากคนในชุมชนเป็นทุนชุมชนด้านใด</p> <p>ก. ทุนทางสังคม</p> <p>ข. ทุนทางเศรษฐกิจ</p> <p>ค. ทุนทางวัฒนธรรม</p> <p>ง. ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ</p>
<p>22. สมมติฐานการวิจัยในข้อใดสอดคล้องกับสถานการณ์ที่กำหนดให้มากที่สุด</p> <p>ก. การปลูกสมุนไพรมันจะช่วยให้เกษตรกรมีรายได้สูงกว่าการปลูกข้าว</p> <p>ข. ควรส่งเสริมการปลูกสมุนไพรมันเพราะมีตลาดรับซื้อที่หลากหลาย</p> <p>ค. ควรเลิกปลูกข้าวแล้วมาปลูกสมุนไพรมันแทน</p> <p>ง. การปรับวิธีการปลูกข้าวเป็นการปลูกสมุนไพรมันบางส่วนจะช่วยลดปัญหาการขาดแคลนน้ำ</p>	1	<p>22. สมมติฐานการวิจัยในข้อใดสอดคล้องกับสถานการณ์ที่กำหนดให้มากที่สุด</p> <p>ก. การปลูกสมุนไพรมันจะช่วยให้เกษตรกรมีรายได้สูงกว่าการปลูกข้าว</p> <p>ข. ควรส่งเสริมการปลูกสมุนไพรมันเพราะมีตลาดรับซื้อที่หลากหลาย</p> <p>ค. ควรเลิกปลูกข้าวแล้วมาปลูกสมุนไพรมันแทน</p> <p>ง. การปรับวิธีการปลูกข้าวเป็นการปลูกสมุนไพรมันบางส่วนจะช่วยลดปัญหาการขาดแคลนน้ำ</p>
<p>ถ้าเกษตรกรต้องการทดลองปลูกข้าวและขมิ้นชันเพื่อเปรียบเทียบรายรับที่ได้</p> <p>จงตอบคำถามข้อ 23- 25</p> <p>23. ตัวแปรต้นและตัวแปรตามคือข้อใด</p> <p>ก. ตัวแปรต้น : ข้าว</p> <p>ตัวแปรตาม : ราคาขาย</p>	1	<p>ถ้าเกษตรกรต้องการทดลองปลูกข้าวและขมิ้นชันเพื่อเปรียบเทียบรายรับที่ได้</p> <p>จงตอบคำถามข้อ 23- 25</p> <p>23. ตัวแปรต้นและตัวแปรตามคือข้อใด</p> <p>ก. ตัวแปรต้น : ข้าว</p> <p>ตัวแปรตาม : ราคาขาย</p>

ข้อสอบ	ค่า IOC	ข้อสอบ
<p>ข. ตัวแปรต้น : ชนิดของพืช ตัวแปรตาม : รายได้สุทธิ</p> <p>ค. ตัวแปรต้น : ขมิ้นชัน ตัวแปรตาม : รายได้สุทธิ</p> <p>ง. ตัวแปรต้น : ชนิดของพืช ตัวแปรตาม : ราคาขาย</p>		<p>ข. ตัวแปรต้น : ชนิดของพืช ตัวแปรตาม : รายได้สุทธิ</p> <p>ค. ตัวแปรต้น : ขมิ้นชัน ตัวแปรตาม : รายได้สุทธิ</p> <p>ง. ตัวแปรต้น : ชนิดของพืช ตัวแปรตาม : ราคาขาย</p>
<p>24. เกษตรต้องเก็บรวบรวมข้อมูลใดบ้าง</p> <p>ก. จำนวนผลผลิต ราคารับซื้อ</p> <p>ข. ต้นทุนการผลิต จำนวนผลผลิต</p> <p>ค. ต้นทุนการผลิต ราคาผลผลิตที่ขายได้</p> <p>ง. จำนวนผลผลิต ราคาผลผลิตที่ขายได้</p>	1	<p>24. เกษตรต้องเก็บรวบรวมข้อมูลใดบ้าง</p> <p>ก. จำนวนผลผลิต ราคารับซื้อ</p> <p>ข. ต้นทุนการผลิต จำนวนผลผลิต</p> <p>ค. ต้นทุนการผลิต ราคาผลผลิตที่ขายได้</p> <p>ง. จำนวนผลผลิต ราคาผลผลิตที่ขายได้</p>
<p>25. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลรายได้ของเกษตรกรจากการปลูกข้าวและขมิ้นชัน ข้อใดเหมาะสมที่สุด</p> <p>ก. แบบทดสอบ</p> <p>ข. แบบสัมภาษณ์</p> <p>ค. แบบบันทึกรายการ</p> <p>ง. แบบสังเกตพฤติกรรม</p>	1	<p>25. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลรายได้ของเกษตรกรจากการปลูกข้าวและขมิ้นชัน ข้อใดเหมาะสมที่สุด</p> <p>ก. แบบทดสอบ</p> <p>ข. แบบสัมภาษณ์</p> <p>ค. แบบบันทึกรายการ</p> <p>ง. แบบสังเกตพฤติกรรม</p>
<p>26. ข้อใดไม่ใช่ “ภาคีเครือข่ายในการปลูกพืชสมุนไพร”</p> <p>ก. เกษตรอำเภอก</p> <p>ข. ปศุสัตว์อำเภอ</p> <p>ค. โรงพยาบาลสรรพคบุรี</p> <p>ง. สาธารณสุขจังหวัดชัยนาท</p>	0 ตัด ทิ้ง	<p>26. ข้อใดไม่ใช่ “ภาคีเครือข่ายในการปลูกพืชสมุนไพร”</p> <p>a. เกษตรอำเภอก</p> <p>b. ปศุสัตว์อำเภอ</p> <p>c. โรงพยาบาลสรรพคบุรี</p> <p>ง. สาธารณสุขจังหวัดชัยนาท</p>
<p>27. ข้อใดไม่ใช่เหตุผลในการเลือกส่งเสริมการปลูกขมิ้นชันในชุมชน</p> <p>ก. ใช้ตลาดนำการผลิต</p> <p>ข. มีองค์ความรู้ในชุมชน</p> <p>ค. เป็นพืชใช้น้ำน้อย</p> <p>ง. โรงพยาบาลส่งเสริมให้ปลูก</p>	0 ตัด ทิ้ง	<p>27. ข้อใดไม่ใช่เหตุผลในการเลือกส่งเสริมการปลูกขมิ้นชันในชุมชน</p> <p>ก. ใช้ตลาดนำการผลิต</p> <p>ข. มีองค์ความรู้ในชุมชน</p> <p>ค. เป็นพืชใช้น้ำน้อย</p> <p>ง. โรงพยาบาลส่งเสริมให้ปลูก</p>
<p>28. การเขียนรายงานการวิจัยส่วนเนื้อหาเรียงลำดับตามข้อใด</p>	1	<p>28. การเขียนรายงานการวิจัยส่วนเนื้อหาเรียงลำดับตามข้อใด</p>

ข้อสอบ	ค่า IOC	ข้อสอบ
<p>ก. บทนำ เอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิเคราะห์ข้อมูล วิธีดำเนินการวิจัย สรุปผล ข้อเสนอแนะ อภิปรายผล</p> <p>ข. บทนำ เอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิธีดำเนินการวิจัย ผลการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผล อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ</p> <p>ค. บทนำ วิธีดำเนินการวิจัย เอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผล อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ</p> <p>ง. บทนำ วิธีดำเนินการวิจัย เอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผล ข้อเสนอแนะ อภิปรายผล</p>		<p>ก. บทนำ เอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิเคราะห์ข้อมูล วิธีดำเนินการวิจัย สรุปผล ข้อเสนอแนะ อภิปรายผล</p> <p>ข. บทนำ เอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิธีดำเนินการวิจัย ผลการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผล อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ</p> <p>ค. บทนำ วิธีดำเนินการวิจัย เอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผล อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ</p> <p>ง. บทนำ วิธีดำเนินการวิจัย เอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผล ข้อเสนอแนะ อภิปรายผล</p>
<p>29. จุดมุ่งหมายหลักของการจัดทำแผนชุมชนคือข้อใด</p> <p>ก. เพื่อขอสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ</p> <p>ข. เพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาชุมชน</p> <p>ค. เพื่อยกระดับศักยภาพตำบล</p> <p>ง. เพื่อสร้างพลังชุมชน</p>	1	<p>29. จุดมุ่งหมายหลักของการจัดทำแผนชุมชนคือข้อใด</p> <p>ก. เพื่อสร้างพลังชุมชน</p> <p>ข. เพื่อยกระดับศักยภาพตำบล</p> <p>ค. เพื่อขอสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ</p> <p>ง. เพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาชุมชน</p>
<p>30. เป้าหมายของการทำแผนชุมชนคือข้อใด</p> <p>ก. ใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา</p> <p>ข. ใช้เป็นเครื่องมือในการของงบประมาณ</p> <p>ค. ใช้เป็นเครื่องมือในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานราชการ</p> <p>ง. ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการชุมชน</p>	1	<p>30. เป้าหมายของการทำแผนชุมชนคือข้อใด</p> <p>ก. ใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา</p> <p>ข. ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการชุมชน</p> <p>ค. ใช้เป็นเครื่องมือในการของงบประมาณ</p> <p>ง. ใช้เป็นเครื่องมือในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานราชการ</p>

3. ค่าความยาก (p) และค่าอำนาจจำแนก (r) และความเชื่อมั่น โดยใช้สูตรของคูเดอร์-ริชาร์ดสัน (KR-20) ของแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจด้านการวิจัยชุมชน

ข้อที่	p	r	ผลการคัดเลือก	ข้อที่	p	r	ผลการคัดเลือก
1	0.7	0.4	คัดเลือกไว้	14	0.6	0.2	คัดเลือกไว้
2	0.6	0.7	คัดเลือกไว้	15	0.6	0.7	คัดเลือกไว้
3	0.6	0.2	คัดเลือกไว้	16	0.7	0.5	คัดเลือกไว้
4	0.5	0.7	คัดเลือกไว้	117	0.7	0.3	คัดเลือกไว้
5	0.6	0.3	คัดเลือกไว้	18	0.5	0.2	คัดเลือกไว้
6	0.5	0.6	คัดเลือกไว้	19	0.6	0.2	คัดเลือกไว้
7	0.7	0.3	คัดเลือกไว้	20	0.5	0.7	คัดเลือกไว้
8	0.5	0.7	คัดเลือกไว้	21	0.6	0.7	คัดเลือกไว้
9	0.7	0.3	คัดเลือกไว้	22	0.6	0.6	คัดเลือกไว้
10	0.5	0.	คัดเลือกไว้	23	0.6	0.7	คัดเลือกไว้
11	0.5	0.7	คัดเลือกไว้	24	0.6	0.7	คัดเลือกไว้
12	0.60	0.2	คัดเลือกไว้	25	0.60	0.2	คัดเลือกไว้
13	0.57	0.7	คัดเลือกไว้	26	0.60	0.2	คัดเลือกไว้

ค่าความเชื่อมั่นของคูเดอร์-ริชาร์ดสัน (KR-20) เท่ากับ 0.91

4. คุณภาพของความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบวัดทักษะการวิจัยชุมชน

นิยาม	ประเด็นการประเมิน			ผู้เชี่ยวชาญ					IOC
				1	2	3	4	5	
ทักษะการวิจัยชุมชน หมายถึง ความสามารถ ของผู้นำชุมชนในการนำ ความรู้ไปฝึกฝนจนเกิด ทักษะการเรียนรู้ และ จัดการงานวิจัยชุมชนให้ ไปสู่เป้าหมายได้สำเร็จ ประกอบด้วย การ ตั้งเป้าหมาย การจัดเวที การวิเคราะห์เครือข่าย การจัดการความสัมพันธ์ กับเครือข่าย การสรุป และสังเคราะห์ร่วม และ การประเมินจังหวะและ โอกาสในการขับเคลื่อน โครงการเพื่อให้ได้รับ ความร่วมมือ/การ สนับสนุนจากภาคีต่างๆ	1. ระบุปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้			1	1	1	1	1	1
	0	หมายถึง	ไม่สามารถระบุ ปัญหาของชุมชนได้						
	1	หมายถึง	สามารถระบุปัญหา สำคัญที่เป็น ประเด็นร่วมของ ชุมชนได้						
	2	หมายถึง	สามารถระบุปัญหา ที่เป็นประเด็นร่วม และแรงจูงใจของ ชุมชนได้						
	3	หมายถึง	สามารถระบุปัญหา ที่เป็นประเด็นร่วม และแรงจูงใจของ ชุมชน ด้วย กระบวนการมีส่วนร่วม ของชุมชนได้						
	2. ระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาได้ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้			1	1	1	1	1	1
	0	หมายถึง	ไม่สามารถระบุผู้ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหา ได้						
	1	หมายถึง	สามารถระบุผู้ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหา วิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของ ปัญหาได้						
	2	หมายถึง	สามารถระบุผู้ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหา วิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของ						

นิยาม	ประเด็นการประเมิน			ผู้เชี่ยวชาญ					IOC	
				1	2	3	4	5		
			ปัญหา และกลุ่มผู้ ได้รับผลกระทบได้							
	3	หมายถึง	สามารถระบุผู้ที่ เกี่ยวข้องกับปัญหา วิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของ ปัญหา กลุ่มผู้ได้รับ ผลกระทบ และ กลุ่มผู้สนับสนุนการ แก้ไขปัญหาได้							
	3. ระบุเป้าหมายและแนวทางการแก้ปัญหาได้ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้			1	1	1	1	1	1	1
	0	หมายถึง	ไม่สามารถระบุ เป้าหมายของการ แก้ปัญหาได้							
	1	หมายถึง	สามารถระบุ เป้าหมายหรือแนว ทางการแก้ปัญหา ได้							
	2	หมายถึง	สามารถระบุ เป้าหมายและแนว ทางการแก้ปัญหา ได้อย่างชัดเจนแต่ ยังไม่ครอบคลุม							
	3	หมายถึง	สามารถระบุ เป้าหมายและแนว ทางการแก้ปัญหา ได้อย่างชัดเจนและ ครอบคลุม							

นิยาม	ประเด็นการประเมิน			ผู้เชี่ยวชาญ					IOC
				1	2	3	4	5	
	4. กำหนดชื่อเรื่องมีความชัดเจน น่าสนใจ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้			0	1	1	1	1	0.8
	0	หมายถึง	ไม่สามารถกำหนดชื่อเรื่องได้						
	1	หมายถึง	ชื่อเรื่องระบุถึงปัญหาวิจัย						
	2	หมายถึง	ชื่อเรื่องระบุถึงปัญหาวิจัย และตัวแปรสำคัญที่ศึกษา						
	3	หมายถึง	ชื่อเรื่องระบุถึงปัญหาวิจัย ตัวแปรสำคัญที่ศึกษา และกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา						
	5. เหตุผลและความจำเป็นในการทำวิจัยมีความสมเหตุสมผล โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้			0	1	1	1	1	0.8
	0	หมายถึง	เป็นเรื่องที่สามารถหาคำตอบได้โดยไม่ต้องใช้กระบวนการวิจัย						
	1	หมายถึง	เป็นเรื่องที่น่าสนใจเพียงอย่างเดียว						
	2	หมายถึง	เป็นเรื่องที่เป็นปัญหาของชุมชน						
	3	หมายถึง	เป็นเรื่องที่เป็นปัญหาร่วมของชุมชน และเป็นปัญหาเร่งด่วน						

นิยาม	ประเด็นการประเมิน			ผู้เชี่ยวชาญ					IOC
				1	2	3	4	5	
6. ปัญหาวิจัย/วัตถุประสงค์มีความสอดคล้องกับชื่อเรื่อง โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้	0 หมายถึง ปัญหา/ วัตถุประสงค์ไม่มีความสอดคล้องกับชื่อเรื่อง หรือไม่ระบุปัญหาวิจัย			1	1	1	1	1	1
	1 หมายถึง ปัญหา/ วัตถุประสงค์มีความสอดคล้องกับชื่อเรื่อง								
	2 หมายถึง ปัญหา/ วัตถุประสงค์มีความสอดคล้องกับชื่อเรื่อง ระบุตัวแปรสำคัญที่ศึกษา								
	3 หมายถึง ปัญหา/ วัตถุประสงค์มีความสอดคล้องกับชื่อเรื่อง ตัวแปรสำคัญที่ศึกษา และวิธีที่ศึกษา								
	7. สมมติฐานการวิจัยถูกต้อง ชัดเจน โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้								
0 หมายถึง ไม่มีการระบุสมมติฐาน									
1 หมายถึง มีการระบุสมมติฐาน แต่ไม่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของ									

นิยาม	ประเด็นการประเมิน			ผู้เชี่ยวชาญ					IOC
				1	2	3	4	5	
			การวิจัย ขอบเขตกว้างเกินไป ไม่มีประเด็นเฉพาะที่คาดว่าจะเป็นการวิจัย						
	2	หมายถึง	สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการวิจัย ขอบเขตพอเหมาะ สมเหตุสมผล มีที่มาของสมมติฐานแต่อ่านแล้วไม่สามารถระบุได้ว่าประเด็นที่คาดว่าจะเป็นการวิจัยคืออะไร						
	3	หมายถึง	สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายการวิจัย สมเหตุสมผล และคาดว่าจะเป็นการวิจัย ใช้ภาษากระชับรัด อ่านเข้าใจง่าย						
	8. การออกแบบการวิจัยสอดคล้องกับปัญหาการวิจัย โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้			0	1	1	1	1	0.8
	0	หมายถึง	การออกแบบวิจัยไม่สอดคล้องกับ						

นียม	ประเด็นการประเมิน			ผู้เชี่ยวชาญ					IOC
				1	2	3	4	5	
			ปัญหาวิจัย						
	1	หมายถึง	การออกแบบวิจัย มีการออกแบบการ วัดตัวแปร						
	2	หมายถึง	การออกแบบวิจัย มีการออกแบบการ วัดตัวแปร และการ ออกแบบการสุ่ม ตัวอย่าง/การ วิเคราะห์ข้อมูล						
	3	หมายถึง	การออกแบบวิจัย มีการออกแบบการ วัดตัวแปร การ ออกแบบการสุ่ม ตัวอย่าง และการ วิเคราะห์ข้อมูล						
	9. ขั้นตอนการวิจัยมีความชัดเจน โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้			1	1	1	1	1	1
	0	หมายถึง	ไม่มีการอธิบาย ขั้นตอนการวิจัย						
	1	หมายถึง	อธิบายวิธีการ ดำเนินการวิจัยไม่ เป็นขั้นตอน						
	2	หมายถึง	อธิบายวิธีการ ดำเนินการวิจัยเป็น ขั้นตอนแต่ไม่ ครบถ้วน						
	3	หมายถึง	อธิบายวิธีการ ดำเนินการวิจัยเป็น ขั้นตอนอย่าง ชัดเจนและ						

นิยาม	ประเด็นการประเมิน			ผู้เชี่ยวชาญ					IOC
				1	2	3	4	5	
			ครบถ้วน						
	10. วิธีการได้มาและจำนวนของกลุ่มตัวอย่าง เหมาะสมกับการวิจัย โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้			1	1	1	1	1	1
	0	หมายถึง	ไม่มีการระบุนการ ได้มาของกลุ่ม ตัวอย่าง						
	1	หมายถึง	ระบุนการได้มาของ กลุ่มตัวอย่างและ ระบุจำนวนไม่ เหมาะสม						
	2	หมายถึง	ระบุนการได้มาของ กลุ่มตัวอย่าง เหมาะสมแต่การ กำหนดจำนวนไม่ เหมาะสม						
	3	หมายถึง	ระบุนการได้มาของ กลุ่มตัวอย่างและ กำหนดจำนวนได้ เหมาะสม						
	11. ระบุเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้อย่างความ เหมาะสม โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้			1	1	1	0	1	0.8
	0	หมายถึง	ไม่ระบุเครื่องมือที่ ใช้ในการวิจัย						
	1	หมายถึง	ระบุเครื่องมือได้แต่ ยังไม่เหมาะสมกับ วัตถุประสงค์การ วิจัย						
	2	หมายถึง	ระบุเครื่องมือได้ เหมาะสมกับ						

นิยาม	ประเด็นการประเมิน			ผู้เชี่ยวชาญ					IOC	
				1	2	3	4	5		
			วัตถุประสงค์การวิจัย แต่ยังไม่ครบถ้วน							
	3	หมายถึง	ระบุเครื่องการวิจัยได้เหมาะสมและครบถ้วน สามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้							
	12. เลือกใช้สถิติการวิเคราะห์ และการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้ถูกต้อง โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้			1	1	1	1	1	1	1
	0	หมายถึง	ไม่สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลได้							
	1	หมายถึง	สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลบางส่วนได้							
	2	หมายถึง	สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลที่สำคัญได้ครบถ้วน แต่ยังไม่มีการนำเสนอข้อมูล							
	3	หมายถึง	สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลที่สำคัญได้ครบถ้วน และมีแนวทางการนำเสนอที่เหมาะสม							

นิยาม	ประเด็นการประเมิน		ผู้เชี่ยวชาญ					IOC
			1	2	3	4	5	
	13. สามารถจัดกระบวนการแบบมีส่วนร่วมได้ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้		0	1	1	1	1	0.8
	0	หมายถึง	ไม่สามารถจัดเวทีแบบมีส่วนร่วมได้					
	1	หมายถึง	สามารถจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม ตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นให้ช่วยกันหาคำตอบได้					
	2	หมายถึง	สามารถจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม ตั้งคำถาม สัมภาษณ์ สังเกต จดบันทึกได้					
	3	หมายถึง	สามารถจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม ตั้งคำถาม สัมภาษณ์ สังเกต จดบันทึก และสรุปเวทีได้					

6. การปรับปรุงข้อความคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

ประเด็นการประเมิน			IOC	ประเด็นการประเมิน		
1. ระบุปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้			1	1. ระบุปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้		
0	หมายถึง	ไม่สามารถระบุปัญหาของชุมชนได้		0	หมายถึง	ไม่สามารถระบุปัญหาของชุมชนได้
1	หมายถึง	สามารถระบุปัญหาสำคัญ ที่เป็นประเด็นร่วมของชุมชนได้		1	หมายถึง	สามารถระบุปัญหาสำคัญที่เป็นประเด็นร่วมของชุมชนได้
2	หมายถึง	สามารถระบุปัญหาที่เป็นประเด็นร่วม และแรงดันของชุมชนได้		2	หมายถึง	สามารถระบุปัญหาที่เป็นประเด็นร่วมและแรงดันของชุมชนได้
3	หมายถึง	สามารถระบุปัญหาที่เป็นประเด็นร่วม และแรงดันของชุมชน จากกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนได้		3	หมายถึง	สามารถระบุปัญหาที่เป็นประเด็นร่วมและแรงดันของชุมชน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนได้
2. ระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาได้ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้			1	2. ระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาได้ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้		
0	หมายถึง	ไม่สามารถระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาได้		0	หมายถึง	ไม่สามารถระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาได้
1	หมายถึง	สามารถระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาวิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของปัญหาได้		1	หมายถึง	สามารถระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาวิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของปัญหาได้
2	หมายถึง	สามารถระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาวิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของ		2	หมายถึง	สามารถระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาวิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของ

ประเด็นการประเมิน			IOC	ประเด็นการประเมิน		
		ปัญหา และกลุ่มผู้ ได้รับผลกระทบได้				ปัญหา และกลุ่มผู้ ได้รับผลกระทบได้
3	หมายถึง	สามารถระบุผู้ที่ เกี่ยวข้องกับปัญหา วิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของ ปัญหา กลุ่มผู้ได้รับ ผลกระทบ และ กลุ่มผู้สนับสนุนการ แก้ไขปัญหาได้		3	หมายถึง	สามารถระบุผู้ที่ เกี่ยวข้องกับปัญหา วิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของ ปัญหา กลุ่มผู้ได้รับ ผลกระทบ และกลุ่ม ผู้สนับสนุนการ แก้ไขปัญหาได้
3. ระบุเป้าหมายและแนวทางการแก้ปัญหาได้ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้			1	3. ระบุเป้าหมายและแนวทางการแก้ปัญหาได้ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้		
0	หมายถึง	ไม่สามารถระบุ เป้าหมายของการ แก้ปัญหาได้		0	หมายถึง	ไม่สามารถระบุ เป้าหมายของการ แก้ปัญหาได้
1	หมายถึง	สามารถระบุแนว ทางการแก้ปัญหา ได้		1	หมายถึง	สามารถระบุ เป้าหมายหรือแนว ทางการแก้ปัญหา ได้
2	หมายถึง	สามารถระบุ เป้าหมายและแนว ทางการแก้ปัญหา ได้อย่างชัดเจนแต่ ยังไม่ครอบคลุม		2	หมายถึง	สามารถระบุ เป้าหมายและแนว ทางการแก้ปัญหา ได้อย่างชัดเจนแต่ ยังไม่ครอบคลุม
3	หมายถึง	สามารถระบุ เป้าหมายและแนว ทางการแก้ปัญหา ได้อย่างชัดเจนและ ครอบคลุม		3	หมายถึง	สามารถระบุ เป้าหมายและแนว ทางการแก้ปัญหา ได้อย่างชัดเจนและ ครอบคลุม

ประเด็นการประเมิน	IOC	ประเด็นการประเมิน																								
<p>4. กำหนดชื่อเรื่องมีความชัดเจน น่าสนใจ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้</p> <table border="1" data-bbox="312 495 767 1014"> <tr> <td>0</td> <td>หมายถึง</td> <td>ไม่ระบุถึงปัญหาวิจัย</td> </tr> <tr> <td>1</td> <td>หมายถึง</td> <td>ระบุถึงปัญหาวิจัย</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>หมายถึง</td> <td>ระบุถึงปัญหาวิจัย และตัวแปรสำคัญที่ศึกษา</td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>หมายถึง</td> <td>ระบุถึงปัญหาวิจัย ตัวแปรสำคัญที่ศึกษา และกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา</td> </tr> </table>	0	หมายถึง	ไม่ระบุถึงปัญหาวิจัย	1	หมายถึง	ระบุถึงปัญหาวิจัย	2	หมายถึง	ระบุถึงปัญหาวิจัย และตัวแปรสำคัญที่ศึกษา	3	หมายถึง	ระบุถึงปัญหาวิจัย ตัวแปรสำคัญที่ศึกษา และกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา	0.8	<p>4. กำหนดชื่อเรื่องมีความชัดเจน น่าสนใจ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้</p> <table border="1" data-bbox="938 495 1393 1115"> <tr> <td>0</td> <td>หมายถึง</td> <td>ไม่สามารถกำหนดชื่อเรื่องได้</td> </tr> <tr> <td>1</td> <td>หมายถึง</td> <td>ชื่อเรื่องระบุถึงปัญหาวิจัย</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>หมายถึง</td> <td>ชื่อเรื่องระบุถึงปัญหาวิจัย และตัวแปรสำคัญที่ศึกษา</td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>หมายถึง</td> <td>ชื่อเรื่องระบุถึงปัญหาวิจัย ตัวแปรสำคัญที่ศึกษา และกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา</td> </tr> </table>	0	หมายถึง	ไม่สามารถกำหนดชื่อเรื่องได้	1	หมายถึง	ชื่อเรื่องระบุถึงปัญหาวิจัย	2	หมายถึง	ชื่อเรื่องระบุถึงปัญหาวิจัย และตัวแปรสำคัญที่ศึกษา	3	หมายถึง	ชื่อเรื่องระบุถึงปัญหาวิจัย ตัวแปรสำคัญที่ศึกษา และกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา
0	หมายถึง	ไม่ระบุถึงปัญหาวิจัย																								
1	หมายถึง	ระบุถึงปัญหาวิจัย																								
2	หมายถึง	ระบุถึงปัญหาวิจัย และตัวแปรสำคัญที่ศึกษา																								
3	หมายถึง	ระบุถึงปัญหาวิจัย ตัวแปรสำคัญที่ศึกษา และกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา																								
0	หมายถึง	ไม่สามารถกำหนดชื่อเรื่องได้																								
1	หมายถึง	ชื่อเรื่องระบุถึงปัญหาวิจัย																								
2	หมายถึง	ชื่อเรื่องระบุถึงปัญหาวิจัย และตัวแปรสำคัญที่ศึกษา																								
3	หมายถึง	ชื่อเรื่องระบุถึงปัญหาวิจัย ตัวแปรสำคัญที่ศึกษา และกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา																								
<p>5. เหตุผลและความจำเป็นในการทำวิจัยมีความสมเหตุสมผล โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้</p> <table border="1" data-bbox="312 1272 767 1850"> <tr> <td>0</td> <td>หมายถึง</td> <td>เป็นเรื่องที่ไม่มีความจำเป็นในการทำวิจัย</td> </tr> <tr> <td>1</td> <td>หมายถึง</td> <td>เป็นเรื่องที่น่าสนใจเพียงอย่างเดียว</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>หมายถึง</td> <td>เป็นเรื่องที่เป็นปัญหาของชุมชน</td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>หมายถึง</td> <td>เป็นเรื่องที่เป็นปัญหาร่วมของชุมชน และเป็นปัญหาเร่งด่วน</td> </tr> </table>	0	หมายถึง	เป็นเรื่องที่ไม่มีความจำเป็นในการทำวิจัย	1	หมายถึง	เป็นเรื่องที่น่าสนใจเพียงอย่างเดียว	2	หมายถึง	เป็นเรื่องที่เป็นปัญหาของชุมชน	3	หมายถึง	เป็นเรื่องที่เป็นปัญหาร่วมของชุมชน และเป็นปัญหาเร่งด่วน	0.8	<p>5. เหตุผลและความจำเป็นในการทำวิจัยมีความสมเหตุสมผล โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้</p> <table border="1" data-bbox="938 1272 1393 1901"> <tr> <td>0</td> <td>หมายถึง</td> <td>เป็นเรื่องที่สามารถหาคำตอบได้โดยไม่ต้องใช้กระบวนการวิจัย</td> </tr> <tr> <td>1</td> <td>หมายถึง</td> <td>เป็นเรื่องที่น่าสนใจเพียงอย่างเดียว</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>หมายถึง</td> <td>เป็นเรื่องที่เป็นปัญหาของชุมชน</td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>หมายถึง</td> <td>เป็นเรื่องที่เป็นปัญหาร่วมของชุมชน และเป็นปัญหาเร่งด่วน</td> </tr> </table>	0	หมายถึง	เป็นเรื่องที่สามารถหาคำตอบได้โดยไม่ต้องใช้กระบวนการวิจัย	1	หมายถึง	เป็นเรื่องที่น่าสนใจเพียงอย่างเดียว	2	หมายถึง	เป็นเรื่องที่เป็นปัญหาของชุมชน	3	หมายถึง	เป็นเรื่องที่เป็นปัญหาร่วมของชุมชน และเป็นปัญหาเร่งด่วน
0	หมายถึง	เป็นเรื่องที่ไม่มีความจำเป็นในการทำวิจัย																								
1	หมายถึง	เป็นเรื่องที่น่าสนใจเพียงอย่างเดียว																								
2	หมายถึง	เป็นเรื่องที่เป็นปัญหาของชุมชน																								
3	หมายถึง	เป็นเรื่องที่เป็นปัญหาร่วมของชุมชน และเป็นปัญหาเร่งด่วน																								
0	หมายถึง	เป็นเรื่องที่สามารถหาคำตอบได้โดยไม่ต้องใช้กระบวนการวิจัย																								
1	หมายถึง	เป็นเรื่องที่น่าสนใจเพียงอย่างเดียว																								
2	หมายถึง	เป็นเรื่องที่เป็นปัญหาของชุมชน																								
3	หมายถึง	เป็นเรื่องที่เป็นปัญหาร่วมของชุมชน และเป็นปัญหาเร่งด่วน																								

ประเด็นการประเมิน			IOC	ประเด็นการประเมิน		
6. ปัญหาวิจัย/วัตถุประสงค์มีความสอดคล้องกับชื่อเรื่อง โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้			1	6. ปัญหาวิจัย/วัตถุประสงค์มีความสอดคล้องกับชื่อเรื่อง โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้		
0	หมายถึง	ปัญหา/วัตถุประสงค์ไม่มีความสอดคล้องกับชื่อเรื่อง		0	หมายถึง	ปัญหา/วัตถุประสงค์ไม่มีความสอดคล้องกับชื่อเรื่อง หรือไม่ระบุปัญหาวิจัย
1	หมายถึง	ปัญหา/วัตถุประสงค์มีความสอดคล้องกับชื่อเรื่อง		1	หมายถึง	ปัญหา/วัตถุประสงค์มีความสอดคล้องกับชื่อเรื่อง
2	หมายถึง	ปัญหา/วัตถุประสงค์มีความสอดคล้องกับชื่อเรื่อง ระบุตัวแปรสำคัญที่ศึกษา		2	หมายถึง	ปัญหา/วัตถุประสงค์มีความสอดคล้องกับชื่อเรื่อง ระบุตัวแปรสำคัญที่ศึกษา
3	หมายถึง	ปัญหา/วัตถุประสงค์มีความสอดคล้องกับชื่อเรื่อง ตัวแปรสำคัญที่ศึกษา และวิธีที่ศึกษา		3	หมายถึง	ปัญหา/วัตถุประสงค์มีความสอดคล้องกับชื่อเรื่อง ตัวแปรสำคัญที่ศึกษา และวิธีที่ศึกษา
7. สมมติฐานการวิจัยถูกต้อง ชัดเจน โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้			1	7. สมมติฐานการวิจัยถูกต้อง ชัดเจน โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้		
0	หมายถึง	ไม่มีการระบุสมมติฐาน		0	หมายถึง	ไม่มีการระบุสมมติฐาน
1	หมายถึง			1	หมายถึง	มีการระบุสมมติฐาน แต่ไม่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของวิจัย ขอบเขต
2	หมายถึง	สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการวิจัย ขอบเขต				

ประเด็นการประเมิน			IOC	ประเด็นการประเมิน		
		พอเหมาะ สมเหตุผล มีที่มา ของสมมติฐาน แต่ อ่านแล้วไม่สามารถ ระบุได้ว่าประเด็นที่ คาดว่าจะเป็น คำตอบที่ได้จากการ วิจัยคืออะไร				การวิจัย ขอบเขต กว้างเกินไป ไม่มี ประเด็นเฉพาะที่ คาดว่าจะ คำตอบที่ได้จาก การวิจัย
3	หมายถึง	สอดคล้องกับ จุดมุ่งหมายการวิจัย สมเหตุผล และ คาดว่าจะ คำตอบที่ได้จากการ วิจัย ใช้ภาษา กะทัดรัด อ่านเข้าใจ ง่าย		2	หมายถึง	สอดคล้องกับ จุดมุ่งหมายของ การวิจัย ขอบเขต พอเหมาะ สมเหตุผล มี ที่มาของสมมติฐาน แต่อ่านแล้วไม่ สามารถระบุได้ว่า ประเด็นที่คาดว่าจะ เป็นคำตอบที่ได้ จากการวิจัยคือ อะไร
				3	หมายถึง	สอดคล้องกับ จุดมุ่งหมายการ วิจัย สมเหตุผล และคาดว่าจะ คำตอบที่ได้จาก การวิจัย ใช้ภาษา กะทัดรัด อ่าน เข้าใจง่าย

ประเด็นการประเมิน			IOC	ประเด็นการประเมิน		
8. การออกแบบการวิจัยสอดคล้องกับปัญหาการวิจัย โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้			0.8	8. การออกแบบการวิจัยสอดคล้องกับปัญหาการวิจัย โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้		
0	หมายถึง	การออกแบบวิจัยไม่สอดคล้องกับปัญหาวิจัย		0	หมายถึง	การออกแบบวิจัยไม่สอดคล้องกับปัญหาวิจัย
1	หมายถึง	การออกแบบวิจัยทำให้ได้แนวทางการวิจัยที่จะได้คำตอบตรงประเด็นกับปัญหาวิจัย		1	หมายถึง	การออกแบบการวิจัยมีการออกแบบการวัดตัวแปร
2	หมายถึง	การออกแบบวิจัยทำให้ได้แนวทางการวิจัยที่จะได้คำตอบตรงประเด็นกับปัญหาวิจัย		2	หมายถึง	การออกแบบการวิจัยมีการออกแบบการวัดตัวแปร และการออกแบบการสุ่มตัวอย่าง/การวิเคราะห์ข้อมูล
3	หมายถึง	การออกแบบวิจัยทำให้ได้แนวทางการวิจัยที่จะได้คำตอบตรงประเด็นกับปัญหาวิจัย และวัตถุประสงค์การวิจัยครบถ้วน		3	หมายถึง	การออกแบบการวิจัยมีการออกแบบการวัดตัวแปร การออกแบบการสุ่มตัวอย่าง และการวิเคราะห์ข้อมูล
9. ขั้นตอนการวิจัยมีความชัดเจน โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้			1	9. ขั้นตอนการวิจัยมีความชัดเจน โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้		
0	หมายถึง	ไม่มีการอธิบายขั้นตอนการวิจัย		0	หมายถึง	ไม่มีการอธิบายขั้นตอนการวิจัย
1	หมายถึง	อธิบายวิธีการดำเนินการวิจัยไม่ครบถ้วน		1	หมายถึง	อธิบายวิธีการดำเนินการวิจัยไม่เป็นขั้นตอน
2	หมายถึง	อธิบายวิธีการ		2	หมายถึง	อธิบายวิธีการ

ประเด็นการประเมิน			IOC	ประเด็นการประเมิน		
		ดำเนินการวิจัยเป็น ขั้นตอนแต่ไม่ชัดเจน ทุกขั้นตอน				ดำเนินการวิจัยเป็น ขั้นตอนแต่ไม่ ครบถ้วน
3	หมายถึง	อธิบายวิธีการ ดำเนินการวิจัยเป็น ขั้นตอนอย่าง เหมาะสมและชัดเจน ทุกขั้นตอน		3	หมายถึง	อธิบายวิธีการ ดำเนินการวิจัยเป็น ขั้นตอนอย่าง ชัดเจนและ ครบถ้วน
10. กำหนดกลุ่มตัวอย่างได้เหมาะสมกับการ วิจัย โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้			1	10. วิธีการได้มาและจำนวนของกลุ่มตัวอย่าง เหมาะสมกับการวิจัย โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้		
0	หมายถึง	ไม่มีการระบุนการ ได้มาของกลุ่ม ตัวอย่าง		0	หมายถึง	ไม่มีการระบุนการ ได้มาของกลุ่ม ตัวอย่าง
1	หมายถึง	ระบุนการได้มาของ กลุ่มตัวอย่างจำนวน ไม่เหมาะสม		1	หมายถึง	ระบุนการได้มาของ กลุ่มตัวอย่างและ ระบุนจำนวนไม่ เหมาะสม
2	หมายถึง	ระบุนการได้มาของ กลุ่มตัวอย่างจำนวน เหมาะสมแต่ยังไม่คล อบคลุม		2	หมายถึง	ระบุนการได้มาของ กลุ่มตัวอย่าง เหมาะสมแต่การ กำหนดจำนวนไม่ เหมาะสม
3	หมายถึง	ระบุนการได้มาของ กลุ่มตัวอย่างจำนวน เหมาะสมและคลอบ คลุม		3	หมายถึง	ระบุนการได้มาของ กลุ่มตัวอย่างและ กำหนดจำนวนได้ เหมาะสม

ประเด็นการประเมิน	IOC	ประเด็นการประเมิน																								
<p>11. ระบุเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้อย่างความเหมาะสม</p> <p>โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้</p> <table border="1" data-bbox="309 539 786 1272"> <tr> <td>0</td> <td>หมายถึง</td> <td>ไม่ระบุเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย</td> </tr> <tr> <td>1</td> <td>หมายถึง</td> <td>ระบุเครื่องมือได้แต่ยังไม่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การวิจัย</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>หมายถึง</td> <td>ระบุเครื่องมือได้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การวิจัย แต่ยังไม่ครบถ้วน</td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>หมายถึง</td> <td>ระบุเครื่องมือการวิจัยได้เหมาะสมและครบถ้วน สามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้</td> </tr> </table>	0	หมายถึง	ไม่ระบุเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	1	หมายถึง	ระบุเครื่องมือได้แต่ยังไม่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การวิจัย	2	หมายถึง	ระบุเครื่องมือได้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การวิจัย แต่ยังไม่ครบถ้วน	3	หมายถึง	ระบุเครื่องมือการวิจัยได้เหมาะสมและครบถ้วน สามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้	0.8	<p>11. ระบุเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้อย่างความเหมาะสม</p> <p>โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้</p> <table border="1" data-bbox="935 539 1412 1375"> <tr> <td>0</td> <td>หมายถึง</td> <td>ไม่ระบุเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย</td> </tr> <tr> <td>1</td> <td>หมายถึง</td> <td>ระบุเครื่องมือได้แต่ยังไม่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การวิจัย</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>หมายถึง</td> <td>ระบุเครื่องมือได้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การวิจัย แต่ยังไม่ครบถ้วน</td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>หมายถึง</td> <td>ระบุเครื่องมือการวิจัยได้เหมาะสมและครบถ้วน สามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้</td> </tr> </table>	0	หมายถึง	ไม่ระบุเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	1	หมายถึง	ระบุเครื่องมือได้แต่ยังไม่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การวิจัย	2	หมายถึง	ระบุเครื่องมือได้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การวิจัย แต่ยังไม่ครบถ้วน	3	หมายถึง	ระบุเครื่องมือการวิจัยได้เหมาะสมและครบถ้วน สามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้
0	หมายถึง	ไม่ระบุเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย																								
1	หมายถึง	ระบุเครื่องมือได้แต่ยังไม่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การวิจัย																								
2	หมายถึง	ระบุเครื่องมือได้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การวิจัย แต่ยังไม่ครบถ้วน																								
3	หมายถึง	ระบุเครื่องมือการวิจัยได้เหมาะสมและครบถ้วน สามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้																								
0	หมายถึง	ไม่ระบุเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย																								
1	หมายถึง	ระบุเครื่องมือได้แต่ยังไม่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การวิจัย																								
2	หมายถึง	ระบุเครื่องมือได้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การวิจัย แต่ยังไม่ครบถ้วน																								
3	หมายถึง	ระบุเครื่องมือการวิจัยได้เหมาะสมและครบถ้วน สามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้																								
<p>12. ระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลได้ถูกต้อง</p> <p>โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้</p> <table border="1" data-bbox="309 1480 786 2000"> <tr> <td>0</td> <td>หมายถึง</td> <td>ไม่สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลได้</td> </tr> <tr> <td>1</td> <td>หมายถึง</td> <td>สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลบางส่วนได้</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>หมายถึง</td> <td>สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลที่สำคัญได้ครบถ้วน แต่ยังมี</td> </tr> </table>	0	หมายถึง	ไม่สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลได้	1	หมายถึง	สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลบางส่วนได้	2	หมายถึง	สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลที่สำคัญได้ครบถ้วน แต่ยังมี	1	<p>12. เลือกใช้สถิติการวิเคราะห์ และการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้ถูกต้อง</p> <p>โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้</p> <table border="1" data-bbox="935 1525 1412 2000"> <tr> <td>0</td> <td>หมายถึง</td> <td>ไม่สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลได้</td> </tr> <tr> <td>1</td> <td>หมายถึง</td> <td>สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลบางส่วนได้</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>หมายถึง</td> <td>สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลที่สำคัญได้</td> </tr> </table>	0	หมายถึง	ไม่สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลได้	1	หมายถึง	สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลบางส่วนได้	2	หมายถึง	สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลที่สำคัญได้						
0	หมายถึง	ไม่สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลได้																								
1	หมายถึง	สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลบางส่วนได้																								
2	หมายถึง	สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลที่สำคัญได้ครบถ้วน แต่ยังมี																								
0	หมายถึง	ไม่สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลได้																								
1	หมายถึง	สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลบางส่วนได้																								
2	หมายถึง	สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลที่สำคัญได้																								

ประเด็นการประเมิน			IOC	ประเด็นการประเมิน		
		แนวทางการนำเสนอข้อมูล				ครบถ้วน แต่ยังไม่มีความชัดเจนในการนำเสนอข้อมูล
3	หมายถึง	สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลที่สำคัญได้ ครบถ้วน และมีแนวทางการนำเสนอที่เหมาะสม		3	หมายถึง	สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลที่สำคัญได้ ครบถ้วน และมีแนวทางการนำเสนอที่เหมาะสม
13. สามารถจัดเวทีแบบมีส่วนร่วมได้ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้			0.8	13. สามารถจัดกระบวนการแบบมีส่วนร่วมได้ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้		
0	หมายถึง	ไม่สามารถจัดเวทีแบบมีส่วนร่วมได้		0	หมายถึง	ไม่สามารถจัดเวทีแบบมีส่วนร่วมได้
1	หมายถึง	สามารถจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม ตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นให้ช่วยกันหาคำตอบได้		1	หมายถึง	สามารถจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม ตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นให้ช่วยกันหาคำตอบได้
2	หมายถึง	สามารถจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม ตั้งคำถามสัมภาษณ์ สังเกต จดบันทึกได้		2	หมายถึง	สามารถจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม ตั้งคำถาม สัมภาษณ์ สังเกต จดบันทึกได้
3	หมายถึง	สามารถจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม ตั้งคำถาม สัมภาษณ์ สังเกต จดบันทึก และสรุปเวทีได้		3	หมายถึง	สามารถจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม ตั้งคำถาม สัมภาษณ์ สังเกต จดบันทึก และสรุปเวทีได้

7. ค่าอำนาจจำแนก (r) และค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficiency) ของแบบวัดทักษะการวิจัยชุมชน

ข้อ	r	ผลการคัดเลือก	ข้อ	r	ผลการคัดเลือก
1	0.7	คัดเลือกไว้	8	0.7	คัดเลือกไว้
2	0.6	คัดเลือกไว้	9	0.8	คัดเลือกไว้
3	0.8	คัดเลือกไว้	10	0.3	คัดเลือกไว้
4	0.6	คัดเลือกไว้	11	0.3	คัดเลือกไว้
5	0.6	คัดเลือกไว้	12	0.8	คัดเลือกไว้
6	0.7	คัดเลือกไว้	13	0.7	คัดเลือกไว้
7	0.7	คัดเลือกไว้			

ค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค Cronbach's alpha (α) เท่ากับ 0.93

8. คุณภาพของความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถามเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน

นิยาม	ประเด็นการประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญ					IOC
		1	2	3	4	5	
เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน หมายถึง ความรู้สึกของผู้นำชุมชนที่มีต่อการวิจัยชุมชน ซึ่งมีทิศทางทั้งทางบวกและลบ ประกอบด้วย การประเมินค่าถึงประโยชน์ของการวิจัยชุมชน ความรู้สึกที่มีต่อการวิจัยชุมชน และความพร้อมที่จะทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน	1. การวิจัยชุมชนเป็นเรื่องที่ทำหายความสามารถของข้าพเจ้า	1	1	1	1	1	1
	2. การทำงานวิจัยชุมชนหรือมีส่วนร่วมในการวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชนทำให้ข้าพเจ้ามีความภูมิใจในตนเอง	1	1	1	1	1	1
	3. การวิจัยชุมชนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนได้จริง	1	1	1	1	1	1
	4. การวิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน	1	1	1	1	1	1
	5. การวิจัยชุมชนกระตุ้นให้เกิดการทำงานแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน	1	1	1	1	1	1
	6. การวิจัยชุมชนทำให้ชุมชนเกิดเข้มแข็งจากคนในชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้ เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน	1	1	1	1	1	1

นิยาม	ประเด็นการประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญ					IOC
		1	2	3	4	5	
	7. ข้าพเจ้าเห็นประโยชน์ของการทำวิจัยชุมชน	0	1	1	1	0	0.6
	8. การวิจัยชุมชนเป็นการเพิ่มความรู้ทักษะที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้	1	1	1	1	1	1
	9. การวิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญให้ชุมชนพึ่งตนเองได้บนฐานข้อมูลและความรู้	1	1	1	1	1	1
	10. ปัญหาของชุมชนเป็นหน้าที่ของผู้นำชุมชนและคนในชุมชนทุกคนที่ต้องศึกษาและหาทางแก้ไข	0	1	1	1	1	0.8
	11. การบูรณาการระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชน มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้การวิจัยชุมชนประสบผลสำเร็จ	1	1	1	1	1	1
	12. ข้อมูลในระดับชุมชนมีความจำเป็นและสำคัญเพื่อนำไปวางแผนการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน	1	1	1	1	1	1
	13. การเรียนรู้การวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชน สามารถนำมาใช้ในการตัดสินใจในการทำงานพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี	1	1	1	1	1	1
	14. ข้าพเจ้าตั้งใจที่จะใช้กระบวนการวิจัยในการแก้ปัญหาชุมชน	1	1	1	1	1	1
	15. การวิจัยชุมชนเป็นภาระความรับผิดชอบในหน้าที่	0	1	1	1	1	0.8

9. การปรับปรุงข้อความตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

ประเด็นการประเมิน	IOC	ประเด็นการประเมิน
1. การวิจัยชุมชนเป็นเรื่องที่ทำทาคความสามารถของข้าพเจ้า	1	1. การวิจัยชุมชนเป็นเรื่องที่ทำทาคความสามารถของข้าพเจ้า
2. การทำงานวิจัยชุมชนหรือมีส่วนร่วมในการวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชนทำให้ข้าพเจ้ามีความภูมิใจในตนเอง	1	2. การทำงานวิจัยชุมชนหรือมีส่วนร่วมในการวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชนทำให้ข้าพเจ้ามีความภูมิใจในตนเอง
3. การวิจัยชุมชนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนได้จริง	1	3. การวิจัยชุมชนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนได้จริง
4. การวิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน	1	4. การวิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน
5. การวิจัยชุมชนกระตุ้นให้เกิดการทำงานแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน	1	5. การวิจัยชุมชนกระตุ้นให้เกิดการทำงานแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน
6. การวิจัยชุมชนทำให้ชุมชนเกิดเข้มแข็งจากคนในชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้ เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน	1	6. การวิจัยชุมชนทำให้ชุมชนเกิดเข้มแข็งจากคนในชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้ เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน
7. การวิจัยชุมชนสามารถทำได้ตนเองคนเดียวไม่ต้องพึ่งผู้อื่นหรือหน่วยงานในพื้นที่	0.6	7. ข้าพเจ้าเห็นประโยชน์ของการทำวิจัยชุมชน
8. การวิจัยชุมชนเป็นการเพิ่มความรู้ ทักษะที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน ให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้	1	8. การวิจัยชุมชนเป็นการเพิ่มความรู้ ทักษะที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน ให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้
9. การวิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญให้ชุมชนพึ่งตนเองได้บนฐานข้อมูล และความรู้	1	9. การวิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญให้ชุมชนพึ่งตนเองได้บนฐานข้อมูล และความรู้
10. ปัญหาของชุมชนเป็นหน้าที่ของผู้นำชุมชนและคนในชุมชนทุกคนที่ต้องศึกษาและหาทางแก้ไข	0.8	10. ปัญหาของชุมชนเป็นหน้าที่ของผู้นำชุมชนและคนในชุมชนทุกคนที่ต้องศึกษาและหาทางแก้ไข
11. การบูรณาการระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชน มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้การวิจัยชุมชนประสบผลสำเร็จ	1	11. การบูรณาการระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชน มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้การวิจัยชุมชนประสบผลสำเร็จ
12. ข้อมูลในระดับชุมชนมีความจำเป็นและสำคัญเพื่อนำไปวางแผนชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชน	1	12. ข้อมูลในระดับชุมชนมีความจำเป็นและสำคัญเพื่อนำไปวางแผนการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน

ประเด็นการประเมิน	IOC	ประเด็นการประเมิน
13. การเรียนรู้การวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชนสามารถนำมาใช้ในการตัดสินใจในการทำงานพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี	1	13. การเรียนรู้การวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชนสามารถนำมาใช้ในการตัดสินใจในการทำงานพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี
14. ข้าพเจ้ายึดใจที่จะใช้กระบวนการวิจัยในการแก้ปัญหาชุมชน	1	14. ข้าพเจ้ายึดใจที่จะใช้กระบวนการวิจัยในการแก้ปัญหาชุมชน
15. การวิจัยชุมชนเป็นเรื่องที่ยากเกินความสามารถของข้าพเจ้า	0.8	15. การวิจัยชุมชนเป็นภาระความรับผิดชอบในหน้าที่

10. ค่าอำนาจจำแนก (r) และค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficiency) ของแบบสอบถามเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน

ข้อ	r	ผลการคัดเลือก	ข้อ	r	ผลการคัดเลือก
1	0.6	คัดเลือกไว้	9	0.7	คัดเลือกไว้
2	0.5	คัดเลือกไว้	10	0.5	คัดเลือกไว้
3	0.6	คัดเลือกไว้	11	0.8	คัดเลือกไว้
4	0.7	คัดเลือกไว้	12	0.7	คัดเลือกไว้
5	0.7	คัดเลือกไว้	13	0.6	คัดเลือกไว้
6	0.7	คัดเลือกไว้	14	0.7	คัดเลือกไว้
7	0.6	คัดเลือกไว้	15	0.5	คัดเลือกไว้
8	0.6	คัดเลือกไว้			

ค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค Cronbach's alpha (α) เท่ากับ 0.941

11. คุณภาพของความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถามคุณลักษณะนักวิจัยชุมชน

นิยาม	ประเด็นการประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญ					IOC
		1	2	3	4	5	
คุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน ประกอบด้วย การเคารพความคิดเห็นของผู้อื่นมีความเป็นกลาง ตัดสินใจบนฐานข้อมูล มุ่งมั่น อดทน อดกลั้น ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ละเอียด รอบคอบ มีไหวพริบ คิด วิเคราะห์ ตั้งคำถามเพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ต้องการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการเปลี่ยนแปลง โดยใช้วิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือทำงานร่วมกับผู้อื่น/หน่วยงาน อย่างมีส่วนร่วม และมีความมุ่งมั่นต้องการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในการวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน	1. เมื่อมีการจัดเวทีระดมความคิดเห็น ข้าพเจ้าจะรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น	1	1	1	1	1	1
	2. เมื่อมีผู้โต้แย้งความคิดเห็นของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะรับฟังอย่างตั้งใจ และไม่มีอคติ	1	1	1	1	1	1
	3. ข้าพเจ้ายินดีรับฟังเหตุผลของผู้อื่นที่มีความคิดเห็นต่าง เพื่อนำไปพิจารณาพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้น	1	1	1	1	1	1
	4. ข้าพเจ้าคำนึงถึงข้อเท็จจริง ความถูกต้อง และเหตุผล มากกว่าความสัมพันธ์ส่วนตัว	1	1	1	1	1	1
	5. เมื่อมีคำถาม หรือข้อสงสัยข้าพเจ้าจะค้นคว้าหาข้อมูลจากหลายแหล่งก่อนตัดสินใจ	1	1	1	1	1	1
	6. ข้าพเจ้าจะจะจดบันทึกข้อมูลต่าง ๆ เพื่อใช้ประโยชน์ในการวางแผนการทำงาน	0	1	1	1	1	0.8
	7. ในเหตุการณ์ปกติประจำวัน หรือเมื่อเจอเหตุการณ์ หรือสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ข้าพเจ้าจะจดบันทึก	0	1	1	1	1	0.8
	8. เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในชุมชน ข้าพเจ้าจะตั้งคำถามว่าปัญหาเกิดจากอะไร และมีใครที่จะช่วยหาทางแก้ปัญหาได้บ้าง	1	1	1	1	1	1
	9. ข้าพเจ้าเป็นคนสนใจใคร่รู้และไม่รีรอที่จะหาคำตอบให้ได้	1	1	1	1	1	1

นิยาม	ประเด็นการประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญ					IOC
		1	2	3	4	5	
	10. ข้าพเจ้ามีความกระตือรือร้นในการแสวงหาข้อมูล และข้อเท็จจริงเพื่อมาอธิบายปัญหานั้น	1	1	1	1	1	1
	11. ข้าพเจ้าทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ เพื่อการทำงานที่รับผิดชอบให้สำเร็จ	1	1	1	1	1	1
	12. เมื่อเกิดปัญหาในการทำงาน ข้าพเจ้าจะมุ่งมั่น อดทนทำงานให้สำเร็จ	1	1	1	1	1	1
	13. ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีและมีความตั้งใจ เมื่อได้รับมอบหมายให้เป็นผู้นำชุมชนเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง	1	1	1	1	1	1
	14. ข้าพเจ้าสามารถประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน ภาคี ภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนได้เป็นอย่างดี	1	1	1	1	1	1
	15. ข้าพเจ้ามุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองใน การทำวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน	1	1	1	1	1	1

12. การปรับปรุงข้อคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

ประเด็นการประเมิน	IOC	ประเด็นการประเมิน
1. เมื่อมีการจัดเวทีระดมความคิดเห็นข้าพเจ้า จะรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเสมอ	1	1. เมื่อมีการจัดเวทีระดมความคิดเห็นข้าพเจ้า จะรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
2. เมื่อมีผู้โต้แย้งความคิดเห็นของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะรับฟังอย่างตั้งใจ และไม่มีอคติ	1	2. เมื่อมีผู้โต้แย้งความคิดเห็นของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะรับฟังอย่างตั้งใจ และไม่มีอคติ
3. ข้าพเจ้ายินดีรับฟังเหตุผลของผู้อื่นที่มีความคิดเห็นต่าง เพื่อนำไปพิจารณาพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้น	1	3. ข้าพเจ้ายินดีรับฟังเหตุผลของผู้อื่นที่มีความคิดเห็นต่าง เพื่อนำไปพิจารณาพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้น

ประเด็นการประเมิน	IOC	ประเด็นการประเมิน
4. ข้าพเจ้าคำนึงถึงข้อเท็จจริง ความถูกต้อง และเหตุผล มากกว่าความสัมพันธ์ส่วนตัว	1	4. ข้าพเจ้าคำนึงถึงข้อเท็จจริง ความถูกต้อง และเหตุผล มากกว่าความสัมพันธ์ส่วนตัว
5. เมื่อมีคำถาม หรือข้อสงสัยข้าพเจ้าจะค้นคว้าหาข้อมูลจากหลายแหล่งก่อนตัดสินใจ	1	5. เมื่อมีคำถาม หรือข้อสงสัยข้าพเจ้าจะค้นคว้าหาข้อมูลจากหลายแหล่งก่อนตัดสินใจ
6. ข้าพเจ้าจะมีสมุดบันทึกติดตัวตลอดเวลา	0.8	6. ข้าพเจ้าจะจดบันทึกข้อมูลต่าง ๆ เพื่อใช้ประโยชน์ในการวางแผนการทำงาน
7. เมื่อเจอเหตุการณ์ หรือสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ข้าพเจ้าจะจดบันทึกอยู่เสมอ	0.8	7. ในเหตุการณ์ปกติประจำวัน หรือเมื่อเจอเหตุการณ์ หรือสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ข้าพเจ้าจะจดบันทึก
8. เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในชุมชน ข้าพเจ้ามักตั้งคำถามเสมอว่าปัญหาเกิดจากอะไร และมีใครที่จะช่วยหาทางแก้ปัญหาได้บ้าง	1	8. เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในชุมชน ข้าพเจ้าจะตั้งคำถามว่าปัญหาเกิดจากอะไร และมีใครที่จะช่วยหาทางแก้ปัญหาได้บ้าง
9. ข้าพเจ้าเป็นคนอยากรู้อยากเห็นและไม่รีรอที่จะหาคำตอบให้ได้	1	9. ข้าพเจ้าเป็นคนสนใจใคร่รู้และไม่รีรอที่จะหาคำตอบให้ได้
10. ข้าพเจ้ามีความกระตือรือร้นในการแสวงหาข้อมูล และข้อเท็จจริงเพื่อมาอธิบายปัญหาอยู่เสมอ	1	10. ข้าพเจ้ามีความกระตือรือร้นในการแสวงหาข้อมูล และข้อเท็จจริงเพื่อมาอธิบายปัญหานั้น
11. ข้าพเจ้าทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ ในการทำงานที่รับผิดชอบให้สำเร็จ	1	11. ข้าพเจ้าทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ เพื่อการทำงานที่รับผิดชอบให้สำเร็จ
12. เมื่อเกิดปัญหาในการทำงานข้าพเจ้าจะมุ่งมั่น อดทนทำงานให้สำเร็จ	1	12. เมื่อเกิดปัญหาในการทำงานข้าพเจ้าจะมุ่งมั่น อดทนทำงานให้สำเร็จ
13. ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีและมีความตั้งใจเมื่อได้รับมอบหมายให้เป็นผู้นำชุมชนเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง	1	13. ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีและมีความตั้งใจเมื่อได้รับมอบหมายให้เป็นผู้นำชุมชนเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง
14. ข้าพเจ้าสามารถประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน ภาคี ภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนได้เป็นอย่างดี	1	14. ข้าพเจ้าสามารถประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน ภาคี ภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนได้เป็นอย่างดี
15. ข้าพเจ้ามุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองในการทำวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน	1	15. ข้าพเจ้ามุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองในการทำวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน

13. ค่าอำนาจจำแนก (r) และค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficiency) ของแบบสอบถามคุณลักษณะนักวิจัยชุมชน

ข้อ	r	ผลการคัดเลือก	ข้อ	r	ผลการคัดเลือก
1	0.7	คัดเลือกไว้	9	0.9	คัดเลือกไว้
2	0.8	คัดเลือกไว้	10	0.5	คัดเลือกไว้
3	0.7	คัดเลือกไว้	11	0.8	คัดเลือกไว้
4	0.6	คัดเลือกไว้	12	0.8	คัดเลือกไว้
5	0.8	คัดเลือกไว้	13	0.7	คัดเลือกไว้
6	0.8	คัดเลือกไว้	14	0.8	คัดเลือกไว้
7	0.7	คัดเลือกไว้	15	0.5	คัดเลือกไว้
8	0.7	คัดเลือกไว้			

ค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค Cronbach's alpha (α) เท่ากับ 0.957

14. คุณภาพของความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

นิยาม	ประเด็นการประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญ					IOC
		1	2	3	4	5	
ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน หมายถึง การแสดงออกถึงความรู้สึกของผู้นำชุมชนต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน ด้านเนื้อหาสาระ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านการวัดและ	1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นประโยชน์ต่อผู้นำชุมชนและชุมชน	1	1	1	1	1	1
	2. เนื้อหาสาระที่อบรมมีความยากง่ายในระดับที่เหมาะสม	1	1	1	1	1	1
	3. กิจกรรมในหลักสูตรเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนได้ฝึกปฏิบัติจริง	1	1	1	1	1	1
	4. เอกสารประกอบการฝึกอบรมเข้าใจง่าย	1	1	1	1	1	1
	5. สื่อการอบรมช่วยส่งเสริมความเข้าใจ	1	1	1	1	1	1
	6. กิจกรรมในหลักสูตรเปิดโอกาสการมีส่วนร่วม และแลกเปลี่ยน	1	1	1	1	1	1

ประเมินผล ด้าน บรรยากาศการเรียนรู้ และด้านประโยชน์ที่ได้รับ	เรียนรู้กับผู้อื่น						
	7. การวัดและประเมินผลมีความ ยากง่ายพอเหมาะ	1	1	1	1	1	1
	8. ระยะเวลาในการฝึกอบรมมี ความเหมาะสม	0	1	1	1	1	0.8
	9. การจัดการกระบวนการอบรม ช่วยส่งเสริมบรรยากาศการ เรียนรู้	1	1	1	1	1	1
	10. ผู้นำชุมชนสามารถนำความรู้ไป ใช้ประโยชน์ได้จริง	1	1	1	1	1	1

15. การปรับปรุงข้อคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

ประเด็นการประเมิน	IOC	ประเด็นการประเมิน
1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นประโยชน์ต่อผู้นำ ชุมชนและชุมชน	1	1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นประโยชน์ต่อผู้นำ ชุมชนและชุมชน
2. เนื้อหาสาระมีความยากง่ายในระดับที่ เหมาะสม	1	2. เนื้อหาสาระที่อบรมมีความยากง่ายในระดับที่ เหมาะสม
3. กิจกรรมในหลักสูตรเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนได้ ปฏิบัติจริง	1	3. กิจกรรมในหลักสูตรเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนได้ ฝึกปฏิบัติจริง
4. เอกสารประกอบการฝึกอบรมเข้าใจง่าย	1	4. เอกสารประกอบการฝึกอบรมเข้าใจง่าย
5. สื่อการอบรมมีความชัดเจน	1	5. สื่อการอบรมช่วยส่งเสริมความเข้าใจ
6. กิจกรรมในหลักสูตรเปิดโอกาสการมีส่วนร่วม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น	1	6. กิจกรรมในหลักสูตรเปิดโอกาสการมีส่วนร่วม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น
7. การวัดและประเมินผลมีความยากง่าย พอเหมาะ	1	7. การวัดและประเมินผลมีความยากง่าย พอเหมาะ
8. ระยะเวลาในการฝึกอบรมมีความเหมาะสม	0.8	8. ระยะเวลาในการฝึกอบรมมีความเหมาะสม
9. กิจกรรมในการอบรมมีความยืดหยุ่นและ เหมาะสม	1	9. การจัดการกระบวนการอบรมช่วยส่งเสริม บรรยากาศการเรียนรู้
10. ผู้นำชุมชนสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ ได้จริง	1	10. ผู้นำชุมชนสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ ได้จริง

16. ค่าอำนาจจำแนก (r) และค่าความเชื่อมั่นด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficiency) ของแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตร เสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ข้อ	r	ผลการคัดเลือก	ข้อ	r	ผลการคัดเลือก
1	0.7	คัดเลือกไว้	6	0.8	คัดเลือกไว้
2	0.8	คัดเลือกไว้	7	0.7	คัดเลือกไว้
3	0.7	คัดเลือกไว้	8	0.7	คัดเลือกไว้
4	0.6	คัดเลือกไว้	9	0.9	คัดเลือกไว้
5	0.8	คัดเลือกไว้	10	0.4	คัดเลือกไว้

ค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค Cronbach's alpha (α) เท่ากับ 0.939

ภาคผนวก จ

หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

เอกสารคู่มือประกอบการฝึกอบรม
หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

จัดทำโดย
นางสาวสุธิมา เทียนงาม
นิสิตปริญญาเอกหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวัดประเมิน และวิจัยการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คำนำ

คู่มือประกอบการฝึกอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้นำชุมชนได้เรียนรู้ มีประสบการณ์ และความชำนาญเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความรู้ และทักษะ อันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรม ให้สามารถปฏิบัติการวิจัยชุมชนได้มีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย 4 หน่วยการเรียนรู้ คือ **หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 : การสร้างการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้กับชุมชน** **หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 : การสกัดโจทย์วิจัยและออกแบบงานวิจัย** **หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 : การปฏิบัติการวิจัยชุมชน** และ **หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 : การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ การถอดบทเรียน สรุปบทเรียน และการเขียนรายงานวิจัย**

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า คู่มือประกอบการฝึกอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน จะเป็นแนวทางสำหรับผู้นำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้นำชุมชนสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาสมรรถนะด้านการวิจัยชุมชนได้ตามวัตถุประสงค์

สุธิมา เทียนงาม

สารบัญ

ความเป็นมาและความสำคัญ		1
จุดมุ่งหมายของหลักสูตร		3
โครงสร้างเนื้อหา		3
ตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน		4
เนื้อหาสาระของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน		6
วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม		7
หน่วยการเรียนรู้ที่ 1	การสร้างการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้กับชุมชน	14
หัวข้อการอบรมที่ 1	การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้การวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน	15
หัวข้อการอบรมที่ 2	มโนทัศน์การวิจัยชุมชน	17
หน่วยการเรียนรู้ที่ 2	การสกัดโจทย์วิจัยและออกแบบงานวิจัย	20
หัวข้อการอบรมที่ 3	การศึกษาทุณชุมชน	21
หัวข้อการอบรมที่ 4	การสกัดโจทย์วิจัย	30
หัวข้อการอบรมที่ 5	การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Analysis)	35
หัวข้อการอบรมที่ 6	กระบวนการวิจัยและการออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ	39
หน่วยการเรียนรู้ที่ 3	การปฏิบัติการวิจัยชุมชน	43
หัวข้อการอบรมที่ 7	เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมและสำรวจข้อมูลชุมชน	44
หัวข้อการอบรมที่ 8	ฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน	49
หน่วยการเรียนรู้ที่ 4	การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ การถอดบทเรียน สรุบบทเรียน และการเขียนรายงานวิจัย	50
หัวข้อการอบรมที่ 9	การสังเคราะห์ข้อมูลความรู้สู่การเขียนรายงานวิจัย	51
หัวข้อการอบรมที่ 10	แผนชุมชน และการนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย	57

หลักการและเหตุผล

การพัฒนาชุมชนมีกระบวนการ วิธีการที่หลากหลาย แต่โดยหลักการแล้วมีเป้าหมายสำคัญ 2 ประการ คือ 1) การพัฒนาคนให้มีความสุข ให้เป็นคนที่มีความรู้ มีคุณธรรม มีความสุขสงบ จิตใจที่เยือกเย็น อารมณ์แจ่มใส มั่นคง ไม่มีความเครียด สุขุม มีเมตตา กรุณา เอื้ออาทรต่อผู้อื่น รู้จักประมาณตน มีความพอเพียง เข้าใจในสัจธรรมของชีวิตมองโลกในแง่ดี มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง 2) การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง มีจิตสำนึกรักชุมชน สำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะรับผิดชอบปัญหาต่าง ๆ ร่วมกับบุคคลอื่น มีจิตวิญญาณชุมชน เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง มีการจัดการชุมชนที่ดี มีเครือข่าย มีภาวะผู้นำชุมชน เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ เป็นชุมชนสงบสุข และเป็นชุมชนที่ยั่งยืน (โกวิทย์ พวงงาม, 2553)

“ชุมชนเข้มแข็งเป็นหัวใจของการพัฒนาในทุกเรื่อง” และ “การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องเริ่มจากฐานราก” (ประเวศ วะสี, 2561) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จึงเป็นประเด็นสำคัญต่อการพัฒนาประเทศเพื่อเป็นฐานรองรับการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทักษะอาชีพ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพร้อมกันทุกด้าน ซึ่งหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน รวมไปถึงภาคีการพัฒนาต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ จึงต้องผนึกกำลังดำเนินงานการเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนให้สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ด้วยการกระตุ้นและสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งพัฒนาศักยภาพให้คนในชุมชน “ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้” อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว ด้วยความเชื่อว่าการสร้างความเข้มแข็งของ “ชุมชน” ซึ่งเป็น “ทุน” และ “ฐาน” ทางสังคมที่สำคัญให้สามารถจัดการดูแล และแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง จะเป็นรากฐานที่มั่นคงต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมของประเทศได้อย่างยั่งยืน

การสร้างชุมชนให้เข้มแข็งเป็นเรื่องของการจัดการศักยภาพและทรัพยากรในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาและขับเคลื่อนชุมชนโดยคนในชุมชนเอง เมื่อชุมชนใดมีความรู้และทักษะที่เหมาะสมในบริบทของชุมชนตนเอง ก็จะทำให้ชุมชนนั้นสามารถผ่านพ้นวิกฤติและก้าวไปสู่การพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็งได้ ดังนั้น “ความรู้” คือพื้นฐานสำคัญในการพัฒนา “การวิจัย” เป็นกระบวนการหนึ่งในการเสริมสร้างองค์ความรู้เพื่อนำไปปรับปรุง และพัฒนาวิธีการดำรงชีวิตให้ดีขึ้น ความรู้ที่ได้จากการวิจัยจึงเป็นพลังที่สำคัญในการได้มาซึ่งข้อมูลความรู้อันสามารถนำไปแก้ปัญหาและพัฒนาประเทศได้อย่างถูกต้อง และเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในด้านเศรษฐกิจ การพัฒนานวัตกรรม หรือ

ในด้านสังคมที่จะช่วยให้ประชาชนและชุมชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น การวิจัยและพัฒนาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพึ่งตนเอง สร้างการเปลี่ยนแปลงและการปฏิรูปอย่างต่อเนื่องบนฐานความรู้ (สุทธิพร จิตต์มิตรภาพ, 2557)

หลายสิบปีที่ผ่านมางานวิจัยในประเทศไทยมักถูกตั้งโจทย์โดยนักวิชาการ หน่วยงานต่าง ๆ เพื่อทดสอบทฤษฎี หรือหาคำตอบที่สนใจ หรือเข้าไปทำวิจัยในห้องถ้ำเพื่อการวางแผน กำหนดนโยบาย เพื่อคลี่คลายปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศ โจทย์การวิจัยหรือปัญหาการวิจัยที่มาจากชาวบ้านหรือชุมชนอย่างแท้จริง นักวิจัยซึ่งเป็นนักวิชาการหรือนักพัฒนาภาคเอกชน มักจะมีบทบาทหลักในการทำวิจัย โดยนักวิจัยจะเข้ามาเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนในชนบทในระยะเวลาอันสั้น และมักเป็นการเก็บข้อมูลเพียงบางมิติที่นักวิจัยสนใจ ไม่รอบด้านและไม่ครบถ้วน และตัวนักวิจัยเองมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมกับคนในห้องถ้ำ จึงทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลผิดพลาดได้โดยง่าย นำไปสู่การให้ข้อเสนอแนะที่ไม่ตรงกับปัญหา หรือปฏิบัติได้ยากภายใต้บริบทของวัฒนธรรมของห้องถ้ำ รวมถึงไม่มีแนวทางการพัฒนาในโครงการวิจัย ทำให้งานวิจัยก็ไม่ได้นำไปสู่การแก้ปัญหาของชุมชน (ทวีป ศิริรัศมี, 2549; สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค, 2548)

สถาบันวิทยาลัยชุมชนซึ่งเป็นสถานศึกษาที่จัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญา ซึ่งมี พันธกิจด้านการจัดการศึกษา วิจัย ให้บริการทางวิชาการ ทำนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรม ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อสร้างความเข้มแข็งท้องถิ่นและชุมชน และการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมี “ชุมชน” เป็นหน่วยวัดความสำเร็จของการพัฒนา ที่เน้นบทบาทให้ “วิทยาลัยชุมชนเป็นข้อต่อที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ทางวิชาการไปสู่การพัฒนาหรือสร้างนวัตกรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาในระดับพื้นที่หรือชุมชน การสร้างศักยภาพคนที่ใช้ความรู้เป็นฐาน และสร้างความเข้มแข็งชุมชน คนไม่ทิ้งถิ่น และเกิดความยั่งยืน” ดังนั้น “การวิจัยชุมชน” จึงเป็นอีกพันธกิจหนึ่งที่สถาบันวิทยาลัยชุมชนต้องสร้างองค์ความรู้ให้กับชุมชน ให้ชุมชนมีสมรรถนะการวิจัยชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนในปัจจุบันและพร้อมรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และชี้้นำการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ชุมชนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป

จุดมุ่งหมายของหลักสูตร

หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้นำชุมชนได้เรียนรู้และพัฒนา มีประสบการณ์ และความชำนาญเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน ซึ่งจะช่วยให้เสริมสร้างความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรม ให้สามารถปฏิบัติกรวิจัยชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โครงสร้างเนื้อหา

กำหนดโครงสร้างเนื้อหา ประกอบด้วย 4 หน่วยการเรียนรู้ 10 หัวข้อการอบรม ดังนี้

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1	การสร้างการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้กับชุมชน
หัวข้อการอบรมที่ 1	การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้การวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน
หัวข้อการอบรมที่ 2	มโนทัศน์การวิจัยชุมชน
หน่วยการเรียนรู้ที่ 2	การสกัดใจหายวิจัยและออกแบบงานวิจัย
หัวข้อการอบรมที่ 3	การศึกษาทุนชุมชน
หัวข้อการอบรมที่ 4	การสกัดใจหายวิจัย
หัวข้อการอบรมที่ 5	การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Analysis)
หัวข้อการอบรมที่ 6	กระบวนการวิจัยและการออกแบบการวิจัย
หน่วยการเรียนรู้ที่ 3	การปฏิบัติการวิจัยชุมชน
หัวข้อการอบรมที่ 7	เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน
หัวข้อการอบรมที่ 8	ฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน
หน่วยการเรียนรู้ที่ 4	การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ การถอดบทเรียน สรุปบทเรียน และการเขียนรายงานวิจัย
หัวข้อการอบรมที่ 9	การสังเคราะห์ข้อมูลความรู้สู่การเขียนรายงานวิจัย
หัวข้อการอบรมที่ 10	แผนชุมชน และการนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย

สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

สมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน ประกอบด้วย ความรู้ความเข้าใจของผู้นำชุมชนเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน ทักษะการวิจัยชุมชน เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน และคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน เพื่อให้ผู้นำชุมชนสามารถทำวิจัยชุมชนเพื่อแก้ปัญหาที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนในปัจจุบันและพร้อมรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และชี้้นำการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ชุมชนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีรายละเอียดตัวบ่งชี้ต่อไปนี้ดังต่อไปนี้

1) ความรู้เกี่ยวกับการวิจัยชุมชน หมายถึง ความรู้ความเข้าใจของผู้นำชุมชนในด้านกระบวนการวิจัย และโมเดลการวิจัยชุมชน การวิเคราะห์บริบทและปัญหาของชุมชน การทำแผนชุมชน และประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาชุมชน

2) ทักษะการวิจัยชุมชน หมายถึง ความสามารถของผู้นำชุมชนในการนำความรู้ไปฝึกฝนจนเกิดทักษะการเรียนรู้ และจัดการงานวิจัยชุมชนให้ไปสู่เป้าหมายได้สำเร็จ ประกอบด้วย การตั้งเป้าหมาย การจัดเวที การวิเคราะห์เครือข่าย การจัดการความสัมพันธ์กับเครือข่าย การสรุป และสังเคราะห์ร่วม และการประเมินจังหวะและโอกาสในการขับเคลื่อนโครงการเพื่อให้ได้รับความร่วมมือ/การสนับสนุนจากภาคีต่างๆ

3) เจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน หมายถึง ความรู้สึกของผู้นำชุมชนที่มีต่อการวิจัยชุมชน ซึ่งมีทิศทางทั้งทางบวกและลบ ประกอบด้วย การประเมินค่าถึงประโยชน์ของการวิจัยชุมชน ความรู้สึกที่มีต่อการวิจัยชุมชน และความพร้อมที่จะทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยชุมชน

4) คุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน นักวิจัยชุมชนต้องทำงานในพื้นที่ร่วมกับชุมชน และภาคีที่เกี่ยวข้อง จึงต้องมีคุณลักษณะเฉพาะของการเป็นนักวิจัยชุมชน ประกอบด้วย การเคารพความคิดเห็นของผู้อื่นมีความเป็นกลาง ตัดสินใจบนฐานข้อมูล มุ่งมั่น อดทน อดกลั้น ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคละเอียด รอบคอบ มีไหวพริบ คิด วิเคราะห์ ตั้งคำถามเพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ต้องการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการเปลี่ยนแปลงโดยใช้วิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือทำงานร่วมกับผู้อื่น/หน่วยงาน อย่างมีส่วนร่วม และมีความมุ่งมั่นต้องการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในการวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน

เนื้อหาสาระของหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

การอบรมใช้เวลา 30 ชั่วโมง โดยมีรายละเอียดการฝึกอบรมในแต่ละหัวข้อ ดังนี้

หน่วยการเรียนรู้	หัวข้อการฝึกอบรม	รูปแบบการเรียนรู้			จำนวน ชั่วโมง (45 ชม.)
		ห้องเรียน ปกติ	สื่อสังคม ออนไลน์	การฝึก ปฏิบัติ	
1. การสร้างการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้กับชุมชน	1. การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้การวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน	✓			2
	2. มโนทัศน์การวิจัยชุมชน		✓		3
2. การสกัดโจทย์วิจัยและออกแบบงานวิจัย	3. การศึกษาทุนชุมชน		✓	✓	3
	4. การสกัดโจทย์วิจัย		✓	✓	3
	5. การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Analysis)		✓	✓	2
	6. กระบวนการวิจัยและการออกแบบการวิจัย		✓	✓	5
3. การปฏิบัติการวิจัยชุมชน	7. เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน		✓	✓	3
	8. ฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน	✓		✓	5
4. การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ การถอดบทเรียน สรุปบทเรียน และการเขียนรายงานการวิจัย	9. การสังเคราะห์ข้อมูลความรู้สู่การเขียนรายงานวิจัย		✓	✓	2
	10. แผนชุมชน และการนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย		✓		2
รวม					30

การประเมินผล

1. เข้าร่วมการอบรมไม่น้อยกว่าร้อยละ 80
2. ประเมินโดยการสังเกตพฤติกรรมและการมีส่วนร่วมในการฝึกอบรม
3. ผ่านเกณฑ์การทดสอบความรู้ความเข้าใจ ทักษะ และคุณลักษณะการเป็นนักวิจัยชุมชน

ตารางวิเคราะห์วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 : การสร้างการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้กับชุมชน

หัวข้อการฝึกอบรม	วัตถุประสงค์ของการอบรม	วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม
1.การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้การวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน	1. กระตุ้นความสนใจให้ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน 2. เพื่อดึงเป้าหมายและวางกรอบการทำงานร่วมกันกับชุมชน	1. แสดงออกถึงความมุ่งมั่นต้องการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในการวิจัยชุมชนได้ 2. แสดงออกถึงความต้องการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการเปลี่ยนแปลงโดยใช้วิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือทำงานร่วมกับผู้อื่น/หน่วยงาน อย่างมีส่วนร่วมได้ 3. ระบุเป้าหมายและกรอบการทำงานร่วมกันได้
2. มโนทัศน์การวิจัยชุมชน	3.. เพื่อให้ให้นักวิจัยชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับการวิจัยชุมชน และกระบวนการวิจัยชุมชน	4. อธิบายความหมายของการวิจัยชุมชนได้ 5. ระบุขั้นตอนการทำวิจัยชุมชนได้

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 : การสกัดใจวิทยวิจัยและออกแบบงานวิจัย

หัวข้อการฝึกอบรม	วัตถุประสงค์ของการอบรม	วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม
3. การศึกษาทุนชุมชน	4. เพื่อให้ นักวิจัยชุมชน เข้าใจบริบทชุมชน ทุนชุมชน ศักยภาพของชุมชน และปัญหาของชุมชน	6. อธิบายบริบทชุมชน ทุนชุมชน ศักยภาพของชุมชนได้ถูกต้อง 7. ระบุปัญหาสำคัญในชุมชนได้
4. การสกัดใจวิทยวิจัย	5. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจากปัญหาของตนเอง 6. เพื่อวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาด้วยการวิเคราะห์เชิงระบบ (System Analysis) 7. พลิกจากมุมมองของปัญหาให้เป็นเป้าหมายที่ชุมชนต้องการเห็นร่วมกัน เพื่อให้เป้าหมายนี้เป็นเครื่องมือยึดโยงกิจกรรมและการทำงานเพื่อแก้ปัญหาทั้งหมดเข้าด้วยกัน	8. ระบุปัญหาที่สำคัญ เป็นประเด็นร่วมของชุมชนและกระทบคนส่วนใหญ่ในชุมชนได้
5. การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Analysis)	8. เพื่อให้ นักวิจัยชุมชน วิเคราะห์ความเกี่ยวข้องของบุคคล/หน่วยงานที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ปัญหาวิจัย ทั้งกลุ่มที่เป็นเจ้าของปัญหา ผู้ได้รับผลกระทบ และผู้ที่	9. ระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาวิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของปัญหา กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ และกลุ่มผู้สนับสนุนการแก้ไขปัญหาได้ 10. ประเมินจังหวะและโอกาสในการขับเคลื่อนโครงการเพื่อให้ได้รับความร่วมมือ/การสนับสนุนจากภาคีต่างๆ ได้ถูกต้อง

หัวข้อการฝึกอบรม	วัตถุประสงค์ของการอบรม	วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม
	สามารถให้การสนับสนุนการแก้ปัญหาได้ (อาทิ ในด้านงบประมาณ ความรู้)	
6. กระบวนการวิจัยและการออกแบบการวิจัย	9. เพื่อให้ให้นักวิจัยชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการวิจัย และสามารถออกแบบการวิจัยได้	11. อธิบายกระบวนการวิจัยและการออกแบบได้ 12. สามารถนำโจทย์วิจัยไปออกแบบการวิจัย ระบุกรอบการวิจัย แผนงานกิจกรรมได้ 13. ระบุองค์ประกอบหรือปัจจัยสำคัญที่จะเอื้อให้งานวิจัยบรรลุเป้าหมายได้ โดยใช้หลักตรรกะเหตุผล (logical thinking) ได้ถูกต้อง

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 : การปฏิบัติการวิจัยชุมชน

หัวข้อการฝึกอบรม	วัตถุประสงค์ของการอบรม	วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม
7. เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน	10. เพื่อให้ให้นักวิจัยชุมชนมีความรู้ความเข้าใจ และฝึกเทคนิค วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากชุมชน ได้แก่ การจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม การตั้งคำถาม Mind Map การบันทึกและสรุปเวทีเชิงสังเคราะห์ การสังเกต การสัมภาษณ์	14. สามารถจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม ตั้งคำถาม ทำ Mind Map บันทึกและสรุปเวทีเชิงสังเคราะห์ สังเกต สัมภาษณ์ได้

หัวข้อการฝึกอบรม	วัตถุประสงค์ของการ อบรม	วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม
8. ฝึกปฏิบัติการวิจัย ชุมชน	<p>11. เพื่อให้ นักวิจัยชุมชนได้ ฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน ตามแผนการวิจัย เน้นให้มี ปฏิบัติการจริงของการ แก้ปัญหาตามแนวทางที่ กำหนดไว้ โดยเปิดให้ผู้มี ส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามาเรียนรู้ ร่วมกันตลอดกระบวนการ</p> <p>12. เพื่อสร้างกระบวนการ เรียนรู้ให้นักวิจัยชุมชนโดย การถอดบทเรียนหลังจากทำ กิจกรรมแล้วทุกครั้งว่าได้ เรียนรู้อะไรบ้างเกี่ยวกับ วิธีการทำงานและผลที่ เกิดขึ้นนำไปสู่การปรับ แผนการดำเนินงานเพื่อการ แก้ปัญหา เข้าสู่วงจรการ เรียนรู้เพื่อยกระดับ ปฏิบัติการในครั้งต่อไป</p>	<p>15. สามารถปฏิบัติการวิจัยชุมชนตาม แผนการวิจัยที่กำหนดไว้ได้ถูกต้อง</p> <p>16. ระบุผลของกิจกรรมว่าบรรลุ วัตถุประสงค์หรือไม่ เงื่อนไข/ปัจจัย กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้</p>

หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 : การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ การถอดบทเรียน สรุปบทเรียน และการเขียนรายงานวิจัย

หัวข้อการฝึกอบรม	วัตถุประสงค์ของการอบรม	วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม
9. การสังเคราะห์ข้อมูล ความรู้สู่การเขียน รายงานวิจัย	13. เพื่อให้ นักวิจัยชุมชน สามารถประมวลผลข้อมูล สรุปประเด็น ถอดบทเรียน	17. อธิบายรูปแบบของรายงานการวิจัยได้ 18. อธิบายการนำผลการวิจัย ไปสู่การใช้ประโยชน์ให้ชุมชนได้รับรู้ได้ถูกต้อง
10. แผนชุมชน และการนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย	14. เพื่อให้ นักวิจัยชุมชน มีความรู้ความเข้าใจและสามารถทำแผนชุมชน 15. เพื่อให้ นักวิจัยเข้าใจแนวทางการบรรจุข้อเสนอโครงการในแผนระดับท้องถิ่นได้	19. อธิบายองค์ประกอบของแผนชุมชนได้ 20. อธิบายกระบวนการทำแผนชุมชนได้ 21. อธิบายแนวทางการนำผลการวิจัยไปใช้ในการกำหนดนโยบายในระดับท้องถิ่นได้

ตารางวิเคราะห์วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

ที่	วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม	ตัวชี้วัดสมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน															
		ด้านความรู้					ด้านทักษะ					ด้านคุณลักษณะ					
		1.1.1	1.1.2	1.2.1	1.2.2	2.1.	2.2.1	2.2.2	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	3.8	
หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 การสร้างการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้กับชุมชน																	
หัวข้อการฝึกอบรมที่ 1 การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้การวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน																	
1	แสดงออกถึงความมุ่งมั่นต่อการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในการวิจัยชุมชนได้															✓	
2	แสดงออกถึงความต้องการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการเปลี่ยนแปลงโดยใช้วิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือทำงานร่วมกับผู้อื่น/หน่วยงาน อย่างมีส่วนร่วมได้																✓
3	ระบุเป้าหมายและกรอบการทำงานร่วมกันได้																✓
หัวข้อการฝึกอบรมที่ 2 มโนทัศน์การวิจัยชุมชน																	
4	อธิบายความหมายของการวิจัยชุมชนได้															✓	
5	ระบุขั้นตอนการทำวิจัยชุมชนได้															✓	✓

ที่	วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม	ตัวชี้วัดสมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน															
		ด้านความรู้				ด้านทักษะ				ด้านคุณลักษณะ							
		1.1.1	1.1.2	1.2.1	1.2.2	2.1.	2.2.1	2.2.2	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	3.8	
16	แผนการวิจัยที่กำหนดไว้ได้ถูกต้อง ระบุผลของกิจกรรมว่าบรรลุ วัตถุประสงค์หรือไม่ เงื่อนไข/ปัจจัย กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้					✓					✓						
หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 : การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ การถอดบทเรียน สรุปบทเรียน และการเขียนรายงานวิจัย																	
หัวข้อการฝึกอบรมที่ 9 การสังเคราะห์ข้อมูลความรู้สู่การเขียนรายงานวิจัย																	
17	เขียนรายงานการวิจัยได้ถูกต้อง	✓				✓						✓					
18	อธิบายการนำผลการวิจัย ไปสู่การ ใช้ประโยชน์ให้ชุมชนได้รับรู้ได้ ถูกต้อง																
หัวข้อการฝึกอบรมที่ 10 แผนชุมชน และนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย																	
19	อธิบายองค์ประกอบของแผนชุมชน ได้				✓												
20	อธิบายกระบวนการทำแผนชุมชนได้				✓												
21	อธิบายแนวทางการนำผลการวิจัย ไปใช้ในการกำหนดนโยบายใน ระดับท้องถิ่นได้				✓									✓			

หมายเหตุ : ตัวบ่งชี้สมรรถนะการวิจัยชุมชน

ความรู้	ทักษะ	คุณลักษณะ
<p>1.1 ความรู้เกี่ยวกับภารกิจวิจัย</p> <p>1.1.1 ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการวิจัย</p> <p>1.1.2 ความรู้เกี่ยวกับขั้นตอนการวิจัยชุมชน</p> <p>1.2 ความรู้เฉพาะด้านสำหรับนักวิจัยชุมชน</p> <p>1.2.1 ความรู้เกี่ยวกับบริบทชุมชนและปัญหา</p> <p>1.2.2 ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำแผนชุมชนและการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาชุมชน</p>	<p>2.1 ทักษะการเรียนรู้ (Learning Skills)</p> <p>2.2 ทักษะการเป็นนักวิจัยชุมชน</p> <p>2.2.1 ทักษะการจัดการไปสู่เป้าหมาย</p> <p>2.2.2 ทักษะการจัดการข้อมูลและความรู้</p>	<p>3.1 การเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น</p> <p>3.2 มีความเป็นกลาง</p> <p>3.3 ตัดสินใจบนฐานข้อมูล</p> <p>3.4 มุ่งมั่น อดทน อดกลั้น ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค</p> <p>3.5 ละเอียด รอบคอบ มีไหวพริบ</p> <p>3.6 วิเคราะห์ ตั้งคำถามเพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ</p> <p>3.7 ความต้องการแก้ปัญหาและพัฒนาการเปลี่ยนแปลงโดยใช้วิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือทำงานร่วมกับผู้อื่น/หน่วยงาน อย่างมีส่วนร่วม</p> <p>3.8 มีความมุ่งมั่นต้องการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในการวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน</p>

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1

การสร้างการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้กับชุมชน

หัวข้อการฝึกอบรมที่ 1 เรื่อง การจัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้การวิจัยชุมชนร่วมกับ คนในชุมชน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 การสร้างการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้กับชุมชน เวลา 120 นาที

1. วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

- 1.1 แสดงออกถึงความมุ่งมั่นต้องการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในการวิจัยชุมชนได้
- 1.2 แสดงออกถึงความต้องการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการเปลี่ยนแปลงโดยใช้วิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือทำงานร่วมกับผู้อื่น/หน่วยงาน อย่างมีส่วนร่วมได้
- 1.3 ระบุเป้าหมายและกรอบการทำงานร่วมกันได้

2.สาระสำคัญ

- 2.1 กระตุ้นความสนใจให้ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน
- 2.2 เพื่อตั้งเป้าหมายและวางกรอบการทำงานร่วมกันกับชุมชน

3. เนื้อหาการฝึกอบรม

การสร้างความสนใจให้ผู้นำชุมชนสนใจอยากทำวิจัยเป็นขั้นตอนที่สำคัญ มีเทคนิคที่สำคัญคือ

- 3.1 ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาที่สำคัญของชุมชน และกระตุ้นให้ผู้นำต้องการอยากแก้ปัญหาของตนเอง
- 3.2 ชี้ให้เห็นประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย จะสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชนได้อย่างไร
- 3.3 สร้างความเชื่อมั่นว่าการวิจัยเป็นเรื่องง่าย ๆ เป็นวิธีช่วยให้ชุมชนแก้ปัญหาของพื้นที่ได้
- 3.4 พูดคุยเพื่อค้นหาปัญหา/สาเหตุของปัญหาในชุมชน จัดลำดับความสำคัญของปัญหา และหาสาเหตุ ว่าปัญหานั้นเกิดจากอะไร เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับนักวิจัยชุมชนที่จะต้องนำข้อมูลที่ได้เข้าสู่กระบวนการทำวิจัยอย่างเป็นระบบต่อไป

4. กิจกรรมการฝึกอบรม

- 4.1 กิจกรรมละลายพฤติกรรม
- 4.2 แนะนำตัว

4.3 กิจกรรม Post-it (วิจัยชุมชนคืออะไร ทำไมต้องทำวิจัยชุมชน ใครเป็นคนทำวิจัยชุมชน ทำแล้วจะเกิดผลอย่างไร ทำไมถึงสนใจเข้าอบรมเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน)

4.4 กำหนดเป้าหมาย และกรอบการทำงานร่วมกัน

5. การวัดและประเมินผล

แบบสังเกตพฤติกรรม

หัวข้อการฝึกอบรมที่ 2 เรื่อง มโนทัศน์การวิจัยชุมชน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 การสร้างการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้กับชุมชน เวลา 180 นาที

1. วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

- 1.1 อธิบายความหมายของการวิจัยชุมชนได้
- 1.2 ระบุขั้นตอนการทำวิจัยชุมชนได้

2. สำคัญ

- 2.1 เพื่อให้ นักวิจัยชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับการวิจัยชุมชน และกระบวนการวิจัยชุมชน

3. เนื้อหาการฝึกอบรม

- 3.1 ความหมายของการวิจัยชุมชน
- 3.2 กระบวนการวิจัยชุมชน

3.1 ความหมายของการวิจัยชุมชน

“การวิจัยชุมชน” คือ กระบวนการที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยใช้กระบวนการทำวิจัย เพื่อสร้างความรู้ และกลไกการจัดการปัญหาที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนในปัจจุบัน และพร้อมรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และขึ้นำการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

3.2 ขั้นตอนการวิจัยชุมชน

การวิจัยชุมชนมุ่งให้นักวิจัยที่เป็นชาวบ้านมีโอกาสพัฒนาตนเอง เรียนรู้วิธีมองปรากฏการณ์ต่าง ๆ รอบตนเองอย่างเป็นระบบ และมีวัตถุประสงค์ชัดเจน ส่วนผลกาวิจัยเป็นผลพลอยได้ (By-product) ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยชุมชนที่ประสบความสำเร็จมีกระบวนการตามลำดับ ดังนี้

1. ค้นหาประเด็นวิจัย ปัญหาร่วมของชุมชน และสนใจทศจากชุมชนให้คมชัด
2. วิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้อง (Stakeholder) ปัญหาเกี่ยวข้องกับใครบ้าง ทั้งกลุ่มที่เป็นเจ้าของปัญหา ผู้ได้รับผลกระทบ และผู้ที่สามารถให้การสนับสนุนการแก้ปัญหาได้ (อาทิ ในด้านงบประมาณ ความรู้)

3. จัดกระบวนการหารือในชุมชน โดยเชิญผู้เกี่ยวข้องเข้าร่วมเรียนรู้และวิเคราะห์ปัญหาด้วยกัน เพื่อให้เกิดการวิเคราะห์ปัญหา เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจากปัญหาของตนเอง ซึ่งจะต้องมีการตั้งคำถามเพื่อให้ชุมชนได้วิเคราะห์

4. พลิกจากมุมมองของปัญหาให้เป็นเป้าหมายที่ชุมชนต้องการเห็นร่วมกัน เพื่อใช้เป้าหมายนี้เป็นเครื่องมือยึดโยงกิจกรรมและการทำงานเพื่อแก้ปัญหาทั้งหมดเข้าด้วยกัน

5. จัดกระบวนการให้ชุมชนได้วิเคราะห์องค์ประกอบหรือปัจจัยสำคัญที่จะเอื้อให้บรรลุเป้าหมายได้ โดยใช้หลักตรรกะเหตุผล (logical thinking)

6. เขียนเป็นกรอบการทำงานวิจัยเพื่อแก้ปัญหาที่มีความชัดเจนของเป้าหมาย กรอบงานด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหา

7. ออกแบบงานวิจัย โดยมีกำหนดแนวทางการทำงานและกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา

8. ดำเนินการตามแผนการดำเนินงาน เน้นให้มีปฏิบัติการจริงของการแก้ปัญหา ตามแนวทางที่กำหนดไว้ โดยเปิดให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามาเรียนรู้ร่วมกันตลอดกระบวนการ

9. ถอดบทเรียนหลังจากทำกิจกรรมแล้วทุกครั้งว่าได้เรียนรู้อะไรบ้างเกี่ยวกับวิธีการทำงานและผลที่เกิดขึ้นนำไปสู่การปรับแผนการดำเนินงานเพื่อการแก้ปัญหา เข้าสู่วงจรการเรียนรู้เพื่อยกระดับปฏิบัติการในครั้งต่อไป

10. สรุปผลขั้นสุดท้ายเมื่อโครงการสิ้นสุด เพื่อวิเคราะห์ผลของปฏิบัติการที่เกิดขึ้น และวิเคราะห์เหตุปัจจัยของความสำเร็จ/ความล้มเหลว

4. กิจกรรมการฝึกอบรม

การบรรยายประกอบสื่อ

5. การวัดและประเมินผล

แบบทดสอบ

แบบทดสอบ
มโนทัศน์การวิจัยชุมชน

.....

คำชี้แจง : จงทำเครื่องหมาย ✓ หน้าข้อความที่ถูกต้อง และ ✕ หน้าข้อความที่ท่านเห็นว่าไม่ถูกต้อง

- ✓ 1. โจทย์วิจัยมาจากปัญหาและความต้องการของชุมชน
- ✓ 2. การจัดเวทีพัฒนาโจทย์วิจัย ต้องเชิญผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งผู้รู้ ผู้นำ และชุมชนร่วมกระบวนการ
- ✓ 3. ควรเปิดโอกาสให้มีการซักถามแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันไปด้วยกันตลอดการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม
- ✕ 4. การถอดบทเรียนสามารถทำ **เมื่อใดก็ได้** เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการทำงานและผลที่เกิดขึ้นนำไปสู่การปรับแผนการดำเนินงานในครั้งต่อไป
- ✓ 5. ความรู้จากการวิจัยจะติดกับคนในพื้นที่ ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ฟังตนเองทางความคิดได้มากขึ้น

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2

การสกัดใจทย์วิจัยและออกแบบงานวิจัย

หัวข้อการฝึกอบรมที่ 3 เรื่อง การศึกษาทุนชุมชน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 การสกัดใจทฤษฎีวิจัยและออกแบบงานวิจัย

เวลา 180 นาที

1. วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

- 1.1 อธิบายบริบทชุมชน ทุนชุมชน ศักยภาพของชุมชน ได้ถูกต้อง
- 1.2 ระบุปัญหาสำคัญในชุมชนได้

2. สารสำคัญ

เพื่อให้ผู้นำชุมชนรู้และเข้าใจบริบทชุมชน ทุนชุมชน ศักยภาพของชุมชน และปัญหาของชุมชน

3. เนื้อหาการฝึกอบรม

- 3.1 การศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม
- 3.2 การวิเคราะห์ทุนชุมชน

3.1 การศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม

1. แนวคิดการศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม

การศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal :PRA) เป็นเทคนิคที่เสริมการเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน ทุนชุมชน ตระหนักถึงปัญหาที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ ปัญหาที่เผชิญอยู่ และวางแผนในการแก้ปัญหาร่วมกัน

2. ลักษณะสำคัญของเทคนิค PRA

1. เป็นการศึกษาร่วมกันที่คนภายในชุมชนเป็นผู้ศึกษาวิเคราะห์เอง โดยผ่านกระบวนการ เสวนากลุ่ม
2. วัตถุประสงค์ของการศึกษาเน้นที่ผลประโยชน์ต่อชุมชน ผู้ที่เข้าร่วมควรมีความสามารถในการวิเคราะห์ การตัดสินใจ และเข้าใจศักยภาพของชุมชน
3. การทำเทคนิค PRA เริ่มจากสิ่งที่ชาวบ้านรู้ ชาวบ้านคิด รู้สึก แล้วจึงจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง
4. การใช้ประโยชน์ของเทคนิค PRA

Natpracha P and Stephens A. (อ้างถึงจิตติ มงคลชัยอรัญญา, 2540) ได้สรุปขั้นตอนการทำ PRA ไว้ดังนี้

1. นักพัฒนาต้องกระตุ้นให้คนในชุมชนที่มีคุณสมบัติเหมาะสมมาร่วมประชุมเพื่อหาปัญหา ช่วยกันกำหนดเนื้อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้น ๆ และวิธีการที่ใช้ในการวิจัย อาทิ การเก็บตัวอย่าง ภาพถ่าย การใช้สื่อพื้นบ้าน การแสดง การอบรม เป็นต้น

2. มอบหมายหน้าที่ให้ผู้เกี่ยวข้องไปดำเนินการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ผล และนำเสนอข้อมูลต่อคนในชุมชน อาจใช้การนำเสนออย่างง่าย เช่น แผนภูมิ การชี้แจงต่อที่ประชุม การใช้เสียงตามสาย

3. เมื่อได้รับข้อคิดเห็นจากชาวบ้านแล้วให้ทีมมาร่วมสรุปและให้ข้อเสนอแนะ

4. ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จของการใช้เทคนิค PRA คือ

4.1 คนที่เข้าร่วมกระบวนการ ควรเป็นคนจากทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกฐานะ และทุกวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสในประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มสตรี คนจน คนด้อย การศึกษา

4.2 นักพัฒนาต้องปรับเปลี่ยนแนวคิด ทศนคติ และพฤติกรรมของตนเองใหม่ให้สอดคล้องกับภารกิจ บทบาท หน้าที่ และต้องพัฒนาความรู้ ทักษะที่จำเป็นให้แก่ตนเอง มิฉะนั้นก็ไม่อาจช่วย คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ได้เท่าที่ควร

4.3 นักพัฒนาต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ต้องสร้างความไว้วางใจและความมั่นใจว่าการเข้าร่วมกระบวนการนี้มิได้มีเจตนาอื่นแอบแฝง หรือตกเป็นเครื่องมือของนักพัฒนาที่ต้องการ อะไรบางอย่างจากชุมชนหรือตัวชาวบ้านเอง

4.4 ควรมีการจัดเตรียมความพร้อมของชาวบ้าน สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ที่ต้องการใช้ให้พร้อมก่อน หรือในบางกรณีอาจจัดเวทีพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการได้ แต่ต้องมีการนัดหมายกับชาวบ้าน ล่วงหน้า และหากมีการมอบหมายหน้าที่ให้แต่ละคนเตรียมข้อมูลของตนมาก่อนได้ก็ยิ่งดี ระหว่างที่มีการเสวนา ควรจัดบรรยากาศของการประชุมให้เป็นไปอย่างเรียบง่ายเป็นกันเอง ถ้าเป็นไปได้ควรเลือกสถานที่ที่มีความสะดวกในการนั่งประชุมปรึกษาหารือกันตามสมควร แนวทางแก้ปัญหา หรือแผนงานที่คิดได้จะมีโอกาสลุล่วงไปได้มากหากมีการประสานความร่วมมือจากองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น

5.. ข้อดีของเทคนิค PRA

จิตติ มงคลชัยอรัญญา (2540) กล่าวถึงข้อดีของเทคนิค PRA ว่าไม่ได้เป็นเพียงแต่เพียง เทคนิคในการศึกษาชุมชนเท่านั้น หากเป็นกระบวนการเปิดโลกทัศน์ของคนในชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของการปลุกจิตสำนึก (Conscientization หรือ Consciousness Raising) เป็นกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของคนในชุมชน (Community Learning Process) โดยการศึกษา รวบรวม แลกเปลี่ยน และวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ อันจะนำมาซึ่งความคิดริเริ่มใหม่ ๆ และค้นพบแนวทางป้องกันแก้ไขปัญหา (Participatory Problem Solving) เป็นการเพิ่มศักยภาพของคนในชุมชน รวมถึงการพัฒนาคนและชุมชนในที่สุด

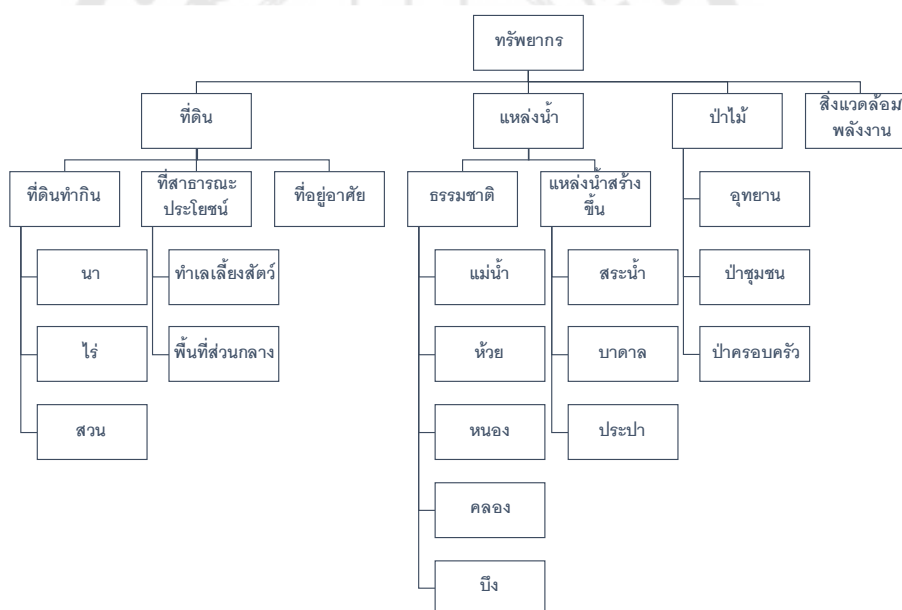
กระบวนการดังกล่าวนี้ยังเป็นสิ่งใหม่ต่อชุมชน ดังนั้นนักพัฒนาจึงต้องมีบทบาทหน้าที่ในการเป็นผู้กระตุ้น เร่งเร้า (Stimulator/Catalyst) ผู้อำนวยการความสะดวกในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนหรือกระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มในการเสวนาของคนในชุมชนไปพร้อมกับคนในชุมชนด้วย การที่จะทำให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาสถานการณ์ปัญหา นั้น นักพัฒนาต้องเปลี่ยนบทบาทของตนจากการเป็นผู้นำในการพัฒนา (Leader) หรือผู้ให้คำแนะนำ (Advisor) มาเป็นเพื่อนร่วมงานพัฒนา (Partner in Development) โดยที่นักพัฒนาเองจะต้องเริ่มต้นจากการเปลี่ยนความเชื่อ ค่านิยม แนวคิด ทัศนคติที่มีต่อคนในชุมชนและตัวเองก่อน กล่าวคือ นักพัฒนาต้องมีความเชื่อมั่นว่าคนในชุมชนมีความรู้ ความสามารถ มีพลัง มีเหตุผลและต้องการจะพัฒนาตนเอง และนักพัฒนาต้องมีค่านิยมเกี่ยวกับระบบประชาธิปไตย ความเสมอภาค เสรีภาพ ความยุติธรรม การแบ่งบทบาทหน้าที่ของคนในสังคม นักพัฒนาต้องเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่แท้จริง การพัฒนาที่ยั่งยืน การพึ่งตนเอง การมีส่วนร่วม การรวมพลังหรือรวมตัวเป็นกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหา กระบวนการเรียนรู้ ทำที่สุดคือต้องมีทัศนคติที่ดีต่อชุมชน คนในชุมชนและต่อตัวเอง มีความอดทน มีการมองสิ่งต่าง ๆ ในเชิง บวกและสร้างสรรค์ (Positive Thinking)

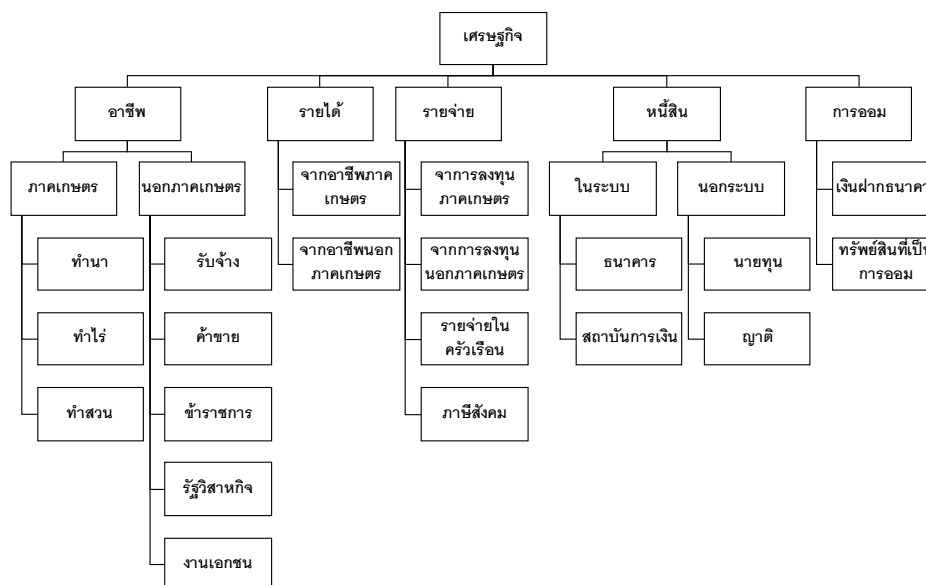
3.2 ทุนชุมชน

การศึกษาทุนชุมชน คือ การสำรวจและวิเคราะห์ชุมชนเพื่อศึกษาค้นคว้าเรื่องราวในชุมชน ระดมศักยภาพชุมชน หรือทุนทางสังคมของชุมชน ที่จะเป็นปัจจัยบวกต่อการพัฒนา ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาชุมชนจะต้องสามารถอธิบายลักษณะพื้นฐานของความเป็นชุมชน และสภาพปัญหาของชุมชนที่ต้องการพัฒนาได้เป็นอย่างดี และหากมีการศึกษาอย่างลึกซึ้ง จะสามารถเข้าใจถึงกระบวนการและความหมายของพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในชุมชน อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วย ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ชุมชนจะมีลักษณะที่พิจารณาปัญหาต่างๆ มีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง เพื่อนำข้อมูลต่างๆ ไปแก้ไขปัญหาและใช้ประโยชน์ในการวางแผนในระดับนโยบายที่ก่อให้เกิดการพัฒนาได้ ทุนชุมชน ประกอบด้วย 4 ทุนหลักคือ ทุนทรัพยากร ทุนเศรษฐกิจ ทุนสังคม และทุนทางวัฒนธรรม

ทุนทรัพยากร ประกอบด้วย ที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ การใช้ประโยชน์ที่ดิน ที่อยู่อาศัย

ทุนเศรษฐกิจ ประกอบด้วย อาชีพ รายได้ รายจ่าย หนี้สิน การออม ของคนในชุมชน

ทุนทางสังคม ประกอบด้วย กลุ่มองค์กรในชุมชน การจัดการตนเองของชุมชน

ทุนทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ประเพณี แหล่งเรียนรู้ในชุมชน

3.2.1 เครื่องมือในการศึกษาทุนชุมชน

1. แผนที่

เครื่องมือแผนที่ทั้งแผนที่รอบนอก และแผนที่รอบใน มักจะเป็นเครื่องมือที่นำไปใช้ในการลงชุมชนแรกๆ เพราะทำง่ายที่สุด โดยจะเป็นการจับปากกาเขียน วาดภาพ ซึ่งเหมาะกับคนในชุมชนที่มักจะไม่ถนัดเขียนแต่จะวาดรูปได้เพราะเขาจะรู้เส้นทาง วิธีการทำ คือ ตอนแรกจะถามทิศก่อน แล้วลากเส้นหลักๆ เช่น แม่น้ำ ถนน จากนั้นจึงค่อยๆ ลงรายละเอียดไปเรื่อยๆ

แผนที่รอบใน: ทำเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน สามารถบอกที่ตั้งคนสำคัญ เช่น ปราชญ์ชาวบ้านได้

แผนที่รอบนอก: ใช้ดูเรื่องฐานทรัพยากรในพื้นที่ เช่น พื้นที่ที่เป็นความเชื่อ พื้นที่เขตอนุรักษ์ พื้นที่ทำการเกษตร หรือ บริเวณจุดเสี่ยง เช่น ดินสไลด์ นอกจากนี้ยังใช้เพื่อวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรในพื้นที่เพื่อวางแผนการดูแลป่าในอนาคตได้ด้วย

2. ปฏิทินการผลิต-ปฏิทินฤดูกาล: ใช้ทบทวนวิธีการผลิตในรอบปี และการจัดการชีวิตในช่วงต่างๆ ที่จะไปปฏิสัมพันธ์กับหน่วยงานที่เข้ามาส่งเสริมในช่วงเวลาต่างๆ ว่า จะทำงานร่วมกันอย่างเหมาะสมได้อย่างไร

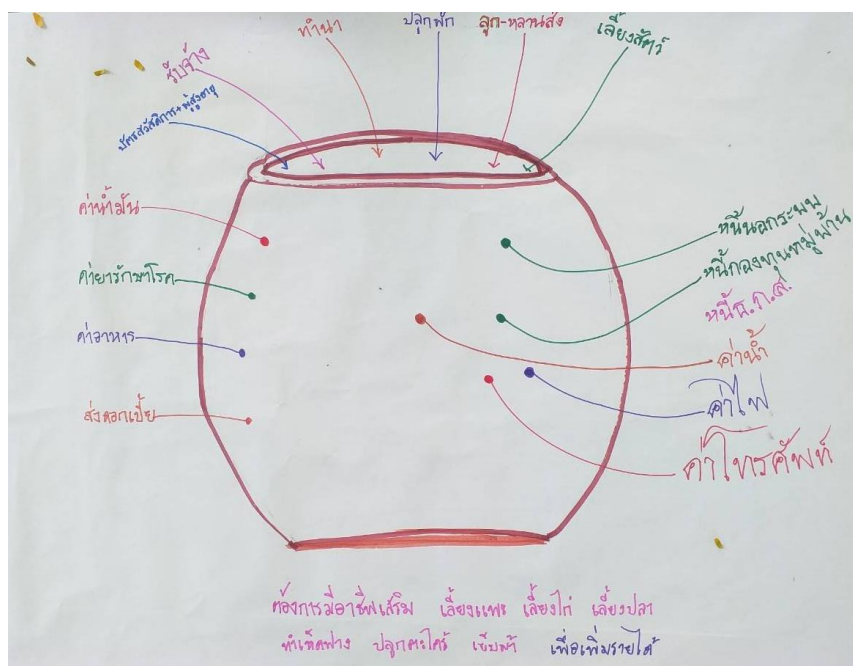
ปฏิทินการผลิต

กิจกรรม	ระยะเวลา (เดือน)										หมายเหตุ	
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.		พ.ย.
ศึกษา			←→					←→				
สวนส้ม	←→				←→		←→		←→			
อู่ปลา	←→				←→		←→		←→			

ตัวชี้วัด	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
กำไร												
ต้นทุน												
ปริมาณที่ควรใช้												

1. ค่าเงินได้ 100 บาท 1. ค่าเงินจ่าย 300 บาท

3. ใ่อ่งชีวิต: ในการทำจะแบ่งเป็น 2 ชั้ก คือ รายรับ และจ่าย เพื่อจะระดมว่า คนในชุมชนมีรายได้-รายจ่ายอะไรบ้างที่เข้ามาในและนอกภาคการเกษตร ทั้งนี้ในตอนแรกจะใช้วิธีการระดมก่อน แล้วตอนทำจริงจะใช้สติ๊กเกอร์ให้ชาวบ้านลงคะแนนว่าภาพรวมของชุมชนมีรายได้-รายจ่ายมากที่สุดส่วนไหนจากนั้นก็อาจจะมีภาคต่อมาโดยเขียนลำดับความสัมพันธ์มากน้อยลงกระดาษแผ่นใหม่เพื่อช่วยกันวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรายรับ-รายจ่าย ซึ่งจะทำให้เกิดการคิดเรื่องการบริหารจัดการรายรับ-รายจ่ายในครัวเรือนและชุมชนว่าจะพัฒนาอย่างไร ซึ่งข้อมูลที่ได้มักจะสามารถคล้องกับการทำบัญชีครัวเรือน

4. **เส้นแบ่งเวลา หรือ Time line:** จุดเริ่มต้นจากปีที่ก่อตั้งชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่สอดคล้องกับเหตุการณ์ในประเทศและการพัฒนา เช่น ช่วงเวลาการเข้ามาของถนน-โรงเรียน เป็นต้น

5. **ทำเนียบผู้รู้:** ใช้สำหรับทบทวนภูมิปัญญา หรือผู้รู้ในชุมชน ซึ่งยังช่วยในการวิเคราะห์สถานการณ์การใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาต่างๆ ในชุมชนได้ เช่น การทอผ้า หมอพื้นบ้าน เป็นต้น

6. **การวิเคราะห์ผู้มีส่วนร่วม:** ใช้เพื่อวางแผนการระดมความคิดเห็นในการทำกิจกรรม ส่วนใหญ่ใช้ในครั้งแรกของการพัฒนาโดยวิจัย โดยในการเขียนมีหลายลักษณะทั้งวงเล็ก-วงใหญ่ หรือห่างกัน-ติดกัน เพื่อแสดงความสัมพันธ์ว่ามีมาก หรือน้อย

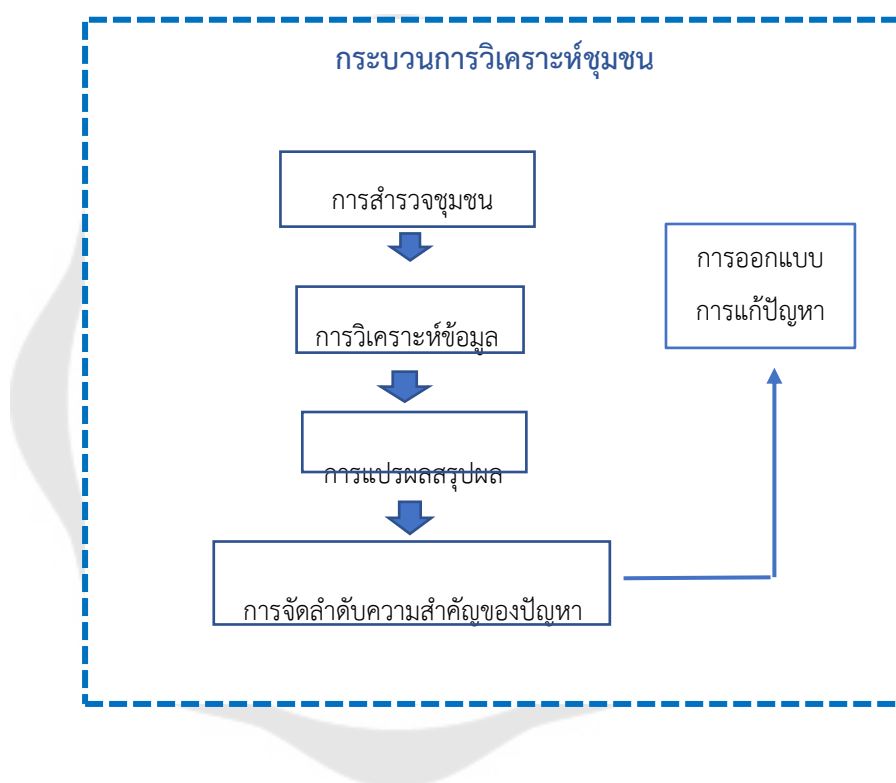
7. **ผังกิจกรรม (Activity Chart)** กิจกรรมนี้จะทำให้นักวิจัยทราบว่าเกษตรกรที่ ให้ข้อมูลนั้น มีกิจกรรมการผลิตอะไรบ้าง มากน้อยเพียงใด ได้ผลดีแค่ไหน เป็นต้น

8. **พฤษาครอบครัว (Family Tree)** ทำให้ทราบว่าสมาชิกและแรงงานใน ครัวเรือนกี่คน อาชีพนอกภาคเกษตร ความรู้ ความสามารถของสมาชิกในครอบครัว

9. **ปฏิทินแรงงาน (Labor Calendar)** ทำให้ทราบถึงการจัดสรรแรงงาน และการกระจายแรงงานทำกิจกรรมต่าง ๆ ในรอบปี สำหรับการวางแผนทำกิจกรรมเสริมกับชาวบ้าน การใช้ภาพอื่น ๆ ที่ทำให้ชาวบ้านสามารถบอกข้อมูลเรื่องต่าง ๆ ที่จำเป็น และ นักวิจัย

สามารถบันทึกลงไปได้ตามแต่จินตนาการและทักษะที่มี เช่น การวาดภาพชุมชน การวาดภาพตัดขวางของพื้นที่ (Cross Section)

10. **แผนผังความเชื่อมโยง (Flowcharts)** ผังที่ประกอบด้วยเส้นและสัญลักษณ์ต่าง ๆ เพื่อให้มองเห็นขั้นตอนหรือความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่แตกต่างกัน โดยใช้สัญลักษณ์กำหนดให้เข้าใจง่าย และไม่เกิดความสับสน โดยเฉพาะปัญหาที่ซับซ้อนมาก ซึ่งแผนผังอาจจะใช้อธิบายสาเหตุและผลกระทบ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

4. กิจกรรมการฝึกอบรม

4.1 การบรรยายประกอบสื่อ

4.2 ใบบงานกิจกรรมแบบบันทึกการวิเคราะห์ทุนชุมชน (การวิเคราะห์ทุนชุมชน ด้านทุนทรัพยากร ทุนเศรษฐกิจ ทุนสังคม และทุนวัฒนธรรม)

5. การวัดและประเมินผล

4.1 กิจกรรมการวิเคราะห์ทุนชุมชน

4.2 กิจกรรมการวิเคราะห์ประเด็นปัญหาของชุมชน

3. ทูทางสังคม

ตารางข้อมูลกลุ่มในชุมชน							
ชื่อกลุ่ม	ปีที่ก่อตั้ง	โครงสร้างการทำงาน	วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ผลงานสำคัญ	หน่วยงานสนับสนุน	ปัญหาและความต้องการ

4. ทูทางวัฒนธรรม

ปฏิทินวัฒนธรรม			
เดือน	กิจกรรมประเพณี	ความหมาย	ความสำคัญ
ม.ค.			
ก.พ.			
มี.ค.			
เม.ย.			
พ.ค.			
มิ.ย.			
ก.ค.			
ส.ค.			
ก.ย.			
ต.ค.			
พ.ย.			
ธ.ค.			

5. ปัญหาสำคัญของชุมชน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

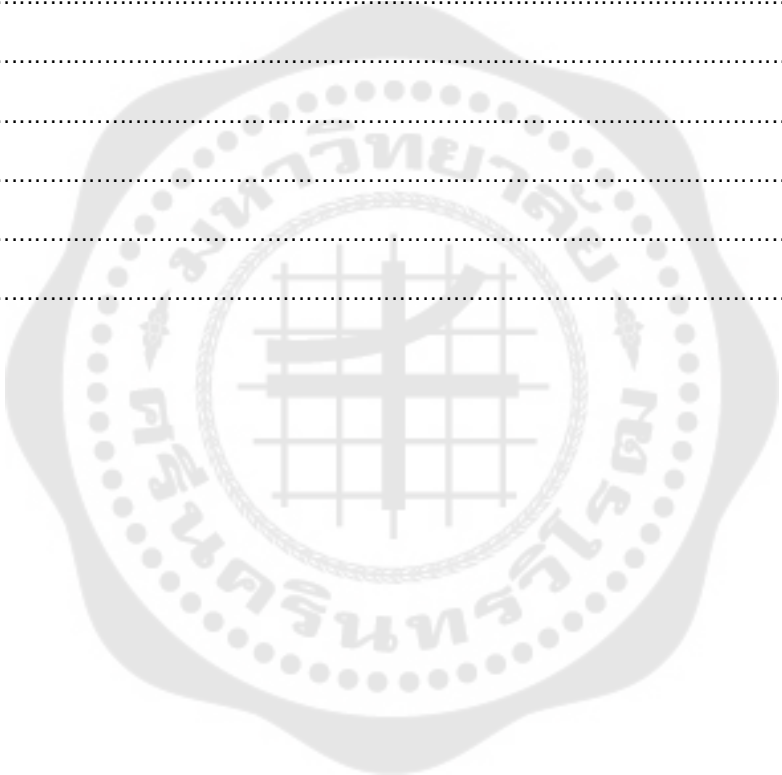
.....

.....

.....

.....

.....

หัวข้อการฝึกอบรมที่ 4 เรื่อง การสกัดใจทฤษฎีวิจัย

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 การสกัดใจทฤษฎีวิจัยและออกแบบงานวิจัย

เวลา 180 นาที

1. วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

ระบุปัญหาที่สำคัญ เป็นประเด็นร่วมของชุมชนและกระทบคนส่วนใหญ่ในชุมชนได้

2. สาระสำคัญ

2.1 เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจากปัญหาของตนเอง

2.2 เพื่อวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาด้วยการวิเคราะห์เชิงระบบ (System Analysis)

2.3 พลิกจากมุมมองของปัญหาให้เป็นเป้าหมายที่ชุมชนต้องการเห็นร่วมกัน เพื่อใช้เป้าหมายนี้เป็นเครื่องมือยึดโยงกิจกรรมและการทำงานเพื่อแก้ปัญหาทั้งหมดเข้าด้วยกัน

3. เนื้อหาการฝึกอบรม

3.1 ใจทฤษฎีวิจัยชุมชน

3.2 เทคนิคการค้นหาและสกัดใจทฤษฎีวิจัย

3.1 ใจทฤษฎีวิจัยชุมชน

หัวใจของการแก้ปัญหาที่แท้จริง คือ “การตั้งใจทฤษฎีที่ถูกต้อง” ใจทฤษฎีวิจัยและปัญหาการวิจัย เป็นเรื่องของคนในชุมชน ที่ผ่านการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันมาแล้ว คนในชุมชนส่วนใหญ่ต้องการแก้ปัญหานี้ อยากให้ทำวิจัยเรื่องนี้ และมีคนในชุมชนหลายกลุ่มอาสาสมัครมาทำงานร่วมกัน ที่สำคัญเป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนโดยตรงและเห็นปรากฏการณ์ของปัญหาชัดเจน

การพัฒนาใจทฤษฎีวิจัย ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญ โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ผู้รับประโยชน์จากงานวิจัย คือ ชาวบ้านในชุมชน โดยใจทฤษฎีวิจัยมาจากรู้นคิด คือ ใจทฤษฎีวิจัยต้องมาจากปัญหาหรือความต้องการของชุมชน และยกระดับความรู้ ทักษะการแก้ปัญหา ของชาวบ้านผ่านการศึกษาค้นคว้าข้อมูล ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม

3.1.1 เป้าหมายการขึ้นใจทวิวิจัย

- 1) เพื่อให้แน่ใจว่าเป็นโจทย์ของชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนอยากรู้คำตอบ อยากทำ อยากแก้ปัญหา
- 2) เพื่อให้ชุมชนเกิดความชัดเจนในงานที่จะทำ โจทย์ชัดเจน ผู้เกี่ยวข้องเข้าใจตรงกัน เพื่อให้เห็นคน เห็นความตั้งใจจริงของคน
- 3) เพื่อให้ชุมชนเข้าใจแนวคิด หลักการ และกระบวนการวิจัยชุมชนได้มากขึ้น

3.1.2 กระบวนการและขั้นตอนการพัฒนาใจทวิวิจัย

- 1) ศึกษาชุมชน วิเคราะห์ทุนชุมชน
- 2) การค้นหาประเด็นวิจัย
- 3) วิเคราะห์ปัญหาที่เป็นปัญหาร่วมกับชุมชน
- 4) วิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้อง
- 5) ผ่นจากจากชุมชนให้คมชัด เข้าใจตรงกัน

3.2 เทคนิคการค้นหาและสกัดใจทวิวิจัย

การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาเป็นวิธีการหนึ่งที่จะสามารถมองปัญหาให้ลึกและกว้าง และการใช้การวิเคราะห์เชิงระบบ (System Analysis) และการคิดเชิงระบบ (System Thinking) เข้ามาช่วยจะทำให้สามารถเข้าใจธรรมชาติของปัญหาว่าปัญหาหนึ่งๆ มีสาเหตุที่หลากหลายสัมพันธ์กันหลายมิติ

สำหรับเทคนิคสำหรับการค้นหาและสกัดใจทวิวิจัยมีหลายรูปแบบ เช่น การใช้เวทีชุมชน การตั้งคำถาม ผังก้างปลา การวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา (Root Cause Analysis) ซึ่งเมื่อได้ปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่แท้จริงแล้วต้องนำใจทวิวิจัยให้พื้นที่ร่วมให้ความเห็นเพื่อให้เกิดการ “เหลาใจทวิ” จนเป็นที่ยอมรับ

3.2.1 การจัดเวทีชุมชน

การจัดเวทีพัฒนาใจทวิวิจัย โดยทั่วไปจะใช้รูปแบบประชุมกลุ่มระดมความคิดเห็น (Focus Group Discussion) ซึ่งจะต้องเชิญผู้เกี่ยวข้องทั้งผู้รู้ ผู้นำ และผู้มีส่วนสำคัญกับการตัดสินใจทำวิจัยหรือพัฒนาชุมชนร่วมค้นหาศักยภาพชุมชน การระดมศักยภาพหรือทุนของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยทุนด้านต่าง ๆ เช่น ทุนทรัพยากร ทุนเศรษฐกิจ ทุนสังคม และทุนวัฒนธรรม ซึ่งจะช่วยหนุนการแก้ปัญหาให้ประสบความสำเร็จ

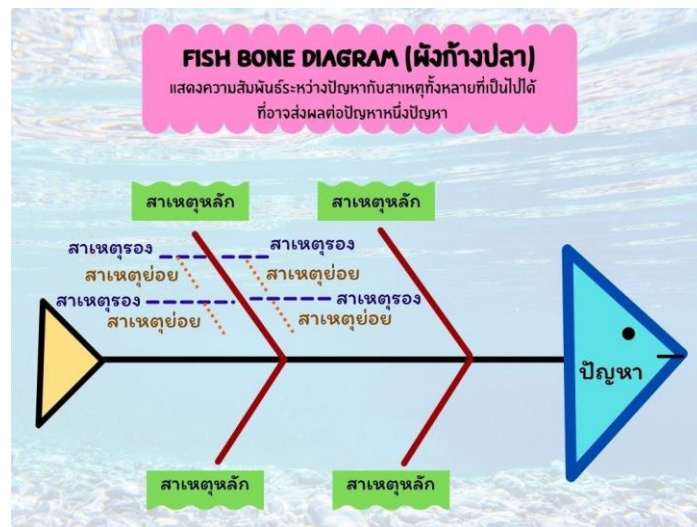
3.2.2 การตั้งคำถาม

“คำถาม” ที่คมชัด และสร้างการเรียนรู้จะช่วยให้เห็นสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง จึงตั้งคำถามที่มุ่งไปสู่การหาข้อมูลที่เป็นนำไปสู่การวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางแก้ปัญหา ในการตอบคำถาม คนในชุมชนจะเป็นผู้หา “ข้อมูล” เป็นคนออกสำรวจ สอบถาม สังเกต จนได้ข้อสรุป ข้อสรุปนี้จะนำไปสู่การทดลองแก้ไขปัญหาต่อไป การตั้งคำถามจะบอกต้นเหตุของปัญหาว่าอยู่ที่ไหน เพื่อแก้ไขให้ถูกต้อง ด้วยเหตุและผล ซึ่งปัญหามาจากหลายสาเหตุ การตั้งคำถามจะช่วยให้ชุมชนเข้าใจปัญหาได้ตรงกัน มีประเด็นการทำงานร่วมกัน

3.2.3 ผังก้างปลา (Fish Bone Diagram)

ผังก้างปลา (Fish Bone Diagram) หมายถึง แผนภูมิมีลักษณะคล้ายปลาที่เหลือแต่ก้าง โดยมุ่งเน้นผังวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุอย่างเป็นระบบ (Cause & Effect Diagram) เป็นแผนผังที่แสดงสมมติฐานของความสัมพันธ์อย่างเป็นระบบระหว่างสาเหตุหลายสาเหตุ ที่ส่งผลต่อปัญหาหนึ่งปัญหา เป็นกระบวนการที่มีโครงสร้างช่วยในการช่วยระบุปัจจัยพื้นฐานหรือสาเหตุของเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์

ผังก้างปลา ปัญหาพื้นฐานถูกวางไว้ในหัวของปลา (หัน หน้าไปทางขวา) และสาเหตุจะขยายไปทางซ้ายเช่นเดียวกับโครงกระดูก ก้างปลาแต่ละก้างแสดงถึงสาเหตุสำคัญ ในขณะที่ก้างย่อยแสดงถึงสาเหตุของแต่ละสาเหตุสำคัญ โครงสร้างของผังก้างปลาสามารถแตกแขนงออกไปได้หลายระดับตามความจำเป็นเพื่อหาสาเหตุของปัญหา ดังนั้น แผนภูมิผังก้างปลาเป็นหนึ่งในเครื่องมือสำหรับค้นสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา

3.2.4 การวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา (Root Cause Analysis)

ขั้นตอนสำคัญของการแก้ปัญหา คือ การมองให้เห็นปัญหาและเข้าใจว่าปัญหาที่แท้จริงอยู่ตรงไหน (Fact finding/empathize) รวมไปถึงการนำประเด็นสำคัญของปัญหานั้นมาเป็นโจทย์ในการค้นหาแนวทางแก้ไขต่อไป (Problem define)

Root Cause Analysis จึงเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ว่าอะไรคือสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา การทำ Root Cause Analysis เราจะตั้งสมมติฐานว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจะสามารถส่งผลกระทบต่อยังเหตุการณ์หรือปัจจัยอื่นๆ และในท้ายที่สุดก็จะก่อให้เกิดอาการของปัญหาที่เผชิญอยู่ในปัจจุบัน

เทคนิคที่เราสามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์ว่าอะไรคือสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาที่เกิดขึ้น คือ เทคนิค 5 Whys ซึ่ง จะเริ่มต้นจากปัญหาที่เรามองเห็น แล้วถามย้อนกลับไปที่ 'ทำไม' จึงเกิดปัญหานั้น เมื่อได้คำตอบแล้ว (ซึ่งอาจจะ มี มากกว่า 1 คำตอบหรือสาเหตุ) ก็ถามต่อไปอีกว่า 'ทำไม' คำตอบที่ได้มาทั้งหมดจึงเป็นสาเหตุของปัญหานั้นๆ ทำซ้ำ เช่นนี้ไปเรื่อยๆ (อาจจะมากกว่า 5 ครั้ง) เพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาที่ซ่อนอยู่

3.3 ฐานคิดการพัฒนาโจทย์งานวิจัยชุมชน

เบญจารีย์ สกกุลราชฎกร และพิชญา ย้อยช่วง ได้ระบุฐานคิดสำคัญของการพัฒนา โจทย์ในการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังนี้

1. โจทย์วิจัยต้องมาจากปัญหาความต้องการของชุมชน
2. โจทย์วิจัยนั้นต้องมีความเป็นไปได้ที่จะประสบผลสำเร็จ
3. โจทย์วิจัยต้องยกระดับทักษะการแก้ปัญหา ของชาวบ้านผ่านการศึกษา ค้นคว้าข้อมูล (ไม่ใช่การ ปฏิบัติการโดยไม่ค้นหาข้อมูลก่อน)
4. ทุกคนที่เข้าร่วมมีความเข้าใจต่อโจทย์วิจัยอย่างชัดเจน

4. กิจกรรมการฝึกอบรม

- 4.1 การบรรยายประกอบสื่อ
- 4.2 ใบบงานการสกัดโจทย์วิจัยชุมชน

5. การวัดและประเมินผล

- 5.1 กิจกรรมการสกัดโจทย์วิจัยชุมชน

กิจกรรม การสกัดใจหายวิจัยชุมชน ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา (Root Cause Analysis)

ผู้นำชุมชนจัดเวทีชุมชน เพื่อวิเคราะห์หาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาในชุมชนโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา (Root Cause Analysis) โดยดำเนินการดังนี้

- 1) เขียนหัวข้อปัญหาที่สนใจไว้บนกระดาษ flipchart และลากเส้นใต้ปัญหา
- 2) ให้ภายในกลุ่มช่วยกันอธิบายสภาพปัญหาที่แต่ละคนมองเห็นหรือมีข้อมูล โดยอาจใช้ post-it ประเด็นละหนึ่งแผ่นแปะไปรอบๆ ปัญหา
- 3) พิจารณาถึงตัวชี้วัดที่สามารถวัดความรุนแรงของปัญหาด้วยปริมาณหรือจำนวน
- 4) พิจารณาปัญหาที่ได้ระบุไว้ในข้อ 2) ที่ละปัญหา โดยตั้งคำถาม “นี่คือปัญหาที่แท้จริงหรือไม่ หากไม่ใช่ปัญหาที่แท้จริงคืออะไร” จากนั้นนำคำตอบมาเขียนลงบน post-it แล้วจึงนำไปแปะใต้เส้นแบ่ง
- 5) ใช้เทคนิค 5 Whys เพื่อหาคำตอบว่าปัจจัยของปัญหาที่เขียนขึ้นมาใหม่นั้นเกิดขึ้นมาจากอะไร
- 6) พิจารณาความเชื่อมโยงของปัจจัยต่างๆ โดยอาจจัดเรียง post-it ให้เป็นหมวดหมู่ และลากเส้นหาความเชื่อมโยง

หัวข้อการฝึกอบรมที่ 5 เรื่อง การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Analysis)

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 การสกัดโจทย์วิจัยและออกแบบงานวิจัย

เวลา 120 นาที

1. วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

1.1 ระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาวิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของปัญหา กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ และกลุ่มผู้สนับสนุนการแก้ไขปัญหาได้

1.2 ประเมินจังหวะและโอกาสในการขับเคลื่อนโครงการเพื่อให้ได้รับความร่วมมือ/การสนับสนุนจากภาคีต่างๆ ได้ถูกต้อง

2.สาระสำคัญ

เพื่อให้ นักวิจัย ชุมชนวิเคราะห์ความเกี่ยวข้องของบุคคล/หน่วยงานที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ปัญหาวิจัย ทั้งกลุ่มที่เป็นเจ้าของปัญหา ผู้ได้รับผลกระทบ และผู้ที่สามารถให้การสนับสนุนการแก้ปัญหาได้ (อาทิ ในด้านงบประมาณ ความรู้)

3. เนื้อหาการฝึกอบรม

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หมายถึง บุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน หน่วยงาน หรือองค์กรที่ผลการดำเนินงานของโครงการหรือแผนงานนั้นสามารถส่งผลกระทบต่อด้านบวก และด้านลบ การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจึงเป็นการวิเคราะห์ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการ ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบทางด้านบวกหรือผลกระทบทางด้านลบ ซึ่งเมื่อผ่านขั้นตอนการระบุ จัดลำดับความสำคัญผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแล้ว จะต้องมีการแลกเปลี่ยน รับฟังความคิดเห็น เพื่อให้เกิดการสื่อสาร สร้างความเข้าใจ สร้างข้อตกลงร่วมกัน รวมไปถึงการสร้างความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งจะนำมาสู่การเพิ่มโอกาสให้ความสำเร็จของโครงการ

การระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคือ การระบุรายชื่อผู้เกี่ยวข้องกับโครงการ โดยอาจเป็นได้ทั้งบุคคล กลุ่มคน องค์กร อาสาสมัคร ชุมชน ครอบครัว กระบวนการได้มาซึ่งรายชื่อใช้วิธีการปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือการระดมสมอง (Brainstorm) จากนั้นจึงจะนำรายชื่อดังกล่าวมาพิจารณาจัดลำดับความสำคัญผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประกอบด้วย

1) บุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน หน่วยงาน หรือองค์กรใดที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการ

2) บุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน หน่วยงาน หรือองค์กรใดที่อาจทำให้โครงการ/ กิจกรรม/ การดำเนินงาน ไม่ประสบความสำเร็จหรือเกิดความล่าช้า

3) บุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน หน่วยงาน หรือองค์กรใดที่เคยต่อต้านโครงการ/ กิจกรรม/ การดำเนินงานในอดีตหรือมีความเสี่ยงที่จะทำการต่อต้าน โครงการ/กิจกรรม/การดำเนินงาน

4) บุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน หน่วยงาน หรือองค์กรใดที่ควรจะมีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินโครงการแต่เจ้าหน้าที่ในโครงการยังไม่เคยเข้าไปพบปะหรือมาก่อน

หลังจากผ่านกระบวนการระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแล้ว นำรายชื่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียดังกล่าวมาจัดลำดับความสำคัญ โดยแบ่งบุคคลเป็น 4 กลุ่มตามระดับอิทธิพลและความสนใจที่มีต่อโครงการ โดยหัวข้อข้างบนจะเป็นระดับความสนใจ (Level of Interest) และหัวข้อทางด้านซ้ายจะเป็นระดับอิทธิพล (Power) ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

ตารางระดับอิทธิพลและความสนใจ (MENDELOW, 1991)

		ระดับความสนใจ	
		ต่ำ	สูง
อิทธิพล	ต่ำ	ก ไม่สนใจ และไม่มีอำนาจ	ข สนใจ แต่ไม่มีอำนาจ
	สูง	ค ไม่สนใจ แต่มีอำนาจ	ง สนใจ และมีอำนาจ

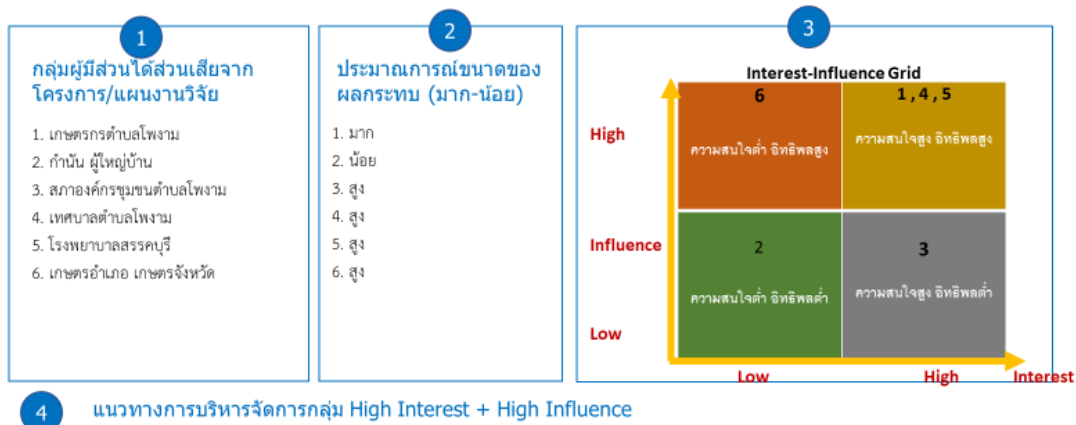
ภาพวิธีแบ่งตามระดับอิทธิพลและความสนใจที่มีต่อโครงการ
(Power/Interest Grid)
(ดัดแปลงมาจากภาพเครื่องมือเมทริกซ์ของ School of Change Makers)

ลำดับที่	กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	รายละเอียด
1	กลุ่ม ก ไม่สนใจและไม่มีอำนาจ (Minimal Effort)	กลุ่มคนที่ไม่สนใจและไม่มีอำนาจต่อโครงการ
2	กลุ่ม ข สนใจแต่ไม่มีอำนาจ (Keep Informed)	กลุ่มคนที่สนใจในโครงการแต่ไม่มีอำนาจ หรือ อิทธิพล เป็นบุคคลธรรมดาทั่วไปที่มีความสนใจโครงการ แม้จะเป็นกลุ่มคนไม่มีอำนาจแต่ควรจะต้องแจ้งข่าวสารหรือข้อมูลเพื่อเป็นการติดต่อกับคนกลุ่มดังกล่าวไว้ ก่อให้เกิดความร่วมมือและการสนับสนุนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่จะนำมาสู่ความสำเร็จของโครงการ
3	กลุ่ม ค ไม่สนใจแต่มีอำนาจ (Keep Satisfied)	กลุ่มคนที่ไม่สนใจแต่มีอำนาจ ถึงแม้ว่าจะเป็นกลุ่มที่ไม่สนใจในโครงการแต่ควรจะมีการดำเนินโครงการแบบหลีกเลี่ยงการ กระทบกระทั้งหรือการกระทำที่จะทำให้คนเหล่านี้ไม่พอใจ เพื่อไม่ให้คนเหล่านี้เข้ามาต่อต้านหรือขัดขวางการดำเนินโครงการ
4	กลุ่ม ง สนใจและมีอำนาจ (Key Players)	กลุ่มคนที่สนใจและมีอำนาจ เป็นกลุ่มคนที่ เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การดำเนินโครงการสำเร็จ ลุล่วงไปได้ด้วยดี เนื่องจากมีทั้งการให้ความสนใจในตัวโครงการและมี อำนาจที่จะชักจูงผู้อื่นให้คล้อยตามได้ ซึ่งสามารถทำให้โครงการ ดำเนินการอย่าง สะดวกมากยิ่งขึ้น

ถ้าสามารถวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ถูกต้อง ก็จะสามารถนำคำแนะนำในช่องนั้นๆ เป็นแนวทางในการจัดลำดับความสำคัญและกำหนดกลยุทธ์การมีส่วนร่วมได้ว่าใครควรมาก่อนหลัง ควรใช้กลยุทธ์การมีส่วนร่วมแบบใดกับกลุ่มใด

Stakeholder Analysis

เรื่อง การพัฒนาต้นแบบชุมชนนวัตกรรมด้านพืชสมุนไพร เพื่อยกระดับเศรษฐกิจชุมชนฐานราก ในพื้นที่ตำบลโพงาม อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

4. กิจกรรมการฝึกอบรม

- 4.1 การบรรยายประกอบสื่อ
- 4.2 ใ้ไปงานการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

5. การวัดและประเมินผล

- 5.1 กิจกรรมการวิเคราะห์การมีส่วนได้ส่วนเสีย

กิจกรรม การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ผู้นำชุมชนเลือกปัญหาวิจัยที่เป็นปัญหาร่วมของชุมชน และดำเนินการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสียจากปัญหาการวิจัยโดยระบุบทบาท และอิทธิพลที่มีต่อโครงการ ดังนี้

		ระดับความสนใจ	
		ต่ำ	สูง
อิทธิพล	ต่ำ	ก ไม่สนใจ และไม่มีอำนาจ	ข สนใจ แต่ไม่มีอำนาจ
	สูง	ค ไม่สนใจ แต่มีอำนาจ	ง สนใจ และมีอำนาจ

Stakeholder Analysis

เรื่อง.....

1

กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการแผนงานวิจัย

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.
- 9.
- 10.

2

ประมาณการขนาดของผลกระทบ (มาก-น้อย)

3

Interest-Influence Grid

The diagram is a 2x2 grid with 'Influence' on the vertical axis (High at top, Low at bottom) and 'Interest' on the horizontal axis (Low on left, High on right). The quadrants are: Top-Left (orange) 'ความสนใจต่ำ อิทธิพลสูง', Top-Right (yellow) 'ความสนใจสูง อิทธิพลสูง', Bottom-Left (green) 'ความสนใจต่ำ อิทธิพลต่ำ', and Bottom-Right (grey) 'ความสนใจสูง อิทธิพลต่ำ'.

4
แนวทางการบริหารจัดการกลุ่ม High Interest + High Influence

หัวข้อการฝึกอบรมที่ 6 เรื่อง กระบวนการวิจัยและการออกแบบการวิจัย

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 การสกัดใจทฤษฎีวิจัยและออกแบบงานวิจัย

เวลา 300 นาที

1. วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

- 1.1 อธิบายกระบวนการวิจัยและการออกแบบได้
- 1.2 ออกแบบการวิจัย ระบุกรอบการวิจัย แผนงานกิจกรรม ระยะเวลาการดำเนินงานวิจัยได้
- 1.3 ระบุองค์ประกอบหรือปัจจัยสำคัญที่จะเอื้อให้งานวิจัยบรรลุเป้าหมายได้ โดยใช้หลักการคิดและแก้ปัญหาเชิงตรรกะ (logical thinking) ได้ถูกต้อง

2. สาระสำคัญ

เพื่อให้ นักวิจัยชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการวิจัย และสามารถออกแบบการวิจัยได้

3. เนื้อหาการฝึกอบรม

อิทธิพัทธ์ สุวทันพรกุล (2561) ได้กล่าวถึงกระบวนการวิจัย (research process) ดังนี้ กระบวนการวิจัยเป็นกิจกรรมการขับเคลื่อนการดำเนินงานวิจัยให้บรรลุจุดมุ่งหมายของผู้วิจัย แบ่งเป็น 8 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การกำหนดปัญหาและคำถามวิจัย 2) การศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 3) การกำหนดวัตถุประสงค์งานวิจัย 4) การกำหนดกรอบแนวคิดและสมมุติฐานงานวิจัย 5) การออกแบบการวิจัย 6) การวิเคราะห์และแปลผลข้อมูล 7) การเขียนรายงานการวิจัย 8) การเผยแพร่งานวิจัย

3.1 การกำหนดปัญหาและคำถามวิจัย เป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินการวิจัย และเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ เนื่องจากการกำหนดปัญหาการวิจัยที่เฉพาะเจาะจง จะทำให้ผู้วิจัยสามารถกำหนดคำถามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ชัดเจน เพื่อนำไปสู่การออกแบบการวิจัยได้รัดกุม มีทิศทาง โดยการกำหนดปัญหาต้องมีความใหม่ ทันเหตุการณ์ มีประโยชน์ และได้องค์ความรู้ใหม่

โจทย์วิจัยและปัญหาชุมชน เป็นเรื่องของคนในชุมชน ที่ผ่านการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันมาแล้ว คนในชุมชนส่วนใหญ่ต้องการแก้ปัญหานี้ อยากให้ทำวิจัยเรื่องนี้ และมีคนในชุมชนหลากหลายกลุ่มอาสาทำงานร่วมกัน ที่สำคัญเป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนโดยตรงและเห็นปรากฏการณ์ของปัญหาชัดเจน

3.2 การศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้วิจัยได้ศึกษาอย่างละเอียดเกี่ยวกับตัวแปรหรือประเด็นที่ผู้วิจัยทำการศึกษา ได้แก่ นิยามความหมาย แนวคิดทฤษฎี องค์ประกอบ ขั้นตอน ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจสาระสำคัญอย่างทอ่งแท้ สามารถสรุป เรียบเรียง วิเคราะห์ สังเคราะห์ สารสนเทศสำคัญของเนื้อหาได้ เห็นทิศทางการวิจัยที่ผ่านมา มีประเด็นใดบ้าง มีช่องว่างขององค์ความรู้ใดที่ยังขาดอยู่ เพื่อป้องกันการซ้ำซ้อนของประเด็นวิจัย

งานวิจัยชุมชนใช้ “วิธีการแสวงหาความรู้แบบ Knowledge Management-KM” มาช่วยให้เข้าใจประเด็นวิจัยได้กว้างขวาง ลุ่มลึก และรอบด้านแทนการอ่านทบทวนวรรณกรรม โดยใช้รูปแบบการจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนระหว่างผู้มีประสบการณ์ การดูงานกรณีศึกษาที่สำเร็จ (Best Practice) การเชิญผู้มีประสบการณ์มาเป็นวิทยากร เป็นต้น

3.3 การกำหนดวัตถุประสงค์การวิจัย เปรียบเสมือนจุดหมายปลายทางของผู้วิจัยที่มีความเฉพาะเจาะจง สอดคล้องกับชื่อเรื่อง และปัญหาวิจัยหรือคำถามวิจัย และต้องมีความสัมพันธ์กับการออกแบบการวิจัยที่ผู้วิจัยออกแบบไว้เพื่อให้ผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้ครบถ้วน

วัตถุประสงค์การวิจัยจะเชื่อมโยงจากคำถามการวิจัย และเป็นเครื่องมือในการกำหนดกิจกรรมและขอบเขตเนื้อหาการวิจัย โดยวัตถุประสงค์การวิจัยชุมชนส่วนมากคือ ข้อที่ 1 เป็นการศึกษาบริบทของชุมชนหรือเรื่องนั้น ๆ ข้อที่ 2 เป็นการศึกษาข้อมูลเชิงประเด็น หรือองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง และ ข้อที่ 3 เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อตอบผลการศึกษาทั้งหมดจากโจทย์ทั้งจากข้อมูลและผลการทดลองปฏิบัติการ

3.4 การกำหนดกรอบแนวคิด และสมมติฐานการวิจัย เป็นผลมาจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ได้ขอบเขต แนวคิด ทฤษฎีที่เหมาะสม ชัดเจนว่าในการวิจัยมีตัวแปรใดที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน ตัวแปรใดคือตัวแปรต้น ตัวแปรตาม ตัวแปรควบคุม นอกจากนี้กรอบแนวคิดยังทำให้ผู้วิจัยได้สมมติฐานการวิจัยที่เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยคาดหวังเกี่ยวกับผลการวิจัยที่รอการทดสอบในการดำเนินการวิจัยต่อไป คุณลักษณะของสมมติฐานการวิจัยที่ดี คือ 1) สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดการวิจัย 2) ชัดเจน เข้าใจง่าย และสามารถระบุลักษณะและทิศทางของความสัมพันธ์ของตัวแปร 3) มีหลักการหรือเหตุผลอ้างอิง 4) สามารถทดสอบได้ภายใต้เงื่อนไขระยะเวลา และงบประมาณที่กำหนด

3.5 การออกแบบการวิจัย เป็นการกำหนดขอบเขตของการวิจัยเพื่อให้ได้คำตอบของปัญหา ที่มีความเที่ยงตรง เหมาะสม และเชื่อถือได้ โดยเลือกวิธีการที่เหมาะสมภายใต้เงื่อนไข หรือบริบทการวิจัย เพื่อให้ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้อย่างชัดเจน และควบคุมอิทธิพลของตัวแปร

แทรกซ้อนที่อาจเกิดขึ้นในการวิจัย การออกแบบการวิจัยต้องครอบคลุมการออกแบบ 3 ด้าน คือ การออกแบบการเลือกตัวอย่าง การออกแบบการวัดตัวแปร และการออกแบบการวิเคราะห์ข้อมูล

1) การออกแบบการเลือกตัวอย่าง (sample design) ผู้วิจัยต้องเลือกวิธีการเลือกตัวอย่างที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ในการวิจัย ตัวอย่างที่เลือกต้องเป็นตัวแทนที่ดีของประชากร มีการกำหนดเกณฑ์การเลือกที่เหมาะสม ขนาดตัวอย่างเพียงพอสำหรับการวิจัยแต่ละเรื่อง

2) การออกแบบการวัดตัวแปร (measurement design) ผู้วิจัยต้องกำหนดการวัดตัวแปรที่เหมาะสมว่าจะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีใด เครื่องมือวิจัยประเภทใด ทั้งนี้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือการวิจัยต้องมีความสอดคล้องกัน และเครื่องมือดังกล่าวมีลักษณะอย่างไร โครงสร้างข้อคำถามเป็นอย่างไรบ้าง และมีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยด้วยวิธีใด มีกระบวนการอย่างไร

3) การออกแบบการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเภทของการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยต้องเลือกให้เหมาะสมและสอดคล้องกับการวัดตัวแปร และต้องกำหนดวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับการวัดตัวแปร และต้องกำหนดวิธีการวิเคราะห์เพื่อให้ตอบได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.6) การวิเคราะห์และแปรผลข้อมูล ในงานวิจัยเชิงปริมาณ เน้นการใช้สถิติ ในการประมวลผลและเสนอสารสนเทศ และเชิงคุณภาพที่เน้นที่ความถูกต้องของข้อมูล และวิเคราะห์ตามประเด็นเพื่อให้ตอบวัตถุประสงค์การวิจัย

3.7) การเขียนรายงานการวิจัย เป็นการเรียบเรียงความคิดและถ่ายทอดเนื้อหาสาระสำคัญของการวิจัยเพื่อนำเสนอในภาพรวมทั้งหมด ผู้วิจัยต้องใช้ทักษะในการเขียนสื่อความตามหลักวิชาการที่เหมาะสมตามรูปแบบ โดยคำนึงถึงความถูกต้องของเนื้อหาและการกลั่นกรองประเด็นการวิจัยในแต่ละส่วนออกมาเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจชัดเจน

3.8) การเผยแพร่ผลงานวิจัย มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอผลการวิจัยที่ได้ศึกษาค้นคว้า โดยเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างผู้วิจัย ผู้ทรงคุณวุฒิ หรือผู้ที่สนใจ การจัดเวทีนำเสนอผลงานวิจัยทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเป็นการกระตุ้นเตือนที่มิวิจัยว่าต้องเอาจริง เอาจังกับการทำงานและทำให้เห็นผลงานจริงๆ รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายต่างๆ และการขยายผลการวิจัยสู่สาธารณะ

การนำเสนอข้อมูลนอกจากจะเป็นการสะท้อนข้อมูลสู่คนในชุมชนแล้วยังเป็นการสร้างความเข้าใจให้แก่ชุมชนถึงสิ่งที่จะดำเนินการต่อไปด้วย เป็นส่วนสำคัญของการสร้างความร่วมมือ

ให้เกิดขึ้นในชุมชน เพราะมีข้อมูลที่ตรงกันและเป็นข้อมูลที่มาจากชุมชนเอง รวมถึงยังเป็นการสร้างความเข้าใจให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่จะเข้ามาเป็นภาคีเครือข่ายในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อการแก้ปัญหาและพัฒนา เช่น การสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการ การให้ความร่วมมือในสิ่งที่เป็นทรัพยากรที่ชุมชนต้องการ และการสนับสนุนด้านบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเพื่อมาช่วยเหลือชุมชน เป็นต้น

4. กิจกรรมการฝึกอบรม

4.1 การบรรยายประกอบสื่อ

5. การวัดและประเมินผล

5.1 กิจกรรมฝึกปฏิบัติการออกแบบการวิจัย

กิจกรรม
การฝึกปฏิบัติการออกแบบการวิจัย

.....

นำปัญหาการวิจัยมาออกแบบแนวทางการวิจัยโดยกำหนดกรอบการวิจัย แผนงาน
กิจกรรม ระยะเวลาการดำเนินงานวิจัย ดังต่อไปนี้

- 4.1 การวิเคราะห์บริบทพื้นที่ชุมชนโดยรวม
- 4.2 สภาพปัญหาพร้อมของคนในชุมชนที่มีความสำคัญ
- 4.3 ชื่อโครงการ/คำถามวิจัย/วัตถุประสงค์/เป้าหมาย
- 4.4 กรอบแนวคิด/ทฤษฎี/เครื่องมือวิจัย
- 4.5 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
- 4.6 แผนงาน กิจกรรม ระยะเวลา
- 4.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ
- 4.7 เงื่อนไขทุนขีดขวาง

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3
การปฏิบัติการวิจัยชุมชน

หัวข้อการฝึกอบรมที่ 7 เรื่อง เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 การปฏิบัติการวิจัยชุมชน

เวลา 180 นาที

1. วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

สามารถจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม ตั้งคำถาม ทำ Mind Map บันทึกรูปและสรุปเวทีเชิงสังเคราะห์ สังเกต สัมภาษณ์ ได้

2.สาระสำคัญ

เพื่อให้ นักวิจัยชุมชนมีความรู้ความเข้าใจ และฝึกเทคนิค วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากชุมชน ได้แก่ การจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม การตั้งคำถาม Mind Map การบันทึกและสรุปเวทีเชิงสังเคราะห์ การสังเกต การสัมภาษณ์

3. เนื้อหาการฝึกอบรม

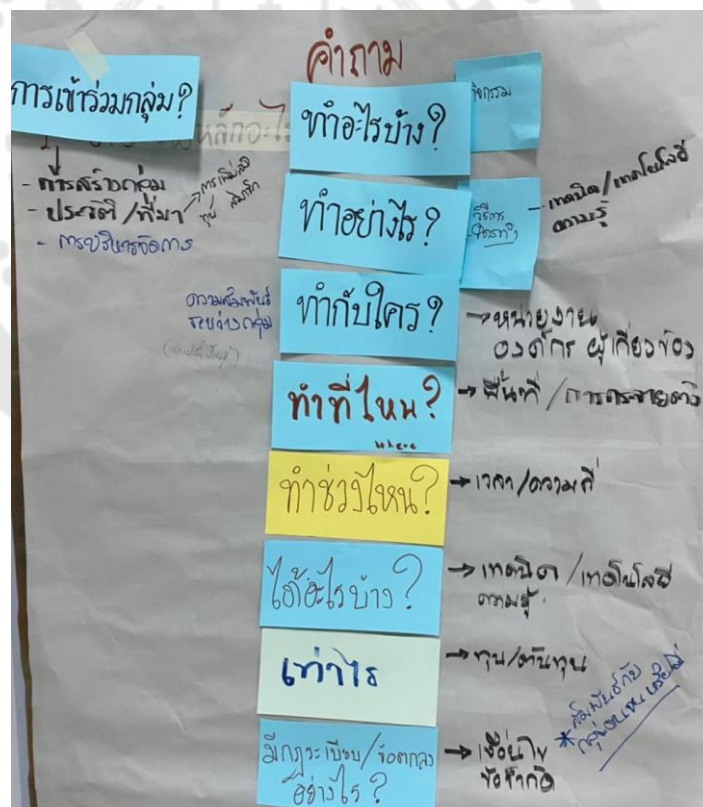
3.1 การจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม เป็นเครื่องมือสำคัญในการวิจัยชุมชนต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ ที่มีความหลากหลายในทุกมิติ โดยในกระบวนการจัดเวทีประชุมแบบมีส่วนร่วมในแต่ละกิจกรรมของโครงการมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในการนำเสนอสถานการณ์ สภาพปัญหาของชุมชน และการแสดงความคิดเห็นเพื่อแก้ปัญหา ร่วมกัน การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดเวทีจะช่วยให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญในการแสดงความคิดเห็น การให้ความร่วมมือ ใช้เป็นเวทีขับเคลื่อนการดำเนินงาน และสามารถเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาในชุมชนได้

3.2 การตั้งคำถาม การใช้คำถามเป็นเทคนิคสำคัญในการเสาะแสวงหาความรู้ที่มีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่พัฒนาทักษะการคิด การตีความ การไตร่ตรอง การถ่ายทอดความคิด สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงได้

ลักษณะของคำถามที่สร้างการเรียนรู้ (อรุณี เวียงสา, 2550)

- 1) เป็นคำถามเปิดที่ถามเพื่อกระตุ้นให้คิดมองภาพ และสามารถชี้แจงแผนสิ่งที่ต้องการจะทำต่อไป
- 2) เป็นคำถามที่กระตุ้นให้วางเป้าหมายระหว่างการทำงานในระยะสั้นและระยะยาวได้
- 3) เป็นคำถามที่ส่งเสริมให้มองย้อนการดำเนินงานในระยะที่ผ่านมา สามารถเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้น และการปรับการดำเนินงานในระยะต่อไปได้
- 4) เป็นคำถามที่ส่งเสริมให้เกิดการทดลองทำ/การแก้ไขปัญหา หรือเรียนรู้ผ่านการทดลองทำจริง

3.3 Mind Map (แผนที่ความคิด) เป็นวิธีการช่วยบันทึกความคิดที่หลากหลาย มุมมองที่กว้างและชัดเจนกว่าการบันทึกที่เราคุ้นเคยโดยยังไม่ได้จัดระเบียบความคิดใด ๆ ทั้งสิ้น เป็นวิธีการที่สอดคล้องกับโครงสร้างการคิดของมนุษย์ที่บางช่วงสมองจะกระโดดออกนอกทางขณะที่กำลังคิดเรื่องใดเรื่องหนึ่ง การทำให้สองได้คิด ได้ทำงานตามธรรมชาติ นั้น มีลักษณะเหมือนต้นไม้ที่แตกกิ่งก้านออกไปเรื่อย ๆ

การทำแผนที่ความคิด เริ่มต้นด้วยเขียนคำสั้น ๆ ในประเด็นที่เราต้องการ (key words) ไว้กลางกระดาษแผ่นใหญ่ที่ไม่มีเส้นบรรทัดวางไว้ในแนวนอน ลากเส้นสิ่งที่สัมพันธ์กับประเด็นด้วยปากกาหลากสีออกไป

การทำแผนที่ความคิดเป็นวิธีการหนึ่งในการจดบันทึก ความคิดของผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่ม โดยให้สมาชิกทุกคนเสนอความคิดที่ตั้งเอาไว้ อาจกำหนดกติกาให้เสนอเพียงคนละหัวข้อก่อน เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วม ทุกความคิดที่เสนอขึ้นมาวิทยากรจะจดบันทึกด้วยคำสั้น ๆ เขียนตัวโต ๆ ให้คนมองเห็น พร้อมทั้งโยงเส้นเข้ากับกิ่งต่าง ของผู้เสนอ วิธีนี้ทำให้เกิดความคิดที่หลากหลาย การมองเห็นความคิดของผู้อื่นที่ถูกบันทึกไว้ทำให้คนอื่น เกิดความคิดใหม่ต่อไปได้ เปรียบเสมือนการต่อภาพ jigsaw นั้นเอง วิทยากรมีหน้าที่กระตุ้นให้สมาชิกอธิบายความคิดให้กลุ่มฟังจนเข้าใจความหมายที่สมาชิกอธิบายเอาไว้ การจัดความสำคัญ ความสัมพันธ์และความเป็นไปได้ความเห็นของสมาชิก กระทำได้โดยการแจก sticker สีให้คนละ 5-8 แต้ม เท่า กันเพื่อให้สมาชิกนำไปติดข้างคำที่สมาชิกให้ความสนใจซึ่งอาจให้มากกว่า 1 แต้ม ต่อ 1 คำได้

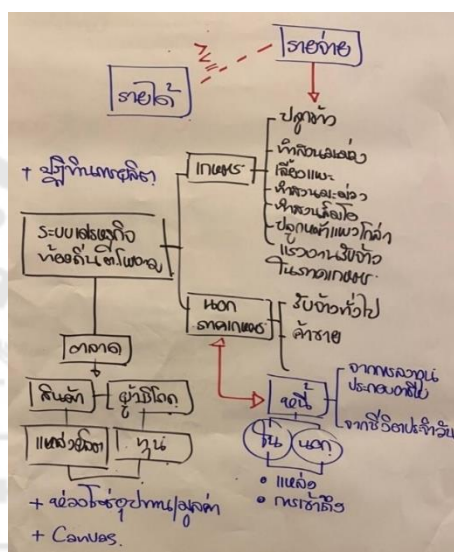
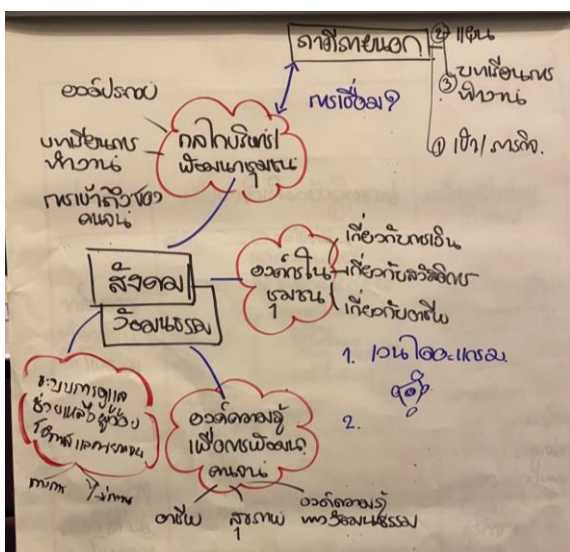
หลักสำคัญในการทำแผนที่ความคิด

- 1) อย่าเขียนประโยคยาว ๆ เขียนใจความสั้น ๆ หรือวลีเท่านั้น
- 2) ให้เขียนด้วยปากกาหลากสี
- 3) ให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็น (ผิดถูกไม่ว่ากัน)

หากแตกออกมาแล้วเติมแผ่นกระดาษไม่มีที่เขียน หรือต้องการจะเจาะลึกในเรื่องนั้นเป็นการเฉพาะ ให้ยกเรื่องนั้น ๆ มาขึ้นแผ่นใหม่ โดยเอาเรื่องนั้นมาตั้งตรงกลางแล้วแตกแผนที่อีกครั้งหนึ่ง และหลังจากที่ทำแผนที่ความคิดเสร็จแล้วให้ที่ประชุมวิเคราะห์ร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง และประมวลออกมาเป็นแผนที่ความคิดตามที่สรุปอีกครั้งหนึ่ง เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์หรือจัดหมวดหมู่ให้ชัดเจน

ข้อดีของการทำ MIND MAP (แผนที่ความคิด)

- 1) ทำให้จำได้ง่ายขึ้น
- 2) ทุกคนได้มีส่วนร่วม
- 3) ได้ความเห็นของทุกคน
- 4) สามารถนำเสนอได้ดีและทำให้ผู้เข้าร่วมสนใจ

3.4 การสังเกต เป็นทักษะที่ทุกคนมีและใช้เป็นประจำเพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างละเอียดในสถานการณ์ที่สนใจหรือเป็นปัญหา การวิจัยชุมชนใช้กระบวนการสังเกตในการศึกษาพฤติกรรม สถานการณ์ที่เกิดขึ้นของการอยู่ร่วมกันในชุมชนหรือการทำงานร่วมกัน ตลอดจนการจัดกิจกรรมต่างๆ ทางสังคม เป็นปรากฏการณ์ที่แสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกันเองหรือปฏิสัมพันธ์ของคนกับสิ่งแวดล้อมและโครงสร้างอื่นๆ ของชุมชน โดยคนในชุมชนเดียวกันที่มีความใกล้ชิดและมีการทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้เห็นทั้งพฤติกรรม การกระทำที่เชื่อมโยงกับความคิด ได้ใกล้เคียงความจริงมากที่สุด แบ่งเป็น 1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) 2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non Participant Observation) ได้แก่ การสังเกตแบบมีโครงสร้าง (structure Observation) และการสังเกตแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Observation)

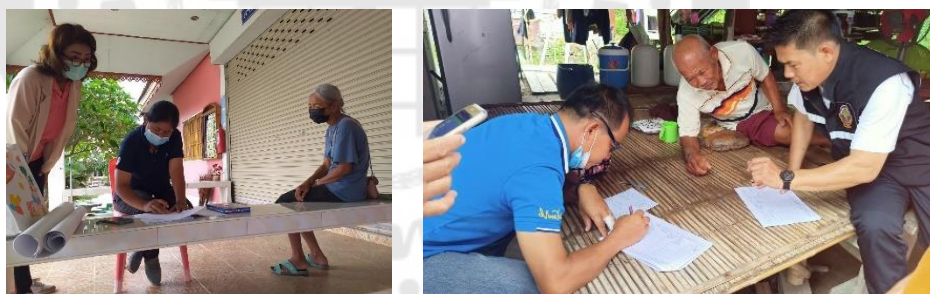
3.5 การสนทนากลุ่ม/การจัดเวที พูดคุย ปรัชญาหรือ นักวิจัยชุมชนจัดให้มีการเสวนาของผู้ให้ ข้อมูลในประเด็นที่ต้องการหาข้อสรุป ประเด็นจากการวิเคราะห์ หรือมาจากการใช้ ข้อมูลการสังเกตและการสัมภาษณ์เจาะลึก มาทบทวนความเข้าใจต่อเหตุการณ์และหาคำอธิบาย ร่วมกัน ทำให้ได้รายละเอียดของข้อมูลส่วนที่อาจตกหล่น และความคิดหรือคำอธิบายร่วมที่เป็น ข้อสรุปที่ยอมรับได้ของผู้เกี่ยวข้องทั้งหลาย นักวิจัยชุมชนอาจจัดเวทีให้ผู้มีประสบการณ์ตรง แยก นำทุนทางสังคมและ ผู้เกี่ยวข้อง แลกเปลี่ยนข้อมูลในสถานการณ์เดียวกัน และสถานการณ์ที่ เชื่อมโยงกัน พร้อมทั้งหาข้อสรุป หรือข้อตกลงร่วม

ในกระบวนการวิจัย สามารถใช้เวทีการสนทนากลุ่มในการสร้างเป้าหมายร่วม พัฒนา ใจทวิวิจัย พัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ เก็บรวบรวมข้อมูล คั้นข้อมูล เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม สามารถทำได้ดังนี้ 1) การจัดกลุ่มข้อมูลจาก ผู้ร่วมในกระบวนการวิจัยที่เป็นผู้ให้ข้อมูล การเทียบเคียงความเหมือนและความต่างของข้อมูล ใช้ ตารางการวิเคราะห์เป็นเครื่องมือ 2) การจัดลำดับและขั้นตอน พร้อมทั้งแบบแผนการเกิดขึ้นของ สถานการณ์ โดยใช้การจัดแบ่งเวลา แผนผังขั้นตอน แผนผังการจัดกลุ่มและความสัมพันธ์ แผนภาพองค์ประกอบ 3) การแสดงความสัมพันธ์ของสาระสำคัญของสรุปสถานการณ์ด้วยการใช้ แผนผังแสดงโยงใยความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมและศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น 4) การแจกแจง รายละเอียดของสถานการณ์หรือประเด็นที่เป็นสาระสำคัญของสรุปสถานการณ์การค้นหา ด้วยการเขียนสรุปแจกแจงสถานการณ์ตามมุมมองคนในชุมชน ในที่นี้คือรายงานการวิจัยชุมชนที่แสดง ทุนทางสังคมและศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการตนเอง เพื่อแก้ปัญหาและตอบสนอง ความต้องการของชุมชน

3.6 การสัมภาษณ์ เป็นเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบปฐมภูมิ ใช้ทักษะการพูดคุยให้อธิบายสถานการณ์จากผู้มีประสบการณ์ตรงและอ้อมและผู้เกี่ยวข้องที่ได้ประโยชน์หรือผลกระทบจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้น **อย่างมีจุดมุ่งหมาย** โดยเก็บข้อมูลที่เป็นความคิดเห็น และความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์นั้นๆ เป็นการซักถามเพื่อให้เข้าใจความคิดที่อธิบายการกระทำหรือพฤติกรรมบางอย่าง ด้วยบอกเล่าให้ละเอียดและครอบคลุมทุกแง่มุม โดยนักวิจัยชุมชนทำการสัมภาษณ์แกนนำและคนในชุมชน ผู้มีประสบการณ์ตรงและอ้อมในสถานการณ์หรือการสอบถามข้อมูลเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่ได้ประสบหรือเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ ทำให้ได้ข้อมูลทั้งที่มาที่ไปของเรื่อง และภาพผลกระทบที่เกิดขึ้นด้วย

3.7 การบันทึกและสรุปเวทีเชิงสังเคราะห์

นักวิจัยชุมชนต้องฝึกจดบันทึกในการแลกเปลี่ยนพูดคุย และใช้ข้อมูลจากการจดบันทึกในการทบทวน เตือนความจำ และให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน สำหรับการสรุปเวทีเป็นการ “รวบรวมประเด็นจากการพูดคุย” ออกมาเป็นใจความสำคัญ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ตามที่เป้าหมายกำหนด

การสังเคราะห์ หมายถึง การผสมผสานรวมกันอย่างกลมกลืนของส่วนประกอบต่างๆ จนกลายเป็นสิ่งใหม่ที่มีเอกลักษณ์และคุณสมบัติเฉพาะ ลักษณะของการสังเคราะห์ คือ 1. หลอมรวมองค์ประกอบต่างๆ เพื่อให้ได้สิ่งใหม่ภายใต้โครงเดียวกัน 2. ดึงเฉพาะส่วนที่ตอบวัตถุประสงค์จากองค์ประกอบต่างๆ มารวมกัน การสังเคราะห์ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ที่มีรูปแบบใหม่ คุณสมบัติใหม่

แตกต่างไปจากเดิมที่มีอยู่ การสังเคราะห์ทำให้เกิดสิ่งใหม่ที่มีคุณสมบัติใหม่ที่เฉพาะเจาะจง และสามารถใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ได้ดีกว่าการหยิบแต่สิ่งมาใช้อย่างแยกจากกัน การคิดเชิงสังเคราะห์มีรูปแบบ 2 ลักษณะคือ 1) การคิดเชิงสังเคราะห์เพื่อสร้าง “สิ่งใหม่” 2) การคิดเชิงสังเคราะห์เพื่อสร้าง “แนวคิดใหม่”

ดังนั้น การสรุปเวทีเชิงสังเคราะห์จะเป็นการสรุปภาพรวม ที่สื่อให้เห็นว่าผู้พูกคิดอะไร ต้องการสื่ออะไร และมีข้อสรุปร่วมกันอย่างไร

4. กิจกรรมการฝึกอบรม

4.1 การบรรยายประกอบสื่อ

5. การวัดและประเมินผล

5.1 ประเมินผลจากกิจกรรมการฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน

หัวข้อการฝึกอบรมที่ 8 เรื่อง ฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 การปฏิบัติการวิจัยชุมชน

เวลา 300 นาที

1. วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

- 1.1 ปฏิบัติการวิจัยชุมชนตามแผนการวิจัยที่กำหนดไว้ ได้ถูกต้อง
- 1.2 ระบุผลของกิจกรรมว่าบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ เจริญ/ปัจจัย กระบวนเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้

2.สาระสำคัญ

2.1 เพื่อให้ นักวิจัยชุมชนได้ฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชน ตามแผนการวิจัย เน้นให้มีปฏิบัติการจริงของการแก้ปัญหาตามแนวทางที่กำหนดไว้ โดยเปิดให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามาเรียนรู้ร่วมกันตลอดกระบวนการ

2.2 เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้นักวิจัยชุมชนโดยการถอดบทเรียนหลังจากทำกิจกรรมแล้วทุกครั้งว่าได้เรียนรู้อะไรบ้างเกี่ยวกับวิธีการทำงานและผลที่เกิดขึ้นนำไปสู่การปรับแผนการดำเนินงานเพื่อการแก้ปัญหา เข้าสู่วงจรการเรียนรู้เพื่อยกระดับปฏิบัติการในครั้งต่อไป

3. เนื้อหากิจกรรม

นำปัญหาการวิจัยที่ออกแบบไว้ใน หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 การสกัดโจทย์วิจัยและออกแบบงานวิจัย ไปทดลองปฏิบัติการจริงตามแผนงาน กิจกรรมที่ออกแบบไว้ และสะท้อนผลการดำเนินการเพื่อนำไปสู่การปรับแผนงาน กิจกรรม

4. กิจกรรมการฝึกอบรม

ฝึกปฏิบัติการวิจัยชุมชนตามแผนงานที่ออกแบบไว้

5. การวัดและประเมินผล

ประเมินผลจากผลการปฏิบัติการวิจัย และการสะท้อนผล ปัญหา อุปสรรค รวมถึงแนวทางการแก้ไข ปรับปรุงการดำเนินงาน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 4
การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ การถอดบทเรียน และสรุปบทเรียน
การเขียนรายงานวิจัย

หัวข้อการฝึกอบรมที่ 9 เรื่อง การสังเคราะห์ข้อมูลความรู้สู่การเขียนรายงานวิจัย

หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ การถอดบทเรียน เวลา 120 นาที
และสรุปบทเรียน การเขียนรายงานวิจัย

1. วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

- 1.1 เขียนรายงานการวิจัยได้ถูกต้อง
- 1.2 อธิบายการนำผลการวิจัย ไปสู่การใช้ประโยชน์ให้ชุมชนได้รับรู้ได้ถูกต้อง

2. สาระสำคัญ

เพื่อให้นักวิจัยชุมชนสามารถประมวลผลข้อมูล สรุปประเด็น ถอดบทเรียน และเขียนรายงานการวิจัยได้

3. เนื้อหากิจกรรม

3.1 การจัดการข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ดร. เดชรัต สุขกำเนิด อ่างถึงใน เปิดกรู “เครื่องมือเก็บข้อมูล” ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดย รศ. ดร. กาญจนา แก้วเทพ ได้ให้แนวทางในการออกแบบเรื่องการเก็บข้อมูลด้านเศรษฐกิจเพื่อนำ 77 มาตอบโจทย์เรื่องการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ โดยมี 4 คำถามสำคัญที่ทีมวิจัยต้องตอบ ก่อนเก็บข้อมูล ดังนี้

1. **จะเก็บข้อมูลอะไร** หมายความว่า “เป็นเรื่องอะไรแล้ว” ยังหมายถึง “ประเภทของข้อมูล” เช่น เป็นข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง (Fact) ความคิดเห็น (Opinion) ความรู้ความเข้าใจทัศนคติ ซึ่งประเภทของข้อมูลจะเชื่อมโยงสู่การเลือกเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสม

2. **จะเก็บข้อมูลจากใคร** (แหล่งข้อมูล) จำนวนเท่าไร ซึ่งต้องกลับไปดู “ประเภทข้อมูลที่ต้องการ” โดยข้อมูลมี 2 ประเภทคือ ข้อมูลเชิงปริมาณ ซึ่งจะมีหลักสถิติในการคำนวณตัวเลขของกลุ่มตัวอย่าง ยิ่งมากยิ่งดี และข้อมูลเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างจะมีจำนวนไม่มากนัก แต่ “ใช้ความหลากหลาย” (Diversity) แทน

“เก็บจากใคร” นอกจากหมายถึงตัวบุคคลและเหตุการณ์ที่ศึกษาแล้ว ยังหมายถึง “หน่วยที่จะศึกษา” (Unit of study) เช่น รายบุคคล ครั้วเรือน กลุ่ม ชุมชน เป็นต้น

3. จะเก็บข้อมูลช่วงเวลาใด การวิจัยชุมชนเป้าหมายสำคัญคือ “การเปลี่ยนแปลง” ดังนั้นจึงต้องเก็บข้อมูล “ก่อน-หลัง” เกิดกิจกรรมสำคัญ หรือกิจกรรมที่การวิจัยจัดทำขึ้น ซึ่งเป็น “ตัวแปรการสร้างการเปลี่ยนแปลง” และหากเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป ทีมวิจัยอาจวางแผนการเก็บข้อมูลเป็นช่วง ๆ เป็นต้น

4. ข้อมูลที่เก็บมาได้จะนำไปเปรียบเทียบกับอะไร โดยคู่เทียบที่นำมาเปรียบเทียบมีหลายวิธี เช่น

4.1 อิงกลุ่มเดียวของตัวเองแต่ต่างช่วงเวลากัน คือการเปรียบเทียบข้อมูล “ก่อน-หลัง” (Before-After) การทำกิจกรรม โดยอาจใช้แบบสอบถามชุดเดียวกัน หรือการสังเกตเหตุการณ์ เป็นต้น

4.2 อิงเกณฑ์ คือ การนำข้อมูลที่นักวิจัยเก็บไปเปรียบเทียบกับข้อมูลประเภทเดียวกันที่รวบรวมโดยหน่วยงานต่าง ๆ เป็นต้น

4.3 คู่เทียบระหว่าง “กลุ่มทดลอง” กับ “กลุ่มควบคุม” โดยถือว่ากลุ่มที่ทีมวิจัยศึกษาเป็น “กลุ่มทดลอง” ส่วนกลุ่มที่ไม่มีโครงการวิจัยเป็น “กลุ่มควบคุม”

การจัดการข้อมูล เป็นกระบวนการที่นักวิจัยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาแล้วมาวิเคราะห์ จัดระบบ และนำเสนอข้อมูลในรูปแบบที่หลากหลายให้สอดคล้องกับลักษณะของข้อมูล เช่น ตาราง กราฟ แผนภูมิ แผนภาพ เป็นต้น

การจัดกลุ่ม/การจัดหมวดหมู่ (Grouping) เป็นเครื่องมือการวิเคราะห์/สังเคราะห์ขั้นต้น จึงมีความสามารถที่จะ “เพิ่มมูลค่าของข้อมูลดิบ” “การจัดกลุ่ม” ก็คือกระบวนการจัดระบบข้อมูลประเภทหนึ่งประกอบด้วย “กระบวนการแยก” (วิเคราะห์) และ “กระบวนการรวม” (สังเคราะห์) โดยแยกข้อมูลที่ “ไม่มีจุดร่วมหรือมีข้อแตกต่าง/ไม่ได้เป็นพวกเดียวกัน” เอาออกไป และรวบรวมข้อมูลที่ “มีจุดร่วม/เป็นพวกเดียวกัน” เข้ามาไว้ในกลุ่มเดียวกัน

การวิเคราะห์ข้อมูล หมายถึงการนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากกลุ่มตัวอย่างหรือจากประชากรการวิจัยจำนวนหนึ่งมาจำแนกเพื่อตอบประเด็นปัญหาการวิจัย หรือทดสอบสมมติฐานการวิจัยให้ครบทุกข้อ ถ้าข้อมูลเชิงปริมาณหรือเป็นตัวเลข ผู้วิจัยจะใช้วิธีการทางสถิติสรุปรวมข้อมูล แต่ถ้าเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพผู้วิจัยจะใช้วิธีการสรุปความ หรือ สังเคราะห์ข้อความการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณเป็นวิธีการวิเคราะห์ที่จะต้องใช้วิธีการทางสถิติ ช่วยสรุปรวมข้อมูลเพื่อตอบประเด็นปัญหาการวิจัยต่างๆ วิธีการทางสถิติแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ สถิติบรรยาย และสถิติอ้างอิง ก่อนที่จะกล่าวถึงรายละเอียดของสถิติแต่ละ ประเภท จะขอกล่าวถึงการใช้วิธีการทางสถิติในการวิจัยก่อนดังนี้

1) สถิติบรรยายที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นสถิติที่ใช้กันมากในการทำวิจัย มีดังนี้ 1. ร้อยละหรือเปอร์เซ็นต์ 2. การวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลาง

1.1) ร้อยละหรือเปอร์เซ็นต์คือ อัตราส่วนระหว่างจำนวนที่สังเกตต่อจำนวนทั้งหมดคูณด้วยร้อยเขียนเป็นสูตรได้ดังนี้ ร้อยละ = $\frac{n}{N} \times 100$

เมื่อ n คือ จำนวนที่สังเกตได้
N คือ จำนวนทั้งหมด

2) การวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลาง เป็นการหาค่าสถิติที่เป็นตัวแทนของข้อมูลทั้งหมด ค่าสถิติที่นิยมกันได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) มัชยฐาน (Median) และฐานนิยม (Mode) แต่ละค่ามีรายละเอียดดังนี้

2.1) ค่าเฉลี่ย (Mean) หมายถึง ค่าที่ได้จากการนำข้อมูลทั้งหมดมารวมกัน ทหารด้วยจำนวนข้อมูลทั้งหมด

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{N}$$

\bar{X} แทน ค่าเฉลี่ย
 $\sum X$ แทน ผลรวมทั้งหมดของคะแนน
N แทน จำนวนคะแนนทั้งหมด

2.2) ค่ามัชยฐาน (Median) หมายถึง ค่าของข้อมูลที่อยู่ตรงกลางข้อมูลทั้งหมด เมื่อจัดเรียงข้อมูลจากน้อยไปมากหรือจากมากมาน้อย ใช้สัญลักษณ์ Mdn

2.3) ค่าฐานนิยม (Mode) หมายถึง ค่าของข้อมูลที่เกิดขึ้นซ้ำกันมากที่สุด หรือข้อมูลที่มีความถี่สูงสุด ใช้สัญลักษณ์ Mo

3.2 การถอดบทเรียนและสรุปบทเรียน

การทบทวนหลังปฏิบัติงาน (After Action Review : AAR) หมายถึง เครื่องมือที่นำมาใช้ในกระบวนการทำงาน เพื่อทบทวนวิธีการทำงานทั้งด้านความสำเร็จและปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อร่วมกันสะท้อน และทบทวนกระบวนการต่าง ๆ นำบทเรียนที่ได้จากความสำเร็จและปัญหาที่เกิดขึ้น มาจัดทำและพัฒนากระบวนการทำงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น

5 คำถามที่ใช้ในการทำ AAR ประกอบด้วย

- 1) เป้าหมายหรือความคาดหวังของท่าน
- 2) เป็นไปตามเป้าหมายหรือความคาดหวังหรือไม่ เพราะอะไร
- 3) สิ่งที่เกิดขึ้นเป้าหมายหรือความคาดหวัง เพราะอะไร

- 4) สิ่งที่ไม่เป็นไปตามเป้าหมายหรือความคาดหวัง หรือปัญหาที่พบ เพราะอะไร
- 5) ท่านจะกลับไปทำอะไรต่อ หรือปรับปรุงการทำงานอย่างไร

ขั้นตอนการทำ AAR

- 1) ควรทำ AAR ทันทีทันใดหรือเร็วที่สุดหลังจากจบงานนั้นๆ
- 2) ไม่มีกล่าวโทษ ตอกย้ำซึ่งกันและกัน
- 3) ต้องมีผู้ทำหน้าที่กระตุ้น ตั้งคำถามให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็น

ข้อเสนอแนะ

- 4) ถามตัวเองว่าสิ่งที่เราควรได้รับคืออะไร
- 5) กลับมาดูว่าสิ่งที่เกิดขึ้นจริงคืออะไร
- 6) ความแตกต่างคืออะไร ทำไมจึงต่างกัน
- 7) ให้จดบันทึกเตือนความจำว่า วิธีการใดบ้างที่เราเคยนำมาแก้ปัญหาแล้ว

3.3 การเขียนรายงานการวิจัย

การเขียนรายงานการวิจัยเป็นการเล่าเรื่องราวเหตุการณ์และผลที่เกิดขึ้นในขณะที่ดำเนินการวิจัย รวมถึง สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นซึ่งเกี่ยวข้องกับการวิจัยและน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานของผู้วิจัย การเขียนรายงานการวิจัยเพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยให้สาธารณชนได้รับรู้ และนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนา ซึ่งอาจมีรูปแบบที่ลดทอนจากรายงานการวิจัยปกติ ประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ ส่วนนำ ส่วนเนื้อหา และส่วนท้าย ดังนี้

1) ส่วนนำ ประกอบด้วย

- 1.1) ปกนอก
- 1.2) ปกในหรือหน้าชื่อเรื่อง เป็นหน้าสำคัญที่สุดของรายงานการวิจัย
- 1.3) บทคัดย่อ เป็นการเขียนที่สรุปความเกี่ยวกับงานวิจัยเรื่องนั้น (ถ้ามี)
- 1.4) Abstract เป็นบทคัดย่อที่แปลเป็นภาษาอังกฤษ (ถ้ามี)
- 1.5) คำนำ เป็นข้อความที่ผู้วิจัยบอกให้อ่านทราบถึงที่มาหรือมูลเหตุจูงใจให้ทำวิจัยเรื่องนั้น (ถ้ามี)
- 1.6) กิตติกรรมประกาศ เป็นข้อความแสดงความขอบคุณแก่หน่วยงานหรือบุคคลที่มีส่วนช่วยให้ผู้วิจัยทำงานวิจัยได้สำเร็จ (ถ้ามี)
- 1.7) สารบัญ
- 1.8) สารบัญตาราง คือการนำเสนอตารางที่ปรากฏในรายงานการวิจัย

1.9) สารบัญญภาพ คือการนำเสนอแผนภูมิ แผนภาพ หรือกราฟ หรือภาพประกอบที่ปรากฏในรายงานการวิจัย

2) ส่วนเนื้อหา เป็นส่วนสำคัญที่สุดของรายงานการวิจัย เพราะเป็นส่วนนำเสนอรายละเอียดของการวิจัย มักจะแบ่งออกเป็น 5 บท ได้แก่

บทที่ 1 บทนำ ประกอบด้วย

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาที่ทำการวิจัย เป็นการกล่าวถึงภูมิหลังและที่มาของปัญหาที่จะทำการวิจัย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย เขียนนำเสนอเป็นข้อ ๆ

3. สมมติฐานการวิจัย (**ถ้ามี**)

4. ขอบเขตของการวิจัย เป็นการกำหนดขอบเขตของเรื่องที่ต้องการวิจัย มักนิยมกำหนดขอบเขตไว้ 4 ประเด็น คือ ประชากร เนื้อหาของการวิจัย ตัวแปรที่เกี่ยวข้อง และระยะเวลาที่ทำการวิจัย (**ถ้ามี**)

5. ข้อตกลงเบื้องต้น (**ถ้ามี**) เป็นการทำความเข้าใจกับผู้อ่านเกี่ยวกับเงื่อนไขบางประการของการทำวิจัย

6. ข้อจำกัดของการวิจัย (**ถ้ามี**) เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับข้อจำกัดของการทำวิจัย

7. นิยามศัพท์ (**ถ้ามี**) นิยามคำศัพท์สำคัญที่เกี่ยวข้องในงานวิจัย

8. ประโยชน์ที่(คาดว่าจะ)ได้รับจากการวิจัย เขียนประโยชน์ที่ได้รับหรือคาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยครอบคลุมเนื้อหาต่อไปนี้

1. ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องที่วิจัย

2. ทฤษฎีที่รองรับหรือเกี่ยวข้องกับเรื่องที่วิจัย

3. แนวปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องที่วิจัย (**ถ้ามี**)

4. ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง (**ถ้ามี**)

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย เป็นรายละเอียดที่จะบอกให้ผู้อ่านทราบว่าผู้วิจัยทำการวิจัยตามขั้นตอนการวิจัยอย่างไร หัวข้อสำคัญที่ควรมีดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย หรือ แบบแผนการวิจัย

- ขั้นตอนเป็นข้อ ๆ
2. ขั้นตอนการวิจัย เสนอรายละเอียดของขั้นตอนการวิจัยโดยอธิบาย
 3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
 4. เครื่องมือการวิจัย
 5. การเก็บรวบรวมข้อมูล ระบุวิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลว่าใช้วิธีการใด อย่างไร
 6. การวิเคราะห์ข้อมูล ระบุวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

- บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ มีหัวข้อ 4 หัวข้อและมีแนวทางการเขียนดังนี้

1. สรุปการวิจัย เป็นการสรุปกิจกรรมการวิจัยทั้งหมด
2. อภิปรายผล
3. ข้อเสนอแนะ
 - 3.1 ข้อเสนอแนะเพื่อใช้ประโยชน์จากผลการวิจัย
 - 3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปสู่การทำแผนชุมชน แผนท้องถิ่น และข้อเสนอเชิงนโยบาย

3) ส่วนท้าย หรือส่วนอ้างอิง ประกอบด้วยสององค์ประกอบหรือหัวข้อ คือ

1. บรรณานุกรม (Bibliography)
2. ภาคผนวก (Appendices)

4. กิจกรรมการฝึกอบรม

- 4.1 การบรรยายประกอบสื่อ

5. การวัดและประเมินผล

- 5.1 กิจกรรมการจัดการข้อมูลความรู้สู่การเขียนรายงานวิจัย

กิจกรรม การจัดการข้อมูลความรู้สู่การเขียนรายงานวิจัย

จากการศึกษาค่าใช้จ่ายของครัวเรือนในแต่ละวัน จำนวน 30 ครัวเรือน (ในแต่ละครัวเรือนสามารถใช้จ่ายได้มากกว่า 1 อย่าง) ประกอบด้วยค่าอาหาร ค่าเนื้อสัตว์ ค่าผัก ค่าขนม ค่าสุรา ค่าบุหรี่ ค่าเครื่องปรุงประกอบอาหาร ค่าเล่าเรียนบุตรหลาน ให้ผู้นำชุมชนวิเคราะห์และสรุปผล พร้อมนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

● ทน 1 ครัวเรือน

.....

.....

.....

หัวข้อการฝึกอบรมที่ 10 เรื่อง แผนชุมชน และการนำผลการวิจัยไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย

หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ การถอดบทเรียน เวลา 120 นาที
และสรุปบทเรียน การเขียนรายงานวิจัย

1. วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

- 1.1 อธิบายองค์ประกอบของแผนชุมชนได้
- 1.2 อธิบายกระบวนการทำแผนชุมชนได้
- 1.3 อธิบายแนวทางการนำผลการวิจัยไปใช้ในการกำหนดนโยบายในระดับท้องถิ่นได้

2.สาระสำคัญ

- 2.1 เพื่อให้นักวิจัยชุมชนมีความรู้ความเข้าใจและสามารถทำแผนชุมชน
- 2.2 เพื่อให้นักวิจัยชุมชนเข้าใจแนวทางการบรรจุข้อเสนอโครงการในแผนระดับท้องถิ่นได้

3. เนื้อหากิจกรรม

3.1 การจัดทำแผนชุมชน

“การทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ไม่สามารถทำได้โดยการสร้างจากบุคคลภายนอกชุมชน หรือทำโดยการสอน การฝึกอบรมเท่านั้น ชุมชนที่เข้มแข็งจะมีกระบวนการในการจัดการของชุมชน มีการคิดวิเคราะห์เรียนรู้ร่วมกัน มีกิจกรรมแก้ไขปัญหาของชุมชน รวมทั้งเพิ่มคุณค่าทุนทางสังคมและเศรษฐกิจของคนในชุมชน” ดังนั้นทุกชุมชนจึงต้องร่วมมือกัน สร้างพลังชุมชน และใช้พลังชุมชน ในการพัฒนาชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชน ส่งเสริมให้หมู่บ้านใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง บนพื้นฐานของข้อมูล การคิด การตัดสินใจ และลงมือกระทำของคนในชุมชน โดยดำเนินการส่งเสริมกระบวนการแผนชุมชนในหมู่บ้าน มีเป้าหมายให้ทุกหมู่บ้านมีแผนชุมชนและใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา และวางรากฐานวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในหมู่บ้าน ทั้งในมิติที่ชุมชนช่วยกันทำเอง เสนอขอความร่วมมือ และขอรับการสนับสนุนงบประมาณ โดยบูรณาการแผนพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน ให้เป็นแผนชุมชนบูรณาการระดับตำบล ที่เสนอต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(แผนพัฒนาท้องถิ่น) อำเภอ (แผนพัฒนาอำเภอ) จังหวัด (แผนพัฒนาจังหวัด) ตลอดจนหน่วยงาน ภาคี ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยมีกระบวนการ ดังนี้

1) การเตรียมทีมปฏิบัติการระดับตำบล จัดประชุมเชิงปฏิบัติการระดับตำบล เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในประเด็น ดังต่อไปนี้

1.1) สร้างความเข้าใจในกระบวนการบูรณาการแผนชุมชนให้ชัดเจน

1.2) ยุทธศาสตร์จังหวัด กรอบแผนงาน การกำหนดอัตลักษณ์และตำแหน่ง

ในชุมชน

1.3) หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการประยุกต์ใช้

1.4) กำหนดเป้าหมายการทำงาน บทบาทหน้าที่ กระบวนการทำงาน และแผนปฏิบัติการของทีมงาน

2) วิธีการบูรณาการแผนชุมชนระดับตำบล

ทีมปฏิบัติการขับเคลื่อนแผนชุมชนบูรณาการระดับตำบล จัดเวทีบูรณาการ แผนพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชนจากทุกหมู่บ้าน มาเป็นแผนชุมชนบูรณาการระดับตำบล โดยการจัดทำ เอกสารรูปเล่มและส่งต่อแผนฯ ให้ อบต./ท้องถิ่น และอำเภอเพื่อประสานการปฏิบัติ ซึ่งอาจแบ่งเป็น 3 ระยะ ดังนี้

2.1) ก่อนดำเนินการ

เชิญผู้เข้าร่วมเวที ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคี ภาครัฐ ระดับตำบล และภาคเอกชน กำหนดเวลา และสถานที่ดำเนินการ เตรียมเอกสาร แผนพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน รายหมู่บ้าน เตรียมข้อมูลทั่วไประดับตำบล และยุทธศาสตร์จังหวัด

2.2) ระหว่างดำเนินการ

การนำเสนอแผนพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน ของแต่ละหมู่บ้าน นำข้อมูลของแต่ละหมู่บ้านมาวิเคราะห์/สังเคราะห์เป็นภาพรวมของตำบล ด้วยเทคนิค SWOT กำหนดอัตลักษณ์ของตำบล กำหนดตำแหน่งการพัฒนาของตำบล และทิศทางการพัฒนาตำบล ตามศักยภาพของตำบล นำแผนงาน/โครงการ ในแผนพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน ของแต่ละหมู่บ้านมาวิเคราะห์ความเป็นไปได้ และจัดลำดับความสำคัญแผนงาน/โครงการ จัดกลุ่มแผนงาน/โครงการ ตามแหล่งงบประมาณ เป็น ๓ กลุ่ม และกำหนดผู้รับผิดชอบ ประสานแผนของแต่ละกลุ่มให้ชัดเจน คือ

- แผน/โครงการกิจกรรมชุมชนของทุกหมู่บ้าน ที่ชุมชนดำเนินการเองได้ หรือใช้ทุนของชุมชน

- แผน/โครงการกิจกรรม ที่ต้องขอความร่วมมือในการสนับสนุนงบประมาณ หรือร่วมดำเนินการจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือแหล่งทุนอื่นๆ

- แผน/โครงการกิจกรรม ที่ขอใช้เงินงบประมาณทั้งหมด หรือส่วนใหญ่ จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานราชการ/เอกชนอื่นๆ

2.3) หลังดำเนินการ

จัดทำเอกสารแผนชุมชนบูรณาการระดับตำบล และส่งต่อแผนฯ ให้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และอำเภอ เพื่อประสานการปฏิบัติ โดยมีองค์ประกอบของแผนชุมชนบูรณาการระดับตำบล ประกอบด้วย ข้อมูลสภาพทั่วไปของตำบล ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของประชาชน อัตลักษณ์ และตำแหน่งการพัฒนาของตำบล การวิเคราะห์ศักยภาพตำบล (เช่น SWOT จุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค โอกาส) จุดมุ่งเน้นการพัฒนาของตำบล วิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ และกลยุทธ์แผนชุมชนเชิงบูรณาการตำบล แผน/โครงการกิจกรรมที่สำคัญ (จากเวทีบูรณาการแผนชุมชนตำบล และการวิเคราะห์อัตลักษณ์ การกำหนดตำแหน่งการพัฒนา และปัญหา/ความต้องการในการพัฒนาของตำบล ตามลำดับฯ)

4. กิจกรรมการฝึกอบรม

4.1 การบรรยายประกอบสื่อ

4.2 ไปงานฝึกการแผนชุมชน

5. การวัดและประเมินผล

กิจกรรมการพัฒนาแผนงานโครงการเพื่อการพัฒนาชุมชน

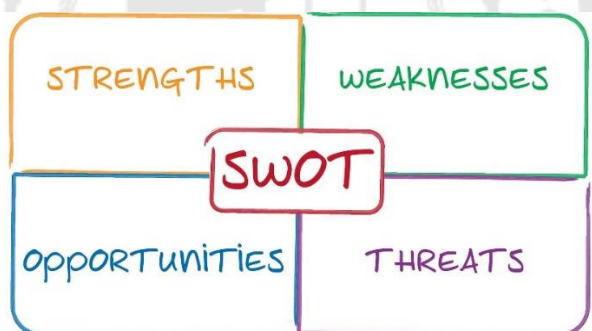
กิจกรรม การพัฒนาแผนงานโครงการเพื่อการพัฒนาชุมชน

.....

จากการฝึกปฏิบัติวิเคราะห์ทุนชุมชน และฝึกปฏิบัติวิจัยชุมชน ให้ผู้นำชุมชนนำข้อมูลมาวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อนของชุมชน โดยใช้เทคนิค SWOT และร่วมกันกำหนดทิศทาง แผนงานโครงการในการพัฒนาชุมชน โดยจำแนกแผนงาน โครงการเป็น 3 กลุ่มคือ

- แผน/โครงการกิจกรรมชุมชน ที่ชุมชนดำเนินการเองได้ หรือใช้ทุนของชุมชน
- แผน/โครงการกิจกรรม ที่ต้องขอความร่วมมือในการสนับสนุนงบประมาณ หรือร่วมดำเนินการจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือแหล่งทุนอื่นๆ
- แผน/โครงการกิจกรรม ที่ขอใช้เงินงบประมาณทั้งหมด หรือส่วนใหญ่จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานราชการ/เอกชนอื่นๆ

1. การวิเคราะห์ชุมชน

2. แนวทางการพัฒนา

2.1 แผน/โครงการกิจกรรมชุมชน ที่ชุมชนดำเนินการเองได้ หรือใช้ทุนของชุมชน

.....

.....

.....

2.2 แผน/โครงการกิจกรรม ที่ต้องขอความร่วมมือในการสนับสนุนงบประมาณ หรือร่วมดำเนินการจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือแหล่งทุนอื่นๆ

.....

.....

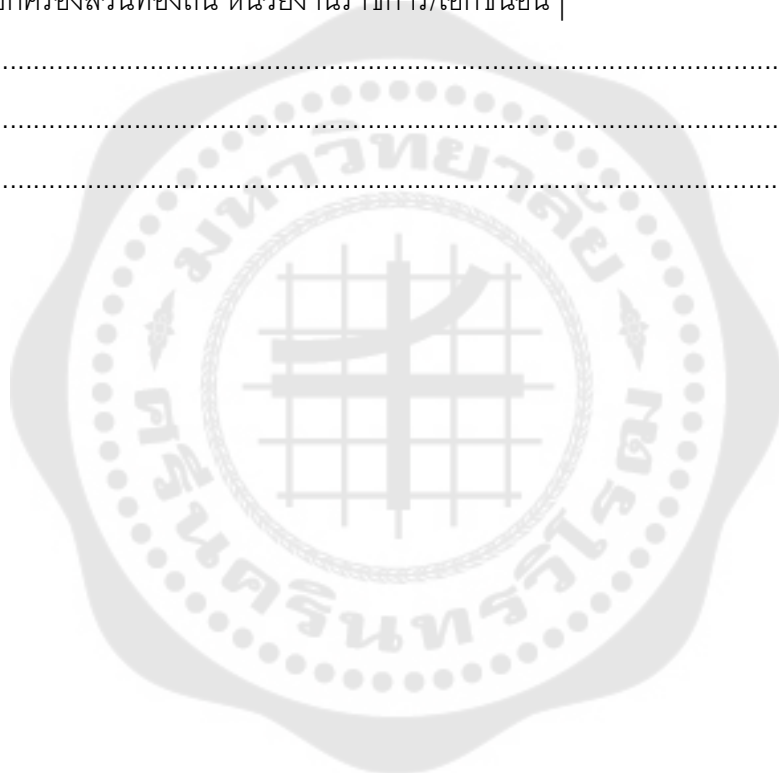
.....

2.3 แผน/โครงการกิจกรรม ที่ขอใช้เงินงบประมาณทั้งหมด หรือส่วนใหญ่จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานราชการ/เอกชนอื่นๆ

.....

.....

.....

ภาคผนวก จ

- เครื่องมือประเมินสมรรถนะการวิจัยชุมชน ของผู้นำชุมชน
- แบบประเมินความพึงพอใจของผู้นำชุมชนต่อการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน

ชื่อ.....นามสกุล.....

แบบทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยชุมชน

คำชี้แจง จงเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดลงในกระดาษคำตอบที่กำหนดไว้

1. ข้อใดคือความหมายของ “การวิจัยชุมชน”
 - ก. การวิจัยเพื่อมุ่งสร้างองค์ความรู้ใหม่
 - ข. การวิจัยเพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตคนในชุมชน
 - ค. การวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาชุมชน
 - ง. การวิจัยเพื่อพัฒนานวัตกรรมเพื่อเพิ่มผลผลิตภาพการผลิตในชุมชน

2. ข้อใดไม่ใช่ลักษณะของการวิจัยชุมชน
 - ก. การวิจัยที่มีส่วนร่วมจากคนในชุมชน
 - ข. อาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน
 - ค. สามารถใช้ข้อมูลในชุมชนในการหาคำตอบ
 - ง. การนำเสนอผลการวิจัยต้องใช้สถิติขั้นสูง

3. ข้อใดเป็นจุดเริ่มต้นของการวิจัยชุมชน
 - ก. การกำหนดคำถามวิจัย
 - ข. การค้นหาปัญหาในชุมชน
 - ค. การหาแนวทางแก้ปัญหา
 - ง. การวินิจฉัยปัญหาที่เกิดขึ้น

4. ขั้นตอนที่มีความสำคัญมากที่สุดในการทำวิจัยชุมชนคือข้อใด

- ก. การถอดบทเรียน
- ข. การกำหนดปัญหาวิจัย
- ค. การวิเคราะห์ผู้ที่เกี่ยวข้อง
- ง. การออกแบบงานวิจัย

5. ข้อใดไม่ใช่จุดมุ่งหมายของการศึกษาทุนชุมชน

- ก. เพื่อเข้าใจพฤติกรรมของคนในชุมชน
- ข. เพื่อเข้าใจการเปลี่ยนแปลงในชุมชน
- ค. เพื่อเป็นข้อมูลในการทำแผนพัฒนาชุมชน
- ง. เพื่ออธิบายลักษณะพื้นฐานของความเป็นชุมชน

6. ภูมิปัญญา ผู้รู้ในชุมชน เป็นทุนชุมชนด้านใด

- ก. ทุนทางสังคม
- ข. ทุนทางเศรษฐกิจ
- ค. ทุนทางวัฒนธรรม
- ง. ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ

7. ชุมชนมีป่าชุมชนที่คนในชุมชนสามารถเข้าไปหาของป่า เก็บกิ่งไม้มาทำฟืนเผาถ่านได้ แสดงว่าชุมชนมีทุนชุมชนด้านใด

- ก. ทุนทางสังคม
- ข. ทุนทางเศรษฐกิจ
- ค. ทุนทางวัฒนธรรม
- ง. ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ

8. จงเรียงลำดับขั้นตอนการทำวิจัยชุมชน

- ก. วิเคราะห์ปัญหา-สำรวจชุมชน-ออกแบบการแก้ปัญหา-พัฒนานวัตกรรม-ใช้นวัตกรรม-สรุปผล-ถอดบทเรียน
- ข. สำรวจชุมชน-วิเคราะห์ปัญหา-ออกแบบการแก้ปัญหา-พัฒนานวัตกรรม-ใช้นวัตกรรม-สรุปผล-ถอดบทเรียน
- ค. สำรวจชุมชน-วิเคราะห์ปัญหา-ออกแบบการแก้ปัญหา-พัฒนานวัตกรรม-ใช้นวัตกรรม-ถอดบทเรียน-สรุปผล
- ง. วิเคราะห์ปัญหา-ออกแบบการแก้ปัญหา-สำรวจชุมชน-พัฒนานวัตกรรม-ใช้นวัตกรรม-สรุปผล-ถอดบทเรียน

9. การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยมีประโยชน์ที่สำคัญในข้อใด

- ก. ช่วยให้ได้ปัญหาการวิจัย
- ข. ช่วยกำหนดสมมติฐานการวิจัย
- ค. ช่วยกำหนดแบบแผนการวิจัย
- ง. ช่วยออกแบบเครื่องมือในการวิจัย

10. การวิจัยชุมชนอาจใช้วิธีการใดแทนการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้

- ก. การฝึกอบรม
- ข. การศึกษาชุมชน
- ค. การประชุมเชิงปฏิบัติการ
- ง. การจัดเวทีแลกเปลี่ยนระหว่างผู้มีประสบการณ์

11. ข้อใดไม่ใช่คุณลักษณะของสมมุติฐานการวิจัยที่ดี

- ก. กำหนดจากแนวคิดของผู้วิจัย
- ข. แสดงความสัมพันธ์ของตัวแปร
- ค. มีหลักการหรือเหตุผลอ้างอิง
- ง. สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดการวิจัย

12. จากสมมติฐานการวิจัย “ช่องทางการตลาดที่หลากหลายส่งผลต่อยอดขายของวิสาหกิจ” ถ้าต้องการให้ยอดขายเพิ่มขึ้นควรทำอย่างไร

- ก. ขยายออนไลน์
- ข. ขยายร้านให้ใหญ่ขึ้น
- ค. ปรับปรุงคุณภาพผลิตภัณฑ์
- ง. เพิ่มรูปแบบของผลิตภัณฑ์

13. ข้อใดไม่สามารถจัดเป็นตัวแปรได้

- ก. เพศ
- ข. อายุ
- ค. รายได้
- ง. อาชีพเกษตรกร

14. ข้อใดไม่ใช่ความสำคัญของการกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย

- ก. เพื่อให้วางแผนเก็บข้อมูลได้ครอบคลุม
- ข. เชื่อมโยงไปสู่ทิศทางการทำวิจัยที่เหมาะสม
- ค. เพื่อแสดงที่มาของแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
- ง. แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ ที่ศึกษา

15. ข้อใดเป็นจุดประสงค์ของการออกแบบการวิจัย

- ก. เพื่อทดสอบสมมติฐาน
- ข. เพื่อหาสาเหตุของการวิจัย
- ค. เพื่อหาคำตอบให้กับปัญหาวิจัย
- ง. เพื่อให้มีความเที่ยงตรงภายนอก

สถานการณ์

“ตำบลโพงาม อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา แต่เนื่องจากช่วงหลายปีที่ผ่านมาประสบภาวะภัยแล้ง ชลประทานไม่สามารถส่งน้ำให้เพียงพอ สำหรับการทำนา ทำให้เกษตรกร แย่งกันสูบน้ำ ต้องซื้อน้ำจากเอกชน ส่งผลให้ต้นทุนในการผลิตสูง ผลผลิตตกต่ำ ประสบภาวะขาดทุน เกิดปัญหาความขัดแย้ง และปัญหาหนี้สินในชุมชน

เมื่อปัญหาการขาดแคลนน้ำขยายวงกว้างผู้นำชุมชนจึงได้ร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหา เริ่มจากการสัมภาษณ์ชาวนาและเกษตรกรในชุมชนพบว่าสาเหตุหลักประการหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรยังปลูกข้าว แม้ประสบปัญหาขาดทุน คือ การขาดองค์ความรู้ในการปลูกพืชอื่น รวมถึงองค์ความรู้ด้านการตลาด แต่ในชุมชนยังมีกลุ่มเกษตรกรบางกลุ่มที่พออยู่ได้ด้วยการปลูกพืชสมุนไพรคือขมิ้นชัน ซึ่งเป็นพืชใช้น้ำน้อย มีตลาดรับซื้อที่แน่นอนทั้งในจังหวัดคือโรงพยาบาลสรรคบุรี โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และตลาดภายนอกจังหวัดคือโรงพยาบาลอินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ผู้นำชุมชนจึงไปศึกษาข้อมูลการผลิตข้าวและขมิ้นชัน พบว่าขมิ้นชันให้รายได้สุทธิต่อไร่ต่อรอบการผลิตสูงกว่าการปลูกข้าวสปีทอ เห็นแนวทางในการแก้ไขปัญหการขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตรด้วยการปรับวิธีการเพาะปลูกของเกษตรกรจากการปลูกข้าวเป็นการรวมกลุ่มปลูกสมุนไพรในพื้นที่บางส่วนและพัฒนามาตรฐานการปลูกให้ได้ GAP โดยใช้องค์ความรู้จากคนในชุมชนและภาคีเครือข่าย”

รายละเอียด	ข้าว	ขมิ้นชัน
ต้นทุนการผลิต บาท/ไร่	4,300	8,307
ผลผลิตเฉลี่ย กก./ไร่	773.11	3,000
ราคาที่เกษตรกรขายได้ บาท/กก.	7.34	45
ผลตอบแทนต่อไร่	5,674.63	135,000
รายได้สุทธิ/ไร่/รอบการผลิต	1,374.47	126,693

ที่มา : ข้อมูลพื้นฐานด้านการเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัดชัยนาท ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 และข้อมูลเพื่อการวางแผนการพัฒนาเกษตรรายสินค้า ปีงบประมาณ 2562 เรื่อง พืชสมุนไพร จังหวัดชัยนาท

จงใช้ข้อมูลข้างต้นตอบคำถามข้อ 16 - 23 ดังต่อไปนี้

16. ปัญหาหลักเริ่มต้นของตำบลโพงามคือข้อใด

- ก. ปัญหาหนี้สินในชุมชน
- ข. ผลผลิตข้าวตกต่ำ
- ค. การขาดแคลนน้ำในการทำนา
- ง. การขาดองค์ความรู้เรื่องมาตรฐาน GAP

17. วิทยุวิจัยในครั้งนี้คือ

- ก. การแก้ปัญหาหนี้สินชุมชน
- ข. การแก้ปัญหาผลผลิตข้าวตกต่ำ
- ค. การแก้ปัญหาความขัดแย้งในชุมชน
- ง. การแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในการทำนา

18. “ขมื่นชื่นให้รายได้สุทธิต่อไร่ต่อรอบการผลิตสูงกว่าการปลูกข้าวสีบเทา” ข้อสรุปดังกล่าวเกิดจากขั้นตอนใดของการวิจัย

- ก. การตั้งสมมติฐานการวิจัย
- ข. การสรุปผลการวิจัย
- ค. การถอดบทเรียน
- ง. การทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

19. “ปรับวิถีการเพาะปลูกของเกษตรกรจากการปลูกข้าวเป็นการรวมกลุ่มปลูกสมุนไพรในพื้นที่บางส่วนและพัฒนามาตรฐานการปลูกให้ได้ GAP โดยใช้องค์ความรู้จากคนในชุมชน” องค์ความรู้จากคนในชุมชนเป็นทุนชุมชนด้านใด

- ก. ทุนทางสังคม
- ข. ทุนทางเศรษฐกิจ
- ค. ทุนทางวัฒนธรรม
- ง. ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ

20. สมมุติฐานการวิจัยในข้อใดสอดคล้องกับสถานการณ์ที่กำหนดให้มากที่สุด

- ก. การปลูกสมุนไพรมะนาวจะช่วยให้เกษตรกรมีรายได้สูงกว่าการปลูกข้าว
- ข. ควรส่งเสริมการปลูกสมุนไพรมะนาวเพราะมีตลาดรับซื้อที่หลากหลาย
- ค. ควรเลิกปลูกข้าวแล้วมาปลูกสมุนไพรมะนาว
- ง. การปรับวิถีการปลูกข้าวเป็นการปลูกสมุนไพรมะนาวบางส่วนจะช่วยลดปัญหาการขาดแคลนน้ำ

ถ้าเกษตรกรต้องการทดลองปลูกข้าวและขมิ้นชัน เพื่อเปรียบเทียบรายรับที่ได้ที่ จงตอบคำถามข้อ 21- 23

21. ตัวแปรต้นและตัวแปรตามคือข้อใด

- ก. ตัวแปรต้น : ข้าว
ตัวแปรตาม : ราคาขาย
- ข. ตัวแปรต้น : ชนิดของพืช
ตัวแปรตาม : รายได้สุทธิ
- ค. ตัวแปรต้น : ขมิ้นชัน
ตัวแปรตาม : รายได้สุทธิ
- ง. ตัวแปรต้น : ชนิดของพืช
ตัวแปรตาม : ราคาขาย

22. เกษตรต้องเก็บรวบรวมข้อมูลใดบ้าง

- ก. จำนวนผลผลิต ราคารับซื้อ
- ข. ต้นทุนการผลิต จำนวนผลผลิต
- ค. ต้นทุนการผลิต ราคาผลผลิตที่ขายได้
- ง. จำนวนผลผลิต ราคาผลผลิตที่ขายได้

23. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลรายได้ของเกษตรกรจากการปลูกข้าวและขมิ้นชัน ข้อใดเหมาะสมที่สุด

- ก. แบบทดสอบ
- ข. แบบสัมภาษณ์
- ค. แบบบันทึกรายการ
- ง. แบบสังเกตพฤติกรรม

24. การเขียนรายงานการวิจัยส่วนเนื้อหาเรียงลำดับตามข้อใด

- ก. บทนำ เอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิเคราะห์ข้อมูล วิธีดำเนินการวิจัย สรุปผล ข้อเสนอแนะ อภิปรายผล
- ข. บทนำ เอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิธีดำเนินการวิจัย ผลการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผล อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ
- ค. บทนำ วิธีดำเนินการวิจัย เอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผล อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ
- ง. บทนำ วิธีดำเนินการวิจัย เอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผล ข้อเสนอแนะ อภิปรายผล

25. จุดมุ่งหมายหลักของการจัดทำแผนชุมชนคือข้อใด

- ก. เพื่อสร้างพลังชุมชน
- ข. เพื่อยกระดับศักยภาพตำบล
- ค. เพื่อขอสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ
- ง. เพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาชุมชน

26. เป้าหมายของการทำแผนชุมชนคือข้อใด

- ก. ใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา
- ข. ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการชุมชน
- ค. ใช้เป็นเครื่องมือในการของบประมาณ
- ง. ใช้เป็นเครื่องมือในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานราชการ

.....

เฉลย

1	ค	9	ค	17	ง	25	ง
2	ง	10	ง	18	ง	26	ก
3	ข	11	ก	19	ก		
4	ข	12	ก	20	ง		
5	ค	13	ง	21	ข		
6	ก	14	ค	22	ค		
7	ง	15	ค	23	ค		
8	ข	16	ค	24	ข		

แบบวัดทักษะการวิจัยชุมชน

เมื่อผู้นำชุมชนได้อบรมตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ และฝึกปฏิบัติออกแบบการวิจัย รวมถึงปฏิบัติการวิจัยชุมชน ให้ผู้สอนประเมินความสามารถผู้นำชุมชนที่แสดงออกถึงทักษะการวิจัยชุมชน ดังต่อไปนี้

หัวข้อประเมิน	ระดับความสามารถ			
	0	1	2	3
1. ระบุปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชนได้				
2. ระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาได้				
3. ระบุเป้าหมายและแนวทางการแก้ปัญหาได้				
4. กำหนดชื่อเรื่องมีความชัดเจน น่าสนใจ				
5. เหตุผลและความจำเป็นในการทำวิจัยมีความสมเหตุสมผล				
6. ปัญหาวิจัย/วัตถุประสงค์มีความสอดคล้องกับชื่อเรื่อง				
7. สมมติฐานการวิจัยถูกต้อง ชัดเจน				
8. การออกแบบการวิจัยสอดคล้องกับปัญหาการวิจัย				
9. ขั้นตอนการวิจัยมีความชัดเจน				
10. วิธีการได้มาและจำนวนของกลุ่มตัวอย่างเหมาะสมกับการวิจัย				
11. ระบุเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้อย่างเหมาะสม				
12. เลือกใช้สถิติการวิเคราะห์ และการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้ถูกต้อง				
13. สามารถจัดกระบวนการแบบมีส่วนร่วมได้				

เกณฑ์การให้คะแนน

1. ระบุปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชนได้
 - 0 หมายถึง ไม่สามารถระบุปัญหาของชุมชนได้
 - 1 หมายถึง สามารถระบุปัญหาสำคัญ ที่เป็นประเด็นร่วมของชุมชนได้
 - 2 หมายถึง สามารถระบุปัญหาที่เป็นประเด็นร่วม และเร่งด่วนของชุมชนได้
 - 3 หมายถึง สามารถระบุปัญหาที่เป็นประเด็นร่วม และเร่งด่วนของชุมชนจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนได้

2. ระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาได้
 - 0 หมายถึง ไม่สามารถระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาได้
 - 1 หมายถึง สามารถระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาวิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของปัญหาได้
 - 2 หมายถึง สามารถระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาวิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของปัญหา และกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบได้
 - 3 หมายถึง สามารถระบุผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาวิจัยทั้งกลุ่มเจ้าของปัญหา กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ และกลุ่มผู้สนับสนุนการแก้ไขปัญหาได้

3. ระบุเป้าหมายและแนวทางการแก้ปัญหาได้
 - 0 หมายถึง ไม่สามารถระบุเป้าหมายของการแก้ปัญหาได้
 - 1 หมายถึง สามารถระบุเป้าหมายหรือแนวทางการแก้ปัญหาได้
 - 2 หมายถึง สามารถระบุเป้าหมายและแนวทางการแก้ปัญหาได้อย่างชัดเจน แต่ยังไม่ครอบคลุม
 - 3 หมายถึง สามารถระบุเป้าหมายและแนวทางการแก้ปัญหาได้อย่างชัดเจนและครอบคลุม

4. กำหนดชื่อเรื่องมีความชัดเจน น่าสนใจ
- 0 หมายถึง ไม่สามารถกำหนดชื่อเรื่องได้
 - 1 หมายถึง ชื่อเรื่องระบุถึงปัญหาวิจัย
 - 2 หมายถึง ชื่อเรื่องระบุถึงปัญหาวิจัย และตัวแปรสำคัญที่ศึกษา
 - 3 หมายถึง ชื่อเรื่องระบุถึงปัญหาวิจัย ตัวแปรสำคัญที่ศึกษา และกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา
5. เหตุผลและความจำเป็นในการทำวิจัยมีความสมเหตุสมผล
- 0 หมายถึง เป็นเรื่องที่สามารถหาคำตอบได้โดยไม่ต้องใช้กระบวนการวิจัย
 - 1 หมายถึง เป็นเรื่องที่น่าสนใจเพียงอย่างเดียว
 - 2 หมายถึง เป็นเรื่องที่เป็นปัญหาของชุมชน
 - 3 หมายถึง เป็นเรื่องที่เป็นปัญหาร่วมของชุมชน และเป็นปัญหาเร่งด่วน
6. ปัญหาวิจัย/วัตถุประสงค์มีความสอดคล้องกับชื่อเรื่อง
- 0 หมายถึง ปัญหา/วัตถุประสงค์ไม่มีความสอดคล้องกับชื่อเรื่อง หรือไม่ระบุปัญหาวิจัย
 - 1 หมายถึง ปัญหา/วัตถุประสงค์มีความสอดคล้องกับชื่อเรื่อง
 - 2 หมายถึง ปัญหา/วัตถุประสงค์มีความสอดคล้องกับชื่อเรื่อง ระบุตัวแปรสำคัญที่ศึกษา
 - 3 หมายถึง ปัญหา/วัตถุประสงค์มีความสอดคล้องกับชื่อเรื่อง ตัวแปรสำคัญที่ศึกษา และวิธีที่ศึกษา
7. สมมติฐานการวิจัยถูกต้อง ชัดเจน
- 0 หมายถึง ไม่มีการระบุสมมติฐาน
 - 1 หมายถึง มีการระบุสมมติฐาน แต่ไม่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการวิจัย ขอบเขตกว้างเกินไป ไม่มีประเด็นเฉพาะที่คาดว่าจะเป็นการตอบที่ได้จากการวิจัย

- 2 หมายถึง สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการวิจัย ขอบเขตพอเหมาะ สมเหตุสมผล มีที่มาของสมมติฐาน แต่อ่านแล้วไม่สามารถ ระบุได้ว่าประเด็นที่คาดว่าจะ เป็นคำตอบที่ได้จากการวิจัย คืออะไร
- 3 หมายถึง สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายการวิจัย สมเหตุสมผล และคาดว่าจะ เป็นคำตอบที่ได้จากการวิจัย ใช้ภาษากระทัดรัด อ่าน เข้าใจง่าย
8. การออกแบบการวิจัยสอดคล้องกับปัญหาการวิจัย
- 0 หมายถึง การออกแบบวิจัยไม่สอดคล้องกับปัญหาวิจัย
- 1 หมายถึง การออกแบบวิจัย มีการออกแบบการวัดตัวแปร
- 2 หมายถึง การออกแบบวิจัย มีการออกแบบการวัดตัวแปร และการ ออกแบบการสุ่มตัวอย่าง/การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3 หมายถึง การออกแบบวิจัย มีการออกแบบการวัดตัวแปร การออกแบบการสุ่มตัวอย่าง และการวิเคราะห์ข้อมูล
9. ขั้นตอนการวิจัยมีความชัดเจน
- 0 หมายถึง ไม่มีการอธิบายขั้นตอนการวิจัย
- 1 หมายถึง อธิบายวิธีการดำเนินการวิจัยไม่เป็นขั้นตอน
- 2 หมายถึง อธิบายวิธีการดำเนินการวิจัยเป็นขั้นตอนแต่ไม่ครบถ้วน
- 3 หมายถึง อธิบายวิธีการดำเนินการวิจัยเป็นขั้นตอนอย่างชัดเจนและ ครบถ้วน
10. วิธีการได้มาและจำนวนของกลุ่มตัวอย่างเหมาะสมกับการวิจัย
- 0 หมายถึง ไม่มีการระบุการได้มาของกลุ่มตัวอย่าง
- 1 หมายถึง ระบุการได้มาของกลุ่มตัวอย่างจำนวนไม่เหมาะสม
- 2 หมายถึง วิธีการได้มาและจำนวนของกลุ่มตัวอย่างเหมาะสมกับการ วิจัย
- 3 หมายถึง ระบุการได้มาของกลุ่มตัวอย่างและกำหนดจำนวนได้ เหมาะสม

11. ระบุเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้อย่างเหมาะสม

- 0 หมายถึง ไม่ระบุเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 1 หมายถึง ระบุเครื่องมือได้แต่ยังไม่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การวิจัย
- 2 หมายถึง ระบุเครื่องมือได้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การวิจัย แต่ยังไม่ครบถ้วน
- 3 หมายถึง ระบุเครื่องมือการวิจัยได้เหมาะสมและครบถ้วน สามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้

12. ระบุการได้มาของกลุ่มตัวอย่างและกำหนดจำนวนได้เหมาะสม

- 0 หมายถึง ไม่สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลได้
- 1 หมายถึง สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลบางส่วนได้
- 2 หมายถึง สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลที่สำคัญได้ครบถ้วน แต่ยังไม่มีการนำเสนอข้อมูล
- 3 หมายถึง สามารถระบุแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลที่สำคัญได้ครบถ้วน และมีแนวทางการนำเสนอที่เหมาะสม

13. สามารถจัดกระบวนการแบบมีส่วนร่วมได้

- 0 หมายถึง ไม่สามารถจัดเวทีแบบมีส่วนร่วมได้
- 1 หมายถึง สามารถจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม ตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นให้ช่วยกันหาคำตอบได้
- 2 หมายถึง สามารถจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม ตั้งคำถาม สัมภาษณ์ สังเกต จดบันทึกได้
- 3 หมายถึง สามารถจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม ตั้งคำถาม สัมภาษณ์ สังเกต จดบันทึก และสรุปเวทีได้

แบบวัดเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชนและคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามชุดนี้เป็นแบบวัดเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน และ คุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน ของผู้นำชุมชน ประกอบด้วย 3 ตอน คือ
 - ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้นำชุมชน
 - ตอนที่ 2 แบบวัดเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน
 - ตอนที่ 3 แบบวัดคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน
2. กรุณาตอบให้ครบทุกข้อและแต่ละข้อพิจารณาเลือกคำตอบเพียงคำตอบเดียว
3. ข้อมูลการตอบของท่าน จะเก็บไว้เป็นความลับและใช้เฉพาะการวิจัยครั้งนี้เท่านั้น

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้นำชุมชน

คำชี้แจง ขอให้ท่านตอบคำถามในช่องว่างที่เว้นไว้ และทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง

ที่กำหนด ตามความเป็นจริง

1. เพศ หญิง ชาย
2. อายุ ต่ำกว่า 20 ปี 21- 30 ปี 31 – 40 ปี
 41 – 50 ปี 51 – 60 ปี 60 ปีขึ้นไป
3. ปัจจุบันปฏิบัติหน้าที่ใดในชุมชน..... ระยะเวลา..... ปี

ตอนที่ 2 แบบวัดเจตคติต่อการทำวิจัยชุมชน

ขอให้ท่านทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด โดยพิจารณาจากเกณฑ์ ดังนี้

5 หมายถึง ข้อความตรงกับความเป็นจริงหรือความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

4 หมายถึง ข้อความตรงกับความเป็นจริงหรือความคิดเห็นของท่านมาก

3 หมายถึง ข้อความตรงกับความเป็นจริงหรือความคิดเห็นของท่านปาน

กลาง

2 หมายถึง ข้อความตรงกับความเป็นจริงหรือความคิดเห็นของท่านน้อย

1 หมายถึง ข้อความตรงกับความเป็นจริงหรือความคิดเห็นของท่านน้อย

ที่สุด

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. การวิจัยชุมชนเป็นเรื่องที่ทำทลายความสามารถของข้าพเจ้า					
2. การทำงานวิจัยชุมชนหรือมีส่วนร่วมในการวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชนทำให้ข้าพเจ้ามีความภูมิใจในตนเอง					
3. การวิจัยชุมชนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนได้จริง					
4. การวิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน					
5. การวิจัยชุมชนกระตุ้นให้เกิดการทำงานแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน					
6. การวิจัยชุมชนทำให้ชุมชนเกิดเข้มแข็งจากคนในชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน					
7. ข้าพเจ้าเห็นประโยชน์ของการทำวิจัยชุมชน					

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
8. การวิจัยชุมชนเป็นการเพิ่มความรู้ ทักษะที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน ให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้					
9. การวิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญให้ชุมชนพึ่งตนเองได้บนฐานข้อมูล และความรู้					
10. ปัญหาของชุมชนเป็นหน้าที่ของผู้นำชุมชน และคนในชุมชนทุกคนที่ต้องศึกษาและหาทางแก้ไข					
11. การบูรณาการระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชน มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้การวิจัยชุมชนประสบผลสำเร็จ					
12. ข้อมูลในระดับชุมชนมีความจำเป็นและสำคัญเพื่อนำไปวางแผนการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน					
13. การเรียนรู้การวิจัยชุมชนของผู้นำชุมชนสามารถนำมาใช้ในการตัดสินใจในการทำงานพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี					
14. ข้าพเจ้าตั้งใจที่จะใช้กระบวนการวิจัยในการแก้ปัญหาชุมชน					
15. การวิจัยชุมชนเป็นภาระความรับผิดชอบในหน้าที่					

ตอนที่ 3 แบบวัดคุณลักษณะของนักวิจัยชุมชน

ขอให้ท่านทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด โดยพิจารณาจากเกณฑ์ ดังนี้

- 5 หมายถึง ข้อความตรงกับความเป็นจริงหรือความคิดเห็นของท่านมากที่สุด
- 4 หมายถึง ข้อความตรงกับความเป็นจริงหรือความคิดเห็นของท่านมาก
- 3 หมายถึง ข้อความตรงกับความเป็นจริงหรือความคิดเห็นของท่านปานกลาง
- 2 หมายถึง ข้อความตรงกับความเป็นจริงหรือความคิดเห็นของท่านน้อย
- 1 หมายถึง ข้อความตรงกับความเป็นจริงหรือความคิดเห็นของท่านน้อยที่สุด

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. เมื่อมีการจัดเวทีระดมความคิดเห็น ข้าพเจ้าจะรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น					
2. เมื่อมีผู้โต้แย้งความคิดเห็นของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะรับฟังอย่างตั้งใจ และไม่มีอคติ					
3. ข้าพเจ้ายินดีรับฟังเหตุผลของผู้อื่นที่มี ความคิดเห็นต่าง เพื่อนำไปพิจารณา พัฒนางานให้ดียิ่งขึ้น					
4. ข้าพเจ้าคำนึงถึงข้อเท็จจริง ความถูกต้อง และเหตุผล มากกว่าความสัมพันธ์ ส่วนตัว					
5. เมื่อมีคำถาม หรือข้อสงสัยข้าพเจ้าจะ ค้นคว้าหาข้อมูลจากหลายแหล่งก่อน ตัดสินใจ					
6. ข้าพเจ้าจะจดบันทึกข้อมูลต่าง ๆ เพื่อใช้ ประโยชน์ในการวางแผนการทำงาน					

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
7. ในเหตุการณ์ปกติประจำวัน หรือเมื่อเจอเหตุการณ์ หรือสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ข้าพเจ้าจะจดบันทึก					
8. เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในชุมชน ข้าพเจ้าจะตั้งคำถามว่าปัญหาเกิดจากอะไร และมีใครที่จะช่วยหาทางแก้ปัญหาได้บ้าง					
9. ข้าพเจ้าเป็นคนสนใจใคร่รู้และไม่รีรอที่จะหาคำตอบให้ได้					
10. ข้าพเจ้ามีความกระตือรือร้นในการแสวงหาข้อมูล และข้อเท็จจริงเพื่อมาอธิบายปัญหานั้น					
11. ข้าพเจ้าทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ เพื่อการทำงานที่รับผิดชอบให้สำเร็จ					
12. เมื่อเกิดปัญหาในการทำงานข้าพเจ้าจะมุ่งมั่น อดทนทำงานให้สำเร็จ					
13. ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีและมีความตั้งใจเมื่อได้รับมอบหมายให้เป็นผู้นำชุมชนเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง					
14. ข้าพเจ้าสามารถประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน ภาคี ภาคีรัฐ ภาคเอกชน และชุมชนได้เป็นอย่างดี					
15. ข้าพเจ้ามุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองในการทำวิจัยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน					

ตอนที่ 4 แบบสอบถามความพึงพอใจของผู้นำชุมชนต่อการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชน

คำชี้แจง ขอให้ผู้เข้าอบรมทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องตามความเป็นจริงมากที่สุด

ระดับ 5 หมายถึง พึงพอใจมากที่สุด
ระดับ 4 หมายถึง พึงพอใจมาก
ระดับ 3 หมายถึง พึงพอใจปานกลาง
ระดับ 2 หมายถึง พึงพอใจน้อย
ระดับ 1 หมายถึง พึงพอใจน้อยที่สุด

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นประโยชน์ต่อผู้นำชุมชนและชุมชน					
2. เนื้อหาสาระที่อบรมมีความยากง่ายในระดับที่เหมาะสม					
3. กิจกรรมในหลักสูตรเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนได้ฝึกปฏิบัติจริง					
4. เอกสารประกอบการฝึกอบรมเข้าใจง่าย					
5. สื่อการอบรมช่วยส่งเสริมความเข้าใจ					
6. กิจกรรมในหลักสูตรเปิดโอกาสการมีส่วนร่วม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น					
7. การวัดและประเมินผลมีความยากง่ายพอเหมาะ					
8. ระยะเวลาในการฝึกอบรมมีความเหมาะสม					
9. การจัดการกระบวนการอบรมช่วยส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้					
10. ผู้นำชุมชนสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้จริง					

ภาคผนวก ช

สื่อการเรียนการสอน

การวิจัยชุมชน

การวิจัยชุมชน

- คืออะไร
- ทำไมต้องทำ
- ใครเป็นคนทำ
- ทำแล้วเก็บผลอย่างไร
- อบรมจะเอาไปใช้อะไร

การวิจัยชุมชน

“การวิจัยชุมชน” คือ กระบวนการที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยใช้กระบวนการทำวิจัย เพื่อสร้างความรู้ และกลไกการจัดการปัญหาที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน ในปัจจุบัน และพร้อมรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และชี้้นำการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

กระบวนการวิจัยชุมชน

1. ค้นหาประเด็นวิจัย ปัญหาพร้อมของชุมชน และสนใจจากชุมชนให้คมชัด
2. วิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้อง (Stakeholder)
3. จัดกระบวนการหรือในชุมชน โดยเชิญผู้เกี่ยวข้องเข้าร่วมเรียนรู้และวิเคราะห์ปัญหาด้วยกัน เพื่อให้เกิดการวิเคราะห์ปัญหา เป็นกา
4. พลิกจากมุมมองปัญหาให้เป็นเป้าหมายที่ชุมชนต้องการเห็นร่วมกัน เพื่อใช้เป้าหมายนี้เป็นเครื่องมือยึดโยงกิจกรรมและการทำงานเพื่อแก้ปัญหาทั้งหมดเข้าด้วยกัน
5. จัดกระบวนการให้ชุมชนได้วิเคราะห์องค์ประกอบหรือปัจจัยสำคัญที่จะเอื้อให้บรรลุเป้าหมายได้

กระบวนการวิจัยชุมชน

6. เขียนเป็นกรอบการทำงานวิจัยเพื่อแก้ปัญหาที่มีความชัดเจนของเป้าหมาย
7. ออกแบบงานวิจัย โดยมีกำหนดแนวทางการทำงานและกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา
8. ดำเนินการตามแผนการดำเนินงาน
9. ถอดบทเรียนหลังจากทำกิจกรรมแล้วทุกครั้งว่าได้เรียนรู้อะไรบ้าง
10. สรุปผลขั้นสุดท้ายเมื่อโครงการสิ้นสุด เพื่อวิเคราะห์ผลของปฏิบัติการที่เกิดขึ้น และวิเคราะห์เหตุปัจจัยของความสำเร็จ / ความล้มเหลว

กระบวนการวิจัยชุมชน

การวิจัยชุมชน มุ่งให้นักวิจัยที่เป็นชาวบ้านมีโอกาสพัฒนาตนเอง เรียนรู้วิธีมองปรากฏการณ์ต่างๆ รอบตนเองอย่างเป็นระบบ และมีวัตถุประสงค์ชัดเจน ส่วนผลการวิจัยเป็นผลพลอยได้

1. ค้นหาประเด็นวิจัย ปัญหาร่วมของชุมชน และสนใจจากชุมชนให้คมชัด
2. วิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้อง (Stakeholder)
3. จัดกระบวนการหรือในชุมชน เพื่อให้เกิดการวิเคราะห์ปัญหา เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
4. พลิกจากมุมมองปัญหาให้เป็นเป้าหมายที่ชุมชนต้องการเห็นร่วมกัน
5. กระบวนการให้ชุมชนได้วิเคราะห์องค์ประกอบหรือปัจจัยสำคัญที่จะเอื้อให้บรรลุเป้าหมายได้ โดยใช้หลักการเหตุผล (logical thinking)
6. เขียนเป็นกรอบการทำงานวิจัยเพื่อแก้ปัญหาที่มีความชัดเจนของเป้าหมาย กรอบงานด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหา
7. ออกแบบงานวิจัย โดยมีกำหนดแนวทางการทำงานและกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา
8. ดำเนินการตามแผนการดำเนินงาน
10. ถอดบทเรียนหลังจากทำกิจกรรม
11. สรุปผลขั้นสุดท้ายเมื่อโครงการสิ้นสุด

บททวน

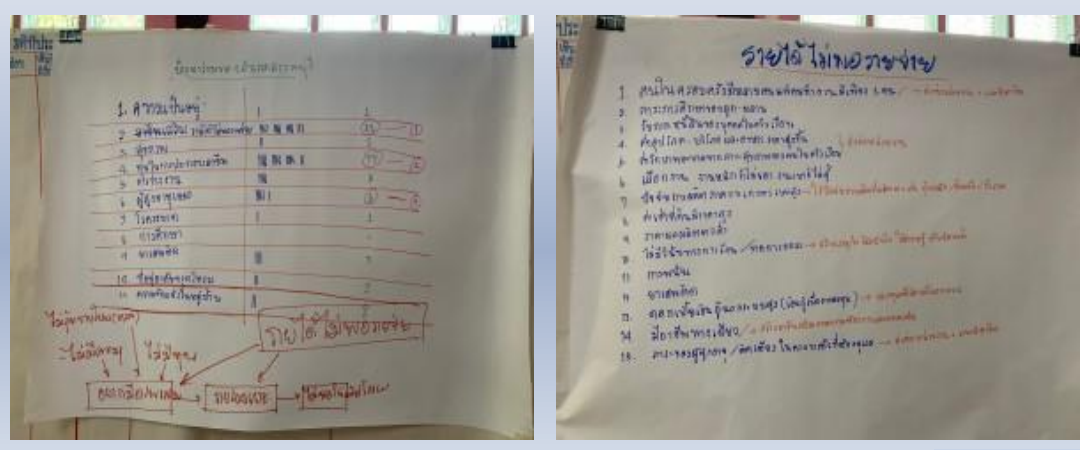
- 1. โจทย์วิจัยมาจากปัญหาและความต้องการของชุมชน
- 2. การจัดเวทีพัฒนาโจทย์วิจัยต้องเชิญผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งผู้รู้ ผู้นำ และชุมชนร่วมกระบวนการ
- 3. ควรเปิดโอกาสให้มีการซักถามแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันไปด้วยกันตลอดการจัดกิจกรรม เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม
- 4. การถอดบทเรียนสามารถทำเมื่อใดก็ได้เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการทำงานและผลที่เกิดขึ้นนำไปสู่การปรับแผนการดำเนินงานในครั้งต่อไป
- 5. ความรู้จากการวิจัยจะติดกับคนในพื้นที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้น พึ่งตนเองทางความคิดได้มากขึ้น

ปัญหา

ปัญหาเกิดจากอะไร???

ประเด็นปัญหาร่วมของคนسرคบุรี

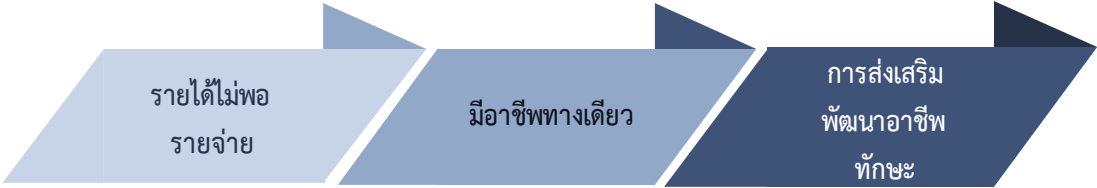

ลำดับ	ชื่อปัญหา	สาเหตุ	ผลกระทบ
1.	ความรู้ไม่เพียงพอ		
2.	ขาดแคลนบุคลากร (ครู/บุคลากร)		
3.	ขาดงบประมาณ		
4.	ขาดความรู้/ประสบการณ์		
5.	ขาดการสนับสนุน		
6.	ผู้ดูแลไม่เพียงพอ		
7.	ไม่ต่อเนื่อง		
8.	ขาดการติดตาม		
9.	ขาดการสนับสนุน		
10.	ขาดการสนับสนุน		
11.	ขาดการสนับสนุน		

ประเด็นปัญหาร่วมของคนسرคบุรี

1. ปัญหาความรู้ไม่เพียงพอ
2. ขาดแคลนบุคลากร
3. ขาดงบประมาณ
4. ขาดความรู้/ประสบการณ์
5. ขาดการสนับสนุน
6. ผู้ดูแลไม่เพียงพอ
7. ไม่ต่อเนื่อง
8. ขาดการติดตาม
9. ขาดการสนับสนุน
10. ขาดการสนับสนุน
11. ขาดการสนับสนุน
12. ขาดการสนับสนุน
13. ขาดการสนับสนุน
14. ขาดการสนับสนุน
15. ขาดการสนับสนุน
16. ขาดการสนับสนุน

ประเด็นปัญหาาร่วมของคนสรรคบุรี

การศึกษาทุนชุมชน

การศึกษาทุนชุมชนคือ การสำรวจและวิเคราะห์ชุมชนเพื่อศึกษาค้นคว้าเรื่องราวในชุมชน ระดมศักยภาพชุมชน หรือ ทุนทางสังคมของชุมชน ที่จะป็นปัจจัยบวกต่อการพัฒนา

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาชุมชนต้องสามารถอธิบายลักษณะพื้นฐานของความเป็นชุมชน และสภาพปัญหาของชุมชนที่ต้องการพัฒนาได้เป็นอย่างดี และหากมีการศึกษาอย่างลึกซึ้ง จะสามารถเข้าใจถึงกระบวนการและความหมายของพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในชุมชน อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วย

ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ชุมชนมีลักษณะที่พิจารณาปัญหาต่าง ๆ มีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง เพื่อนำข้อมูลต่าง ๆ นำไปแก้ไขปัญหาและใช้ประโยชน์ในการวางแผนในระดับนโยบายที่ก่อให้เกิดการพัฒนาได้

เครื่องมือในการศึกษาทุนชุมชน

1. แผนที่

แผนที่รอบใน: ทำเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน สามารถบอกที่ตั้งคนสำคัญ เช่น ปราชญ์ชาวบ้านได้

แผนที่รอบนอก ใช้ดูเรื่องฐานทรัพยากรในพื้นที่ เช่น พื้นที่ที่เป็นความเชื่อ พื้นที่เขตอนุรักษ์ พื้นที่ทำการเกษตร หรือ บริเวณจุดเสี่ยง เช่น ดินสไลด์ นอกจากนี้ยังใช้เพื่อวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรในพื้นที่เพื่อวางแผนการดูแลป่าในอนาคตได้ด้วย

2. ปฏิทินการผลิต : ใช้ทบทวนวิธีการผลิตในรอบปี และการจัดการชีวิตในช่วงต่างๆ ที่จะไปปฏิสัมพันธ์กับหน่วยงานที่เข้ามาส่งเสริมในระยะเวลาต่างๆ ว่าจะทำงานร่วมกันอย่างเหมาะสมได้อย่างไร

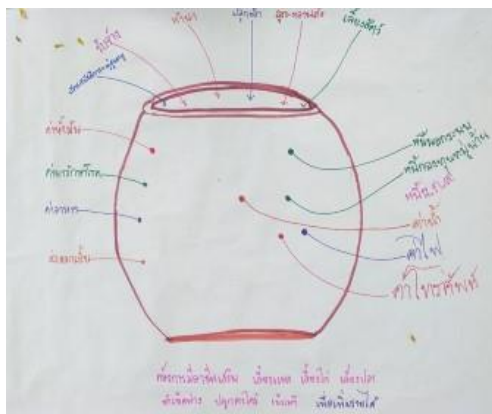
ปฏิทินการผลิต ม3

ระยะเวลา (เดือน)

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	ส.ค.	ก.จ.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	รวมพบเหตุ
ค้นหา			←→				←→				
ค้นหา	←→ การดูแลรักษา						←→ วัดผล				
วิเคราะห์	←→ รวมการดูแล			←→ วัดผล			←→ สรุป				
											←→ สรุป

3. องค์กรชีวิต : คิดเรื่องการบริหารจัดการรายรับ-รายจ่าย ในครัวเรือนและชุมชนว่าจะพัฒนาอย่างไร ซึ่งข้อมูลที่ได้มักจะสอดคล้องกับการทำบัญชีครัวเรือน

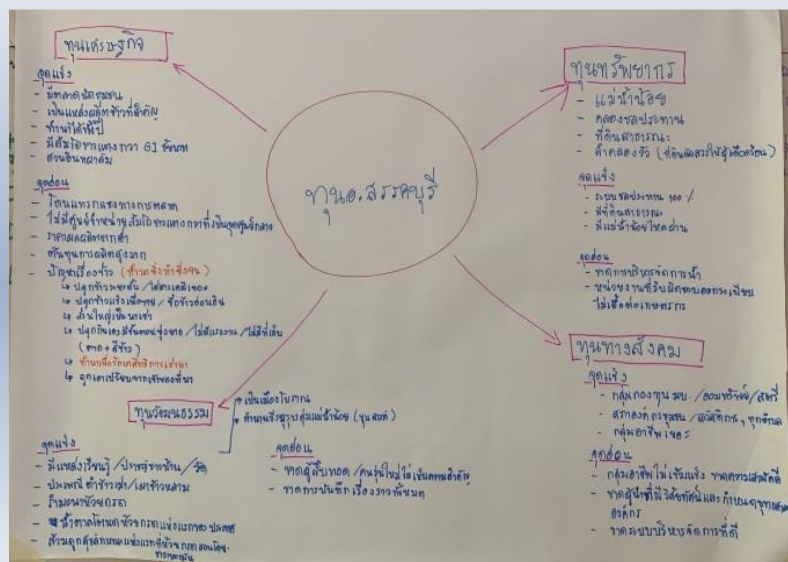
4. เส้นแบ่งเวลา หรือ Time line: จุดเริ่มต้นจากปีที่ก่อตั้งชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่สอดคล้องกับเหตุการณ์ในประเทศและการพัฒนา เช่น ช่วงเวลาการเข้ามาของถนน-โรงเรียน เป็นต้น

5. ทำเนียบผู้รู้ ใช้สำหรับบททวนภูมิปัญญา หรือผู้รู้ในชุมชน ซึ่งยังช่วยในการวิเคราะห์สถานการณ์การใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาต่างๆ ในชุมชนได้ เช่น การทอผ้า หมอพื้นบ้าน เป็นต้น

6. พืชศาสตร์ครอบครัว(Family Tree) ทำให้ทราบว่าสมาชิกและแรงงานในครัวเรือนกี่คน อาชีพนอกภาคเกษตร ความรู้ ความสามารถของสมาชิกในครอบครัว

ทุนชุมชน อ สรรคบุรี

การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หมายถึง บุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน หน่วยงาน หรือองค์กรที่ผลการดำเนินงานของโครงการหรือแผนงานนั้นสามารถส่งผลกระทบต่อด้านบวก และด้านลบ การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจึงเป็นการวิเคราะห์ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการ ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบทางด้านบวกหรือผลกระทบทางด้านลบ ซึ่งเมื่อผ่านขั้นตอนการระบุ จัดลำดับความสำคัญผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแล้ว จะต้องมีการแลกเปลี่ยน รับฟังความคิดเห็น เพื่อให้เกิดการสื่อสาร สร้างความเข้าใจ สร้างข้อตกลงร่วมกัน รวมไปถึงการสร้างความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งจะนำมาสู่การเพิ่มโอกาสให้ความสำเร็จของโครงการ

<p>เกษตร กชน. พัฒนาชุมชน พช . เทศบาล ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน หน่วยงานจังหวัด (จัดวิทยากร)</p> <p>กลุ่มผู้ผลิตต้นน้ำ : นักวิจัยร่วม</p> <p>ผู้นำชุมชน</p> <p>พาณิชย์จังหวัด หอการค้า</p> <p>พอช.</p> <p>SME (มืออาชีพ) การยิง ADD ไลน์ OA</p> <p>แบงค์กส . ออมสิน SME</p> <p>กรอมน.</p> <p>กรมการค้าภายใน</p> <p>ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ นักจัดการข้อมูลชุมชน</p> <p>กลุ่มผู้ประกอบการ OTOP วิสาหกิจชุมชน</p>	<p>ไประษณีย์ บริษัทขนส่งไประษณีย์ บริการ COD (บริการเก็บเงินปลายทาง)</p> <p>พ่อค้าคนกลาง</p> <p>เกษตรและสหกรณ์จังหวัด</p> <p>กรมวิทยาศาสตร์บริการ</p> <p>วัฒนธรรมจังหวัด</p> <p>ตลาด อดท. (ตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชน)</p> <p>สรรพสามิต</p> <p>พมจ.</p> <p>ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน</p> <p>อุตสาหกรรมจังหวัด</p> <p>ราชมงคลคลอง 6</p> <p>มหาวิทยาลัยรังสิต</p>
---	---

นักวิจัย	กลุ่มผู้ผลิตต้นน้ำ ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ นักจัดการข้อมูลชุมชน กลุ่มผู้ประกอบการ OTOP วิสาหกิจชุมชน	
องค์ความรู้	ปราชญ์ชุมชน	กศน. พัฒนาชุมชน เทศบาล

21

กระบวนการวิจัย

- 1) การกำหนดปัญหาและคำถามวิจัย
- 2) การศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 3) การกำหนดวัตถุประสงค์งานวิจัย
- 4) การกำหนดกรอบแนวคิดและสมมุติฐานงานวิจัย
- 5) การออกแบบการวิจัย
- 6) การวิเคราะห์และแปรผลข้อมูล
- 7) การเขียนรายงานการวิจัย
- 8) การเผยแพร่งานวิจัย

เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน

การจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม

มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในการนำเสนอสถานการณ์ สภาพปัญหาของชุมชน และการแสดงความคิดเห็น เพื่อแก้ปัญหาาร่วมกัน การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดเวทีจะช่วยให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญในการแสดงความคิดเห็น การให้ความร่วมมือ ใช้เป็นเวทีขับเคลื่อนการดำเนินงาน และสามารถเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาในชุมชนได้

เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน

การตั้งคำถาม

ลักษณะของคำถามที่สร้างการเรียนรู้

- 1) เป็นคำถามเปิดที่ถามเพื่อกระตุ้นให้คิดมองภาพ และสามารถใช้วางแผนสิ่งที่ต้องการจะทำต่อไป
- 2) เป็นคำถามที่กระตุ้นให้วางเป้าหมายระหว่างการทำงานในระยะสั้นและระยะยาวได้
- 3) เป็นคำถามที่ส่งเสริมให้มองย้อนการดำเนินงานในระยะที่ผ่านมา สามารถเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้น และการปรับการดำเนินงานในระยะต่อไปได้
- 4) เป็นคำถามที่ส่งเสริมให้เกิดการทดลองทำ/การแก้ไขปัญหา หรือเรียนรู้ผ่านการทดลองทำจริง

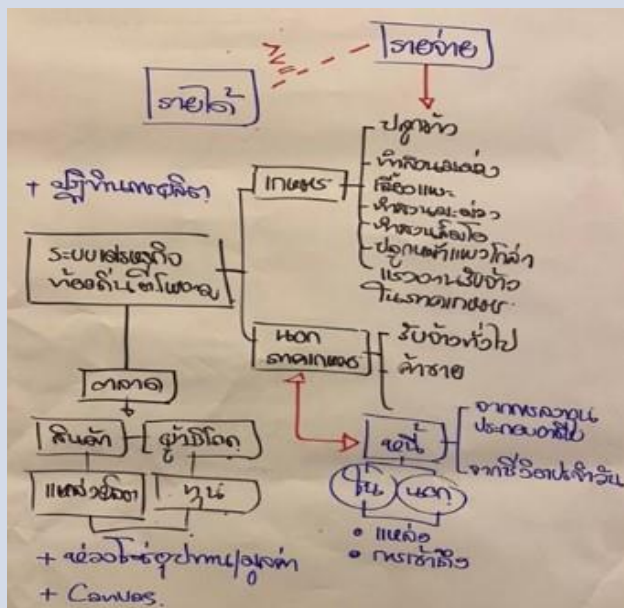
เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน

Mind Map (แผนที่ความคิด)

ช่วยบันทึกความคิดที่หลากหลาย มุมมองที่กว้างและชัดเจนกว่าการบันทึกที่เราคุ้นเคย

เริ่มต้นด้วยเขียนคำสั้น ๆ ในประเด็นที่เราต้องการ (key words) ไว้กลางกระดาษแผ่นใหญ่ที่ไม่มีเส้นบรรทัดวางไว้ในแนวนอน ลากเส้นสิ่งที่สัมพันธ์กับประเด็นด้วยปากกาหลากสีออกไป ข้อดีของการทำ MIND MAP (แผนที่ความคิด)

- 1) ทำให้จำได้ง่ายขึ้น
- 2) ทุกคนได้มีส่วนร่วม
- 3) ได้ความเห็นของทุกคน
- 4) สามารถนำเสนอได้ดีและทำให้ผู้เข้าร่วมสนใจ

เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน

การสังเกต

เป็นทักษะที่ทุกคนมีและใช้เป็นประจำเพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างละเอียดในสถานการณ์ที่สนใจหรือเป็นปัญหา การวิจัยชุมชนใช้กระบวนการสังเกตในการศึกษาพฤติกรรม สถานการณ์ที่เกิดขึ้นของการอยู่ร่วมกันในชุมชน หรือการทำงานร่วมกัน ตลอดจนการจัดกิจกรรมต่างๆ ทางสังคม

เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน

การสนทนากลุ่ม/การจัดเวที พูดคุย ปรัชญาหรือ

นักวิจัยชุมชนจัดให้มีการเสวนาของผู้ให้ข้อมูลในประเด็นที่ต้องการหาข้อสรุป ประเด็นจากการวิเคราะห์ หรือมาจากการใช้ข้อมูล การสังเกตและการสัมภาษณ์เจาะลึก มาทบทวนความเข้าใจต่อเหตุการณ์ และหาคำอธิบายร่วมกัน ทำให้ได้รายละเอียดของข้อมูล ส่วนที่อาจตกหล่น และความคิดหรือคำอธิบายร่วมที่เป็นข้อสรุปที่ยอมรับได้ของผู้เกี่ยวข้องทั้งหลาย

ในกระบวนการวิจัย สามารถใช้เวทีการสนทนากลุ่มในการสร้างเป้าหมายร่วม พัฒนาโจทย์วิจัย พัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ เก็บรวบรวมข้อมูล คืบข้อมูล เป็นต้น

เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน

การสัมภาษณ์

เป็นเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบปฐมภูมิ ใช้ทักษะการพูดคุย ให้อธิบายสถานการณ์ จากผู้มีประสบการณ์ตรงและอ้อมและผู้เกี่ยวข้องที่ได้ประโยชน์หรือผลกระทบจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างมีจุดมุ่งหมาย

โดยเก็บข้อมูลที่เป็นความคิดเห็น และความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์นั้นๆ เป็นการซักถามเพื่อให้เข้าใจความคิดที่อธิบายการกระทำหรือพฤติกรรมบางอย่าง

เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน

การบันทึกและสรุปเวทีเชิงสังเคราะห์

นักวิจัยชุมชนต้องฝึกจดบันทึกในการแลกเปลี่ยนพูดคุย และใช้ข้อมูลจากการจดบันทึกในการทบทวน เติบโตความจำ และให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน สำหรับการสรุปเวทีเป็นการ “รวบรวมประเด็นจากการพูดคุย” ออกมาเป็นใจความสำคัญ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ตามที่เป้าหมายกำหนด

การจัดการข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

คำถามสำคัญที่ทีมวิจัยต้องตอบก่อนเก็บข้อมูล

1. **จะเก็บข้อมูลอะไร**หมายความว่า “เป็นเรื่องอะไรแล้ว” ยังหมายถึง “ประเภทของข้อมูล” เช่น เป็นข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง (Fact) ความคิดเห็น (Opinion) ความรู้ความเข้าใจ ทศนคติ ซึ่งประเภทของข้อมูลจะเชื่อมโยงสู่การเลือกเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสม
2. **จะเก็บข้อมูลจากใคร**แหล่งข้อมูล) จำนวนเท่าไร ซึ่งต้องกลับไปดู “ประเภทข้อมูลที่ต้องการ” โดยข้อมูลมี 2 ประเภทคือ ข้อมูลเชิงปริมาณ ซึ่งจะมีหลักสถิติในการคำนวณตัวเลขของกลุ่มตัวอย่าง ยิ่งมากยิ่งดี และข้อมูลเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างจะมีจำนวนไม่มากนัก แต่ “ใช้ความหลากหลาย” (Diversity) แทน “หน่วยที่จะศึกษา” (Unit of study) เช่น รายบุคคล ครั้วเรือ่น กลุ่ม ชุมชน เป็นต้น

การจัดการข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

3. **จะเก็บข้อมูลช่วงเวลาใด** การวิจัยชุมชนเป้าหมายสำคัญคือ “การเปลี่ยนแปลง” ดังนั้นจึงต้องเก็บข้อมูล “ก่อน-หลัง” เกิดกิจกรรมสำคัญ หรือกิจกรรมที่การวิจัยจัดทำขึ้น ซึ่งเป็น “ตัวแปรการสร้างความเปลี่ยนแปลง” และหากเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป ทีมวิจัยอาจวางแผนการเก็บข้อมูลเป็นช่วง ๆ เป็นต้น

4. **ข้อมูลที่เก็บมาได้จะนำไปเปรียบเทียบกับอะไร**ผู้เทียบที่นำมาเปรียบเทียบมีหลายวิธี เช่น

- 4.1 อิงกลุ่มเดียวของตัวองแต่ต่างช่วงเวลากัน คือการเปรียบเทียบข้อมูล “ก่อน-หลัง” (Before-After) การทำกิจกรรม โดยอาจใช้แบบสอบถามชุดเดียวกัน หรือการสังเกตเหตุการณ์ เป็นต้น
- 4.2 อิงเกณฑ์ คือ การนำข้อมูลที่นักวิจัยเก็บไปเปรียบเทียบกับข้อมูลประเภทเดียวกันที่รวบรวมโดยหน่วยงานต่าง ๆ เป็นต้น
- 4.3 คู่เทียบระหว่าง “กลุ่มทดลอง” กับ “กลุ่มควบคุม” โดยถือว่ากลุ่มที่ทีมวิจัยศึกษาเป็น “กลุ่มทดลอง” ส่วนกลุ่มที่ไม่มีโครงการวิจัยเป็น “กลุ่มควบคุม”

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ร้อยละหรือเปอร์เซ็นต์

$$\text{ร้อยละ} = \frac{n}{N} \times 100$$

เมื่อ n คือ จำนวนที่สังเกตได้

N คือ จำนวนทั้งหมด

ชวนคิด 💡

มีคนเข้าอบรม 20 คน ผ่านการประเมิน
10 คน แสดงว่า ผ่านร้อยละเท่าไร?

$$\frac{10}{20} \times 100 = 50$$

การวิเคราะห์ข้อมูล

2. ค่าเฉลี่ย (Mean)

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{N}$$

\bar{X}	แทน	ค่าเฉลี่ย
$\sum X$	แทน	ผลรวมทั้งหมดของคะแนน
N	แทน	จำนวนคะแนนทั้งหมด

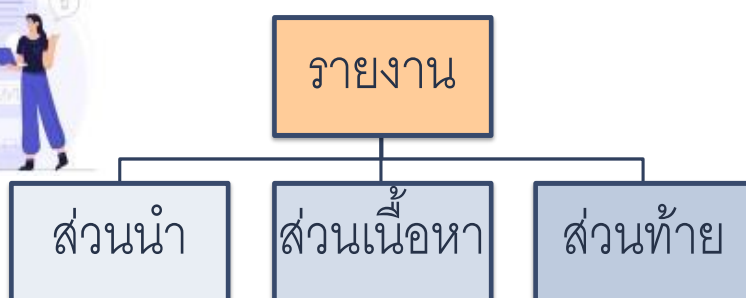
ชวนคิด

โจทย์ ครอบครัวหนึ่งมีลูก 5 คน

- 1 = 10 ก.ก.
 - 2 = 20 ก.ก.
 - 3 = 30 ก.ก.
 - 4 = 40 ก.ก.
 - 5 = 50 ก.ก.
- น้ำหนักเฉลี่ย = $(10+20+30+40+50) / 5 = 30$
- ฐานนิยม =
- มัธยฐาน =

การเขียนรายงาน

การเขียนรายงาน

ส่วนปก

ปก

บทคัดย่อ

คำนำ

สารบัญ

การเขียนรายงาน

ส่วนเนื้อหา

บทที่ 1 บทนำ

บทที่ 2 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

บทที่ 5 สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การเขียนรายงาน

ส่วนท้าย

บรรณานุกรม

ภาคผนวก

การพัฒนานักการตลาดชุมชน เพื่อสร้างโอกาส ช่องทางการขาย และยกระดับรายได้ครัวเรือนอำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

1. ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

ปัญหาสำคัญที่เป็นปัญหาร่วมของครัวเรือนอำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท คือรายได้ไม่พอรายจ่าย ซึ่งเกิดจากสาเหตุหลายประการเช่น ทัศนคติ และการใช้ชีวิตที่ไม่เหมาะสม มีรายได้น้อย รายจ่ายสูง มีภาวะพึ่งพิงในครัวเรือน ดังนั้น จึงควรส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับครัวเรือนเพื่อเพิ่มรายได้ให้ครัวเรือนมีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น

จากการวิเคราะห์ทุนชุมชน พบว่า ในชุมชนมีกลุ่มอาชีพจำนวนมาก และมีหน่วยงานเข้ามาส่งเสริมพัฒนาอาชีพให้กับคนในชุมชนหลายหน่วยงาน แต่กลุ่มส่วนใหญ่ประสบปัญหาด้านการตลาด เนื่องจาก ใช้วัตถุดิบนำการผลิต พัฒนาผลิตภัณฑ์แล้วจึงหาตลาด ขาดการวิเคราะห์ตลาด ผลิตภัณฑ์ไม่หลากหลาย มีช่องทางขายเพียงช่องทางเดียว ไม่มีแหล่งรวมสินค้าของตำบลหรืออำเภอ และปัญหาสำคัญคือการขาดผู้นำที่เป็นหลักของกลุ่ม **และแนวคิดของเกษตรกรที่ยึดการปลูกพืชเชิงเดี่ยว** ดังนั้นเพื่อแก้ปัญหาด้านรายได้ของชุมชน จึงเห็นควรพัฒนานักการตลาดชุมชนเพื่อทำหน้าที่วิเคราะห์โอกาสทางการตลาด พัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สอดคล้องกับความต้องการ และช่องทางการจัดจำหน่าย เพื่อเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริมอาชีพของตำบลที่สอดคล้องกับศักยภาพของคนในชุมชนและสอดคล้องกับตลาดในปัจจุบัน

การพัฒนานักการตลาดชุมชน เพื่อสร้างโอกาส ช่องทางการขาย และยกระดับรายได้ครัวเรือนอำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน และโอกาสทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ในแต่ละตำบล
- 2.2 เพื่อพัฒนาทักษะผู้ประกอบการ
- 2.3 เพื่อพัฒนานักการตลาดชุมชน ของอำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท
- 2.4 เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน และช่องทางการตลาดที่เหมาะสม (กลุ่มลูกค้า ความต้องการ สถานการณ์ปัจจุบัน)

3. สมมติฐานการวิจัย

นักการตลาดชุมชนจะเป็นกลไกกลางของชุมชน ช่วยพัฒนาทักษะผู้นำ การประกอบการของชุมชน ผู้ประกอบการมีตลาดรองรับการขายสินค้า และมีรายได้เพียงพอ

การพัฒนานักการตลาดชุมชน เพื่อสร้างโอกาส ช่องทางการขาย และยกระดับรายได้ครัวเรือนอำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตัวแปรต้น	กิจกรรม	ตัวแปรตาม
ผู้ประกอบการ	การพัฒนาผลิตภัณฑ์	ฐานข้อมูลผลิตภัณฑ์ชุมชน
ผู้นำชุมชน	การพัฒนาทักษะการประกอบการ	นักการตลาดชุมชน
	การพัฒนาช่องทางตลาด	รายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้น

การพัฒนาการตลาดชุมชน เพื่อสร้างโอกาส ช่องทางการขาย และยกระดับรายได้ครัวเรือนอำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

5. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการเฉพาะในพื้นที่ตำบลแพรกศรีราชา ห้วยกรดพัฒนา โพนงาม และบางซุด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาทเท่านั้น

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 6.1 เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด
- 6.2 ผู้ประกอบการมีทักษะและความเชี่ยวชาญในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน
- 6.3 เกิดกลไกการตลาดของท้องถิ่นโดยคนในชุมชน
- 6.4 คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ใช้การจัดการความรู้ (Knowledge Management) แทนการอ่านทบทวนวรรณกรรม ดังนี้

1. เวทีเสวนาแลกเปลี่ยนของผู้นำชุมชน และผู้ประกอบการ พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้กลุ่มหรือวิสาหกิจเกิดความยั่งยืน มีการผลิตและการขายอย่างต่อเนื่องประกอบด้วย การใช้ตลาดนำการผลิต ผลิตภัณฑ์มีความหลากหลาย ตอบสนองความต้องการของลูกค้า และต้องมีคุณภาพได้มาตรฐาน มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีสินค้าหลัก สินค้ารอง สินค้าใหม่ ๆ ที่ตอบโจทย์ลูกค้า มีเครือข่ายของผลิตภัณฑ์ มีการวิเคราะห์ตลาดและวางแผนการผลิตที่ชัดเจน มีคนยี่นหลักของกลุ่ม ช่องทางการจัดจำหน่ายที่หลากหลาย เช่นการขายออนไลน์ ซึ่งตลาดที่ช่วยในการประชาสัมพันธ์สินค้าได้เป็นอย่างดี คือตลาดของหน่วยงาน การจัดบูทของส่วนราชการ และการมีตลาดประจำเช่น โรงแรม หน่วยงานราชการ เป็นต้น

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ถอดบทเรียนจากกรณีที่สำเร็จ (Best Practice) : กรณีวิสาหกิจชุมชนบ้านหัวเด่น/
วิสาหกิจชุมชนแม่บ้านอินเทอร์เน็ต สรรคบุรี/ วิสาหกิจโพงาม

แบ่งเป็น 3 กลุ่ม

1. การตั้งคำถาม (Mind Map)
2. การสัมภาษณ์
3. การเก็บรวบรวมข้อมูลผลิตภัณฑ์ (ปริมาณขาย ต้นทุน กำไร)
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
5. การนำเสนอข้อมูล

บทที่ 3

การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงบรรยาย มีการดำเนินการ ดังนี้

1. ขั้นตอนการวิจัย การวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน และโอกาสทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ในแต่ละตำบล
2. พัฒนानักการตลาดชุมชน ของอำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท โดยการถอดบทเรียนจากกรณีที่

ประสบความสำเร็จ

3. กำหนดแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน และช่องทางการตลาด

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนในอำเภอสรรคบุรี

บทที่ 3

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ ประเด็นการสนทนากลุ่ม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

แบบบันทึกการสัมภาษณ์ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์เนื้อหา

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ฐานข้อมูลผลิตภัณฑ์ชุมชน

กลุ่ม	ผลิตภัณฑ์	ตลาด
กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแม่บ้าน อินเตอร์สรรคบุรี	น้ำพริกป่า น้ำพริกแมงดา น้ำพริกเผตาแดง	ตลาดนัดชุมชน ตลาดเกษตรกร โรงแรมในจังหวัด
	หมูหวาน	ออกบูท เช่น OTOP
	ขนมไทยโบราณ	หน่วยงานราชการ
	กะทรีปี่	Online

ถอดบทเรียนการส่งเสริมอาชีพที่ผ่านมา

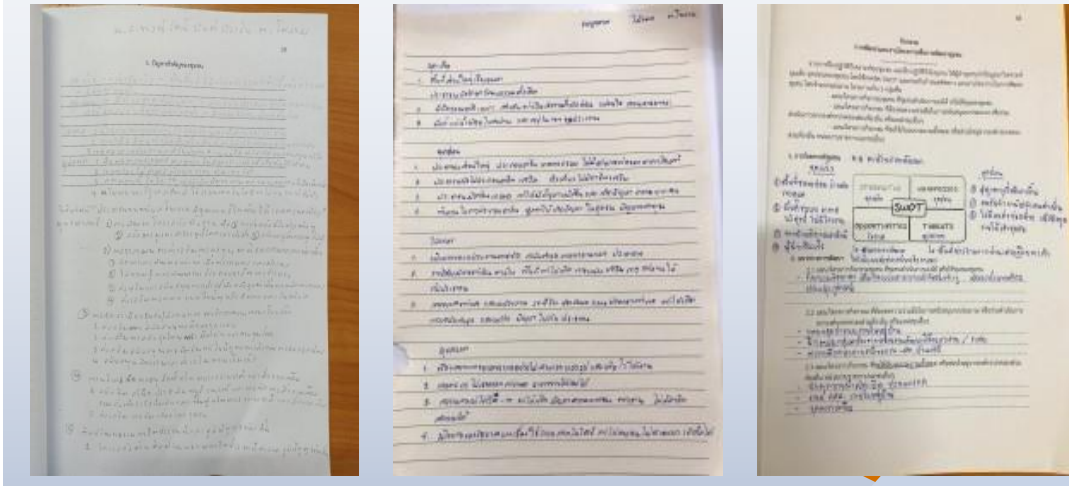
ปัจจัยความสำเร็จ	ปัจจัยความล้มเหลว
ตลาดนำการผลิต	วัดดูติบนำการตลาด
ผลิตภัณฑ์หลากหลาย ตอบสนองความต้องการของลูกค้า	ผลิตก่อนแล้วค่อยหาตลาด
ผลิตภัณฑ์ต้องมีคุณภาพ ได้มาตรฐาน	กลุ่มขาดความต่อเนื่อง ไม่เข้มแข็ง
มีเครือข่ายผลิตภัณฑ์ สินค้าหลัก สินค้ารอง ผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ที่ตอบโจทย์ลูกค้า	ขาดกลไกด้านการตลาดชุมชน
วางแผนการผลิตที่ชัดเจน	ขายผ่านพ่อค้าคนกลาง หักหัวคิว เงินเชื่อ
วิเคราะห์ตลาด	เล่น Social ไม่เป็น
มีคนขึ้นหลักของกลุ่ม	
บอกต่อสินค้า ประชาสัมพันธ์ ขายออนไลน์	

หลักสูตรนักรการตลาดชุมชน

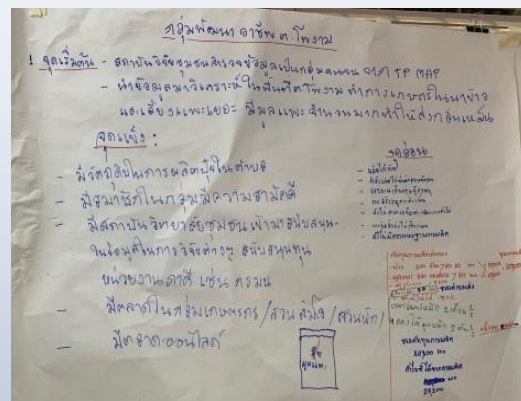
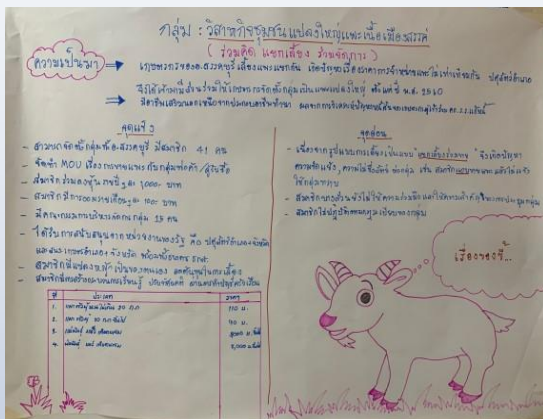
1. การจัดทำฐานข้อมูลผลิตภัณฑ์ชุมชน
2. การวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็งของผลิตภัณฑ์ (คุณภาพ ตลาด ราคา มาตรฐาน)
3. การวิเคราะห์ตลาด (ทิศทาง แนวโน้ม ความต้องการ)
4. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน
5. การพัฒนาช่องทางการตลาด
6. การจัดทำแผนธุรกิจ
7. การสร้างเครือข่ายผลิตภัณฑ์
8. การพัฒนาศูนย์กระจายสินค้าของตำบล
9. จรรยาบรรณของนักรการตลาดชุมชน

กิจกรรมทำยบทเรียน

การถอดบทเรียนกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ

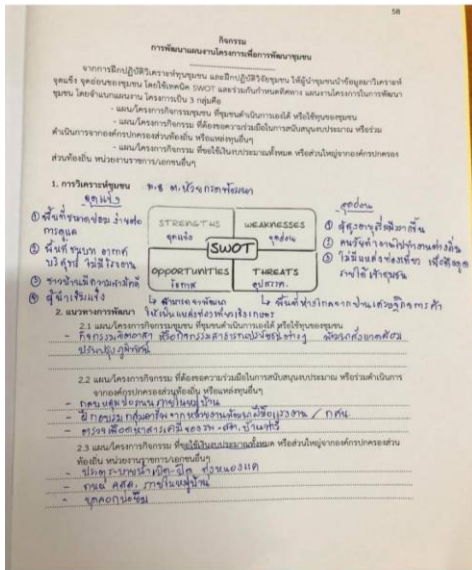

ภาคผนวก ซ

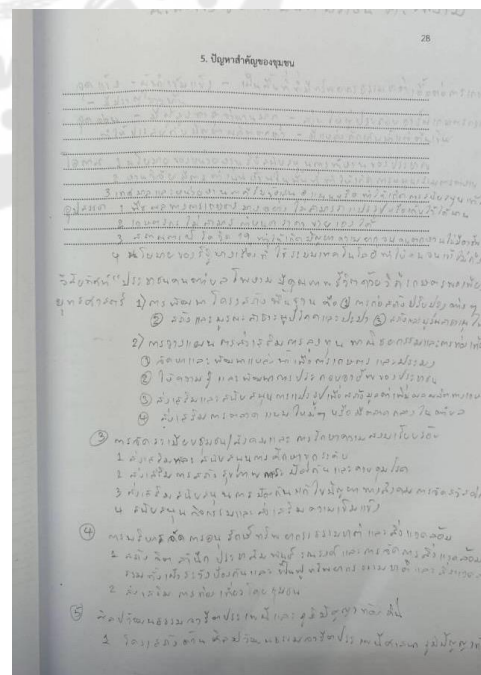
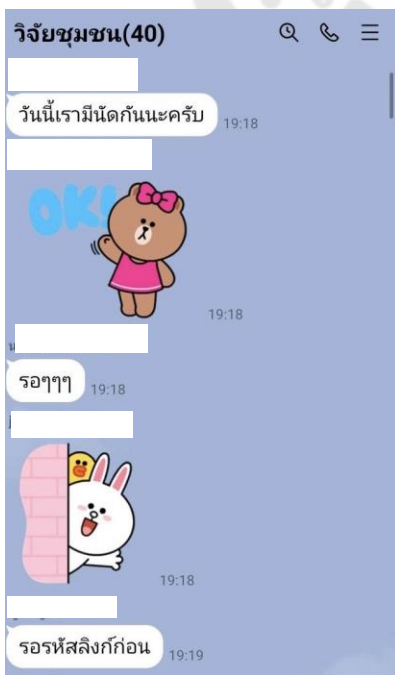
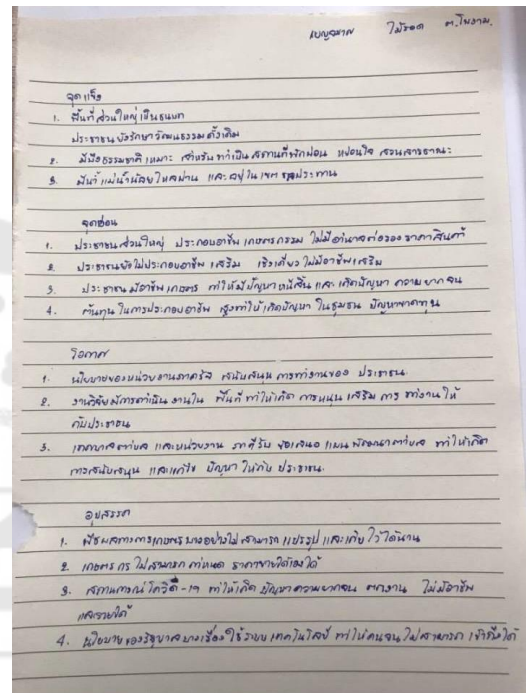
ภาพการฝึกอบรม

1. รูปแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานแบบไม่ประสานเวลา (Asynchronous) โดยโปรแกรมไลน์ (Line) ใช้เพื่อกระตุ้นเตือนการส่งงานต่าง ๆ การแจ้งเตือนที่มอบหมายล่วงหน้า รับ-ส่งการบ้าน นัดหมาย

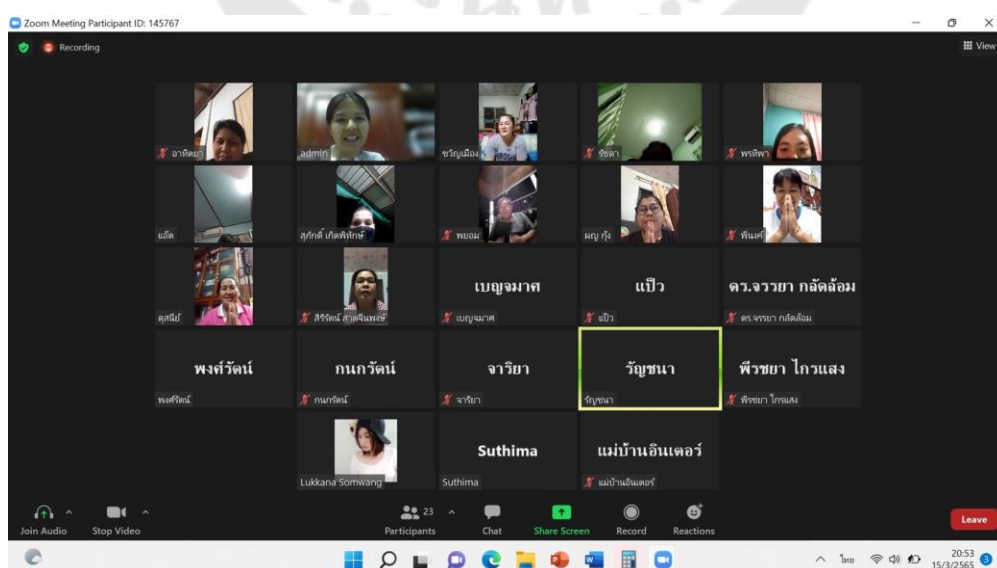
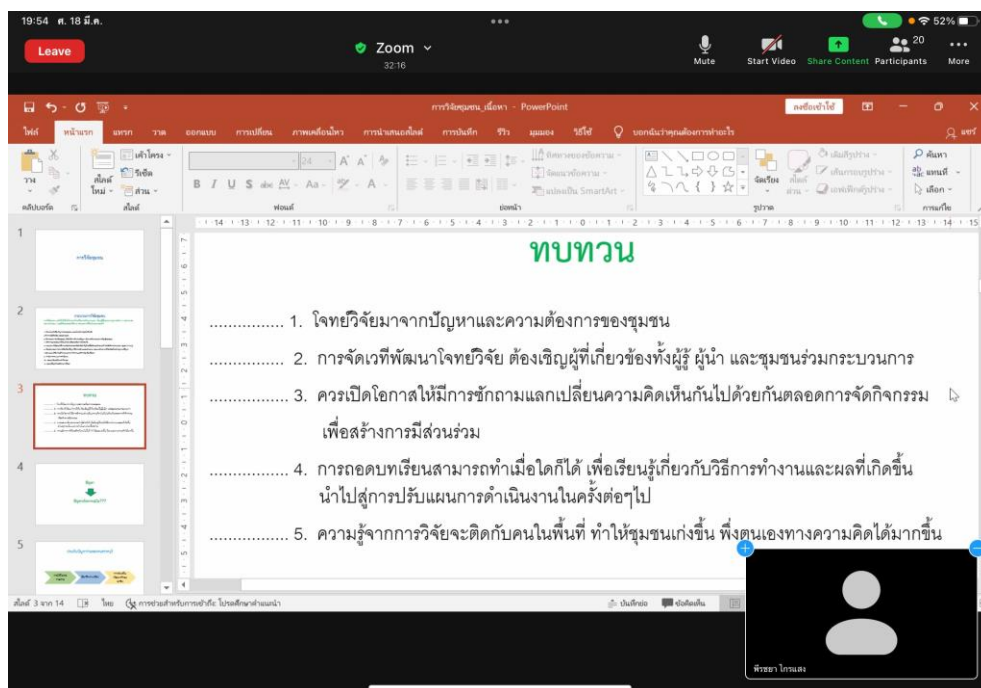
< วิจารณ์ชุมชน ☰ :

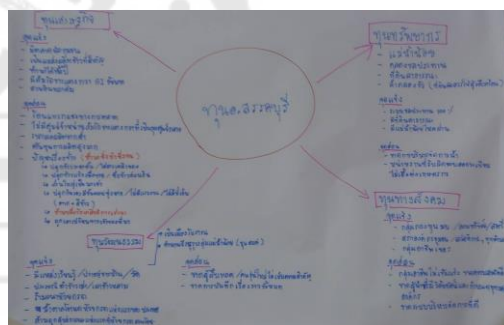
ด.หัวข้อการพัฒนา

2. รูปแบบการเรียนแบบผสมผสานแบบประสานเวลา (Synchronous) ด้วยการโปรแกรมชุมชน (Zoom Meeting) ในการเรียนสอน ซึ่งสามารถสื่อสารได้สองทาง มองเห็นและได้ยินเสียงผู้เรียนทุกคน สร้างข้อความแบบสนทนาในกลุ่ม และแบบตัวต่อตัวได้ สามารถสนทนาแบบโต้ตอบทันที นำเสนอเอกสารต่างๆ เช่น PowerPoint word pdf นำเสนอหน้าจอของผู้สอน อีกทั้งยังสามารถบันทึกวิดีโอ การสอนไปพร้อมกัน

3. รูปแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานแบบเผชิญหน้า (Face-to-Face) โดยการจัดการเรียนการสอน
 ในชั้นเรียนปกติ และให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	สุธิมา เทียนงาม
วัน เดือน ปี เกิด	29 สิงหาคม 2523
สถานที่เกิด	อ่างทอง
วุฒิการศึกษา	พ.ศ. 2543 วิทยาศาสตร์บัณฑิต (วท.บ.) สาขาเคมี จาก สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2546 ครุศาสตรมหาบัณฑิต (ค.ม.) สาขาการวิจัยทางการศึกษา จาก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2564 ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาการวัด ประเมิน และวิจัยการศึกษา จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ที่อยู่ปัจจุบัน	85/330 หมู่ 3 ตำบลบางรักพัฒนา อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110
ผลงานตีพิมพ์	- การพัฒนาต้นแบบชุมชนนวัตกรรม เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการบริหารจัดการตนเองอย่างยั่งยืน และยกระดับเศรษฐกิจชุมชนฐานราก บนฐานทุนทรัพยากร ในพื้นที่จังหวัดสระแก้ว แพร่ แม่ฮ่องสอน หนองบัวลำภู สงขลา ตราด บุรีรัมย์ และยโสธร - การวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำในพื้นที่จังหวัดชัยนาท